LIVIU REBREANU

LIVIU REBREANU

Ion

CUPRINS:

GLASUL PĂMÂNTULUI.
Capitolul I.
ÎNCEPUTUL 4
Capitolul II.
ZVÂRCOLIREA 38
Capitolul III.
IUBIREA 71
Capitolul IV NOAPTEA 109
Capitolul V.
RUŞINEA 161
Capitolul VI.
NUNTA 199
GLASUL IUBIRII.
Capitolul VII.
VASILE 254
Capitolul VIII.
COPILUL 286
Capitolul IX.
SĂRUTAREA 322
Capitolul X.
ŞTREANGUL 359
Capitolul XI.
BLESTEMUL 380
Capitolul XII.
GEORGE 421
Capitolul XIII.
SFÂRŞITUL 453

GLASUL PĂMÂNTULUI.

Capitolul I.

ÎNCEPUTUL.

Din şoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărăşind Someşul când în dreapta, când în stânga, până la Cluj şi chiar mai departe, se desprinde un drum alb mai sus de Armadia, trece râul peste podul bătrân de lemn, acoperit cu şindrilă mucegăită, spintecă satul Jidoviţa şi aleargă spre Bistriţa, unde se pierde în cealaltă şosea naţională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bârgăului.

Lăsând Jidoviţa, drumul urcă întâi anevoie până ce-şi face loc printre dealurile strâmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzându-se printre fagii tineri ai Pădurii Domneşti, mai poposind puţin la Cişmeaua Mortului, unde picură veşnic apă de izvor răcoritoare, apoi coteşte brusc pe sub Râpele Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrântitură de coline.

La marginea satului te întâmpină din stânga o cruce strâmbă pe care e răstignit un Hristos cu faţa spălăcită de ploi şi cu o cununiţă de flori veştede agăţată de picioare. Suflă o adiere uşoară şi Hristos îşi tremură jalnic trupul de tinichea ruginită pe lemnul mâncat de carii şi înnegrit de vremuri.

Satul parcă e mort. Zăpuşeala ce pluteşte în văzduh ţese o tăcere năbuşitoare. Doar în răstimpuri fâşâie alene frunzele adormite prin copaci. Un fuior de fum albăstriu se opinteşte să se înalţe dintre crengile pomilor, se bălăbăneşte ca o matahală ameţită şi se prăvale peste grădinile prăfuite, învăluindu-le într-o ceaţă cenuşie.

În mijlocul drumului picoteşte câinele învăţătorului Zaharia Herdelea, cu ochi întredeschişi, suflând greu. O pisică albă ca laptele vine în vârful picioarelor, ferindu-se să nu-şi murdărească lăbuţele prin praful uliţei, zăreşte câinele, stă puţin pe gânduri, apoi iuţeşte paşii şi se furişează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum.

Casa învăţătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, încinsă cu un pridvor, cu uşa spre uliţă şi cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare şi dojenitoare. Pe prichiciul pridvorului, în dreptul uşii, unde se spală dimineaţa învăţătorul, iar după-amiază, când a isprăvit treburile casei, dna Herdelea, străjuieşte o ulcică verzuie de lut. În ogradă, între doi meri tineri, e întinsă veşnic frânghia pe care acuma atârnă nişte cămăşi femeieşti de stambă. În umbra cămăşilor, în nisipul fierbinte se scaldă câteva găini, păzite de un cocoş mic cu creasta însângerată.

Drumul trece peste Pârâul Doamnei, lăsând în stânga casa lui Alexandru Pop-Glanetaşu. Uşa e închisă cu zăvorul; coperişul de paie parcă e un cap de balaur; pereţii văruiţi de curând de-abia se văd prin spărturile gardului.

Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetaşu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele… Într-o curte mare rumegă, culcate, două vaci ungureşti, iar o babă şade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare, nemişcată, parc-ar fi de lemn…

Căldura picură mereu din cer, îţi usucă podul gurii, te sugrumă, în dreapta şi în stânga casele privesc sfioase din dosul gardurilor vii, acoperindu-şi feţele sub streşinile ştirbite de ploi şi de vite.

Un dulău lăţos, cu limba spânzurată, se apropie în trap leneş, fără ţintă. Din şanţ, dintre buruienile cărunţite de colb, se repede un căţel murdar, cu coada în vânt. Lăţosul nu-l ia în seamă, ca şi când i-ar fi lene să se oprească. Numai când celălalt se încăpăţânează să-l miroase, îi arată nişte colţi amemnţători, urmându-şi însă calea cu demnitatea cuvenită. Căţelul se opreşte nedumerit, se uită puţin în urma dulăului, apoi se întoarce în buruieni unde se aude îndată un ronţăit căznit şi flămând…

De-abia la cârciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăieşte. Pe prispă doi ţărani îngânduraţi oftează rar cu o

sticlă de rachiu la mijloc. Din depărtare pătrund până aci sunete de viori şi chiuituri…

Duminică. Satul e la horă. Şi hora e pe uliţa din dos, la Todosia, văduva lui Maxim Oprea.

Casa văduvei vine chiar peste drum de bisericuţa bătrână, pleoştită şi dărăpănată. Văduvia-i sărăcie lucie. Femeia a dat din rău în mai rău. Ce agoniseşte un cap de bărbat într-o viaţă întreagă, o muiere nepricepută prăpădeşte într-un an de zile, şi mai puţin. Când a împreunat Maxim mâinile pe piept, în ogradă erau clăi de fân, în cele două grajduri nu mai încăpeau vitele, în şură şi sub şopron n-aveau loc carele. Se vedea de departe belşugul. Acuma ograda-i goală bătătură, iar în grajduri rage a pustiu o închipuire de vacă stearpă şi veşnic flămândă.

Hora e în toi… Locul geme de oameni… Nucii bătrâni de lângă şură ţin umbră. Doar câteva pete albe de raze răzbesc printre frunze gâdilând feţele aprinse de veselie. Zăduful aţâţă sângele lumii. Peste Măgura Cocorilor atârnă soarele îngălbenit de necaz că mai are o postată bună până la asfinţit.

Cei trei lăutari cântă lângă şopron să-şi rupă arcuşurile. Briceag, cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunchi, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închişi, îşi sfârâie degetele pe strune şi cântecul saltă aprig, înfocat. Holbea e chior şi are un picior mai scurt, iar la vioară numai trei coarde, dar secondează cu aceeaşi patimă cu care Găvan, un ţigan urât şi negru ca un harap, apasă cu arcul pe strunele gordunii. Din când în când Briceag se opreşte să-şi acordeze vioara. Holbea şi Găvan atunci îşi îndoiesc meşteşugul ca să păstreze măsura. Apoi Briceag reîncepe mai aprins, strâmbându-se uneori la Holbea, alteori la Găvan, cu deosebire când schimbă melodia.

De tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat someşana cu atâta pasiune că potcoavele flăcăilor scăpără scântei, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltoreşte, se aşază în straturi groase

pe feţele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală şi de mulţumire. Cu cât Briceag înteţeşte cântecul, cu atât flăcăii se îndârjesc, îşi înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învârtească singure, ţopăie pe loc ridicând tălpile, îşi ciocnesc zgomotos călcâiele, îşi plesnesc tureacii cizmelor cu palmele năduşite… Glasurile se îneacă în norul de praf ce-i îmbrăţişează pe toţi… Numai arar vreunul mai ţanţoş începe o chiuitură, în tactul zvăpăiat al jocului, cu ochii pe dos, cu gâtul răguşit. Dar după două-trei versuri o sfârşeşte într-un iuit aspru, istovit. Apoi jocul urmează tăcut, din ce în ce parcă mai sălbatic. Flăcăii îşi încolăcesc braţele mereu mai strâns pe după mijlocul fetelor… Sânii acestora tremură sub iile albe şi ating din când în când pieptul flăcăilor, tulburându-le ochii şi inima. Nu schimbă nici o vorbă. Nici nu se privesc. Doar pe buze fâlfâie zâmbete plăcute şi fugare.

Învârtita ţine de vreun ceas, fără întrerupere, şi tinerii nu se mai satură. De două ori Briceag, cu cârcel în degete, a încercat să se oprească şi, de amândouă orile, flăcăii s-au năpustit la el urlând desperaţi, cu priviri ameninţătoare sau rugătoare:

— Zi, ţigane! Mai zi, cioară!

Toate perechile se îmbulzesc în jurul lăutarilor, se ciocnesc, se izbesc cu coatele goale. Câţiva băieţandri, îngăduiţi de curând la horă, ameţiţi de atâta învârteală, se clatină de ici-colo, abia mai ţinându-se în picioare, spre marea ruşine a fetelor cu care joacă. Vreo trei perechi s-au retras în şură, mai la larg, unde însă praful se urcă până-n căpriori, des de să-l tai cu cuţitul…

La câţiva paşi de pâlcul jucătorilor stau fetele care au rămas nepoftite, privind cu jind, şoptindu-şi uneori cine ştie ce şi izbucnind în râsete silite. La urechi şi în cosiţe au şi ele bucheţele de vâzdoage pestriţe şi în mână câte un mănunchi mai mărişor pe care să-l dăruiască flăcăului cutare să-l pună în pălărie. Printre fete se mai rătăceşte şi câte o nevastă tânără, cu năframă de mătase în cap, gata să

intre în horă dacă s-ar întâmpla să-i vie chef bărbatului ei să joace. Mai la o parte mamele şi babele, grămadă, forfotesc despre necazuri şi-şi admiră odraslele. Copii neastâmpăraţi aleargă printre femei şi chiar prin horă, fură florile fetelor şi fac haz când victimele îi ocărăsc sau se înfurie. Câţiva mai îndrăciţi se lasă pe vine aproape de jucători, uitându-se cu mare băgare de seamă la poalele fetelor, iar când poalele zboară mai tare, dezvelind picioarele goale mai sus de genunchi, se întreabă repede:

— Ai văzut?

— Văzut. Da tu?

— Şi eu.

Şi apoi continuă să pândească poalele până ce vreo babă indignată îi ia la goană, ceea ce nu-i opreşte ca peste câtva tâmp să reînceapă…

Bărbaţii se ţin mai pe departe, pe lângă casă, pe la poartă, grupuri-grupuri, vorbind de treburile obşteşti, aruncând numai rareori câte-o privire spre tineretul dimprejurul lăutarilor.

Primarul, cu mustăţi albe răsucite tinereşte, cu nişte ochi albaştri mari şi blajini, caută să-şi păstreze demnitatea apăsând vorbele şi însoţindu-le cu gesturi energice, în mijlocul câtorva bătrâni fruntaşi. Ştefan Hotnog, un chiabur cu burta umflată ce şi-o mângâie întruna parcă ar avea junghiuri, găseşte fel de fel de clenciuri primarului, numai ca să arate celorlalţi că lui de nimeni nu-i pasă. Între dânşii Trifon Tătaru, mititel, cu părul gălbui şi glasul subţire, se uită când la unul, când la altul, înfricoşat parcă să nu se încaiere, fiindcă amândoi îi sunt rude – cam de departe, nici vorbă. Pe de lături, ca un câine la uşa bucătăriei, trage cu urechea şi Alexandru Glanetaşu, dornic să se amestece în vorbă, sfiindu-se totuşi să se vâre între bogătaşi.

Pe prispă stăpâneşte Simion Butunoiu, care acum vreo douăzeci de ani a fost învăţător în sat, iar azi mănâncă o pensie de cinci zloţi pe lună şi munceşte la pământ mai abitir ca un flăcău. Împrejurul lui s-au adunat Macedon

Cercetaşu cu straja Cosma Ciocănaş, cu Simion Lungu, cu Toader Burlacu, cu Ştefan Ilina şi cu alţii, ascultând cu evlavie palavrele dascălului, auzite şi răsauzite. Din când în când Simion Butunoiu strănută atât de zgomotos că toate femeile se întorc spăimântate, sau se porneşte pe tusa lui obişnuită cu care de multe ori scoală noaptea tot satul din somn. Macedon aşteaptă cuviincios până ce isprăveşte dascălul cu tusea, apoi ia din fereastră o sticlă cu rachiu, închină foarte ceremonios, trage o duşcă zdravănă şi trece băutura bătrânului care mormăie scurt „să ne ţie Dumnezeu pe toţii şi pune gârliciul la gură. Sticla pe urmă umblă din mână în mână. Macedon e cam cherchelit şi comandă milităreşte tuturor să bea:

— Forverţ, Simioane! Vaitără, Cosma! Vaitără, vaitără!

A făcut oastea doisprezece ani, i-a fost dragă foc şi, când e beat, ş-acuma numai în comenzi nemţeşti se ceartă cu nevastă-sa. Altminteri însă are o inimă de ceară şi în douăzeci şi opt de ani nu şi-a bătut muierea niciodată; mai curând Floarea s-a întâmplat să-l muştruluiască.

Sticla ajunge la Toader Burlacu goală.

— Goală, ai? Râde Macedon încântat. Goală? Halt! Hap-tac! Unde eşti, căprar de zi? Forverţ!

Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare pe prispă şi strigă râzând:

— Hir!

— Nu râde la front, măgarule! Se răsteşte Macedon. Na sticla şi dă fuga la cantină la Avrum, să-ţi mai dea o porţie pentru mine! Înţeles, căprar?

Căprarul însă refuză ordinul, răspunzând:

— A zis jupânul că nu-ţi mai dă fără bani, bade Macedoane, nici să nu mă mai trimiţi, că-i degeaba…

Macedon îşi saltă puţin mustaţa, încruntă din sprâncene privind aspru la copil, apoi se aşază pe prispă clătinând din cap şi oftând:

— Ehei, unde-i vremea când eram eu strajameşter! Atunci să fi poftit jupânul să nu-mi dea, că-i arătam eu supunere…

Mai boscorodeşte ceva, pe urmă încetează şi se uită ursuz la nevastă-sa care are bani, dar nu-i dă, şi care tăifăsuieşte cu alte femei fără să se sinchisească de comenzile lui…

Tocmai atunci se târăşte pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului. E vară cu fata cea mai frumoasă din Pripas, cu Florica, şi ceva neam cu nevasta lui Trifon Tătaru. Are picioarele încârcite din naştere, iar braţele lungi şi osoase ca nişte căngi anume spre a-şi târî schilozenia, şi o gură enormă cu buzele alburii de sub care se întind gingiile îmbăiate, cu colţi de dinţi galbeni, rari şi lungi. Trifon Tătaru o ţine pe lângă casă, să-i vadă de copii. Când e vremea bună Savista şade în poartă, se ciorovăieşte cu toţi copiii din sat şi primeşte pomana trecătorilor miloşi… Soseşte cu gălăgie mare. Gâgâie ceva cu glasul ei aspru, speriat. N-o bagă în seamă nimeni. Doar Trifon face un semn nevestei, care se apropie, repede, supărată:

— Da acasă nu puteai sta, măi femeie? Zău, parcă te mănâncă tălpile… Laşi tu ograda pustie pe vremea asta… Şi nici barem slugile nu-s la îndemână… Ce vrei? Ai? Spune ce vrei, Savista?

Oloaga a făcut două ceasuri din Uliţa cea mare, unde stătea Trifon, până aici. Începe să bâlbâie foarte grăbită şi cu importanţă, însoţindu-şi sforţările cu nişte gesturi desperate.

— Ce face? Zice Maria lui Trifon, care se sileşte să ghicească ce spune. S-a bătut Vasile Baciu… Cu Avrum? Cu Floarea Căruntu? Ei şi-apoi? Ce-ţi pasă ţie, femeia lui Dumnezeu? Şi pentru asta ai venit tu atâta cale? Vai de mine, că eşti mai rea ca copiii cei fără minte… Uite ce ţi-ai făcut poalele! Şi numai azi te-am primenit… Of, bată-te…

Savista bombăne ceva ce ar vrea să însemne că ei nu-i pasă de poale, şi pe urmă se porneşte deodată pe un râs prostesc de bucurie.

— Cum ai zis? Cine-i beat? Vasile Baciu… Parcă azi s-a îmbătat întâi…

Maria o lasă ruşinată şi se întoarce între femei. Oloaga se târâie în mijlocul fetelor, se frământă să-şi facă loc şi priveşte apoi cu mare plăcere la horă. Are douăzeci şi cinci de ani şi tremură de fericire când aude lăutarii ori când vede vreo petrecere…

Savista n-are parte să se desfete multă vreme. Până să se aşeze bine, până să se certe cu fetele pentru un loc mai bun, jocul începetează. Briceag, asudat şi istovit, încheie învârtita cu o apăsare zdravănă de arcuş, încât îi şi plesneşte o strună la vioară. Ion, feciorul Glanetaşului, ţinând de mijloc pe Ana lui Vasile Baciu, se repede la lăutari, rugându-l:

— Mai zi, mă Briceag… numai un pic, auzi? Un picuţ de tot, ţigane!

Alţi flăcăi strigă poruncitor:

— Trage, ţigane! Ce te codeşti? De ce te plătim, cioara dracului?

Briceag aruncă o privire dispreţuitoare spre cei ce-l ocărăsc, lui Ion însă îi răspunde convingător, arătându-i vioara:

— Nu mai pot, Ionică… Zău, nu mai pot… Crede-mă! Mi-au amorţit degetele… Pe urmă şi struna mi s-a rupt…

— Un pic, omule, nu-nţelegi? Stăruie flăcăul.

Ţiganul însă se înfune brusc, întoarce spatele, trânteşte vioara în braţele lui Holbea şi începe să blesteme cătrănit:

— Fire-ar ale dracului toate ceterele din lume; plesnire-ar acolo unde-o fi cine m-a învăţat să ţin arcuşul… Că io-i spun cu frumosul că nu pot şi el mă omoară să mai zic… Dare-ar Dumnezeu să trăsnească toate jocurile cu pe cine le-a născocit…

Ion ascultă câteva clipe mirat cum înjură Briceag. Apoi deodată se aprinde ca focul şi izbucneşte răguşit:

— Ho, cioară, fi-ţi-ar neamul de râs, ho! Şi închide pliscul că te pocnesc de-ţi sar măselele tocmai în curtea bisericii!

Briceag a mai păţit-o cu Ion; tace. Numai după ce flăcăul se îndepărtează bodogănind, începe iar să se necăjească cu

ceilalţi lăutari, pe ţigăneşte.

Flăcăii îmbrăţişează pe fete, mulţumindu-le pentru joc. Fetele se zbat în braţele lor şi şoptesc cu sfială şi cu plăcere:

— Mulţumim…

Ion strânge la piept pe Ana cu mai multă gingăşie, dar şi mai prelung.

— Dă-mi drumul, Ionică! Murmură fata uşor, cu mulţumire în glas.

— Să vii, Anuţă… ştii tu unde! Zice Ion domol.

Ana nu răspunde, privirea ei însă luceşte de bucurie. Se smuceşte să scape din îmbrăţişare, şoptind întruna moale:

— Dă-mi drumul, Ionică… zău, dă-mi drumul!

Flăcăul o trage mai aproape, cu un zâmbet aprins, o apucă cu o mână de ţâţe şi i le strânge ca pe două mere, încât Ana sâsâie de durere.

— Să nu cumva să nu vii! Repetă Ion înfigând în ochii ei o privire poruncitoare şi lacomă.

Ana fuge glonţ la fete, îmbujorată, şi scuturându-şi poalele de praf. Apoi, potolindu-şi sufletul, spune Margaretei lui Cosma Ciocănaş, o fiinţă ursuză, voinică, cu picioare cât doniţele, cu braţe bărbăteşti şi cu o faţă osoasă roşcată:

— Şi Ionică… mereu… zău aşa…

Dar, încurcându-se, schimbă repede vorba:

— Vai de mine ce căldură… toată m-am făcut o apăraie…

Margareta nu jucase şi-i era necaz pe fetele care au avut noroc. Nu răspunse nimic Anei, ci urmă să privească cu jind la ceata flăcăilor care închinau cu rachiu sau aprindeau ţigări; părea îngnjorată să nu se întâmple s-o poftească la joc cineva şi să nu bage de seamă…

Ion urmări din ochi pe Ana câteva clipe. Avea ceva straniu în privire, parcă nedumerire şi un vicleşug neprefăcut. Tot atunci zări mai alături şi pe Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, cu care se ţinuse până acum, puţin posomorâtă, dar mai frumoasă ca oricând. Flăcăul clipi aspru, ca şi când ar fi vrut să-şi alunge un gând din creieri, şi strigă la un băieţel:

— Aduseşi, bre?

— Adus, bade Ionică, făcu copilul cu importanţă. Am dat-o lelii Zenobia, s-o ţie…

Şi, în vreme ce Ion se duse spre grupul unde era mamă-sa, băieţelul urmă:

— L-a făcut tare jupânul, bade, ş-a pus zece bucăţele de zahăr, de zice că-i mai bun ca mierea…

Zenobia, cu sticla de rachiu în mână, se plângea Todosei, vădanei, de un afunsit de junghi care o tăia prin şale de câteva zile şi nu-i mai trecea.

— Ia dă glaja ceea, mamă! Zise Ion scurt şi înghiţi îndată o duşcă zdravănă. Da dumneata bei oleacă?

— Lasă-mă pe mine în plata lui Dumnezeu că doar nu-s însărcinată, răspunse Zenobia luând totuşi sticla şi trăgând o gură. Aoleu, da ştiu că-i bun… Vezi numai, dragul mamii, să nu bei mult, că ţi se urcă la cap şi cine ştie ce poznă te-o mai îndemna să faci… Omul la beţie să-l ferească Dumnezeu…

Ion îi luă sticla şi întoarse spatele fără să-i mai asculte sfaturile.

Copilul rămăsese pironit locului, cu ochii pofticioşi la rachiu. Când se îndepărtă flăcăul, avu parcă o supărare. Dar îi trecu repede şi, şterpelind într-o clipire un struţ de flori din mâna Margaretei, o zbughi ca săgeata, urmat de blestemele aprige ale fetei care aştepta mereu s-o cheme cineva la joc…

Ion trecu încet pârleazul de lângă grajd, întorcând capul spre Ana care nu-l scăpa deloc din ochi şi care, peste câteva clipe, îl urmă cu paşi grăbiţi, roşie ca focul de ruşine, închipuindu-şi că toată lumea o pândeşte.

În dosul şurii era o livadă mărişoară, presărată cu pomi, tăiată în două de o cărare ce cobora până la Gârla Popii şi se oprea chiar în spatele cârciumii lui Avrum. Fânul cosit de curând, adunat în câteva clăiţe proptite cu pari, umplea văzduhul cu un miros îmbătător. Ion merse pe cărare doi-trei paşi, apoi coti în stânga şi se aşează sub un nuc bătrân şi

scorburos, pe o rădăcină încovoiată ca un jilţ. Fata sosi tremurând de emoţie, dar cu o strălucire bucuroasă în ochi.

— Aici erai? Murmură Ana aşezându-se fără să se uite la dânsul.

— Că parcă-i mai bine aici, făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuţa!

— Să trăieşti, Ioane! Răspunse ea privind neliniştită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cârciumă, care înapoi.

— Bea şi tu, Anuţă, că pentru tine l-am luat şi l-am făcut dulce ca gura ta!

— Despre mine poate să sece rachiul, zise fata mai potolită. Mi-e silă şi când îi simt mirosul, că taica nu mai lasă să treacă nici o ziulică fără băutură şi fără beţie… Nu ştiu, zău, ce s-o mai alege de noi.

— Apoi aşa bea omul la supărare, zise Ion, adăugând pe urmă cu alt glas: Bea, Anuţă… Mi-a căşunat şi mie aşa o dată…

Ana îşi înmuie buzele în rachiu, se strâmbă şi dădu repede sticla înapoi, tuşind şi râzând:

— A, vai de mine… nu pot… parcă-i otravă…

— Ba-i bun, zise Ion ducând iarăşi sticla la gură.

Tăcură amândoi un răstimp, fără să se pnvească. Apoi flăcăul îşi trecu braţul pe după mijlocul ei şi oftă:

— Hei, Anuţă, mult aleanu-i în inima mea!

Faţa Anei, lunguiaţă, arsă de soare, cu o întipărire de suferinţe, se posomorî.

— Ce îndur eu, să ferească Dumnezeu pe toată lumea, gemu dânsa. Că tata şi-a pus în gând să mă mărite cu George a Tomii şi o ţine morţiş cu George. Şi, Doamne, greu îţi mai vine să taci şi să înghiţi când nu ţi-i drag omul…

Ion se uită lung la buzele ei subţiri care se mişcau uşor dezvelindu-i dinţii cu strungulițe, albi ca laptele, şi gingiile trandafirii de deasupra. Ştia dânsul că Vasile Baciu e într-o ureche şi că, de o apucă hăis, apoi hăis o ţine să ştie de bine

că dă cu carul prin toate şanţurile. Dar tocmai aceasta îl întărâta şi pe el.

Nu-i fusese dragă Ana şi nici acum nu-şi dădea seama bine dacă i-e dragă, iubise pe Florica şi, de câte ori o vedea sau îşi amintea de ea, simţea că tot o mai iubeşte. Purta în suflet râsul ei cald, buzele ei pline şi umede, obrajii ei fragezi ca piersica, ochii ei albaştri ca cerul de primăvară. Dar Florica era mai săracă decât dânsul, iar Ana avea locuri şi case şi vite multe…

Îi asculta glasul plângător şi-l cuprindea mila, în acelaşi timp însă se gândea la Florica. Apoi deodată tresări, o strânse la piept şi, fără să rostească vreo vorbă, o sărută lung pe buze. Fata cuprinse cu braţele gâtul lui Ion, moleşită şi aprinsă, şi inima-i bătea atât de năvalnic, încât el o auzea.

— Noroc, noroc, Ioane! Strigă un glas aspru pe cărare.

Flăcăul ridică ochii furios şi văzu pe Ilie Onu care, întorcându-se de la cârciumă cu o sticlă de rachiu, râdea gros şi batjocoritor.

— Du-te-n… Doamne iartă-mă, bufni Ion încruntat.

Ilie Onu ajunse la şură şi se făcu nevăzut. Era frate de cruce cu George al Tomii şi unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea, fiindcă odată, la o nuntă, îl umpluse de sânge ca să-l îmblânzească.

Ion începu să suduie şi să se cătrănească, dar întâlnind ochii căprui, înlăcrimaţi de fericire şi de teamă ai Anei, se potoli…

Ilie aducea rachiul pentru George care se silea din răsputeri să înveţe pe Briceag un cântec nou ce-l auzise de la lăutarii din Bistriţa la un chef al doctorului Filipoiu, la berăria cea mare din Armadia. Briceag, cu ochii ţintă la buzele flăcăului, care fluiera melodia, ţârâia nesigur cu arcuşul pe strune; Holbea, credincios, încerca şi el să secondeze. George se umfla, închidea puţin ochii şi fluiera din ce în ce mai aprig, căci împrejurul lor se adunase un pâlc de flăcăi care-l priveau cu admiraţie.

— Ei, acu ai înţeles? Zise George oprindu-se în mijlocul cântecului.

— Las că l-am prins, mormăi Briceag pornind să tragă cu mai multă încredere.

— Am sosit, George, strigă Ilie întinzând sticla.

— Iute te-ai întors, vorbi celalt bând şi trecând îndată rachiul lui Ilie ca el să poată reîncepe dăscălirea lăutarilor.

— Nouă nu ne dai un păhărel, vere? Se linguşi Holbea, zgândărindu-l cu arcuşul.

— Să vă dau, cioroilor, fire-aţi ai naibii! Râse George foarte mulţumit că au să vadă toţi cum cinsteşte el pe ţigani.

— Beţi-o toată, zise apoi către Găvan când vru să-i înapoieze sticla.

Dar atunci sări Ilie ca un cocoş:

— Ia lăsaţi, bre, să mai bem şi noi, că cioarele astea o să plesnească de atâta holircă…

Urmă o ciorovăială lungă între Ilie şi ţiganii care nu mai voiau să renunţe la băutură şi era cât pe-aci să se încingă o bătaie, deoarece Ilie, aprinzându-se, se repezea mereu cu piciorul să spargă gorduna.

Deodată toată lumea se întoarse spre uliţă. Toţi bărbaţii scoaseră pălăriile, iar cei de pe prispă se sculară în picioare… Venea preotul Belciug împreună cu doamna Maria Herdelea, soţia învăţătorului, cu domnişoara Laura şi cu Titu. Primarul şi fruntaşii satului ieşiră în poartă întru întâmpinarea domnilor.

— Petreceţi, petreceţi? Zise preotul cu un zâmbet binevoitor.

— Apoi ce să facem, domnule părinte, răspunse primarul cu pălăria în mână. Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile, să se mai veselească şi prostimea.

— Negreşit, negreşit, murmură Belciug lărgindu-şi zâmbetul.

— Da de ce nu poftiţi şi dumneavoastră să vedeţi petrecerea noastră? Reluă Florea Tancu cu un glas foarte blajin, punându-şi pălăna în cap.

Ţăranii de asemenea se acoperiră unul câte unul, în vreme ce preotul şopti câteva cuvinte doamnei Herdelea, care răspunse răspicat, dându-şi capul pe spate cu mândrie:

— Da, putem privi puţin şi noi… Mie chiar îmi plac petrecerile poporului…

Maria Herdelea era fată de ţăran de pe la Monor, dar pentru că umblase totdeauna în straie nemţeşti şi mai ales că s-a măritat cu un învăţător, se simţea mult deasupra norodului şi avea o milă cam dispreţuitoare pentru tot ce e ţărănesc.

— Poftim mai aproape! Făcu atunci primarul, bucuros, dând la o parte pe ţăranii care se îmbulzeau: ia faceţi loc, măi oameni! Daţi-vă la o parte!

Vreo câţiva fruntaşi se grăbiră să dea ajutor primarului strigând:

— La o parte! La o parte!

Belciug intră încetinel în ogradă şi se opri aproape de poartă. Babele cucernice se repeziră numaidecât să-i sărute mâna.

— Lăsaţi, lăsaţi! Murmură preotul, întinzând însă dosul palmei spre sărutare cu o mulţumire ce-i înviora faţa tăbăcită de slăbiciune.

Flăcăii, obosiţi şi cu gândul la joc, rămăseseră tot împrejurul lăutarilor. Numai George, totdeauna silitor să-şi arate isteţimea, se vârî printre bătrâni, îmbulzindu-se să ajungă cât mai aproape de popa şi familia învăţătorului. Ilie se ţinea şi aici după dânsul ca un căţel.

Titu Herdelea, un tânăr de vreo douăzeci şi trei de ani, în haine curăţele şi sărăcuţe, cu o cravată albastră-azurie la gulerul înalt şi ţeapăn, ras de mustăţi şi lung cât un par, cum văzu pe George, îi întinse prieteneşte mâna îmbrăcată în mănuşi de aţă cenuşie:

— Noroc, George! Nu mai jucaţi? Tocmai ne abăturăm şi noi să vă vedem…

— Cum nu, domnişorule! Numai să se hodinească o ţâră ţiganii, c-au zis atâta de-a amorţit şi sufletul dintr-înşii,

spuse flăcăul cu glas îndulcit. Apoi, apropiindu-se mai bine, adăugă: Da dumneata nu vrei să joci cu noi, domnişorule?

Titu râse şi se uită la Laura, care zâmbi încurcată.

— Eu? Nu, George. Altă dată. Acuma nu se poate.

Dar flăcăul stărui:

— Îţi dau eu o fată, domnişorule, de să te lingi pe buze. Uşoară ca pana şi frumoasă ca o domnişoară… Dar trebuie să joace şi domnişoara Laura…

Sora lui Titu se făcu deodată serioasă şi se agăţă înfricoşată de braţul mamei sale, murmurând:

— O, auzi, ce idee! Mă mir că nu vi-i.

Preotul vorbea cu primarul şi cu ceilalţi ţărani despre mersul vremii, toţi fiind înţeleşi că ar fi bine să mai dea Dumnezeu o gură de ploaie, să se mai înmoaie pământul, căci altfel rămâne porumbul nesăpat de-al doilea… George însă se ţinea scai de Titu şi Laura, spre marea indignare a doamnei Herdelea care n-ar fi îngăduit nici în ruptul capului ca fata ei să se amestece printre ţărani.

Ca să schimbe vorba, fiindcă se mai strângeau şi alţi oameni să asculte stăruinţa flăcăului, zâmbind puţin batjocoritor, Titu se uită deodată împrejur, ca şi când şi-ar fi adus aminte ceva, şi apoi întrebă:

— Oare Ion unde-i?

George, deşi ştia că, dintre toţi feciorii satului, domnişorul cu Ion e mai prieten, se simţi aproape jignit auzind acum întrebarea. De aceea răspunse cam în silă:

— Pe-aici trebuie să fie şi dânsul…

Dar Ilie Onu, de la spate, se amestecă iute-n vorbă:

— Ba e-n grădină, sub nuc, cu Ana…

— Unde? Făcu George întorcându-se brusc la el, parcă i-ar fi tras o palmă.

— Acolo, unde zic, încheie Ilie scurt, rânjind mulţumit.

George puse nasul în pământ şi tăcu. Nimeni nu mai deschise gura, iar Titu, bucuros că a scăpat uşor de invitaţia la dans, se apropie şi el de Belciug care începuse să

povestească oamenilor cum i-au scos doctorii cei mari un rinichi în spitalul de la Cluj.

Vorbele lui Ilie loviseră pe George drept în suflet. Ana lui Vasile Baciu îi era făgăduită lui de nevastă. Ea fată cu stare, el fecior de bocotan – se potriveau. Părinţii lor erau înţeleşi mai demult, iar Ana îi plăcea. Nu zicea că-i cine ştie ce frumoasă, dar nici el nu pica. Era greoi, spătos şi umeros ca un taur: umbla legănat şi cu genunchii înmuiaţi.

Fierbea. Se gândea mereu să-şi croiască drum până în grădină, s-o vadă cum şade ochi în ochi cu Ion. Dar mereu îşi lua seama, zicându-şi că poate mai mult ar strica decât ar folosi, dacă cumva nu s-ar isca şi o bătaie, căci Ion e arţăgos ca un lup nemâncat. De va şti fata că el ştie, mai rău se va înrăi. Mai bine să-i lase în pace. O lingură de isteţime face uneori mai mult decât un car de putere.

Dar Ion, ce vrea Ion? De ce caută să-i învârtească el capul fetei? Îşi aruncă ochii, fără să vrea, spre Florica vădanei lui Maxim. Stătea tot aşa de pleoştită ca şi dânsul. Se vedea că şi ea ştia şi o băteau aceleaşi gânduri… Asta îi mai potoli supărarea. Când nu eşti singur, suferinţa se uşurează. Oftă o dată din băierile inimii şi-şi trase pălăria pe ochi, zicându-şi:

— De-amu am să joc numai cu Florica… Cel puţin să plesnească fierea şi într-însul!

Lăutarii îşi potriveau zgomotos instrumentele pentru a da de ştire tuturor, şi mai ales celor răzleţiţi prin grădină, că începe jocul. Flăcăii băteau nerăbdători din călcâie, scoteau câte-un chiot de veselie şi-şi aruncau pnvirile din ce în ce mai des printre fetele care aşteptau cu inima strânsă să fie poftite la horă.

În clipele acelea sosi, de pe uliţă, Vasile Baciu, lălăind un cântec de beţie, cu pălăria într-o ureche, cu ochii înroşiţi şi tulburaţi de băutură. Se clătina uşor în mers şi dădea întruna din mâini parcă s-ar sfădi cu un duşman închipuit. Când zări grupul cu domnii în mijloc, se opri puţin,

înţepenindu-se gânditor, apoi se duse glonţ la preotul Belciug şi-i zise:

— Eu, domnule părinte, spun drept, îs mare păcătos… Maaare! 'S beţiv şi stricat, cum nu se mai pomeneşte în şapte sate, zău cruce! Aşa-s eu, ce mai calea-valea! Ce-i drept nu-i păcat, aşa-i, domnule părinte? Că de supărare beau dacă beau, aşa-i? Şi beau pentru că beau dintr-al meu…

Preotul îşi curmase povestirea şi luase o înfăţişare gravă, măsurând foarte aspru pe Vasile Baciu. Ţăranul însă avea acum un zâmbet bun pe buze şi vorbea aplecat ca la spovedanie, parcă n-ar fi vrut să ştie de nimeni şi de mmic în lume:

— S amărât rău, domnule părinte, crede-mă! Poate că nu mă crezi? De-aceea beau şi iar beau şi iar! Uite-aşa! Ai să zici dumneata: da de ce eşti amărât, beţivule? Apoi cum să nu fiu, domnule părinte? Că o fată am şi eu şi nu-mi place deloc fata pe care o am. Nu-mi place, auzi? Că nu vrea să mă asculte. Şi tare mă doare inima şi tare-s supărat că nu vrea să se uite în gura mea. Am dreptate ori n-am, spune dumneata!

Belciug nu suferea mirosul de rachiu, căci era bolnăvicios, iar Vasile mereu îi duhnea în nas şi râgâia. Purtarea ţăranului îl indigna însă mai ales pentru că-i ştirbea autoritatea în faţa poporului. Doamna Herdelea asculta foarte serioasă, cu capul sus, cu buzele strânse pungă şi privea mânioasă la oamenii care se îmbulzeau împrejurul lor, curioşi, râzând pe înfundate de Baciu. Lui Titu, dimpotrivă, îi plăceau îngăimările beţivului şi nu ştia cum să-l zgândăre, fără să bage popa de seamă.

Belciug îşi înghiţi mânia şi căută să-l potolească cu o dojană blândă:

— Rău faci, Vasile, că nu te sfieşti măcar de tineretul care te vede mereu pe două cărări. Omul de treabă nu se ţine toată ziulica numai să îmbogăţească pe jidovi şi să-şi otrăvească trupul cu hâlbăriile lor drăceşti… Aşa, Vasile!

Baciu luă deodată o înfăţişare solemnă, se dădu doi paşi înapoi şi răspunse cu o mustrare caraghioasă în glas:

— Vai de mine, domnule părinte? Dar cui i-am făcut vreun rău? Băut-am eu banii cuiva, ori averea cuiva? Că beau, beau… Da beau din munca şi din sudoarea mea… Atunci de ce să mă năpăstuieşti? Ce ţi-am greşit eu dumitale, spune drept!

Primarul găsi cu cale să se amestece, îl luă de braţ şi vru să-l dea la o parte, mulcomindu-l:

— Bine, bine, măi Vasile, aşa-i cum zici… Dar lasă pe dumnealor în pace, că dumnealor au venit să vadă jocul, nu să audă prostule tale…

Apoi, întorcându-se spre flăcăi, strigă poruncitor:

— Da voi ce faceţi, măi feciori? Jucaţi ori nu jucaţi?

Atunci însă Vasile Baciu zări pe George, care stătea posomorât, ca un copac cu măduva uscată, şi îndată îl apucă de mână şi-l târî în faţa preotului:

— Uite-l, domnule părinte! Îl vezi? Ăsta-i ginerele meu care mi-i drag! Cu dânsul ai să-mi cununi dumneata fata, măcar de-aş şti că are să crape inima dintr-însa!

— Bine, bade Vasile, lasă că… făcu George ruşinat, râzând silit.

Omul se încăpăţâna însă din ce în ce şi începu să răcnească:

— Nu vreau să te las, ai înţeles? Mie-mi trebuie ginere cumsecade, nu fleandră… Io-ţi dau fata, iar tu să ai bici, să-i scoţi din cap gărgăunul… Eu nu vreau să ştiu de alde calici ţanţoşi care umblă să-i împuieze capul. Eu nu vreau şi nu vreau, şi dacă nu vreau, îi pun gâtul pe tăietor şi numai una-i trag cu barda, măcar să ştiu că mă duc pe urmă la spânzurătoare. Aşa-i, măi George?

— Aşa, aşa, murmură flăcăul, vrând să-l astâmpere.

Vasile se uită împrejur triumfător şi scuipă ascuţit tocmai între picioarele primarului. Apoi, ca şi când şi-ar fi adus aminte de ceva, porni spre grupul fetelor, trăgând pe George după dânsul şi strigând în gura mare:

— Anuţo! Anuţo! Unde eşti tu, fata tatii?

George roşi, parcă l-ar fi băgat într-un cuptor încins. O mânie amestecată cu ruşine îi cuprinse sufletul. Şi deodată îi zise încet, să nu-l audă şi alţi oameni:

— Las-o pe Anuţa, că-i cu Ion a Glanetaşului în grădină, sub nuc…

Baciu tresări înţepat. Scoase un ţipăt scurt şi se îndreptă cu paşi mari spre colţul şurii, unde tocmai se ivea Ana, tremurând de spaimă, căci îi auzise glasul. Ţăranul o văzu, se opri în mijlocul ogrăzii, unde ajunsese, îşi răşchiră picioarele, îşi trânti mâinile în şolduri şi îşi împinse burta în afară, privind săgetător pe Ana. Stătu aşa câteva clipe, apoi izbucni:

— Bine, Anuţo, aşa ne-a fost vorba?

Şi se repezi spre ea cu pumnul ridicat, gata s-o izbească. O femeie ţipă desperată:

— Tulai! Săriţi c-o omoară!

Până să ajungă însă la fată, Vasile zări pe Ion, sosind tot de după şură, şi numaidecât uită pe Ana şi se întoarse ameninţător spre flăcău. Văzându-l cum vine drept la el, Ion avu o tresărise uşoară, dar îşi urmă calea, liniştit, ca şi când n-ar înţelege mmic, cu o privire nepăsătoare către Baciu.

— Ce ţi-am spus eu ţie, sărăntocule, ai? Urlă, apropiindu-se mereu, Vasile Baciu, pe care liniştea lui Ion îl întărâta mai rău.

Flăcăul primi ocara ca o lovitură de cuţit. O scăpărare furioasă îi ţâşni din ochii negri, lucitori ca două mărgele vii. Răspunse cu o voce puţin tremurătoare, dar batjocoritoare:

— Ce-s eu, sluga dumitale, să-mi porunceşti?

— Am să-ţi poruncesc, tâlharule, şi dacă nu asculţi de vorbă, am să te umplu de sânge! Răcni ţăranul aprins de mânie până în măduva oaselor, aruncându-se la el.

Acum Ion se opri, încleştă pumnii şi strigă înăbuşit, parcă ar fi căutat să se stăpânească:

— Să nu dai, bade Vasile, că… Să nu dai! Să nu dai!

Câţiva bărbaţi şi flăcăi se zvârliră la Vasile, ostoindu-l. Ion stătea neclintit, ca un lemn, doar inima îi sfărâma coastele ca un ciocan înfierbântat. Dintru-ntâi se gândise să-l lase în plata Domnului, că-i beat şi e tatăl Anuţei. Dar când l-a suduit şi s-a apropiat să-l lovească şi-a pierdut cumpătul. Îi clocotea tot sângele şi parcă aştepta înadins să-l atingă barem cu un deget, ca să-l poată apoi sfârteca în bucăţele, mai ales că la spatele lui văzuse pe George care privea dispreţuitor şi mulţumit. Baciu se zvârcolea în braţele oamenilor, răcnind neîncetat:

— Lăsaţi-măăă! Lăsaţi-mă să-i scot blohotăile! Trebuie să-i beau sângele, altminten plesnesc! Lăsaţi-mă!

Ţăranii însă îl duseră, aproape pe sus, până la poartă, în vreme ce el nu mai contenea şi se smucea din răsputeri:

— Ce are hoţul cu fata mea? Ce are! Uuuh! Lasă-mă, Nistore! Tfff!

Ion schimba feţe-feţe. Genunchii îi tremurau, iar în cerul gurii simţea o uscăciune parcă i s-ar fi aprins sufletul. Fiece vorbă îl împungea drept în inimă, cu deosebire fiindcă auzea tot satul. Mereu îi fulgera să se repeadă şi cu un pumn zdravăn să-i înăbuşe în gât ocările. Deodată cu gândul acesta însă îi răsărea în minte şi Anuţa, oprindu-l pe loc. Se uită după ea, dar în învălmăşeală fata o ştersese acasă plângând. Femeile şi fetele se împrăştiară care încotro, ca un cârd de galiţe speriate de uliu, şi priveau din uliţă şi de prin ogrăzile vecine, aşteptând în fiece minut să înceapă bătaia. Profitând de încăierare, preotul plecă, spunând scandalizat doamnei Herdelea:

— Asemenea destrăbălaţi trebuiesc daţi pe mâna jandarmilor să le înmoaie ciolanele. Numai aşa s-ar face oameni de omenie… Păcat că Ion nu l-a scuturat puţin… Ar fi meritat…

Învăţătoarea clătină din cap în culmea indignării, îşi ridică uşor rochia, să nu mături praful uliţei, şi porni repede împreună cu Belciug şi cu Laura. Titu rămase mai în urmă.

Îi părea rău că nu poate vedea cum se isprăveşte cearta şi, mergând, întorcea mereu capul.

Hora se sparse. Ţiganii se retrăseseră spăimântaţi în şură; Găvan îşi rezemase gorduna într-un colţ, hotărât s-o apere cu orice preţ, să nu i-o spargă bătăuşii. Flăcăii se adunară împrejurul lui Ion, aţâţându-l:

— Ce te-ai lăsat, Ionică, să te ocărască? Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească!

Alţii, câţiva prieteni de-ai lui George, stăteau mai deoparte rânjind. Mai târzior veni între ei şi George, urmat de Ilie Onu, care nu-l slăbea, ca o umbră credincioasă.

— Uite cum se strică toată veselia din pricina…! Zise George, supărat puţin, cu o privire spre feciorul Glanetaşului.

Ion însă nu vedea, nu auzea. Ruşinea îl ţintuise locului. Se uita mereu după grămada de oameni între care se zbătea Vasile Baciu, mereu muncit de pornirea de a-l zdrobi.

George mai schimbă câteva cuvinte cu tovarăşii lui, apoi strigă lăutarului cu glas mândru:

— Hai, ţigane, la Avrum! Ce mai stăm aici de pomană?

Glasul acesta zbârnâi ca o trâmbiţă în urechile lui Ion. Din doi paşi fu lângă Briceag şi-i porunci scurt:

— Hai!

Ţiganul stătea încurcat, uitându-se când la unul, când la altul, neştnnd pe care să-l asculte.

— Apoi stai, Ioane.

— Făcu George, tot trufaş – că eu l-am arvunit!

Ion, parcă nici nu l-ar fi auzit, repetă mai aspru:

— Hai!

În ochii lui ardea atâta mânie că Briceag strânse din umeri spre George, puse vioara la obraz şi începu îndată un cântec de veselie. Prietenii lui Ion porniră să chiuie şi să pocnească din degete, în semn de izbândă, apoi să tropăie de răsuna bătătura. Ion o luă înainte spre poartă, iar ceilalţi după el, fluierând şi chiuind. Lăutarii îi urmară cântând; Găvan, cu gorduna agăţată de-a umăr, sufla greu ca un

gâscan îndopat. În uliţă ceata poposi o clipă, tropăind furtunos pe loc spre marea admiraţie a fetelor care se uitau din porţile ogrăzilor. Pe urmă porniră cu toţii în stânga, chiuind în tactul cântecului, întovărăşiţi de o droaie de copii.

George rămase cu ai lui lângă şură, furios, dar neîndrăznind să se împotrivească. Îi era necaz mai cu seamă că el dăduse arvună ţiganilor şi tot el avea să le plătească restul până la patru zloţi. Adevărat că banii îi strângea de la flăcăi, câte douăzeci de creiţari de căciulă, dar până să-i adune trebuia să se sfădească cu mai toţi şi să-şi bată capul, căci Briceag nu mai vrea să aştepte, de când a păţit-o o dată de-a rămas neplătit. Însărcinarea aceasta îi plăcea, nici vorbă, fiindcă i se părea că-l înalţă deasupra tuturor. Acum însă, văzând că flăcăii ţin totuşi partea lui Ion, se simţea umilit, mai ales că aceasta venea după ce aflase că Ion umbla serios după Ana… Se uitase cu jind cum au plecat toţi cu lăutarii şi avusese o clipă gândul să se amestece şi el între ei şi să se arate că nu-i supărat. Dar îşi dăduse seama că s-ar coborî prea mult în ochii tovarăşilor lui. Drept răzbunare şi mângâiere, după ce ceilalţi cotiră spre Uliţa cea mare, zise zâmbind:

— Eu nu mai dau ţiganilor nici un creiţar. Să le dea Ion, că Glanetaşu are destui.

Flăcăii însă nu pricepură batjocura lui. Erau plouaţi c-au rămas bătuţi şi fără lăutari. Ilie Onu rupse tăcerea:

— Noi ce mai păzim aici? S-a înserat, toată lumea a plecat… Hai şi noi la crâşmă!

Nu mai zise nimeni nimic. Se cărăbăniră încet, prin grădină, peste Gârla Popii, să ajungă cel puţin mai curând la Avrum…

Todosia, în pragul tinzii, aşteptă până ce rămase ograda goală şi apoi se închină, murmurând:

— Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, că nu i-ai încăierat, că mai dădeam şi de poznă cu jandarmii!

Lângă prispă, aproape de poartă, Savista-oloaga şedea ghemuită, ca moartă de răcnetele oamenilor, ferindu-se să nu fie călcată în picioare. Todosia nici n-o zări până când merse să închidă poarta.

— Da tu n-ai plecat, Savistă? Bine că nu te-au strivit… Acu du-te şi tu, draga lelii, du-te, că ai o postată bună până acasă şi uite-acuşica se înnoptează…

Savistă nici nu mai sufla de groază. Îşi suflecă poalele, îşi prinse-n brâu zadiile şi se târî cât putu mai repede până-n uliţă şi apoi o apucă mai încetişor pe marginea şanţului spre casă.

Cârciuma nu era mai răsărită ca alte case din sat, doar că avea acopenşul de ţiglă şi spre uliţă, în două ferestruici, apărate cu reţea de sârmă, sticle de băuturi colorate, borcănele de bomboane pestriţe şi diferite mărfuri căutate de ţărani. Odaia din faţă era mai mare, poditä şi mobilatä numai cu câteva mese lungi şi de două ori atâtea bănci de brad, pe care slujnica le freca cu nisip şi le spăla în fiecare vineri de se făceau albe ca varul pentru duminicile când sătenii veneau să-şi înece necazurile în băutură. Într-un colţ, lângă tejgheaua adăpostită într-o cuşcă de leaturi, Avrum împreună cu fiul său Aizic se învârteau îngrijoraţi printre şiragurile de sticle şi în jurul unui butoi uriaş de rachiu. Din când în când Aizic se cobora, cu lumânarea aprinsă, în pivniţa de sub cuşcă, unde se odihneau alte butoaie şi damigene cu rachiu, şi chiar cu vin şi cu bere pentru feţele spălate care, dacă aveau poftă să petreacă, se retrăgeau în fund, în odaia cârciumarului, spre a fi mai feriţi de ochii norodului…

Îndată ce s-a stricat hora, bărbaţii au început să se îndrepte, mai singuratici, mai în grupuri, spre Avrum. Când sosi George cu prietenii lui, prispa gemea de oameni care dezbăteau întâmplarea de la joc, unii luând partea lui Baciu, alţii lui Ion. Flăcăii intrară de-a dreptul în crâşmă. Mesele şi băncile erau oprite înadins pentru dânşii, ca să

poată petrece mai în tihnă. Se aşezară tăcuţi. Se simţeau înfrânţi.

Avrum ieşi repede din cuşcă, cu două sticle de rachiu pe care le puse pe masă, în faţa lui George, întrebând:

— Cine plăteşte?

— Lasă că plătim noi, jupâne! Răspunse Ilie Onu întinzând mâna după o sticlă.

— Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde, zise Cârciumarul uitându-se pe rând la toţi, ca şi când ar fivrut să le citească pe faţă ce au în pungă. Pe obrazul tău nu dau eu nici o duşcă de apă chioară… Ei, cine plăteşte? Vreau să ştiu. Ori duc rachiul şi-l torn înapoi în butoi…

George scormoni din buzunarul laibărului o pungă soioasă şi numără gologanii cuveniţi fără să deschidă gura. Avrum îi strânse cu băgare de seamă şi plecă spre cuşcă zornăindu-i în pumni. Ilie însă nu se putu răbda să nu-i strige mândru, parcă el ar fi cheltuit:

— Ai văzut, jupâne? Altă dată apoi să nu mai cârteşti!

Un flăcău, aprins brusc de mirosul băuturii, izbi cu pumnul în masă şi începu să chiuie de dârdâiau geamurile. Ceilalţi se dezmorţiră ca şi când le-ar fi turnat în suflet o undă de bucurie. În câteva clipe toată cârciuma se încinse de strigătele lor năstruşnice.

Când chiuiau mai cu foc, se auziră pe uliţă alte chiote de veselie, mai furtunoase şi mai sălbatice. Un răstimp cele două grupuri părea că s-au luat la întrecere care să se înăbuşe. Cei de-afară însă cu cât se apropiau, cu atât vuiau mai cuprinzător. Iar când năpădiră în crâşmă amuţiră de tot pe oamenii lui George. De altfel, în curând conteniră şi noii-sosiţi împreună cu lăutarii, osteniţi de sforţări, chiotele prefăcându-se într-un zgomot asurzitor de chemări răguşite, de porunci mânioase, de ţipete nerăbdătoare, din care numai uneori se înţelegea mai lămurit:

— Jupâne, o cupă, da dulce!

— Hai mai iute, Avrume!

— Unde te ascunzi, tartane, fi-ţi-ar neamul de ocară!

Feciorii nu mai încăpeau pe bănci. Ţiganii se îndesară la masa lui Ion, afară de Găvan care trebui să stea în picioare, în colţ, lângă gordună. O sumedenie de sticle şi pahare răsări pe mese. Mirosul de rachiu se frământa cu fumul greu de tutun şi cu zăpuşeala acră de sudori. Toată lumea vorbea de-a valma, închinând, strigând, lălăind. Toate gurile înjurau de Dumnezeu, de soare şi de lună pe lăutari sau pe Avrum, sau pe Dumnezeu însuşi.

Între timp se înnoptase şi odaia nu mai era luminată decât de o lampă funinginită, spânzurată de o grindă din tavan. În lumina galbenă-bolnavă şi tremurătoare oamenii păreau mai beţi de cum erau aievea, ochii luceau mai sălbatic, iar braţele goale, ciolănoase, cu muşchii umflaţi ca nişte şerpi flămânzi, se ridicau mereu peste capetele tulburate, ameninţând ori prevestind o primejdie. Glasurile se îngroşau şi răguşeau din ce în ce, vorbele deveneau mai grosolane şi sudălmile mai mânioase. Feţele asudate clipeau care roşii-pară, care galbene-verzui, iar din gălăgia ameţitoare se înălţau, stăpânitoare, râsete zvăpăiate, câte un râgâit larg, urlete prelungi…

Simion Lungu, beat leucă, rezemat de un colţ de masă, îşi înjura nevasta care stătea lângă el, în picioare, cu un copilaş la ţâţă. Femeia îl trăgea întruna de mânecă, zicându-i cu glas monoton, fără să se sinchisească de ocările lui:

— Hai, Simioane, hai zău acasă, că mâine trebuie să te scoli cu noaptea-n cap să te duci după lemne, că nu mai am nici cu ce aţâţa focul… Hai, hai, zău!

Simion se plângea comesenilor care nu-l ascultau, înjura, bea, până ce în cele din urmă femeia îşi făcu loc alături de dânsul, astupând gura copiluluicu sfârcul pieptului, râzând şi trăgând zadarnic cu ochiul spre un flăcău pe care băutura îl posomorâse.

Toţi flăcăii închinau, pe rând, cu lăutarii care cântau din ce în ce mai cu suflet doine de beţie, tărăgănate şi lăbărţate ca nişte femei dezmăţate. Briceag se ameţise bine de băutură,

dar arcuşul lui trăgea parcă mai frumos, pe când Holbea, mai trăsnit, seconda atât de fals că lui însuşi îi era ruşine. Numai Găvan rămăsese treaz, întâi ca să-şi poată păzi gorduna, apoi fiindcă era un beţiv fără pereche, în stare să sugă o vadră de spirt fără măcar să clipească.

Ion se simţea atât de amărât că nici rachiul nu-i ticnea. Ruşinea ce i-o făcuse Vasile Baciu i se aşezase pe inimă ca o piatră de moară. Se silea să nu se mai gândească la ce-a păţit şi totuşi mintea îi era otrăvită numai de ocară. O dorinţă grozavă îl cuprindea din ce în ce mai stăruitor în mrejele ei: să lovească, să spargă, să se descarce ca să se răcorească. Se uita în răstimpuri cu coada ochiului spre cealaltă masă, unde George, înviorat, închina mereu şi dăndănea, cu glasul gros şi neplăcut, un cântec domnesc, cu ochii fulgerători, cu o trufie provocatoare pe faţă. Privindu-l aşa, hoţeşte, Ion simţi deodată ca şi când i-ar cădea o pânză de pe ochi. Îşi aminti că Ilie Onu l-a văzut în grădină, îmbrăţişându-se cu Ana. Acum Ilie şedea lângă George. Ilie trebuie să-i fi dat de veste, iar George a asmuţit pe Baciu. Şi, fiindcă nu s-a putut răfui cu Baciu, i se înfipse în creier gândul că trebuie să se răfuiască cu George, îndată ce-i veni hotărârea aceasta, începu să-l chinuiască. Se frământa şi suferea pentru că nu ştia cum să înceapă.

Atunci pică în cârciumă Titu Herdelea. Intrarea lui curmă o clipă gălăgia.

— Bună seara! Rosti Titu puţin încurcat, căci toate privirile se întorseseră spre dânsul.

— Bună seara! Răsună aproape în cor răspunsul tuturor, după care zgomotul îşi reluă stăpânirea mai avan ca înainte.

Titu venise mai ales împins de cunozitate. Avea o presimţire că cearta de la horă nu va rămâne fără urmări şi nu s-a putut stăpâni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece? La cină familia Herdelea dezbătuse amănunţit întâmplarea şi cu toţii căzuseră de partea lui Ion, şi pentru că li-era vecin, şi pentru că feciorul Glanetaşului era mai

deştept decât toţi flăcăii din Pripas. Discuţia o încheiase Titu, declarând grav:

— Bine-ar face să-i tragă o sfântă de bătaie!

Dar n-a spus cui să-i tragă şi mmeni din casă nu l-a mai întrebat, căci se făcuse târziu şi pe toţi îi cuprinsese somnul, iar învăţătorul chiar adormise îmbrăcat în timpul convorbirii. După ce s-a culcat toată familia, Titu s-a aşezat să lucreze, pentru tatăl său, la nişte registre de înscriere. A lucrat ce-a lucrat, pe urmă nu şi-a mai putut opri nerăbdarea. Şi, cum tutunul îi era pe isprăvite, şi-a luat pălăria şi s-a dus glonţ la cârciumă.

Dădu mâna cu Avrum, cum obişnuia totdeauna când lua ceva pe datorie, ceru un tutun, îi spuse să-l treacă la cont şi apoi, ca să mai poată zăbovi, vorbi cine ştie ce cu ovreiul, trăgând cu ochiul spre mesele flăcăilor. Îl rodea să întrebe ce s-a mai întâmplat, dar se sfia. Ce-ar zice oamenii să afle că el se interesează de hârjonelile praşcăilor? În sfârşit porni mângâindu-se cu gândul că nu se poate să fi fost nici o încăierare de seamă, altfel n-ar fi toţi împreună.

Trecând pe lângă masa lui Ion, zâmbi prieteneşte. Flăcăul se sculă în picioare şi-i zise respectuos, întinzându-i un pahar de rachiu:

— Fă bine, domnişorule, şi închină cu noi un păhăruţ!

Titu se codi puţin, mai mult de ochii lumii, căci prilejul i se păru bun să afle câte ceva. Aşteptă deci să stăruiască şi ceilalţi, şi atunci luă paharul şi-l ridică în sus în semn că vrea să închine. Ion strigă deodată poruncitor să se facă tăcere, şi toate glasurile se stinseră într-o clipire. Domnişorul însă acuma se zăpăci, nefiind meşter în hiritisirile lungi şi ceremonioase care plac ţăranilor.

— Să trăieşti, Ioane! Să trăiţi cu toţii şi… noroc! Zise dânsul, după o pauză, cu vocea răguşită uşor de emoţie.

Bău şi dădu înapoi paharul, abia stăpânindu-şi un fior de greaţă. Ion îi răspunse cu o închinare foarte iscusită, dar acoperită de gălăgia care reîncepuse. Titu îi întinse mâna:

— Noapte bună, Ionică, şi mulţumesc!

— Mulţumim noi de cinste, domnişorule! Făcu flăcăul petrecându-l până afară.

În faţa cârciumii, pe prispă şi în uliţă, pâlcuri-pâlcuri de oameni închinau, povesteau sau se sfădeau. Fete mai curioase şi copii mai neostoiţi căscau gura pe la ferestrele dinspre grădină, lipindu-şi nasul de geamuri. Macedon Cercetaşu, mort de beat, comanda milităreşte, tolănit în marginea şanţului, de vuia satul.

— Ai văzut ce mi-a făcut badea Vasile, domnişorule? Zise Ion încetinel, să nu-l audă şi alţii.

— Da, şi-ţi spun drept, m-am mirat cum ai putut sta aşa, cu mâinile în sân, răspunse Titu clătinând din cap.

— Ce puteam face, domnişorule? Şopti Ion scrâşnind dinţii. Dacă-i plesneam, poate-l omoram şi înfundam temniţele… Ş-apoi, vezi dumneata, nu-i de vină cine face, ci de vină-i cine-l pune să facă!

Titu se apropie să nu piardă cumva vreo şoaptă. Iar fiindcă Ion tăcu, îl scormoni:

— Zău, mă? Adică tu crezi că l-a pus cineva?

— L-a pus, pot să jur pe sfânta cruce… Dumneata nu ştii că vrea să dea pe Ana după George a lui Toma Bulbuc.

— Aa? După George?

— Vezi bine c-aşa. Doar mereu o spune în gura mare, s-audă toţi câinii… Apoi amu vezi şi dumneata cine-i de vină…

Titu, ca să-l întărâte, îl mulcomi:

— Bine, dar poate că George nu l-o fi îndemnat să…

Ion, cătrănit, îl întrerupse:

— Vai de mine, domnişorule, cum poţi grăi aşa? Că doar eu ştiu bine că George nu mă suferă ca sarea-n ochi… Nu ştii dumneata cum umblă dânsul după Ana, şi încă de când? Anuţa nu-l vrea, că nu-i place, şi-apoi el cată să se răzbune pe mine…

Titu tăcu un răstimp, se gândi şi pe urmă vorbi rar:

— Rău, foarte rău că George umblă cu d-astea…

— Crezi dumneata că mă las eu astă-seară până nu-l muştruluiesc? Poate numai de m-ar trăsni Dumnezeu din

senin… Altminteri în cearşaf o să-l ducă de-aici…

Glasul flăcăului se sugrumase de furie. Titu se spăimântă şi-i zise foarte încet şi sincer:

— Astâmpără-te, Ioane, să nu dai de vreo poznă!

— Să ştiu că zece ani nu scap din temniţă şi tot nu mă las până nu-i văd sângele! Murmură Ion, aprins ca un balaur, încleştând pumnii şi cutremurându-se…

Titu ştia acum sigur că va fi scandal mare şi nici nu se mai duse acasă. Trebuia să vadă bătaia, să aibă ce povesti mâine familiei şi poate chiar prietenilor din Armadia. Merse deci încet, plimbându-se, până la gura Uliţei din dos, se întoarse iar înapoi, trecu prin faţa cârciumii până spre casa lui Simion Butunoi, nevrând să se depărteze prea mult ca să poată sosi grabnic la faţa locului când va începe încăierarea.

Făcu plimbarea aceasta de zece ori, de douăzeci de ori, şi tot degeaba… Ion, oricât era de hotărât, nu îndrăznea să se agaţe tam-nisam de oameni. Îi trebuia o pricină cât de mică, şi n-o găsea, căci George petrecea între tovarăşii săi şi nici nu se uita spre masa lui, parc-ar fi bănuit că-i caută gâlceava.

Buba se sparse de-abia pe-aproape de miezul nopţii. Lăutarii, vrând să plece, căci erau tocmai din Luşca şi aveau de mers vreo două ceasuri, se sculară cerând plata de la George, care parcă tocmai aşteptase clipa aceasta ca să se răzbune. Se răsti la Briceag cu pumnii:

— Ce, mă, cioară, mie-mi ceri bani? Mie mi-ai zis?

— Nu m-ai tocmit tu? Se zborşi ţiganul presimţind că va rămâne neplătit.

— Plătească-ţi cui i-ai zis şi are bani, că eu nu plătesc!

— Apoi n-ai strâns tu banii de la feciori?

— N-am strâns, încheie George mândru şi batjocoritor, punând sticla la gură şi trăgând o duşcă zdravănă.

În răstimp Ion se sculase şi se apropiase de masa lui George.

— Plăteşte! Sâsâi dânsul încurcat.

— Eu, mă! Eu? Strigă celalt sărind în picioare, încurajat de liniştea lui Ion pe care o lua drept slăbiciune.

— Tu!

— Da crezi tu că io-s cârpa voastră, mă? Răcni George tot mai dârz şi amemnţător. Şi încă mai sare la mine! Şi încă cine?

Nu mai putu urma, căci Ion îl izbi cu amândoi pumnii, peste masă, drept în obraji. În cealaltă clipă se repezi şi George, dar Ion îl lovi a doua oară mai ţeapăn… Pe urmă se încăierară. George mugea ca un taur şi-l apucă de cheotoarea cămăşii, sucind-o aşa încât vinele lui Ion se umflau, iar faţa i se roşea din ce în ce mai tare. Cu toate acestea Ion îl lovea aprig când în cap, când în burtă, încât pumnii i se umplură de sângele ce curgea şiroi din nasul lui George, stropindu-le hainele.

În cârciumă toată lumea se adunase ciopor în jurul lor, strigând:

— Nu-i lăsaţi! Săriţi!

Dar nu sărea nimeni, ca şi când toţi ar fi vrut să vadă întâi care-i mai tare? Numai Avrum, înfricoşat să nu-i prăpădească sticlele şi paharele sau să-i spargă geamurile, se năpusti la dânşii cu un curaj nebănuit, nu ca să-i despartă, ci silindu-se din răsputeri să-i împingă spre uşa de la uliţă. Lampa începu să fumege mai greu, gata să se stingă în vălmăşeală. Jertfind câteva smocuri din barba-i roşcovană şi primind bucuros o droaie de pumni, Avrum izbuti, în cele din urmă, să-i scoată afară. După bătăuşi năpădiră toţi oamenii în uliţă, încât în câteva clipe odaia se goli. Ovreiul, fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede uşa şi trase drugul de fier, să nu se întâmple cumva să se mai reîntoarcă muşterii.

Rostogolindu-se în uliţă, cei doi se descleştară. Ion se repezi la gardul cârciumarului, smulse un par şi, mai înainte să-l poată opri cineva, croi pe George peste spinare, încât acesta căzu grămadă, gemând prelung:

— Valeu! M-a omorât tâlharul!

Gura, mustăţile, barba, cămaşa lui George erau vopsite de sânge, dar numai lovitura de par îl biruise. Mai bolborosi câteva sudălmi, încercând să se ridice din şanţul în care se prăvălise, durerea însă îl copleşi curând, parcă i s-ar fi rupt şira spinării. Rămase încârcit în buruienile murdare, înconjurat de unii flăcăi ce săriseră să-l ajute. Nişte femei porniră să ţipe, bărbaţii înjurau, iar copilaşul lui Simion Lungu, speriat de gălăgia care se înteţea mereu, scăpând sfârcul ţâţei din gură, începu să zbiere. Ilie Onu se căznea să rupă un lătunoi dintr-un gard de peste drum ca să crape capul lui Ion, urlând furios:

— Aesta-i ucigaş, oameni buni, aesta-i hoţ!

Ion era mulţumit acuma şi răcorit, şi nu se mai sinchisea de nimic. Stătea sprijinit în par, ciobăneşte, privind triumfător şi ameninţător, dacă cumva ar mai îndrăzni cineva să-l supere.

Smucind la lătunoi, Ilie îşi astâmpără mânia şi apoi împreună cu alţi flăcăi luară pe braţe pe George şi-l duseră acasă, suduind care de care mai năprasnic. În urma lor mergeau o mulţime de femei spăimântate şi câţiva copii întârziaţi pe uliţă…

Pe cer se ivise o jumătate de lună luminoasă şi rece, argintând şoseaua şi vârfurile pomilor…

Ceilalţi flăcăi se strânseră în jurul lui Ion, privindu-l cu respect şi aruncându-i câte o vorbă glumeaţă prin care voiau să-i arate prietenia şi admiraţia. Ar mai fi avut poftă de petrecere, dar ţiganii o şterseseră în vremea bătăii, iar în uşa lui Avrum zadarnic băturâ, căci nu se deschise. Mai povestiră un răstimp în faţa crâşmei, pe urmă se împrăştiară, unii pe-acasă, alţii pe la drăguţe… Ion zvârli parul în grădina ovreiului şi porni spre casă, agale, mulţumit, ca după o ispravă bine făcută. Trecea pe dinaintea casei lui Vasile Baciu, a treia de la cârciumă. Se opri gândindu-se să intre la Ana. Se simţea doar acum răzbunat şi mai vrednic. Dar îşi zise că fata poate nu ştie ce vitejie a săvârşit dânsul adineaori, iar să-i spună el, nu i se

părea potrivit. Mai bine să afle ea de la alţii şi să-l dorească mai mult. Se uită însă lung la casa nouă, ascunsă în umbra celor trei meri bătrâni din grădiniţă, la ferestrele negre ca nişte ochi somnoroşi, la ograda largă, la grajdurile adormite, la poarta de scânduri cu stâlpi înalţi, şi îl cuprinse o bucurie ca şi cum acuma toate acestea ar fi ale lui.

În dosul portiţei Ana pândea cu inima cât un purice. Auzise larma de la Avrum şi se strecurase afară, bănuind că Ion, de supărare, trebuie să fi stârnit vreo poznă. Îi tremura sufletul să nu i se întâmple ceva. Ar fi ieşit în uliţă, dar îi era frică să nu scârţâie portiţa şi să se trezească tatăl său, care sforăia pe prispă de când îl aduseseră acasă oamenii de la horă. Văzu apoi cum îl duceau pe George şi-şi făcu cruce, mulţumită că cel zdrobit nu era Ion. Acum îl aştepta pe el, mişcată de mândrie şi parcă simţind cum îicreşte în inimă iubirea stăpânitoare, iubirea care pecetluieşte soarta oamenilor. Simţirea aceasta o înfiora şi în aceeaşi vreme îi apnndea toate tainiţele sufletului… Pe urmă îl auzi apropiindu-se. Pe urmă îl văzu oprindu-se. Vru să-l cheme ca să se arunce în braţele lui vânjoase şi ocrotitoare, şi totuşi nu se putu clinti. Pe urmă când el nu se urni, se înfricoşă, îşi frânse mâinile şi şopti drăgăstoasă, rugătoare, cu buzele uscate şi atât de încet că singură nu-şi auzi glasul:

— Ionică! Ionică! Ionică!

Ion însă îşi reluă calea, fluierând şi păşind mai apăsat. Cizmele lui bocăneau pe uliţa colbuită, iar uneori potcoavele zăngăneau izbind vreo piatră…

Când ajunse aproape de casă, Ion se pomeni din urmă cu nişte paşi foarte grăbiţi. Era Titu care alerga gâfâind. Nu avusese norocul să vadă bătaia şi era nemângâiat. Se plictisise plimbându-se de colo până colo, mereu prin faţa cârciumii şi, în cele din urmă, ca să-i treacă mai uşor vremea, se duse până la răscrucea din celalt capăt al satului.

Acolo a auzit zgomotul încăierăm. Şi-a iuţit paşii cât a putut, dar până să sosească la Avrum se mulcomise tot şi n-a mai găsit ţipenie de om.

— Ei, ce-a fost, Ioane? Întrebă dânsul frecându-şi mâimle.

— Nimic, murmură flăcăul liniştit. M-am răcont oleacă… Mai mult nu putu smulge dintr-însul Titu, oricât îl descusu. Se despărţiră zicându-şi în acelaşi timp:

— Noapte bună!

Cocoşii porneau să vestească miezul nopţii…

Capitolul II.

ZVÂRCOLIREA.

O lumină cenuşie, tulbure privea pe ferestre când se trezi Glanetaşu. Din depărtare se auzi un cucungu slab, pierdut şi răguşit. Peste o clipă altul, mai aproape, răspunse subţire şi tăios. Pe urmă altele, din ce în ce mai apropiate şi mai ţanţoşe, până ce o bătaie surdă din aripi, în tindă, urmată de un cântec de cocoş, poruncitor, gros, sfârşindu-se într-un cârâit vesel, cutremură toată căsuţa, încât Glanetaşu tresări de spaimă şi-şi făcu cruce.

— Bată-te Dumnezeu, cocoş nebun! Murmură bătrânul mai zvârcohndu-se puţin în pat până să se dezmeticească bine.

— Dormi, muiere? Întrebă apoi, atingând cu cotul pe Zenobia.

— Ba, răspunse femeia repede cu glasul limpede.

Tăcură amândoi, scărpinându-se şi icnind bătrâneşte.

— Da câte ceasuri să fie, hai? Căscă iar bărbatul, într-un târziu.

— Hai, scoală că-i vremea de sculat, mormăi Zenobia mai ursuză acum şi urnindu-se din aşternut.

— Oare? Se miră Glanetaşu pocnindu-şi alene oasele.

— Scoală, zău, măi bărbate, până mă duc să trezesc pe Ion, că el ştiu că n-are să se trezească singur, c-a jucat toată ziua şi a mai stat şi pe la Avrum până târziu… Scoală, scoală, să te duci la lucru, să nu ne apuce prânzul lenevind, că-i mai mare ruşinea!

Bătrânul se scărpină iar în cap, în barbă, pe piept, căscă prelung cu poftă, se mai uită spre ferestre şi apoi murmură întrebător:

— Oare lună-i ori ziuă?

În clipa aceea, în tindă, cocoşul răspunse mai aspru şi mai poruncitor:

— Cucunguuu!

— Apoi n-auzi că-i ziuă? Făcu Zenobia care se dăduse jos din pat şi-şi lega zadiile, bolborosind rugăciuni.

Glanetaşu se ridică întâi pe jumătate, se mai gândi şi în sfârşit sări din culcuş, silindu-se să fie spnnten ca să-şi alunge moleşala din ciolane.

— Aprinde lampa, zise apoi căutând el însuşi chibriturile în firida hornului, dar negăsindu-le se necăji şi se răsti la femeie: Da unde dracu le-ai mai pus iar?

Zenobia însă nu răspunse. Se închină larg de mai multe ori, bâiguind sfârşitul rugăciunilor şi, numai după ce isprăvi, strigă la Glanetaşu, funoasă:

— O, trăsni-te-ar să te trăsnească, om nebun şi fără Dumnezeu, că nu mai poate omul de tine nici să-şi zică ocinaşele!

Ieşi trântind şi blestemând. În tindă găinile se ciocăneau şi cârâiau nerăbdătoare, iar când Zenobia deschise uşa spre ogradă, năvăliră afară parc-ar fi scăpat din temniţă. Femeia le aruncă câţiva pumni de porumb, afurisind mereu pe Glanetaşu şi numărând în gând găinile care se zbăteau să înghită cât mai repede şi cât mai multe grăunţe, în vreme ce cocoşul, veşnic neîncrezător cu Zenobia şi îngăduitor faţă de consoartele sale, apuca doar din când în când câte un bob. Găinile bătrâne se ghemuiau sfioase când stăpâna se apropia şi le căuta de ou, pe rând, spre marele necaz al cocoşului, care zbârlea creasta ameninţător, se ferea călcând ţanţoş şicotcodăcea clocotind de indignare…

Apoi când galiţele se împrăştiară, Zenobia se sui în podeţul cu fân şi strigă din capul scării:

— Ionică! Măi Ionică! Scoală, dragul mamii, să te duci să dobori iarba ceea, să nu ne pomenim c-o ploaie, să ne-o prăpădească!

— Bine, bine, las că mă scol! Mormăiflăcăul somnoros. Zenobia nu-l mai cicăli. Ştia bine că băiatul, când e vorba de muncă, nu se codeşte şi nu leneveşte ca Glanetaşu.

Ion dormea toată vara în podul cu fân de deasupra grajdului. Astfel nu mai deştepta din somn pe bătrâni când venea el noaptea de pe uliţe, ş-apoi mai auzea mereu şi pe Dumana, singura lor văcuţă, ronţăind sau rumegând, sau suflând aspru pe nări, pe când alegea fânul din ogrinjii ce-i punea dânsul seara în iesle.

Îşi birui repede lenea somnoroasă, se târî până la gura podului şi coborî în ogradă.

Satul dormea. Numai câte un cocoş întârziat mai vestea ici-colo zorile. O ceaţă uşoară, străvezie plutea peste coperişurile ţuguiate. Dealurile hotarului parcă se legănau, tremurându-şi porumbiştile multe, lanurile puţine de grâu şi de ovăz, în vreme ce vârfurile împădurite, negre şi nemişcate vegheau odihna satului, ca nişte capete de uriaşi îngropaţi în pământ până-n gât.

O adiere de vânt, răcoritoare, pătrunse până-n sufletul flăcăului, alungându-i cele din urmă rămăşiţe de somn din oase. Îşi roti privirile prin ogradă, scărpinându-se în ceafă, ca şi când s-ar fi gândit de ce să se apuce. Zenobia, ieşind iar din casă, se minună:

— Vai de mine, băiete, mi se pare că te-ai culcat în cămaşa de sărbători?

Ion se zăpăci de părere de rău, în vreme ce bătrâna urmă mai jalnic:

— Ferfeniţă ai făcut toate înfloriturile şi mărgeluţele, şi ai înnegrit-o de nu ştiu zău cum am s-o scot din boală! Ba ai mai umplut-o şi de sânge… Cu cine te-ai bătut?

Flăcăul se uită cu băgare de seamă şi de-abia atunci văzu că pieptul şi poalele cămăşii erau pătate de sânge.

— Cu George a lui Bulbuc, mormăi, drept răspuns, şi intră în tindă. Îşi lepădă cămaşa, se îmbrăcă în hainele de lucru, încălţă opincile şi pe urmă se spălă pe obraji în Pârâul Doamnei care se vărsa chiar lângă casa lor în Gârla Popii.

Era gata de drum. Zenobia îi pusese în traistă un codru de pâine de mălai, nişte brânză şi ceapă, toate învelite într-o pânzătură curată. Luând de sub grindă tocul şi gresia, flăcăul întrebă pe Glanetaşu care se tot sucea şi se-nvârtea căutând cine ştie ce:

— Dumneata te duci la notar la lucru?

— M-oi duce, că m-am tocmit de alaltăieri, de când a umblat după oameni prin sat…

— Apoi bine… Numai să nu bei banii că trebuie să-i strângem. Ca mâine ai să vezi că începe să umble iar din casă în casă subprimarul cu straja după bir, adăugă Ion foarte aşezat.

— Acu lasă că doar nici eu nu-s copil, făcu Glanetaşu.

— Mi-ai pus de mâncare, mamă? Întrebă iar flăcăul, cântărind traista.

— Ţi-am pus, şi la prânz oi veni şi ţi-oi mai aduce, răspunse Zenobia suflând din răsputeriân tăciunii din vatră care fâşâiau, afumau şi nu se apnndeau deloc.

— Să vii nesmintit să întorci dumneata pologul, să nu mă mai întârzii eu şi cu asta, altfel nu isprăvesc cu cositul, că delniţa-i măricică, murmură Ion închinându-se şi ieşind.

— Umblă sănătos!

În tindă flăcăul îşi luă coasa din cui, agăţă traista în coasă şi coasa pe umăr, şi porni. Trecu repede pe dinaintea casei învăţătorului Herdelea, care dormea dusă, în vreme ce găinile în coteţul de lângă gard săreau, cârâiau şi se sfădeau. Merse pe şoseaua răvenită de rouă până unde se desparte drumul cel vechi, apoi coti în dreapta şi sui încet pe o cărare lină, printre porumbişti care mai late, care mai înguste, despărţite de răzoare crescute cu iarbă grasă. Păşea grăbit să ajungă mai curând, să apuce a cosi o bucată

cât mai zdravănă înainte de răsăritul soarelui, căci iarba umedă se taie mai bine şi mai lesne.

Hotarul era încă pustiu. Doar pe Simion Lungu îl găsi cosind de zor în livada ce o ţinea cu arendă de la Avrum, lângă o holdă de ovăz a lui Vasile Baciu. Trecând, îi strigă în loc de bineţe:

— Harnic, harnic!

Simion mai trase câteva brazde, pe urmă se opri să-şi ascută coasa şi răspunse lui Ion, care se depărtase de-a binelea, încât nici nu-l mai auzi:

— Apoi ce să facem? Muncim, că de-aceea ne-a lăsat Dumnezeu pe lume…

Mai urcă Ion vreun sfert de ceas. Locul era tocmai în inima hotarului; o fâşie lungă şi îngustă, de vreo trei care de fân. Atâta rămăsese din livada de douăsprezece care ce mersese până-n Uliţa din dos şi care fusese zestrea Zenobiei. Încetul cu încetul Glanetaşu îl tot ciopârţise… Îi cam plăcuse bătrânului rachiul, iar munca nu prea îl îndemnase. În tinereţea lui a fost mare cântăreţ din fluier, de i se dusese vestea până prin Bucovina. Zicea atât de frumos din trişcă, parc-ar fi fost clarinet. De aceea l-a şi poreclit lumea „Glanetaşu”. Fusese băiat curăţel şi isteţ, dar sărac iască şi lenevitor de n-avea pereche. Fugea de munca grea. Se zicea că în viaţa lui n-a tras o brazdă cumsecade, adâncă şi cât trebuie de lată, că nici nu ştia ţine bine coarnele plugului; coasa iarăşi îl dobora repede şi-i stătea în mână ca un băţ. I-au plăcut mai mult lucrurile muiereşti: săpatul, pologul, căratul, semănatul. Dar şi mai bucuros trândăvea prin ogrăzile domnilor, pe la notar, pe la preot, pe la învăţător şi chiar pe la ovreu din Armadia şi din Jidoviţa. Niciodată nu i-au crescut bătături în palmă de muncă, nici nu i s-a plămădit pământul în piele… Norocul lui a fost Zenobia, o femeie ca un bărbat. Fără de ea câinii l-ar fi mâncat. S-a măritat cu dânsul fără voia părinţilor, care-i ziceau că din frumuseţe nu se face porumb şi din isteţime mămăligă. Singură la părinţi şi din oameni cu stare, ar fi

putut lua fruntea satului. Ea însă l-a vrut pe Glanetaşu şi părinţii, ca să nu-i iasă din voie, în cele din urmă au dat-o şi au înzestrat-o cu patru table de porumb şi două de fâneaţă, trecându-i şi casa din capul satului cu grădina dimprejur. Când s-au mutat tinerii în casa unde stătuse bătrânii până şi-au clădit-o pe cea de peste drum de-a popii, au găsit până şi oalele pe foc, iar în ogradă o pereche de boi şi două vaci, o droaie de găini şi vreo cinci raţe… Gospodărie deplină, numai Glanetaşu să fi fost bărbat, s-o îngrijească.

Ganetaşu însă nici după ce s-a însurat nu şi-a schimbat năravurile. Zenobia l-a lăsat cât l-a lăsat, pe urmă, văzând că nu-i nici o nădejde, s-a făcut ea bărbat şi a dus casa. Era harnică, alergătoare, strângătoare. Dacă n-a dus-o mai bine, n-a fost vina ei. Unde nu-i cap, nu-i spor. Din zi în zi s-au înglodat tot mai rău. O datorie naşte pe alta. Ca să astupe o gaură, stârneau o spărtură cât o şură. Azi se duce pe apa sâmbetei o limbă de porumbişte, mâine o livadă întreagă… Mare noroc că Dumnezeu nu le-a hărăzit decât un singur copil. Dac-ar fi venit mai mulţi poate c-ar fi ajuns de minunea lumii…

Când au murit pănnţii Zenobiei, Glanetaşu stătea tocmai în două porumbişti ciopârţite şi în două vaci sterpe. Moartea bătrânilor iar i-a mai ridicat puţin deasupra nevoilor: vreo zece capete de vite, vreo cinci locuri bunişoare şi casa cea nouă… Aceasta au şi vândut-o îndată lui Iftode Condratu, ca să se mai uşureze de datorii.

Măcar acum de-ar fi pus umărul Glanetaşu… Dar nu l-a pus. S-a lăsat de fluier şi s-a apucat de beţie. Cât e Armadia de mare, toate crâşmele le bătea. În loc să muncească la coasă ori la plug pe pământul lui, umbla pe la ovreu din Jidoviţa, să facă bani, iar banii să-i bea. Nu se îmbăta însă niciodată rău şi era blând la beţie; râdea întruna şi povestea fel de fel de minciuni, de-ţi era mai mare dragul de el… Aşa apoi, în câţiva ani, iar s-a încuscrit cu sărăcia. În zadar se jura Zenobia pe toţi sfinţii din calendar, după fiecare ciopârţire de moşie, că mai curând se spânzură

decât să mai vândă o palmă de loc. Picau hârţoagele de judecată şi trebuia să dea de bunăvoie, dacă nu vrea să vină cu toba să-i facă haram şi puţinul din care-şi mai târau viaţa.

Când s-a ridicat Ion, stăteau numai în trei petice de pământ: fâneaţa, spre care se grăbea acuma, şi două porumbişti, dincolo de şosea, tocmai în hotarul satului Sărăcuţa. Ce-ar fi trebuit să fie Glanetaşu, a fost feciorul. Era iute şi harnic, ca mă-sa. Unde punea el mâna, punea şi Dumnezeu mila. Iar pământul îi era drag ca ochii din cap. Nici o brazdă de moşie nu s-a mai înstrăinat de când s-a făcut dânsul stâlpul casei. În schimb, cum necum, în doi-trei ani a plătit şi datoriile ce le aveau la „Someşana" din Armadia, încât a putut aţâţa focul cu cărţuliile verzi şi roşii care pricinuiseră Zenobiei atâtea zile fripte…

Flăcăul sosi încălzit de drum. Se opri în marginea delniţei, pe răzorul ce-o despărţea de altă fâneaţă, tot aşa de lungă şi de lată, pe care Toma Bulbuc o cumpărase acum vreo zece ani de la Glanetaşu. Cu o privire setoasă, Ion cuprinse tot locul, cântărin-du-l. Simţea o plăcere atât de mare văzându-şi pământul, încât îi venea să cadă în genunchi şi să-l îmbrăţişeze. I se părea mai frumos, pentru că era al lui. Iarba deasă, grasă, presărată cu trifoi, unduia ostenită de răcoarea dimineţii. Nu se putu stăpâni. Rupse un smoc de fire şi le mototoli pătimaş în palme.

Se aşeză pe răzor, înţepeni nicovala în pământ, potrivi tăişul coasei şi apoi începu a-l bate cu ciocanul, rar, apăsat, cu ochii ţintă la oţelul argintiu.

Când isprăvi, se sculă, scoase de la brâu gresia, o înmuie bine în apa din toc şi apoi mângâie ascuţişul coasei cu gresia, schimbând mereu degetele mâinii stângi. Pe urmă, cu un pumn de iarbă, şterse toată coasa. În clipa aceea privirea i se odihnea pe delniţa lui Toma Bulbuc, cosită, cu fânul adunat în căpiţe care stăteau încremenite ici-colo, ca nişte mormoloci speriaţi. Pământul negru-gălbui părea un obraz mare ras de curând… Pnvindu-l, Ion oftă şi murmură:

— Locul nostru, săracul!

Se gândi puţin de unde să înceapă şi hotărî să pornească brazda de la capătul dinspre sat, cu faţa către răsărit, să-l vadă soarele când se va înălţa de după dealurile Vărărei. Încercă întâi coasa în colţ, făcându-şi loc, apoi croi brazda în latul locului ca să se usuce mai deodată şi mai repede.

Când ajunse la marginea delniţei, se opri să mai netezească coasa cu gresia. Acuma stătea cu faţa spre satul care, sub o ceaţă străvezie, tremura uşor, se întindea şi se strângea, ca şi când s-ar feri de îmbrăţişarea răcoroasă a dimineţii. Vedea casa lor peste drum de a învăţătorului Herdelea, chiar în capul satului dinspre Jidoviţa, despărţite prin Uliţa Mare ce coboară până la Avrum, suie iar până pe la preotul Belciug, mai merge drept o bucată şi apoi urcă dealul, grăbindu-se spre Sărăcuţa. Lângă casa nouă a lui Vasile Baciu porneşte Uliţa din dos care face un ocol mare ca să treacă prin faţa bisericii şi să se arunce iar în Uliţa Mare, dincolo de grădina popii, printre bordeiele ţigănimii. Fundătura pleacă din Uliţa din dos, de lângă biserică, se adânceşte mereu între dealuri şi, la Ştefan Ilina, se despică în două. Un braţ mai scurt o ia la stânga, numai printre vreo trei-patru căsuţe, apoi se face drum de car, se caţără pe coastă şi se pierde în câmp; cellalt însă merge înainte, cu casele tot mai rare, pe urmă, mereu pe lângă Pârâul Dracului, din ce în ce mai şerpuit, până ce intră în Pădurea Fulgerată…

Satul părea mititel să-l cuprinzi tot într-un pumn şi să-l pui în traistă, ca o jucăne pentru copii. Hotarul însă se întindea atât de mare, încât Ion nu se mai sătura privindu-l, ca o slugă credincioasă pe un stăpân falnic şi neîndurător.

Din şosea şi de la marginea satului începea coasta lină cu sute de parcele, unele galbene, altele verzi, altele cenuşii, învălmăşite şi încurcate, ţintuite ici-colo cu câte un păr sau măr pădureţ. Urcă încet până la pădurea Vărărei, din care de-abia se vedea de aici o dungă liliachie, coborând din ce în ce mai groasă şi mai întunecată spre Jidoviţa, până se

pleşuveşte şi se schimbă în lanuri de grâu şi de porumb… Dincolo de Pârâul Dracului se înalţă Zăhata, mai piezişă, mai îngustă, cu multe cânepişti, adumbrită toată de Pădurea Fulgerată care merge până la Păuniş şi până la Săscuţa, dar fără să treacă peste şosea. Peste drum, în zare, albăstreşte Pădurea Spânzuratului, unde se zice c-ar fi fost spânzurători pe vremea revoluţiei, dar care ţine de satul Săscuţa. Măgura Cocorilor însă e a pripăsenilor. Mai poartă şi azi în vârf o căciulă zdravănă de pădure, dar trupul i-e lăzuit, arat şi semănat. Tocmai la picioarele Măgurii se înşiră casele din Uliţa Mare… Apoi vin Lazurile, de la Pârâul Doamnei până la hotarul Sărăcuţei şi până la Pădurea Domnească ce se coboară pe ţărmul Someşului între Jidoviţa şi Armadia…

Sub sărutarea zorilor tot pământul, crestat în mii de frânturi, după toanele şi nevoile atâtor suflete moarte şi vii, părea că respiră şi trăieşte. Porumbiştile, holdele de grâu şi de ovăz, cânepiştile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, şuşoteau, fâşâiau, vorbind un grai aspru, înţelegându-se între ele şi bucurându-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare şi roditoare. Glasul pământului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleşindu-l. Se simţea mic şi slab, cât un vierme pe care-l calci în picioare, sau ca o frunză pe care vântul o vâltoreşte cum îi place. Suspină prelung, umilit şi înfricoşat în faţa uriaşului:

— Cât pământ, Doamne!

În acelaşi timp însă iarba tăiată şi udă parcă începea să i se zvârcolească sub picioare. Un fir îl înţepa în gleznă, din sus de opincă. Brazda culcată îl privea neputinciosă, biruită, umplându-i inima deodată cu o mândrie de stăpân. Şi atunci se văzu crescând din ce în ce mai mare. Vâjâiturile stranii păreau nişte cântece de închinare. Sprijinit în coasă, pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă, iar ochii i se aprinseră într-o lucire de izbândă. Se simţea atât de puternic încât să domnească peste tot cuprinsul.

Totuşi în fundul inimii lui rodea ca un cariu părerea de rău că din atâta hotar el nu stăpâneşte decât două-trei crâmpeie, pe când toată fiinţa lui arde de dorul de a avea pământ mult, cât mai mult…

Iubirea pământului l-a stăpânit de mic copil. Veşnic a pizmuit pe cei bogaţi şi veşnic s-a înarmat într-o hotărâre pătimaşă: trebuie să aibă pământ mult, trebuie! De pe atunci pământul i-a fost mai drag ca o mamă…

Când a umblat la şcoala din sat a fost cel mai iubit elev al învăţătorului Herdelea, care mereu i-a bătut capul Glanetaşului să dea pe Ion la şcoala cea mare din Armadia, să-l facă domn. Glanetaşu s-a şi învoit până în cele din urmă, mai ales că toată treaba n-avea să-l coste multe parale. Doar cărţile, pe care le putea lua vechi, şi taxa de înscriere, vreo trei zloţi. Ba Herdelea a alergat şi s-a zbătut până ce l-au iertat şi de cei trei zloţi, fiindcă băiatul era silitor şi cuminte. De gazdă n-avea nevoie. Copilul putea merge la şcoală în fiecare dimineaţă, să-şi ducă merinde pentru amiază, iar seara să se întoarcă acasă; din Pripas până în Armadia e o plimbare de o jumătate de ceas… După două luni de învăţătură însă Ion n-a mai vrut să se ducă la şcoala cea mare. De ce să-şi sfarme capul cu atâta carte? Cât îi trebuie lui, ştie. Şi apoi i-e mai drag să păzească vacile pe câmpul pleşuv, să ţie coarnele plugului, să cosească, să fie veşnic însoţit cu pământul… Şi Glanetaşu, pe cât de greu l-a dat la liceu, tot atât de lesne s-a împăcat să nu mai urmeze; doar de cei câţiva zloţi aruncaţi pe cărţi îi părea rău. Mai bine să-i fi băut decât să-i fi băgat în alte bazaconii nefolositoare. Ion însă nu s-a despărţit de tot nici de ele. Le-a păstrat şi-n sărbători le-a citit şi răscitit până li s-au ferfeniţit foile. Iar mai târziu mereu cerea învăţătorului ba cărţi de poveşti, ba câte o gazetă veche, să se desfete…

Acuma Ion cosea din răsputeri. Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare. Când răsări soarele, roşu şi somnoros, Ion simţea o amorţeală uşoară în şale şi degetele parcă i se încleştau pe codorîştea coasei. Se îndrepta din

spinare la capătul brazdelor, ştergea tăişul cu şomoioage de iarbă moale, îl atingea cu gresia, răsufla greu şi iar se aşeza pe lucru. Oboseala îl întărâta ca o patimă. Munca îi era dragă, oricât ar fi fost de aspră, ca o râvnă ispititoare.

Soarele urca mereu pe cer, culegând, cu razele-i calde, stropii de rouă de pe câmpuri, înviorând din ce în ce văzduhul. Pretutindeni pe hotar oamenii, ca nişte gândaci albi, se trudeau în sforţări vajnice spre a stoarce roadele pământului. Flăcăului îl curgea sudoarea pe obraji, pe piept, pe spate, Iar câte un strop de pe frunte i se prelingea prin sprâncene şi, căzând, se frământa în humă, înfrăţind, parcă, mai puternic omul cu lutul. Îl dureau picioarele din genunchi, spinarea îl ardea şi braţele îl atârnau ca nişte poveri de plumb.

Înspre prânzul cel mic, oprindu-se să-şi şteargă sudorile care-i ţâşneau acum din sângele încins de dogoarea soarelui, iar se uită în vale, spre sat. Deodată faţa i se însenină de bucurie. Pe cărare suia încet Ana, cu un coş pe care-l muta mereu dintr-o mână în cealaltă.

— Uuu, mă Anuţoooo! Strigă Ion, uitând într-o clipire osteneala şi fierbinţeala.

Fata, cam departe, ridică fruntea, îl văzu şi răspunse cu glas subţire ca o aţă:

— Uuu, mă Ionicăăă!

Ion îi ieşi înainte la capătul dinspre cărare al locului. Obrajii Anei erau îmbujoraţi de căldură şi umezi de năduşeală. Puse coşul jos şi zise încet:

— Duc de mâncare tatii… A ieşit cu doi oameni să taie iarba din deal.

Ion o privea şi, fără să vrea, se gândea: „Cât e de slăbuţă şi de urâţică! Cum să-ţi fie dragă?”

Fata însă, cu ochii în pământ, vorbi dojenitoare şi cu imputare în glas:

— N-ai venit aseară… Şi te-am aşteptat până după miezul nopţii.

— Am fost necăjit rău, Anuţo, ştii bine… Ai văzut doar ce ruşine mi-a făcut badea Vasile?

— Parcă tu nu-l ştii pe dânsul cum e la beţie? Apoi, după o tăcere scurtă, adăugă:

— Şi te-ai răzbunat pe George…

— Că George-i cu vicleşugul, ehe! Făcu repede Ion cu o luare atât de stranie în căutătură încât Ana se cutremură.

Mai stătură câteva clipe, fără să mai vorbească şi chiar fără să se privească. Pe urmă fata, zăpăcită, îşi luă coşul, zicând:

— Acu mă duc, că m-o fi aşteptând tata…

— Du-te, du-te, zise Ion simplu.

Ana porni pe cărare la deal. După câţiva paşi mai întoarse capul, cu un zâmbet blând pe buze, care însă pe Ion îl făcu să se gândească iarăşi mai ursuz: Tare-i slăbuţă şi urâţică, săraca de ea!”

Rămase cu ochii pe urmele ei până ce dispăru la o cotitură. Şi văzând-o cum se legăna în mers, ca o trestie bolnăvicioasă, fără vlagă, slăbănoagă, avu o tresărire şi o părere de rău: „Uite pentru cine rabd ocări şi sudălmi!”

Încremeni aşa un răstimp. Dar deodată îşi reveni, scutură din cap, ca şi când s-ar încăpăţâna să-şi lepede o slăbiciune, şi-şi zise aspru: „Mă moleşesc ca o babă neroadă. Parcă n-aş mai fi în stare să mă scutur de calicie… Las că-i bună Anuţa! Aş fi o nătăfleaţă să dau cu piciorul norocului pentru nişte vorbe…”

Dădu să se întoarcă la coasă, când un glas plăcut răsună la spatele lui:

— Leneveşti, leneveşti?

Îi pieri din suflet toată frământarea văzând pe Florica, cu faţa rumenă, plină şi zâmbitoare, apropiindu-se sprintenă ca o ispită. Bâlbâi zăpăcit de mulţumire:

— M-am odihnit oleacă… A trecut pe aici Ana lui Vasile Baciu şi… Îşi curmă glasul brusc, întâlnind întnstarea ce răsănse în ochii fetei. Îi păru rău că n-a tăcut şi vru s-o

dreagă, făcând un pas ca să schimbe vorba. Florica însă nu-i mai dădu răgaz să înceapă şi-i zise cu imputare:

— Am văzut... Cum să nu vă fivăzut... Că doar nu-s oarbă... Umbli după ea ca armăsarul după iepe... Mă mir că nu ţi-e ruşine...

Ion încercă să râdă. Nu izbuti, dar răspunse cald, mângîind-o din ochi:

— Nu vezi tu cum e lumea azi, Florico? Vai de sufletul meu... Crede-mă! În inima mea însă tot tu ai rămas crăiasă...

Ochii fetei se umplură de lacrimi îngăimând:

— Te faci de râsul lumii ca s-o iei pe ea...

Flăcăul tăcu. Apoi oftă. Clocotea. Fără să mai scoată o vorbă, o luă în braţe, o strânse s-o înăbuşe şi o sărută pe gură cu o patimă sălbatică. Fata se zvârcolea, dar cu fiece mişcare se lipea mai tare de pieptul lui şi, printre sărutări, murmura:

— Ionică... lasă-mă... Te văd oamenii... Lasă-mă... Te văd... oamenii...

— Aşa munceşti tu, dragul mamii? Strigă în clipa aceea Zenobia care venea cu mâncarea, grăbită şi supărată.

Tinerii se despărţiră îndată. Florica, roşie foc de ruşine, de-abia putu îngâna câteva vorbe şi se făcu nevăzută printre delniţe. Ion însă, ca să-şi ascundă zăpăceala, se răsti la mă-sa:

— Că şi dumneata, zău, vii c-o falcă-n cer şi cu una-n pământ, parcă eu aş sta toată ziua cu mâinile-n sân! Mai bine veneai mai devreme, că vezi bine că soarele-i într-amiezi şi pologul s-a uscat ca hârtia...

Ana ajunse în deal gâfâind.

Vasile Baciu împreună cu doi lucrători coseau din răsputeri, schimbând doar din când în când câte-o vorbă.

— Ai venit? Întrebă Vasile cam morocănos, văzând pe Ana.

Ar fi vrut să mai fi întârziat cu mâncarea, să poată oamenii să lucreze mai mult până-n prânz, că tot îi plătea destul de scump.

Era un bărbat silitor Vasile Baciu când se găsea în toane bune. A avut o viaţă grea şi plină de trudă, dar s-a ţinut totdeauna printre fruntaşi. Părinţii nu i-au dat decât sufletul dintr-însul. S-a însurat cu o fată bogată şi urâtă, dar a iubit-o ca ochii din cap, căci ea îi întruchipa pământurile, casa, vitele, toată averea care-l ridicase deasupra nevoilor. Bogăţia îi deschisese mai mare dragostea de muncă. Râvna de a agonisi îi puse stăpânire pe suflet. Îi era frică mereu că un trăsnet din senin îi va zdrobi toată truda vieţii. Trei copii, cei dintâi, îi muriseră înainte de a împlini un an de zile. Ana a fost al patrulea. În urma ei au mai venit doi, dar fără zile… Vasile Baciu nădăjduia mereu un băiat. În cele din urmă a sosit, dar încăpăţânându-se să intre în lumea necazurilor cu picioarele înainte, a stârnit numai jale şi nenorocire. Moaşa satului, care era chiar mama femeii, a încercat toate descântecele şi buruienile. Zadarnic. O săptămână încheiată casa a tremurat de gemete şi vaiete. Atunci Vasile s-a repezit de a chemat pe doctorul Filipoiu din Armadia. Cum a văzut-o, doctorul s-a crucit şi, după ce i-a ocărât pe toţi pentru că nu I-au înştiinţat mai devreme, le-a spus că acuma e prea târziu, că femeia a început să se învineţească, apoi că numai Dumnezeu face minuni şi că ar fi trebuit s-o ducă la spital, în Bistriţa, să-i scoată copilul prin burtă. Baciu i-a plătit un zlot de argint şi l-a întors acasă cu căruţa. Până să vie dânsul, femeia şi-a dat sufletul. Copilul a mai mişcat într-însa vreo două ceasuri, încât moaşa era cât pe-aci să-l înţepe cu un ac, să nu se întâmple cumva să-l îngroape de viu, să se facă moroi şi să vie din cealaltă lume să spăimânte oamenii… Împreună cu nevasta, Vasile Baciu a înmormântat o parte din sufletul său propriu. Îi slăbi pofta de muncă, parcă n-ar mai avea pentru cine să se ostenească. Îi rămăsese o mângâiere în Ana, care semăna cu mă-sa, dar în acelaşi timp o şi ura, fiindcă din pricina unui copil s-a tras moartea femeii ce-i fusese reazemul vieţii. Căută să-şi înece jalea în rachiu. Şi, deoarece când era beat uita tot, se îmbăta din ce în ce mai des. Inima i se

înăcrise ca o pungă de piele arsă. Ce agonisea acuma dădea pe băutură. Se făcea zi cu zi mai dârz. Numai moşia îi mai era dragă ca odinioară. Îl durea gândindu-se că va trebui s-o ciopârţească spre a potrivi zestre Anei la măritiş. Se frământa deseori să găsească vreun chip de a nu da nimic cât va trăi dânsul. George al Tomii Bulbuc i se părea singurul care ar putea lua fata, aşteptând zestrea până la moartea lui. Ana nu se împotrivea pe faţă. Asta îl cătrănea mai rău. În Ion simţea un vrăjmaş. Cum a fost dânsul în tinereţe, aşa e feciorul Glanetaşului azi. Îi vrea averea. De aceea fierbea de ură chiar numai văzându-l. Şi ura i se revărsa asupra Anei mai aprigă, pentru că ea era mai aproape de sufletul lui…

Îi aruncă pe sub sprâncene câteva priviri mânioase, apoi, ascuţindu-şi coasa, o întrebă peste umăr:

— Dar cu cine te-ai oprit pe coastă?

— Cu Ion, răspunse fata fără înconjur.

— Mhm, cu Ion, mormăi Vasile Baciu. Apoi vezi bine c-aşa… Se vede că degeaba îţi spun eu ţie, ca un părinte, că tu faci tot cum te taie capul… Bine, draga tatii, bine… Bine că ştiu. Că dacă-i vorba pe aşa, apoi eu ţi-s popa…

Vorbind se înfurie din ce în ce mai tare şi se porni pe ocărî şi sudălmi. Coasa însă n-o lăsa din mână; ba parcă trăgea brazdele mai zdravăn. Cei doi lucrători, vrând-nevrând, trebuiau să urmeze pilda lui, căci el mergea în frunte. Astfel omul se răvenea înjurând, dar în aceeaşi vreme nu îngăduia pe muncitori să lenevească.

Ana scotea oalele din coş, în umbra unui măr pădureţ la marginea fâneţei… Vorbele grele ce o plesneau în faţa oamenilor o chinuiau. Răbda totuşi cu inima împăcată, zicându-şi că suferă pentru Ion. Cu gândul acesta în minte, se aşează lângă coş şi întoarse privirea în vale, unde ştia că munceşte el. Îl zări tot acolo, dar parcă nu mai era singur… O zgudui un fior. Clipi de câteva ori, ca şi când i s-ar fi lăsat o ceaţă pe ochi. Vedea însă bine. Ion strângea în braţe o femeie. Pe ea n-a sărutat-o, iar pe cealaltă o îmbrăţişează.

Tot sângele i se adună în obraji şi, parc-ar fi avut un ochean, atât de bine văzu acum pe Florica. O durere mare i se sfredelea în piept şi ochii nu şi-i mai putea smulge de la dânşii. Auzea ca prin vis amemnţările tatălui ei:

— Mai bine te tai eu în bucăţele decât s-ajungi bătaia de joc a Glanetaşilor… Barem să ştiu că eu te-am făcut, eu te-am omorât…

Glasul lui însă nu-i pătrundea în suflet, căci sufletul ei se împietrise de amărăciune. Se simţea neputincioasă şi părăsită. Îmbrăţişarea celor doi i se părea nesfârşită, îi sorbea toată lumina ochilor. Doar buzele subţiri, înălbite, mai puteau murmura, tremurând de durere:

— Nu mă iubeşte… Tot nu mă iubeşte… Of, Doamne, Doamne!

Satul fierbea. Cearta de la horă şi mai ales bătălia de la cârciumă treceau din casă în casă, din ce în ce mai umflate.

Dis-de-dimineaţă Toma Bulbuc a sculat din pat pe preotul Belciug şi i s-a plâns că Ion i-a schilodit feciorul. Popa s-a indignat, fiindcă Toma era un stâlp darnic al bisericii, şi i-a făgăduit că duminica viitoare are să dojenească pe bătăuşul Glanetaşului de pe amvon, ca să-l înveţe omenie. Toma, foarte mulţumit cu răspunsul, a povestit tuturor oamenilor ce i-a întâlnit, cum s-a supărat preotul şi ce i-a spus, apoi a ieşit la lucru împreună cu George care, în afară de o dungă vânătă pe spinare, lată de vreo palmă, era bun teafăr, ca şi când nici n-ar fi păţit nimic.

Femeile mai cu seamă, care unde se zăreau, născoceau amănunte noi. Multe se jurau c-au fost de faţă şi au văzut cum a crăpat ţeasta lui George, când l-a izbit Ion cu lătunoiul, cum i s-au împrăştiat creierii prin colbul uliţei… Altele ştiau că feciorul Tomii trage să moară, iar câteva mai îndrăzneţe strigau c-a murit încă de azi-noapte şi că Toma s-a dus la popa pentru înmormântare…

În familia învăţătorului Herdelea nu s-a vorbit toată ziua decât despre întâmplările grozave de ieri. Titu, care de

obicei nu se cărăbănea din pat până pe la amiazi, acuma s-a sculat pe la nouă şi numaidecât a aruncat întrebarea:

— Aţi auzit ce bătaie a fost azi-noapte?

Toţi ştiau. Herdelea, fiindcă se culca totdeauna odată cu găinile, se scula veşnic cu noaptea-n cap, ieşea în ogradă şi schimba noutăţi cu toţi trecătorii. Vestea cea mare o aflase de la Macedon Cercetaşu, care în toate lunile îşi găsea de lucru pe-acasă spre a-şi putea vindeca oboseala beţiei de duminică.

— Eu tocmai m-am nimerit pe-acolo când s-a întâmplat… zise Titu mistenos trăgându-şi ghetele.

Laura şi Ghighi, mezina famihei, tăbărâră pe el, să le povestească tot, din fir în păr. Chiar şi doamna Herdelea îşi ascuţi urechile de lângă sobă, unde se ostenea cu gătirea bucatelor pentru amiazi. Titu însă se închise, ca un sfinx, în faţa tuturor stăruinţelor.

— Staţi, staţi! Striga întruna îmbrăcându-se cu o iuţeală militărească. Întâi să-mi cumpăr un tutun, pe urmă vă spun…

Se simţea atât de mândru, parcă el însuşi ar fi fost eroul sau cel puţin victima bătăliei. Deşi ar fi putut să ticluiască un şirag de amănunte, care de care mai cumplite şi mai mincinoase, îl rodea totuşi ambiţia acuma să se documenteze înainte de-a vorbi. De-aceea pretextul tutunului, Avrum, izvorul cel mai autentic, îi va împrumuta toate ştirile.

Cârciumarul însă se posomorî ca o zi de ploaie când Titu vru să-l descoase. N-a văzut nimic, nu ştie nimic… Îi era frică să nu aibă urmări bătaia, în care să fie amestecat şi dânsul, riscând poate chiar să i se închidă prăvălia. Poate să vie jandarmii sau vreo judecată… cine ştie? Tăcerea negustorului e totdeauna de aur…

Norocul lui Titu a fost c-a întâlnit pe Dumitru Moarcăş, un client credincios al cârciumii, de la care a aflat atâta încât să poată înfiori o povestire mai senzaţională. Astfel a

împuiat apoi urechile mamei şi surorilor sale cu amănunte până la prânz.

Toată familia Herdelea era cu trup şi suflet de partea lui Ion. Ziceau că bine a făcut dacă a zgâlţâit puţin pe butoiul cela de George. De ce să-şi bată joc de un băiat cumsecade ca Ion? Părtinirea nu era cu totul dezinteresată. Învăţătorul făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc. Au lipsit tocmai bogătaşii, în frunte cu Toma Bulbuc. De atunci familia n-avea la inimă nici pe tată şi nici pe fiu. Herdelea chiar a spus odată, de faţă cu mai mulţi ţărani: „Las că-mi pică ei în mână, şi Toma şi ceilalţi… Şi am să-i joc şi eu cum se cuvine…”

Când sleiră de-a binelea toată întâmplarea cu bătaia, Titu simţi îndemnul să ducă vestea mai departe. Frământă bine în cap hotărârea, iar la prânz, după ce mâncă zdravăn şi bău câteva pahare de apă, strigă încântat:

— Să vedeţi ce-o să se mai mire cei din Armadia şi din Jidoviţa! Se sculă de la masă înaintea tuturor, se îmbrăcă tacticos în hainele cele mai bune, se ferchezui ca o păpuşă şi plecă bombănind cu o nemulţumire prefăcută:

— Mă duc să mă mai plimb, că am să putrezesc de atâta plictiseală…

O luă spre Jidoviţa, agale, fluierând din vârful buzelor şi învârtind între degete un baston de trestie.

Titu era mândria familiei Herdelea. Avea douăzeci şi trei de ani şi era înalt, cam deşirat, cu o faţă lătăreaţă, ochi albaştri spălăciţi şi o frunte largă. Mustăţile nu-i prea creşteau şi de aceea le rădea, zicând că se poartă după moda anglo-americană. Toată casa jura că tânăr mai deştept ca dânsul nu se pomeneşte în împrejurime. De altfel în şcoală a învăţat binişor. A început-o sub mâna tatălui său care l-a şi scos „eminent”. Când a trecut la liceul din Armadia, a mers puţin mai anevoie; prin clasa a treia se plângea că-l persecută profesorii, ceea ce pe Herdelea l-a făcut să-l mute la liceul unguresc din Bistriţa. „Las că-i bine să înveţe şi ungureşte – a zis învăţătorul – că-n ziua de azi

nu faci nimic dacă nu rupi limba stăpânirii.” Dar nici aici nu s-a prea înţeles cu profesorii, încât după ce a terminat clasa a şasea, familia s-a învoit să urmeze la liceul săsesc. „Cu limba nemţească – a zis iar învăţătorul – poţi umbla toată lumea.” Taxele de înscriere însă fiind prea mari şi Herdelea neavând banii trebuincioşi în septembrie, Titu a rămas să studieze acasă ultimele două clase. Pe urmă, când a sosit vremea examenelor, băgând de seamă că taxele pentru particulari sunt şi mai urcate şi, nimerindu-se ca Herdelea să aibă acuma mai puţini bănişori, Titu, după o ciorovăială violentă, a renunţat la şcoală, mai ales că şi el se cam săturase de atâta buchiseală searbădă. Într-un sfat de familie următor apoi, a triumfat părerea fetelor: Titu să se facă notar comunal. Hotărârea aceasta însă a întristat adânc pe doamna Herdelea, care veşnic visase pe Titu preot în Monor, satul ei de baştină, căci băiatul semăna mult cu ea, având o voce prea frumoasă… Până să plece însă Titu la cursul de notari, s-au înăspirt condiţiile de primire; i se ceru bacalaureatul. Herdelea atunci a propus să urmeze şcoala normală şi să vie învăţător în Pripas, în locul lui; până ar ieşi băiatul, el tocmai ar împlini anii de pensie. Dar Titu avea groază de dăscălie. Mai curând salahor, decât dascăl… Şi împotrivirea lui a fost atât de înverşunată, încât nimeni n-a mai îndrăznit să-i pomenească de dăscălie. Cu toate acestea nici degeaba nu se putea să stea. Era doar om în toată firea. Cum să trândăvească? L-ar lua lumea la ochi… Deci Herdelea, fiind prieten bun cu notarul din Salva, l-a convins să ia pe Titu ca ajutor şi practicant, dându-i casă, masă şi ceva de buzunar. Titu s-a dus, a stat trei luni, a lucrat mai nimic, s-a plictisit mult şi pe urmă a venit iar acasă. În zadar, nu-i plăcea notariatul şi pace. Şi chiar de i-ar plăcea, ce perspective ar avea într-o carieră, fără diplomă? Ar însemna să rămână toată viaţa practicant, un fel de jălbar nenorocit, batjocura satelor. Tocmai el, care era plin de ambiţii, care simţea că poate şi trebuie să ajungă cineva în lume… Citea cu patimă versuri, romane. Mai ales de când s-

a lăsat de şcoală, a citit tot ce i-a căzut în mână. Şi, tot citind, a început şi el să scrie. Întâi mai pe furiş, pe urmă mai pe faţă şi în sfârşit cu tot dinadinsul. Iar când, într-o bună zi, Familia i-a publicat o poezie de trei strofe, s-a hotărât definitiv, dar în taină: va fi poet. Surorile lui îl priveau ca pe un bărbat însemnat, iar părinţii, deşi în sinea lor nu prea înţelegeau cum va mânca şi ce va îmbrăca Titu din poezii, împărtăşeau părerea fetelor. Domnii din Armadia şi cu deosebire doamnele şi domnişoarele au citit cu mirare şi invidie numele băiatului învăţătorului din Pripas sub o poezie tipărită. În curând tot judeţul l-a consacrat poet. Şi Titu citea şi scria mereu până noaptea târziu; stingea lampa, aştepta prin întuneric inspiraţia, înjgheba câte un vers în cap, aprindea repede lumina, îl eterniza pe hârtie… Herdelea cam mormăia uneori că prăpădeşte prea mult petrol, dar Titu, vrăjit de muza lui, nici nu voia să audă asemenea imputări pământeşti…

Apropiindu-se acum de Jidoviţa, se gândea unde să se ducă? Să se oprească în Jidoviţa sau să treacă în Armadia? Inima îl îndemna şi ici şi dincolo. În Armadia era fata profesorului de matematici, Valentin Dragu, domnişoara Lucreţia, micuţă, oacheşă, visătoare. O iubea de vreo trei ani. O iubire foarte eterică, alcătuită numai din rare priviri cu înţeles, din suspine dese, din câte-o strângere de mână mai vie, din cărţi poştale ilustrate şi mai ales din declaraţii timide, exprimate în limbajul florilor, al mărcilor sau al culorilor. De câte orise abătea prin Armadia, şi se abătea mai în toate zilele, Titu făcea ce făcea şi întâlnea pe Lucreţia. Atunci roşeau amândoi, vorbeau despre mersul vremii, se priveau şi apoi tăceau. „Tăcerea spune mai mult decât toate frazele”, îşi zicea Titu. De altfel Lucreţia a fost una din cauzele de căpetenie ale chemării lui poetice. Versurile din Familia preamăreau tocmai frumuseţea ochilor ei verzi…

Dar şi în Jidoviţa avea pe nevasta învăţătorului Lang. Învăţătorul era ovreu, iar nevastă-sa unguroaică. Veniseră

de curând la şcoala statului şi nu ştiau o boabă româneşte. Ovreii din Jidoviţa s-au apucat prea târziu să practice patriotismul cel nou şi rupeau atât de prost limba oficialităţii încât nici ungurii cei mai binevoitori nu-i puteau înţelege. Soţii Lang deci au fost bucuroşi când au cunoscut pe Titu, singurul om cu care puteau vorbi mai ca lumea. Bărbatul era beţiv şi petrecea mai în toate nopţile prin cârciumile din Jidoviţa sau prin cele din Armadia. Femeia, drăguţă, cochetă, se plictisea grozav. Oamenii povesteau c-ar fi avut câteva aventuri de dragoste prin Maramureş, unde a trăit înainte de a sosi în Jidoviţa. Lui Titu mai ales din pricina aceasta îi plăcea şi umbla s-o cucerească. Deşi ofta după Lucreţia, râvnea mult şi o iubire pasionată. Dar nu prea ştia cum trebuie cucerită o femeie şi de aceea îi era frică să nu se facă de râs în faţa unguroaicei. Cât a dorit dânsul şi n-a fost în stare să cucerească nici măcar o fată din Pripas, cu toate că i se scurgeau ochii după unele. Simţea însă că doamna Lang îl simpatiza şi aceasta îi dădea imbold să stăruiască.

Ajunse aproape de Jidoviţa. Pe drum ghetele i se prăfuiseră; se opri şi le şterse cu o batistă murdară, adusă înadins pentru treaba aceasta. Îi plăcea să se înfăţişeze totdeauna curat, cu atât mai mult când bănuia că are să întâlnească pe cine-i era drag. Scoase din buzunar o oglindă, îşi potrivi bufanţii lavalierei, îşi netezi frizura şi-şi picură pe piept puţin parfum ca să nu miroase a sudoare. În vremea când se aranja luă hotărârea definitivă: va rămâne în Jidoviţa.

Soţii Lang stăteau în casa hahamului, în fund. Din curte intrai în tindă, apoi venea în stânga şi în dreapta câte o odaie. Cea din stânga îl interesa mai mult pe Titu. Acolo era dormitorul.

Bătu la tindă. Nu răspunse nimeni. „Te pomeneşti că n-o fi acasă”, se gândi Titu apăsând clanţa.

Uşa se deschise. Intră încetişor. Tinda era cam întunecoasă, în dreapta, uşa odăii care slujea de sufragerie,

salon şi birou era dată la perete. Înăuntru nimeni. Avu o tresărire de bucurie gândindu-se că găseşte acasă numai pe doamna Lang, care obişnuia să stea după-amiezi trântită pe pat, citind romane de dragoste, visătoare ca o cadână din panorame. Se apropie de uşa dormitorului în vârful picioarelor şi ciocăni uşor. Nici un răspuns. „O fi dormind”, îşizise Titu, cu mintea aprinsă brusc de o droaie de speranţe şi planuri, bătând iarăşi maitare.

— Cine-i? Murmură un glas somnoros, răguşit şi gros.

— Eu, eu, răspunse tânărul, nemulţumit, recunoscând vocea soţului.

— A, tu eşti, Titule? Intră, dragă! Urmă glasul dinăuntru mai înviorat puţin.

Titu intră amărât. Într-o clipire i se suplberaseră toate închipuirile: că va găsi pe iubita lui cu somnul în gene, că va profita de ocazie şi o va săruta pe ochi, să-i fure visurile, pe buze, să-i soarbă gândurile… şi poate chiar mai mult.

— Eşti singur? Întrebă dânsul rotindu-şi ochii prin odaie.

— Singur, dragul meu, gângavi învăţătorul, căscând. Nevastă-mea s-a dus în plimbare până-n Armadia, să cumpere nu ştiu ce… Sunt obosit, dragă prietene, de nici nu-ţi închipui. Azi-noapte am făcut un chef monstru cu solgăbirăul, cu popa din Runc, cu doctorul Filipoiu, cu profesorul Oancea şi încă câţiva care au venit mai pe la spartul târgului de nici nu mi-i mai amintesc. Tocmai pe la şapte dimineaţa ne-am despărţit, la berăria Rahova, după ce cutreierasem vreo cinci cârciumi… În sfârşit ceva colosal! Şi mi-e un somn!

Ascultându-i, Titu se posomorî de tot. Iată cine are parte de o comoară de femeie ca Rozica! Îl cântări cu dispreţ. Lang avea nişte mustăţi ungureşti, un nas gros, ochii vii negri şi un păr creţ negru tăciune. Acuma însă era atât de tăbăcit la faţă, că părea cu zece ani mai bătrân, deşi încă nu împli nise treizeci. De necaz, Titu pierduse şi plăcerea de a-i mai povesti bătăiia.

— Atunci te las, zise, dându-i mâna. Îmi pare rău că n-am găsit pe nevastă-ta… Transmite-i complimentele mele!

— Da, da, căscă Lang. Mă, i-ascultă, bei un coniac?

— Nu, nu, mormăi Titu ursuz, ieşind. Sunt grăbit… Trebuie să mă duc şi prin Armadia…

— Bine, dragă, cum vrei, vorbi învăţătorul; luă o sticlă de pe mescioara de noapte, bău o duşcă ţeapănă, îşi trase plapuma peste cap şi începu îndată să sforăie ca o dihanie.

În uliţă Titu se răzgândi. Ce să se mai ostenească prin Armadia? Cum e pornit azi pe ghinion e în stare să nu întâlnească nici pe doamna Lang, nici pe Lucreţia Dragu. Iar asta iar mohorî sufletul pentru o săptămână încheiată… Dar nici acasă nu voia să se întoarcă. Ce să facă, ce să facă?

Era tocmai în faţa cancelairei comunale. Soarele ardea să topească zidurile. Fierbinţeala îl chinuia. Urcă repede în cancelarie, să mai stea de vorbă cu notarul Stoessel. Dar găsi numai pe practicantul Hornstein, un flăcăiandru slăbuţ, sfrijit, cu ochelari, cu o tremurătură nervoasă din cap, care făcea sforţări eroice să vorbească ungureşte. „N-am noroc, degeabai, îşi zise Titu, aşezându-se la biroul notarului, răspunzând numai din vârful buzelor la salutarea practicantului pe care nu-l putea suferi, cu toate că nu-i greşise nimic.

Aici cel puţin avea gazete şi putea să citească până se va mai însera şi se va mai potoli zăpuşeala. Ziarele îl pasionau, de altfel ca şi pe bătrânul Herdelea. Lor însă nu le mai venea niciunul, căci nu le ajungeau banii să plătească abonamentele. Au ţinut acum câţiva ani Gazeta Transilvaniei. Herdelea îşi rupsese de la gură şi achitase un sfert de an, primind-o apoi un an încheiat şi punând pe foc toate somaţiile cu care îl asalta admimstraţia, că „la caz contrar vom înceta trimiterea foaiei”. Pe urmă Titu a descoperit ceva mai bun: să ceară abonamente de probă de la ziarele ungureşti. Câte o săptămână, două primea jurnalul gratis. Când nu mai venea, se adresa altuia pentru abonamente de probă. Astfel, în schimbul unei cărţi poştale,

au avut ziare aproape un an de zile. După ce le-au încercat pe toate, au vrut ei s-o ia de la început, dar zadarnic; cărţile lor poştale au rămas fără răspuns. Încât acum erau nevoiţi să împrumute gazeta preotului Belciug, care plătea regulat abonamentul, dar numai spre a dovedi că e bun român, căci el n-avea vreme să citească minciunile ziarelor. Titu, umblând mai în fiece zi prin Jidoviţa, o lua de la cancelarie şi nici n-o mai dădea popii. Şi notarul ţinea vreo trei ziare ungureşti, de asemenea fără a le citi, dar păstrându-le pentru aţâţatul focului, aşa că Titu nu le putea duce acasă, ci doar să le soarbă în cancelarie.

Scufundându-se în gazete, Titu îşi uită curând necazul. Citi până se întunecă, iar înainte de a pleca, simţindu-se înviorat, povesti totuşi întâmplările din Pripas, ba încă, spre marea fericire a practicantului, i le povesti pe ungureşte…

Când se îngâna ziua cu noaptea, familia Herdelea se afla în păr în pridvor, ca totdeauna în zilele frumoase de vară.

Herdelea, în vacanţă, pierdea vremea mai curăţind câte un pom prin grădina din spatele casei, mai plivind câte o buruiană, iar după masă se odihnea un ceas, două în stupină, alintat de zumzetul harnic al albinelor. Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăna. N-ar fi îngăduit fetelor pentru nimica-n lume să se apropie de cuptor. Doar spălatul vaselor şi căratul apei cădeau în sarcina Ghighiţei, pe când curăţenia casei rămânea în stăpânirea Laurei, care, fiind fată mare, avea ambiţia să potrivească toate astfel încât să se observe pretutindeni gustul ei delicat… Treburile se isprăveau însă până pe înserat. Urma odihna în pridvor, unde femeile, brodând sau croşetând, vorbeau şi râdeau, în vreme ce Herdelea, cu pipa-n gură, răsfoia câte-o carte. Satul întreg şi jumătate din hotar se întindeau în faţa lor ca o hartă mare cu reliefuri în culori. Oamenii care se întorceau de la câmp sau mergeau spre Jidoviţa, trăsurile care umblau între Armadia şi Bistriţa defilau pe dinaintea lor, ofe-rindu-le prilejuri mereu noi de vorbă. Apoi când venea întu-nericul, fetele, în frunte cu mama lor,

începeau să cânte romanţe vechi româneşti cu nişte voci simpatice de sopran, acompaniate uneori de basul învăţătorului…

Doamna Herdelea era cântăreaţă înflăcărată şi o femeie foarte evlavioasă. Toată ziua, ţinând tigăile de coadă şi amestecând în oale, lălăia cântece sau rugăciuni, iar duminica, fiindcă n-avea răgaz să meargă la biserică, cânta singură, acasă, toată liturghia. De altfel a avut o tinereţe glorioasă. Fată de ţărani săraci, rămasă de mică orfană de tată, a ajuns sub oblăduirea unchiului ei, Simion Munteanu, învăţător pe vremuri în Monor. De la unchiul ei i s-a tras tot norocul în viaţă. Munteanu a fost un dascăl harnic şi un român înfocat. Ca să ferească de ungurizare târguşorul, reşedinţă de vară a unei familii de conţi, a muncit din răsputeri. Din „irozii” de Crăciun el a făcut un fel de teatru religios, cu costume, cu cântece şi cu dialoguri. Maria Drujan întruchipa pe îngerul Domnului, îmbrăcată în alb. Îi şedea foarte bine şi s-a distins prin râvna şi isteţimea cu care îndemna pe cei Trei Crai de la răsărit să se închine în faţa Mântuitorului ce se naşte în fiecare an.

Spre fericirea Mariei, învăţătorul Munteanu nu s-a mulţumit numai cu „irozii”. Încurajat de buna primire, a organizat mai pe urmă reprezentaţii de teatru, recrutând dintre fetele şi flăcăii mai deştepţi pe interpreţii operelor lui Alecsandri, care atunci începeau să pătrundă mai bine şi în Ardeal. S-a dus vestea acestor reprezentaţii în tot ţinutul Someşului. Oamemi veneau din toate satele să vadă şi să audă teatru românesc, dornic de-a se însufleţi. Şi diletanţii lui Simion Munteanu jucau cu atâta inimă încât uimeau lumea. Sufletul lor însă era tânăra şi drăgălaşa Maria Drujan care, în scurtă vreme, a cucent admiraţia tuturor, fiind cea mai isteaţă. În Piatra din casă şi mai cu seamă în Rusaliile a cules succese neuitate. La un banchet, după reprezentarea Rusaliilor, protopopul din Şoimuş, om foarte învăţat şi umblat prin lume, a ţinut un toast în care, slăvindu-i însuşirile artistice, a proclamat-o, în aplauzele

tuturor, primadonă diletantă. Maria a plâns de bucurie, deşi n-a înţeles ce înseamnă porecla ce i-a hărăzit-o. În urma cuvântării, protopopul a încercat să ciupească puţină curte primadonei, dar zadarnic…

Azi dăscăliţa îşi aminteşte cu lacrimi în ochi de vremurile acelea de aur. Cum au pierit, parcă nici n-ar fi fost! Atunci a învăţat ea cântecele pe care acuma le învaţă de la ea fetele ei. Atunci! Treizeci de ani au trecut de-atunci… După Rusaliile a cunoscut pe Zaharia Herdelea, învăţător cu mult viitor în Lechinţa, s-a măritat, a avut nouă copii, i-au murit şase, toţi după ce i-a scos din nevoi, a muncit ca o roabă, a uitat toate veseliile şi petrecerile şi a îmbătrânit. Din frumuseţea ei de odinioară n-au mai rămas decât urme şi amintiri. Şi cântecele, sărmanele, scrise de mâna ei într-un caiet mare, ca să nu le uite. Mângâierea o găseşte acuma în credinţa în Dumnezeu, fierbinte şi neclintită, şi în bucuria că-şi vede copiii mari, gata să-şi ia zborul în viaţă…

Noaptea se înălţa din ascunzişuri, sugrumând cele din urmă zvârcoliri de lumină. Peste sat albăstreau valuri de fum, iar hotarul respira greu, învăluit într-o boare uşoară. Zgomotele se desluşeau din ce în ce mai limpede. Se auzeau câinii cum îşi răspundeau lătrând, chemările scurte pe ţarină sau din casele îndepărtate, şoaptele oamenilor ce soseau de la lucru pe şoseaua albă, răscolind colbul cu paşii lor grei şi osteniţi, scârţâitul carelor goale întovărăşite de ţărani sleiţi de muncă şi urmate de câini cu botul în pământ şi cu coada în vânt, mirosind şanţurile şi gardurile… Ajungând la crucea din capul satului, trecătorii îşi curmau vorbele, se închinau descoperindu-se şi apoi dădeau „bună seara” familiei Herdelea care cânta neobosită. Toţi sătenii ascultau cu drag cântecele. Copiii se opreau pe podul de peste Pârâul Doamnei, căscau gura câte-o bucată de vreme şi pe urmă porneau în goană…

Erau pe la strofa a treia, când Ghighi şopti misterios:

— Uite pe Toma Bulbuc şi pe George!

Laura şi bătrânul Herdelea încetară brusc cântecul, curioşi să vadă victima bătăliei de-aseară. Doamna Herdelea însă nu voia să-şi piardă seriozitatea pentru un lucru de nimic şi continuă singură toată strofa următoare. Totuşi, când Toma şi feciorul se opriră la poartă, intrând în vorbă, îşi domoli şi ea glasul, biruită de cunozitate, lălăind doar melodia ca să poată auzi ce spun pncinaşii.

Toma ar fi putut coborî de pe hotar de-a dreptul acasă. A vrut însă înadins să treacă pe-aici, să povestească şi învăţătorului pozna. Se aprinse repede şi începu să-şi laude feciorul şi să ocărască pe Ion. În cele din urmă puse pe George să-şi ndice cămaşa, să arate domnilor vânătaia din spinare.

— Sudui, măi Toma, sudui şi nu te temi de Dumnezeu, care vede şi aude toate! Strigă atunci Zenobia, de peste drum, din mijlocul ogrăzn.

Ţăranul, speriat de gura Glanetăşiţei, se potoli îndată. Nu mai răspunse nimic, ci îşi luă doar rămas bun de la Herdelea şi plecă plouat şi grăbit, urmat de George. Zenobia îl petrecu în afurisenii până ce îl pierdu din ochi. Pe urmă ieşi în uliţă, se apropie până pe pod.

— Nu se mai satură, mânca-l-ar peştii Dunării de zgârcit şi afumat! Îmi ponegreşte băiatul parcă i-ar fi prăpădit averea, şi nu alta!

Familia învăţătorului râse cu mare poftă de păţania lui Toma, iar Herdelea răspunse zâmbind femeii:

— Ehei, Zenobio, crezi tu că cei bogaţi vor să ştie de necazurile altora?

— Da să-i ardă focul, că prea-s cărnoşi la suflet… Din tindă l-am auzit cum se îmbăla şi n-am mai putut răbda, zău aşa…

Mai sporovăi puţin, verzi şi uscate, apoi fugi acasă aducându-şi aminte c-a lăsat mâncarea în clocot şi o fi dat în foc…

— Ţeapăn l-a pocnit şi Ion, zise învăţătorul după un răstimp.

— Cum nu, dacă l-a lovit cu un lătunoi! Sări Ghighi, vrând să le povestească iar toată întâmplarea.

Dăscăliţa însă începu Hora Griviţei mulcomind astfel zelul fetei. Dar nici asta n-avu parte s-o cânte până la sfârşit, căci în curând veni Belciug cu Vasile Baciu. Popa fusese la câmp să supravegheze munca la o livadă a bisencii. Îi era cald şi mai ales îl chinuia o sete cumplită. Ghighi îi aduse cât ai bate din palme un pahar de apă.

Vorbiră, fireşte, despre bătaia de azi-noapte care aprinsese tot satul. Preotul fierbea de indignare.

— De mult tot aud că feciorul Glanetaşului s-a făcut un becisnic, dar tot n-am crezut. Isprava de acum însă le-a pus vârf la toate. Trebuie să se isprăvească odată în sat cu bătăuşii, altminteri mâine-poimâine ne-om pomeni că au început să omoare oameni!

Toţi tăcură, pătrunşi de revolta lui. Numai Ghighi întrebă, copilăreşte:

— Dar dacă nu se ştie care-i de vină?

— Cum nu se ştie, domnişoară? Se miră Belciug. Crezi dumneata că poate să fie George vinovat?

— Eu cred, răspunse fata hotărât.

Popa zâmbi acru, dezvelindu-şi dinţii până la gingii.

— Eu însă, cu voia dumitale, nu cred, zise apoi puţin batjocoritor. Doamna Herdelea, nemulţumită că vede pe Vasile Baciu împreună cu preotul, după necuviinţele de la horă, interveni, uitându-se peste capul lui Belciug:

— În orice caz, Ion e băiat cumsecade. E muncitor, e harnic, e săritor, e isteţ. Omul mai greşeşte, că doar de-aceea-i om. Nu trebuie să osândim aşa uşor.

Preotul zâmbi iar, mai acru şi încurcat, negăsind repede un răspuns potnvit.

— Amu m-aş amesteca şi eu, ca omul prost, de! Începu Vasile Baciu ştergându-şi gura cu mânecile cămăşii.

Dar dăscăliţa îi tăie vorba aspru:

— Ba tu n-ai ce să te amesteci, Vasile! Slavă Domnului, m-am întâmplat şi eu la horă, ieri, tocmai cu părintele, când ai

venit beat ca un porc şi te-ai agăţat de Ion din senin! Mă mir numai că părintele te mai rabdă pe lângă dumnealui, în loc să se ferească de tine ca de ciumă!

Baciu înghiţi în sec, se uită la Belciug, apoi la învăţător, apoi la domnişoare, zăpăcit, se scărpină în cap şi murmură:

— De… cam aşa-i…

Între timp preotul îşi regăsise încrederea şi acuma zise, cu un surâs care pe doamna Herdelea o supăra:

— Fireşte, nici Vasile nu-i uşă de bisencă… Nu, nu… Dar omul beat e neom şi-i mai ierţi fărădelegile…

— Da Ion n-a fost beat aseară? Întrerupse Ghighi.

— Nu te mai tot amesteca şi tu în vorbele oamenilor, o dojeni Herdelea care, deşi se duşmănea într-ascuns cu popa, nu voia să ajungă la ceartă ca să nu dea pildă rea sătenilor.

— Mai cu seamă – urmă Belciug, fără a ţine seama de vorbele fetei.

— Că dânsul avea şi oarecare temei să dea o lecţie bătăuşului…

— Umblă mereu să sucească minţile Anuţei, că doar-doar m-o face să i-o dau, vorbi ţăranul pnnzând iar curaj.

— Ş-adică de ce nu i-ai da-o? Zise dăscăliţa, aprinzându-se. De ce? Crezi c-ai face rău?

— Nu i-aş da-o să ştiu de bine că… făcu Vasile cu un glas înăbuşit, cu ochii înflăcăraţi deodată de îndărătnicie.

— Apoi vezi c-aşa sunteţi voi, proştii… Uite-aşa, nătângi şi căpcăuni! Adică pentru că tu ai câteva petice de pământ, nu-ţi mai încapi în piele de fudulie? În loc să iai un fecior care ştii că n-are să-ţi hărtăpănească ce-i dai, tu te gândeşti numai la avere. Parcă cu averea ai să te îngropi… Duceţi-vă, să nu vă mai aud nici de nume!

Doamna Herdelea se necăjea totdeauna repede. Acuma însă simţea că, de va mai întinde vorba, vor ajunge la sfadă. Deci se sculă şi intră în casă.

— Femeile judecă foarte uşor, zise Belciug, mâhnit de cuvintele dăscăliţei, care i se părea că-l priveau pe dânsul.

Viaţa e totuşi mult mai complicată. Fiecare îşi ştie necazurile lui şi le potriveşte cum crede mai bine…

Pe uliţă venea încet Ion, cu o pală de fân proaspăt agăţată în coasă. Când îl zări, preotul îngălbeni. Se sili să se stăpânească, dar când flăcăul murmură respectuos „bună seara”, mânia îi porni limba:

— Să-ţifie ruşine, Ioane, de cele ce faci! Ruşine să-ţi fie!

Ion se opri uluit şi de-abia după un răstimp putu răspunde:

— De ce, domnule părinte?

— Fiindcă eşti un stricat şi-un bătăuş ş-un om de nimic! Asta eşti! Ar trebui să dai pilde celorlalţi feciori, că te ţii mai deştept ca toţi, dar umbli numai după blestemăţii… Mai mare ruşinea!

Flăcăului îi pierî toată oboseala din oase. Sângele îi năvăli în obraz. Vru să răspundă cu o sudalmă, dar îşi muşcă buzele şi-şi urmă apoi calea zicând nepăsător doar atâta:

— Bine, bine… Noapte bună!

— Obraznic! Sâsâi Belciug mai îndârjit. Las c-am să-ţi dau eu o lecţie să n-o uiţi aşa curând!

— Şi tu eşti prea aspru cu el, părinte, observă Herdelea împăciuitor.

Blândeţea învăţătorului însă îl înfurie mai rău.

— Sunteţi voi îngăduitori cu dânsul şi pentru mine! De-aceea şi-a luat nasul la purtare!

Belciug plecă fierbând, fără a-şi mai lua rămas bun. Apărarea lui Ion de către familia Herdelea i se părea o jignire personală. De altfel, din ziua când a intrat învăţătorul în sat, a cam simţit el că umblă să-i sape şi să-i ştirbească autoritatea. A înghiţit multe răutăţi mărunte numai să nu zică lumea că doi surtucari români nu pot trăi într-un sat nedezbinaţi. Dar acuma s-a lămurit deplin. Acuma şi-au dat arama pe faţă. Ei totdeauna apără pe cei care-i osândeşte dânsul. „Dacă-i aşa, aşa să fie, îşi zise, păşind foarte grăbit, încât Vasile Baciu de-abia se ţinea alături de el. Eu însă n-am să-mi schimb părerile de dragul numănui!”

Baciu îi pofti noapte bună. Nici nu-l auzi. Mânia îl rodea. Când ajunse acasă nu se mai gândea la Ion. Era furios pe Herdelea.

După ce plecă Belciug, învăţătorul murmură printre dinţi:

— Uite cum se burzuluieşte ponihosul, bată-l Dumnezeu! Dar pe urmă, gândindu-se mai bine, îi păru rău c-a ajuns la ciorovăială cu popa, care e un suflet acru, în stare să se răzbune când nici nu visezi. Până acuma se mai folosea cu câte ceva de la Belciug: ba trăsura pentru balurile din Armadia, la care trebuia să-şi ducă fetele, ba „împrumută-mi vreo doi zloţi, frate Ioane, până la leafă", ba câte altele… Om cu om trăieşte. Cearta făţişă i-ar despărţi ca un zid… Se hotărî deci să caute să îndrepte lucrurile… Mai întâi trebuie să potolească pornirea dăscăliţei împotriva preotului. Apoi are să se facă a nici nu-şi aduce aminte de ce s-a întâmplat şi să continue a vorbi cu Belciug, când se vor întâlni. Astfel cel puţin aparenţele prieteniei fiind salvate, popa nu va putea face mmic pe faţă şi toate se vor întoarce în bine…

Doamna Herdelea cu fetele, încălzind bucatele pentru cină şi aşternând masa, făceau pe Belciug cu ou şi cu oţet. Aci îl ocărau, aci râdeau de barba lui ţepoasă, bătută parcă în cuie, sau de redingota lui unsuroasă şi tocită pe care, după cum spunea el însuşi, n-a schimbat-o de şapte ani încheiaţi. În cele din urmă toate trei se sileau să-i găsească o poreclă caraghioasă potnvită.

Învăţătorul le ascultă un răstimp clătinând din cap nemulţumit, apoi îşi luă inima-n dinţi şi zise:

— Când se amestecă femeile în vorbele bărbaţilor, nici dracu nu te mai descurcă…

Toate trei se repeziră pline de indignare. Se încinse o dezbatere straşnică în care nici Herdelea nu mai avu răgaz să deschidă gura… În toiul neînţelegeri pică şi Titu de la Jidoviţa.

— Ce-i, ce-i? Întrebă dânsul aruncându-şi pălăria pe pat şi trântindu-se obosit pe un scaun lângă masa pusă. Am asudat ca un cal… Groaznică zăpuşeală!

Ca întotdeauna, bucurându-se de un prestigiu deosebit în sânul famihei, fu poftit zgomotos să-şi spună părerea în chestia Belciug. Ascultă cu mare senozitate amândouă părţile şi, la sfârşit, dădu dreptate tuturor:

— Bine-aţi făcut, că i-aţi mai tăiat puţin din nas. A început să se cam obrăznicească. În privinţa asta nu mai încape discuţie. Dar iarăşi nu trebuie să ajungem la cuţite. Nu-i frumos şi nu se cuvine. Nu uitaţi că aveţi nevoie de trăsura popii pentru balul din octombrie! Dacă rămânem certaţi, cum mai mergem la bal? Ori poate doriţi să mergem pe jos? Bine v-ar şedea, în toalete de bal, cu pantofi albi şi pe jos!

Titu râse cu superioritate. Numai Ghighi nu se dădu învinsă:

— Ce ne pasă? Luăm trăsura notarului şi gata!

— Eşti tu sigură că notarul ne-o dă? Răpunse Titu, hotărâtor. Ş-apoi chiar dacă ne-ar da-o, nu uita că a notarului e stricată şi nici n-are arcuri. Ne-am face de minunea lumii trăgând în Armadia, la bal, într-o hodoroagă de căruţă ca a notarului!

Judecata lui Titu mulţumi pe toţi şi în curând afacerea cu popa se stinse…

După cină ieşiră iar în pridvor. Luna tocmai se ivea mândră şi rece de după un deal, întinzând o pânză albă de lumină peste sat. Stelele licăreau sfioase pe cerul vânăt-închis. Cântecele reîncepură, întâi fricoase, apoi tot mai răsunătoare.

Ion al Glanetaşului veni în capul gol şi se înfipse în poartă, să audă mai bine cum horesc domnii.

Într-o pauză, Laura, amintindu-şi de isprăvile flăcăului, murmură:

— Spune, Ioane, adevărat, ţi-e dragă ţie Anuţa? Ion şovăi, zâmbi încurcat:

— De, domnişoară, mi-e dragă… Adică de ce să nu-mi fie dragă?

Laura vru să-i spuie că Ana e mai urâţică decât Florica, dar se răzgândi şi tăcu.

— Bine zice el, adăugă Herdelea. Ana-i fată foarte bună…

— Păcat numai că are tată ticălos, observă dăscăliţa.

— Aşa-i, doamnă, mormăi flăcăul. Dar mie nu-mi pasă de tat-său… Cu tat-său am eu să mă însor?

Pe uliţă trecu o caleaşcă elegantă, în goana cailor.

— Cine-o fi? Şopti Ghighi visătoare.

Tăceau acum toţi. În Gârla Popii, peste drum, orăcăiau broaştele. Câinele stătea lungit în mijlocul uliţei. Din sat porni un cântec vesel de fluier, atât de vesel încât lumina albă parcă tremura de plăcere… Deodată Ion oftă lung şi, îmbrăţişând cu o iubire pătimaşă pământurile adormite, îngână ca şi când ar fivorbit cu sufletul său:

— Ce să fac? Trebuie s-o iau pe Ana! Trebuie!

Capitolul III.

IUBIREA.

Belciug rămăsese văduv din primul an al preoţiei. Îşi iubise mult nevasta şi pierderea ei i-a înăcrit sufletul. Era bolnăvicios şi atât de jigărit că, văzându-l, te întrebai: cum de-şi mai poate ţinea viaţa? Când apoi a zăcut câteva luni la spitalul din Cluj, unde medicii i-au scos un rinichi, toată lumea i-a pus cruce. Şi totuşi, slab, galben, prăpădit cum era, hrănindu-se mai mult cu lapte şi ouă, trăia şi se înverşuna parcă şi-ar fi pus în gând să îgroape el tot satul. Văduvia şi străşnicia i-au dobândit faima de sfânt. Veneau la dânsul oameni şi din al cincilea judeţ, să le citească sau să-i spovedească. Ţăranii îl respectau mai ales pentru că, de când i-a murit preoteasa, nimeni nu l-a simţit umblând după femei. Alţi popi, chiar mai bătrâni ca dânsul, îşi luau ţiitoare tinere, care să le îndulcească văduvia. Belciug, pentru a-i găti de mâncare şi a-i deretica prin casă, avea pe baba Rodovica, atât de vestită ca evlavioasă încât ea frământa întotdeauna prescurile; încolo două slugi la vite şi în ogradă…

Dar preotul mai era şi o fire încăpăţânată. Orice contrazicere îl întărâta şi chiar îl chinuia. Zile şi uneori săptămâni întregi îl rodea un cuvânt sau o privire

neplăcută. Dacă doreai să-ţi facă vreun bine, trebuia să-i ceri să-ţi facă rău.

Acuma Herdelenii şi Ion nu-l lăsau să se odihnească. Se înfuria în sine când pe învăţătoare, când pe feciorul Glanetaşului. Dacă familia Herdelea n-ar fi luat partea lui Ion, s-ar fi potolit singur. Bătăile între flăcăi fac doar parte din programul multor duminici şi sărbători. Aşa însă întâmplarea lua în ochii lui o înfăţişare provocatoare. Se simţea obligat să se apere. Îi părea rău că dascălul nu se arăta supărat după ciocnirea de deunăzi. Aceasta îl silea să-şi ascundă şi el mânia.

Rămânea totuşi hotărât să pedepsească pe Ion, mângâindu-se că o parte se va răsfrânge, măcar indirect, asupra învăţătorului…

Miercuri seara, când, ca de obicei, flăcăii s-au strâns în faţa cârciumii să mai stea de vorbă, s-a făcut pace între Ion şi George, încât şi-au dat mâna. Pentru un fleac de bătaie nu se poate să fie supăraţi nişte oameni de treabă. A doua zi Toma, îndemnat de George, s-a dus iar la Belciug să-l roage frumos să ierte pe al Glanetaşului.

Aceasta a pus vârf la toate. Până acum mai şovăise, căci încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică. Totdeauna vorbea, povăţuia, amenința sau dojenea de pe amvon numai în general. Intervenţia împăciuitoare a lui Toma însă l-a hotărât definitiv.

Şi astfel duminica următoare, rezemat cu cotul de un sfeşnic împărătesc, cum avea dânsul obiceiul să predice, după ce povăţui pe oameni să mai dăruiască din când în când câte ceva pentru biserica cea nouă ale cărei lucrări vor începe în curând, vorbi de cei ce stârnesc vrajba între săteni, ispitiţi şi mânaţi de Necuratul. Apoi, oprindu-se puţin, dădu ca pildă de învrăjbire pe feciorul Glanetaşului. Toată lumea întoarse capul, ca la comandă, spre Ion care se făcu galben, puse ochii în pământ, tremurând de ruşine, simţind privirile celorlalţi cum îl sfredeleau, neîndrăznind nici măcar să se mişte pe loc. Popa urmă din ce în ce mai

aspru, numindu-l capul tuturor relelor din sat, pomeni despre bătaia de la Avrum şi de altele mai de demult şi, cu ochii ridicaţi spre tavanul bisencii de lemn, îl amenințа cu mânia lui Dumnezeu aici şi dincolo de moarte.

Dojana preotului îl şfichiuia ca un bici de foc. Numai ticăloşii sunt astfel loviţi în faţa lumii întregi. Dar el de ce e ticălos? Pentru că nu se lasă călcat în picioare, pentru că vrea să fie în rândul oamenilor? Îi ardeau obrajii şi tot sufletul de ruşine şi de necaz… Aşteptă un prilej, când isprăvi popa predica, ieşi afară, se duse glonţ acasă, se luă la harţă cu tatăl său, pentru cine ştie ce, şi pe urmă porni, fierbând, spre Jidoviţa, unde intră de-a dreptul în cârciuma Zimălei. Bău toată ziua. Cel puţin dacă popa l-a făcut netrebnic în biserică, să fie cu adevărat netrebnic. Se plânse de necinstea ce-a îndurat-o tuturor ţăranilor de prin împrejurimi care se adunau dumimca în Jidoviţa, singurul sat ovreiesc din toată ţara, aşezat la o încrucişare de drumuri, având o fabrică de spirt şi în fiecare casă câte o crâşmă. Mai spre seară, când rachiul îi amorţi de tot simţirea, se lăudă că n-are să se lase până nu va lua pe Ana de nevastă, numai ca să-i arate el popii că, dacă-i la adicătelea, nu-i pasă lui de nimeni în lume. În cele din urmă se luă la harţă cu un flăcău din Parva, care, fiind treaz, îl bătu măr.

A doua zi, dezmeticindu-se din beţie şi din aiureala probozeniei, îi păru rău că şi-a cheltuit bănişorii prin Jidoviţa şi că s-a jeluit străinilor de ce i s-a întâmplat. Îşi zise că bine i-a făcut popa, pentru că într-adevăr e vinovat. Adică ce vrea dânsul? Să se însoare cu o fată care nu i-e dragă, oricât caută să se prefacă, numai pentru că are avere? Îşi aminti de Florica. Ce bunătate de fată. Şi frumoasă… Şi cât a iubit-o până ce nu i-a trăsnit prin minte gândul să ia pe Ana! Pe Florica i-ar da-o vădana lui Maxim Oprea cu amândouă mâimle, ar fi mulţumit, ar avea copii, s-ar trudi împreună şi poate c-ar agonisi mai mult decât luând-o pe cealaltă…

Se puse pe muncă mai vârtos, ca şi când s-ar fi hotărât să se însoare cu fata Todosiei. Seara era frânt de oboseală şi totuşi se simţea mai zdravăn ca până acuma, mai pornit să înfrunte viaţa. Gândurile însă îl frământau mereu. Îşi zicea din ce în ce mai des că, robotind oricât, nu va ajunge niciodată să aibă şi el ceva. Vasăzică va trebui să fie veşnic slugă pe la alţii, să muncească spre a îmbogăţi pe alţii? Toată isteţimea lui nu plăteşte o ceapă degerată, dacă n-are şi el pământ, mult, mult… Mâine-poimâine îl vor copleşi poate copiii. Cu ce-i va hrăni şi mai cu seamă ce le va lăsa după moarte? Nici barem cât va avea el, căci el tot rămânea cu trei locşoare, bune, rele, cum sunt… Şi-l vor blestema copiii precum blestemă şi el, în clipele de deznădejde, pe tatăl său, pentru că a irosit pământul ce l-a avut, şi pe mamă-sa, pentru că nu i s-a împotrivit.

Umbla pe uliţă cu ochii în jos şi parcă nu mai îndrăznea să se uite în faţa oamenilor. Îşi închipuia că ar întâmpina numai priviri compătimitoare, care l-ar necăji, sau batjocoritoare, care l-ar înfuna. Zenobia, trăgând cu urechea pe ici şi pe dincolo, ca toate femeile, auzea şi-i spunea că lumea vorbeşte c-ar fi mai bine să se astâmpere cu Ana, care nu-i de nasul lui. Vorbele acestea îl mâniau şi-l încăpăţânau întâi, apoi îl moleşeau. Uneori se gândea că numai de la George pornesc zvonurile rele. Într-o seară a alergat ca un nebun să-l bată. Dacă-l întâlnea poate că-l omora. I-a rămas însă în inimă un fel de sfială faţă de feciorul lui Toma Bulbuc. Îl ocolea ca să nu dea ochii cu dânsul. I se părea că George are o bucurie ascunsă în privire, pentru că din pricina lui a fost umilit. Cu cât vorbele lui erau mai bune şi mai blânde, cu atât îl aţâţau mai tare.

Nu se mai ducea seara pe la Ana, cum obişnuia înainte de poznă. Când a aflat însă că în schimb George a început să dea târcoale fetei, l-a cuprins o mânie mare, a trântit şi a suduit toată ziua, s-a certat cumplit cu Glanetaşu şi era cât pe-aci să-l snopească pentru că l-a făcut fără noroc, iar pe urmă a băut singur, tăcut şi posomorât, o cupă de rachiu, la

Avrum, pe prispă. Îi venea să turbeze gândindu-se că pământurile lui Vasile Baciu vor înmulţi averea lui George, iar el va rămâne tot calic, mai rău chiar decât o slugă…

Se întâlnea cu Ana uneori, dar nu-i vorbea. Îi dădea bineţe ca oricine. Fata avea un surâs dureros pe buze… Poate că nici ea nu-l mai vrea! Poate că dragostea ei a fost numai o închipuire a lui? Mai ales că acum, de la o vreme încoace, Vasile Baciu prea îl îmbulzea cu prietenia, ceea ce putea însemna că nu-i mai pasă de dânsul…

Apoi, într-o sâmbătă seara, a stat primprejurul cârciumii, cu flăcăii, până pe la miezul nopţii. Era foarte vesel; singur nu-şi dădea seama de ce. Cânta din frunză, iar ceilalţi chiuiau şi tropăiau. Dintre zecile de glasuri, Ion parcă auzea numai pe al lui George, aspru şi răguşit, ca de cocoş bătrân. În întunericul cenuşiu îl vedea ca ziua, burduhos, ţopăind greoi, printre ceilalţi… I se păru atât de caraghios, încât îl umfla râsul… Când s-au despărţit, l-a pândit unde se duce? George a trecut prin faţa casei lui Baciu, s-a uitat puţin, a fluierat scurt ca şi când ar fi întrebat ceva, apoi, neprimind răspuns, şi-a urmat calea în mers legănat şi leneş… Inima lui Ion zvâcni sălbatic de bucurie. Suspină uşurat şi se hotărî să intre la Ana, să-i mulţumească şi să-i ceară iertare. Totuşi trecu pe dinaintea casei fără să se oprească. O luă pe uliţa din dos, grăbit, înfierbântat de bucurie, şi intră încetişor în ograda văduvei lui Maxim. Doi câini ciobăneşti, cât nişte viţei, hămăiră de două ori, îl recunoscură şi se gudurară la picioarele lui. Se apropie tiptil de fereastră, plecându-se ca să nu-l vadă cineva dinăuntru, şi bătu cu degetul în geam de trei ori, uşor, ca o arătare. Pe urmă se aşează pe prispă şi aşteptă. Un câine veni lângă dânsul, îi linse mâinile noduroase, îşi culcă pe genunchii lui capul. Gândurile flăcăului erau atât de încâlcite că nici nu mai încerca să le limpezească. Numai bucuria îi tremura în immă, mereu vie şi stăpânitoare… Apoi, uşa tinzii se deschise fără zgomot. Florica ieşi, în cămaşă, liniştită, ca o nălucă blândă.

— Tu eşti, Ionică? Şopti ea foarte domol, fără mirare în glas.

— Eu, eu, mormăi Ion.

Fata se ghemui pe prispă. Răcoarea nopţii îi cutremura carnea. Se lipi de flăcău, murmurând cald:

— Presimţeam că ai să vii… Te-am aşteptat…

Lui Ion vorbele acestea i se păreau prefăcute. Cum a ştiut ea că are să vie, când nici el însuşi n-a ştiut? Totuşi se pomeni cuprinzându-i mijlocul şi sărutându-i obrajii. Căldura trupului ei îl îmbăta. Simţea că începe să-i clocotească sângele, o strânse năvalnic în braţe şi-i zise deodată, cu glas răguşit, ca şi când o mână duşmană i s-ar fi încleştat în beregată:

— Florico, ascultă, să ştii că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice!

Fata tresări de mulţumire. Lucirea ochilor ei străbătea întunencul nopţii şi se înfigea în sufletul lui.

Îmbrăţişând-o, Ion îi simţea sânii cum se striveau pe pieptul lui. Îi găsi buzele şi i le crâmpoţi în sărutări…

Probozirea lui Ion în biserică a dezlănţuit un potop de mânie în casa Herdelea împotnva preotului. Chiar învăţătorul, cât era el de împăciuitor, nu s-a sfiit să declare în mai multe rânduri, în familie:

— Popă-i ăsta? Ăsta-i porc, nu popă! Şi încă porc de câine!

— Pământuful! A strigat dăscăliţa văzând pe fereastră cum trecea Belciug pe uliţă, posac, cu nişte fire de paie în barba încâlcită, plin de praf, murdar, asudat şi dezmăţat ca un vizitiu nesimţitor.

Fetele au găsit porecla aceasta atât de minunată că, de-atunci încolo, de câte ori vorbeau de dânsul, numai „pământuful” îi ziceau, prăpădindu-se fireşte de râs.

Totuşi Herdelea se ferea să nu ajungă indignarea lor până la urechile preotului. Râvna lui era să fie bine cu toată lumea, să nu jignească pe nimeni şi astfel să se strecoare mai lesne prin viaţa aceasta plină de dureri. Soarta îi hărăzise atâtea necazuri că avea nevoie de bunăvoinţa tuturor…

Se afla acum de vreo cincisprezece ani în Pripas, la şcoa-la statului. A ajuns aici printr-o favoare deosebită a inspectorului Cernatony, care îl iubea ca un frate. În Feldioara, unde fusese mai înainte învăţător comunal, avusese o stupărie vestită în tot judeţul. Inspectorul, şi mai ales nevasta şi copiii lui erau mari iubitori de miere curată. Herdelea, simţind slăbiciunea aceasta a lui Cernatony, de câte ori se ducea prin Bistriţa, niciodată nu uita să se înfiinţeze la doamna inspectoare cu o lădiţă de faguri ca zăpada. Drept mulţumire, Cernatony, când s-a ivit locul din Pripas, l-a întrebat prieteneşte: „Vrei să fu învăţător de stat?” Herdelea nu mai avusese parte de o cinste atât de mare. Inspectorul, în faţa căruia tremura toată dăscălimea, îi oferea o înainta-re! Cu toate acestea nu se putea hotărî să-i dea îndată un răspuns lămurit. Chestiunea era prea senoasă. La şcoala statuluise cerea limba ungurească pe care el o rupea greu de tot. Nu-i vorbă, s-a mai îndreptat dânsul, făcând „supli-ci” şi „lăcrămaţii” ţăranilor din Feldioara – pricina unor buclucuri de tristă amintire cu notarul – dar îşi dădea sea-ma că ungurească lui nu ajungea. Apoi a trece la stat însemna într-un fel o dezertare la vrăjmaş. Românul care trebuie să înveţe pe copiii români să vorbească numai ungureşte, nu mai e român, ci renegat sadea… În cumpăna cealaltă însă apăsau socoteli tot aşa de însemnate. La co-mună leafa lui era pe sfert din cât îi oferea statul. Adevărat că el mai câştiga binişor din jalbele oamenilor, fiindcă lucra mai ieftin, mai repede şi chiar mai bine ca notarul, dar veniturile acestea atârnau de un fir de păr; o intervenţie energică din partea notarului putea să i le taie scurt şi pen-tru totdeauna. Pe urmă, la comună, n-avea nici drepturi la pensie şi nici înaintări în leafă, cum ar avea la stat, unde inspectorul îi mai făgăduia să-i socotească şi anii ce-i ser-vise până atunci, adică vreo şaptesprezece… S-a frământat şi s-a gândit mult Herdelea, s-a sfătuit şi s-a certat cu dăs-căliţa, care-l zorea să se grăbească, să nu scape prilejul de a se mai scutura puţin de sărăcie. Când

şovăirea îl rodea mai aprig, s-a pomenit cu o scrisoare de la inspectorul Cer-natony. O păstrează şi azi, ca un document de nepreţuită valoare. Scrisoarea aceasta l-a decis. Iată ce-i scria inspec-torul: „Iubite Herdelea, doresc să am răspunsul precis, în trei zile. Ţin mult să te numesc pe dumneata la Pripas. Sa-lutări cordiale.

— Cernatonyi.

În Pripas, la început, a dus-o parcă mai greu ca în Feldioara. Când s-a înfiinţat aici şcoala statului, comuna s-a însărcinat să dea un local potnvit şi o grădină pentru pomicultură. Cu vremea statul promitea să clădească o şcoală nouă, în care să aibă un apartament cumsecade învăţătorul. Deocamdată însă Herdelea a fost nevoit să cheltuiască din buzunarul lui spre a se repara o casă ţărănească în care să se poată adăposti mai omeneşte. După un an, ţăra-nul, şiret, văzându-şi bordeiul schimbat într-o căsuţă arătoasă, a desfăcut contractul de închiriere şi s-a mutat el într-însa. Învăţătorul a trebuit să risipească alţi bani, cu altă casă, unde a păţit la fel… Atunci, fiindcă statul nici nu se mai gândea la şcoala cea nouă, Herdelea a luat o hotărâre mare. Pentru grădină de pomicultură comuna oferise un loc de-al bisencii, în marginea satului. Cu învoirea lui Bel-ciug, învăţătorul s-a apucat de şi-a zidit o casă proprie pe locul bisencii. Pe atunci erau prieteni foarte buni. Preotul l-a asigurat că grădina va rămâne proprietatea lui Herdelea ca o donaţie din partea comunei şi a bisericii pentru râvna lui întru lumânarea copiilor din Pripas. Nici prin gând nu i-a trecut învăţătorului să-i ceară vreun înscris. Vorba unui prieten e mai sfântă ca orice hârţoagă. Mai târziu i-a cerut, dar preotul a început să se codească.

— Este vreme, frate Zaharie, îi zicea cu un zâmbet ciudat, în care Herdelea citea o ameninţare ascunsă.

Cu cât se răceau legăturile între dânşii, cu atât învăţătorul simţea mai mult ameninţarea. Şi, parcă înadins, împotriva sforţărilor lui de-a ocoli o primejdie, neînţelegerile lor spo-

reau zi cu zi. Îşi mai vorbeau, căci Herdelea îi înghiţea toate toanele, dar sufletele lor se depărtau mereu.

Învăţătorul se gândea cu groază, mai ales din pricina casei, la clipa când ruptura va veni totuşi odată. Era sigur că atunci Belciug va face tot ce-i va sta în putinţă să-l scoată din casa lui, clădită din munca lui, singura avere agonisită în atâţia ani de zbuciumări. Şi aceasta tocmai acum când fetele au ajuns ca azi-mâine să le ajute Dumnezeu să se mărite şi când toată zestrea şi nădejdea lor era căsuţa aceasta. Căci, fără nimica, oricât ar fi ele sărăcuţele de frumoase şi de isteţe, anevoie se va găsi cineva să le ia „în vremurile acestea materialiste” – cum zicea Laura cu multă dreptate.

Primejdia o simţea bine toată familia şi tocmai din prici-na aceasta ura împotriva preotului creştea fără voia lor, din ce în ce mai puternică, aţâţată parcă de mâna soartei. Cu cât îi revoltau mai mult isprăvile lui Belciug, cu atât îşi adu-ceau mai des aminte de atârnarea lor de dânsul şi cu atât aceasta îi înfuria mai avan pe toţi. Atunci apoi dăscăliţa cu fetele tăbărau asupra învăţătorului cu imputări şi cu jelanii amare. Îndeosebi doamna Herdelea era mare meşteră în a zugrăvi nenorocirile ce s-ar abate asupra familiei dacă „pă-mătuful” i-ar pofti afară din casa ridicată cu bănişorii rupţi de la gura copiilor, sau dacă într-o bună zi Herdelea ar în-chide ochii şi i-ar lăsa pe drumuri, mai ales că toate nopţile tuşeşte ca un buhai şi a început să slăbească de s-a făcut ca un ogar… Şi, cum prevestirile ei negre găseau răsunet în inimile fetelor, se înecau veşnic în lacrimi multe care pe învăţător îl înduioşau, iar pe Titu îl enervau, fiindcă el mai totdeauna atunci avea inspiraţii poetice şi se văita că nu poate „lucra” de atâta gălăgie fără rost…

Tocmai în vremea aceasta, când frământările se înăs-preau, a picat un peţitor în casa Herdelea. Era aşteptat şi totuşi a stârnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu scandal.

Vara trecută, prin iulie, la băile din Sângeorz, cu prilejul unui bal săptămânal, unde se dusese întovărăşită de Titu,

Laura a cunoscut un student în teologie, pe George Pintea. Tânărul mai avea un an până să iasă preot şi a îndrăgit pe Laura foarte mult. Prin şaptezeci şi nouă de scrisori şi cărţi poştale ce i le-a trimis pe urmă, şi-a dezvăluit încetul cu încetul pasiunea pe care i-a aprins-o frumuseţea, blândeţea, cultura aleasă şi celelalte calităţi, descoperite de dânsul dintr-o singură ochire, dar aşa de numeroase că i-a trebuit mai bine de un an de zile şi atâta hârtie până să le înşire pe toate. După întâile scrisori, Laura a stat la îndoială: să-i răspundă ori să nu-i răspundă? Inima ei se întâmpla să fie tocmai liberă. Un elev de la liceul din Armadia, care-i făcuse curte vreo doi ani şi începuse s-o intereseze, a plecat îndată ce şi-a luat bacalaureatul, fără să-i mai scrie un rând, silind-o să-l smulgă din suflet, deşi cu durere. Îndoie-lile i le-a risipit Titu cu o povaţă înţeleaptă: poate să-i scrie, dar cu multă băgare de seamă. Astfel a trimis Laura teolo-gului George Pintea douăzeci de scrisori şi douăzeci şi trei de cărţi poştale ilustrate, în care s-a dedat la puţin sentimentalism cochet, fără însă a-i făgădui, nici măcar prin o aluzie, iubirea ei. Căci Laura, deşi abia de nouăsprezece ani, avea despre amor idei prea serioase şi nu putea admite că, după o cunoştinţă de câteva ceasuri, ea să iubească aievea pe cineva, oricine ar fi, „Iubirea e un lucru gingaş – zicea ea melancolic – şi se sfarmă dacă o atingi cu îndemnuri grăbite.” De Pintea îşi aducea aminte mai ales că e cu vreo două degete mai scund ca dânsa, care avea oroare de bărbaţii mici. Apoi, în vreme ce teologul o bombarda cu scrisori, a făcut cunoştinţa unui tânăr înalt, sfios, delicat şi frumos, student în medicină, Aurel Ungureanu. S-au văzut întâia oară la balul studenţilor, în Armadia; în vacanţa Crăciunului a venit în Pripas de patru ori, în vacanţa Paştilor de zece ori, iar acuma, în vacanţa mare, aproape în fiecare zi. Din întâlnirile dese apoi s-a înfiripat o iubire cu atât mai preţioasă pentru Laura, cu cât Aurel se mulţumise numai să-i strângă mâna ceva mai puternic şi să-i apese pe degetul mijlociu ceea ce, în

limbajul îndrăgostiţilor, voia să zică „te iubesc din fundul inimii”.

Îndată ce iubirea pentru Aurel Ungureanu s-a limpezit în sufletul Laurei, scrisorile stăruitoare ale lui Pintea au început s-o plictisească. I se părea că îi pătează dragostea pe care dorea s-o păstreze neprihănită numai medicinistului. Spre a-i da o dovadă deosebită de sinceritate, i-a mărturisit la Paşti că Pintea îi bate capul cu răvaşele de iubire. Aurel cunoştea bine pe Pintea de prin liceu, s-a zăpăcit şi a zis tulburat:

— Pintea, mă rog, e un băiat tare cumsecade… tare… tare… Laura a înţeles cât trebuie să-l doară descoperirea aceasta şi nici nu i-a mai pomenit de dânsul, iar când Aurel o întreba, răspundea cu o indiferenţă zdrobitoare, din care să poată citi că inima ei este numai a lui în vecii vecilor…

Bătrânii însă nu cinsteau deloc sentimentele Laurei. Văzând scrisorile din ce în ce mai aprinse ale teologului, întâi se gândiră şi apoi spuseră pe faţă că omul care scrie cum scrie Pintea trebuie să fie foarte bun. Li-era drag, fără să-l fi văzut vreodată, şi simpatia lor pentru el creştea cu cât se înflăcăra pasiunea lui în scrisorile către Laura.

— Bine ar fi de-ar fi ceva serios, ofta din ce în ce mai des dăscăliţa.

— Ei, Doamne, unde-i norocul s-o ia un fecior aşa de seamă! Adăuga învăţătorul cu un plescăit de limbă, semn de mare mulţumire.

Pe Laura o revoltau gândurile bătrânilor, mai ales că veneau totdeauna după tânguiri îndelungate despre sărăcie, despre nesiguranţa cu casa, despre greutăţile vieţii, fără număr, despre vremile materialiste… Când ajungeau la „vremile materialiste”, fata se supăra mai rău, simţindu-se lovită cu propriile ei arme. Plângea, blestema, se închidea în salon şi, mângâindu-se că suferă pentru Aurel, îl îndrăgea şi mai mult. Ghighi, care adora pe soră-sa, rămânea să ţină piept părinţilor, sleia toate argumentele împotriva teologului, până ce sfârşea şi ea în lacrimi. Atunci

Laura o chema să mai bocească puţin împreună, să-şi bată joc de scrisorile lui Pintea şi apoi să se răcorească vorbind despre Aurel…

Scrisoarea a optzecea a lui Pintea însă, sosită la câteva zile după ce Belciug dojenise pe Ion în bisencă, era adresată bătrânilor şi cerea pentru totdeauna mâna drăgălaşei lor Laura, cu adaosul că, în cazul unui răspuns favorabil, îşi va lua voie să vină în persoană spre a auzi cuvântul fericirii din gura ei şi a lor. Senzaţia cea mare se afla totuşi în post-scriptum, unde spunea: „Cred de prisos să vă amintesc că chestiunile materiale îmi sunt cu totul străine şi indiferente. Prea Sfinţia sa episcopul mi-a şi desemnat o parohie bună în Sătmar, aşa încât vom fi la adăpost de grijile vieţii de toate zilele.” Aceasta însemna, nici mai mult, nici mai puţin, că Pintea doreşte să ia pe Laura fără zestre.

— În sfârşit, te-a bătut norocul! Strigă Herdelea fericit. Vestea asta merită o băutură. Ce zici, nevestică?

— Să dea Dumnezeu să fie într-un ceas bun! Lacrimă dăscăliţa, mestecând mişcată în tocana ce se perpelea pe foc.

Învăţătorul scormoni îndată o sticlă, o clăti cu apă şi plecă mândru la Avrum după rachiu, dar şi pentru a-i împărtăşi bucuria cea mare.

Pe Laura scrisoarea a uimit-o atât de cumplit că, până ce a ieşit Herdelea, n-a putut scoate nici o vorbă. Când însă s-a dezmeticit, i s-a părut că vede deodată pe Aurel privind-o trist şi cu imputare. Ochii i s-au umplut de lacrimi şi a strigat îndurerată:

— Nu mă mărit! Nici să nu vă gândiţi că am să-mi leg viaţa de un…

Ghighi, care aştepta doar să deschidă Laura focul, a sărit numaidecât să lămurească dăscăliţei că măritişul acesta ar fi o nenorocire nemaipomenită, pentru că Laura urăşte pe Pintea, pentru că Pintea e mai mic decât Laura…

Doamna Herdelea se uită la ele mirată. Dar când a înţeles, a izbucnit ca o leoaică:

— Apoi credeţi voi că are să vă lase cineva să daţi cu piciorul norocului? Că vouă vă arde de nebunii şi de blestemaţii, în loc să vă mai gândiţi şi la greutăţile cu care ne zbatem… Mâine-poimâine e şi nebuna cealaltă de măritat… D-apoi zestre de unde credeţi să luaţi?

— Ei, parcă toată lumea-i ca Pintea, să se uite numai la zestre! Zise repede Ghighi.

— Mă mir că nu vi-i ruşine să minţiţi cu atâta sfruntare… Apoi da, carul vostru e într-o roată, puteţi umbla după cai verzi pe pereţi… Vă închipuiţi că oamenii de treabă se uită la sindrofiile şi la luxurile voastre… Alta ar fi sărit cu amândouă mâinile, ticăloaso, şi ar mulţumi lui Dumnezeu că i-a trimis acasă norocul! Tu umbli după mofturi şi dracu… Obraznico şi neruşinato!

— Poţi să mă ocărăşti cât vrei, dar nu mă mărit! Repetă Laura cu o linişte tristă de martiră, care pe maică-sa o înfuria şi mai rău.

În odaia de alături Titu, smulgându-şi mereu părul pentru a stoarce din creion o rimă, răcni deodată desperat:

— Aveţi să mă-nnebuniţi cu atâtea ţipete! Am ajuns să nu mai pot lucra nici ziua, nici noaptea… Îmi zdrobiţi viitorul cu gălăgia!

Când se întoarse Herdelea de la Avrum, care-l felicitase şi se însărcinase să vestească tuturor că domnişoara Laura se mărită, auzi din uliţă cearta.

— Uite ce fată ne-a dat Dumnezeu! Uite şi bucură-te şi mănânc-o friptă! Îl întâmpină dăscăliţa. Dumneaei nu vrea să se mărite cu un biet popă, auzi? Domnişoarei îi trebuie doftori, baroni, poate chiar un împărat!

Laura nu spusese că nu-i trebuie popă, dar doamna Herdelea îi ghicise gândul. În sufletul ei fata îşi zisese de multe ori că între un doctor şi un popă e o deosebire ca între cer şi pământ, cerul fiind doctorul, iar popa fiind pământul. Părerea aceasta a avut-o înainte de a cunoaşte pe Aurel, iar acuma devenise convingere.

Cearta se înăspri aşa de rău, că Titu fu nevoit să renunţe la munca poetică şi să asculte discuţia din ce în ce mai aprinsă. Bătrânii dovedeau fetelor că Aurel Ungureanu e o puşlama care-şi pierde vremea făcând curte Laurei, fără să-i treacă măcar prin minte s-o ia de nevastă; şi chiar de ar fi om de treabă şi ar avea gânduri serioase, tot nu le-ar putea înfăptui decât peste vreo cinci ani, când va termina studiile, dacă le va termina, şi încă şi atunci va pretinde ceva zestre, iar de nu-i vor putea da nimic, îi va întoarce spatele repede-repede. Pintea însă e om chibzuit, cu cariera deschisă, fără pretenţii, sincer şi cinstit, dispus s-o ia chiar fără cămaşă, fiindcă o iubeşte aievea. Dacă Laura se va codi şi va scăpa ocazia norocoasă, va îmbătrâni fată mare ca şi dommşoarele Bocu din Armadia, care au împlinit cincizeci de ani şi tot mai aşteaptă vreun nebun să le peţească, deşi ele au la spate miişoare multe. De altfel Laura are vârsta cea mai frumoasă. Fata, după ce trece de douăzeci de ani, începe a se veşteji şi a se urâţi. Învăţătura şi frumuseţea nu-ţi folosesc nimic, dacă n-ai minte să prinzi norocul când îţi pică… Laura, spnjinită viguros de Ghighi, desena în culorile cele mai negre pe Pintea, blestema minutul în care l-a cunoscut, plângea şi iar declara c-ar trebui să fie smintită să-şi îngroape tinereţile alături de o stârpitură de om pe care-l urăşte tocmai fiindcă a avut obrăznicia s-o ceară în căsătorie. Se închina şi se jura că mai bine moartea decât Pintea. De măritat mai are destulă vreme, căci azi fetele nu se mai mărită ca altădată, înainte de a fi deschis bine ochii în lume. Ea însă nu vrea să se mărite niciodată, are oroare de bărbaţi şi nici pentru Aurel nu simte, la urma urmelor, decât o simpatie nevinovată şi nici prin gând nu-i trece să fie vreodată soţia lui…

Titu, deşi rugat în mai multe rânduri să-şi spună părerea, tăcea ca un filosof. Pe la miezul nopţii însă, văzând că dezbaterea nu s-ar mai isprăvi niciodată, interveni cu o amânare:

— Destul acuma! Haidem la culcare! V-aţi certat destul, mai lăsaţi şi pe mâine!

Totuşi sfada, ca o lumină ce moare, mai pâlpâi, când mai moale, când mai puternică, până când Herdelea, înfuriat deodată peste măsură, ridică pumnul la Ghighi, răcnind:

— Marş, neruşinatelor! Marş, netrebnicelor…

Titu opri căderea pumnului, luă blând pe fete de spate şi le petrecu în salon, unde era patul lor, mângâindu-le că dreptatea este de partea lor şi că bătrânii nu pricep năzuinţele idealiste. Pe urmă se întoarse şi spuse grav părinţilor:

— Aveţi dreptate, ce mai calea-valea, şi v-aţi gândit foarte bine… Ei, dar ce vreţi? Sunt tinere şi fără minte… Parcă ştiu ele ce vorbesc? Parcă ştiu ele ce-s greutăţile vieţii?

Vremea se posomorâse. Toamna bătea la uşă, stăruitor. Hotarul se pleşuvea mereu. Ici-colo, se mai înălţau clăiţe de fân sau stoguri de paie, pe care însă ţăranii se grăbeau să le care acasă. Plugurile spintecau, din ce în ce mai dese, ogoarele istovite. Petele arate, negre şi lucioase, păreau nişte rănidesehise pe un trup îmbătrânit.

Cu cât trecea vremea, cu atât nelinişstea sporea în sufletul lui Ion. Muncea ca şi când şi-ar fi pus în gând să se îmbogăţească într-o clipă, să scape de orice grijă şi mai ales de orice râvnă. Se înfuria însă că rodul muncii lui de-abia se vedea. După o robotealâ de o vară întreagă pe la alţii, rămânând chiar în urmă cu pământurile lui, s-a ales cu vreo sută de zloţi. Urmând aşa nu va face nici un pas înainte.

Zvârcolirile acestea îi aduceau totdeauna aminte pe Ana şi pe Vasile Baciu, şi-l întărâtau. Se simţea înfrânt şi neputincios, iar simţământul acesta îi aprindea sângele şi-i umplea creierii de planuri şi hotărâri care de care mai năzdrăvane. Totuşi nu mai îndrăznea să se apropie de casa lui Vasile Baciu şi nici să schimbe vreo vorbă cu Ana. În schimb se ducea mai în fiecare seară pe la Florica. Ochii ei albaştri îi mulcomeau zbuciumarea. Râdea însă când îşi amintea de făgăduinţa lui că o va lua de nevastă. Cum s-o ia

dacă toată zestrea ei e un purcel jigărit şi câteva bulendre vechi? Dragostea nu ajunge în viaţă… Dragostea e numai adaosul. Altceva trebuie să fie temelia. Şi îndată ce zicea aşa, se pomenea cu gândurile după Ana…

În curând Zenobia află că Florica, împreună cu maică-sa, au umplut satul că Ion a cerut-o de nevastă. Dacă ar fi lovit-o cineva cu parul în cap, tot parcă nu s-ar fi supărat atât de rău. Veni acasă galbenă şi se răsti la Ion din poartă:

— Tot la sărăcie tragi, dragul mamii, tot? Altă mireasă, afară de Florica văduvei lui Maxim, n-ai găsit câtu-i satul de mare? Da ce mă mai mir, dragul mamii, ce mă mai mir?!

Flăcăul înţelese îndată şi se înfurie, dar nu de cele ce răspândea Florica, ci de mânia Zenobiei:

— Nu-s eu destul de cătrănit, mă mai amărăşti şi dumneata? Zenobia însă nu-l slăbi până ce peste câteva clipe Ion, scos din fire, se repezi la ea s-o lovească. Glanetaşu sări în ajutorul femeii, ostoindu-l:

— Ionică, taci mulcom, las-o!

Ion se opri, dar apoi, în vreme ce Zenobia ieşi în uliţă să se vaite şi să afurisească, începu să se sfădească cu tatăl său:

— De ce mi-ai mâncat şi mi-ai băut pământurile, hodorogule? Glanetaşu, cu nişte ochi foarte trişti, răspunse jalnic:

— Acu ce să-ţi mai fac, omule, şi ce să-ţi dau, dacă n-am? Sufletul din oase să ţi-l dau? Iacă, ţi-l dau!

Auzindu-I, Ion răcnişimaiproclet:

— Mai bine să nu mă fi făcut, decât să fiu batjocura oamenilor!

În ziua aceea, spre seară, flăcăul întâlni pe Ana, pe drumul cel vechi dinspre Jidoviţa. Primprejur nici ţipenie de om. El a oprit-o şi a luat-o de mână, iar ea a început îndată să plângă cu hohote şi să-i impute că a părăsit-o. Ion vru s-o liniştească, dar nu-i putu spune decât:

— Lasă, Anuţă, fii liniştită, că noi tot împreună… Împreună… Împreună…

Mai stătură un minut, tăcuţi, şi se despărţiră. Pe când însă fata se depărta cu aceeaşi deznădejde în suflet, Ion simţea o înviorare mare. Lacrimile Anei i-au încolţit în inimă o încredere nouă. Îşi urmă calea mai sprinten şi atât de mulţumit că-i venea mereu să râdă şi-şi zicea:

— De-acuma nu-mi pasă de nimic!

Încă nu ştia ce va face, dar încrederea îi creştea întruna, schimbându-i parcă toată fiinţa.

Din clipa aceea se simţi alt om, mai puternic, mai îndrăzneţ, gata să înfrunte toată lumea. Era vesel, glumea tam-nisam, râdea, încât Zenobia, speriată că l-a fermecat cineva, era cât pe-aici să-i descânte de întors.

De-a doua seară se pregăti să meargă la Ana. Auzi însă că după atâtea săptămâni de când dânsul nici nu se mai uită la fată, George a început să se apropie iar de Vasile Baciu. Ion se hotărî să mai aştepte. Încrederea în sine îi dădea puterea să pândească liniştit. În câteva seri văzu într-adevăr pe George intrând în casă. Dar lampa rămânea aprinsă, ceea ce însemna că mai mult cu Baciu sta de vorbă decât cu fata… Aceasta îi sporea nădejdea. Nu mai era grăbit deloc… Cât va aştepta el, va aştepta şiAna…

Trecea deseori, parcă înadins, pe lângă pământurile lui Vasile Baciu. Le cântărea din ochi, se uita dacă sunt bine lucrate şi se supăra când vedea că nu sunt toate cum trebuie. Se simţea stăpânul lor şi-şi făcea planurile cum va ara fâneaţa cutare, iar cutare porumbişte cum va semăna-o cu trifoi…

Într-o dimineaţă mohorâtă ieşi cu plugul să-şi ogorească şi el o porumbişte pe care la primăvară socotea s-o semene cu grâu. Vremea de ogorât era cam târzie. Dar el, având o singură vacă, trebuia totdeauna să aştepte până isprăvesc alţii, ca să mai poată împrumuta o vită să-şi muncească pământul.

Porumbiştea era îngustă, tot o rămăşiţă dintr-o tablă mai mărişoară, din care Glanetaşu vânduse odinioară jumătate lui Dumitru Moarcăş, de unde apoi a încăput în seama lui

Simion Lungu. De altfel şi acuma cele două delniţe erau despărţite numai printr-o brazdă mai adâncă şi mai lată.

Ion opri vitele cu plugul, pregătindu-se de muncă. Ochii lui însă rătăceau mereu pe partea lui Simion Lungu, care odinioară a fost a lor. De jur împrejur câmpul era pustiu.

— Măcar o brazdă să-mi iau înapoi din pământul meu! Se gândi deodată flăcăul, cu obrajii aprinşi de o poftă nestăpânită.

Apoi repede înfipse plugul dincolo de hat, în peticul vecinului, şi pornisă curme o nouă despărţitura. Lutul gălbui scârţâia, se răsturna lucios, în bulgări aspri. Ion strângea dârz coarnele plugului, apăsa fierul adânc în trupul pământului şi, cu pălăria pe ceafă şi cu fruntea umedă de sudoare şi de înfrigurare, îndemna blând şi stăruitor vacile care trăgeau din răsputeri, încovoindu-şi spinarea.

După ce croi un hat nou şi sfârşi de arat câteva brazde din delniţa lui Simion, astupând hotarul cel vechi, flăcăul respiră adânc şi uşurat. De acuma nu mai trebuia să se teamă. Inima îi tremura de bucurie că şi-a mărit averea. Trei-patru brazde nu e mult, nici nu se bagă de seamă.

Pe la prânzişor dădu drumul vitelor să mai pască ce-or găsi pe ogoarele dimprejur, iar el se aşează să îmbuce din merindea ce şi-o adusese, în tihnă, mulţumit şi cu gândul numai la brazdele noi… Când să isprăvească mâncarea, văzu pe Simion Lungu venind şi dânsul ca să-şi ogorească locul. Ion tresări.

— Are să bage de seamă, îşi zise cu un zâmbet nelinişţit. Într-adevăr, Simion văzu că delniţa i s-a îngustat şi îndată începu să înjure, deocamdată însă fără a se uita încoace, ca şi când n-ar fi luat în seamă pe Ion. Flăcăul de asemenea se făcu că nu-l aude şi strângea cu mare grijă firimitunle de pâine în pânzătură, scuturându-le şi pnvindu-le îndelung parcă cine ştie ce adâncit ar fi în gânduri. Numai când simţi că Simion vine spre dânsul cu biciul în mână, răcnind şi suduindu-l de-a dreptul, numai atunci înfăşură repede

rămăşiţele de mâncare, le vârî în traistă şi se sculă în picioare.

Harţa se încinse iute. Ion se jura pe toţi sfinţii că a brăzdat hatul numai pentru că nu se mai cunoaşte bine, dar că l-a tras în acelaşi loc. Simion, ocărându-l, îl duse între delniţe, îi arătă că a intrat înadins cu plugul în pământul lui, îl sili să măsoare cu pasul, împreună, lăţimea locurilor şi, din două în două vorbe, îi striga:

— Jumătate delniţa mi-ai furat-o, tâlharule!

Ion, văzând că nu-l răzbeşte cu vorba, începu să înjure şi apoi, ca să rămână deasupra, se năpusti la Simion cu pumnii.

Se bătură ca orbeţii vreo jumătate de ceas, sfâşiindu-şi cămăşile şi zgâriindu-şi obrajii. Fiindcă nu era nimeni să-i despartă, numai osteneala îi mulcomi. Pe urmă se apucară amândoi de lucru, înjurându-se întruna, toată ziua. Simion Lungu se jură pe copiii lui că-l va trage în judecată şi nu se va lăsa până ce nu-l va vedea în temniţă, chiar de-ar şti că-şi cheltuieşte şi opincile, ca să-l înveţe să mai intre altă dată în locurile oamenilor de treabă. Ion însă scuipă cu dis-preţ, strigând că lui nici de Dumnezeu din cer nu-i pasă…

În fiecare seară famiha Herdelea dezbătea acuma în toate amănuntele scrisoarea a optzecea. Învăţătorul voia să răspundă lui Pintea numaidecât, fata însă stăruia s-o lase în pace măcar până luni, căci duminică îi vin prietenele din Armadia şi nu vrea să fie supărată. Dar până luni mai sunt atâtea zile – nu se poate întârzia răspunsul într-o chestie aşa de mare. Ş-apoi ce au a face prietenele ei cu răspunsul lui Pintea? Dimpotrivă, ar trebui să fie mândră că are un peţitor de seamă şi în curând se va mărita… Aceasta exaspera pe Laura atât de rău, încât amenința că, dacă vor sufla o singură vorbă fetelor despre obrăznicia lui Pintea, ea imediat se va arunca într-o fântână… Amenințarea ei însă revolta peste fire pe doamna Herdelea, care o ocăra pe urmă două ceasuri, fără întrerupere, doamna Herdelea

fiind neîntrecută în născocirea şi înlănţuirea celor mai variate dojeniri materne…

Totuşi Laura rămase biruitoare. După atâtea lupte frământate în lacrimi, duminica mult aşteptată sosi, duminica de care îşi atârnase soarta…

Fetele făcuseră pregătiri uriaşe. Toată sâmbăta au muncit: trei feluri de prăjituri, apoi cozonaci, apoi au fiert laptele ca să fie mai gros până mâine şi să aibă spumă mai multă, apoi au scuturat casa şi au schimbat aranjamentul mobilei în salonul-dormitor… Seara Laura a călcat rochia ei şi pe a Ghighiţei, vărsând în acelaşi timp lacrimi îmbelşugate, căci bătrânii nici măcar acuma n-au lăsat-o în pace cu Pintea.

Duminica dimineaţa însă au avut o bucurie. Ploaia, care le speriase toată săptămâna, încetase peste noapte. Un vânt aspru zbicise frumos şoseaua, iar spre amiazi soarele tomnatic scoase capul dintre nouri împrăştiind căldură şi voioşie.

Până după-prânz Laura şi Ghighi fierbeau de emoţie. Mereu aşezau câte ceva, ba în salon, ba în celelalte două odăi, şi Laura întreba din când în când, îngrijorată, pe Ghighi:

— Ce crezi tu, micuţo dragă, o să vie?

— Am o presimţire sigură că vine, răspundea Ghighi foarte serioasă.

Laura o sărută cu mulţumire, căci era vorba de Aurel.

Sindrofiile se ţineau în fiecare duminica, pe rând, la câte una din fetele „inteligenţiei satelor dimprejur, bune prietene, care alcătuiau un cerc deosebit şi pentru care întâlnirile acestea, împreună cu balul din octombrie şi serata dansantă din februarie, organizate de profesorii şi elevii liceului din Armadia, erau distracţiile cele mai înalte. De obicei nu erau poftiţi cavaleri. Totuşi gazda avea îngăduinţa tacită de a chema pe tânărul care-i făcea curte mai stăruitor, pricinuind astfel o surpriză plăcută tuturor. Laura spuse lui Aurel încă de duminica trecută că sindrofia viitoare va fi la ea şi că-l aşteaptă, iar el îi făgăduise că va

veni negreşit; deoarece însă de atunci nu l-a mai văzut din pricina ploilor, era îngrijorată c-o fi uitat şi nu va veni, ceea ce ar putea stârni printre fete vorbe felurite şi neplăcute…

Pe la trei după prânz, Laura şi Ghighi se aşezară în cerdac în aşteptarea musafirilor. Mai ales Laura tremura de grijă din pricina lui Aurel. Ar fi dorit din suflet să sosească el înaintea fetelor ca să poată vorbi mai în tihnă câteva clipe. Simţea nevoia să-i comunice obrăznicia lui Pintea şi să-i ceară o povaţă. Răspunsul lui îi va pecetlui soarta. Un cuvânt al lui îi va da puterea să reziste tuturor ispitelor…

Peste vreun ceas fetele din Armadia se iviră la cotitura de lângă Râpele-Dracului. Veneau pe jos, ca întotdeauna, râzând şi tândălind. Laura şi Ghighi le ieşiră înainte, se îmbrăţişară furtunos, parcă nu s-ar fi văzut de ani de zile, se luară de braţ şi sosiră ciripind în curte. Herdelea, care citea între pomi o gazetă veche, se coborî galant şi le primi cu glume bătrâneşti, încât toate izbucniră în râsete zgomotoase. În pridvor dăscăliţa boscorodea rugăciuni dintr-o carte ruptă şi soioasă, rămasă din vremurile ei de glorie. Toate fetele îi sărutară mâna, iar ea le sărută pe obraz, dar fără să se scoale, fără să zâmbească şi fără să răspundă întrebărilor obişnuite. Doamna Herdelea nu vedea cu ochi buni sindrofiile, întâi pentru că în tinereţea ei n-a pomenit asemenea lucruri neserioase, şi apoi pentru că se cheltuiau bani scumpi pe mofturi nefolositoare.

În salon fetele defilară în faţa oglinzii dintre ferestre, potnvindu-şi care o buclă răzvrătită, care o sprânceană pe care anina un fir de pudră, care o panglicuţă la rochie. Erau cam obosite de drum, dar gura nu le stătea o clipă. Vorbeau toate în acelaşi timp, fredonau, râdeau… Când se mai potoliră, Ghighi dispăru să vadă de cafeaua cu lapte şi de prăjituri, după cum se înţelesese mai dinainte cu Laura.

Pe sofaua din colţ, locul de onoare în casă, şedea Elvira, fiica doctorului Filipoiu din Armadia, care era privită între toate drept cea mai de frunte şi cu care Laura era cea mai intimă.

— Dar poetul nostru? Întrebă Elvira cu o uşoară tremurare în voce, căci iubea în taină pe Titu şi suferea fiindcă Titu n-o lua în seamă şi făcea curte Lucreţiei Dragu.

— Nu-i acasă, Elvirică dragă, răspunse Laura cu o părere de rău din care se vedea că ea îi cunoaşte şi-i împărtăşeşte suferinţa. Ştii, el lucrează foarte neregulat, iar când îi vine inspiraţia are nevoie de linişte absolută, altfel e nenorocit. Aşa a plecat şi acuma pe drumul cel vechi, spunându-ne că a prins o idee minunată pe care trebuie neapărat s-o scrie… Dacă veneaţi pe-acolo, poate că-l întâlneaţi…

— Ce rău îmi pare că n-am venit pe drumul cel vechi! Oftă Elvira melancolică… Am fi văzut pe poetul nostru lucrând!

— Ei, vedeţi? Nu v-am spus eu că-i mai frumos pe-acolo? Îi impută Margareta Bobescu, fata unui funcţionar de la Banca Aurora, o brună înaltă, mlădioasă, drăguţă, cu sprâncenele înnegrite, foarte pudrată şi cu buzele vopsite roşu-foc. Pentru că se sulemenea şi umbla cu rochii de mătase, toată Armadia zicea că-i lipseşte o doagă.

Fetele profesorului de limba română Spătaru erau mai urâţele, dar foarte bune şi simpatice. Elena, mai în vârstă, dar micuţă ca un copil, foarte blondă şi cu părul buclat, se tânguia şi se ruşina veşnic că e o stârpitură. Sora sa mai tânără, Alexandrina, era însă înăltuţă, cu buzele cărnoase şi nasul gros, cu mişcări băieţeşti şi vestită de mâncăcioasă.

Când intră Ghighi cu tava încărcată, Alexandrina se repezi ca un tigru şi înghiţi o prăjitură, mormăind apoi cu gura plină:

— Sunt lată de foame!

— Drina, nu ţi-e ruşine? O dojeni Elena căreia îi plăcea să treacă drept cea mai serioasă dintre toate prietenele.

— Las-o, Lenica, te rog din suflet! Interveni Laura. Mai ia, Alexandrina, dacă vrei să-mi faci plăcere! Că doar pentru voi le-am făcut!

În curând toate se pomeniră cu ceştile în mână, sorbind cu poftă din cafeaua cu lapte şi îmbucând din prăjiturile gustoase. Ciripirile însă nu încetau o clipă, fiecare căutând

îndeosebi să povestească ceva spiritual ca să facă pe celelalte să râdă. Numai Silvia Varga tăcea parcă i-ar fi fost scumpă vorba. Dar ea aşa era totdeauna, cam mândră, fiindcă toată lumea ştia că are zestre mare…

Cu o repeziciune uimitoare convorbirea aluneca de la un subiect la altul. În câteva minute trecură în revistă tot ce s-a întâmplat mai de seamă în Armadia de la ultima lor întâlnire până azi. Bârfiră pe fetele şi tinerii care nu erau din cercul lor, stăruind mai mult asupra Lucreţiei Dragu, căreia îi imputau că e prea cochetă şi că a început să îmbătrânească şi să se ofilească; numai în privinţa vârstei ei s-au încins controverse mai îndelungate, Elvira susţinând că trebuie să aibă vreo treizeci de ani, iar Silvia Varga, care era în legături mai puţin încordate cu ea, declarând că n-are mai mult de douăzeci şi doi. Laura întindea înadins discuţia despre Lucreţia, spre a face pe placul Elvirei.

Toată vremea însă Laura ardea de nerăbdare. Aurel nu mai venea. Ce-o fi păţit? S-o fi supărat poate? Fel de fel de întrebări o chinuiau. Îşi găsea sieşi vini închipuite cu care l-o fi mâhnit, apoi iar îl mustra în gând pe el pentru că nu se ţine de cuvânt… Trimise pe Ghighi de câteva ori în curte, să vadă dacă nu se apropie, dar într-ascuns, să nu bage de seamă invitatele. Se cutremura când soră-sa, întorcându-se îi făcea un mic „nu” din cap. În cele din urmă fetele i-au simţit neliniştea şi Elvira, în temeiul intimităţii lor, a întrebat-o chiar, în taină:

— N-ai invitat pe Aurel?

— Ba da… Îl aşteptam, dar nu mai ştiu… Oh! Şopti Laura cu ochii înlăcrimaţi, şi Elvira îi răspunse cu o privire plină de mângâiere şi compătimire.

Mai târziu Laura începu să iasă ea însăşi în cerdac, să se uite cu inima strânsă spre Jidoviţa, de unde trebuia să sosească Aurel. Dăscăliţa, din ce în ce mai ursuză, mereu o cicălea că „nu mai pleacă nebunele astea?”

În sfârşit fetele se porniră să vorbească despre literatură, ceea ce însemna că au sleit toate subiectele mai de seamă.

Ghighi, care ştia pe dinafară toate poeziile lui Eminescu şi pe ale lui Coşbuc, se oferi să declame fiecăreia câte o strofă care i se potnveşte mai bine. În vreme ce Ghighi stârnea veselia tuturor, Laura ieşi iar în pridvor. Simţea cum o năpădesc lacrimile şi trebui să facă o sforţare grea să se stăpânească. Îşi rezemă braţul de un stâlp al cerdacului şi-şi culcă pe braţ capul tulburat de gânduri dureroase. Stând aşa pierdută, auzi deodată un glas timid, puţin cântat, care-i străpunse imma. Îşi aruncă ochii în ogradă. Se înfioră de emoţie. Pe o bancă, sub pomi, alături de Herdelea, şedea Aurel. Într-o clipire fata fu lângă ei.

— Erai aici şi nici nu ne-ai dat de ştire, domnule Ungureanu! Îi zise întinzându-i mâna cu o imputare cochetă. Toate fetele te aşteptau… Nu eşti deloc drăguţ şi sunt supărată pe dumneata…

Aurel se sculă zăpăcit de sfială, roşindu-se şi bâlbâind:

— Am stat puţin de vorbă cu domnul învăţător.

Laura avu o tresănre. Ce-ar fi, dacă tatăl ei i-ar fi spus ceva de Pintea? Se uită cercetătoare la Herdelea care zâmbea şiret, la Aurel care se muta de pe un picior pe altul, mereu mai încurcat, cu un surâs silit şi caraghios… „I-a spus!” îşi zise ea încruntându-se o clipă la Herdelea. Dar apoi îşi adăugă: „Nu-mi mai pasă! Bine c-a venit! Am să-i explic eu!” Şi înfăşură pe Aurel într-o privire caldă, drăgăstoasă, chemându-l:

— Acuma vino, nu mai întârzia! Eşti aşteptat!

Aurel Ungureanu era un tânăr de vreo douăzeci şi trei de ani, băiatul unui ţăran înstărit din Teaca, cu faţa osoasă, cu părul negru foarte aspru, cu nişte mâini mari şi palme veşnic umede, cu mişcări stângace parcă s-ar teme să nu facă vreo gafă, căutând să se arate bine crescut, îmbrăcat bine, dar hainele stând pe el parcă ar fi de căpătat. Îşi petrecea toate vacanţele prin Armadia, unde mamele ambiţioase încercau să-l arvunească pe seama fetelor lor pentru când va ieşi doctor…

Toată sindrofia îl primi cu însufleţire, iar Ghighi îi aduse îndată cafeaua cu lapte ce i-o păstrase, având grijă să-i pună smântână de două degete, deoarece Laura observase că-i place mult.

De altfel studentul venea cu o veste mare: data „balului din octombrie" a fost amânată pentru mijlocul lui noiembrie, din pricină că lăutarii erau angajaţi până atuncea în alte părţi.

— Chiar azi am trimis invitaţiile cu poşta… Toată ziua am scris adrese, de aceea am şi întârziat… Mă gândisem să aduc chiar eu invitaţia dumneavoastră – adăuga către Laura – dar pe urmă mi-am zis că-i mai potrivit să vie prin poştă… mai oficial…

— Mai bine făceai dacă o aduceai… Cel puţin am fi văzut programul!

Aurel, ca „aranjor", le destăinui toate amănuntele programului pe care fetele le găsiră minunate. Ca să fie drăguţ, medicinistul profită de ocazie şi le ceru să-i rezerve fiecare câte o tură de vals, cel mai puţin. Propunerea produse mare emoţie. Elvira hotărî:

— Eu zic aşa: întâia tură să ţi-o dea Laura… Tu vrei, Laura dragă?

— Dacă credeţi voi? Se roşi Laura bucuroasă.

— De asemenea şi cadrilul al doilea…

Când auzide cadrilul al doilea, adică al îndrăgostiţilor, Laura se îmbătă de fericire şi răspunse doar cu o înclinare din cap plecăciunii studentului… Elvira împarţi tuturor cu dreptate câte o tură, iar fetele, în semn de mulţumire, îi opriră ei cadrilul întâi, cu condiţia să aibă vizavi pe Laura…

— Acum e vremea să plecăm, căci se înserează! Curmă Elena planurile ce se înşirau nesfârşite asupra toaletelor, dansurilor, cavalerilor…

Se urniră deodată cu toţii. Laura le mai zise să nu se grăbească, dar numai cu jumătate gura. Nădejdea ei era drumul cel vechi, unde va putea rămâne în patru ochi cu Aurel.

— Să nu mergeţi departe că acuşi se întunecă! Strigă Herdelea după Laura şi Ghighi care porniseră să-şi întovărăşească prietenele.

O luară pe drumul cel vechi, care e mai cu cotituri binevenite pentru perechile îndrăgostite, dornice de singurătate. Laura rămase mai în urmă cu Aurel, iar celelalte, ghicindu-i dorinţa, căutau să se depărteze cât mai mult.

Mergeau alături, cu paşi leneşi, vorbind de lucruri indiferente, în care doar câte o vorbă fricoasă amesteca ceva din simţirile lor. Studentul îşi imputa că, după o curte sârguincioasă de aproape un an, n-a fost în stare măcar s-o sărute o dată.

Sfiala aceasta îl scădea în ochii săi proprii, zicându-şi că numai nerozii pot să fie atât de lipsiţi de mândrie bărbătească. Laura, mai ales de când cu scrisoarea ultimă a lui Pintea, avea nevoie de o dovadă a iubirii lui, care să-i umple inima şi să-i limpezească aşteptările… Cu toate acestea n-aveau curajul să-şi deschidă sufletele. Aurel îi explica deosebirea dintre grâul de toamnă şi cel de primăvară şi ea îl asculta strălucitoare de mulţumire.

Celelalte fete le-o luaseră înainte cu vreo sută de paşi, gălăgioase, vesele de răsunau câmpurile. Apoi veni o cotitură bruscă şi mai lungă, care le acoperi. „Acu-i acu!” se îmbărbăta Aurel frecându-şi mâinile.

— Iată-ne singuri… singuri! Murmură Laura oprindu-se parcă fără să vrea. Uite ce splendid e apusul soarelui! Cum vopseşte nourii, ca într-o baie de sânge…

— Da… minunat… e… e… bâlbâi tânărul apropiindu-se de ea.

Se uitară un răstimp la soarele roşu din care nu se mai vedea decât o geană furioasă. Priveau cu atâta încredere ca şi când de lumina aceasta ar atârna toată fericirea. Laura, copleşită de emoţie, îşi lăsă capul pe umărul lui, cu buzele umede întredeschide într-o aşteptare dureroasă, cu pieptul frământat. Şi Aurel, tulburat deodată, atinse cu buzele

obrazul ei îmbujorat, repede, aproape speriat. Se despărţiră însă îndată, parcă apropierea i-ar fi îngrozit pe amândoi. Se opriră o clipă ruşinaţi şi apoi porniră iar înainte, tăcuţi, mai nemângâiaţi şi mai nedumeriţi.

La cotitura drumului dădură peste Titu, înconjurat de toate fetele, necăjit, strigând întruna:

— Lăsaţi-mă în pace, vă rog! Vă rog! Am de lucru… N-am vreme de prostii!

Ceata îşi urmă calea, lăsând pe Titu în marginea şanţului, aşezat pe o lespede de piatră, cu ochii când spre cer, când spre Pădurea Domnească din faţă. Fetele întorceau mereu capul să vadă cum face Titu poeziile.

Acuma Aurel întindea paşii ca şi când i-ar fi fost ruşine să mai rămână în urmă. Aceeaşi sfială se încuibase şi în sufletul Laurei, care însă se îngrozea la gândul că vor ajunge la Jidoviţa, se vor despărţi şi ea va fi nevoită să se întoarcă acasă tot atât de îndoită… Sărutarea, în loc să le împrumute îndrăzneală, coborâse un zid de neînţelegere între dânşii.

În apropiere de Jidoviţa, ca din senin, Laura îi zise:

— Ştii că Pintea mi-a cerut mâna?

— Mi-a spus domnul Herdelea, răspunse studentul încet.

— Oh! Ai ştiut şi totuşi ai tăcut toată vremea, făcu Laura spăimântată de ceva ce-i zguduia inima din temehi.

Dar Aurel urmă, mai încet şi mai şovăitor:

— Pintea e un băiat foarte bun, foarte… foarte…

Voia să mai adauge cine ştie ce, întâlnind însă ochii fetei se încurcă şi murmură de câteva ori „foarte… foarte…” Laura auzise prea bine, înţelesese aprobarea lui: şi totuşi nu putea crede. Se uita la el căutând măcar în ochii lui, în înfăţişarea lui, ceea ce aşteptase ea. Împrejurul ei simţea cum se îngroaşă înşelăciunea din ce în ce mai limpede. Şi apoi deodată tot sufletul i se cutremură parcă i s-ar fi rupt rădăcinile… Mergea tăcută, împovărată de gânduri amarnice, fără să mai simtă pământul sub picioare. Apoi se opri şi, cu glas tremurat, îi zise pentru ultima oară:

— Vasăzică crezi că…?

Tânărul plecă ochii în pământ, ruşinat, şi răspunse ca un vinovat:

— Cred că…

Titu plecase de-acasă, numai pentru a nu se întâlni cu „gâştele” care-l plictiseau cumplit fiindcă toate îl iubeau mai mult sau mai puţin şi-i cereau poezii. Minţise că i-a venit o idee. Se hotărâse numai să se ducă în Armadia, să mai vadă puţin pe Lucreţia şi să ofteze alături de ea. Îşi zicea deseori că iubirea aceasta îl înalţă şi-i dă noi avânturi. Gândindu-se însă la Lucreţia, s-a pomenit într-adevăr cu o inspiraţie şi s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică şi apoi s-o ducă plocon nepreţuit alesei immii lui. S-a muncit vreo două ceasuri, în zadar. Ideea se zvârcolea în sufletul lui, dar nu izbutea să se înfăptuiască pe hârtie. De zece ori i s-a părut c-a prins-o şi mereu se împrăştia când se cobora în vârful creionului… Sosirea gâştelor apoi i-a spulberat din creion tot ce începuse să se cristalizeze, aşa că trebui să-şi înceteze curând sforţările. Porni spre Jidoviţa agale, mohorât, cu gândul să-şi aducă surorile acasă, dacă s-ar întâmpla să nu le însoţească Aurel, cum obişnuia.

Deodată, între nişte tufe de alun, aproape de drum, zări o siluetă albă. Necazul i se stinse ca prin farmec. Trebuie să fie doamna Lang, îşi zise dânsul, căci numai ei îi place să iasă din sat, în după-amiezile frumoase, ca să citească ceasuri întregi romane senzaţionale ungureşti, trântită pe un pardesiu vechi de-al soţuluiei.

— O, dac-ar fi ea, în amurgul acesta blând, în singurătatea aceasta ameţitoare! Declamă dânsul patetic, aprinzându-şi închipuirea şi grăbindu-şi mersul.

Ceea ce îl împiedicase totdeauna să-i facă o declaraţie categorică a fost o lipsă de ocazii, îngrozitoare. De şapte luni, de când o cunoştea, nu i-a putut vorbi între patru ochi decât tocmai de două ori, şi încă şi atunci numai la repezeală, fără să aibă vreme să-şi deschidă imma. Niciodată n-a nimerit-o acasă singură, niciodată n-a avut

norocul s-o însoţească singură măcar până în Armadia, niciodată n-a găsit-o singură, deşi ea îi spunea că are obiceiul să hoinărească pe câmp, cu câte o carte în mână – ceea ce era chiar adevărat, căci surorile lui o întâlniseră de mai multe ori. Ghinionul acesta îl înfuria cu deosebire de când notarul Stoessel îi destăinuise că doamna Lang spune tuturor că „Titu e un tânăr foarte simpatic şi bine crescut”.

Apropiindu-se şi văzând că era într-adevăr ea, Titu se repezi cu faţa strălucitoare de bucurie.

— Te căutam, îi zise domol, strângându-i lung mâna.

— Te aşteptam, răspunse ea privindu-l galeş.

Roza Lang era o femeie nostimă, cu obrajii de păpuşă, cu născiorul obraznic, cu nişte ochi visători şi leneşi, cu forme mlădioase şi plinuţe, asemenea unei fete de douăzeci de ani. Se credea fiinţa cea mai nefericită din lume alături de Lang pe care-l dispreţuia, fiindcă era ovreu şi beţiv.

Resemnată, ca o eroină din romanele ce le citea cu pasiune, trăia fără nici o ţintă lămurită, mângâindu-se doar cu gândul că şi-a greşit de la început viaţa, când s-a măritat cu un bărbat nedemn de ea. Dorea însă o iubire mare prin care să se răzbune de toate decepţiile; şi deoarece nu-i ieşise în cale niciuna mare, se mulţumea chiar cu iubiri mai mărunte şi mai variate. Acuma se gândea deseori la Titu. Stângăciile lui i se păreau poetice şi o transportau în vremea dinainte de a cunoaşte pe Lang. Îi era drag văzându-l cum o soarbe din ochi, simţind cum îi tremură buzele când îi sărută mâna…

Se priviră un răstimp, ea stând întinsă pe o rână, rezemată într-un cot, cu cartea deschisă dinainte, el în picioare, cu pălăria în mână, tulburat, cu patima pânditoare în ochi. Cele din urmă raze ale zilei mângâiau obrajii femeii, îmbujorând-o.

— Nu-ţi place să stai lângă mine, colea? Îi zise Roza, arătându-i un colţ din haina pe care se tolănea.

Titu se aşeză repede, zăpăcit de emoţie, murmurând:

— Nici nu-ţi închipuieşti cât mă faci de fericit!

— O, o, nu cumva ţi-ai pus în gând să mă ucizi cu o mărturisire? Zâmbi ea de-abia mişcându-şi buzele pline, foarte roşu, dintre care albeau dinţii mici şi lucioşi.

Tânărul rămase cu privirea aninată de buzele ei ademenitoare şi şopti pierdut:

— Mi-eşti dragă… Te iubesc…

Apoi cu o mişcare bruscă, biruitoare, îi luă capul în mâini şi-i sărută buzele prelung, sălbatic, ca şi când ar vrea să-i soarbă dintr-o dată tot sufletul. Iar femeia îi dădu gura cu ochii închişi, întinzând puţin gâtul alb, decoltat. Stătură câteva clipe astfel, pe urmă Titu îşi trecu braţul pe după mijlocul ei şi o strânse vijelios la piept. Roza însă se dezmetici degrabă, se desprinse uşor din înlănţuirea lui pătimaşă şi, potrivindu-şi părul ce i se prăvălise pe umeri, îi zise cu o imputare dulce:

— Ei, dar ştii că eşti îndrăzneţ de tot, micule? Nu te credeam aşa de îndrăzneţ…

Titu simţi un val de sfială cupnnzându-i inima, dar pasiunea îi descleştă limba:

— Te iubesc nebuneşte! De când te-am văzut întâia dată te port în suflet ca pe o comoară nepreţuită. Şi niciodată n-am avut prilejul să ţi-o spun. Şi niciodată n-ai vrut să vezi cât de mult te iubesc…

Femeia îl ascultă un minut încântată. Mărturisirea lui stângace şi teatrală în acelaşi timp îi dădea nişte fiori feciorelnici. L-ar fi ascultat astfel o zi întreagă, dar îi era teamă că nu-l va mai putea stăpâni. Se sculă deci în picioare, vorbindu-i cu aceeaşi căldură patetică:

— Am văzut şi te-am înţeles de mult. Totuşi, trebuie să fii cuminte… cuminte, cuminte! Auzi? Altminteri nu te iubesc deloc…

Îl ameninţă drăguţ cu degetul, iar el îi apucă amândouă mâinile şi le acoperi de sărutări.

— Acum trebuie să mă duc acasă, căci vezi ce târziu e, urmă Roza ferindu-se mereu de stăruinţele lui.

Se însera. Întunericul cobora atât de grăbit, parcă de te-ai fi uitat mai bine, l-ai fi văzut cum se îngroaşă… Titu ridică pardesiul, îl scutură şi întovărăşi pe doamna Lang până la marginea satului.

— Ce-ai zice dacă te-ai pomeni, într-o bună noapte, pe neaşteptate, cu mine în casă? Întrebă dânsul la despărţire, liniştit, strângându-i braţul.

— Mi-ar face plăcere şi… ţi-aş da un ceai cu rom mult, răspunse femeia râzând. Numai dacă bărbatul meu nu s-ar împotrivi…

— Dar dacă Lang n-ar fi acasă? Stărui Titu înfigându-şi privirea lacomă în ochii ei.

— O, atunci… atunci ar trebui să fii foarte cuminte, altfel m-ai supăra! Murmură Roza cu un zâmbet ispititor şi supus.

Titu se întoarse acasă pe drumul cel nou, foarte mulţumit de ziua de azi, întinzând paşii ca să ajungă din urmă pe surorile sale şi mai ales fiind înfometat de moarte. Pe la Cişmeaua Mortului însă întâlni pe Ion, care venea din Jidoviţa, singur, gânditor, în mers şovăitor.

— Da ce-i, Ioane, de tândăleşti aşa? Îi strigă Titu voios. Ai băut ceva, ori nu ţi-s toţi boii acasă?

— Apoi, domnişorule, îmi chibzuiesc şi eu necazurile cum pot, răspunse Ion scoţând pălăria şi încercând să zâmbească, fără a izbuti.

Cerul era senin-sticlă. Câteva stele mari clipeau aprig luptând cu întunencul care năvălea zadarnic să le stingă, căci mereu se apnndeau mai multe, ca nişte scântei împrăştiate de un vânt năprasnic. Din urmă Pădurea Domnească vâjâia înăbuşit, parcă şi-ar fi stăpânit mânia, iar în faţă şoseaua cenuşie fugea pnntre şanţurile negre, pierzându-se repede pe după cotiturile de dealuri…

— Aşa, se vede c-ai auzit şi tu? Zise Titu deodată. Apoi tocmai voiam să-ţi spun, că eu am aflat de ieri, de la un prieten care-i scriitor la judecătorie în Armadia… E adevărat, Ioane! Simion Lungu te-a pârât că l-ai bătut şi că i-ai sfeterisit nu ştiu câţi stânjeni din porumbiştea…

— Da dă-l dracului cu tot neamul lui! Întrerupse flăcăul nepăsător, scuipând ascuţit, în semn de dispreţ.

— Ce să-l drăcuieşti, Ioane, că nu-i de glumă! Reluă Titu întărâtat puţin de nepăsarea lui. E lucru foarte serios şi poate să te bage şi-n temniţă! Că Simion ca Simion… cu el te-aifi învoit tu omeneşte. Dar s-a pus şi popa pe capul tău, auzi? E foc pe tine, nu alta! Zice că nu te iartă până nu te vede la răcoare… El i-a făcut pâra lui Simion şi s-a pus martor… Nu ştiu ce are cu tine…

Ion scuipă iar, îşi trase pălăna pe ochi şi tăcu. Auzise şi el ceva din toate acestea. I-au intrat pe-o ureche şi i-au ieşit pe cealaltă. I se păreau fleacuri faţă de cele ce se dospeau acuma în sufletul lui. Bătaia cu Simion nu stârnise în sat mare vâlvă, căci Simion era o fire arţăgoasă, gata veşnic să ia de piept pe oricine. Pe urmă încăierările din pricina pământurilor erau mai dese chiar decât certurile flăcăilor la horă. Doar amestecul preotului dăduse puţin de vorbă pe la cârciumă… Ion însă era atât de pătruns de încrederea mereu nelămurită ce i-o deşteptaseră lacrimile Anei, încât parcă veşnic umbla prin nouri. Simţea totuşi nevoia unui imbold care să-i limpezească gândurile şi să-i îndrumeze faptele. Avea răbdarea să-l aştepte nepripit, convins că trebuie să vie de undeva. Şi fiindcă de câte ori îşi sfărâma mintea singur să-şi găsească drumul, se izbea parcă numai de porţi zăvorâte – căuta să nici nu se mai gândească la ceea ce va trebui să se întâmple. Acuma tocmai începuse să-l împresoare bănuiehle şi să-l înfune.

— Lasă-i, domnişorule, că de data asta nici capul nu mă doare, făcu dânsul, ca şi când vorbele lui Titu i-ar fi crestat limba.

Titu, crezând că flăcăul se sfieşte să zică ceva rău despre Belciug, urmă mai aprins:

— De ce să-i laşi, Ionică? Ori ţi-e frică de popa?

— Ba nu mi-e frică nici de Dumnezeu, dacă mi-i sufletul curat, domnişorule!

— Nici să nu-ţi fie, că om mai urâcios ca Belciug nu se află sub soare! Câinos la suflet şiviclean ca dracul… A început să mă scârbească de când am văzut că-şi pune mintea cu flăcăii şi-şi vâră nasul în sfezile voastre…

Într-adevăr, până deunăzi, Titu, singur din toată familia, părtinise pe preotul Belciug. Chiar când părinţii lui se mai ciorovăiau cu dânsul, prietenia lor rămânea neatinsă. Popa îl lua cu trăsura ori de câte ori se ducea în Armadia sau la Bistriţa şi trăgeau câte un pui de chef, ocărând împreună pe unguri, căci Belciug era mare naţionalist, deşi nu se prea arăta a fi, de frică să nu-şi piardă ajutorul de la stat, fără de care n-ar mai fi putut trăi în rândul oamenilor… Înverşunarea lui împotriva lui Ion însă zdruncinase dragostea lui Titu. Mai întâi i se părea nedreaptă şi nedreptatea totdeauna îl revolta, afară dacă nu pornea de la dânsul. Pe urmă Ion îi era tot atât de drag pe cât îi fusese Belciug. Mândria flăcăului, isteţimea şi stăruinţa lui de a împlini ceea ce îşi punea în gând, voinţa lui încăpăţânată îi plăcea tocmai pentru că toate acestea lui îi lipseau, măcar că ar fi dorit mult să le aibă. Se hotărâse chiar să spună preotului că e nedrept cu Ion, dar niciodată nu găsise momentul potrivit şi mai ales curajul trebuincios. Acuma, faţă cu flăcăul, îşi vărsa toată nemulţumirea pe care ar fi vrut s-o trântească lui Belciug. Îl mira însă şi-l încurca înfăţişarea lui Ion care-l asculta parcă ar fi fost vorba de altcineva. În cele din urmă Titu îşi curmă indignarea şiântrebă iscoditor:

— Mi se pare mie că alte necazuri te mănâncă pe tine, mai mari?

Ion se opri, îşi încrucişă braţele pe piept şi-l privi lung. Titu vedea cum îi scapără ochii în întuneric, ca la pisici.

— Altele, domnişorule, bine zici, răspunse scurt şi apăsat.

— Şi nu-mi spui mie? Se supără Titu. Să ştii, Ioane, că m-ai supărat! Zău m-ai supărat…

Flăcăul îşi îndreptă sumanul pe umeri ca şi când nu s-ar fi putut hotărî să vorbească. Titu însă, muncit de gândul că

are să descopere cine ştie ce taină mare, îi dădu ghes nerăbdător:

— Hai, spune ce te doare! Iute! Hai!

Stăteau în mijlocul şoselei, sub Râpile Dracului. Dinspre Pripas se apropia o caleaşcă în trap grăbit. Se dădură amândoi la o parte, iar Ion îşi ridică pălăria, zicând „bună seara” necunoscuţilor din trăsură. Apoi, când uruitul roţilor se potoli, spuse foarte rar:

— Trebuie să iau pe fata lui Vasile Baciu, domnişorule!

Titu râse cu o voioşie decepţionată:

— Asta ţi-i supărarea? Fugi d-aici, Ioane, că râd şi curcile de tine!

— Asta-i, domnişorule, şi-i mare! Că badea Vasile nu mi-o dă şi, dacă nu mi-o dă de bunăvoie, e rău de tot!

— Nu înţeleg de ce te agăţi tu de fata asta? E slăbuţă şi urâţică… Eu unul n-aş lua-o nici să mi-o cântărească în aur!

— Aşa-i, aşa-i, dar fără dânsa nu mai scap de sărăcie până-i Prut şi Siret!

— Aaa! Făcu Titu după o pauză ce voia să tălmăcească gravitatea situaţiei. Aşa da, adevărat! E greu!

— Aşa-i? Zise Ion mulţumit că şi domnişorul îi înţelege acum necazul. Învaţă-mă dumneata ce să fac şi cum să fac, că eşti om învăţat!

Titu, în realitate, nu prea înţelegea nici încăpăţânarea lui Ion de-a lua pe Ana, şi nici pe a lui Vasile Baciu de a nu i-o da. El vedea în amândoi nişte ţărani deopotrivă de treabă, între care nu e nici o deosebire. Dacă Ion n-are avere, în schimb e mai dezgheţat şi mai harnic, ceea ce face uneori cât o moşie. Deoarece însă rolurile de povăţuitor îl măguleau, se sili să găsească un sfat bun care să-l ridice în ochii flăcăului.

— Dacă nu vrea el să ţi-o dea de bunăvoie, trebuie să-l sileşti! Zise Titu după un răstimp de gândire, nehotărât puţin, ca şi când ar fi vrut să vadă cum îi va primi Ion vorbele.

Flăcăul tresări. I se păru că în minte i s-a deschis deodată o dâră luminoasă care îi arăta lămurit calea. Oftă prelung, parcă i-ar fi căzut o povară uriaşă de pe inimă. Ridică privirea cercetător, ca un hoţ prins cu ocaua. Mulţumirea îl strângea de gât încât nu putu rosti nici un cuvânt.

— Poţi să-l sileşti? Ai cum să-l sileşti? Întrebă Titu, neînţelegând tăcerea lui.

— Pot, domnişorule! Izbucni Ion aspru, cu ameninţare în glas.

Porniră apoi iar la drum, dar nu mai schimbară nici o vorbă până la poarta învăţătorului. Flăcăul nu mai simţea nici o nevoie de palavre zadarnice, când acuma ştia limpede ce trebuie să facă. Acuma îl rodea numai nerăbdarea să isprăvească mai curând, să-şi împlinească scopul. Titu tăcea fiindcă nu era sigur dacă povaţa lui a fost folositoare, mai ales după răspunsul dârz care-i răsuna mereu în ureche.

— Mulţumesc, domnişorule, că mi-ai deschis capul, zise Ion despărţindu-se.

În casa Herdelea ardea lampa. Lumina unei ferestre se revărsa toată asupra flăcăului, care avea pe faţă o hotărâre strălucitoare. Văzându-l, Titu simţi un fior de spaimă.

— Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiştea-n gard! Murmură dânsul zâmbind zăpăcit.

— De-acu lasă pe mine, domnişorule, că-mi ştiu eu datoria! Răspunse Ion cu o bucurie atât de largă că se pierdea într-un rânjet prostesc.

Titu intră în casă cam uluit de izbucnirea lui Ion. Deşi nu pricepea ce s-a putut urni în sufletul lui deodată, bănuia totuşi că a dezlănţuit o pornire atât de sălbatică încât îl cutremura. Cum dădu însă de lumină şi cum mirosi mâncarea, uită pe Ion şi-i reveni în gând Roza Lang. Astfel se însenină iar şi, frecându-şi mâinile, zise cu o mândrie prin care voia să dea a înţelege tuturor că a pus la cale un lucru mare:

— Foarte drăguţă nevasta lui Lang! E o plăcere să stai de vorbă cu ea!

Herdelea aprobă în tăcere, căci şi lui îi plăcea Rozica, cu toate că dragostea i-o arăta numai prin glume piperate, spuse într-o ungurească foarte stricată, care pe femeie o înveseleau totdeauna. Dăscăliţa însă bufni morocănoasă:

— Repede vă mai speriaţi şi voi de toate zdrenţele… Dacă şi aia-i drăguţă, apoi ce să mai zici de mama pădurii? Cum poate să fie drăguţă o femeie care-iatât de proastă că nici măcar nu ştie româneşte?

Doamna Herdelea avea un dispreţ adânc pentru femeile care nu fac copii. Pe Roza Lang însă era şi mai furioasă, pentru că, de câte ori se întâlneau, voia s-o silească să vorbească ungureşte, mirându-se mereu cum se poate să nu ştie ungureşte soţia unui învăţător de stat. Dăscăliţa n-ar fi mărturisit în ruptul capului că nu ştie, ci spunea cu mândrie că nu vorbeşte fiindcă îi sunt urâţi ca dracul ungurii şi limba lor.

Laura şi Ghighi se întorseseră acasă singure. Ungureanu nu se mai oferise, ca altă dată, să le însoţească. Din Jidoviţa până în Pripas, Laura a plâns desperată, fără să scoată o vorbă. Ghighi însă, bănuind pricina lacrimilor surorii sale, a ocărât toată vremea pe Aurel, găsindu-i mai multe cususuri chiar decât înşişi bătrânii când erau mai porniţi. Ocările ei şi oboseala drumului au potolit puţin durerea Laurei. Îndată ce a ajuns acasă, s-a retras în salon ca să nu bage de seamă părinţii că a plâns. Oricât se silea să se stăpânească, nu-şi putea opri lacrimile. Simţea întruna ca şi când o casă întreagă s-ar fi prăbuşit peste ea şi nu e în stare să se ridice dintre dărâmături. Când Ghighi veni s-o cheme la masă, minţi c-o doare capul. Ar fi murit de ruşine să fi fost acuma nevoită să se uite în ochii oamenilor care i-ar fi ghicit îndată supărarea.

După cină Herdelea, aducându-şi iar aminte de scrisoarea lui Pintea, deschise uşa odăii unde Laura îşi frământa nenorocirea, şi-i zise din prag:

— Da cu omul cela ce facem, domnişoară? Tu, care ştii atâtea etichete, nu crezi că-i vremea să-i răspundem?

Întrebarea se înfipse în inima fetei ca într-o rană proaspătă. Lacrimile o podidiră mai furtunos, în vreme ce buzele el murmurau cu resemnare:

— Scrie-i, scrie-i, fire-ar al dracului! Cine te opreşte să-i scrii? De-acuma mi-e totuna…

Ghighi se repezi numaidecât, adăugând:

— A spus ea vreodată să nu-i răspunzi? Da ce, crezi că ea-i proastă să lase pasărea din mână pe cea din gard? Ori aţi fi vrut să nu mai vorbească cu nimeni pentru că a cerut-o domnul Pintea? Aşa sunteţi dumneavoastră, căutaţi cearta cu lumânarea şi pe urmă mai ziceţi că alţii se ceartă.

— Bravo, bravo! Strigă Titu, triumfător. Asta-mi place! În sfârşit, bine c-aţi venit tot la vorba mea… Dacă m-aţi fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă…

Laura plângea cu hohote. Ghighi alergă la ea s-o mângâie, după ce mai întâi închise iar uşa. Bociră amândouă un răstimp, apoi Ghighi se reculese şi vorbi, alintând-o:

— Lasă-l încolo, Laura dragă, nu-ţi mai face sânge rău pentru un netrebnic! Merită un stricat ca el să-l plângă o fiinţă gingaşă şi distinsă ca tine? Vezi, eu am avut o presimţire sigură că-i un ticălos… Ştii, ţi-am spus şi astă-vară, la sindrofia de la Elvira! De altfel şi Alexandrina mi-a povestit chiar azi, că fata popii din Vărarea, ştii, toanta ceea de Vica, i-a făcut farmece şi că acuma prostănacul de Ungureanu se duce mereu-mereu pe la ea, ba că popa, beţivul, l-a şi pus să jure în biserică şi cu mâna pe Evanghelie, că îndată ce va ieşi doctor va lua pe Vica! Acuma vezi şi tu cât e de murdar şi de nevrednic de iubirea ta, Laura dragă!

Bătrânii erau mulţumiţi c-a dat Dumnezeu şi i-au venit Laurei gândurile cele bune. Dăscăliţa, mişcată, se apucă să spele vasele, bolborosind o rugăciune ce o ştia dânsa, încă din tinereţe, anume pentru asemenea ocazii fericite. Herdelea însă scoase din buzunar scrisoarea a optzecea a lui Pintea şi o citi din nou, cine ştie a câta oară, cu multă băgare de seamă. Clătină apoi din cap, îngândurat, vrând

să învedereze nevestei şi lui Titu că nu-i uşor să ticluieşti un răspuns cum se cuvine, cinstit şi drept şi frumos, unei asemenea scrisori. Se aşează la masa de scris, lucrată de el însuşi acum vreo douăzeci de ani, aprinse o lumânare, puse scrisoarea lui Pintea lângă călimară, îşi atârnă după urechi nişte ochelari pe care nu-i întrebuinţa decât în momentele cele mai solemne, căci vedea mai bine fără ei, stătu cu fruntea încreţită ca să-şi adune gândurile şi apoi începu să aştearnă pe hârtie, bătrâneşte: „Mult stimate şi iubite fiule George! Află că rândurile tale multă bucurie ne-au pricinuit, văzând într-însele gândurile tale bune şi prea vrednice. Şi mai află că Laura este doritoare de-a te vedea în casa noastră cât mai grabnic…”

Capitolul IV.

NOAPTEA.

De când a văzut că Ion se înstrăinează de Ana din ce în ce mai rău, George Bulbuc a început într-adevăr să meargă mai în fiecare seară pe la Vasile Baciu. Fata îi era acum mai dragă. Gălăgia ce se făcuse în jurul ei, din pncina lui Ion, i se părea c-a înfrumuseţat-o şi i-a ridicat preţul. Ştia bine că Ana nu se va înmuia cu una, cu două, dar nădăjduia că, până în cele din urmă, îi va birui împotrivirea.

Căci acuma numai de ea atârna. Cel puţin aşa credea el. Feciorul Glanetaşului are alte necazuri pe cap decât să-l mai bată gândurile cu Ana. După pozna cu Vasile Baciu, după dojana din biserică, după bătaia cu Simion Lungu ce-ar mai putea aştepta Ion? Dovadă că nimic este faptul că nici nu se mai arată pe la Ana. La horă nu mai joacă cu ea. În sat umblă vorba că se va însura în câşlegi cu Florica… Vasăzică din partea aceasta calea lui George e slobodă… Numai Ana să se dea pe brazdă… Dar Ana îl ocolea, avea ochii veşnic roşu de plâns ascuns. Asta înseamnă că în inima ei nu s-a zdruncinat iubirea pentru Ion. S-a gândit George şi s-a răzgândit. Pe urmă s-a sfătuit cu maică-sa, o femeie uscată, cu nasul ascuţit şi ochii mici căzuţi în fundul capului, care vedea în toate lucrurile neplăcute vrăjitorii şi farmece.

Ea l-a învăţat să se ducă la ghicitorul din Măgura, să-i dezlege pe Ana. George s-a dus, ghicitorul i-a descântat… Zadarnic. Atunci a început să se necăjească. Neînduplecarea fetei îi jignea mai ales mândria. Se credea cel dintâi flăcău din sat şi suferea când cineva nu i-o recunoştea. Din pricina aceasta a avut atâtea ciocniri cu Ion care pretutindeni i-o lua înainte, pe care mai toţi flăcău îl priveau ca pe un fel de vătaf al lor. În sinea lui simţea şi el că al Glanetaşului are ceva de-l întrece în faţa oamenilor. N-o mărturisea însă nimănui şi se supăra când i-o spuneau alţii. Adică de ce-ar fi mai breaz Ion ca dânsul? Carte ştie şi el; e chiar abonat la Foaia Poporului. Prost nu e, voinic este, deşi nu e bătăuş. Adevărat că are o fire blândă, dar când se mânie e în stare să facă şi moarte de om. Ion e mai sprinten, mai osos, mai şiret, adevărat, dar el e mai aşezat, mai cumpănit, ca omul care are ce pierde. Toma Bulbuc e cel mai bogat ţăran din Pripas, mai cu stare decât însuşi popa Belciug, iar George e singur la părinţi. Harnic şi muncitor şi strângător este cum nu se găseşte al doilea. Din munca lui a adunat banii cu care a cumpărat iarna trecută cel din urmă petic de pământ al lui Dumitru Moarcăş…

Vasile Baciu îl primea totdeauna voios, îl poftea să şadă, îl cinstea cu rachiu „îndulcit de fata mea”. George zâmbea şi se uita cu coada ochiului la Ana, care mereu îşi făcea de lucru pe lângă vatră şi de-abia răspundea la vorbele lui. Dintru-ntâi a crezut că sfiiciunea ei este prefăcătoria obişnuită a fetelor faţă de flăcăi, mai ales când le văd şi părinţii. Curând a trebuit să înţeleagă că Ana tot nu-l vrea pe el şi că tot după Ion oftează. Atunci a plecat înjurând-o în gând şi hotărât s-o lase în plata Domnului. Mintea însă îi rămânea tot la ea şi a doua seară pornea iar glonţ la Vasile Baciu, să se necăjească iar prinzând-o cum suspină şi lăcrimează după celalt. Se încăpăţâna din zi în zi. Se simţea jignit de răceala ei şi începea s-o iubească aievea. De unde până acum voise s-o ia numai pentru că era fata lui Baciu şi fiindcă părinţii lor i-au sortit unul altuia, azi o râvnea cu

patimă şi i se părea frumoasă ruptă din soare. Nu îndrăznea să spovedească nimănui ce-l durea. I-ar fi fost ruşine să afle cineva că el nu e în stare să-i dobândească dragostea. Aceasta l-ar fi înjosit în faţa lumii, înălţând în aceeaşi vreme pe Ion. Se mustra chiar că a ascultat pe maică-sa de şi-a bătut picioarele degeaba pe la ghicitor. I-ar fi venit mai bine dacă ar fi băgat de seamă Vasile Baciu ce se petrecea în inima Anei. Dar bătrânul nu putea bănui nimic. El ştia doar atâta că fata lui trebuie să se mărite cu George, pentru că lui aşa i s-a năzărit. Cu cât îl primea el mai bine, cu atât credea că va merge mai uşor. George se chinuia că, pe când satul fierbea că merge la Ana, el era nevoit să petreacă toate serile ascultând palavrele lui Vasile despre războiul din Bosnia unde povestea c-ar fi făcut atâtea vitejii de l-a pupat însuşi împăratul. Ar fi fost de o mie de ori mai bucuros să se fi putut învoi cu fata spre a se întâlni pe furiş, căci asta ar fi fost o dovadă de dragoste. Ana însă ofta de câte ori tatăl ei se jura ca la iarnă vor face nunta, măcar de-ar plesni fierea în dezmăţatul Glanetaşului.

De altfel Ana, de când a văzut pe Ion îmbrăţişându-se cu Florica şi mai ales de când i-a ajuns la urechi că a şi cerut-o, trăia într-o frământare cu atât mai dureroasă cu cât trebuia s-o tăinuiască. Era o fire tăcută şi oropsită, menită parcă să cunoască numai suferinţa în viaţă. A crescut singură, lipsită de o dragoste părintească mângâietoare. Mama a lăsat-o fără aripi. Îşi aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blânde pe care nu le-a mai întâlnit niciodată. Tatăl ei o iubea, dar cu o iubire plină de toane. Vorbe bune a auzit prea puţine de la dânsul; bătăi însă a suferit nenumărate, mai pe dreptate, dar mai mult din senin. Prietenie cu alte fete nu putea lega. Sufletul ei căuta o dragoste sfioasă şi adâncă. Zburdălnicia o întrista. Chiar peste veselia ei plutea totdeauna o umbră de melancolie… În Ion al Glanetaşului apoi descoperise deodată tot ceea ce-i dorea inima. Întâia oară, acum câteva luni, când au stat de vorbă mai îndelung, s-a simţit ademenită. De atunci îşi zicea mereu că fără de el

ar trebui să moară. Era singurul om în ale cărui cuvinte tremurau mângâierile râvnite în fundul inimii ei. Nu mărturisea, dar nici nu ascundea tatălui ei iubirea ce-o cuprinsese şi de care nu putea să se despartă nici moartă. Sudălmile şi amemnţările lui, ca şi revenirea lui George, n-o speriau deloc şi nici nu-i clinteau hotărârea. În gând căuta veşnic prilejuri să întâlnească pe Ion, să-l întrebe, să-l roage, să-i cadă în genunchi ca să n-o ocolească. Nu înţelegea purtarea lui, pe care-l ştia atât de încăpăţânat şi de bun. Depărtarea şi lipsa lui însă îi sfâşiau inima. Îşi zicea uneori că poate fuge de dânsa, că poate n-o mai iubeşte… Atunci îşi pierdea brusc toate nădejdile şi o cuprindeau gânduri de moarte. Mai ales după întâlnirea cu Ion, pe drumul cel vechi, când el n-a găsit nimic să-i spună, când n-a luat-o în braţe, deşi fuseseră singuri – gândurile negre începură s-o stăpânească mai des. Joia, ducându-se la bâlciul săptămânal în Armadia, cu ouă, păsări, brânză, lăptării, trecând în zorii zilei pe cărarea de lângă Someş, dincolo de Jidoviţa, se oprea acuma mereu în dreptul stăvilarului şi privea lung vălmăşagul apelor adânci care parcă o chemau. Ce să mai aştepte în viaţă, dacă ce i-e drag o părăseşte? Ropotele valurilor care se zvârcoleau năvalnic, în clocote mugitoare, o învăluiau cu zgomote asurzitoare, stingându-i toate dorurile şi năzuinţele. Se clătina pe picioare. Simţea că dacă s-ar pleca puţin, ar aluneca în gura morţii unde, într-o clipire, s-ar sfârşi toate suferinţele…

Totuşi într-un colţişoral sufletului ei, chiar în mijlocul chinurilor celor mai crâncene, mai simţea pâlpâirea unei fărâme de nădejde care o îndemna să creadă că încă nu e totul pierdut. Grăuntele de speranţă care nu părăseşte pe om până nu-şi dă ultima suflare, care mai licăreşte în ochii muribundului chiar când inima a încetat de-a mai bate şi când trupul a îngheţat pentru totdeauna – îi dădea şi ei puterea să mai aştepte şi să stăruiască…

Şi astfel, într-o noapte, după ce plecă George şi după ce tatăl ei stinse lampa şi se culcă, Ana, plânsă şi frântă, ieşi în

ogradă, cum mai ieşise de atâtea ori zadarnic de când Ion nu se mai abătea pe la dânsa, cu scânteierea de nădejde în inimă că poate cine ştie?

Noaptea era neagră şi mohorâtă, noapte de toamnă, tristă şi năbuşitoare. Nouri groşi, plumburii, măturau crestele dealurilor care împrejmuiau Pripasul, învolburându-se în văzduh, înnegrindu-se şi limpezindu-se ca nişte balauri năprasnici porniţi parcă să înghită dintr-o sorbire satul ce dormea adânc şi mut. Pomii prin grădini dârdâiau cutremuraţi de frig, cu nişte glasuri plângătoare şi ostenite.

Fata, desculţă, strângându-şi pe piept năframa, păşi sprinten spre poartă, zgâlţâită de o fricǎ neînţeleasă şi de frigul care o pătrundea la os. Deschise vraniţa cu mare băgare de seamă, ca să nu scârţâie, şi vru să iasă în uliţă. Se opri însă deodată, trăsnită de spaimă. O mogâldeaţă neagră stătea rezemată de stâlpul porţii. O clipă Ana n-avu măcar puterea să deschidă gura. Apoi, reculegându-se, întrebă în şoaptă:

— Cine-i aici?

— Eu, răspunse un glas gros, împrăştiindu-se în întuneric pe nişte aripi nevăzute.

— Ionică? Murmură Ana într-o izbucnire de fericire, agăţându-se de dânsul şi repetând printre lacrimi: Ionică! Ionică!

— Am aşteptat să plece George, răsună iarăşi glasul lui Ion cu o tremurare de părere de rău. De câte ori am tot aşteptat aşa, iar tu, Ana…

Se întrerupse ca şi când i s-ar fi înfipt un cuţit în beregată.

— Hai în casă, Ionică, scânci fata, trăgându-l de mâneca sumanului. Pe urmă, aducându-şi aminte de tatăl său, care ar scula tot satul în tălpi să ştie că i-a adus pe Ion în casă, adăugă mai plângătoare: Ori barem în ogradă… pe prispă… Vino!

Ion nu intră. Atâta voise: să-l vadă ea şi să ştie hotărât că n-a părăsit-o. Aşa îşi chibzuise dânsul calea pentru a sili pe Baciu să i-o dea. Ca să izbutească, trebuie s-o ia domol.

Altfel i se primejduiau planurile… Acuma ştia bine cum are să-l silească. Numai să nu-şi piardă răbdarea. Graba strică treaba. Fără dibăcie şi şiretenie nu ajungi la mal niciodată.

Îi zise repede, scurt: „noapte bună” şi se pierdu în beznă înainte ca Ana să mai fi putut răspunde. Dar paşii i se mai auziră pe uliţă, leopăind rar prin noroi, îndepărtându-se din ce în ce până ce se stinseră de tot. Buzele fetei bâlbâiră rugătoare în singurătatea ce o învăluia:

— Ionică! Ionică!

Rămase totuşi cu o mulţumire mare în suflet. S-a întors la ea, vasăzică o iubeşte! Poate că niciodată n-a avut visuri mai frumoase ca în noaptea aceasta…

De a doua zi, Ana parcă ar fi fost alta. Faţa i se îmbujoră de o încredere senină. Umbla mai sprintenă, muncea mai cu drag şi simţea o nevoie ciudată de a arăta lumii întregi că e fericită.

George, observând îndată schimbarea, s-a bucurat mai întâi crezând că s-a dat pe brazdă. Ana nu mai ofta şi nu mai lăcrima. Părea însă grozav de nerăbdătoare şi stătea ca pe nişte spini, parcă de-abia ar fi aşteptat să-l vadă urnindu-se… Gândindu-se mai bine, George îşi zise pe urmă că trebuie să fie ceva la mijloc. Şi gândindu-se iar, îi fulgeră prin minte:

— Ion!

Vru să-l îndepărteze şi nu mai putu. În urechi îi vâjâia ca o bătaie de ciocăne:

— Ion! Ion! Ion!

Când, a doua zi, straja îi aduse citaţia, Ion strânse din umeri nepăsător, întrebă în ce zi e judecata, căci nu pricepea scirsul unguresc, şi o dădu Zenobiei s-o pună bine, după grindă, ca să nu uite sorocul. Numai o clipă şi-a zis: „adică tot e adevărat?” şi pe urmă nici nu s-a mai gândit la Simion Lungu, cum de altfel nu se gândise nici până acuma. Seara se duse iar la Ana. Şi de-aci încolo mereu…

Glanetaşu s-a speriat de citaţie şi l-a cicălit destul să dea fuga la domnul învăţător, să se roage să-l povăţuiască cum

şi ce să facă. Herdelea era doar tot atât de vestit că ştie legile mai bine ca orice avocat, pe cât era de preţuit pentru că nici un doctor nu trăgea măselele mai repede şi fără durere ca dânsul. Altădată Ion alerga cu toate fleacurile să-i ceară sfaturi sau să se înţeleagă măcar cu domnişorul Titu; de ce nu s-ar duce acuma când e vorba de judecată şi când se ştie că judecătorii nu glumesc? Vorbele bătrânului însă nu s-au lipit de dânsul. Gândurile lui acuma erau toate şi mereu la Ana. Până ce nu va fi silit pe Vasile Baciu să i-o dea de nevastă, împreună cu toată moşia, nu mai voia să audă nimic…

Ziua judecăţii cădea într-o joi. Fiind bâlci în Armadia, Ion a plecat laolaltă cu păirnţii săi, care duceau două mierţe de porumb, să le vândă, ca să mai plătească din dări, deoarece primarul începuse a umbla prin sat, întovărăşit de practicantul notarului, luând zăloage de la cei ce erau rămaşi în urmă.

Zâmbea un soare bătrânesc de toamnă, învăluind hotarele într-o lumină galbenă potolită, care încălzea tocmai cum îi place omului mai bine. Sub îmbrăţişarea blândă a razelor pământul amorţit parcă respira iar mai zdravăn, copacii îşi răsfirau mai tihniţi frunzele arămii… Şoseaua uruia neîncetat de căruţele care se întreceau s-ajungă mai curând la bâlci. Pripăsenii, mergând mai toţi pe jos, cu saci sau desagi în spinare, păşeau voiniceşte şi vorbeau tare de răsunau râpile şi pădurile. În Jidoviţa cârciumarii botezau rachiul, pregătindu-se pentru după-amiază când oamenii, la întoarcere, se vor opri cu toţii să închine câte un pahar de mulţumire c-au vândut sau cumpărat ce au putut…

Armadia începe îndată la câteva sute de paşi dincolo de podul de peste Someş. Un orăşel lunguieţ, împrăştiat pe ţărmul râului până la poalele dealurilor, urcându-se chiar şi pe coastă cu casele. De departe străluceşte mândră biserica cu două turnuri şi clădirea liceului românesc, podoabele cele mai de seamă ale Armadiei şi ale întregului ţinut.

Dealtfel tot târguşorul e trei-patru străzi care se întâlnesc într-o piaţa largă, în faţa bisericii.

Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ion, o apucă pe lângă Someş, fiindcă-i calea mai scurtă, şi ies lângă şcoala primară românească în strada Liceului. În dreptul judecătoriei, care se află peste drum de o bisericuţă veche catolică, Ion se opreşte şi trece desagii cu porumb în spinarea mamei sale. Îşi dau întâlnire în piaţă şi apoi bătrânii pornesc înainte, iar feciorul rămâne pe trotuarul de lespezi lucii, scuturându-şi hainele de perii ce-i luase de pe desagi.

Judecătoria era o clădire mare, posacă, galbenă, cu un etaj şi cu ferestrele zăbrelite; în faţa ei, afară, lângă poartă, se aflau două bănci de scânduri, pe care se odihneau pricinaşii până le venea rândul, căci funcţionarn, copleşiţi de lucru, nu-i sufereau înăuntru, pe coridor sau în sala de aşteptare.

Ion sosise prea devreme. Până la nouă, când se deschidea cancelaria, trebui să aştepte pe-afară, în tovărăşia altor ţărani, de prin sate îndepărtate, veniţi ca şi dânsul. Tocmai târziu îşi aduse aminte de Simion Lungu şi-l căută din ochi, fără să-l găsească.

Când în sfârşit un aprod ungur, foarte roşu la faţă şi cu o mustaţă pomădată şi răsucită, începu să strige pe împricinaţi, se opri în faţa porţii trăsura preotului Belciug. Pe capră, lângă vizitiu, şedea ţanţoş Simion. „Mhm! Îşi zise Ion batjocoritor. Îl aduce popa cu brişca!”

Belciug coborî încet, spuse vizitiului să poposească la gazda lui pe Uliţa Comorilor, unde trăgea totdeauna, şi apoi intră pe poartă, ferindu-se de femeile care se îmbulzeau să-i sărute mâna. Simion rămase pe trotuar, încurcat puţin, aruncând o privire pe furiş spre Ion, care şedea pe bancă, de vorbă cu un moşneag din Vărarea. Sosirea lui Simion îi stânjeni parcă pe toţi dintru-nceput. O ţărancă gureşă, aşezată lângă poartă, pe un fedeleş gol, rupse tăcerea, întrebându-i deodată:

— Oi fi având şi dumneata vreun necaz pe-aici, măi bade?

Simion se uită la Ion şi răspunse cam ruşinat:

— Apoi am, vezi bine că am. Cine n-are?

Iară tăcură câteva clipe. Dar pe urmă, încetul cu încetul, îşi reveniră cu toţii şi Simion povesti din fir în păr ce a păţit cu Ion, care tăgăduia aprig tot. Se amestecară toţi în vorbă, unii dând dreptate unuia, alţii celuilalt. Ciorovăiala însă îi apropia mereu. Simion de altfel nu cerea decât brazdele pe care i le tăgăduia flăcăul, căci de bătut s-au bătut în parte. În cele din urmă ascultară sfatul moşneagului din Vărarea: Ion să-i dea înapoi două brazde şi Simion să-şi retragă jalba. Spuse aprodului că s-au împăcat şi îl rugară să le îngăduie să înştiinţeze şi pe domnul părinte că nu mai vor să meargă la judecată. Aprodul îl bătu pe umăr şi le făcu semn să-l urmeze. Intrară în gang. În dreapta şi în stânga erau birourile cărţilor funduare. Inima lui Ion bătu mai repede. Aci are el să vie cu Ana şi cu Vasile Baciu, să-i scrie toate pământurile pe numele lui… Urcară apoi pe o scară veche, foarte roasă. În odaia de aşteptare dădură peste Belciug, care se plimba de ici-colo, cu pălăria în mână, cu faţa mai palidă ca de obicei. Aprodul, arătându-i pe cei doi ţărani, îi zise rânjind mulţumit:

— S-au împăcat… Nu trebuie judecată…

Preotul se opri brusc, ca şi când glasul aprodului l-ar fi speriat. Văzând însă pe Simion împreună cu Ion, înţelese şi se înfurie. Se băgase în cearta dintre dânşii într-o clipă de necaz prostesc, crezând că izbind pe feciorul Glanetaşului are să simtă lovitura şi familia Herdelea. Aşa se grăbise de scrisese pâra lui Simion, susţinând-o şi prin mărturia lui de preot. Peste câteva zile însă, potolindu-şi supărarea, i-a părut rău că s-a amestecat. Nu se cuvine ca un preot să-şi năpăstuiască credincioşii, târându-i în faţa judecătorilor unguri. Ar fi fost mulţumit dacă s-ar fi putut împăca lucrurile, fără să mai ajungă prin Armadia, dar şi fără să iasă dânsul micşorat, căci din gură tuna şi fulgera mereu împotriva lui Ion. Fiindcă, în asemenea împrejurări, pricinaşii n-au îndrăznit să se învoiască acasă, Belciug a venit cam în silă la judecată, muncit de gândul cum ar putea potrivi toate aşa încât să rămână cu faţa curată. Îşi făcuse,

plictisindu-se în sala de aşteptare, o cuvântare bine simţită prin care să apeleze la inima judecătorului pentru a dobândi iertarea vinovatului, dacă făgăduieşte să se îndrepte… Atunci a picat aprodul cu împăcarea, răsturnându-i deodată toate intenţiile. I se păru că ţăranii s-au întovărăşit ca să-şi bată joc de dânsul.

— Piei din ochii mei, măgarule! Se răsti la Simion, indignat. M-ai adus până aici ca acuma să mă faci de râs înaintea oamenilor? Las că ştiu eu ce poamă eşti şi tu! Am să te învăţ eu minte şi pe tine, becisnicule!

Simion se făcu mic de tot şi mormăi foarte încet, să nu-l audă popa, dar totuşi să-şi poată zice că n-a tăcut:

— Apoi nu te-am adus eu, domnule părinte, că dumneata m-ai adus!

Câţiva ţărani, care-şi aşteptau rândul, se adunară ciopor într-un colţ, spăimântaţi. Numai o babă, neputându-se stăpâni, bolborosi:

— Mai rar popă ca acesta… În loc să împace oamenii, îi învrăjbeşte…

Pe Ion îndârjirea preotului îl ului. În gând îi răsări deodată întrebarea: „Ce-o fi având cu mine?” O presimţire urâtă începea să i se încuibeze în immă. Pleoştit se apropie de fereastra ce dădea în curtea judecătoriei. Se rezemă de perete şi se uită din ce în ce mai zăpăcit împrejur. În antreu se coborâse o tăcere grea, între-tăiată numai de paşii preotului care îşi reluase plimbarea de ici-colo, mai nervos, aruncând deseori priviri zdrobitoare spre Simion Lungu. Când Belciug obosi şi se opri, se auziră din sala de judecată întrebări grăbite, într-o românească pocită, rostite de un glas aspru şi urmate de răspunsuri umile, înfricoşate…

O teamă stranie cuprinse pe Ion încetul cu încetul. Simţea o ameninţare de care nu se putea feri. Se mira cum de nu s-a sinchisit el deloc până acuma de afacerea aceasta? De ce nu s-a împăcat mai dinainte, când ar fi fost atât de uşor? Îi părea foarte rău că n-a cerut cel puţin învăţătorului să-l lumineze ce să spună şi cum să răspundă… Se întoarse şi-şi

aruncă ochii afară. Curtea era strâmtă, pardosită cu piatră şi împrejmuită cu un gard de scânduri foarte înalt. În fund o casă joasă, cenuşie, posomorâtă, cu ferestrele zăbrelite cu drugi groşi de fier… Ion tresări. Asta era temniţa. Un fior de groază îi furnică sufletul… În curte trei ţărani tăiau lemne sub privegherea unui paznic în uniformă urâtă, cu puşca la umăr. Ţăranii hâţâiau ferăstrăul alene şi nepăsători, pe când paznicul nu-i scăpa din ochi şi doar uneori îşi îndrepta cureaua de la armă, mândru şi poruncitor. „Vasăzică aici…? Se gândi flăcăul, curmându-şi însă firul gândirii, cuprins de îngnjorare.

Alt aprod, bătrân, leneş, cu ochelari, îi introduse înăuntru. La biroul din mijloc, cu spatele la fereastra dinspre stradă, stătea un domn gros, cu o chelie ascunsă puţin sub nişte fire rare de păr lung, cu ochii încruntaţi, având dinainte, pe masă, o cruce de metal. Belciug, cu o înfăţişare solemnă, se aşeză îndată în stânga, lângă perete, pe un scaun. La alt birou, un domn sfrijit şi gălbejit, cu mustăţi cărămizii şi cu o cărare aleasă foarte îngrijit, răsfoia într-un teanc de acte, scoase câteva hârtii şi le puse ceremonios pe masa judecătorului. Aerul era apăsat şi atât de vrăjmaş, încât cei doi ţărani se uitară repede unul la altul, îngroziţi, gata parcă s-o tulească în orice clipă.

Deodată însă întrebările judecătorului porniră nerăbdătoare. Cum te cheamă? De câţi ani eşti? Ion simţi de-acum foarte limpede cum îl învăluie primejdia. De-acum s-a isprăvit… Nu mai e nici o scăpare… Când Simion răspunse, fără să se uite la Belciug, că s-au împăcat afară şi că-şi retrage jalba, mai avu o scânteiere de nădejde. Dar se stinse îndată. Judecătorul nici nu lăsă pe Simion să isprăvească, sări în picioare şi începu să răcnească:

— Atunci de ce mai veniţi pe-aici, ticăloşilor, să mă încurcaţi? O să vă bag la răcoare pe amândoi, o să vă…

Atunci Belciug se ndică de pe scaun şi se apropie, zicând cu sfială:

— Pardon… Două cuvinte…

Judecătorul mai rău se întărâtă. Începu să dăscălească şi pe Belciug că de ce nu explică boilor c-aici e judecătorie unde oamenii au de lucru, nu să-şi piardă vremea cu fleacuri… Preotul roşi şi rosti câteva vorbe pe ungureşte. Deşi ştia binişor ungureşte, avea oroare să vorbească mai ales în faţa autorităţilor, vrând astfel să dovedească tuturor că românul nu renunţă niciodată la drepturile lui. Judecătorul, care îl cunoştea, se zăpăci auzindu-l vorbind ungureşte şi deodată se îndulci. Îl pofti să ia loc, îşi trase scaunul mai aproape de dânsul şi-l ascultă cu mare luare-aminte. Belciug vorbi mult. Era în joc prestigiul lui faţă de ţărani, care merita jertfirea trecătoare a unui principiu.

Ion şi Simion nu mai înţelegeau nimic; doar privirile judecătorului, care îi fulgerau în răstimpuri, le spuneau că e vorba de ei şi că nu e bine. Când încetă preotul, judecătorul se sculă iar şi numaidecât se răsti la Ion:

— Vasăzică tu eşti spaima satului, câine ticălos! Bine. Foarte bine. Te dezvăţăm noi de nebunii, fii pe pace! Ai să vii să stai două săptămâni la răcoare, ca să-ţi treacă pofta de bătăi! Mişelule şi netrebnicule!

Ion îngălbeni; apoi tot sângele i se urcă în obraz. Rosti, cu fruntea sus, cu ochii aprinşi:

— Apoi să ne iertaţi, domnule jude, nu-i aşa… Că eu n-am bătut pe nime-n lume, domnule jude…

— Să taci, ticălosule! Nici o vorbă, că pe loc te pun în lanţuri! Şi acuma ieşi afară! Marş!

Flăcăul ieşi clătinându-se, fără să mai vadă cum Belciug dă mâna judecătorului care-i zâmbeşte prietenos…

În aceeaşi joi, după-amiază, pe când Herdelea, profitând de vremea frumoasă şi călduţă, sforăia închis în stupină, iar dăscăliţa cu fetele alegeau fasole pentru mâncarea de seară şi vorbeau de Pintea, mirându-se că au trecut zece zile de la răspunsul lor fără ca el să mai fi dat vreun semn de viaţă – o căruţă se opri în faţa casei şi, în vreme ce caii îşi scuturau clopoţeii de la gât, un glas strigă pătrunzător:

— Domnule-nvăţător! Domnule-nvăţător!

Ghighi, recunoscând glasul, se repezi afară, aruncând vorba:

— E drăguţa tatii!

În vârful căruţei era cocoţată o săsoaică bătrâioară şi roşcovană, cu o faţă veşnic râzătoare, care de patruzeci de ani, în fiecare joi se ducea în Armadia, la târg, cu căruţa plină de pâine de vânzare. Herdelea o cunoştea încă de pe vremea când fusese elev la liceu. Toată casa o iubea şi o poreclise „drăguţa tatii”, fiindcă pe cât îmbătrânea cu atât se hârjonea mai mult cu domnul învăţător, în amintirea tinereţilor de odinioară.

— Fii bună, domnişoară, vino de ia scrisoarea asta pe care mi-a dat-o domnul Bălan de la poştă pentru dumneavoastră! Zise săsoaică cu ochii zâmbitori. Că mi-e greu să mă mai cobor de-aci şi caii-s nebunatici…

Ghighi alergă, curioasă, la căruţă. Drăguţa, întinzându-i scrisoarea, întrebă în şagă, lungind vorbele săseşte:

— Da domnu-nvăţător nu-i acasă?

— Tata doarme, drăguţă! Murmură Ghighi cu ochii la scrisoarea care era o telegramă, şi apoi fugind într-un suflet în casă, tocmai din cerdac adăugă: Mulţumim, drăguţă!

— N-aveţi pentru ce, n-aveţi pentru ce! Vorbi săsoaica singură, mângâind cu biciul şoldurile cailor care porniră îndată la pas.

Telegrama stârni o emoţie mare în toată casa. Doamna Herdelea îndeosebi privea toate depeşele drept nişte cobitoare de rău. Numai două a primit de când e măritată, şi amândouă au fost fatale: una le vestise, în trei cuvinte reci, moartea surorii ei celei mai dragi, prăpădită într-un spital din Cluj în urma unei operaţii, iar a doua le-a adus ştirea îmbolnăvirii singurului ei frate pe care, până ce a ajuns ea la Monor, l-a găsit pe catafalc… Astfel, acuma se uitau toate trei înspăimântate la fiţuică, întrebându-se de la cine o fi şi ce o fi cuprinzând, închipuindu-şi numai veşti sinistre şi neîndrăznind să o desfacă.

— Eu o rup şi, ce o fi să fie! Strigă în cele din urmă Ghighi. Cum îşi aruncă însă ochii în telegramă, cum izbucni voioasă:

— E de la Pintea! Vine Pintea! Mi-am zis eu că de la el trebuie să fie, dar n-am vrut să vă spun, ca să fie mai mare surpriza! Adăugă apoi, învârtindu-se prin odaie în paşi de vals şi fâlfâind hârtia în aer.

— Ia s-o văd şi eu! Zise Laura, revenindu-şi în fire, cu glasul tremurat de emoţie. Şi cum Ghighi nu se mai astâmpăra, sfârşi mai apăsat: Ei, dă-o-ncoace, nebuno, nu mă mai necăji!

Laura citi rar şi solemn: „Fericit nespus, sosesc sâmbătă – George”.

Dăscăliţa, cu ochii înlăcrimaţi de bucurie, o citi de asemenea şi descoperi, într-un colţ, un adaos, cu creionul: „Multe gratulări – Bălan”.

— Uite, ne gratulează bietul Bălan! Murmură ea plângând de-a binelea.

Bălan era singurul funcţionar român de la poşta din Armadia, prieten bun cu Herdelea. Ştiind că Pintea ceruse mâna Laurei şi trecându-i prin mână telegrama, nu l-a lăsat inima să nu fie cel dintâi care trimite familiei întregi felicitările cuvenite.

— Ce om bun, sărmanul Bălan, observă Ghighi, luând hârtia preţioasă. Dacă nu era el, cine ştie când ne venea, că jidovii ceia de la cancelarie ţin toate scrisorile cu zilele… Şi cum a găsit el tocmai pe drăguţa tatii!

Cuprinsă de un nou fior de bucune, Ghighi o tuli să scoale pe Herdelea, să-i comunice şi lui vestea cea mare. Bătu cu pumnii în uşa stupinei, tropăind şi din picioare, şi strigând:

— Tată! Tată! Vine Pintea! Vine…

Deodată se opri şi, ţipând ca din gură de şarpe, porni în goana mare spre casă, dând din mâini, ca o desperată, căci sărind nebuneşte pe lângă stupină, stârnise duşmănia unei albine care, mânioasă cum sunt ele în preajma somnului de iarnă, s-a repezit la Ghighi şi i-a înfipt acul drept în colţul gurii.

Speriate de ţipetele ei, dăscăliţa şi Laura îi ieşiră înainte ostoind-o. Herdelea, cu somnul în gene, se ivi în uşa stupanei, mormăind:

— Da ce-i? Ce s-a întâmplat? Ce zbiară aia aşa?

După întâia durere şi spaimă, Ghighi plânse mai ales de frică să nu se umfle şi să nu mai poată merge la serata dansantă, care pica tocmai acuma duminică. Numai Herdelea o linişti, asigurând-o că-i trece negreşit până duminică încât poate să fie chiar regina balului.

Învăţătorul studie apoi telegrama, cu ochelarii pe nas, de-abia ascunzându-şi fericirea.

— Ei, prea bine... Să poftească şi avem să-l primim cum se cuvine! Zise dânsul în cele din urmă, împăturind frumos telegrama şi punând-o în buzunar, ca să se poată făli cu ea la toţi cunoscuţii.

Până seara au adus pe tapet toate treburile ce le stârnise sosirea peţitorului. Unde va trage Pintea? Iată o problemă gravă. Ei nu-l pot găzdui, fiind mulţi şi neavând decât trei odăiţe. Dar, chiar dacă ar avea mai multe, n-ar şedea bine unui logodnic să petreacă nopţile în casa logodnicei. Va trebui deci să doarmă în Armadia. Masa însă poate s-o ia aici, precum poate să stea toată ziua, să se obişnuiască mai bine cu Laura. Fireşte, toate acestea înseamnă cheltuială grea. Ce are a face? O dată se mărită o fată... Vor tăia câteva găini, neapărat. Dar nici carnea de vacă nu poate să lipsească, deşi s-a cam scumpit. În orice caz, nici o masă nu se poate fără carne. De prăjitun vor îngriji fetele, căci Laura e meşteră mare... Bine ar fi dacă ar şti la ce oră va sosi sâmbătă? Înainte sau după prânz? Poate că s-ar putea ghici din telegramă? Nu se poate. Destul de rău că n-a precizat, ca să ştie cum să orânduiască masa... Duminică, fireşte, vor merge împreună la serata dansantă. Cine ştie de nu vine chiar înadins ca să meargă şi la bal împreună cu Laura, să se mândrească în faţa lumii cu aşa logodnică frumuşică. Laura roşi până în vârful urechilor şi se întrebă ce vor zice fetele când vor afla că se logodeşte? Desigur că foarte

multe vor invidia-o. Probabil însă că se cam ştie în Armadia, căci nu se poate ca tata să nu fi bătut toba…

— Să ştii că din pncina balului vine tocmai sâmbătă! Strigă Ghighi, muncită numai de gândul seratei şi ţinând la obraz o batistă muiată în apă rece. Eu imediat am ghicit! Atât mai bine! Cel puţin avem un cavaler sigur! Am să dansez până-mi fac pantofii ferfeniţă! Numai să nu mi se umfle sărăcia asta de înţepătură!

Regretau toţi că nu era şi Titu acasă, ale cărui sfaturi în privinţa primirii lui Pintea ar fi fost foarte folositoare. Titu însă, de o vreme încoace, mai mult stătea prin Jidoviţa decât pe-acasă.

Deocamdată se înţeleseră ca Herdelea să meargă mâine până-n ziuă, întovărăşit de Ghighi, spre a face cumpărăturile trebuincioase. În acest scop învăţătorul avea, mai întâi, să ia un avans din leafa lunii următoare, ca să aibă cu ce ţine piept cheltuielilor; apoi să vorbească cu măcelarul Ştrul din Jidoviţa, de la care luau pe datorie, să nu le facă pocinogul să-i lase fără de carne de vită.

Titu, sosind, ca de obicei, tocmai la masă, exclamă iar: „Foarte drăguţă femeie doamna Lang”, ceea ce însemna că a întâlnit-o şi era mulţumit. Apoi cercetă telegrama cu mutra unui om care o aşteptase, aprobă cu mici rezerve planurile de primire, găsind însă şi prilejul de-a mai pomeni de câteva ori de Rozica, cu nişte ochi atât de strălucitori parcă mereu i-ar fi venit să povestească tuturor că e iubit de o femeie fermecătoare şi că mâine-poimâine va fi un adevărat erou de roman sentimental.

Când să se ndice de la cină, se auzi o bătaie sfioasă în uşă.

— Da cine-o mai fi aşa de târziu? Zise Herdelea adăugând tare: Intră!

Glanetaşu se strecură în odaie ca şi când l-ar fi urmărit cineva de-aproape. Mărturisi, mereu încurcându-se, ce-a păţit Ion azi-dimineaţă la judecătorie şi rugă pe Herdelea să-i înveţe cum să scape bietul băiat de temniţă. Vestea căzu ca o bombă; indignarea umplu îndată toată casa. Dar

Ion? De ce nu vine el? Bătrânul se zăpăci. I-e ruşine că n-a venit înainte de proces, cum l-a îndemnat dânsul şi cum ar fi fost bine de poate nici nu păţea ce-a păţit. Se vede însă că Ion are ce are, că parcă nu-i sunt toţi boii acasă… Toată familia ceru pe Ion.

În curând Glanetaşu se reîntoarse cu Ion şi cu Zenobia. Flăcăul povesti cu de-amănuntul tot ce s-a întâmplat, întrerupt deseori de Zenobia care afurisea cu gura plină şi pe popa, şi pe Simion, şi pe judecător.

— Pământuful! Strigă dăscăliţa la sfârşit, fierbând de revoltă. După o tăcere de compătimire însă Ion întrebă cu lăcomie:

— Acu ce-i de făcut, domnule învăţător?

— Apoi am să-ţi fac o plângere tocmai către ministrul justiţiei, ca să afle şi cei mari cum se poartă cu oamenii domnu de pe-aici… Am să-ţi fac, Ioane! Numai să-ţi vie întâi sentinţa, peste câteva zile, să vedem ce spun într-însa dumnealor!

Zenobia, drept mulţumire, îşi făcu o sumedenie de cruci, căzu în genunchi şi bătu la repezeală vreo zece mătănii, stârnind hazul tuturor. Plecară apoi toţi trei blagoslovind pe Herdelea pentru că îi scapă dintr-o pacoste atât de grea.

— I-aş fi putut face jalba şi acuma – zise învăţătorul după ce rămaseră singun – dar vă trebuie trăsura lui Belciug la bal…

— Perfect ai chibzuit! Murmură Titu, zâmbind mulţumit, cu gândurile la Rozica…

Pintea sosi spre seară, pe o vreme ploioasă, într-o brişcă galbenă, trasă de doi căluşei iuţi şi grăsuni.

Ghighi, care mai mult stătuse pe-afară decât în casă, toată ziua, cu ochii pe şosea, zări trăsura de departe şi, deşi nu cunoştea pe Pintea, ghici că el trebuie să fie şi dădu alarma cu însufleţire:

— Vine! Iute, iute!

Întreaga familie apăru în uşa casei. Herdelea şopti Laurei să iasă mai în faţă, să vadă omul că-l aşteaptă cu drag.

Pintea, sub umbrela pe care ploaia de toamnă dărăbănea fără cruţare, scoase pălăria ceremonios, dând din cap cu un surâs triumfător.

— Uite ce tânăr simpatic! Murmură dăscăliţa silind pe Laura să roşească.

Trăsura se opri o clipă în uliţă, înaintea casei.

— Hai, Titule, deschide poarta! Strigă Herdelea.

Titu se repezi în capul gol şi brişca intră în ogradă, după ce Pintea coborî şi veni spre pridvor, ridicând mai sus umbrela şi ferindu-se să nu calce în noroi. Toţi îl întâmpinară în cor:

— Bine-ai sosit!

— Bine v-am găsit! Bine v-am găsit! Repetă dânsul intrând în cerdac şi scuturându-şi umbrela peste parmaclâc. M-a făcut leoarcă ploaia asta… Din Lechinţa până aici n-a stat nici un minut… Dar bine c-am ajuns…

Herdelea îl îmbrăţişă şi-l sărută pe amândoi obrajii, ceea ce nu se obişnuia decât între neamuri. Pintea sărută mâna doamnei Herdelea care, fiind foarte mişcată şi voind să se stăpânească, avea o înfăţişare rece, zicându-i „Bună ziua, domnule!” Laura îi întinse graţios mâna, cu un surâs cochet prin care căuta să-l încătuşeze mai mult; el vru să-i spună ceva drăgălaş, dar, neîndrăznind s-o tutuiască, precum făcuse în scrisori, se mulţumi să-i sărute mai lung mâna şi apoi, spre a-şi ascunde zăpăceala, trecu la Ghighi căreia îi zise galant:

— Mi-a vorbit atâta despre dumneata… sora dumitale… Încât te-am cunoscut imediat…

Titu dădu o mână de ajutor vizitiului să deshame caii. Deoarece ei n-aveau şură sau şopron, îl sfătui să acopere brişca cu o pătură, iar caii să-i bage în grajd unde se mai găseşte puţin fân; dacă va mai trebui, vor cere de la vecini, că anul acesta este nutreţ din belşug… Ploaia îl udă până la piele, ceea ce nu-l împiedică să strângă bărbăteşte mâna lui Pintea care, împreună cu ceilalţi, zăboveau tot în cerdac.

— Credeam că nici n-ai să mai vii pe ploaia asta scârboasă! Ei, dar ce mai staţi aici în umezeală? Haidem în casă! Leapădă-ţi şi tu, George, macferlanul şi umbrela, că uite cum curge apa din ele!

Îl duseră în salonaş. Întrebările nu mai conteneau: când ai plecat, unde ai poposit, ce-ai păţit pe drum? Şi copleşindu-l cu întrebări, încât el abia biruia cu răspunsurile, toţi îl cântăreau din ochi cu o curiozitate pe care nici măcar nu încercau s-o ascundă.

Era de vreo douăzeci şi cinci de ani, cu o înfăţişare plăcută, cu nişte ochi negri cam mici şi neastâmpăraţi şi cu o mustăcioară cărbune, îngrijită. Părul aspru, pieptănat în sus, era retezat drept, ca o perie. Cu mişcările iuţi şi îmbrăcat într-o redingotă puţin prea lungă, sub care purta o vestă încheiată în nasturi deşi până la gulerul alb şi tare ce-i cuprindea gâtul scurt, n-avea mai nimic preoţesc nici în ţinută şi nici în vorbă.

Vedea cum îl examinează toată familia şi aceasta îl încurca, dar totuşi povestea mereu, căutând vorbele cele mai alese şi aruncând deseori ochii la Laura, care stătea lângă el, îl privea tăcută şi se roşea ca sfecla când întâlnea căutăturile triumfătoare ale bătrânilor.

Pintea vorbi mai cu seamă despre părinţii lui, pe care-i iubea mult. Tatăl său era preot în Lechinţa, iar Lechinţa era un orăşel cam cât Armadia, însă împestriţat cu toate neamurile şi fără culoarea românească de aici. Herdelea îşi aduse aminte că a umblat şi dânsul prin Lechinţa, acum vreo optsprezece ani, la o „reuniune” de învăţători, împreună cu Titu, care pe atunci era un băieţandru de vreo cinci anişori. Îşi aminti chiar că cunoscuse şi pe tatăl lui George, care la banchetul de adio a ţinut o cuvântare înflăcărată… Pe urmă Pintea mai spuse că are mulţi fraţi şi surori, care aproape toţi sunt gospodăriţi şi răspândiţi prin toate colţurile pământului românesc. Acuma i-a venit rândul lui să-şi întemeieze fericirea… Zicând aceasta se uită cu mai multă îndrăzneală la Laura care se topi de ruşine şi se sculă

repede, făcându-se că trebuie să caute ceva pe la oglindă, unde, privindu-se puţin, îşi potrivi părul la tâmple.

— Ei, fetelor.

— Interveni iar Herdelea, frecându-şi zgomotos mâimle.

— Ia să ne aduceţi voi ceva să mai dezmorţim oleacă pe George, că văd că-i rebegit rău de ploaie şi de frig… Cred că bei şi tu, ginere, un şnaps fain de tot, ştii, românesc, de-al nostru?

Fetele ieşiră ca nişte sfârleze, bucuroase că pot să-şi comunice la repezeală impresiile. Aşezând pe o tavă păhăruţele şi sticla cu rachiu fiert şi îndulcit, Laura întrebă cu inima strânsă:

— Ce zici, Ghighiţo? Cum ţi se pare?

— O, dar ştii că-i foarte drăguţ, se jură Ghighi din toată inima. Zău, Laura, e de o sută de ori mai simpatic ca Ungureanu… Mă şi mir cum nu ţi-a plăcut ţie până acuma? Nu vezi că-i elegant, nu ca teologii ceilalţi care se plimbă veşnic cu umbrela subţioară… Parcă nici n-ar fi teolog, parcă ar fi cel puţin inginer!

— Adevărat? Stărui Laura strălucitoare… Nu-i prea mic?

— Ce mic? Se cruci cealaltă. E doar tocmai cât tine de înalt… Adică de unde până unde vrei să fie negreşit ca prăjina de Ungureanu? Ş-apoi n-ai văzut ce brişcă superbă are? Asta-ţi spune cât de colo că-s oameni bogaţi şi vrednici!

— Mie totuşi mi se pare că-i prea mic, reveni Laura care dorea să audă cât mai multe laude spre a se convinge pe deplin şi pentru a-şi risipi toate îndoielile ce-i mai necăjeau uneori sufletul.

— Lasă, nu mai cârti! Aveţi să fiţi o pereche încântătoare! Sfârşi Ghighi cu însufleţire.

Pintea bău puţin ca să nu-şi închipuie oamenii că poate-i beţiv. În schimb limba i se dezlegă din ce în ce. Era vorbăreţ din fire şi-i plăcea şi lui însuşi cum povesteşte. Şi astfel, după ce se mai obişnui puţin şi-şi învinse sfiala, începu iar despre rudele lui, apoi despre cunoscuţii şi prietenii

comuni, pe urmă despre el însuşi, despre viaţa lui în liceu, la seminar… Numai despre Laura nu scoase nici un cuvânt. De altminteri toţi găsiră că aşa se cuvine, căci chestia asta, fiind serioasă, nu trebuie adusă în discuţie decât cu băgare de seamă şi în momentul oportun…

Când Pintea conteni, fetele aruncară pe masă balul de mâine seară şi până la cină avură vreme să-l macine. Fireşte că George venise înadins ca să nu lipsească de la faimoasa petrecere din Armadia. Nici Laura şi nici Ghighi nu voiră să-i spună în ruptul capului în ce fel de toalete vor apărea, ca să-i poată face mâine o surpnză cu atât mai mare când le va vedea… Pintea, galant, îşi oferi brişca lui spre a merge cu toţii împreună, iar Herdelea se pregăti să primească, mulţumit că scapă uşor de grija trăsuni pentru mâine. Laura refuză consternată: ce ar zice armadienii de aşa ceva? Apoi nici n-ar încăpea toţi într-o singură trăsură, căci pe ele trebuie să le întovărăşească cel puţin Titu şi să-şi ducă o sumedenie de cutii cu rochii, neputând pleca de acasă îmbrăcate ca să ajungă acolo într-un hal fără hal. Şi în sfârşit ele s-au înţeles să tragă la Elvira Filipoiu unde trebuie să se gătească… Primi însă bucuroasă ca Pintea să vie să le ia de la Filipoiu şi să se ducă împreună la bal…

Cum tânărul nu se pronunţase încă unde are de gând să petreacă noaptea şi ca să nu-şi închipuie c-ar putea fi găzduit aici, Titu, îndemnat de dăscăliţă, prinse un prilej şi-l sfătui să tragă în Armadia la Augustin, un cărăuş foarte cumsecade, care are casă bună şi n-o să-i ceară nici un ban când îi va spune că-i trimis de Herdelea. Pintea nu se gândise la aceasta, se zăpăci puţin şi rugă pe Titu să-l însoţească făgăduindu-i în schimb să-l trimită acasă cu brişca. Titu, fireşte, se învoi, mai ales în nădejdea că poate va avea norocul să zărească în trecere pe Roza Lang.

La masă Pintea de-abia mâncă, iar Laura ciuguli şi mai puţin ca de obicei din bunătăţile ce le căra Ghighi, care era supărată că tocmai cei pentru care le-au gătit fac atâtea mofturi de ţi-e şi necaz.

Târziu de tot, tânărul se urni totuşi să plece. Dacă ar fi fost după el, nici n-ar mai fi plecat, ci ar fi stat de vorbă până dimineaţa… Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile îi strigară de mai multe ori să nu uite că mâine la prânz e aşteptat. De altfel, cum ploaia încetase şi cerul se răzbunase puţin, probabil să avem mâine o zi minunată…

Fetele, care dormeau în salon, într-un pat, ciripiră şi se sfătuiră până după miezul nopţii. Laura lăcrimă de câteva ori câte puţin, iar când se gândi la cadrilul al doilea şi la primele tururi, plânse de-a binelea. Ghighi însă lăuda din răsputeri pe Pintea, spunând că întruneşte toate calităţile unui bărbat ideal; şi printre picături nu uita să-şi bată joc de Ungureanu, de stângăciile lui comice, de mâinile lui veşnic umede, de încrederea lui ridicolă, şi era foarte mulţumită când izbutea să facă şi pe Laura să râdă.

Totuşi, în noaptea aceea Laura a visat numai pe Aurel, care părea că o iubeşte nebuneşte şi voia să se împuşte din pricina lui Pintea, cu care părea că dansează cadrilul al doilea, fericită, invidiată de toate fetele, pe când Pintea stătea bosumflat într-un colţ, ca o arătare urâtă…

Duminică, după ce clopotele sunară ieşirea din biserică, Titu se repezi la preotul Belciug să-i ceară trăsura pentru deseară. Intrând în ogradă, inima i se strânse puţin. Nu mai întâlnise de mult pe Belciug, căci acuma toată vremea şi-o omora alergând după Roza Lang. Ştia însă foarte bine că popa întorcea capul când trecea prin faţa casei lor, ca să nu salute, şi că, întâlnindu-se deunăzi prin Armadia cu Herdelea, s-a făcut a nu-l vedea… Niciodată până acuma răceala între preot şi învăţător nu fusese atât de făţişă, încât Titu se temea puţin să nu se fi întins şi asupra lui supărarea popii.

Belciug abia sosise acasă, însoţit de câţiva sfetnici de-ai bisericii, care, înghiţind în sec, îl priveau cum mânca şi aşteptau să isprăvească spre a lua o înţelegere în privinţa clădirii noii biserici. Preotul era în toane deosebit de bune şi primi pe Titu cu o adevărată explozie de prietenie.

— Noroc, poete! Are să mi se surpe hornul de când n-ai mai fost pe la mine… Ce mai veste-poveste prin ţara muzelor? Ce vânt bun te aduce?

Poezia era una din pasiunile preotului, în amintirea vremurilor când şi el mâzgălise versuri spre a-şi uşura inima, demult, înainte de a intra în seminar, de dragul unor ochi albaştri şi mângâioşi.

— Aş vrea să-ţi spun câteva vorbe, părinte, zise Titu, uluit de primirea prea călduroasă, cu un glas care arăta că ar dori o întrevedere fără martori.

Belciug dădu afară pe sfetnici:

— Haideţi, plecaţi acasă că acum n-am vreme de voi! Veniţi după-amiazi, pe la vecernie!

Când rămaseră singuri, popa îi turnă un pahar de vin.

— Ei, să trăieşti şi să te văd cât Coşbuc de mare! Ură Belciug, ciocnind şi golind paharul dintr-o duşcă.

Titu voise să aducă vorba mai pe departe, dar din pricina amabilităţii preotului, se pomeni că-i zice prosteşte:

— Ne-ar trebui brişca dumitale pentru deseară… Ştii că-i balul deseară… Dumneata tot nu te duci, iar noi…

După toanele bune ale preotului, Titu s-ar fi aşteptat să-l întrerupă scurt şi să-i spună „ai zis”, ca altădată. Cum însă Belciug tăcea şi se întuneca, tânărul se opri singur, încurcat, cu o privire nedumerită… Trecu un răstimp greu până ce popa, cu ochii în farfuria goală şi jucându-se cu furculiţa, începu rar, gânditor:

— Am să v-o dau, fireşte, dar numai pentru dumneata… Pentru dumneata, înţelegi? Căci pentru părinţii dumitale n-aş da-o, mai bine s-o ardă focul… Uite aşa! Ţi-o spun verde: n-aş da-o… Acum dumneata eşti băiat deştept şi mă vei pricepe fără multe explicaţii. Când a venit tatăl dumitale aici m-am bucurat din inimă, ştiţi prea bine, şi am făcut ce-am putut ca să-i fiu de folos. N-aş fi crezut niciodată că-mi va fi potrivnic, ca să nu zic vrăjmaş pe faţă. Să nu creadă dânsul că eu sunt prost. Am simţit de mult că mă sapă şi am

tăcut. Dar toate au o margine… toate… Când am deschis ochii, m-am speriat de ce-am văzut…

Nu ridică deloc privirea din farfurie. Numai cu ţăranii era mai îndrăzneţ. Încolo se sfia când spunea cuiva în faţă lucruri neplăcute… Titu stătea pe ghimpi. Cuvintele preotului i se păreau nedrepte şi jignitoare. Se gândi o clipă să-i trântească o obrăznicie şi să sfârşească. Dar aceasta ar fi însemnat să rămână fără trăsură.

— Acuma nu mai lua în seamă şi dumneata toate mărunţişurile, zise dânsul în cele din urmă, văzând că Belciug a încetat.

Într-adevăr, preotul părea că-şi sleise toată mustrarea. Răspunse cu alt glas:

— Dar ştii că n-am vizitiu? Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitriţa, că morile de apă din Jidoviţa măcină scump şi prost, pe când în Dumitriţa e o moară de foc care face o făină ca aurul…

— Nu-i nimic, am să mân eu caii! Vorbi Titu, gândindu-se că va lua pe Ion al Glanetaşului ca vizitiu, fireşte fără să afle popa.

— Numai să băgaţi de seamă să nu vă răstoarne că-s hodiniţi şi buieştrii… Petrecere bună!

Trecând spre casă, Titu înştiinţă pe Ion că-l ia ca vizitiu deseară. Venind, îşi pregătise o cunună de înflorituri pentru a povesti ce-a păţit la popa. Dar n-a mai putut spune nimic deoarece sosise Pintea.

După masă lucrurile erau potrivite aşa fel ca Laura să rămână între patru ochi cu Pintea, spre a-şi putea descărca sufletele… Stătură împreună, singuri, aproape un ceas şi totuşi nu vorbiră deloc de iubire, ci numai de nimicuri neînsemnate, făcând pauze mari şi roşind copilăreşte când li se întâlneau privirile furişe… Fiecare îşi zicea în sine că ar trebui să înceapă celălalt şi în sfârşit se mângâiară că se vor lămuri mai bine deseară, la bal, unde în potopul de lume şi de muzică le va veni mai lesne să-şi deschidă inimile.

Herdelea, parc-ar fi simţit că tinerii au pierdut vremea degeaba, făcu ce făcu şi prinse pe Pintea într-o convorbire serioasă de numai câteva minute, dar de-ajuns ca să-i spună tot ce trebuie să spună un socru cumsecade unui ginere cinstit. Când îi declară limpede că nu poate să dea Laurei nici un ban zestre, tânărul s-a ruşinat şi s-a emoţionat, iar când bătrânul a adăugat că fata va avea totuşi un trusou modest şi cele ce-i trebuiesc în casă, Pintea a protestat că n-are nevoie de nici o aţă, că Laura e cea mai mândră comoară din lume şi că de altfel la logodnă nădăjduieşte să vină cu părinţii săi, care vor îndrăgi pe Laura desigur tot aşa cum o iubeşte el.

— M-am crezut dator să-ţi arăt situaţia din vreme cum este, ca să n-avem pe urmă neînţelegeri, încheie Herdelea mulţumit, bătându-l pe umăr.

Spre seară Pintea a plecat în Armadia, la gazdă, să lase răgaz fetelor să se pregătească în tihnă de bal…

Trăsura popii se umplu de cutii, de legături, de geamantane, parc-ar fi pornit tocmai în Siberia. Titu trebui să se cocoţeze pe capră, lângă Ion; fetele însele de-abia se vedeau dintre bagaje. Herdelea dăduse lui Titu bani de cheltuială, dar îi spuse de nenumărate ori să nu fie mână spartă, să-i ţie legaţi cu şapte aţe, căci nu se poate şti cât va mai sta Pintea pe-aici şi fiecare gologan e numărat; să plătească peste taxa de intrare cel mai mult cincizeci de creiţari, ca să salveze onoarea familiei, să fie trecuţi în Gazeta Transilvaniei printre „suprasolvenţi”, dar să nu se întindă la chef…

— Dumnezeu să v-ajute! Murmură dăscăliţa, cu lacrimi în ochi, văzând brişca urnindu-se.

Tocmai când să intre în Armadia îşi aduse aminte Laura c-a uitat să-şi ia evantaiul. Se opriră, se sfătuiră. Erau cât p-aici să se întoarcă înapoi, căci evantaiul avea un preţ deosebit din pricina diferitelor iscălituride la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu… Titu o povăţui să împrumute unul de la Elvira. Laura se linişti numai gândindu-se că

întoarcerea ar fi un semn rău, spuse însă de mai multe ori că întâmplarea aceasta nenorocită i-a stricat toată seara.

Fetele, împreună cu Elvira, ajutate de două servitoare, supravegheate de însăşi doamna Filipoiu, o femeie foarte grasă, neagră şi zăcută de vărsat, dar bună ca pâinea caldă, se gătiră mai bine de două ceasuri şi se făcură ca nişte păpuşi.

— Pun rămăşag că voi o să fiţi reginele balului, le spuse doamna Filipoiu, mângâindu-le cu privirea, în vreme ce ele îşi ştergeau pudra de pe sprâncene.

Titu venise îmbrăcat de-acasă: jachetă neagră, cam purtată, vestă foarte deschisă, cravată albă, înăsprită, mănuşi albe de atârnat în buzunar ca să se vadă că are… Plictisit de aşteptare, puse pe o servitoare să-i mai calce dunga pantalonilor care se boţiseră în trăsură, iar el se aşeză şi-şi lustrui ghetele ca oglinda.

Când veni Pintea, fetele erau zâne. Se făcură prezentări ceremonioase. Doamna Filipoiu felicită pe Pintea pentru norocul de-a fi găsit o fiinţă atât de drăgălaşă ca Laura, iar Elvira şopti fetelor, încântată: „Foarte drăguţ şi simpatic”. Titu rezolvă problema trăsurilor: fetele cu doamna Filipoiu vor merge în brişca popii, iar el cu Pintea în cealaltă şi vor sosi deodată la liceu unde, în sala de gimnastică, avea loc serata…

Intrarea principală a liceului era luminată cu două rânduri de felinare. Pe scările de piatră aştepta, întru întâmpinarea invitaţilor, o întreagă armată de „aranjori” cu câte o fundă tricoloră în piept. Vreo zece se repeziră la trăsură, ajutând fetelor să coboare şi oferindu-şi braţul cârligat.

— E târziu? Nu, da, aş… S-a început? Câteva minute… De mult? Foarte reuşit… Păcat! Se auzi în grupul fetelor înconjurate de aranjori.

Pintea păşi în urma domnişoarelor, strângând câteva mâini cunoscute, iar Titu rămase să dea ordine vizitiilor. Îndeosebi lui Ion, căruia nu-i plătea nimic pentru osteneală, îi spuse să vie şi el să vadă petrecerea mai târziu, ca să fie la îndemână

când o fi de plecat. Poate c-o să-l cinstească şi cu o sticlă de bere, dacă cumva n-o fi prea scumpă, căci în asemenea împrejurări restauratorul face nişte hoţii nemaipomenite. Să intre însă prin grădina liceului şi să aştepte la uşa din dos, de unde se vede bine în sala de gimnastică…

Titu cunoştea pe toţi aranjorii care erau recrutaţi dintre profesorii mai tineri, studenţii universitari întârziaţi pe-acasă şi elevii mai spălaţi din clasele superioare. Aurel Ungureanu se afla printre dânşii, dar se ascunsese când au trecut fetele. Pintea cu domnişoarele şi cu doamna Filipoiu îi aşteptau în bufetul instalat alături de sala de dans. Aici, la o masă de lângă uşă, bătrânul şi mărunţelul profesor de desen şi caligrafie Romaşcu îndeplinea funcţiunea de casier… Titu se duse drept la Romaşcu, care însă îi strânse mâna murmurând zâmbitor:

— S-a achitat… Domnul Pintea… Titu protestă, fireşte, numai de formă:

— Cum se poate una ca asta? Îmi pare rău, dragă George, zău aşa! Atunci, domnule profesor, uite o coroană din partea mea!

— Ca suprasolvire?

— Da! Făcu Titu cu mândrie.

— Cele mai calde mulţumm! Răspunse profesorul-casier însemnându-i numele într-un caiet liniat special de dânsul cu difente cerneluri.

Marea sală de gimnastică era transformată în sală de spectacol, împodobită cu ghirlande de brad, la care lucraseră o săptămână întreagă, după-amiaza, toţi elevii liceului. În fund se înălţa scena improvizată din catedre suprapuse, cu culise de scoarţe şi covoare pestriţe, restul încăperii fiind ocupat de mai multe rânduri de scaune, adunate de pe la domnii din oraş cu condiţia să le fie înapoiate îndată după sfârşitul seratei. Scaunele erau rezervate numai pentru doamne, căci domnii, în afară de câţiva mai bătrâni, stăteau în picioare pe lângă pereţi, luându-şi însărcinarea de-a îngroşa ropotele de aplauze ce

porneau din celalt fund al sălii unde se înşirau elevii din cursul superior, puşi acolo să-şi manifesteze admiraţia şi însufleţirea.

Aranjorii aşezară pe domnişoare în rândul întâi, pe locurile cele mai bune, păstrate înadins pentru ele în schimbul unor surâsuri graţioase. Titu cu Pintea rămaseră mai pe lângă uşă.

Spectacolul începuse… Acuma un elev lung şi slab declama o anecdotă ţigănească, strâmbându-se întruna, repezindu-se încoace şi încolo pe scenă, schimbând mereu glasul şi stârnind râsete zgomotoase în fund şi zâmbete discrete pe scaune.

Programul de altfel era încărcat şi variat; mai urmară vreo zece declamaţii, recitări şi dialoguri, toate gustate cu cuvenita plăcere naţională. Apoi veni conferinţa unui profesor de literatură, întretăiată, mai ales în partea a doua, de foarte dese căscaturi ascunse cu multă discreţie. Conferenţiarul fu răsplătit totuşi cu o furtună de aplauze bucuroase care parcă însemnau „bine că s-a isprăvit”…

Toată lumea răsuflă mai uşurată. Într-o clipă bufetul se umplu cu publicul care ieşea spre a îngădui elevilor să transforme sala de spectacol în sală de dans, strângând scaunele şi aşezându-le de-a lungul pereţilor, să stropească puţin duşumelele cu leşie rece şi să împrăştie pe jos sacâz ca să nu se facă lunecuşuri să-şi frângă picioarele vreun dansator prea pasionat.

Titu avusese grijă să oprească masa cea mai bună în bufet. Toate tovarăşele de sindrofie se adunară aici, patronate de doamna Filipoiu. În jurul lor roiau aranjorn şi alţi cavaleri de seamă. În mijlocul interesului însă stătea Pintea pe care Titu îl prezenta cu mândrie tuturor:

— Cumnatul meu în spe!

Dealtfel mai toată Armadia ştia că fata lui Herdelea se mărită; chiar şi împrejurimile. Învăţătorul se lăudase la berăria Griviţa şi vestea s-a împrăştiat ca fulgerul. Mai ales fetele erau curioase şi examinau pe furiş pe Pintea, să vadă

cum se înfăţişează cel ce va fi soţul prietenei lor. Şi toate găseau prilejul să şoptească Laurei: „Foarte drăguţ!” Se încinse apoi o ciripeală generală. Toţi slăveau spectacolul şi pe interpreţi, îşi angajau cadrilurile şi „romana” şi de-abia aşteptau să înceapă dansul…

După ce îşi făcu datona aici, Titu trecu la altă masă unde şedea Lucreţia Dragu împreună cu părinţii ei, amândoi graşi ca nişte butoaie. Conferenţiarul de adineaori, tânărul profesor de literatură Ştefan Oprea, şi un student în drept se învârteau în faţa fetei, înclinându-se din când în când şi copleşind-o cu complimente. Titu salută pe bătrâni cuviincios şi familiar, apoi îşi trase un scaun lângă Lucreţia, căreia îi sărută mâna, fără a uita să i-o strângă puţin, ca omul cu drepturi câştigate. Fata se roşi, iar ceilalţi doi curtezani îngălbeniră văzând îndrăzneala poetului. Ei stăteau în picioare de un sfert de ceas.

— Luaţi loc, domnilor, dacă vă face plăcere! Zise drăgălaş Lucreţia, cu ochii la conferenţiarul încurcat.

Începu un duel de aluzii şi înţepături între cavaleri, spre spaima doamnei Dragu care avea groază de orice discuţii ce nu le înţelegea. Oprea şi Titu, deşi prieteni, se vrăjmăşeau în ascuns, fiindcă profesorul strâmba din nas asupra poeziilor lui Titu, iar poetul spunea în gura mare pretutindeni că Oprea nu se pncepe în literatură nici cât straja de noapte din Pripas. Acum Titu se repezi mai întâi asupra conferinţei profesorului, căutând să-l doboare în faţa Lucreţiei. Lupta însă rămase nehotărâtă: zâmbiră toţi când Titu imită stângăciile rivalului său, dar totuşi nimeni nu-l aprobă, nici măcar printr-o vorbă. Atunci poetul se agăţă de fracul conferenţiarului, cu mai mult noroc, căci toţi izbucmră într-un hohot de râs la care trebui să ia parte chiar Oprea spre a nu arăta că i-e necaz. În tot balul, profesorul singur era în frac; şi-l comandase înadins şi, în sufletul lui, se fălea şi se simţea supenor tuturor purtându-l. Ceilalţi domni veniseră care în jachetă, care în redingotă, cei mai mulţi în sacouri negre, unu chiar în haine de stradă

deschise… Cu toată biruinţa lui Titu, atât părinţii cât şi Lucreţia nu încetară de-a dovedi o atenţie deosebită profesorului care putea fi un ginere minunat, mai ales că fata bate balurile cam de mulţi ani şi zadarnic. Titu însuşi băgase de seamă sforţările Lucreţiei de a înlănţui pe Oprea încă din vara trecută, dar nu se alarmase. El mai întâi nu se socotea printre candidaţii serioşi. În ochii lui, Lucreţia era o fată drăguţă, cu care poţi sta de vorbă făcând exerciţii şi declaraţii de dragoste şi căreia, în cele din urmă, ajungi să-i furi o sărutare nevinovată. Dacă n-ar fi fost ea, s-ar fi găsit alta, tot atât de melancolică şi de visătoare, care să-i inspire poemele de amor romantic. Mai cu seamă de când nădăjduia de la Roza Lang o iubire mai pământească, Lucreţia coborâse pe planul al doilea în inima lui. Dacă n-o părăsise încă de tot, era numai pentru a exaspera pe Oprea.

Într-o clipă când conferenţiarul se adânci cu Dragu în nişte dezbateri asupra lefurilor profesorilor, care nici gând să se mărească, Titu se plecă mai aproape de Lucreţia şi-i şopti:

— Cred că am cadrilul al doilea?

— O, de-abia acuma te trezeşti să mi-l ceri? Dar l-am dat de mult!

— Da… Credeam că nici nu mai e nevoie să ţi-l cer… Ştiai prea bine că sunt totdeauna al dumitale… Bine. Nu face nimic. Cine e fericitul, dacă nu-s indiscret?

— El, murmură fata arătând pe Oprea.

— Mhm, se întunecă Titu. Foarte bine. Mi l-ai preferat. Să ţii minte! Dar cadrilul întâi?

— Cu plăcere…

Titu mai bolborosi ceva, apoi se sculă plictisit, aproape jignit, şi se depărtă. Lucreţia însă rămase cu inima cât un purice. Minţise şi tremura să nu se răzbune minciuna. Refuzase lui Titu cadrilul al doilea pentru că voia să-l dea lui Oprea, care nu îndrăznea să i-l ceară. Se frământă câteva minute, apoi deodată întrebă:

— Domnule Oprea, ai vizavi pentru al doilea?

— Vizavi aş găsi, dar n-am pereche, domnişoară! Zise profesorul şovăind.

— Nici eu, mărturisi Lucreţia plecând ochii cu o sfială ispititoare.

Se făcu. El i-l ceru, iar ea i-l dădu…

Zgomotul de pahare şi de glasuri încrucişate, mirosul amestecat de sudori, de băutură şi de parfum ieftin, zăpuşeala care creştea repede şi înroşea feţele, silind pe domnişoare să treacă deseori în dosul unui paravan japonez ca să-şi şteargă cu pudră luciul de grăsime de pe nas, toate fură stăpânite deodată de sunetele pasionate ale unei someşane sprintene, pornită din arcuşurile tarafului de lăutari, în sala devenită acuma de dans. Muzica aprinse inimile tineretului. Toate picioarele se mişcau pe loc nerăbdătoare.

— Goghi! Goghi! Trecu din gură în gură ca un suspin de uşurare. Era numele ţiganului din Bistriţa care avea cel mai vestit taraf de lăutari din judeţ, care fusese angajat spre a mări splendoarea petrecerii şi din pricina căruia se amânase până acuma balul.

Perechile de dansatori intrau rând pe rând în sala de dans, urmate de mamele credincioase ce-şi luau locurile de pază şi admiraţie pe scaunele aşezate lângă pereţi. Aici muzica umplea aerul, iar luminiţele candelabrului din mijlocul tavanului tremurau şi picurau stearină, obligând pe cavaleri să ocolească locul primejdios.

Laura dansa cu Pintea care, nefiind dansator încercat, greşea adeseori paşii, ceea ce pe Laura o ruşina şi-i amintea pe Aurel cel neîntrecut. De câte ori se încurca, Pintea îi cerea iertare şi-i strângea mâna, iar fata, drept răspuns, zâmbea cu resemnare îngerească şi întorcea capul după celelalte perechi. Aproape toate domnişoarele erau în costume naţionale, ca şi Laura, dând o înfăţişare mai caldă şi pitorească seratei.

Titu nici nu mai avea chef să intre în sala de dans, atât de mult îl plictisea cadrilul al doilea. Ca să-şi uite necazul, se

încurcă la taifas cu silvicultorul Madarasy, un ungur cumsecade, nelipsit de la serbările româneşti, vorbind şi chiar citind bine româneşte. Era un admirator al talentului lui Titu şi de aceea se întreţineau deseori despre literatură, ajutaţi de numeroase pahare, căci ungurului îi plăcea mult vinul acrişor, spunând veşnic că vinul şi literatura merg mână-n mână. La masa lor se opri mai pe urmă şi solgăbirăul Vasile Chiţu care, deşi român, venea numai în calitate de reprezentant al autorităţii statului spre a se încredinţa că, sub pretextul balului, nu se pune cumva la cale vreo aţâţare împotriva Ungariei sau vreo manifestaţie antipatriotică. Vorbea puţin şi se arăta posomorât parcă l-ar fi durut dinţii. Românii îl dispreţuiau, dar numai în ascuns, şi-i ziceau „renegatul”.

Veselia creştea în rândurile dansatorilor. Câţiva mai înfocaţi se făcură în curând leoarcă de sudori, încât trebuiră să se retragă într-o odaie mai dosnică, să se răcorească puţin şi să-şi schimbe gulerele. În schimb, domnişoarele parcă aveau şapte suflete, nu oboseau deloc şi zâmbeau întruna şi din ce în ce mai ademenitor.

Dându-şi seama că toţi ochii o urmăresc, Laura dansa aproape numai cu Pintea. Doar câtorva profesori şi studenţi, care nu i-au făcut curte niciodată, le-a acordat câte o tură, câte una singură, aruncând însă lui Pintea nişte priviri din care să înţeleagă că toţi o plictisesc, afară de dânsul. Când, la ultima figură a cadrilului, s-a pomenit faţă-n faţă cu Aurel Ungureanu, i-a răspuns foarte rece, ascunzându-şi cu dibăcie emoţia. De altfel Aurel, poate înadins ca s-o ispitească, a dansat cu Ghighi mai mult ca de obicei. Fireşte, Pintea nu s-a clintit toată seara din preajma Laurei, iar când ea dansa cu alţii, n-o scăpa din ochi o clipă. Tocmai la cadrilul al doilea a început s-o tutuiască şi să-i spună şi din gură ceea ce-i scrisese de atâtea ori: că o iubeşte cum nimeni în lume n-a mai iubit o femeie şi că are ambiţia s-o facă cea mai fericită fiinţă de pe globul pământesc. Laura îl asculta întâi foarte mişcată, neobişnuită

cu declaraţii atât de făţişe. Pe urmă însă i s-a deschis şi ei graiul, încât au stabilit pe îndelete să facă negreşit logodna luna viitoare, când să vie şi părinţii lui George…

În cele din urmă, întărâtat de păhărelele de vin şi cu gândul să se răzbune pe gâsca proastă care l-a jignit atât de adânc în amorul propnu, Titu se urni şi se amestecă printre dansatori. Dar, în loc să danseze, se ţinu toată seara pe urmele Lucreţiei, şoptindu-i crâmpeie de versuri cu aluzii înţepătoare, făcând-o cochetă şi necredincioasă, şi în sfârşit căutând să-i tulbure idila sentimentală cu Oprea. Fata îi răspundea mai mult prin surâsuri lucitoare şi doar de vreo două ori murmură, râzând fără nici un rost şi cu o drăgălăşie cuprinzătoare: „Mai ştii?”

Pe la ora două după miezul nopţii urmă pauza cea mare. Lumea tăbărî în bufet. Mesele se încărcaseră cu mâncări şi băuturi. Dansatorii se răcoreau asaltând butoaiele cu bere. Goghi avea grijă să nu scadă însufleţirea. Romanţele cele mai noi şi mai frumoase mergeau drept în inimile înfierbântate. Arcuşul lui părea fermecat. Cântând trecea de la o masă la alta, ciocnea câte un pahar ici-colo, arunca priviri galeşe domnişoarelor, ca orice lăutar răsfăţat.

De-abia acuma îşi aduse aminte Titu de Ion şi-l găsi la uşa dinspre grădină, cu ochii plini de mirare şi de plăcere. Îi aduse o sticlă cu bere şi o halcă de friptură.

— Ei, ce maizici, Ionică? Îl întrebă în fugă, fiind grăbit să nu întrerupă tachinarea Lucreţiei.

— Tare-s mândre petrecerile dumneavoastră, domnişorule! Zise flăcăul cu privirea aprinsă.

Cel dintâi vals, după pauză, pricinui lui Titu o mare satisfacţie. Profesorul Oprea, dansând cu Lucreţia, uită de candelabrul cel mare şi trecu prin zona primejdioasă. O ploaie de stearină se scutură în spatele îndrăgostiţilor. Toată lumea făcu haz de păţania aceasta, iar Titu se grăbi să şoptească necredincioasei:

— Vezi? Pedeapsa lui Dumnezeu pentru cadrilul al doilea! Zorile pnveau pe ferestrele sălii şi balul nici gând să se

sfârşească. Tinerii nu se mai săturau şi bisau furtunos toate dansurile, înverşunându-se chiar să nu lase pe domnişoare să plece acasă…

În dosul uşii dinspre grădină, Ion, cotoşmanit în suman, nu simţea nici frig, nici somn privind petrecerea domnilor. Mesele încărcate, muzica, frumuseţea domnişoarelor, râsetele, chiar şi sudorile dansatorilor îl mângâiau şi-l întărâtau neîncetat. Văzând feţele vesele i se părea că toţi oamenii aceştia duc o viaţă fără nici o grijă, fără necazuri şi fără supărări. Îi pizmuia amintindu-şi zbuciumările şi chinurile lui. „Bine le mai merge domnilor!” îşi zicea cu o părere de rău dureroasă.

Dacă ar fi învăţat carte, poate că ar fi şi el printre dansatori, vesel, fără gânduri grele, fără trudă în oase! Dacă ar fi ascultat pe Herdelea… Apoi toată dragostea lui zbura iar acasă, alintând pământurile fără de care viaţa lui întreagă n-ar mai avea nici un rost. „Toate astea nu plătesc cât o ceapă degerată”, se gândi dânsul în cele din urmă, cu ochii mari răsfrângând mereu petrecerea domnească, dar văzând de-acuma numai pământul aspru şi totuşi ademenitor, ca o ţărancă voinică şi frumoasă a cărei îmbrăţişare îţi zdrobeşte oasele…

Tot satul cinstea mai mult pe Ion şi-l compătimea de când s-a aflat ce-a păţit la judecătorie. Unii ocărau pe Belciug, alţii huiduiau pe Simion Lungu care însă se apăra din răsputeri că n-are nici o vină şi nici nu mai îndrăznea să sufle o vorbă despre brazdele împricinate. Doar Vasile Baciu, şi numai la beţie, striga: „Uite cine umbla să ia pe Anuţa mea!” Când era treaz însă, lua şi el partea lui Ion şi odată, întâlnindu-l pe uliţă, i-a spus cu glasul înduioşat:

— Lasă, măi băiete, că temniţele-s pentru oameni, nu pentru draci!

Osânda totuşi răscolea toate planurile flăcăului, clătinându-i încrederea. I se părea că, dacă va sta închis şi departe două săptămâni, va pierde şi pe Ana, şi mai ales pământurile ei pe care începuse să le privească întocmai ca

şi când ar fi ale lui. Avea o presimţire ciudată că Vasile Baciu va face ce va face şiva aduce, în lipsa lui, pe George în casă. Şi atunci toate nădejdile lui s-ar împrăştia în vânt şi ar rămâne tot aşa de becisnic ca până acuma, silit să îndrăgească veşnic numai pământul altora.

Cum zilele treceau şi sentinţa nu mai venea, neliniştea lui creştea. Îşi închipuia că întârzierea poate să însemne şi o agravare a pedepsei. Dacă pe câteva vorbe ale popii s-a pomenit cu două săptămâni de temniţă, de ce nu s-ar aştepta şi la mai rău? Cu toate acestea n-avea nici o ură împotriva preotului şi nici chiar împotriva judecătorului. Îşi zicea că e la mijloc bătaia soartei lui nenorocite. Totuşi, în lovitura aceasta, avea şi mulţumirea că barem s-a ales de-a binelea cu brazdele lui Simion.

Se ducea la Ana mereu, din ce în ce mai îngrijorat să n-o piardă. Blândeţea fetei începea să-l neliniştească, bănuind într-însa o şiretenie. De altfel tărăgănările ei, când îi cerea să-l bage-n casă ori să petreacă noaptea cu el în şură sau în podul cu fân, îl făcuseră să se îndoiască de ea. Apoi într-o seară, vorbind de păţania lui şi când ea plânse şi-l rugă să se ostoiască şi mai bine să stea în temniţă decât să se pună împotriva celor mari, Ion se înfune parcă l-ar fi lovit cu măciuca-n cap. Era sigur că fata se boceşte din vicleşug, umblând să se scape de dânsul… Nu-i mai spuse nimic, dar se hotărî să nu se dea bătut, orice ar fi să se întâmple…

Cum îi sosi sentinţa, cum fugi cu ea la Herdelea.

— Să mă înveţi, domnule învăţător, şi să nu mă laşi, că pacostea asta mă omoară! Zise dânsul mohorât.

— Ia nu mai umbla cu copilării, Ioane, ca doar bărbat eşti, nu pleavă! Răspunse învăţătorul jumătate în glumă, jumătate în serios, înţelegându-i îngrijorarea.

— Dumneata nu ştii ce ştiu eu, domnule învăţător, altminteri ai zice tot ca mine! Murmură flăcăul clătinând din cap.

Herdelea citi hârtia mormăind până la sfârşit, apoi, ca şi când n-ar fi pătruns-o îndeajuns, o mai citi o dată.

— Hm! Făcu dânsul ridicând ochii spre flăcău. Eu zic să-i dai dracului pe toţi, Ionică, şi să te mulţumeşti cu pedeapsa! Adică ce-o să fie dacă-i sta şi tu la răcoare două săptămâni? Altfel te pomeneşti că păţim şi mai rău!

Învăţătorul se temea acuma să se mai amestece. Dac-ar fi fost după sufletul lui, s-ar fi dus cu Ion şi până la împăratul. S-a gândit însă bine şi şi-a dat seama că orice armă are două tăişuri. Judecătorul împărţea dreptatea după cum i se năzărea; se credea mare cunoscător de oameni şi tălmăcea legile astfel încât să se potrivească cu dorinţele lui. Herdelea ar fi fost fericit să-l poată plesni puţin, mai ales că faţă de dânsul ungurul se arăta mândru şi uneori chiar dispreţuitor. Dar îl ştia răzbunător şi aceasta îi domolea pornirea. Când ar afla judecătorul că el a făcut plângerea, nu s-ar lăsa până nu l-ar zdrobi… Pe urmă ar trebui să încurce şi pe Belciug în bucluc. Nici vorbă, felul cum preotul se poartă cu dânsul în vremea din urmă l-ar îndreptăţi să-i tragă o săpunealăbună, să-l înveţe minte. Şi totuşi ce-ar folosi el dintr-o ruptură zgomotoasă cu Belciug?

Încercă să lămurească flăcăului toate primejdiile. Sfaturile lui paşnice însă mai mult întărâtau pe Ion care se bătea mereu cu pumnii în piept:

— Iau eu toate răspunderile! Mai bine să mă spânzure decât să mă calce aşa în picioare!

Hotărârea flăcăului înmuie împotrivirea învăţătorului. Toată seara se tocmiră. Cu cât Herdelea şovăia mai tare, cu atât Ion stăruia mai aprig, parcă în joc ar fi fost însăşi viaţa lui.

Dăscăliţa şi fetele împărtăşeau pe deplin scrupulele învăţătorului şi îndemnau din când în când pe Ion să se astâmpere sau, în orice caz, să se ducă la notar să-i facă „lăcrămaţia”. În cele din urmă îşi dădu părerea şi Titu:

— Şi eu cred că mai bine ar fi să-i lăsaţi în plata Domnului, că de temniţă, orice ai face, tot nu scapi, asta-i sfânt. Dar dacă nu vrea şi nu vrea, nu văd de ce nu i-ai face plângerea? Eu zic să i-o faci fără grijă… Şi ca să nu-ţi

cunoască scrisul, pune pe Laura să o copieze, şi gata! Foarte simplu!

Părerea lui fu adoptată de toţi şi Herdelea capitulă:

— Adevărat, cine poate să cunoască scrisul Laurei?

Se aşeză şi făcu o jalbă amănunţită şi simţită, în care judecătorul şi preotul se întovărăşeau spre a năpăstui pe un biet ţăran nevinovat. Când o citi pe româneşte lui Ion, toţi se înduioşară. Laura o transcrise îndată cu oarecare emoţie. Herdelea avu grijă s-o pună tot pe ea să scrie şi adresa pe plicul mare: ministrului de justiţie…

— Uite, Ionică! Mâine dimineaţă o dai recomandată la poşta din Armadia, şi să fie într-un ceas bun! Zise învăţătorul mişcat.

Ion era uluit de mulţumire; puse pe masă trei zloţi şi nu vru să iasă din casă până ce Herdelea nu-i primi.

— Nici nu ştii dumneata ce bine mi-ai făcut, murmură flăcăul sărutând mâna învăţătorului.

— Bine că i-ai făcut-o, zise Titu după ce plecă Ion. Adică de ce să-şi bată joc de el toţi măgarii?

Peste vreo două săptămâni, în amurg, silvicultorul Madarasy cu solgăbirăul Chiţu şi cu şeful percepţiei din Armadia, într-o căruţă uşoară, se opriră în faţa casei învăţătorului. Fuseseră la vânătoare de iepuri în hotarul Pripasului, alergaseră toată ziua şi nu izbutiseră să tragă măcar un foc de puşcă. Se întorceau pleoştiţi, zgribuliţi de frig şi de umezeală; doi câini tremurau lângă căruţă, cu urechile dăbălate, fără să se sinchisească de dulăul învăţătorului care, cu labele pe gard, hămăia din ogradă, furios că nu-l bagă în seamă nimeni. Ca să-şi alunge necazul şi să nu intre în orăşel ziua şi cu genţile goale, vânătorii nenorocoşi hotărâseră să poposească la Jidoviţa, la cârciuma lui Neumann, să se dezmorţească cu câteva litre de vin fiert şi chiar să-şi potolească foamea înainte de-a ajunge acasă.

Ştiind că, dacă vor fi singuri, vor continua a vorbi numai de vânătoare, făcându-şi imputări plicticoase reciproce, se

gândiră să poftească atât pe Herdelea cât şi pe Titu cu care erau toţi în legături prieteneşti. Învăţătorul ar fi fost bun bucuros să iasă să se mai distreze puţin, dar nu îndrăznea să se mişte fără consimţământul doamnei Herdelea, care găsea nedemn din partea unui om bătrân şi cu necazuri să se aşeze la beţie cu toţi fluşturaticii Armadiei. Titu poate face ce pofteşte, că-i tânăr şi fără răspundere… Trebui să coboare din căruţă Madarasy, să stăruiască din răsputeri până să o înduplece, dar cu condiţia, repetată energic de mai multe ori, să nu cumva să întârzie peste vremea cinei…

La cârciuma lui Neumann găsiră o societate numeroasă şi veselă: profesorul de greceşte Maiereanu, un chefliu şi jumătate, cu creştetul pleşuv şi cu o barbă mare atinsă de cărunţeală, popa Belciug, profesorul Spătaru, tatăl prietenelor bune ale fetelor lui Herdelea, doctorul Filipoiu, avocatul Paul Damian şi popa din Vărarea, cel mai straşnic beţiv de pe valea Someşului, care era aici de ieri de la amiazi şi nici gând n-avea să se urnească.

Titu îşi dădu seama că aici are să se încingă o petrecere care nu se va isprăvi nici până mâine dimineaţă. Şi deodată îi răsări în minte doamna Lang şi inima începu să-i bată furtunos. Trebuie să aducă la chef şi pe Lang. Dacă izbuteşte, îi surâde fericirea. Pe Lang, când dă de băutură, nu-l clinteşti nici cu şase boi, mai ales când băutura e pe gratis… Într-o clipă se şi hotărî: se va duce să-l poftească. Lang e simpatic la beţie şi n-o să-l dea nimeni afară.

Până să fiarbă vinul, şi în vreme ce ceilalţise întinseră la vorbă, Titu ieşi, fără palton, ca să nu se creadă că vrea s-o şteargă de tot.

Dădu buzna în casa soţilor Lang care nu ştiau cum să mai omoare timpul. Bărbatul clipocea pe un scaun, iar Roza şedea la gura sobei cu privirile pierdute în jocul flăcărilor tremurătoare. Femeia se sculă repede, cu obrajii îmbujoraţi de căldura focului, şi-l întâmpină învioratã:

— Cât eşti de drăguţ că vii să ne mai scuturi din plictiseala asta otrăvitoare!

Când auzi Lang despre ce e vorba, sări deodată fericit:

— Uite prietenul adevărat care nu-şi uită niciodată prietenii! Strigă dânsul luându-şi îndată paltonul şi pălăria, gata de plecare.

Titu schimbă o privire cu Roza, care începu să se plângă că i-e frică să rămână singură, că să nu mai meargă nicăieri, mai bine le pregăteşte aici câte un ceai… Lang nici n-o asculta.

— Vino, dragă, nu te potrivi toanelor femeieşti! Mormăi el către Titu care încerca să liniştească pe Roza.

Fiindcă tânărul mai zăbovea, Lang o porni înainte. În aceeaşi clipă Titu sărută puternic mâna Rozei şi şopti puţin răguşit:

— Ai să te superi dacă viu să te văd mai târziu?

Femeia nu răspunse. Ochii ei însă străluceau ca o chemare…

Lang, ca beţiv reputat, fu primit cu o explozie de bucurie. I se oferi un scaun lângă perceptorul din Armadia, să poată tăifăsui împreună ungureşte.

Între timp ceilalţi înconjuraseră pe crâşmăriţa tinerică, durdulie şi sprintenă, asaltând-o cu complimente ştrengăreşti pe care ea le asculta zâmbind neobosită în dreapta şi în stânga, spre a mulţumi tuturor pentru atâta cinste. Cârciumarul închidea ochii şi urechile, fiind vorba de bunul mers al afacerii, şi doar în răstimpuri se strecura în odaia unde petreceau domnii şi numai ca să vadă să fie toate în ordine. În cele din urmă însă îşi vârî capul pe uşă şi, făcând un semn soţiei sale, vorbi mieros muşteriilor:

— Mă rog dumneavoastră… fierbe vinul în clocot… e nevoie de muiere…

După ce ieşi crâşmănţa, popa din Vărarea începu să lălăie cântece bisericeşti spre marea indignare a lui Belciug care nu putea îngădui asemenea fărădelege din partea unui preot. De aici se porni o discuţie serioasă căreia nu-i puse capăt decât revenirea cârciumăresei, cu o tocană uriaşă, şi a cârciumarului, cu un ceaun de vin fiert.

Într-o clipă toate sticlele goale şi rămăşiţele de mâncări fură date la o parte; numai popa din Vărarea nu se îndură să se despartă de sticla lui de vin roşu, încât trebui să i-o smulgă din mâini doctorul Filipoiu.

Se ospătară zdravăn… Cu cât foamea se potolea, cu atât paharele se goleau mai des şi limbile turuiau mai slobode. Veselia creştea mereu. Vremea trecea ca părerea. Când îşi aduse aminte Herdelea de făgăduinţa că până la cină va fi negreşit acasă, era târziu de-a binelea: aruncă o privire întrebătoare lui Titu care-i răspunse printr-un zâmbet complice.

— Acuma e prea târziu, ce să mă mai supăr degeaba! Se mângâie bătrânul sorbind alene din pahar.

Deodată profesorul Spătaru, mititel şi cu cioc blond, în culmea unei înflăcărări mult stăpânite, se porni să cânte Deşteap-tă-te, române. Solgăbirăul Chiţu păli şi-şi muşcă buzele. Văzând însă că mai toţi ţin hangul profesorului, se ridică în picioare şi curmă cântecul, zicând:

— Nu pot permite, domnilor, să faceţi şi aici politică! Spătaru, înţepat, sări şi el în picioare şi se răsti la Chiţu cu nişte ochi fulgerători de mânie şi de băutură:

— Iar eu nu-ţi permit dumitale să fii obraznic, domnule! Aici nu suntem în cancelaria dumitale renegată, ai înţeles? Acolo să te răţoieşti dumneata, nu aici, între oameni cumsecade! De altfel, dacă nu-ţi place, uite colo-i uşa!

— Domnule profesor – se înfune solgăbirăul – nu uita, te rog, cu cine vorbeşti!

— Cu un renegat vorbesc, ştiu prea bine! Mi-ai fost elev, dar mi-i ruşine că mi-ai fost, că n-ai obraz nici cât o ciobotă!

Chiţu, clocotind, dădu să plece. Câţiva împăciuitori, cu Herdelea în frunte, se repeziră şi-l opriră, în vreme ce Spătaru răcnea biruitor:

— Lăsaţi-l să se ducă dracului! Aici nu ne trebuiesc renegaţi! Solgăbirăul, fireşte, rămase, dar murmurând dispreţuitor:

— Are noroc că-i beat, altfel…

Silvicultorul Madarasy, îngăduitor, zise blând luiChiţu:

— De ce să nu cânte, prietene, dacă aşa le place? Exagerezi.

— Eu nu pot admite nicăieri agitaţiile şoviniste, se indignă solgăbirăul. Conştiinţa mea nu m-ar ierta, căci astea-s agitaţii!

— Aş, agitaţii, mormăi silvicultorul. Mai dă-le încolo de agitaţii! Parcă statul are să se prăbuşească din pricina unui cântec… Îmi pare rău că nu-l ştiu, că l-aş cânta şi eu, iată!

— Ascultă-l, domnule, şi ruşinează-te! Răcni Spătaru. Dumnealui e ungur, iar dumneata ai obrazul să te numeşti român! Pfui! Domnule, dă-mi voie să te pup! Eşti un om admirabil! Adăugă apoi repezindu-se la Madarasy şi sărutându-l zgomotos. Ştiam noi bine că renegaţii poartă vina tuturor persecuţiilor noastre… Renegaţii, jidanii şi ceilalţi ticăloşi!

Discuţia se aprindea din ce în ce, făgăduind să nu se isprăvească niciodată, spre bucuria lui Lang care simţea că astfel cheful va ţine până-n dalba ziuă. Titu tăcea mereu, frământat de nerăbdare, pândind clipa priincioasă când să se facă nevăzut. Spătaru îşi puse în cap să convingă cu orice preţ pe Chiţu că e mişel împreună cu toţi cei de teapa lui şi începu să-i înşire nedreptăţile şi mizeriile pe care le suferă românii în Ungaria.

— Suntem mai oropsiţi ca robii din vechime! Întrerupea deseori Belciug foarte grav şi posomorât.

Avocatul Damian, spân, cu ochii foarte mari şi foarte albaştri, completa pe Spătaru adresându-se mai ales silvicultorului Madarasy, care aproba din cap cu o figură potrivită împrejurărilor. Din când în când se întorcea spre colţul perceptorului, căutând să-i explice şi lui pe ungureşte; dar îndată ce perceptorul voia să-l contrazică, se reîntorcea la Madarasy în româneşte.

Solgăbirăul nu era tare în replici şi, la toate dovezile profesorului, răspundea cu un zâmbet de superioritate:

— Născociri tendenţioase! Daţi-mi argumente serioase, nu flecării iredentiste!

Maiereanu se chercheli repede şi se simţi obligat să contrazică pe toţi. Respingea cu mândrie învinuirile lui Spătaru şi combătea vehement pe solgăbirău, căutând să arate ambelor tabere că iredentismul românesc nu există decât în închipuirea şoviniştilor. Fiindcă ceilalţi nu-l lăsau niciodată să-şi isprăvească cuvântările, Maiereanu se roşea, bufnea şi ridica ochii în tavan de supărare.

— Vrem să fim liberi şi independenţi, domnilor! Urlă Spătaru în cele din urmă. Vrem să ne unim cu fraţii noştri de pretutindeni!

Damian dovedi îndată perceptorului, cu date din istoria tuturor popoarelor, că dorinţa de unire cu fraţii de acelaşi sânge e o pornire firească pe care n-o poate împiedica nici o putere omenească, iar Madarasy, însufleţit deodată de băutură, se ridică şi strigă:

— Eu admit, domnilor! Fraţii să fie fraţi! Dreptatea să triumfe! Solgăbirăul Chiţu, desperat, se sculă iar să plece. Îşi îmbrăcă încet paltonul şi se duse până la uşă, mormăind furios şi aşteptând să sară cineva să-l oprească. Negăsindu-se însă acuma nimeni să-l cheme înapoi, se întoarse singur, mai cu seamă că-iveniân minte un răspuns zdrobitor:

— Dacă n-ar fi libertate în ţara asta, aţi putea dumneavoastră vorbi astfel şi încă în faţa mea? Răcni dânsul scoţându-şi haina şi aşezându-se iar la loc.

Spătaru, Damian şi chiar doctorul Filipoiu, care de obicei tăcea ca mutul la beţie, îi răspunseră deodată, cu aceeaşi vorbă:

— Renegatule, să taci!

Atunci însă interveni Maiereanu, declarând sentenţios, că nu îngăduie nimănui să terorizeze pe Chiţu şi adăugând că el, ca cetăţean cinstit, nu vrea să audă de himere şoviniste. Popa din Vărarea, beat-leucă, cu capul pe masă, bolborosi:

— Eu nu vreau nimic… Nu vreau… Jos! Nu vreau!

Herdelea vorbea încet, ungureşte, cu perceptorul şi dezaproba cu un zâmbet încurcat pe Spătaru, deşi în sufletul lui admira îndrăzneala cu care profesorul ocărăşte pe solgăbirău şi pe unguri. Perceptorul, secondat de Lang, explica lui Herdelea cu multe argumente că nicăieri nu sunt românii mai fericiţi ca în ţara ungurească, iar învăţătorul asculta cu acelaşi zâmbet nedumerit, înfricoşat să nu intre cumva şi el în gura luiSpătaru.

Pe la miezul nopţii Belciug refuză să mai bea, spunând că a doua zi trebuie să slujească în biserică şi deci, după regulile canonice, are nevoie de reculegere trupească şi sufletească. Se stârni o furtună de protestări, iar popa din Vărarea dădu îndată de duşcă un pahar, spre a-i servi drept pildă, şi zise că ceea ce face Belciug e un dogmatism nevrednic de vremurile noastre moderne.

Vijelia fu mulcomită de întrebarea bruscă, pusă de Madarasy:

— Dar poetul nostru?

Atunci băgară de seamă toţi că Titu hpseşte. Chemată, crâşmănţa îi lămuri, trăgând şiret cu ochiul, că domnişorul a şters-o mai bine de două ceasuri. Herdelea simţi un fior de spaimă. Se temea că Titu va fi plecat acasă şi, gândindu-se la scandalul pe care i-l va face dăscăliţa, îşi ticlui un plan cum s-o tulească şi el mai repede. Lang însă răspunse silvicultorului, chpind înţelegător:

— Ei, ce vreţi, tinereţea, sânge fierbinte! Cine ştie în ce braţe se odihneşte acuma poetul nostru!

Vâlvătaia chefului izbucni mai neastâmpărată, mai ameţitoare…

Titu stătuse pe ghimpi. Îl rodea o emoţie ca în preajma unui examen greu. Îşi zicea mereu „în sfârşit” şi i se părea că fiece minut de întârziere e o pierdere (reparabilă. Băuse numai atâta cât să-i întărească îndrăzneala şi cu gândul mereu să dispară neobservat de nimeni. Cârciumăreasa, care-l simpatiza fiindcă-i făcea complimente, îi dădu o mână

de ajutor, scoţându-i pe furiş paltonul din odaia unde chefuiau domnii.

Până în uliţă a avut o clipă de teamă: ce-ar fi dacă s-ar strica petrecerea din cauza discuţiilor şi s-ar pomeni cu Lang? Vântul aspru, care bătea dinspre Someş, îi alungă însă din minte orice grijă şi-i vrăji în suflet odăiţa caldă, împodobită cu chipul alb al femen dorite.

Satul dormea într-o beznă adâncă. Numai în fereastra casei lui Lang licărea o închipuire de lumină, de-abia strecurată prin perdelele lăsate.

Titu se apropie cu paşi de lup. Uşa tinzii nu era încuiată. Trase mai tare din ţigara aprinsă spre a dibui mai uşor odaia din stânga şi ca să nu se împiedice de ceva prin întuneric. Avu însă grija să învârtească de două ori, foarte încet, cheia în broasca antreului. Apoi deschise ca un hoţ uşa dormitorului şi se furişă în vârful picioarelor.

Pe noptiera de lângă patul larg, lampa, cu abajurul de hârtie roşie, cu flacăra scăzută, lumina slab odaia. Abajurul stătea strâmb, ca o pălărie pe capul unui beţiv, aşa încât aproape toată lumina cădea asupra patului dându-i o înfăţişare pompoasă şi trandafirie. În pat, Roza Lang, cu spatele spre uşă, dormea uşor, parcă somnul ar fi surprins-o într-o aşteptare plăcută. Părul ei, desprins, se împrăştiase pe perna moale, numai câteva şuviţe se odihneau pe spinarea-i albă şi plină. Umerii cămăşii alunecaseră până aproape de mijloc, iar poalele i se urcaseră mai sus de şoldurile rotunde. Braţul stâng, întins leneş, îşi rezema degetele subţiri pe dunga patului. Picioarele goale, răzvrătite, erau unul ascuns până-n genunchi, iar celalt îndoit puţin şi aruncat peste plapuma mototolită.

Titu privi zăpăcit corpul femeii şi ochii i se opriră pe şoldurile care parcă-l îndemnau să le îmbrăţişeze. Nu mai ştia ce să facă. Carnea i se înfăţişa în toată ademenirea ei, tulburându-i simţurile. Goliciunea îl chema şi în acelaşi timp îl şi înspăimânta. Mai mult în neştire îşi lepădă paltonul. Îşi simţea sângele clocotind. Inima îi bătea în piept ca un

ciocan vrăjmaş, încât se temea ca nu cumva bătăile acestea s-o deştepte pe Roza din somn. Se bucura c-a găsit-o dormind şi apoi îndată îşi zicea că ar fi fost poate mai bine s-o fi nimerit trează şi îmbrăcată.

Căldura din odaie îl înăbuşea… Se apropie tiptil de pat, se plecă şi-şi lipi gura pe ceafa catifelată a femeii, printre şuviţele de păr care miroseau îmbătător. Carnea se înfioră puţin sub buzele lui tremurătoare. Atingerea corpului însă îi aprinse deodată toate simţurile. Nu mai văzu decât carnea trandafirie şi ispititoare. Fără să-şi mai dea seama, palmele lui mângâiau pătimaş braţele, şoldurile, picioarele femeii, iar buzele lui nu se mai săturau sărutând. Roza se trezi alene, ca şi când ar fi aşteptat sărutările, se întoarse încetişor spre dânsul cu ochii pe jumătate închişi şi şopti galeş:

— Ai venit, micule? Mi-eşti drag… te…

Titu îi închise repede buzele, apoi îi acoperi obrajii cu sărutări, iar ea îi cuprinse gâtul cu braţele care parcă-l frigeau. Tânărul o săruta neîncetat, bâlbâind vorbe fără şir, şi doar ca prin vis vedea privirile moi ale femeii, buzele ei roşii şi umede ce se întindeau spre gura lui, mereu însetate. Corpul Rozei se răsuci şi se lipi de Titu care, simţindu-i căldura, îl încolăci cu amândouă braţele şi-l strânse sălbatic parcă să-i sfărâme oasele. Sânii plini, cu sfârcurile roze, îi ardeau pieptul. În îmbrăţişarea aprinsă femeia se zvârcolea gemând cu ochii închişi…

Pe urmă Titu sări jos din pat ruşinat, neîndrăznind să se uite la Roza care stătea nemişcată, cu faţa în sus, cu braţele moarte, cu pieptul umflat. I se părea acuma că în odaie e lumină ca ziua şi lumina parcă-l înfricoşa. Se gândi că femeia are să creadă că-i un bădăran rău crescut pentru că s-a urcat în pat cu ghetele. Apoi îşi aduse aminte de Lang şi îndată îi năvăli în minte sumedenie de scene cumplite în care bărbatul înşelat lua înfăţişarea unui cavaler răzbunător din vremurile eroice. Dădu să-şi ia paltonul, hotărât să plece înapoi la cârciumă, ca să fie feriţi de orice

întâmplare. Roza însă îi surpnnse gestul şi, sculându-se repede, îi zise cu o imputare dulce:

— Cum, micule drag? Vrei să pleci? Ţi s-a şi urât cu mine?

— Mi-e să nu se întâmple să plece Lang, murmură Titu fără să o privească în ochi.

— O, ce copil eşti, drăguţule! Dar Lang nici nu se gândeşte să vie până mâine la amiază. Nu lasă el un chef pentru nimic în lume şi cu atât mai puţin pentru sărmana nevastă-sa. În privinţa aceasta poţi fi absolut sigur… Şi chiar presupunând imposibilul, dacă ar veni, ar veni beat. Ei, şi atunci noi trecem în cealaltă odaie, pe canapea, iar pe dânsul îl lăsăm să sforăie aici ca un nemernic… Pe urmă, în zori, ai vreme să pleci şi tu…

Femeia vorbea cu o mulţumire copilărească. Sfiala lui Titu îi aţâţa poftele. Tânărul stângaci, uluit de iubire, era pentru ea ceva fermecător. Şi cum Titu tăcea mai zăpăcit, Roza se ridică în genunchi şi-l chemă drăgălaş, întinzând braţele goale:

— Vino, sărută-mă, puiule mic şi drag!

Titu o privi printre gene. Prin cămaşa subţire formele femeii se întrezăreau mai ademenitoare. Patima îi goni într-o clipă toate şovăielile. Din doi paşi o luă în braţe şi o doborî. Roza însă îi alunecă din mâini şi se ascunse sub plapumă de nu i se mai vedea decât vârful nasului. Scoase limba ştrengăreşte şi apoi îi porunci cochet:

— Ori te dezbraci, ori dacă nu… mmic!

Tânărului îi trecu prin creien, ca o străfulgerare, că rufele lui nu sunt tocmai potrivite pentru aventuri galante. Dar sângele îi fierbea în vine…

Adormiră târziu, îmbrăţişaţi… Îi trezi însă pe urmă un ciocănit aspru în geam. Titu tresări îngrozit, sigur că a sosit ceasul răfuielii. Într-un minut încercă nenumărate hotărâri: ce să zică ori să facă, cum să se apere, mai bine să fugă, sau să se ascundă… Vru să se dea jos din pat, dar Roza îl opri liniştită, punându-i mâna pe gură ca să nu răspundă şi şoptindu-i:

— Stai frumos! Nu mişca! N-avea fricǎ!

În şira spinării, Titu simţea totuşi o furnicare rece. Ciocănitul în geam se repetă mai ameninţător. Îi răspunse glasul Rozei, mai mult prefăcut decât supărat:

— Cine-i?

— Eu, eu, dragă, nu te supăra! Mormăi afară vocea lui Lang, răguşită de băutură. Rozica dragă, noi mergem în Armadia, auzi tu? Ne ducem toată banda… Tu să ai grijă mâine dimineaţă, dacă cumva nu viu până-n vremea şcoalei, să dai drumul copiilor, auzi? Ei, noapte bună, Rozico! Somn uşor!

Paşii bărbatului se îndepărtară şovăitori. Titu îşi aruncă ochii la ceasornicul de pe noptieră. Era trei şi jumătate. Femeia se lipi lângă dânsul, îl sărută lung şi-izise:

— Mai avem un ceas, două până să pleci… Dar nu mai dormim… Aşa-i, urâtule?

Din clipa când a pus jalba la poştă în Armadia, Ion s-a simţit iar liniştit, parcă ar fi scăpat de toate grijile. Se ducea seara pe la Ana şi pândea neîncetat prilejul când să-şi izbândească planul care-i fierbea în minte şi-i umplea sufletul de nădejdi bune.

Ştia bine că George nu încetează de-a merge pe la Vasile Baciu. Deseori a trebuit să aştepte până-l vedea plecând şi apoi până se culca Baciu şi stingea lumina, ca să poată ieşi afară Ana. Dar nu-i mai păsa de nimeni şi de nimic, atât era de sigur de biruinţă. Numai prilejul să-i sosească…

Sufletul Anei se scălda într-o bucurie nemărginită. Uitase toate suferinţele şi îndoielile ce i le pricinuise Ion. Vedea numai că acum vine mereu şi-l aştepta mereu mai drăgăstoasă. Stăruinţele flăcăului erau dovada unei iubiri stăpânite şi reizbucnite care o umplea de mândrie. De cum se însera o cuprindea nerăbdarea şi, gătind cina sau aşezând prin casă, inima ei îl simţea întruna pe-afară, dosit după vreo claie, sub un gard, în vreun şanţ, tăcut şi neclintit. Îi era milă de dânsul şi ochii ise umezeau de lacrimi. Îşi ascundea însă fericirea faţă de tatăl ei, zâmbind

mult, arătându-se voioasă. Când pica George, îl primea fără sfială ca pe un vrăjmaş de care nu mai ţi-e teamă. Se uita drept în ochii lui iscoditori, zăpăcindu-l şi prostindu-l. Mulţumirea sufletească parcă deşteptase într-însa dibăciile femeii care iubeşte şi-şi apără dragostea.

Din zi în zi George pricepea mai lămurit că Ion i se pune de-a curmezişul. De aceea se încăpăţâna mai rău. Voia să-i prindă şi-şi zicea că atunci se va potoli. Ieşind din ograda lui Vasile Baciu, se uita în toate părţile să-l descopere. Şi fiindcă vremea trecea tot mai chinuitoare, se hotărî să sfârşească cu orice preţ... Peste vreo săptămână se făcu că coteşte pe Uliţa din dos, dar se întoarse ca un hoţ şi se aşează la pândă. Atunci văzu pe Ion intrând...

Siguranţa nu-l mulcomi decât o clipă. Făţărnicia Anei îl biciuia. Se gândi întâi să-i întoarcă spatele. Gândul acesta însă fu repede strivit de dorinţa ce i se învâltora mai puternică în suflet, de-a rămâne în preajma fetei, de a mai nădăjdui. De-acuma începu să meargă şi mai des pe la Baciu, iar când nu se ducea, dădea târcoale casei, privind cum se apropie celalt, holbând ochii să vadă cum se sărută sau se îmbrăţişează în poartă, necăjindu-se chiar că nu le aude vorbele...

Ion însă vorbea puţin. Prin tăcere urmărea să deştepte mai multă iubire în imma Anei, să se facă mai dorit. Voia să-l cheme ea tot mai înăuntru. Astfel ajunsese din uliţă în poartă, apoi în ogradă, pe urmă pe prispă... Acuma mai trebuia să pătrundă în casă. Fata privea apropierile acestea ca nişte izbânzi ale ei asupra lui şi simţea în fiecare seară tot mai nebună o pornire de a se topi în braţele flăcăului, de a-i da dovada întreagă a iubirii. Deseori îi zicea cu sfială feciorelnică în glas:

— De ce nu vii în casă, Ionică?

Flăcăul însă îi închidea gura veşnic cu întrebarea plinmă de imputare:

— Dar tatăl tău?

În sfârşit se apropia Crăciunul. O iarnă urâcioasă se zbătea să coboare pe pământ, dar parcă nu avea încă destulă putere. Văzduhul cernea mereu fulgi leneşi care se topeau până să ajungă jos şi se prăpădeau în băltoacele de noroi. Ion sosea totuşi în toate nopţile, nesmintit. Apoi, într-o seară răscolită de zăpadă măruntă, veni mai devreme puţin. Casa zăcea în întunenc, neagră ca un bivol adormit. Intră în ogradă şi se aşează pe prispă, mai închis şi mai hotărât ca altă dată. Aşteptă fără nici un gând în minte. Doar inima îi bătea mai aspru, muncită poate de o presimţire. Primprejur tăcerea era aşa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii şi chiar cum se ciocnesc în văzduh ca nişte fâlfâiri de aripi mici. Într-un târziu uşa tinzii se deschise scârţâind şi Ana se ascunse repede în sumanul lui, zicându-i îndată rugătoare şi alinătoare:

— Astă-seară trebuie să vii în casă, Ionică! Nu te las până nu vii. Tata doarme dus. A venit beat din Jidoviţa şi acu sforăie de hurducă pereţii!

Ion îi cuprinse mijlocul şi-i mângâie sânii peste cămaşa lungă. Apoi se sculă fără o vorbă şi porni după ea. În tindă se opriră. Fata trase zăvorul, pe urmă îl luă de mână şi-l duse în casă.

În odaie era parcă mai întuneric. Numai ferestrele se desluşeau puţin ca nişte găuri cenuşn. Ion cunoştea încăperea. Auzea din pat sforăitul înecăcios al lui Baciu atât de aproape că i se părea prefăcut. Un junghi rece îi cutremura imma. Ştia că, de s-ar trezi bătrânul şi l-ar simţi aici, ar fi în stare să-i crape capul fără vorbă cu securea de sub pat al cărei tăiş parcă-l zărea lucind ameninţător.

Stătură câteva clipe nemişcaţi, ascultând horcăielile. Îşi auzeau bătăile immilor, îndurerate de încordare. Sforăitul se încurcă deodată într-o tuse groasă. Vasile Baciu se urni în aşternut ca şi când ar fi dat să se scoale. Ion îngheţă. Fata îi strânse mâna cu desperare. Bătrânul însă se învârţi puţin, se întoarse iar cu faţa în sus şi sforăitul reîncepu, mai năprasnic.

Ana dormea pe cuptor, după horn, într-un culcuş de velinţe, ţoale, perne, cearşafuri aruncate de-a valma. În vatră, sub o spuză groasă, sâsâiau câţiva buşteni verzi de arin… Fata se înălţă în vârful picioarelor până la urechea flăcăului şi-i şopti, strângându-i mereu mâna:

— Lasă-ţi sumanul pe prichici… Să nu faci zgomot că ne omoară pe amândoi!

Oasele lui Ion pârâiră urcându-se în culcuş.

O luă în braţe, iar ea tremura ca zgâlţâită de friguri. Apoi Ana începu să-i şoptească imputări multe, să se jelească şi să-l roage să fie cuminte. Ion o asculta liniştit, trăgând însă mereu cu urechea spre patul lui Vasile Baciu, care era cu picioarele tocmai lângă capul lor. Îi era frică să nu-l trezească şoaptele ei şi-i astupă gura cu o sărutare.

Apoi, cu o mişcare bruscă, îi ridică până-n brâu cămaşa. Picioarele fetei erau fierbinţi şi strânse. Îşi încolăci braţele în jurul gâtului lui, îl strânse cu o putere nebănuită, parc-ar fi vrut să-l sugrume, şi-i lihăi în ureche, plângătoare, dar fără împotrivire:

— Ionică… ce vrei să faci… ce faci? Nu… Nu…

O podidiră lacnmile şi plânse cu sughiţuri, bolborosind întruna vorbe rugătoare, în vreme ce Ion o ostoia sărutând-o:

— Taci… taci… taci…

Gemetele Anei însă se înţesau tot mai nestăvihte, până ce se sfârşiră într-un ţipăt scurt, surd, care o spăimântă într-atâta că-şi încleştă dinţii în buzele flăcăului, zvârcolindu-se.

Ţipătul fetei se înfipse ca o suliţă în întunericul casei şi zbârnâi mai prelung în urechile lui Vasile Baciu care, deşi strivit de băutură, se deşteptă, ascultă cu mintea încâlcită şi, auzind oftările înăbuşite în lacrimi, mormăi nedument:

— Ce faceţi voi acolo?

Glasul tulbure îngheţă sângele în vinele îndrăgostiţilor. Ana îşi amuţi brusc suspinele, pierzându-se în braţele flăcăului.

Trecu astfel un minut. Baciu asculta, jumătate treaz, jumătate prin somn. Apoi cotrobăi cu mâna pe laviţa de la capul patului, ca şi când ar fi căutat chibritunle. Creiem lui obosiţi de beţie parcă bănuiau ce se petrece pe cuptor şi într-o clipă făcu o mişcare să se scoale, să vadă şi să-i oprească. Dar în acelaşi timp îi trecu prin gând că trebuie să fie George şi deci poate să-l lase în pace. Gândul acesta îl prăvăli într-un somn mai liniştit. Totuşi bâigui prosteşte până să-l copleşească toropeala:

— Apoi... ia seama... nu... vezi bine... ruşine... porcăna... asta...

Îndrăgostiţii nu mai suflară nici o şoaptă. Stăteau îmbrăţişaţi şi neclintiţi ca şi când s-ar fi unit pentru totdeauna. În curând sărutările lor fură iar înghiţite de sforăitunle din pat...

Ion se coborî de pe cuptor când cântau cocoşii a doua oară şi Ana îl însoţi până la poartă. Frigul părea mai vrăjmaş, iar întunencul mai posomorât.

— Tare mă tem să nu fi rămas grea! Murmură fata cu dinţii dârdâind şi glasul ei domol se împrăştie în tăcerea nopţii ca un strigăt puternic.

Flăcăul trebui să-şi muşte buzele ca să nu izbucnească de bucurie. O ciupi uşor de obraz şi apoi porni mulţumit, lăsând-o în poartă.

Fulgii de zăpadă, mai leneşi, picurau blând, i se aşezau frumos pe păr, pe umeri, pe obraji; îi simţea topindu-se pe braţe ca nişte sărutări reci şi ameninţătoare. În clipa când nu mai auzi paşii flăcăului, Ana văzu deodată că din şanţul celalt se ridică un om şi porneşte întins spre ea.

— George! George! Murmură fata fugind îngrozită în casă. Vraniţa se închise în urma ei trosnind ca o descărcare de armă ucigătoare.

George, ascuns acolo de când s-a întunecat, văzuse pe Ion intrând şi l-a aşteptat până a ieşit. Cuvintele Anei le-a auzit limpede, parcă i le-ar fi spus chiar lui. Carnea îi tremura de scârbă, iar în sufletul lui se frământa un gol care-l durea.

Picioarele-i erau de plumb şi totuşi nu simţea cum le târa. Se pironi în mijlocul uliţei, cu faţa spre căsuţa turtită de povara întunencului. Stătu aşa, uluit şi pierdut, ca un stâlp de piatră. Umezeala îl pătrunsese la os. Se dezmetici. Scuipă larg, dispreţuitor şi apoi rosti cu o uşurare mare:

— Scroafă!

Capitolul V.

RUŞINEA.

Săptămâna dinaintea Crăciunului, în toate dimineţile, satul clocotea de guiţări deznădăjduite. Porcii îngrăşaţi se prefăceau în muşchi şi cârnaţi, meniţi să mai înzdrăvenească puţin pe oamenii jigăriţi de postul care parcă nu se mai sfârşea. Cu cât se apropiau sărbătorile, cu atât ţăranii le doreau mai tare, lingându-şi buzele mai dinainte în vederea ospăţurilor obişnuite şi atât de mult aşteptate. Căci în vremea postului mare numai popa şi învăţătorul mâncau de dulce: Belciug fiindcă avea stomacul afurisit, iar Herdelea fiindcă el nu voia să dea ascultare minciunilor popeşti…

În alţi ani, pe vremea aceasta, Ion, auzind guiţările, se simţea mai nenorocit ca oricând şi se înfuria văzând că, în tot satul, numai Glanetaşu şi ţiganii nu sunt în stare să facă bojotaia cuvenită, ba încă unii ţigani se sileau şi izbuteau să ajungă în rândul oamenilor şi să taie barem câte un mascur. Atunci îşi blestema viaţa care l-a sortit să rămână de ruşinea satului. Acuma, cu toate că Glanetaşu, singurul meşter al satului în căsăpirea neamului râmătorilor, avea să primească tot în natură plata pentru tăierea porcilor, spre a putea aduna cărnăriile de sărbători, flăcăul totuşi nu-şi mai pierdu firea. Faţa lui osoasă parcă strălucea. Ba chiar într-o seară, când Zenobia începu jelaniile, o curmă împăciuitor:

— Nu face nimic… În curând vom avea şi noi de toate…

Herdelea făcea ce făcea şi în fiecare an ucidea câte doi porci, întâi pentru că lui îi plăceau foarte mult cârnaţii şi îndeobşte porcăria, şi al doilea pentru că altminteri ar fi trebuit să cumpere din târg untura pentru casă, ceea ce ar

fi însemnat o cheltuială peste puterile pungu lui dăscăleşti. Dar în ăst-an bojotaia avea o importanţă şi mai mare din pricina logodnei Laurei, care urma să se serbeze negreşit în ianuarie şi cu care prilej proviziile de porc erau menite să aibă un rol fruntaş, mai ales că luau parte şi pănnţii lui Pintea, în faţa cărora familia Herdelea voia să se arate la înălţime.

Porcii învăţătorului, cumpăraţi în dricul verii şi îngrăşaţi cu porumb, de-abia se mai mişcau în coteţ, încât tăierea îi mântuia de o moarte păgubaşă, năbuşirea în propria lor grăsime, după cum spuse Glanetaşu inspectându-i cu două-trei zile înainte de termenul fatal.

În zorii zilei meşterul măcelar se înfiinţă însoţit de Ion şi de Zenobia. Casa Herdelea era în picioare, dar fetele stăteau ascunse în salon, cu capul în perne şi cu degetele în urechi ca să nu audă horcăielile animalelor osândite.

Glanetaşu îşi ascuţi cuţitul de junghiat cu multă îngrijire, împărţind rolurile tuturor: Ion va lua porcul de urechi, îl va trânti jos pe o rână şi-i va ţine capul, Herdelea şi Titu vor imobiliza picioarele dinapoi, Zenobia va ajuta la picioarele dinainte, iar dăscăliţa va strânge sângele în lighean… Totuşi lucrurile n-au mers tocmai strună, cum ar fi dorit măcelarul satului. Porcii, auzind ascuţirea uneltelor, începură să grohăie nehniştiţi, parc-ar fi simţit primejdia. Degeaba deschise învăţătorul uşa coteţului; dobitoacele nu voiau să iasă în ruptul capului. Ion trebui să apuce pe unul de urechi şi să-l tragă afară cu multă caznă. Doamna Herdelea, prea miloasă, nu putu ţine ligheanul unde trebuia, încât sângele se scurse mai mult pe de lături, făcând o pată mare roşie în zăpada proaspătă. Guiţatul porcului însă se îngroşa mereu, schimbându-se în horcăitun lungi şi din ce în ce mai rare, până când cei ce-l ţineau simţiră că nu mai clinteşte. Glanetaşu îşi şterse cuţitul şi mâinile însângerate în părul ucisului, iar Zenobia, pipăindu-i spinarea, declară că slănina e mai groasă de şapte degete… În vremea aceasta celălalt porc grohăia atât de speriat că în clipa când Ion deschise

portiţa coteţului, năvăli afară cu toată iuţeala îngăduită de grăsimea-i preţioasă, căutând să scape de moarte prin fugă. Cuţitul Glanetaşului fu astfel nevoit să-i curme viaţa tocmai lângă poarta dinspre uliţă.

Bojotaia se făcu chiar în ogradă. Paiele trebuincioase le împrumutase Macedon Cercetaşu. Porcii fură pârjoliţi amândoi deodată. Flăcările se înălţau vesele în vreme ce Glanetaşu le plimba de ici până colo pe trupurile victimelor. Ceilalţi stăteau în jurul focului, încălzindu-şi mâimle, preţăluind mereu valoarea porcilor, mai aruncând uneori câte o glumă şi trăgând în răstimpuri câte o duşcă de rachiu dintr-o ploscă plină. Mai târziu coborâră în curte şi domnişoarele, compătimiră mult pe sărmanele dobitoace, şi-şi primiră porţiile din urechile rumenite pe care le mâncară la faţa locului, potrivit obiceiului ce rămăsese din copilărie la toate bojotăile.

Munca mai grea de-abia de-acuma începea cu spintecarea, împărţirea cărnii şi a slăninii, spălatul maţelor, facerea cârnaţilor… Avură toţi de lucru toată ziua şi mai rămânea pe mâine topirea unturii şi alte mărunţişuri. Totuşi dăscăliţa, alegând cărnurile, a găsit vreme să repeadă o tocană grasă şi piperată şi chiar să răstoarne o mămăhguţa lângă ea, spre încântarea stomacului lui Herdelea, cam prea încărcat de rachiu. Cu toate stăruinţele învăţătorului, familia Glanetaşu nu se înduplecă nici măcar să guste din bunătatea de mâncare.

— Am ţinut postul atâtea săptămâni… n-o să ne spurcăm acuma, cu câteva zile înainte de sfintele sărbători, că doar nu suntem copii şi n-om plesni, se lămuri Zenobia înghiţindu-şi saliva de poftă.

Seara, după ce Glanetaşu şi Zenobia plecară, iar Herdelea adormise îmbrăcat şi pe când dăscăliţa făcea planuri cu fetele pentru a doua zi în salon, Ion, cu limba dezlegată de băutură, povesti luiTitu cum stă cu Ana.

Domnişorul îl ascultă foarte satisfăcut, îi ceru amănunte şi, în cele din urmă, îl puse să jure că i-a spus tot.

— Şi crezi c-a rămas însărcinată? Întrebă Titu cu ochii strălucitori de curiozitate.

— Cum o vrea Dumnezeu, domnişorule, răspunse flăcăul. Şi de n-a rămas până acuma, mai are vreme să rămâie! Adăugă apoi cu un râs larg care-i dezvelea gingiile roşii şi-i întipărea pe faţă atâta răutate şi încăpăţânare, încât Titu se înfricoşă şi murmură dojenitor:

— Al dracului mai eşti, măi Ioane!

Chiar în ajunul Crăciunului sosi o scrisoare de la părinţii lui Pintea prin care se fixa data logodnei pentru a doua duminică după Bobotează. Astfel sărbătorile fură în casa Herdelea mai vesele decât de obicei. Învăţătorul se aprovizionase din belşug cu rachiu, dăscăliţa făcuse nişte cozonaci ca aurul, Laura cu Ghighi pregătiră trei feluri de prăjituri ca să ajungă şi pentru a treia zi de Crăciun când se vor aduna în Pripas prietenele lor, două oale uriaşe vechi, legate cu sârmă, pline de sarmale, forfoteau pe cuptor, în sfârşit ca în toate bunele gospodării româneşti cu prilejul Crăciunului, aşa că puteau veni colindătorii şi musafirii.

Cel dintâi s-a înfiinţat Ion, cântând o colindă frumoasă sub fereastra luminată şi pe urmă mai cântând una în casă, după ce fu cinstit cu băutură şi câţiva gologani, cum e datina. Pe când era feciorul Glanetaşului înăuntru, un cârd de fete începu afară Lerui Doamne. Herdelea le pofti în casă, dar fetele fugiră ruşinate, mai ales aflând că-i şi Ion acolo. Toată seara colindătorii se ţinură apoi lanţ spre înduioşarea dăscăliţei care, în asemenea împrejurări sfinte, îşi aducea totdeauna aminte de tinereţea ei şi lăcrima.

Mai târziu sosiră şi soţii Lang care, în urma invitaţiei lui Titu, veniră să vadă cum se serbează ajunul Crăciunului românesc. În reahtate Titu, acuma muncit numai de dorul femeii iubite, îi poftise pe amândoi ca să se poată întâlni cu ea, iar Lang primise cu bucurie, şi îndată, presimţind că e rost de băutură multă şi gratuită. Sosirea acestor musafiri tulbură mulţumirea doamnei Herdelea, bosumflată că Titu i-a adus în casă nişte jidani să-i pângărească sărbătorile,

oricât se silise tânărul să-i explice că soţii Lang, deşi el e evreu, nu sunt jidani, deoarece nu ţin legea jidovească, ba chiar nici o lege. Profitând de supărarea mamei sale, Titu propuse oaspeţilor să-i plimbe puţin ca să audă cum răsună de colinzi tot satul. Lang, dedulcindu-se la rachiu, fireşte, se codi, spre bucuria vajnicului îndrăgostit care astfel putu pleca singur cu Roza. Au hoinărit vreun ceas prin locurile cele mai întunecoase, fără să simtă frigul sau să se împiedice de zăpada răbdătoare.

După miezul nopţii i-a venit inima la loc şi dăscăliţei în clipa când s-au pomenit cu corul studenţilor liceului din Armadia, sosit înadins să cânte trei colinzi „părinţilor celor mai drăgălaşe domnişoare dimprejur”, cum a spus îndrăzneţ, într-o cuvântare patetică şi cu paharul plin în mână, un elev care diviniza în taină pe Ghighi.

Veselia luă proporţii atât de mari încât, mai târziu, uitând neînţelegerile ce-i despărţeau de Belciug, se cărăbăniră cu toţii să-i facă o surpriză cu o colindă bătrânească pe care doamna Herdelea o ştia din copilăne şi pe care pe-aici nimeni n-o cunoştea. Preotul, care juca durac cu câţiva ţărani fruntaşi, încântat de colindătorii neaşteptaţi şi distinşi, îi primi cu o bucurie rară, puse la bătaie o damigeană de vin, nu-i mai lăsă să plece până dimineaţa, iar în cele din urmă îşi îngădui chiar câteva glume lumeşti cu Roza Lang, spre indignarea lui Titu îngălbenit de gelozie…

Dar sărbătorile trecură ca părerea şi logodna Laurei bătu la uşă. Vremea fiind scurtă, toţi se aşternură pe muncă, să se prezinte cumsecade în faţa mirelui şi a cuscrilor. Logodnica trebuia să-şi isprăvească o rochie nouă, foarte simplă şi frumoasă, în care o să cunoască pe viitorii ei socri. Ghighi nu voia nici ea să apară ca o slujnică şi-şi transformă o rochiţă, făcând-o aproape nouă. Însăşi doamna Herdelea consimţi ca fetele să-i lucreze o rochie modernă, deşi ea era vrăjmaşa luxului şi se încăpăţâna să se îmbrace în haine de acum zece ani şi păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simţire. Herdelea alerga mereu prin Armadia, după

cumpărăturile trebuincioase, mai fericit poate decât toţi, povestind oricui îl asculta ce noroc are fata lui, lăudând până-n cer pe Pintea, pe Laura, pe toată lumea… Numai Titu nu se interesa de nimic, umblând veşnic pe urmele Rozei Lang, încât prin Jidoviţa şi prin Armadia începea să se şoptească ici-colo că nu poate fi lucru curat între feciorul dascălului din Pripas şi nevasta noului învăţător din Jidoviţa.

Serile reîncepură discuţiile în casa Herdelea, uneori mai potolite, alteori mai aprinse. Pricina era tot Pintea, dar acum sub forma zestrei. Adevărat că George nu cerea nici un ban şi nici altfel de zestre. Herdelea se fălea chiar că „omul vrea pe Laura şi numai pe Laura”. Totuşi fetele adăugau că fără zestre nu înseamnă fără trusou şi că în trusou intră şi cele cuvenite pentru începutul tinerei gospodării, deoarece n-ar fi demn să-i pretindă omului până şi scaunul pe care să se aşeze în casa lui. Ba chiar buna-cuviinţă spune că tatăl miresei e dator să plătească neînsemnata taxă de hirotonisire a ginerelui. Bătrânii însă repetau mereu că orice lux e primejdios la temelia unei căsnicii noi, că şi aşa sunt destule cheltuieli cu logodna şi cu nunta, şi mai ales să nu uite că mai rămâne în casă o fată de măritat… Argumentele fetelor, fiind stropite cu lacrimi, avură darul să convingă pe Herdelea care, amanetându-şi leafa şi dobândind girul notarului Stoessel, împrumută o mie cinci sute de zloţi de la Banca Someşană spre a putea ţine piept dorinţelor Laurei.

Logodna se făcu fără mare ceremonie şi fără invitaţi. Numai Elvira Filipoiu şi domnişoarele Spătaru, cele mai bune prietene ale Laurei, fuseseră poftite în mod excepţional. Încolo nici un străin, deşi Titu stăruise din răsputeri să cheme şi pe soţii Lang.

George împreună cu părinţii au sosit după-amiază. Bătrânul Pintea avea o înfăţişare impunătoare. Înalt şi spătos, se ţinea drept ca bradul, cu toate că se apropia de şaptezeci, şi faţa-i era rumenă, părând chiar aprinsă alături de albeaţa mustăţilor ce se îmbinau cu o barbă stufoasă de

apostol. În ochii albaştri cuminţi blândeţea se împerechea cu sclipirî de voinţă şi hotărâre. Părul mare, nins şi zbârlit, părea o coroană de zăpadă potrivită pe fruntea lată şi puţin brăzdată. Era preot din vremea veche, păstor harnic, dar şi gata să pedepsească oile neascultătoare. Alături de dânsul preoteasa făcea impresia unui copil oropsit. Mică, ajungând de-abia până la inima bătrânului, cu pielea obrajilor scorojită de mii de zbârcituri, cu ochii căprui veşnic speriaţi, cu părul lins, de o culoare nehotărâtă, femeia se văieta întruna, avea sumedenie de junghiuri şi vorbea cu glas tremurat şi înfricoşat, privind des spre stăpânul ei, ca şi când mereu ar fi vrut să-i implore îngăduinţa de-a deschide şi ea gura.

În duminica logodnei, pe la prânz, se nimeri să pice, nechemată, şi mama lui Herdelea, o ţărancă îndoită de spate, cu faţa roşcovană şi zâmbitoare, cu nişte ochi vii şi cam vicleni. Neîndurându-se să plătească zece creiţan unei căruţe de ocazie, a călătorit pe jos din Zagra până aici, cu desagii în spinare, încărcaţi cu ce găsise mai bun prin casă pentru nepoţii ei. Când află că Laura se mărită, o sărută de nenumărate ori şi plânse cu mare poftă, compătimind pe sărmana nepoată care începe atât de curând necazurile vieţii. Îşi aduse aminte de „moşul” ei, care s-a prăpădit acum trei ani căzând din vârful unei clăi de fân pe o grapă de fier şi rupându-şi şira spinării, şi care, Dumnezeu să-l ierte, în fiecare zi o snopea în bătăi, încât de multe ori îi venise să-şi ia lumea-n cap de groaza lui. Numai de n-ar da şi Laura peste un asemenea bărbat, c-ar fi vai şi-amar de sufletul ei… Laura râse de temerile bunicii, dar doamna Herdelea se necăji de atâta prostie. De altfel ea nu se prea împăca cu soacra fiindcă aceasta, ori de câte ori se întâmpla vreo ceartă, ţinea partea învăţătorului, ba-l mai şi îndemna să bea „că doar o viaţă are omul”… Din toată familia, bunica mai bine se înţelegea cu Ghighi căreia îi povesti iarăşi cum s-a făcut domn Zaharia, fugind de acasă numai cu o traistă de prune uscate şi înscriindu-se singur la şcoala cea mare

din Armadia… După ce sosiră musafirii, bătrâna trecu la bucătărie; se simţea mai în largul ei acolo împreună cu vizitiul lui Pintea şi cu Zenobia, care venise să dea o mână de ajutor dăscăliţei…

Belciug se oferise să schimbe el inelele logodiţilor şi să citească rugăciunea potrivită. Doamna Herdelea, în clipa solemnă, avu un zâmbet de fericire pe buze, dar lacrimile îi curgeau şiroaie. Învăţătorul era atât de mişcat, că trebui să dea peste cap un pahar de vin ca nu cumva să-l podidească plânsul, în toată casa numai Titu stătea ursuz cu gândurile la Rozica.

George Pintea sorbea din ochi pe Laura. Când s-au sărutat, după schimbarea verighetelor, s-au roşit amândoi aşa de tare că toată lumea a râs de dânşii.

Logodna se încheie cu o masă împărătească. Popa Belciug ţinu o cuvântare mâncătoare pentru fericirea tinerilor, urându-le copii mulţi şi viaţă lungă. George îi răspunse printr-o declaraţie de iubire pe care preotul se grăbi a o transmite Laurei. Astfel solemnitatea făcu loc jovialităţii cuvenite. În atmosfera caldă George, cu ochii înflăcăraţi, plimbându-se prin casă cu mâinile la spate, începu să-şi desfăşoare planurile de viitor, despre apostolatul ce-l are de îndeplinit în satul de la marginea românismului, unde primejdiile sunt mai mari, datoriile mai multe, munca mai grea… Povesti cum în Vireag, comuna din Sătmar, unde este numit el să păstorească, românii nici nu ştiu româneşte, încât sunt siliţi să spună pe ungureşte că sunt români… Rostul lui e deci să întoarcă oile rătăcite, să răspândească graiul românesc, să întărească mândria naţională a celor şovăitori. Se poate o chemare mai frumoasă pentru un cărturar conştiincios? Totuşi sarcina e atât de apăsătoare, că n-ar fi îndrăznit să şi-o ia fără o tovarăşă de viaţă ca Laura, ea însăşi o româncă entuziastă. Împreună vor munci mai cu drag şi cu mai multă încredere în izbândă… Vorbind, însufleţirea îi îmbujora faţa, părea că se înalţă. Însăşi Laura, căreia îi rămăsese în fundul inimii teama că viitorul ei soţ e

prea scund, îl vedea acuma mult mai mare ca ea, asemenea unui cuceritor de suflete…

La început bătrânul Pintea fuse mai rezervat şi se adâncise într-o dispută teologică cu Belciug, ca să aibă răgaz să studieze în acest timp pe viitoarea soţie a fiului său, precum şi restul famihei Herdelea. Privirea lui se întâlnea din când în când cu a lui George, care parcă-i zicea mereu: „Ei, aşa-i că-s oameni foarte de treabă!” încetul cu încetul apoi se încălzi şi el, iar mai târziu, venind vorba de copiii lui, îşi dădu drumul de-a binelea. Vorba o aduse preoteasa Profira, care se împrieteni repede cu doamna Herdelea şi i se jelui că a îmbătrânit şi s-a trecut atât de mult pentru că a făcut treisprezece copii; dăscăliţa o compătimi îndelung şi se făli, la rândul său, că şi ea a născut nouă, dar bunul Dumnezeu nu s-a milostivit să-i lase în viaţă decât pe cei trei care se văd.

— Mie-mi pare rău că-mi lipseşte unul singur ca să avem duzina completă! Interveni aci bătrânul Pintea râzând jovial, cu ochii închişi. Noi, ce-i drept, ne-am silit cât am putut, am tras şi peste douăsprezece, dar tot degeaba, urmă dânsul vesel, uitându-se mândru şi pe rând la toată lumea, parcă ar fi aşteptat să se bucure toţi de mulţumirea lui; întâlnind însă privirea lui Belciug, care zâmbea iertător, îşi aminti că un preot nu se cuvine să se piardă în glume uşurele, deveni deodată serios şi adăugă mângâindu-şi barba: Unsprezece trăiesc, doi am îngropat… Domnul a dat, Domnul a luat, fie-i numele binecuvântat!

Adaosul răci puţin atmosfera, încât Herdelea, spre a o reînsufleţi, se apropie cu scaunul de Pintea şi-izise încântat:

— Ai fost voinic de tot, cuscrule! Hehehe!

Cuvântul „cuscrule” căzu neplăcut pentru bătrânul Pintea, dar deoarece i se deşteptase pofta de taifas, continuă fără a se uita la Herdelea:

— Unsprezece ne trăiesc din mila lui Dumnezeu… Şi toţi mari, toţi zdraveni, toţi bine, cu ajutorul lui Dumnezeu… Iată, ăsta e al nouălea, şi arătă pe George care vorbea în

şoaptă cu Laura, fiindcă lăudăroşiile moşneagului îi erau cunoscute şi puţin plăcute. Am ajuns de nici nu mai putem ţine socoteala nepoţilor… Adică stai oleacă… Alexandru trei, Profira trei, fac şase, Ştefan patru, Ludovica doi, iaca doisprezece… Întâia duzină-i gata!

Apoi cu gesturi ca şi când ar predica de pe amvon şi cu o înfăţişare ce nu îngăduia întreruperi, îşi înşiră toate odraslele, găsind pentru fiecare câte o laudă bine simţită. Alexandru, cel mai mare, e profesor în România, la hceul din Giurgiu; s-a însurat acolo cu fata unui arendaş bogat, cu un nume grecesc, dar altfel om cumsecade. Stă foarte bine Alexandru, a luat zestre o moşie de câteva sute de pogoane şi crede că în curând o să ajungă directorul liceului, ceea ce ar şi merita, fiind un adevărat savant. Al doilea fecior, Ştefan, s-a înstrăinat puţin; ţine o nemţoaică din Posen pe care a cunoscut-o la Berlin pe când studia ştiinţele tehnice. Altfel ea e femeie de neam, profesoară la un liceu de fete, iar el e inginer la uzinele Skoda. Au patru copilaşi, frumoşi şi cuminţi cum nu s-a mai pomenit! Păcat numai că nemţoaica nu ştie boabă româneşte şi, din nenorocire, nici copiii. În fiecare vară vin cu toţii de petrec câte o săptămână în Lechinţa, pe când Alexandru n-a mai fost pe-acasă de vreo zece ani. Pe urmă, după vârstă, între băieţi, vine Liviu, care-i numai de treizeci şi doi de ani şi e căpitan de stat-major, acuma la comandamentul corpului de armată din Graz, dar are speranţe multe să-l mute în curând la Sibiu, mai aproape de acasă. Strălucit băiat şi cu viitor de aur. A terminat întâiul şcoala de război, iar toamna aceasta şi-a trecut cu distincţie examenul de ofiţer superior în statul-major. O singură meteahnă are: i-e groază de însurătoare. Nu ştiu cui să semene, căci în neamul Pintea toţi sunt drăgăstoşi. Poate că preoteasa, care în viaţa ei n-a ridicat ochii asupra altui bărbat, măcar că a fost în tinereţe ca o floare… Fireşte că în famihe se află un medic. Este Virgil, stabilit la Sibiu, având o clientelă straşnică, de-l invidiază până şi străinii. Fiind un român înfocat şi făcând

orice sacrificii pentru cauza naţională, e foarte bine văzut în cercurile politice româneşti conducătoare şi n-ar fi de mirare să ajungă ca mâine deputat în Camera din Budapesta… Cel mai potolit dintre toţi este Ionel, contabil la o bancă mare din Cernăuţi, strângător, harnic, pnceput în socoteli, menit să devină milionar sau cel puţin director de bancă… Acuma vine la rând George, băiat bun şi el, mai ales că s-a dedicat carierei părinteşti. Când va închide ochii bătrânul, George va continua să păstorească turma credincioşilor din Lechinţa… Mai rămân doi feciori, Marcu şi Vasile. Cel dintâi e zvăpăiat de tot cu naţionalismul; el a fost, anul trecut, conducătorul grevei studenţilor români din Budapesta, pentru că un profesor a încercat să-i oprească de-a vorbi româneşte. Vasile acuma îşi termină liceul la Blaj… Dar fetele! Cea dintâi, botezată Profira, după numele preotesei, e măritată tocmai în Basarabia, lângă Chişinău. A întâlnit-o un boiernaş basarabean la Giurgiu, pe când ea era la Alexandru, şi într-o bună zi primim vestea că „dragi părinţi, mi-am găsit fericirea, m-am logodit cu…” atâta-i norocul de călător! Pe cea de-a doua, pe Ludovica, a luat-o avocatul Victor Grozea din Cluj şi are doi copii, un băiat şi o fetiţă. Şi în sfârşit Eugenia, mezina, o frumuseţe rară, e nevasta deputatului Gogu Ionescu din România. Se zice c-a înnebunit saloanele Bucureştilor, toată lumea o răsfaţă. Adevărat că e şi tânără de tot, mai mică decât George, deşi acum se împhnesc trei ani de la cununia ei…

Pomelnicul copiilor iubiţi stoarse lacrimi preotesei, fiindcă sunt atât de împrăştiaţi în lumea mare şi n-a avut noroc să-i mai vadă măcar o dată împreună, deşi poate mâine-poimâine va închide ochii pentru totdeauna, prăpădită şi arsă cum este de povara anilor. Pintea îi curmă jelania cu un gest falnic:

— Lasă, babă, fii liniştită şi ai răbdare! Mai avem oleacă şi apoi putem sărbători nunta noastră de aur, dac-o vrea şi Dumnezeu… Atunci o să-i strângem pe toţi, cu căţel şi

purcel din toate colţurile… Ca să se împlinească voia dumitale!

Gura bătrânului acuma torăia întruna, încât Herdelea de-abia a putut schimba cu dânsul, între patru ochi, vorbele serioase cuvenite, declarându-i că Laura n-are zestre, dar în schimb are inimă şi… Pintea îl întrerupse nemulţumit:

— Eu am un principiu: nu mă amestec în căsătoriile copiilor. Fiecare să doarmă cum îşi aşterne. Treaba lor e să fie cu ochii în patru…

Nici învăţătorul nu fu prea mulţumit cu răspunsul cuscrului, dar îl înghiţi surâzând ca şi când ar fi auzit o glumă bună.

Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească Pintea, prin scrisoare, după ce se vor fi înştiinţat toate neamurile. Deocamdată rămase hotărât doar atâta: că nunta vor face-o în Armadia, pentru a-i putea da solemmtatea cuvenită.

Famiha Pintea plecă noaptea târziu spre Lechinţa cu trăsura. Cum ieşiră din sat, bătrânul începu să dăscălească pe George că s-a pripit, că nu-i place ce a văzut aici, că se bagă într-o ceată de calici care mai umblă să-şi ascundă mizeria prin sforăială în vorbe ca şi în fapte, că în sfârşit să ia bine seama până ce nu-i prea târziu… George se scandalizã că un tată poate vorbi astfel despre nişte oameni aşa de simpatici care ca mâine îi vor fi rude. Căci nu va renunţa la Laura pentru toate comorile lumii. Înţelege că bătrânul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strâmbă bogată şi că-l doare o noră fără zestre. Dar orice încercări de a-l opri, mai ales după ce s-au şi logodit, sunt absolut zadarnice. Şi decât să-i terfelească mireasa, mai bine să-i vorbească de altceva. Bătrânul, cotropit de oboseală şi de somn, a capitulat repede, urmând pilda preotesei care, legănându-se în hurducăturile trăsurii, dormita uşor cu gura căscată şi cu ochii înlăcnmaţi…

În casa Herdelea însă, lumina nu se stinse până spre dimineaţă. O bucurie mare stăpânea toată familia. De-abia acum îşi dădeau seama de norocul Laurei. Învăţătorul înşiră

triumfător şi de mai multe ori toate neamurile lui George, întrebând mereu pe Laura dacă n-a avut el dreptate când a stăruit să-şi alunge gărgăunii din cap şi să fie cuminte? Pe faţa logodnicei se întipănse, ca o mască, un surâs de fericire. Făgădui surorii sale că o va lua cu dânsa să o mai scoată prin lume, căci nu se ştie de unde sare norocul omului şi mai ales al unei fete. Iată, ea, dacă nu se ducea atunci la Sângeorz, n-ar intra azi într-o familie atât de mare şi de distinsă. Doamna Herdelea tăcea, zdrobită de emoţie, cu ochii umezi, strângând buzele pungă ca să n-o podidească plânsul, iar Ghighi, una-două, se repezea la Laura şi o acoperea de sărutări… Titu nu lua parte la bucuria generală. El tocmai acuma frământa în minte o poezie în care voia să cânte iubirea herculeană.

— Norocul Laurei poate să fie şi norocul tău, Titule! Îi zise Herdelea căutând să-l dezmorţească.

— Aş! Norocul meu sunt eu însumi! Răspunse tânărul cu emfază.

— Bine, bine, nu zic ba, urmă învăţătorul. Mă gândesc însă că acuma, cu atâtea rude mari în lume, ţi-ar fi mai uşor şi ţie să treci în România, cum a trecut Coşbuc, să te apuci mai serios de ispravă…

— Las că mai este vreme, mormăi Titu scurt, dornic să schimbe vorba.

Herdelea însă se supără şi-i impută că-şi pierde timpul cu fleacuri în loc să-şi croiască un rost în viaţă, că trebuie să muncească dacă vrea să răzbească… Văzând că discuţia se îngroaşă, Titu se dezbrăcă şi se culcă foarte amărât că nici chiar tatăl său nu-i respectă năzuinţele, hotărât ca a doua zi să se întâlnească negreşit cu Rozica, singura fiinţă în lume care-l înţelege aievea.

Numai mama lui Herdelea era îngrijorată şi plângea că Laura, sărăcuţa de ea, e pe cale să se înstrăineze, în loc să se fi măritat mai pe aproape, cu vreun flăcău bogat, poate chiar din Pripas…

Spre sfârşitul câşlegilor se răspândi zvonul în sat că Ana lui Vasile Baciu ar fi însărcinată. Nimem nu ştia de unde a pornit vorba şi mulţi nu credeau. Vestea însă umbla din casă în casă, în şoaptă, ca un tâlhar. Femeile o înfloreau, o dichiseau cu voluptate. Când trecea Ana pe uliţă, nenumărate perechi de ochi o pândeau de după toate gardurile şi din toate ferestrele, în taină, măsurându-i mijlocul, pipăindu-i burta, cercetându-i mersul. Şi cele mai şirete spuneau celor proaste:

— Nu vezi, leliţă, cum umblă să-şi ascundă păcatul, cum se strânge în bete ca într-un chimir?

Şi cele mai păcătoase o bârfeau mai stăruitor, ca omul care nu poate avea odihnă din pricina paiului din ochiul aproapelui.

Ana, de altfel, din noaptea aceea, trăia cu frica în sân. Se mira că George tace, când ea era sigură că el ştie tot. În fiece minut se aştepta să i se dea în vileag păcatul şi aşteptarea aceasta era mai chinuitoare ca însăşi conştiinţa greşelii. De atunci încoace George n-a mai călcat pragul casei lui Baciu, deşi faţă de Ana se purta parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Vasile Baciu nu pricepea de ce nu mai vine George şi, într-o seară, s-a sfătuit şi s-a chibzuit cu fata cum să afle pricina schimbării lui? Atunci, din încurcătura ei, din gălbenirea obrajilor ei, din bâlbâielile ei speriate, ţăranul şi-a adus aminte ca prin vis… şi faţa i s-a luminat. Bănui pricina. Apoi când, în câteva nopţi, simţi că Ana iese afară pe furiş şi rămâne în frig câte-un ceas, două, se linişti pe deplin. Înţelegea tot şi era mulţumit. Păţania fetei aducea apa tocmai la moara lui. Îi părea chiar bine că a păcătuit, că aşa George va trebui să o ia mai repede, iar el va scăpa de o grijă, îşi zicea că flăcăul acum vine într-ascuns, dar curând va trebui să vie în peţit. De aceea, întâlnindu-l, îi arăta mai multă prietenie ca în trecut, îi făcea cu ochiul spre a-i arăta că ştie şi nu-i supărat, şi-l cinstea ca pe un ginere gata, ceea ce pe George îl zăpăcea…

Fata însă aştepta nopţile cu nerăbdare din ce în ce mai mare. Zilele scurte de iarnă i se păreau nesfârşite şi, îndată ce se însera, îşi pierdea cumpătul, se roşea la fiece vorbă a tatălui ei, îşi făcea mereu de lucru pe-afară ca să asculte de n-a sosit cumva Ion, cu frica în inimă că poate n-o să mai vie, şi nu ştia cum să aştearnă patul mai repede, să se culce bătrânul şi să stingă lampa. Şi flăcăul se înfiinţa nesmintit, veşnic spre miezul nopţii, scârţâind puţin portiţa ca să-i dea de ştire… În casă însă n-a mai intrat niciodată. Ana a pregătit, chiar de-a doua zi, un culcuş moale într-un stog de paie din grădiniţă. Peste o săptămână s-au mutat în podul grajdului, unde erau mai adăpostiţi de orice pnmejdie.

Pe la Crăciun, Ana a ştiut sigur că a rămas grea şi, într-o îmbrăţişare pătimaşă, printre vorbe de iubire, şopti lui Ion că de acuma viaţa ei atârnă de voinţa lui. Flăcăul nu zise mmic, dar de atunci nu mai veni în fiecare noapte.

Zvârcolindu-se fără somn pe cuptor, fata îl aştepta totuşi mereu, îşi ascuţea urechile să audă scârţâitul portiţei, îi ţiuiau creierii de încordare şi nu putea închide ochii până dimineaţa. A doua zi căuta şi-i găsea ea singură scuze, iar apoi, când după mai multe nopţi chinuite Ion catadicsea să se arate, ea nici nu îndrăznea să-l mustre, de teamă că nu va mai veni deloc. Se simţea o jucărie în mâinile lui şi totuşi nu-i trecea prin gând să-l învinuiască. De altfel, îşi zicea, în iubire nici nu poate fi vorba de vină. Ei doi sunt sortiţi unul altuia. Ce s-a întâmplat era scris să se întâmple. Cu toate acestea îi era ruşine de lume încât de-abia cuteza să iasă din ogradă. Lumina zilei îi ardea obrajii. Când avea trebuinţă să meargă pe uliţă, umbla cu ochii în pământ, să nu fie nevoită să întâlnească privirile oamenilor, îşi închipuia că ruşinea ei trebuia să rânjească de pe toate coperişurile caselor. Atunci se întreba spăimântată, cum are să se sfârşească nenorocirea aceasta? De ce nu mai încearcă Ion s-o ceară de nevastă, s-o scape din ghearele grijilor? Poate că mărturisind tot, tatăl ei s-ar înmuia, dacă cumva n-ar omorî-o… Sau Ion lasă înadins să treacă

vremea, s-o arate satul cu degetul? Bănuiala că Ion ar fi în stare să-şi bată joc de sufletul ei o îngrozea mai mult decât mânia bătrânului...

Flăcăul lipsi o săptămână încheiată, iar pe urmă când veni nu mai vru să se suie în podul cu fân. Aminti Anei că, într-o noapte, Vasile Baciu a ieşit de a dat vitelor nutreţ şi era cât pe-aci să-i descopere. Fata n-avu curajul să mai stăruie, dar îi spuse cu glasul tremurat de lacrimi să vie mai des, ca şi înainte, şi să facă ceva, ce-o crede dânsul de bine, pentru că în curând nu-şi va mai putea ascunde sarcina… Ion mormăi cine ştie ce, şi din noaptea aceea nu se mai arătă pe la Ana.

Trecu o săptămână, două, cinci… Fata află că Ion s-a dus să taie la pădure în munţii Bârgăului, împreună cu alţi bărbaţi, îşi dădu seama că e pierdută, că de-acum numai de la Dumnezeu mai poate nădăjdui scăpare. Se prăpădea plângând amarnic, ca şi când ar fi avut nevoie de toate lacrimile din lume ca să-i înece durerea ei cea mare… Faţa i se îngălbeni şi se împestriţă cu nişte pete pământii. Păcatul nu se mai putea tăinui şi răfuiala se apropia.

Deoarece câşlegile erau pe sfârşite, iar George nici habar să vină să ceară fata, Vasile Baciu începu să se posomorască. Adică să fi vrut flăcăul să-şi bată joc de Ana şi s-o lase pe urmă de râsul satului? Dacă ar fi aşa, atunci… Nu putea să se gândească ce-ar fi atunci, căci îl cuprindea mânia şi i se întuneca mintea. De câteva ori se hotărî să meargă la Toma, să se înţeleagă împreună omeneşte. Dar totdeauna, când să iasă pe poartă, simţea că-i crapă obrajii. Cum să se ducă el să-şi îmbie fata, ca un cerşetor? Intra la Avrum, se îmbăta şi ocăra pe George, vorbind singur în fundul sticlei de rachiu.

În sfârşit nu mai erau decât cinci-şase zile până să intre în postul cel mare. Ana începea să aibă ameţeli şi uneori chiar vărsături. Şorţul i se rotunjea văzând cu ochii… Vasile Baciu îi vedea suferinţele şi o compătimea. Îi fu frică să nu se prăpădească fata şi, înainte de a chema pe doctorul Filipoiu din Armadia, care e scump şi nici nu se uită la om până nu-i

ia banul din mână, aduse pe baba Firoana, meşteră mare în descântece şi moaşă vestită în toate satele dimprejur. Firoana, zbârcită la faţă, dar sprintenă la suflet, schimbă numai două şoapte cu Ana, o pipăi uşor pe pântece şi apoi spuse verde ţăranului:

— Mare mirare să nu fie băiat, măi Vasile! Numai să-i ajute Dumnezeu să-l poarte sănătoasă…

Fata se ghemui pe vatră, ca un câine vinovat, cu ochii în pământ, aşteptând s-o omoare. Vasile Baciu însă nu rosti nici o vorbă. Stătu toată seara cu cotul pe colţul mesei, cu privirea îngheţată, oftând des ca un bolnav de moarte.

Ghiţă Pop, singurul copist român de la judecătoria din Armadia, unul din pretendenţii dăscăliţei de pe vremea când jucau împreună teatru în Monor, stând într-o zi la un pahar de bere cu Herdelea, cu care era prieten din copilărie, îi spuse că e zarvă mare la judecătorie din pricina anchetei orânduite de ministrul justiţiei, în urma plângerii lui Ion Pop-Glanetaşu din Pripas. Judecătorul turbează şi aşteaptă dintr-o clipă într-alta sosirea unei comisiuni de la tribunalul din Bistriţa, trimisă să cerceteze şi să raporteze fără întârziere. Toţi se întreabă cine i-o fi făcut pozna asta judecătorului?

— Să-ţi închipui, dragă Zaharie, ce cap are şeful! Sfârşi zâmbind copistul. Nu că i-ar fi frică. Fiindcă vorba ceea: corb la corb nu scoate ochii. Dar ruşinea pe el să se pomenească cu asemenea bobârnac. Cred că mai bucuros ar fi fost să-i fi tras cineva două palme în piaţa bisericii, decât să păţească una ca asta. S-a şi jurat însă că nu se mulcomeşte până nu află cine a îndemnat pe ţăran să facă jalba şi cine i-a făcut-o, şi până nu-i bagă în puşcărie pe toţi!

Herdelea simţi o săgeată prin inimă auzind vestea şi mai ales ameninţarea judecătorului. De frică se gândi un moment să mărturisească copistului că el e autorul plângerii şi să-l întrebe cum să se apere de s-ar întâmpla să-l descopere în cele din urmă? Dar îşi luă seama repede. Oricât de prieten i-ar fi Ghiţă Pop, tot s-ar putea să scape o

vorbă pe undeva, chiar fără voie, şi să-l nenorocească. Apoi, curând, ştiindu-se la adăpost, o mândrie pruncioasă îi umplu pieptul, care parcă-i zicea: „Uite ce ai fost în stare să faci tu, Zaharia Herdelea! Vezi ce putere ai? Să mai poftească cineva să te înfrunte!” Râse deci şi el, îşi frecă mâinile şi zise copistului, trăgând cu ochiul:

— Lasă-l că bine-i face, fie vorba-ntre noi! Să-l mai zgâlţâie niţel şi pe dumnealui, că prea se fuduleşte de parc-ar fi frate cu sfântul Petru!

Cum ajunse acasă, strigă pe Ion şi-i povesti ce-a auzit, având grijă să-i reamintească foarte grav că, orice l-ar întreba comisiunea, el să spună sus şi tare că jalba i-a scris-o un domn de la Bistriţa pe care nici nu ştie cum îl cheamă. După ce flăcăul se jură şi se închină că va face întocmai, Herdelea declară cu multă demnitate că în sfârşit a sosit şi ceasul dreptăţii. Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptăţilor… Laura şi Ghighi împărtăşeau mândria tatălui lor, mai cu seamă pentru că judecătorul n-avea buna-cuviinţă nici să le salute, când le întâlnea, deşi le cunoştea foarte bine. Dăscăliţa însă ar fi fost mai bucuroasă să vadă la răcoare şi pe popa Belciug, pe care nu-l putea suferi oricât căuta dânsul s-o linguşească; pe cine a scos ea de la inimă, scos rămâne în vecii vecilor.

— Fii pe pace, nevastă, îi zise Herdelea trufaş, că nu scapă nici sfinţia sa cu mâna goală din comedia asta! Are să mănânce şi el ruşinea cu lingura, n-ai grijă!

Niciodată n-a sălăşluit atâta mândrie în casa Herdelea ca în zilele acestea. Viitorul se întrezărea trandafiriu. Din toate părţile nădejdile bune surâdeau.

Laura, de când se logodise, trecuse printr-o schimbare mare. Serioasă fusese ea întotdeauna, dar acuma parcă seriozitatea îi şedea mai bine. De unde până atunci nu se potrivise deloc în păreri cu mama ei, azi vorbeau ca două tovarăşe şi nu se sfia s-o întrebe mereu, ba cum se găteşte cutare mâncare, ba cum se croiesc pantalonii bărbăteşti, ba cum se fac murăturile… Era hotărâtă să fie o gospodină

desăvârşită, să vadă Pintea că, deşi ea n-a avut zestre, are în schimb atâtea alte calităţi preţioase încât se poate lua la întrecere cu orice domnişoară din Ardeal. Mai ales se gândea că va iubi foarte mult pe George, ca astfel să-l răsplătească pentru dezinteresarea lui care, pe lângă că-i face cinste, e o floare aşa de rară în lumea asta materialistă. Dar îndată ce voia să-şi închipuie cum îl va iubi, se izbea de nedumerire. Nu că i-ar mai fi păsat de Aurel Ungureanu. Laşitatea lui o scârbea, îndeosebi de când auzise din gura viitorului ei socru pomelmcul neamurilor distinse care, era sigură, o vor primi cu braţele deschise. Totuşi se întreba în sufletul ei dacă tocmai schimbarea aceasta bruscă nu e o dovadă de egoism interesat din partea ei?

La urma urmelor Aurel i-a fost drag. Îşi amintea cu câtă tremurare de inimă îi dorea vizitele, cum i se întipărea în minte fiece vorbă a lui, cu ce plăcere dansau împreună la toate petrecerile… Amintirile o zăpăceau. Dacă asta n-a fost iubire, atunci ce-i iubirea? Adevărat că pe urmă el s-a purtat urât neavând nici o tresărire de indignare când a aflat că Pintea i-a cerut mâna, ceea ce însemnează că, pentru el, iubirea ei a fost o jucărie fără preţ, o simplă trecere de vreme. Poate însă că şi ea a fost vinovată, că n-a făcut cu el decât exerciţii de cochetărie… Dar Pintea? Se roşeşte gândindu-se la sărutarea lui de logodnă, la strângerile de mână, la vorbele lui de dragoste şoptite cu o înflăcărare stângace. Toate nu stârnesc nimic în inima ei, afară de o sfială aproape dureroasă… Până acuma câteva săptămâni avusese convingerea că iubirea e ceva foarte poetic, eteric şi romantic, ceva scăldat în serenade, oftări ascunse şi visări la lună; crezuse că cel care va iubi-o aievea va răpi-o într-o noapte fără stele. Iar azi e în pragul cununiei şi, în loc de fraze pompoase, mintea ei frământă numai bucătărie, gospodărie, proză şi, printre acestea, dorinţa vagă de-a vedea pe George mare, frumos şi bun… Lucrând la trusou, rămânea deseori cu mâinile în poală şi cu ochii în gol, aşteptând parcă un răspuns care nu putea

veni. Pintea îi scria în fiecare zi şi ea primea scrisorile cu o strângere de inimă din ce în ce mai mare. Îi era frică de clipa în care vor înceta închipuirile ce o îngrijorau.

Acuma ar fi avut nevoie de un duhovnic sufletesc care să-i înţeleagă tulburarea şi să i-o aline. Mama ei însă n-ar fi îngăduit în ruptul capului asemenea zbuciumări. Dacă ea, care se credea o martiră a căsniciei, nu şi-a pus niciodată întrebări păcătoase, cum ar putea să-şi pună Laura care a dat peste un om de seamă, nu cum a fost Zaharia Herdelea. Aşa ceva ar fi o fărădelege nemaipomenită… Ghighi iarăşi nu era în stare să-i pătrundă gândurile. Era prea copilăroasă pentru nişte lucruri atât de serioase. Laura încercă să se sfătuiască cu ea, dar răspunsurile ei naive şi zgomotoase nu-i risipeau şovăirile. Cu prietenele ei, oricât ar fi fost de intimă, tot nu îndrăznea să-şi deschidă inima până în fund. Numai Titu ar fi liniştit-o, dar el parcă nici nu vrea să ştie de fericirea ei. Niciodată, de când soarta ei e aproape să se hotărască, n-a căutat să-i uşureze îndoiala… El părea înstrăinat de năzuinţele ei, ca şi când ar trăi în altă lume…

Într-adevăr, Titu, căzut în mrejele iubirii pătimaşe, nu mai trăia decât pentru Roza Lang. După câteva întâlniri, femeia îi cucerise toate gândurile şi toate simţurile. Ea îl preocupa ziua-noaptea, tulburându-l, chinuindu-l şi fericindu-l. Restul lumii, pentru dânsul, parcă nici nu mai exista. Nu trecea o zi fără să se ducă prin Jidoviţa, să se facă luntre şi punte barem s-o vadă, să-i culeagă un zâmbet cu înţeles sau o privire drăgăstoasă cu care să-şi mângâie dorinţele până se va ivi clipa nepreţuită când s-o poată strânge iar în braţe. Nimic nu-l mai interesa afară de Roza, nici chiar lecturile lui, căci în fiecare frază, printre toate rândurile îi răsărea mereu ea şi numai ea, ademenitoare şi stârnindu-i noi pofte. Ceasuri întregi îşi tortura creierii să cizeleze câte-un vers sau măcar vreo imagine în care s-o nemurească pe ea… Doamna Lang de altfel se simţea măgulită că a deşteptat o iubire atât de puternică în inima tânărului fără trecut şi-i

răspundea cu cochetării veşnic noi. Isteţimea ei instinctivă născocea cu uşurinţă prilejurile de întâlnire şi de îmbrăţişare. Pasiunea aceasta o înviora şi o înfrumuseţa. Trebuia să facă sforţări să se stăpânească şi să nu-şi piardă capul cu totul. Prudenţa femeii însă trezea o gelozie furtunoasă la Titu, căruia îi părea rău de orice privire aruncată altuia, de orice vorbă schimbată cu altcineva, iar mai târziu începu să-l doară şi gândul că Roza trăieşte într-o casă cu Lang şi că chiar se culcă în acelaşi pat. Îi umbla prin minte s-o despartă de soţul ei şi s-o ia de nevastă, într-un moment de însufleţire îi spuse şi ei ce-a hotărât, şi ea îi mulţumi cu un uragan de sărutări. Îndată îşi dădură seama amândoi că, de vreme ce el n-are nici un câştig, ea n-ar putea trăi nici o zi fără Lang. Atunci Titu îi făgădui că o va duce cu el în România, când va fi să plece. Deocamdată însă nu se mai gândea serios să se arunce în vârtejul necunoscutului.

După dibuirile începutului se întâlneau mai ales acasă la ea, în timpul când Lang era la şcoală. Titu se obişnui curând şi nu-i mai fu frică să nu-i prindă bărbatul. Îşi întocmi chiar o replică straşnică pentru orice eventualitate: „Domnule, ne iubim, şi te urâm! Slobod eşti să iei orice hotărâre!”

Cuvintele acestea i se păreau şi demne, şi eroice. Din nenorocire, n-avea nevoie de ajutorul lor. Lang era mai orb ca toţi bărbaţii şi nici nu visa măcar să-i bănuiască. De multe ori, în pauze, repezindu-se acasă să mai tragă o duşcă de rachiu ca să-şi întărească energiile pedagogice, găsea pe Titu între patru ochi cu Roza. Nu se mira şi nu se supăra, ci zicea veşnic foarte senin:

— Aici eşti, amice? Eşti drăguţ că mai ţii de urât nevestei mele, că eu n-o prea răsfăţ. Ce vrei, am îmbătrânit… Doreşti un păhărel?

Titu nu se mai ducea nici prin Armadia. De la serata dansantă nu vorbise mai mult de două ori cu Lucreţia Dragu. De când putea strânge în braţe pe Rozica, nu mai zicea că are nevoie de iubiri vaporoase. „Oacheşa cu ochii

verzi”, cum o preamărise el odinioară în poezie, nu-l mai inspira câtuşi de puţin. I se părea o mică ipocrită încrezută… De altfel nu mai simţea nici o trebuinţă să povestească nimănui cum a cucent iubirea Rozei. Pasiunea adevărată merge mână în mână cu discreţia.

Herdelea, încurajat că una din fete şi-a găsit norocul urmând sfaturile lui înţelepte, se frământa acuma să asigure şi viitorul băiatului. Astfel nu scăpa nici o ocazie de a reaminti lui Titu că vremurile sunt grele, că omul trebuie să-şi croiască un drum în viaţă, că anii trec ca vântul şi cel ce n-a muncit n-are la bătrâneţe, şi în sfârşit c-ar fi bine să se gândească şi el la ziua de mâine. Titu se înfuria înţelegând, căci orice asigurare de viitor însemna o despărţire de Rozica. Dar iarăşi nu putea stărui să se eternizeze în lenevie şi deci răspundea morocănos:

— Am zis că eu nu vreau? Găsiţi-mi o slujbă, orice ar fi, şi iată că mă duc! Dacă nu sunteţi în stare să înţelegeţi talentul meu, am să mă fac chiar şi măturător de stradă, ca să vă scăpaţi de mine şi să nu-mi mai bateţi capul că sunt trântor şi nimic mai mult!

Supărarea lui îi mâhnea pe toţi din casă. Fetele săreau şi-i luau apărarea. Dăscăliţa, înduioşată, făcea semne indignate lui Herdelea să-l lase în pace, pe când învăţătorul, încurcat, se scărpina în ceafă şi, vrând s-o dreagă, îl jignea mai rău.

Vizitele prea dese la doamna Lang începură cu vremea să bată la ochi ovreimii din Jidoviţa. Fetele hahamului Cahan, bătrâne şi înăcrite, neavând altă treabă şi fiind vecine cu Lang, se apucară să pândească de câte ori vine Titu, să se uite la ceas când intră şi când iese. Şi, deoarece Roza făcea pe mândra faţă de ele şi le privea de sus, răspândiră vorba că între unguroaica lui Lang şi feciorul dascălului din Pripas nu poate fi lucru curat. De atunci încolo ochii care urmăreau paşii luiTitu se înmulţiră, iar ştirea că Rozica pune coarne lui Lang se întinse, trecu şi în Armadia stârnind senzaţie printre învăţătom de acolo, şi în sfârşit ajunse la urechile lui Herdelea. Bătrânul nu era împotriva

unor astfel de pierderi de vreme, dar punând în legătură nervozitatea şi nepăsările lui Titu cu zvonul acesta, se temu să nu izbucnească cumva vreun scandal care să pericliteze viitorul băiatului şi se puse deci cu tot dinadinsul să-i găsească mai curând barem un loc de subnotar undeva, ca să-l îndepărteze din braţele iubini primejdioase. Mai ales că aproape în acelaşi timp, dar pe alte căi, vestea sosi şi la cunoştinţa fetelor şi a doamnei Herdelea care nu ştia cum să blesteme mai avan pe ticăloasa ce nu se sfieşte a-şi pune mintea cu un copil.

Astfel toată famiha se bucură când învăţătorul, într-o seară, vesti că a întâlnit în Armadia pe notarul din Gargalău, care tocmai are mare nevoie de un ajutor priceput şi ar primi cu plăcere pe Titu, plătindu-i o leafă foarte bună. Titu îngălbeni.

— Gargalău? Zise dânsul cu glas stins, măsurând în gând depărtarea dintre Jidoviţa şi locul surghiunului.

— Gargalău… Nu e departe, răspunse bătrânul, parcă ar fi ghicit rostul întrebării. Al şaptelea sat de la Armadia… Notarul e un om de ispravă. Aveţi să vă înţelegeţi ca fraţii. Şi pe urmă acolo poţi strânge şi bani, căci nu vei avea nici o cheltuială, încât să poţi pleca mai târziu unde te îndeamnă inima… Nu-i vorba să te împotmoleşti în Gargalău. E ceva provizoriu…

Herdelea vorbea atât de blând că Titu nu găsi putinţa să se supere. Dar, fiindcă voia să se sfătuiască mai întâi cu Rozica, răspunse în doi peri:

— Bine, bine… Acum să mă mai gândesc şi eu puţin, o zi, două… Că doar nu arde…

Roza Lang, simţind că lumea forfoteşte, îl povăţui să se ducă, dar îl puse să jure că nu o va înşela şi că va veni cât mai des posibil. În schimb îi făgădui şi ea că va merge să-l vadă, fiindcă de acum nu mai poate trăi fără iubirea lui, deşi trebuie să fie cu ochii în patru, căci o lume întreagă umblă să-i sfâşie inima…

În joia când Herdelea văzu iar în Armadia pe Friedman şi-l încunoştiinţa că săptămâna viitoare Titu poate pleca la post, pe la amiază se întâlni, prin faţa liceului, nas în nas cu judecătorul, care tocmai ieşea de la slujbă. Învăţătorul salută respectuos, dar băgă de seamă că ungurul încruntă din sprâncene fără măcar să mişte din cap. După ce se depărtă câţiva paşi, judecătorul îl strigă înapoi şi-l întrebă brusc, privindu-l aspru şi iscoditor:

— Ascultă, domnule Herdelea, dumneata ai făcut unui ţăran din Pripas o plângere, la minister, împotnva mea?

Învăţătorul şovăi o clipă şi pe urmă răspunse bâlbâind cu limba de plumb, abia găsind cuvintele ungureşti în minte:

— Eu! Oo, cum vă închipuiţi una ca asta? Eu care… respectul legilor…

— Foarte bine, mormăi judecătorul întorcându-i spatele cu dispreţ.

Întâlnirea aceasta îi înfipse un cui în immă. Vasăzică ungurul bănuieşte, poate chiar ştie sigur, că el e autorul reclamaţiei? Până acasă întoarse şi suci toate urmările posibile ale nenorocitei întâlniri. Dar cum să fi aflat ungurul? Sau poate chiar el însuşi o fi scăpat undeva vreo vorbă trădătoare? Cu neputinţă n-ar fi, căci între prieteni cam are şi el obiceiul să spuie vrute şi nevrute. Apoi fusese destul de nerod să se încreadă că l-a pocnit atât de urât încât parcă-l şi vedea destituit, de nu şi întemniţat… Dacă însă se dovedeşte acum aievea că el a făcut jalba, atunci ungurul e în stare să-şi împlinească ameninţarea. Vorbele de deunăzi ale copistului îi răsunau în urechi iarăşi, parcă mai înfricoşătoare.

Acasă tocmai sosise scnsoarea lui Pintea care hotăra cununia pentru Dumimca Tomii. Se sili să se bucure, ca şi ceilalţi, dar inima îi rămase mohorâtă. Găsi un pretext şi se repezi peste drum, la Glanetaşu, să reamintească lui Ion că, dacă va sufla vreun cuvânt, va fi foarte rău pentru amândoi. Flăcăul i se păru cam nepăsător, deşi s-a jurat iarăşi că mai bine să-l taie în bucăţi decât să vândă tocmai pe domnul

învăţător care i-a făcut numai bine. Jurămintele lui totuşi nu-l liniştiră. Din toată purtarea lui Ion parcă citea şi mai lămurit primejdia.

Sufletul i se umplu de o îngrijorare dureroasă. Familiei însă nu se îndura să-i mărturisească nimic. De ce să le tulbure bucuria? La urma urmelor poate frica îl face să exagereze, poate că conştiinţa vinovăţiei îşi bate joc de dânsul… Un strop de nădejde îi picura în inimă, pornind o luptă vajnică cu presimţinle rele.

Vasile Baciu se zvârcoli toată noaptea ca pe jăratic. Baba Firoana parcă-i urnise în creieri toate gândurile care acuma nu-şi mai regăseau locurile. Stinse lampa brusc ca şi când i-ar fi fost ruşine de lumină. Pnn întunenc putea geme mai slobod. Patul i se părea de fier, oricât îndrepta paiele sub cearşaf ca un bolnav ostenit de zăcere. După cuptor, Ana, cu respiraţia suptă, îşi ascuţea auzul, întocmai ca în noaptea când se frânsese întâia oară în braţele lui Ion, pândind somnul tatălui ei şi aşteptând, la fiece mişcare, s-o înhaţe de picioare, s-o tragă jos din culcuş şi s-o zdrobească…

Spre ziuă, fata aţipi puţin. Când se trezi, speriată, în casă pătrunseseră zorile albe de iarnă şi bătrânul nu se mai vedea.

În sufletul ei groaza se măsura cu părerea de rău. Barem de-ar fi bătut-o, ar fi scăpat de adăstarea aceasta mai chinuitoare ca orice durere. Lacrimile şi vaietele i-ar fi uşurat suferinţa trupească, în vreme ce astfel o piatră de moară îi turteşte încetul cu încetul imma, vrând să stoarcă un răspuns la întrebarea: ce vrea să facă tata? Ea de mult îşi închipuia că bătrânul ştie cu cine a păcătuit şi se minuna mereu că tace. Uneori se gândea că înadins aşteaptă până se va întoarce Ion de la munte. Dar acuma flăcăul era iar acasă şi Vasile Baciu se nătângea în tăcere.

Două zile spălase şi fiersese în tindă rufele murdare; azi avea de gând să le laie şi să le limpezească în Gârla Popii ce curge în dosul casei, la capătul grădinii. Se încălţă cu opin-

cile, îşi suflecă poalele şi zadiile, şi porni cu toporul subsuoară, să spargă gheaţa şi să-şi potrivească locul. În grădină zăpada râdea, albă şi sticlitoare, ca obrazul unei fecioare neprihănite. Anei parcă-i era milă s-o calce cu opincile greoaie şi să strice pojghiţa de fulgi proaspeţi care suspinau dureros sub paşii ei. Din câteva lovituri de topor desfundă o gaură rotundă în gheaţa groasă de-o palmă şi căptuşită cu omăt. Apa zbucni afară în bolbociri mânioase, ca şi când s-ar fi căznit să se smulgă de sub apăsarea învelitoarei de gheaţă, înmuind şi mânjind fără cruţare zăpada de primprejur… Apoi fata se duse şi se întoarse, având subsuoară un coş de rufe ude de leşie, peste rufe scaunul de lăut şi maiul, iar într-o mână aducând o oală cu apă fierbinte în care să-şi dezmorţească degetele când o va fi răzbit gerul.

Îşi împărţise treburile aşa încât să se poată întoarce de mai multe ori în casă cu bucăţile lăute şi limpezite, să vadă dacă a venit bătrânul. Bătea zdravăn cu maiul rufa aşezată pe scaunul lung şi cu picioare scurte, ca să iasă mai întâi leşia, apoi o dădea în gârlă. O bătea iar şi iar o dădea prin apă, până ce rămânea ca zăpada de curată; pe urmă o storcea bine, o scutura şi o punea la o parte… Gerul îi dârdâia carnea şi oasele. Oboseala o istovea din ce în ce. Nu simţea însă nimic. Apa fierbinte se răci în oală, uitată. În schimb capul îi duduia de aceeaşi întrebare aprinsă: „Ce va face?” Şi cu cât se înteţea, cu atât lua parcă mai multe înţelesuri: „Ce va face tatăl ei, ce va face Ion, ce va face lumea…”

I se statornicise în creieri siguranţa că Baciu s-a dus la Ion… şi acuma ghicea mereu, ba că va fi bine, ba că va fi rău… În răstimpuri totuşi, fără să-şi dea seama, se oprea din lucru, trudită de povara ce-o purta sub immă. Deseori privirea i se scălda pierdută în apa care se zbătea la picioarele ei, când ispititoare ca nişte şoapte de dragoste, când ameninţătoare ca un duşman însetat de răzbunare. Dar gânduri de moarte nu se mai puteau apropia de sufletul

ei. Ba, aducându-şi aminte cum era cât pe-aici să-şi facă seama astă-vară, umblând pe lângă Someş, se mira ce nesocotită a fost şi repede se îndrepta din şale, respira adânc şi-şi mângâia pântecele rotund, în neştire, cu mâinile crăpate şi roşite de îngheţ…

Vasile Baciu plecase în faptul zilei, brusc, după o noapte întreagă chinuită de şovăiri şi chibzuiri. Mintea lui, neobişnuită cu frământarea gândurilor, clocotise neîncetat ca o oală plină şi descopentă, uitată pe un jăratic mare. O ruşine ameţitoare îi strângea inima, nu pentru că fata a rămas însărcinată, ci pentru că George nu vine s-o ia… dacă a pângărit-o. Ruşinea îl înfuria însă când îşi zicea că, deoarece flăcăul nu se grăbeşte să fie om de treabă, va trebui să se ducă dânsul să se înţeleagă cu Toma, să nu se întâmple să nască Ana şi pe urmă să înghită toţi ruşinea cu pumnii. Dar adică de ce n-ar veni George, precum se cuvine? Bine, poate că nu se învoieşte cu zgârcitul de tată-său în privinţa zestrei… Dar de ce nu trece măcar să-i spuie lui că uite aşa şi aşa, că doar nu e peste nouă mări şi nouă ţări? Ori poate n-o fi dânsul tatăl copilului? Gândul acesta se îmbrâncea uneori în mintea lui, îi zdruncina tot sufletul. Atunci se zvârcolea în pat, sufla ca un balaur, suduia pnntre dinţi şi era gata-gata să apuce de gât pe Ana şi s-o strângă până îi va stoarce ei dezminţirea. Se potolea însă alungându-şi din cap asemenea închipuire şi zicându-şi convins că George trebuie să-şi facă datoria şi, spre a se convinge deplin, încerca să-şi reamintească amănunte din purtarea flăcăului, de pe vremea când el îi făgăduia negreşit pe Ana şi-i zicea „măi ginere”; mai ales se căznea să retrăiască noaptea aceea când, deşi doborât de rachiu, parcă a auzit gemetele fetei amestecate cu o forăială aspră şi înfundată, căci atunci trebuie să se fi întâmplat pozna… Se înşela singur silindu-şi în urechi închipuirea unor şoapte groase care n-ar putea fi decât ale lui George şi care-i înlesneau sarcina şi-i mulcomeau zvârcolirile inimii.

În toată frământarea lui nu era nici o ură împotriva Anei. Nici nu se gândea măcar s-o ia în seamă serios. O ştia supusă şi n-o învinuia. Îi era necaz doar c-a fost atât de proastă şi s-a dat lui George înainte de-a o fi cerut. Era însă sigur că a făcut-o în credinţa de-a asculta porunca lui, care mereu i-a bătut capul cu feciorul Tomii. Cum să-i găsească vreo vină când ea habar n-are ce-i lumea, când ar fi fost în stare să se mărite cu Ion al Glanetaşului, dacă nu i-ar fi tăiat-o dânsul?

În sfârşit, fiindcă trebuia să hotărască ceva, îşi zise că dis-de-dimineaţă se va abate pe la Toma, să zvârle o vorbă în treacăt, aşa ca din întâmplare, să ştiricească gândurile lui şi pe-ale flăcăului.

Cum s-a luminat de ziuă a pornit spre Toma ca să-l nimerească negreşit acasă, leşind pe poartă se gândi că trebuie să lase la o parte orice sfială şi să meargă de-a dreptul să-l întrebe în ce ape se scaldă… După ce coti însă pe uliţa din dos şi începu să se apropie de casa lui Toma, hotărârea îi scăzu pas cu pas, iar locul i-l luă ruşinea umflată de mândrie. „Eu să-l rog pe Toma să-mi ia fata? Dar mai bine să-mi smulgă limba! Murmură zărind casa de piatră înălţându-se peste coperişele celor dimprejur. Că doar nici eu nu-s fleandură, c-am fost şi primar în sat şi, slavă Domnului, am ce băga-n gură…”

Trecu pe dinaintea casei fără să întoarcă măcar capul. Numai cu coada ochiului se uită şi văzu poarta mare, cu stâlpii înfloriţi acoperită cu coteţul de porumbei, apoi coşarul semeţ ca o casă de om bogat, plin ochi cu păpuşoi, apoi în ogradă o întreagă cireadă de vite, dintre care unele lingeau la un bulgăre zdravăn de sare, iar altele rumegau alene suflând fuioare albe de aburi pe nas, apoi însăşi casa cu acoperiş de ţiglă, cu ferestre domneşti împodobite cu chenare late, vinete-închise, cu falnice cununi de porumb atârnate de căpriori deasupra prispei, cu uşa tinzii deschisă, unde, pe vatră, ardea o flacără uriaşă în jurul căreia se mişca o femeie şi un bărbat, care parcă era

George, apoi grădina cât o livadă, cu pomi mulţi, cu stoguri de fân şi de paie, cu o claie de lemne tăiate. „Oameni cu stare, ce mai calea-valea”, îşi zise Vasile Baciu ca şi când acuma şi-ar fi dat de-abia seama cât de bogat trebuie să fie Toma.

Îşi aduse aminte de nişte locuri ale lui, semănate cu grâu de toamnă, aproape de drumul spre pădure, despre care auzise că i le-ar fi stricat săniile ce se duceau după lemne. De mult se tot gătea să meargă să vadă ce-i cu ele. Îşi iuţi paşii. Curând ieşi din sat, uitând că pornise la Toma, cuprins numai de gândurile moşiei sale. Îşi află pământurile neatinse, aşternute cu pânză groasă de zăpadă… Fiindcă tot a venit până aici şi pădurea era aproape, se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi bine să-şi mai care câteva sănii de lemne până ce nu începe omătul să se topească, cel puţin să nu maiaibă grija asta până în iarna viitoare. Învârtindu-se prin pădure şi ochindu-şi copacii de tăiat, îi veni în minte claia de lemne din grădina lui Toma şi apoi hotărârea cu care plecase de acasă. Atunci se înfune că s-a lăsat înfricoşat şi se întoarse grăbit spre sat. „Adică mie să-mi fie ruşine că n-au ei obraz? Mormăi el din ce în ce mai supărat. Apoi, dacă-i aşa, stai că întorc eu cojocul!”

George adăpa vitele. Cumpăna fântânii scârţâia ascuţit în vreme ce găleata plină se înălţa greoi.

Vasile Baciu intră în ogradă trântind portiţa şi, apropiindu-se de flăcău, zise cu glas răstit:

— Bine, măi George, apoi aşa te porţi tu cu mine? Apoi de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap şi te-am îmbrăţişat şi te-am cinstit, ca să mă faci de ruşinea lumii şi pe urmă să-ntorci spatele?

George, foarte liniştit, ridică găleata şi o răsturnă peste gheaţa de câteva degete ce se prinsese în jgheabul de lângă fântână. Apa se rostogoli năvalnic, împroşcând boturile care sorbeau cumpătat şi speriindu-le, aşa încât toate se înălţară o clipă ca la comandă.

— Cum ai zis, bade Vasile? Făcu flăcăul, întorcând numai capul şi ţinând cu amândouă mâinile găleata goală.

Nepăsarea şi răceala lui George îl scoaseră din ţâţâni. Strivi o sudalmă între dinţi şi apoi urmă, tot dojenitor, dar căutând să se stăpânească:

— Apoi văd că nu eşti om de treabă, măi băiete, auzi tu?

— Apoi de ce? Zise George nemişcat.

— Apoi pentru că nu eşti de treabă, auzi? Te-ai legat de fata mea, ai lăsat-o cu pântecele la gură şi amu te faci că nici n-o cunoşti… Aşa ţi-i ţie omenia, ai?

— Eu?

— Vezi bine că tu!

Flăcăul dădu drumul găleţii, îşi şterse mâinile pe cioareci şi veni lângă Vasile, păşind foarte greoi şi având pe faţă un zâmbet compătimitor care-ţi plesnea obrajii. Se uită drept în ochii lui Baciu şi vorbi cumpătat, ca şi când ar vrea să risipească din mintea lui orice îndoială:

— Apoi să ştii că greşeşti, bade Vasile, că eu nu-s de vină! Nu, crede-mă! Eu pot să pun mâna pe cruce că nici nu m-am atins de ea… Mie mi-a fost tare dragă Anuţa şi am venit pe la dumneavoastră şi m-am silit în fel şi chip să facem cum e mai bine. Apoi dacă s-a întâmplat altfel, nu-i vina mea, bade Vasile. Că eu m-am dat la o parte când am văzut cum a ieşit altul noaptea din casă şi încă am auzit ce-am auzit…

Vasile Baciu pricepu îndată şi simţi ca şi când l-ar fi trăsnit cu o măciucă în creştetul capului. Ochii i se roşiră şi ograda începu să se clatine mereu mai tare, apoi să se învârtească parcă s-ar fi zdruncinat pământul. Mai ascultă o vreme jelania flăcăului, imputările lui, mângâierile lui, dar nu le mai înţelegea. Văzu ca prin vis cum vine spre dânşii mama lui George, care vorbi mult cu glasu-i plângător, îşi frânse mâimle, se închină, se uită spre cer… În creierii lui însă nu mai pătrundea nimic. Acolo se zăvorâse singur gândul că George nu-i vinovat şi acuma se zvârcolea ca o fiară prinsă în capcană.

Se întoarse acasă, fără să ştie cum, năucit, bălăbănindu-se pe picioare mai rău decât dacă ar fi băut trei zile şi trei nopţi. Drumul i se păru nesfârşit. De-abia aştepta să sosească, să se izbească cu capul de toţi pereţii, cel puţin astfel să-şi astâmpere chinul ce-l rodea neîncetat.

Când deschise poarta, văzu pe Ana care venea de la gârlă cu coşul încărcat de rufe limpezite. Cum o zări, Vasile simţi o tresărire aprigă. Într-o clipă mintea i se lumină iar şi în gândurile lui răsări Ion al Glanetaşului, cu o înfăţişare dispreţuitoare şi triumfătoare, arătând cu mâna pântecele Anei. Apoi, repede, fata dispăru, rămânând în ochii lui numai burta ei încinsă cu betele tricolore peste zadiile sumese, o burtă uriaşă, vinovată, urâtă, aţâţătoare, în care ruşinea se lăfăia sfidătoare şi trufaşă.

Când a dat cu ochii de tatăl său, Ana s-a oprit încremenită de privirea lui rece, stăruitoare şi sălbatică ce-i străbătea în inimă ca un pumnal. Groaza i se trezi în suflet atât de sfâşietoare că începu să ţipe desperată, cu un glas foarte subţire:

— Nu mă omorî, tătucă, nu mă omorî, nu mă omorî! Coşul îi căzu din braţe, rufele albe se împrăştiară prin zăpadă, iar mâinile ei moarte se încrucişară, ca o apărare, pe pântecele rotund în vreme ce ţipătul ei se repeta tot mai jal-nic, mai slab şi mai răguşit.

Întocmai ca fiara care, cu privirea stăpânitoare şi-a ameţit prada, dar totuşi spre a-şi spori plăcerea sângeroasă, mai aşteaptă un răstimp înainte de-a o zdrobi, tot astfel şi Vasile Baciu stătu pe loc sorbind cu ochii deznădejdea Anei şi ascultându-i strigătele îngrozite care îl întărâtau ca nişte îndemnuri vrăjmaşe… În sfârşit, cu paşi grei şi rari, se apropie de ea, îşi înfipse mâna în părul ei şi, cu o smucitură setoasă, o trânti jos. Apoi porni să-i care pumni în cap, în coaste, în burtă, cu o iuţeală fulgerătoare, gâfâind şi mugind:

— Rapandulă! Rapandulă! Amu te omor! Neruşinată! Feciorul Glanetaşului îţi trebuia? Na, rapandulă!

Ţipetele Anei se înteţiră iar, mai dureroase şi mai deznădăjduite:

— Iartă-mă, tată! Nu mă omorî, tată!

Vaietele ei, cu cât mai sfâşietoare, cu atât pe Baciu îl întărâtau mai tare şi-l făceau să răcnească mai avan, parcă astfel ar fi vrut să-i înăbuşe glasul. Deoarece însă strigătele fetei nu slăbeau, ci se îngroşau ca şi când ar izvorî acum din pântece, ochii lui umflaţi de mânie zăriră din nou burta batjocoritoare şi îndată începu să o lovească cu piciorul, icnind mai mulţumit, parcă prin fiecare izbitură şi-ar fi răcorit sufletul. Mâinile Anei, încrucişate, se sileau instinctiv să prindă loviturile crâncene care-i ameninţau rodul păcatului. Şi cizmele grele cădeau mereu, sfărâmându-i carnea zdrelită de ger, zdrobindu-i oasele.

Ca nişte păsări speriate alergau ţipetele fetei, se risipeau chemătoare prin sat, se răsfrângeau peste dealurile zgribulite de frig… Baciu o lovea mereu, parcă tot mai nesăturat. Apoi, ca să-i înăbuşe vaietele, o trânti cu capul în zăpada care se roşi îndată de sângele ce-o podidi pe gură şi pe nas, pe când pieptul ei tot mai horăia de gemetele neputincioase.

Răcnetele şi strigătele din ograda lui Vasile Baciu sculară degrabă în picioare tot satul. Femeile de prin vecini sosiră într-un suflet, dar se opnră spăimântate la poartă şi numai de-acolo îndrăzniră să-l roage:

— Las-o, bade Vasile, c-aiomorât-o… Tulai! Uite-o că nu mai suflă! Vai de mine şi de mine c-a ucis-o! Săriţi, oameni buni, c-o omoară! Tulai!

Drept cel dintâi bărbat sosi Avrum care, cu curajul dobândit din numeroasele bătăiii ce s-au desfăşurat în cârciuma lui, intră de-a dreptul în ogradă şi se repezi la Vasile:

— Destul, omule! N-auzi? Ho, ho! Destul!

Baciu însă nu mai auzea nimic, iar când Avrum i se agăţă de braţul cu care lovea, îl scutură ca o pană, izbind mai îndărăt pe fata ce acuma zăcea nemişcată, cu faţa la

pământ, cu mâinile mereu împreunate pe pântece, gemând foarte rar şi prelung.

Femei şi copii, care au văzut sau auzit măcar ceva, răspândeau în sat vestea, cu ochii mari de spaimă:

— Vasile Baciu bate de-un ceas pe Ana şi cică vrea s-o omoare!

Câţiva bărbaţi de prin apropiere, îndemnaţi de nevestele lor, veniră şi încercară să-l ostoiască, fără însă a se repezi ca Avrum, fiindcă omul, orice ar face în ocolul lui, e stăpân şi străinul n-are ce să se amestece. Vasile Baciu, plictisit de mulţimea de gură-cască şi spre a scăpa de chihăielile din ce în ce mai stăruitoare, târî fata în casă, aproape leşinată, încuie uşa şi urmă bătaia mai cu sete. Strigătele ei se auziră iarăşi, dar mai înăbuşte:

— Nu mă omorî! Iartă-mă! Tătucă!

Prin ogradă şi în uliţă lumea adunată îşi făcea cruce, clătina din cap, pe când o babă îşi frângea mâimle spunând tuturor:

— A nebunit Vasile, oameni buni, şi n-are s-o lase până n-o omoară!

Florica, fata vădanei lui Maxim Oprea, care se nimerise a fi cea dintâi când a început bătaia, văzând acuma că nimeni nu e în stare să scape pe Ana din ghearele tatălui său, dădu fuga până la domnul învăţător şi-l rugă să vie degrabă să potolească dumnealui pe Vasile Baciu, că de ceilalţi oameni nu mai vrea să asculte, atâta-i de păgân. Herdelea sări îndată, îşi puse pălăria şi alergă la faţa locului socotind că, oricât ar fi de nebun Baciu, tot trebuie să se ruşineze şi să înceteze când îi va porunci dânsul. Fata însă trebui să rămână să povestească din fir în păr ce şi cum s-a întâmplat. Dommşoarele şi doamna Herdelea se cruciră de sălbăticia beţivanului de Vasile şi-l blestemară şi-l ocărâră cum se cuvine. Apoi Ghighi ieşi în cerdac, urmată în curând de Laura şi de dăscăliţă, să audă ţipetele Anei. Degeaba, căci de-aci nu se putea auzi nimic. Pe uliţă însă era mai multă mişcare. Oamenu se strângeau pâlcuri-pâlcuri şi

vorbeau arătând des înspre locul poznei, miraţi sau îngrijaţi… La Glanetaşu în ogradă, Ion, descoperit, stătea ca un par, cu urechile ciulite spre sat, cu faţa-i osoasă aprinsă de o mulţumire stranie; Zenobia, în poartă, căuta parcă pe cineva să schimbe o vorbă şi să afle amănunte.

— Ai auzit, Ioane, ce-a făcut Vasile Baciu? Strigă Ghighi din cerdac, cu glas tremurat de milă.

— Auzit, vezi bine, răspunse flăcăul strângând nepăsător din umeri.

— Îngrozitor! Murmură Laura înfiorată.

— Lasă că bine-i face! Lasă s-o bată zdravăn, că i se cade! Adăugă Ion cu un rânjet răutăcios care-i înnegri toată faţa.

— Nu ţi-e ruşine obrazului să vorbeşti aşa, afurisitule şi spânzuratule! Izbucni doamna Herdelea revoltată. Voi nenorociţi fetele şi le faceţi de râs şi pe urmă vă mai bateţi joc de suferinţele lor… Ticălosule!

Ion strânse iar din umeri, în semn că ocările dăscăliţei şi intră pe o ureche şi-i ies pe cealaltă. Dar apoi, auzind glasul învăţătorului care se întorcea acasă vorbind tare cu Macedon Cercetaşu, intră repede în tindă:

— Da ce-i, domnule învăţător, ce minune s-a întâmplat? Întrebă Zenobia nemaiputându-şi stăpâni cunozitatea.

— Întreabă-ţi mai bine odrasla, că el ştie mai multe ca toţi! Zise Herdelea supărat. Până am ajuns eu, se isprăvise bătaia, povesti dânsul familiei nerăbdătoare, urcând în pridvor. A lăsat-o mai mult moartă decât vie, biata fată… Am văzut-o. Ţi se frânge imma. E plină de sânge şi zdrobită ca o grămadă de carne. Vai de sufletul ei, nenorocita! Acum Vasile s-a mai astâmpărat. L-am dojenit, dar în zadar. Zice că Ana e grea în vreo cinci luni cu Ion al Glanetaşului şi că de-aceea a bătut-o…

A doua zi Vasile Baciu se aşează de dimineaţă în cârciumă şi bău până târziu după prânz, singur, încruntat, tăcut, izbind doar în răstimpuri cu pumnul în masă atât de straşnic că Avrum tresărea după tejghea şi repede se uita dacă n-a spart cumva vreo sticlă sau vreun pahar, pe urmă plăti

cinstit până la un ban, trecu acasă şi se năpusti iar asupra Anei, plină de vânătăi, şi o bătu până ce o scoaseră vecinii din mâinile lui.

A treia zi însă parcă se mai potoli. Spre amiază luă de mână pe Ana şi-i vorbi foarte liniştit, dar cu aceeaşi luare rece şi ciudată în ochi, cu care o îngrozise alaltăieri:

— Ascultă-mă, draga tatii, şi ia seama bine ce-ţi spun, că-s om bătrân şi mâncat de toate necazurile din lume. O dată nu m-ai ascultat şi tare rău ai păţit… Amu ce să mai faci? Ai greşit, vezi bine, că cine nu greşeşte. Aşa-i omul. Dar greşeala îndreptare aşteaptă, altminteri ne-ar mânca toţi câinii… Amu m-am gândit şi eu, şi m-am răzgândit, că-s mai hârşâit cu viaţa… Cu pântecele la gură vezitu bine că nimeni în lume n-are să te ia…

Vasile Baciu se opri, scrâşni din dinţi. Dar nu îngădui să-l cotropească mânia, ci, înghiţind scuipatul, întinse gâtul şi urmă mai rar, îndulcindu-şi iar graiul:

— Tu ai greşit, draga tatii, tu singură trebuie să-ţi îndrepţi greşeala… Aşa! Ori poate nu zic bine? Ba zic, zic… Ei, ş-apoi am socotit că să te duci tu la Glanetaşu tău, că tu ţi l-ai ales, dacă nu m-ai ascultat, şi să te înţelegi cu feciorul… C-aşa se cade, fata tatii! Aşa! Să vă învoiţi cum o fi mai bine, că eu n-am ce să mă amestec… Aşa, draga tatii…

— Apoi să mă duc, tătucă, bâlbâi Ana cu glas plâns, cu ochii încrememţi de spaimă.

— Apoi să te duci, draga tatii, zise Baciu mohorându-se iar.

Şi Ana porni îndată spre Glanetaşu, cu sufletul greu, cu trupul zdrobit. Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat. Nici o nădejde, dar nici neîncredere. Mergea cum o purtau paşii, ca un câine izgonit. Îi iuţea mersul groaza privirii ciudate a bătrânului în care fâlfâia parcă moartea ei.

Se pomeni în casa Glanetaşului, fără să-şi dea seama dacă a întâlnit pe cineva în cale, dacă afară e vreme bună ori e vreme rea. Şi în casă văzu pe Ion stând la masă, cu un briceag în mână şi crestând o ceapă mare, roşie, iar pe masă văzu o pâine de mălai abia începută, o bucată

zdravănă de slănină groasă şi nişte sare pisată într-un nod de pânzătură. La vatră clipocea Glanetaşu, cu luleaua atârnată în colţul gurii, cu mâinile în poală, iar Zenobia strângea jăratic sub o cratiţă cu trei picioare.

Fata se aşează nepoftită pe laviţă, căci genunchii îi tremurau ca piftia, şi rămase cu ochii umezi aţintiţi asupra lui Ion care, liniştit, ca şi când nici n-ar fi zărit-o, tăia cu briceagul o muşcătură de slănină, o potrivea pe o felie bună de mălai, o vâra în gură, tăvălea prin sare ceapa crestată şi apoi îmbuca dintr-însa cu multă poftă. Ana tăcea fără să ştie ce aşteaptă şi se minuna de nepăsarea lui neînţeleasă, atunci când în sufletul ei clocotesc durerile numai şi numai pentru că l-a iubit pe el mai adânc decât orice în lume.

În casă se înstăpânise o tăcere frământată doar de molfăitul flăcăului care, în urechile Anei, răsuna baţjocoritor. Apoi deodată glasul Zenobiei, ascuţit şi mirat, parcă o trezi dintr-o aiurare:

— Ai mai venit şi pe la noi, Anuţă?

Ana nu ştia ce să răspundă şi totuşi îşi auzi îndată vocea ei însăşi, plânsă şi fricoasă:

— Am venit, lele Zenobie… am venit pentru Ionică…

Iar se înţeleni tăcerea în odaie. Pe urmă Ion scrâşni dinţii, muşcând vârtos din ceapă. Fata ridică speriată ochii spre el, pe când fălcile lui ronţăiau rar şi pielea i se întindea şi se încreţea pe obraji.

Trecură astfel câteva clipe lungi. Flăcăul se roşi înghiţind în plin, apoi zise încet, fără să se întoarcă la ea:

— Da ce-i porunca, Ana? Ce vrei cu mine?

— M-a trimis tata pentru…

Dar nu putu isprăvi. Răceala întrebării îi curmă scurt glasul. Ochii i se umplură de lacrimi, se plecară şi se opriră pe pântecele umflat care, de sughiţurile plânsului stăpânit, se zvârcolea ca o imputare. Ion se uită la dânsa şi-i cântări burta cu o privire triumfătoare.

— Apoi dacă te-a trimis pe tine, rău te-a trimis, zise el, având un surâs de mândrie pe buze şi ştergându-şi

briceagul pe cioareci cu mare băgare de seamă. Aşa, Anuţă! Aşa să-i spui! Că eu cu tine n-am ce să mă sfătuiesc, dar cu dumnealui om vorbi şi ne-om chibzui, de s-o putea, că doar oameni suntem… Dar fără tocmeală cum să ne învoim? Cine dracu a mai văzut învoială fără tocmeală? Că nici noi nu suntem câini, nu, nu… Să-i spui negreşit lui badea Vasile, c-aşa ţi-am spus, ca să ştie…

Ana ar fi vrut să mai vorbească, să plângă, să-l roage, să-i cadă în genunchi şi totuşi se pomeni curând în uliţă, mergând spre casă, obosită, suflând greu. Parcă nici n-ar fi auzit ce i-a spus Ion, şi nici poveţele Zenobiei care se silise s-o înveţe cum să ia cu binişorul pe tatăl său ca să-l dea pe brazda cea dreaptă… Simţea însă o căldură mai vie în pântece şi din când în când câte-o uşoară zvâcnire ce-i umplea inima de bucune mare şi o făcea să uite toate suferinţele.

De-abia în faţa tatălui ei şi întâlnind ochii lui mici, cu sclipiri gălbui, cu albul brăzdat de câteva vinişoare aprinse, cu privirea pătrunzătoare şi stranie, o cuprinse iarăşi spaima şi bolborosi uluită vorbe fără şir. Vasile Baciu nu înţelese nimic, dar simţi tot şi se năpusti asupra ei răcnind:

— Uite hoţul şi tâlharul! Adică vrea să-l rog eu, să mă milogesc eu!

O călcă în picioare şi o umplu de sânge, urlând şi jurân-du-se că mai bine îi pune capul pe tăietor, mai bine să-i ardă casa şi să-l trăsnească decât să se ducă dânsul la Glanetaşu…

De-aci încolo nu trecea zi să n-o bată, până ostenea. Vecinii se obişnuiră şi cu răcnetele lui şi cu gemetele ei, încât nici nu mai săreau să o scape, mai ales că Baciu acuma o snopea în casă, cu uşa zăvorâtă, să nu-l mai poată tulbura nimeni. Fata se jigări ca o scoabă de atâtea bătăi, încât abia se mai ţinea pe picioare. Numai pântecele îi creştea zi cu zi, bombându-se neîncetat, parcă în ciuda luiVasile.

Tocmai peste vreo trei săptămâni Vasile Baciu se nimeri să se întâlnească faţă-n faţă cu Ion, pe uliţă, aproape de casa

preotului. Amândoi avură o tresărire. Flăcăul totuşi vru să treacă înainte, fără să se oprească.

— Cum, Ioane, treci aşa parcă nici nu m-ai cunoaşte? Îi zise Vasile Baciu, neputându-se stăpâni, cu un rânjet acru. N-ai tu, băiete, nici un pic de ruşine?

— Da de ce să am? Se opri Ion rece şi sfidător.

— Apoi nu ştii tu că fata mea a rămas grea cu tine?

— Nu vreau să ştiu mmic!

— Nu vrei?

— Nu!

— Bine, bine – scrâşni Vasile – numai să nu-ţi pară rău, măi Ioane!

— Da de ce să-mi pară mie rău? Făcu flăcăul mai îndrăzneţ. Mai bine ia seama să nu-ţi pară rău dumitale!

— Adică nu vrei s-o iei? Ai?

— Nu vreau, bade Vasile! Când am vrut eu, n-ai vrut dumneata… Amu nu maivreau eu, uite-aşa! Sfârşi Ion, urmându-şi calea semeţ şi cu nasul în vânt.

Vasile Baciu murmură o sudalmă cumplită, încleştând pumnii. Lumea începu iar să se clatine în jurul lui, întocmai ca atunci în ograda lui Toma Bulbuc, când a simţit întâia oară că i se năruie sufletul. Întinse paşii să ajungă acasă mai repede şi, cum sosi, fără nici o vorbă, se repezi la Ana, parcă mai furios ca totdeauna. Fata se prăbuşi sub ploaia de lovituri, ţipând desperată:

— Tată, nu mă omorî! Nu mă omorî! Nu mă omorî!

Capitolul VI.

NUNTA.

Notarul din Gargalău, jidov ca mai toţi notarii comunali din Ardeal, primi pe Titu foarte călduros, deoarece auzise că e poet şi nu voia să se creadă că el nu ştie să aprecieze poezia, mai cu seamă fiind dintre notarii cei de modă veche care nu prea ştiau multă carte. Îi potrivi o odaie de culcare la primărie, în cabinetul unde se oficiau căsătoriile civile, ca să nu-l supere nimeni şi să poată lucra în tihnă, când i-ar veni inspiraţia, fireşte afară de orele de birou.

— Poeţii au nevoie de singurătate şi de iubire, îi zise notarul trăgând cu ochiul. Aici însă va trebui să te mulţumeşti cu muze mai rustice! Hehehe!

Masa o lua împreună cu famiha Friedman: notăreasa, o evreică habotnică, grasă, veşnic murdară şi cu obrajii înţesaţi de pistrui, apoi o fetiţă de vreo cincisprezece ani, care se îndrăgosti de Titu de la prima vedere, nădăjduind că-i va face şi ei poezii, şi în sfârşit un băietan de vreo douăzeci de ani, student în drept, care învăţa acasă şi numai la examene se ducea la Cluj…

Totuşi Titu se simţea rău aici şi, în sinea lui, blestema clipa când s-a învoit să plece de-acasă şi să se despartă de Roza. Despărţirea aceasta îi rănise inima şi-i zdrobise chiar dragostea de viaţă. Încerca să se mângâie că în fiecare joi se va duce cu Fnedman în Armadia, iar de acolo, sub pretext că vrea să-şi vadă părinţii, se va repezi în Jidoviţa să strângă în braţe pe doamna Lang. Dar o săptămână fără Roza i se părea o veşnicie… Apoi mai ascundea în suflet şi durerea că nici n-a putut măcar să-şi ia rămas bun de la ea la plecare. Au fost nevoiţi să se despartă ca doi străini, fără o sărutare fierbinte, fără o lacrimă alinătoare, căci Lang s-a nimerit să trândăvească toată vremea pe acasă, tocmai în ziua aceea. Doar o strângere de mână tremurătoare şi o privire înmuiată în regrete a putut aduce cu sine în satul străin care i se părea mai mohorât ca o temniţă… Şi vina tuturor suferinţelor lui cădea numai în sarcina notarului. Dacă nu ar fi ieşit dânsul în calea lui Herdelea, nici Titu n-ar fi trebuit să părăsească pe Roza… De aceea tânărul privea pe Friedman şi toată familia lui ca pe nişte duşmani de moarte şi-i ura cât se putea în împrejurările în care se găsea.

De când a început să iubească pe Rozica, l-a cuprins o dragoste deosebită pentru toţi ungurii şi ovreii, fiindcă ea era unguroaică măritată cu un ovrei. Dragostea se manifesta prin plăcerea de a vorbi ungureşte. Venind acuma într-un sat unguresc, şi-a închipuit că, auzind şi

vorbind mereu ungureşte, va avea impresia că e tot în apropierea Rozei şi astfel îşi va mai răcori dorul. Ţăranii care aveau treburi pe la primărie vorbeau însă mai mult româneşte, întâi pentru că tuturor le era mai la îndemână şi apoi fiindcă notarul însuşi nu cunoştea limba statului decât tocmai cât îi cerea slujba, iar acasă sporovăia numai evreieşte sau româneşte, căci notăreasa, cu toate silinţele, nu fusese în stare să înveţe nici o boabă ungureşte. Singur feciorul notarului, studentul, se prefăcea că nu pricepe româneşte; deoarece însă îşi dădea aere de gravitate savantă, lui Titu îi era scârbă de el şi-l ocolea.

Amărât şi mâhnit, Titu totuşi se apucă serios de munca ce i-o împărţea cu dărnicie Friedman care, nefiind sigur câtă vreme va sta la dânsul poetul, căuta să profite de hărnicia lui spre a-şi pune la zi lucrările rămase şi îngrămădite de luni de zile. Pe Titu îl plictisea monotonia aceloraşi formule şi tipare, dar nu-l împiedica de a munci cu râvnă în aşteptarea zilei de joi, când va revedea pe Roza. Se simţea chiar mândru că se jertfeşte scriind „bilete de vite”, „liste de impozite” şi alte lucruri prozaice, în loc să plutească în sfere senine, să făurească versuri înaripate…

Joia sosi împreună cu o decepţie crâncenă. Notarul îi spuse cu părere de rău că nu-l poate lua cu el în Armadia, că trebuie să umble negreşit prin comună, să zorească strângerea birurilor şi să pună sechestre celor rămaşi prea mult în urmă, deoarece percepţia îl ameninţă cu amendă dacă nu va vărsa în treizile măcar sumele de pe semestrul trecut.

Parcă nici o zi, în viaţa lui Titu, n-a fost mai posomorâtă ca joia aceasta. Fierbea, înjura şi-şi blestema soarta văzând cum pleacă Friedman, iar el trebuia să stea pe loc. Era cât pe-aci să se bată cu băiatul notarului, care veni să-i ţie de urât şi să discute politică. Pe urmă îşi zise că Friedman nu putea să-i facă asemenea măgărie decât îndemnat de Herdelea şi ca să-l înstrăineze de Roza. Spre a se răzbuna nu ieşi toată ziua din cancelarie, aruncă într-un colţ

registrele de sechestre şi, în schimb, compuse pentru Roza o scrisoare lungă de nu se mai isprăvea, înflăcărată de patimă şi udată de lacrimi, pe care voia să i-o trimită cu un om tocmit înadins, chiar dacă l-ar costa leafa întreagă pe o lună.

A doua zi, recitindu-şi scrisoarea, i se păru cam umflată şi o rupse. Se mai potolise puţin cu speranţa joii viitoare. Cum a răbdat o săptămână, va mai răbda câteva zile. Revederea va fi cu atât mai plăcută… Notarul îi povesti că s-a întâlnit în Armadia cu Herdelea şi cu Ghighi, care îi trimit multe sărutări, şi găsi că a făcut foarte bine cruţând pe oameni cu sechestrele, deoarece percepţia tocmai i-a mai acordat o amânare cu birurile.

Joia următoare Titu păţi la fel şi totuşi se mâhni parcă mai puţin ca întâia oară. Între timp cunoscuse pe preotul calvin, om mărunt, slab şi cu o mustaţă foarte căruntă, şi pe preoteasa, grasă, voinică, înaltă ca un jandarm, care erau certaţi şi nici nu vorbeau cu notarul. Cu aceştia împreună Titu ocăra în fiecare seară pe Friedman şi astfel se mai răcorea şi-şi uita aleanul.

În cele din urmă totuşi trebui să plece prin sat, cu străjile, după biruri. Atunci de-abia văzu dânsul mai bine comuna şi oamenii. Şi văzând, i se strângea inima de remuşcări şi imputări, şi-şi zicea din ce în ce mai întristat:

— Uite ce orb am fost! Unde mi-a fost sufletul până acuma?

Gargalăul era un sat cam de vreo două ori cât Pripasul, aşezat pe ţărmul stâng al Someşului, pe un şes drept ca masa. În mijloc se înălţa trufaşă, cu un cocoş alb în vârful turnului, biserica ungurească nouă, iar în apropiere şcoala statului, cu coperişul roşu de ţiglă, cu două etaje, severă şi poruncitoare ca o stăpână nemiloasă. Primprejur se înşirau numai case bune, cele mai multe de piatră, cu ogrăzi largi, acareturi bogate, vite frumoase. Pe la margini, ca nişte cerşetori flămânzi, se răzleţeau bordeie murdare, umile, învelite cu paie afumate şi, într-un colţ, ruşinoasă, se

ascundea parcă bisericuţa românească de lemn, dărăpănată, cu turnuleţul ţuguiat de şindrilă mucegăită.

Fiindcă datoriile mai numeroase erau la mărginaşi, Titu, îndemnat de Friedman, îşi începu activitatea printre cocioabele pleoştite, întâmpinat pretutindeni de dulăi lăţoşi care-l lătrau c-o înverşunare atât de duşmănoasă ca şi când ar fi mirosit că vine cu gânduri rele. Umblând din casă în casă şi răscolind mizeria până în fund, se simţi cuprins încetul cu încetul de o nedumenre mare şi atât de stăruitoare că-i zgudui toată firea, mai ales amintindu-i întruna clădirile mândre din mijlocul satului.

„Aci suntem noi, cei oropsiţi şi săraci, pe când dincolo ei se lăfăiesc în belşug”, se gândi dânsul în sfârşit, intrând tocmai într-o căsuţă foarte hodorogită, cu streşinile aşa de joase că trebui să se plece ca să poată pătrunde în tindă.

O babă uscată, încovoiată rău de spinare, cu o broboadă cenuşie în cap, îl pofti speriată în casă, repezindu-se să şteargă cu şorţul laviţa, ca nu cumva să se murdărească domnişorul dacă ar pofti să şadă. Spaima însă îi licărea în ochii cu care fura când pe Titu, când pe cele două străji rămase în uşa tinzii.

— Apoi să ne iertaţi, domnişorule, că la noi e urât, murmură baba cu glas jalnic. Ne mănâncă sărăcia şi necazurile, domnişorule, păcatele noastre!

Titu o privi lung şi se cutremură de o ruşine ciudată amestecată cu dezgust. Bătrâna i se păru o nălucire din visurile lui, întruchipând mizeria şi întunericul. Vru s-o liniştească cu o vorbă blândă, dar nu îndrăzni să deschidă gura şi-şi vârî nasul în registrul de sechestre unde o găsi însemnată cu o datorie de peste două sute de coroane. Când auzi baba de două sute, holbă ochii uluită, rămase câteva clipe cu gura căscată, apoi înţelegând, izbucni brusc într-un hohot de plâns, bolborosind desperată:

— Vai de mine, domnişorule! Două sute! Vai de mine şi de mine!

Lacrimile ei gâlgâiau atâta durere încât Titu avu o încleştare în beregată. Se uită zăpăcit la străjile din tindă care se scărpinau în cap sub revărsarea de soare primăvăratic. Lumina vie îl făcu să tresară, ademenindu-l, simţind-o cum i se prelinge în suflet, cum îi pătrunde în toate tainiţele, schimbându-se într-o milă din ce în ce mai lămurită şi mai stăpânitoare. „Ce-s eu aici? Ce caut eu aici?” se gândi atunci dânsul, în vreme ce bocetele bătrânei îi murmurau în urechi ca ecoul unei chemări îndepărtate.

— Apoi, uite, babă, trebuie să plăteşti, că altfel îţi iau zăloage şi-ţi vând tot, tot! Vorbi în acelaşi timp gura lui cu glas aspru care i se părea atât de străin încât de-abia îl mai cunoştea şi mirându-se cum poate rosti asemenea cuvinte.

— N-am nimic, domnişorule, afară de sufletul din oase! N-am! Dar ia-mi-l, ia-mi-l! Că feciorul mi-i în cătane de doi ani de zile şi cât amarul de pământ ne-a lăsat Dumnezeu, acolo zace în paragină de mă doare inima… Numai sufletul mi-a mai rămas… Amu încaltea ia-mi şi sufletul, domnişorule!

În inima lui Titu izbucni o flacără nouă, ca dintr-un foc mocnit prea îndelung. În minte îi răsări întrebarea chinuitoare: „De ce să-i iau eu sufletul? De ce eu? De ce tocmai eu?”

Stătu mult nemişcat, fără să rostească o vorbă şi fără să mai îndrăznească să ridice ochii la baba care plângea mereu, îşi sufla nasul zgomotos, se închina şi se jura. Lui îi era ruşine de străji că se înduioşează şi totuşi n-avea puterea să-şi învingă slăbiciunea. Pe urmă deodată se zgudui, se uită iar în registru, clătină din cap şi mormăi supărat:

— Atunci poate că sunt greşite socotelile? Ori ce Dumnezeu? Ori nu se poate? Adică ce greşeli, ce…?

Se agăţă îndată de cuvântul „greşeli” ca un înecat, ieşi furios din casă, urmat de străjile care păşeau nepăsător, clătinând din cap ca nişte animale trudite. Se duse drept la primărie şi spuse indignat notarului că registrul de impozite trebuie să fie greşit. Friedman zâmbi cu superioritate şi-i

răspunse că garantează exactitatea socotelilor, deoarece au fost lucrate chiar de dânsul şi copiate de fiul său, un matematician de mâna întâi. Dar, dacă ţine să se convingă, slobod e să revadă toate capitolele, deşi, după umila-i părere, ar fi mai bine să continue sechestrele şi să nu mai piardă vremea degeaba.

Titu îşi dădu seama că în registru nu poate fi nici o greşeală şi că-i trebuieşte doar un pretext spre a nu fi nevoit să mai colinde casele de pe la margini. Se simţea mic şi ros de o amărăciune care parcă-i sărbezea sângele şi-i infiltra în suflet o scârbă mare de sine însuşi. Zvârcolindu-se să-şi împrăştie simţământul acesta, se aşează la un birou încărcat de hârţoage şi, maşinal, începu să adune, să scadă şi să combine fel de fel de cifre, să răsfoiască pentru fiece nume în câte cinci-şase foliante. În ochii lui însă rămăsese întipărită atât de adânc baba cu faţa zbârcită de cute şi strâmbată de plâns, încât pe toate paginile tremura chipul ei mustrător, în vreme ce în urechi îi vuia mereu ca o imputare din ce în ce mai aspră: „Ia-mi şi sufletul, domnişorule!”

După un răstimp de bâjbâiri, răbdarea îl părăsi. Sări de la masă aproape desperat şi porni să se plimbe de ici-colo prin cancelaria colboasă, necăjindu-se să-şi gonească vedenia babei din minte. Încercă să fugă cu gândurile la Rozica, la îmbrăţişările ei calde, la şoaptele ei dulci. În zadar, căci se pomenea cu închipuirea iarăşi în cocioaba dărăpănată, în faţa bătrânei schimonosite de durere, silit să-i audă bocetele dojenitoare. Pe urmă se ruşină că, în asemenea clipe, mai poate să se gândească la Roza Lang şi-l cuprinse chiar un fel de silă de femeia care l-a orbit atâta vreme cu iubirea ei zvăpăiată, abătându-l din calea lui.

Titu era acuma singur în toată primăria; străjile sforăiau la întrecere pe băncile din tindă. În ferestrele deschise larg primăvara zâmbea în odaie ca o fecioară îndrăgostită. Paşii tânărului, apăsaţi, când mai rari, când mai grăbiţi, răscoleau praful duşumelelor tocite, care, în îmbrăţişarea

soarelui, se legăna ca o boare aurită… Deodată Titu se opri la o fereastră, cu mâinile la spate, ademenit parcă de viaţa nouă ce izbucnea atotputernică dincolo de zidurile cancelariei. Privirea lui întâlni peste drum şcoala ungurească, trufaşă, strălucind într-o poleială de raze. În curtea mare, prundită, cete de copii zburdalnici se fugăreau şi se jucau, strigând plini de voioşie, supravegheaţi de un învăţător tânăr şi foarte palid, cu ochii atât de mari că de departe păreau ochelari. Zgomotul şi veselia ajungeau în primărie mulcomite într-un murmur cald, întretăiat numai rareori de ţipete scurte, mulţumite. Sufletul lui Titu începuse să se mai învioreze când deodată văzu că învăţătorul galben se umflă şi se roteşte ca un curcan, făcând semn mânios unui grup de copii ce stăteau deoparte. Cum copiii rămaseră pironiţi locului de frică, învăţătorul se duse spre dânşii, ameninţându-i cu degetul şi strigând. Titu se plecă spre fereastră şi, prin zarva de glasuri vesele, auzi totuşi limpede cuvintele învăţătorului, pline de indignare:

— Numai ungureşte! Ungureşte! Trebuie ungureşte! Ungureşte!

Într-o clipire toată fiinţa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învăţătorului. Simţi o pornire năvalnică să se repeadă la dânsul şi să-i înfunde în inimă cuvintele ameninţătoare… Nişte bătăi de clopot zdrăngăniră însă atunci şi, într-un minut, zgomotele amuţiră şi curtea şcolii rămase pustie. Numai clădirea scăldată în soare privea parcă mai mândră, mai batjocoritoare, ca o fiară care, după ce şi-a înghiţit prada, se linge leneşă pe buze. Niciodată până azi nu băgase de seamă că un lucru mort ar putea să exaspereze pe un om.

Acum vedea cum casa roşcovană de peste drum, cu ferestrele mari şi sclipitoare, vrea să-l dispreţuiască şi să-l jignească. Aceasta îl înfuria şi-i reamintea iar pe baba speriată şi cernită de suferinţe. „Să-i smulg eu nenorocitei

şi sufletul din oase ca pe urmă colea să strige mai ţanţoş: numai ungureşte!”

Ridică ochii mai sus deasupra şcolii, spre cerul albastru, limpede ca o pânză întinsă acoperind nemărgimrea. Gândurile lui vedeau tot satul ca pe o hartă uriaşă, pătrundeau în casele frumoase, bogate, îngrijite, adevărate lăcaşuri de stăpâni răsfăţaţi de soartă, se plimbau prin ogrăzile mândre unde întâlneau ţărani unguri sfătoşi, cu izmene largi ca rochiile, cu mustăţi răsucite, hodorogind în gura mare… Apoi uşoare şi iuţi, ca năzdrăvanii din basmuri, gândurile ocoleau satul, poposeau în cocioabele necăjite, printre alţi ţărani, împovăraţi de nevoi, oropsiţi de Dumnezeu şi de oameni, sleiţi de muncă şi de sărăcie. „Şi totuşi al nostru e viitorul! Îşi zise Titu înseninându-se. O cetate încercuită de o oştire desculţă! Degeaba ne înfruntă cu şcoala ameninţătoare, degeaba cântă cocoşul în vârful bisericii… Presiunea noastră nu încetează o clipă! Mulţimea noastră înaintează mereu… Zidurile lor meşteşugite se clatină şi se fărâmiţesc îndată ce le atinge suflarea vieţii noastre încătuşate… Stăpânii tremură în faţa slugilor! Slugile! Noi suntem slugile! Al lor e trecutul, al nostru e viitorul!”

Îl gâdila un râs de mulţumire. Încrederea în sine îi alungase zbuciumările şi gândurile negre. Îşi aduse aminte cum în Săscuţa, acum vreo zece ani, când a trecut spre Bistriţa, singur văcarul era român şi stătea într-o hrubă în capul satului, pe când azi, fără şcoală şi fără biserică, jumătate comuna e românească. „Acolo alţi stăpâni sunt cotropiţi încetul cu încetul de slugile oropsite, dar pline de viaţă!” se gândi dânsul, simţindu-se foarte fericit că are cinstea să facă parte din neamul obijduiţilor.

Când fu poftit la masă, merse atât de bine dispus că înveseli toată familia notarului, deşi era cam supărată deoarece le pierise o gâscă, îndopată şi îngrijită de însăşi doamna notăreasă. După prânz Titu se cufundă într-o discuţie pasionată cu Friedman şi fiul său asupra românilor.

Studentul încerca mereu să vorbească ungureşte, dar Titu nu răspundea decât româneşte, parcă ar fi uitat dintr-o dată şi cu desăvârşire limba cealaltă, sau parcă s-ar fi temut că îşi va pierde graiul în clipa când ar mai rosti un cuvânt unguresc. Notarul şi mai ales feciorul său susţineau cu înverşunare că politica românească e greşită din temelie, fiind pornită dintr-un simţământ de ură împotriva stăpânitorilor legali ai ţării şi că prin urmare se va sfârşi printr-un faliment. Titu critica, din ce în ce mai îndârjit, strădania ungurilor de a ucide prin deznaţionalizare un neam întreg cu un trecut îndoliat de suferinţe şi de vitejie, şi dovedea că, împotriva acestei tendinţe criminale, românii sunt siliţi să lupte pe viaţă şi pe moarte.

— Pardon, pardon, îl întrerupse în cele din urmă notarul, vrând să-i dea lovitura de graţie. Sunt sigur că, mai curând sau mai târziu, şovinismul dumitale are să te gonească în România, ca şi pe ceilalţi martiri ai dumneavoastră, care exploatează încrederea bietului popor în cărturarii săi… Mă rog, în privinţa aceasta eu nu mă înşel niciodată…

— Unde-i norocul să pot trece şi eu în ţară! Suspină Titu cu mândrie.

— Lasă, că asemenea noroace nu întârzie prea mult, zise Friedman ironic. Ei bine, grozav aş vrea să te întâlnesc după ce vei fi cunoscut mai bine Ţara Românească! Grozav! Ai să vezi dumneata acolo libertate şi fericire, dumneata care aici cârteşti şi te revolţi neîncetat… Chiar te rog să-mi scrii şi mie o carte poştală… Făgăduieşti?

— Desigur! Strigă Titu îmbujorat de însufleţire. În orice caz mai rău ca aci nu poate să fie!

— Nuuu? Zău? Crezi dumneata? Sări notarul supărat că n-a izbutit să-l dea gata. Apoi ştii dumneata că în România dumitale nimic şi nimeni nu e stabil? Dacă ochii dumitale se întâmplă să nu-i placă boierului, a doua zi ai zburat… Acolo nu-s legi şi nici admimstraţie ca în ţara aceasta blagoslovită pe care dumneavoastră o calomniaţi pe toate cărările. Nu, domnule! Acolo bunul plac al ciocoilor dictează milioanelor

de robi în zdrenţe… Să nu-mi vorbeşti, te rog, mie de România, că eu o cunosc mai bine ca dumneata! Trei ani am stat acolo în tinereţe, dar n-am să uit până voi închide ochii cât am îndurat!

— În sfârşit, oricum ar fi, bine sau rău, cel puţin ştiu că tot e românesc şi numai românesc! Făcu Titu cu un surâs triumfător care pe notar îl sâcâia mai tare decât dacă ar fi răcnit. Şi prin urmare nu poate veni orice fleac de renegat să-ţi impună să vorbeşti şi să simţi ca un străin!

— Eşti un şovinist cum nici nu mi-aş fi putut închipui, nu degeaba eşti poet român! Zise studentul, căutând să fie ironic, pe ungureşte.

La sfârşitul discuţiei Titu se simţi mândru ca un comandant de oaste după o bătălie câştigată. Era mai ales mulţumit pentru că a avut curajul să-şi declare fără înconjur sentimentele adevărate, ca şi când ar fi făcut-o în faţa unor inchizitori fioroşi.

În amurg, în loc să se ducă la preotul calvin ca să bârfească împreună cu preoteasa apucăturile obraznice ale notarului, precum obişnuia, se hotărî brusc să meargă la preotul român. Acuma îi era ruşine că, fiind aici de aproape o lună, a legat cunoştinţă cu toţi surtucarii unguri, dar n-a umblat deloc să vadă măcar pe păstorul turmei desculţe şi oropsite.

Casa preoţească era în preajma bisericuţei, pe o uliţă dosnică, în marginea satului. Titu găsi numai pe doamna preotească, o ţărancă secătuită de muncă, şi trei fete modeste, foarte ruşinoase şi cam prostuţe. Toate s-au bucurat şi l-au poftit îndată în „casa dinainte”, o odaie împodobită cu ţesături şi cusături ţărăneşti şi cu o masă în mijloc, aşternută cu faţă albă, pe care trona o biblie veche, legată în piele roasă, între o cruce mică de argint şi alta mai mare de lemn. Stângăciile şi sfiala fetelor, ca şi vorbele apăsate ale preotesei, care altă dată l-ar fi făcut să râdă, acuma i se păreau pâine de farmec.

— Dar sfinţia sa? Întrebă dânsul când, după sleirea banalităţilor de rigoare, fetele amuţiră nemaiştiind ce se cuvine să vorbească.

— E la biserică, are o nuntă, răspunse repede fata cea mai mare, slăbuţă, uscată, cu mâinile roşii. Au venit adineaori nişte unguri să-i cunune. C-aici aşa-i obiceiul. Întâi se cunună la biserica lor, dar pe urmă vin şi la tata, că zice că slujba noastră e maisfântă…

— E mai sfântă… repetă Titu maşinal.

În curând sosi şi preotul, bătrân, cu hainele murdare, cu barba neîngrijită şi cu nişte ochi blânzi ca de apostol. Avea faţa transfigurată de o mulţumire mândră. Dădu mâna cu Titu, îl aşează la masă, porunci fetelor să aducă un pahar de vin şi apoi, când rămaseră singuri, îi zise cu o imputare uşoară, frăţească:

— Mă bucur, fiule, c-ai mai venit şi pe la noi… Aşa se şi cade. Căci trebuie să ne iubim unii pe alţii toţi cei de-o limbă şi de-o lege. De aceea m-am mirat şi m-a durut că ne-ai ocolit până azi…

Titu plecă fruntea parc-ar fi aşteptat o binecuvântare şi rosti domol, ca un vinovat mustrat de remuşcare:

— Iartă-mă, părinte!

Zvonul şi apoi ştirea că Ion nu vrea să ia de nevastă pe Ana, deşi nu tăgăduieşte că cu dânsul a rămas însărcinată, se răspândi, mai ales cu ajutorul Zenobiei, în tot satul. Celor ce spuneau că nu o ia fiindcă nu se învoieşte de zestre cu Vasile Baciu, le astupau gura cei ce ştiau că flăcăul nici nu vrea să stea de vorbă cu tatăl fetei şi că deci şi-a bătut joc de ea înadins şi numai ca să se răzbune pe Baciu pentru că nu i-a dat-o de bunăvoie, ba încă odinioară, la horă, l-a şi bruftuluit de faţă cu toată lumea. În casa Herdelea însă purtarea lui Ion era privită ca o murdărie fără pereche. Bătăile ce le suferea Ana din pricina lui stârneau zilnic valuri de lacrimi şi explozii de milă pentru victima „praşcăului” Glanetaşului, cu toate că până atunci fata lui Vasile nu se bucurase de nici o consideraţie în familia

învăţătorului. De câte ori auzeau că Baciu bate pe Ana, amândouă fetele lui Herdelea plângeau cu hohote şi blestemau pe Ion, având de partea lor făţiş şi pe dăscăliţa, care nu se ostoia până ce nu striga din cerdac spre casa Glanetaşului: „Să vă fie ruşine obrazului!” Deşi nu se arăta, învăţătorul se indigna tot atât de mult ca şi muierile, fiind un sentimental fără seamăn şi având oroare de bătaie, încât chiar în şcoală, când se întâmpla să-l scoată din sărite vreun copil şi să-i tragă două-trei la palmă, avea remuşcări zile de-a rândul. Laura mai încercă de câteva ori să explice flăcăului că nu-i sade frumos ceea ce face, dar Ion parcă înnebunise, tăcea şi rânjea ca un câine turbat.

— Nici n-am mai văzut aşa blestemăţie, murmura Herdelea, clătinând din cap, seara când vorbeau de feciorul Glanetaşului. Parcă-mi pare rău acuma că nu l-am lăsat să fi stat în temniţă, să-i mai treacă buiecia…

De altfel Ion însuşi trăia într-o tulburare atât de ciudată, că aproape nu-şi dădea seama ce mai voia şi unde vrea să ajungă. De când a înfruntat pe Vasile Baciu i se părea că toată lumea îl duşmăneşte şi totuşi se simţea mai fericit ca totdeauna. Aci era de o veselie uimitoare, glumea cu cine-i ieşea în cale, aci se înfuria şi suduia din senin, căutând oricui ceartă şi bătaie. Mai ales când îi pomenea cineva de Ana se zborşea şi fulgera; ba în cele din urmă ajunse să vadă un vrăjmaş de moarte în oncine rostea în faţa lui numele ei sau pe al lui Vasile. Într-o duminică, tocmai în vremea liturghiei, bătu crunt pe tatăl său, pentru că îl sfătuise, foarte pe departe, să caute să se înţeleagă cu Vasile Baciu, c-ar fi auzit că acuma ar fi bucuros să-i dea fata şi chiar o zestre frumoasă.

Avea uneori clipe când îşi zicea că se poartă ca un prostănac, alergând după cai verzi, în loc să stea de vorbă cum se cuvine şi să încerce o învoială cinstită. Se gândea atunci că Vasile Baciu, încăpăţânat cum e, poate să se răzgândească, să lase pe Ana să nască şi s-o ţie acasă cu copilul până ce va veni altul s-o ceară de nevastă. Au

maifost şi alte fete cu copii din flori care totuşi s-au măritat, dar încă fata bogătaşului Vasile Baciu? Asemenea închipuiri îl făceau însă mai dârz. „Mai bine să rămân tot calic, decât să mă frece ei pe mine!” îşi răspundea cu un simţământ de mare mulţumire.

Câteodată îi venea să izbucnească, să strige în gura mare că şi-a împlimt gândul, că de acum poate avea şi pământ şi de toate, numai să vrea dânsul, căci toate numai de voinţa lui atârnă. Aşteptarea de azi îi umplea fiinţa de o plăcere nemaisimţită. Tocmai fiindcă i-ar fi fost uşor să puie capăt tuturor neînţelegerilor, nu se îndura, parcă s-ar fi temut că, îndată ce va fi dobândit ce a râvnit atât de vijelios, vor începe poate alte zbuciumări, necunoscute şi mai grele.

Într-una din zilele acestea fu chemat grabnic la judecătorie în Armadia, printr-un aprod trimis înadins după dânsul. Se duse îndată, nepăsător, fără să se sfătuiască cu nimeni, ca şi odinioară, când cu pâra lui Simion Lungu. Nici capul nu-l mai durea de ce i s-ar putea întâmpla acolo, de vreme ce planul lui a izbutit şi fericirea e atât de aproape, că doar să întindă mâna s-o culeagă.

Un domn străin, gros şi gras, cu ochelari negri, cu faţa plină şi rotundă ca o lună, îl întrebă cine i-a făcut jalba împotriva domnului judecător. Ion nu stătu pe gânduri nici un minut, ci spuse îndată că Herdelea i-a făcut-o… Numai după ce-a isprăvit şi a văzut pe preotul Belciug alături de judecătorul mânios, mai la o parte, şi-a dat seama că s-a pripit şi şi-a adus aminte cum a făgăduit învăţătorului de atâtea ori că nu-l va vinde nici în ruptul capului. De aceea căută s-o dreagă, adăugând că el a stăruit la Herdelea şi l-a rugat în genunchi până l-a înduplecat. Domnul străin însă nu-l mai ascultă, fiind ocupat să dicteze ceva pe ungureşte altui domn care scria foarte repede la un birou. După un răstimp apoi domnul străin, care vorbea stricat româneşte, îl întrebă dacă s-a gândit bine ce a făcut, iar când dânsul răspunse că s-a gândit, îi zise că plângerea lui e mincinoasă şi, prin urmare, în loc de două săptămâni, acuma poate să

fie închis două luni, de nu şi mai mult… Ion, cu o înfăţişare nepăsătoare, tăcu. Pe urmă un aprod îl scoase afară.

Până ce ajunse în uliţă, flăcăul se mai gândi că n-ar fi trebuit să vândă pe Herdelea. În uliţă îşi zise că şi în temniţe oameni trebuie să stea şi că ori o săptămână, ori o lună, tot un drac e… Apoi toată afacerea aceasta fu îngropată sub noianul grijilor cu Ana, cu Vasile Baciu, cu pământurile lor care vor fi ale lui…

Fiindcă Ion, de la o vreme încoace nu mai mergea aşa de des pe la Herdelea ca înainte şi niciodată n-a deschis vorba despre încurcăturile lui cu Ana, familia învăţătorului de-abia după vreo săptămână şi întâmplător a aflat cum odrasla Glanetaşului nici n-a vrut să asculte pe Vasile Baciu când a încercat să-l descoase asupra gândurilor lui cu fata batjocorită. Domnişoarele şi doamna convinseră lesne pe Herdelea că el, ca învăţător şi om luminat, e dator să intervină, să povăţuiască şi la nevoie să dojenească pe „destrăbălatul care nu mai are frică nici de Dumnezeu şi nici de oameni”. Măgulit, învăţătorul chemă îndată pe Ion, care răspunse că vine, numai să arunce întâi nişte ogrinji în ieslele Dumanei.

— Păcat că nu-i aici şi Titu, murmură Herdelea, aşteptând aproape mişcat să sosească flăcăul. Am băgat de seamă că Titu are multă influenţă asupra nebunului… Ei, dar acuma săracul Titu cine ştie cum se trudeşte în Gargalău! Căci de, pâinea cea de toate zilele greu se agoniseşte şi cu multă sudoare!

Ion intră, dar de la primele cuvinte se burzului, se roşi, se înfurie şi curând i-o trânti, fără ruşine, învăţătorului:

— Dar mai lăsaţi-mă în seama necuratului, că doar nici eu nu-s copil şi ştiu bine ce fac şi cum trebuie să mă port! Apoi zău aşa! N-o iau, domnule învăţător, pentru că n-am poftă s-o iau. Şi drept să vă spun, mi-i urâtă Ana ca mama pădurii şi nu mi-ar mai trebui, să ştiu că badea Vasile mi-ar pune colea-n palmă tot hotarul Pripasului. Ce-s eu vinovat c-a rămas ea cu pântecele la gură? Io-s vinovat? Ea-l de vină, că

de nu i-ar fi plăcut, nu s-ar fi lăsat... Că doar n-am rugat-o eu, păcatele mele...

Herdelea se cruci ascultându-l şi amuţi, iar fetele fugiră în salon ca să nu fie nevoite să mai audă asemenea vorbe păgâne. Numai dăscăliţa nu-şi pierdu cumpătul, ci aprinzându-se de indignare, îi zise, căutând totuşi să-şi păstreze demnitatea:

— Nu ţi-i ruşine ţie, măi băiete, să vorbeşti aşa în faţa noastră, oameni cumsecade? Astea-s vorbe de om zdravăn? Nici ţiganii cei mai nemermci n-ar îndrăzni să facă şi să grăiască precum îndrăzneşti tu! Frumos îţi stă, n-am ce zice... Noi te-am crezut mai de treabă şi mai aşezat ca pe alţii, dar văd că n-ai pereche în blestemăţii. Da, da, bine-a zis cine-a zis că din coadă de câine nu faci până-i lumea sită de mătase... Foarte bine a zis...

— Lasă-l, dragă, lasă-l mai încet, că-i tânăr şi nu ştie ce vorbeşte, interveni Herdelea împăciuitor, uitându-şi hotărârea energică de adineaori în faţa îndârjirii flăcăului. Încercă apoi să-l îmblânzească reamintindu-i că, de câte ori i-a ascultat sfaturile numai bine i-a mers, şi stăruind mai ales asupra păţaniei cu Simion Lungu, când fusese cât pe-aci să-i putrezească oasele prin cele temniţe şi când numai jalba pe care i-a făcut-o dânsul l-a scăpat teafăr.

Învăţătorul n-apucă să isprăvească. Pe Ion blândeţea aceasta îl sugruma fiindcă îl silea să se ruşineze. Dar nevrând să se dea învins, îşi aduse aminte de domnul străin de la judecătorie şi sări mânios, strigând:

— Că bine m-ai sfătuit, domnule învăţător! Mai bine nu mă sfătuiai şi mă lăsai în pace să stau închis atunci două săptămâni, decât să stau amu două luni ori poate şi doi ani! Lasă că am aflat şi noi cum s-au întors lucrurile, ca doar nu suntem tocmai aşa de proşti...

— Vasăzică asta ţi-e recunoştinţa, măi Ioane? Zise Herdelea înfricoşat de îndrăzneala feciorului. După ce m-ai rugat o seară întreagă, şi tu şi ai tăi, să nu te las, acuma ai

obraz să-mi faci imputări? Uiţi că tot plângerea mea te-a scăpat de temniţă…

— M-a scăpat, cum să nu mă scape… Zi mai bine că ţi-ai bătut joc de neştiinţa mea cum nici n-aş fi putut crede, că doar mai frumos cum m-am purtat eu cu dumneavoastră nu s-a purtat nimeni… Dar amu nu-i nimic! Să fim sănătoşi! De-amu oi şti şi eu să mă feresc şi să umblu după capul meu… Să dea Dumnezeu noapte bună!

Ieşi repede, trântind uşa şi bodogănind până acasă.

Atâta obrăznicie încremeni chiar şi pe doamna Herdelea, încât de-abia într-un târziu putu zice:

— A înnebunit de tot becisnicul! Ceea ce se potrivea şi cu părerea domnişoarelor care, reapărând, nu mai ştiau cum să-şi arate revolta.

Până noaptea târziu uimirea nu se potoli în casa Herdelea. Asemenea necuviinţă din partea unui sătean nu li se mai întâmplase niciodată… Şi supărarea tuturor era mai mare pentru că tocmai Ion dovedea atâta nerecunoştinţă şi lipsă de respect. Fiindcă toţi l-au iubit, acuma toţi îl ocărau la întrecere. Familia învăţătorului îl privise întotdeauna ca pe un om al casei, mai isteţ şi mai spălat ca ceilalţi ţărani. Herdelea se mândrea că l-a avut elev şi-l lăuda pretutindeni. Ce-i drept, şi Ion fusese veşnic săritor şi nu se codea, dacă i se cerea, ba să alerge până-n Jidoviţa sau Armadia, ba să mai sfarme nişte lemne pentru bucătărie… În serile lungi de iarnă, când plictiseala omoară satele, când de frica ei oamenii se culcă odată cu găinile, feciorul Glanetaşului petrecea de multe ori în casa învăţătorului, ascultând sau spunând basmuri, cântând ori jucând loton şi durac… Însăşi doamna Herdelea, care nu-şi ascundea dispreţul faţă de proşti, cum le zicea dânsa ţăranilor, cu Ion vorbea ca şi cu o persoană de seama ei, mai ales că el ştia să păstreze totdeauna buna-cuviinţă. Şi acuma, acelaşi Ion nu se ruşinează să răcnească şi să ameninţe pe domnul învăţător!

— Dac-ar fi fost acasă Titu, sunt sigură că-l plesnea! Zise Ghighi, războinică.

Herdelea însă mai mult se întristase decât se mâniase. Din toate vorbele lui Ion, îl izbiră îndeosebi cele despre plângerea împotnva judecătorului. Apoi o bănuială îi săgetă inima: dar dacă nebunul s-a apucat să spuie pe undeva cine i-a făcut jalba? Nu maivăzuse de mult pe Ghiţă Pop de la judecătorie, dar parcă simţea că comisiunea de anchetă trebuie să fi umblat prin Armadia şi deci se prea poate să fi fost chemat şi Ion… Atunci nenorocirea e pe drum…

— Te pomeneşti că mai dăm şi de belea din pircina reclamaţiei cu obraznicul ăsta! Vorbi Laura care, de când se logodise, împerechease seriozitatea cu pesimismul.

— Nu m-aş mira deloc! Adăugă dăscăliţa mângâindu-şi gura şi nasul. De la astfel de proşti te poţi aştepta la tot ce-i mai rău!

— Hodoronc-tronc! Făcu Herdelea. Lăsaţi, că nu-i nici dracul aşa de negru cum se pare… O fi blestemat Ion, dar rău nu-i! Omul o fi având cine ştie ce necazuri, ş-apoi la necaz omul vorbeşte vrute şi nevrute!

În vreme ce sufletul îi sângera de presimţirea nenorocirii, trebui să zâmbească, să glumească şi să convingă familia că nu-i nici o primejdie… Dăscăliţa şi fetele, obosite de indignare, dormiră ca scăldate. Numai Herdelea se frământă toată noaptea cu ochii deschişi, speriaţi, căutând zadarnic să înece în întuneric vedeniile apăsătoare…

Preotul Belciug, fiind înnegrit în plângerea lui Ion la fel cu judecătorul, fusese chemat ca informator în faţa comisiunii, prezidată de primul procuror al tribunalului din Bistriţa. Răspunse surâzând cucernic la toate întrebările, simţindu-se curat ca floarea spinului şi nevrând să pară că e cuprins de vreo pornire duşmănoasă faţă de nimeni, deşi în sufletul lui fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pârască. De altfel îi veni foarte uşor să se lămurească, având doar să-şi repete declaraţiile făcute cu prilejul procesului din care se înţelegea că feciorul Glanetaşului este un element periculos

pentru ordinea legală din Pripas şi că, în interesul obştesc, trebuia negreşit scuturat puţin ca să-şi vie în fire.

— Nu sunt om de legi şi deci nu pot vorbi decât ca un simplu profan, făcu dânsul drept încheiere. Totuşi mi s-a părut şi mi se pare că domnul judecător n-a fost destul de sever cu delicventul. De altminteri, cea mai bună dovadă că ameninţarea pedepsei n-a avut efectul dorit este în afară de însăşi plângerea aceasta, care constituie o calomnie prea îndrăzneaţă, este, zic, faptul că chiar acuma reclamantul e eroul unui scandal cum nu s-a mai pomenit în satul nostru…

Când însă preotul auzi din gura lui Ion însuşi că Herdelea este autorul adevărat al plângerii, se roşi de mare mânie. „Asta-i culmea ipocriziei! Se gândi el. Pe de o parte îmi vine la colindat şi mă pofteşte la logodna fetei, iar pe de altă parte mă târăşte pe la judecăţi! În sfârşit, bine că s-a făcut lumină!”

De-acuma era dovedit că învăţătorul i-e duşman şi prin urmare se credea îndreptăţit să caute şi el să-l lovească şi încă tocmai când îi va fi lumea mai dragă. „Dacă-i vorba de făcut rău, apoi am să-i arăt că nu e greu deloc!” se hotărî dânsul.

Cu cât i se înrădăcina în suflet convingerea că Herdelea e marele vinovat, cu atât găsi mai multe împrejurări uşurătoare pentru Ion care, la urma urmelor, nu poate fi decât victima intrigilor învăţătorului. Îl compătimi şi-i păru rău că a fost nevoit să mărturisească împotriva bietului flăcău. Se gândi tot mai des la dânsul şi din ce în ce cu mai multă duioşie. Adică pentru ce îl urmărise cu atâta înverşunare? Acuma, chibzuind mai bine lucrurile şi întâmplările, recunoştea că s-a pripit când l-a dojenit în biserică şi c-a greşit îndemnând pe Simion Lungu să-l pârască. Da, da, s-a pripit, căci dreptatea adevărată a fost de partea lui Ion… Deci trebuie să încerce să-şi răscumpere greşelile şi să facă ceva pentru sărmanul om oropsit. Şi, fiindcă ştia bine neînţelegerile dintre el şi Vasile Baciu, îşi propuse să-i împace, convingând pe Ion să ia pe Ana, iar pe

Baciu să-i împlinească dorinţele în ce priveşte zestrea. De altfel, dacă ar izbuti, ar împrăştia şi ruşinea ce apasă asupra satului din pricina lor. Adevărat că Ana nu-i nici întâia, nici ultima fată care a păcătuit: pe valea Someşului sunt chiar unele sate unde mai toate miresele umblă cu copilaşul de mână. În Pripas însă, de când e Belciug în fruntea credincioşilor, nu s-au pomenit copii din flori. Şi apoi ceea ce face Vasile Baciu e strigător la cer. Bine, a greşit fata şi e vinovată, dar pentru o greşeală nu poţi să omori un om. Atâta cruzime nu s-a mai auzit. S-a dus vestea şi prin alte comune cum o lasă în fiecare zi vânătă şi zdrobită de bătaie…

Preotul mai cumpăni câtăva vreme planul, ca să nu aibă pe urmă să-şi impute iar vreo pripire. Din zi în zi însă îl găsea mai măreţ. Herdelea are să îngălbenească de necaz când va afla că până şi Ion al Glanetaşului, unealta lui nenorocită, tot la popa caută adăpost sufletesc. Apoi, în afară de recunoştinţa flăcăului, va dobândi şi încrederea lui Vasile Baciu, pe care păţania fetei l-a prăpădit şi care ar fi bucuros acuma s-o vadă măritată chiar şi cu feciorul Glanetaşului, măcar că s-a jurat şi s-a lăudat atâta că nu i-o dă nici mort. Aici Belciug simţea o nouă arsură a conştiinţei sale, căci şi el îl asmuţise odinioară pe Baciu să nu-şi nefericească fata cu un destrăbălat bătăuş şi tâlhar… În sfârşit preotul mai nădăjduia că din împăcarea aceasta poate să folosească şi biserica cea nouă ceva. Căci râvna lui cea mai scumpă în viaţă era să vadă înălţându-se un sfânt locaş de piatră, falnic şi frumos, în locul celui vechi şi dărăpănat care îi făcea necinste atât lui, cât şi satului întreg. De vreo zece ani aduna ban peste ban, cu o patimă mereu crescând, contribuind el însuşi cu aproape toate veniturile bisencii şi impunându-şi singur toate economiile în favoarea visului său. Realizarea începuse printr-o colectă, făcută de doi săteni fruntaşi, Toma Bulbuc şi Ştefan Hotnog, prin toate comunele Ardealului, cu o scrisoare de învoire din partea episcopului. Trebuind bani mulţi, Belciug căuta să insufle şi

ţăranilor ambiţie de a dărui pentru bisenca cea nouă la toate prilejurile, dar mai ales la nunţi, la botezuri, la morţi… Din nenorocire, credincioşii erau mai greoi la pungă ca păstorul, încât de-abia acuma se putuseră începe tratative cu câţiva arhitecţi vestiţi din Bistriţa, şi încă nu se ştia dacă suma adunată va ajunge… În reveriile lui cucernice, Belciug vedea noua biserică triumfătoare, trâmbiţând lumii silinţele vrednice ale unui preot modest. Ba mai vedea şi bisericuţa cea veche, aşa săracă şi umilă cum era, mutată în satul Săscuţa, unde românii se înmulţiseră şi, neavând unde să se închine, veneau duminicile în Pripas să asculte sfânta liturghie… Numai să-l învrednicească Dumnezeu să-şi poată continua opera şi să lumineze sufletele oamenilor.

Duminică, înainte de a începe slujba, puse pe primar să poruncească lui Vasile Baciu să vie la dânsul acasă, după-amiază, împreună cu Ana, iar straja fu însărcinată să-i trimită pe Ion, împreună cu Glanetaşu şi Zenobia. Nu voia să se ştie de ce-i cheamă şi nici să bănuiască unu că a poftit şi pe ceilalţi. „Cum sunt de îndârjiţi amândoi, ar fi în stare să nici nu vie, îşi zise Belciug, frângându-şi mâinile cu înfrigurare. Pe când aşa, dacă se vor întâlni faţă în faţă în casa mea, nu se poate să nu cadă la învoială!”

Cei dintâi sosiră Vasile Baciu cu fata. Ţăranul era puţin cherchelit fiindcă se grăbise să înghită o jumătate de rachiu mai înainte de a-i fi spus primarul vorba preotului, iar Ana avea ochii umflaţi şi arşi de plâns şi încerca zadarnic să-şi ascundă pântecele sfidător de rotund. Pe el îl pofti să şadă, pe când ea rămase în picioare, cu ochiiân pământ, lângă uşă.

Ca să nu-i dea vreme să răsufle, Belciug îl luă repede, că face rău de-şi stâlceşte fata, c-a ajuns de râsul lumii, că omul la nenorocire să nu-şi piardă judecata, că Ana a greşit, dar orice greşeală se poate îndrepta cu bunăvoinţă, dar încăpăţânarea e mama tuturor relelor, că doar nici Ion nu-i ţigan, ba încă-i fecior sârguitor şi isteţ, deşi n-are avere, şi poate să fie un ginere mai de treabă ca mulţi alţii… Ana

izbucni în lacrimi, iar Vasile Baciu răspunse înduioşat şi amărât:

— Da cum n-aş vrea eu, domnule părinte? N-am încercat eu în toate chipurile? L-am şi rugat, eu, om bătrân… Dar nu vrea nici măcar să mă asculte. Nu vrea şi nu vrea. A batjocorit-o şi amu ne freacă… Apoi ce să mai ştiu eu face? Dumneata eşti om sfânt şi drept şi înţelept… Învaţă-mă dumneata şi eu fac orice!

Preotul îşi petrecu mâna prin păr, mulţumit de răspunsul ţăranului, şi tocmai se pregătea să-l povăţuiască să nu fie zgârcit, că doar pentru odrasla luidă, iar nu pentru străini, când auzi paşi de opinci în tindă şi apoi un ciocănit sfios în uşă.

— Intră! Murmură dânsul repede, încântat. Glanetaşu deschise încet şi cu respect uşa şi îşi puse îndată căciula jos lângă cuptor, în vreme ce Zenobia şi Ion intrară mai cu curaj şi dând bună ziua. Toţi trei se arătară uimiţi văzând pe Baciu şi pe Ana, cu toate că atât ei cât şi ceilalţi bănuiseră de ce au fost chemaţi. Belciug dădu mâna cu Glanetaşu şi cu Ion, aruncând o privire la Vasile Baciu, prin care parcă-l poftea să priceapă cât de mult îi cinsteşte, pe urmă vorbi flăcăului cu un glas blând, învehnd dojana în rugăciune:

— Aud şi nu cred că tu n-ai vrea să iai pe fata asta nenorocită, după ce vezi bine şi recunoşti că eşti vinovat şi c-ar trebui să-ţi împlineşti datoria creştinească… Apoi aşa nu-i frumos, măi Ioane! Că fata urâtă nu-i, de neam rău nu-i, pe drumuri nu-i… Spune şi tu, nu vorbesc eu bine? Tu de asemenea eşti un băiat cumsecade, cuminte, aşezat… Cum se poate una ca asta?

— D-apoi, domnule părinte, băiatul ar vrea, răspunse Glanetaşu în locul flăcăului, scărpinându-se în cap şi cu ochii la Vasile Baciu. Cum să nu vrea, domnule părinte, adăugă iar după o pauză, dar oprindu-se iar scurt, parcă n-ar îndrăzni să sfârşească, pe când Ion plecă fruntea cu o mişcare ce voia să arate că da, într-adevăr el ar vrea.

Se lăsa o tăcere mai lungă şi pe urmă deodată se porniră să vorbească în acelaşi timp şi Vasile, şi Ion, şi Glanetaşu. Preotul însă le curmă avântul, făcând un semn cu mâna, şi le zise blajin, cu un zâmbet cucernic şiâmpăciuitor:

— Iacă de-asta v-am adunat! Acu să vă tocmiţi şi să vă învoiţi ca oamenii, că vrajba-i bună numai între ţigani…

Belciug se aşează tacticos la masă şi apoi ridică ochii la dânşii, aşteptând tocmeala şi păstrându-şi pe buze surâsul binevoitor pentru toţi. Bărbaţii însă stăteau încurcaţi, cu privirile aţintite asupra lui, ca şi când într-însul ar vedea singura lor mântuire. Zenobia ofta des şi-şi dădea ochii peste cap, vrând astfel să arate tuturor că e pătrunsă de seriozitatea clipei, iar Ana, topită de ruşine, plângea înăbuşit, căutând să se facă cât mai mică şi să-şi acopere pântecele cu mâinile încrucişate pe care picura în răstimpuri câte-o lacrimă fierbinte… Se auzea aspru tictacul ceasornicului de pe scrin, acoperit numai câteva clipe de uruitul unei căruţe pe uliţă… În tăcerea ce stăpânea ca o duşmănie mută, zbârnâi apoi deodată vocea lui Vasile, gros şi răguşit, încât toţi parcă se speriară şi întoarseră capetele spre dânsul:

— Eu nu mă codesc deloc, domnule părinte… Eu îi dau fata… Uite-o! Să şi-o ia şi să fie sănătoşi!

Vorbele acestea desţeleniră amorţeala aşteptării. Ion se mişcă pe scaun, îşi drese glasul puţin şi zise liniştit, dar uitându-se numai sub masă, la picioarele preotului, întinse şi arătând tălpile ghetelor pe care se prelingeau vine subţiri de apă murdară din noroiul lipit pe margini:

— Nici eu nu mă codesc, că m-ar bate Dumnezeu, numai că vreau să ştiu ce iau şi ce-mi dă… Am dreptate, domnule părinte, ori n-am?

Amândoi se adresau numai preotului şi nici nu se uitau unul la altul. Nimeni nu lua în seamă pe Ana şi deci nimeni nu văzu cum înseninarea alungă spaima din ochii ei, pe măsură ce cuvintele bărbaţilor se înmoaie şi se apropie.

— Îi dau fata acuma, iar după moartea mea, lor le rămâne tot ce am agonisit, că doar n-am să duc nimic pe cealaltă lume… Cât trăiesc însă nu vreau să rămân pe drumuri şi s-ajung la bătrâneţe să cer de pomană, făcu Baciu mai răspicat, mereu cu privirea spre Belciug.

— D-apoi cu fata ce să fac eu, bade Vasile? Se ridică atunci şi Ion aprins. Spune-mi dumneata, ce să fac? Am eu avere ca dumneata, am eu pământ? Ori dumneata vrei să ne băgăm slugi amândoi ca să nu pierim de foame?

— Să munciţi şi să vă faceţi! Strigă Vasile Baciu.

— Oare? Da pân-amu n-am muncit? Pân-amu nu mi-am sfărâmat de ajuns oasele? Că slavă Domnului, cu mâinile în sân n-am stat! Şi avut-am oare vreun folos din toată truda? Am rămas tot ca degetul de gol… Ş-amu ai vrea să mai hrănesc şi pe fata dumitale, că ţi se pare că dânşii nu-mi sunt până peste cap!

Arătă cu degetul pe rând, pe tată-său şi pe maică-sa care dădură din cap foarte posomorâţi, vrând astfel să înduioşeze pe adversar şi să dea o mână de ajutor feciorului.

— Cât trăiesc eu, nu dau nimic! Asta s-o ştii dinainte! Nici un creiţar şi nici o palmă de loc! Mai bine o omor şi o îngrop; cel puţin să ştiu c-am omorât-o eu, pentru că nu şi-a ţinut cinstea şi nu m-a ascultat pe mine… Aşa! Uite-aşa!

— Apoi dacă-iaşa, degeaba ne-am mai ostenit şi am necăjit pe domnul părinte, zise Ion învârtindu-şi pălăria în mâini şi îndreptându-se spre scaun ca şi când ar fi dat să se scoale şi s-ar fi răzgândit înainte de a sfârşi mişcarea.

Belciug, speriat că i s-a stncat planul, ar fi vrut să intervie şi să-i domolească, şi nu ştia cum s-o facă. Tuşi de câteva ori în semn că ar dori să vorbească. Se împânzi iar o tăcere, acum însă nervoasă şi frământată de scârţâitul scaunelor… Înainte de-a deschide el gura, Vasile Baciu izbucni din nou:

— Dac-ai socotit să-ţi baţi joc de fată ca să-mi smulgi moşia, apoi rău te-ai socotit, că nu ţi-ai găsit omul… Nu, nu, băiete! Hm… Ştiu că ţi-ar plăcea… Dar eu… hm… lasă pe

mine… Nu, nu, Ioane, să mă ferească Dumnezeu şi Maica Precista!

În clipa următoare Ion, Zenobia şi Glanetaşu protestară indignaţi, acoperind îndemnurile la cumpătare ale preotului… De-abia acuma se rupse gheaţa aievea şi se încinse o vorbăraie de vreo trei ceasuri, aci apropiindu-se, aci gata să se ia de păr, ca peste un minut să se mulcomească iar. Numai Ana tăcea mâlc şi suspina, ca o osândită care-şi aşteaptă verdictul.

În sfârşit Vasile Baciu consimţi să dea cinci locuri şi o pereche de boi, dar pământurile să fie scrise pe numele Anei.

Ion însă ţinea morţiş că-i trebuie toată moşia, deoarece Baciu nu mai e în stare să o muncească, fiind cam bătrân, şi încredinţându-l că, drept recunoştinţă, îi va purta de grijă şi nu-i va ieşi niciodată din cuvânt.

Când ajunseră aci, Belciug se ridică triumfător. Greu a fost să înceapă tocmeala. De-acuma au să se dea pe brazdă, oricât s-ar mai ciondăni. Dar atâta vorbărie îl plictisi în cele din urmă, mai ales văzând că se înserează şi încă n-au căzut la învoială. Astfel îi trimise să continue acasă hărţuiala şi, dând mâna cu bărbaţii, le zise zâmbind:

— Ei, să fie într-un ceas bun şi cu noroc! Şi la nuntă să nu uitaţi nici pe Dumnezeu din cer şi biserica lui de pe pământ!

Ciorovăiala dintre potnvnici se reluă mai aprigă pe drum. Se amenințau, se înjurau, se opreau, dădeau din mâini, îşi şopteau cine ştie ce, dar tocmeala nu mai înainta deloc. Când sosiră în faţa casei lui Vasile Baciu, amândoi se gândiră să lase aşa cum vrea celălalt şi să sfârşească, şi totuşi se răzgândiră repede nădăjduind fiecare că amânarea va aduce apă la moara lui. Singură Ana era zorită, tremura şi se uita rugătoare când la tatăl ei, când la Ion, înfricoşată că se vor despărţi fără a-i hotărî soarta sau a-i fi curmat suferinţele. Şi într-adevăr se despărţiră jurându-se, atât flăcăul cât şi Vasile, că ori rămâne cum au spus ori nici să nu se mai întâlnească…

Vasile Baciu, simţindu-se gâtuit, plesnea de mânie şi, ca să se răcorească, găsi un clenci Anei şi o bătu iar până când o umplu de sânge… Toată noaptea şi a doua zi fu crâmpoţit de gânduri negre. Înţelegea acum lămurit ceea ce bănuise de când a prins de veste că feciorul Glanetaşului umblă să sucească mintea Anei: „Vasăzică vrea să-mi ia pământurile!” îi răsăreau sudori reci pe frunte gândindu-se că va fi nevoit până la urmă să se îndoaie şi să trăiască din mâna calicului… Îşi fierbea creierii căutând să născocească un mijloc care să-l scape din ghearele hoţului şi se bucura numai la închipuirea că ar putea găsi ceva să-l înşele cât mai cumplit… Dar oricât se căznea, nu putea stoarce nimic. Poate dacă l-ar mai amenința că va lăsa pe Ana să nască şi că nu o va mărita niciodată? Amenințarea i se părea atât de slabă, încât nici el însuşi n-o credea. Cum s-o primească atunci celalt? Mai mult l-ar întărâta…

Ion era vesel şi mulţumit. Era sigur că până la urmă Vasile Baciu îi va da tot şi-şi făcea mereu cruce mulţumind lui Dumnezeu că l-a ajutat să izbândească. A doua zi în zori cutreieră hotarul să cerceteze mai bine toate locurile viitorului său socru şi să se bucure văzându-le, fiindcă de-acuma sunt ale lui. Pe la amiază se sfădi rău cu Glanetaşu care iar încercă să-l sfătuiască să nu întindă coarda prea tare.

— Decât m-ai învăţa pe mine, mai bine ai pune şi dumneata mâna pe ceva, că mănânci pâinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trântor! Îi strigă feciorul cu dispreţ.

Seara, însoţit de mă-sa, de Floarea, nevasta lui Macedon Cercetaşu, şi de soacra primarului, o babă specialistă la peţituri şi tocmeli, se duse la Vasile Baciu care de altfel îl aştepta şi chiar chemase pe Firoana şi pe nevasta dascălului Simion Butunoi, să poată ţine piept asalturilor. Ana îndulcise o cupă de rachiu, căci băutura dezleagă limbile şi îmblânzeşte inimile. Toată târguiala fu reluată de la început cu mai multă râvnă şi violenţă, fiecare parte urmărind să păcălească cât mai tare pe potrivnic. Cuvântul însă îl aveau îndeosebi femeile care se certau ţigăneşte şi, drept dovezi şi argumente, se ocărau întâi unele pe altele, apoi pe Ion, pe Ana, pe Glanetaşu, pe Baciu şi toate neamurile lor cunoscute şi necunoscute… În loc de apropiere, mai rău se înrăiră şi se despărţiră hotărâţi să nu mai reînceapă convorbirile, ceea ce, fireşte, nu-i împiedică să se întâlnească iar peste câteva zile şi iar să se certe fără rezultat.

Deoarece, tot ciorovăindu-se, intraseră în postul mare, Vasile Baciu se gândi că cununia nu se poate face în nici un caz până după Paşti, se lăsă mai greu spre a câştiga timp pentru a găsi mijlocul de a-şi înşela ginerele. Dar nici Ion nu se grăbea deloc şi se prăpădi de râs când Vasile vru totuşi să-l sperie că nu-i mai dă pe Ana… Apoi, cu două săptămâni înaintea sărbătorilor se învoiră într-o jumătate de ceas, încât flăcăul se miră cât s-a făcut Baciu de îngăduitor. Primi să-i dea zestre toate pământurile şi amândouă casele, cerând doar să fie scrise, după cununie, pe numele amândurora. Deocamdată, după cununie, Ana se va muta la Glanetaşu, împreună cu o pereche de boi, un cal, o vacă cu viţel, o scroafă cu şapte purcei, un car nou şi altele mai mărunte ce se cuvin unei mirese şi neveste tinere. În aceeaşi zi se duseră la notar pentru înştiinţările legale şi pe

urmă la preot să facă strigările de cuviinţă aşa fel ca nunta să se serbeze chiar a doua duminică după Paşti.

Din clipa aceasta Vasile Baciu trăi într-o zbuciumare parcă el ar fi fost mirele. Toată ziua nu-şi găsea locul şi nu mai ştia cum să-şi ascundă nerăbdarea. De teamă să nu scape vreo vorbă trădătoare nu mai dădea pe la Avrum, dar bea mai mult ca de obicei acasă. Acum i se părea că vremea trece prea anevoie şi-l rodea frica să nu-i strice cineva sau ceva socotelile.

După întrevederea cu preotul român, Titu se simţea alt om, mai luminat, mai curat. Se gândi mult la viaţa lui de până atunci şi o găsi stearpă şi ruşinoasă. Parcă umblase prin lume cu ochii închişi, de nu văzuse nimic. Plăcerea lui de-a vorbi ungureşte i se părea acum nespus de caraghioasă. Ce folos că mâzgălise poezii, când sufletul lui fusese înţelenit de nesimţire? Ce folos că citea tot ce-i cădea în mână împuindu-şi mintea cu gândurile altora, dacă nu căutase să ştie ce se petrece în jurul lui? Ce să mai închipuieşti drame şi tragedii pentru glorie, când în faţa ta se desfăşoară tragedia unui popor întreg, mai dureroasă în muţenia ei decât orice născociri romantice? „Menirea mea este să trăiesc în mijlocul neamului vitregit de soartă, să-i alin suferinţele, să-i simt durerile, să fiu sprijinul lui!” îşi zicea dânsul cu mândrie în clipele de însufleţire.

Seara stătea tolănit pe canapeaua ce-i slujea drept pat, nu aprindea lumina şi făcea zeci de planuri de viitor, care de care mai vijelioase. Se vedea când cu făclia în mână, în fruntea unei mulţimi imense de ţărani, călăuzindu-i spre lupta de dezrobire, când rătăcitor din sat în sat mângâind jelaniile oamenilor năpăstuiţi, învăţându-l cum să-şi uşureze traiul şi aţâţând în sufletele lor focul nădejdii de mai bine, când în capul unui grup de soldaţi cu steagul tricolor fâlfâind în vânt… Îşi zugrăvea în minte chinurile ce le va îndura vitejeşte pentru poporul lui şi foarte deseori se visa în fundul unei temniţe, legat în lanţuri şi totuşi fericit în inimă, simţindu-se martir care prin jertfa sa trebuie să

smulgă izbânda tuturor… Şi închipuinle acestea îi umpleau fiinţa de plăceri sufleteşti nebănuite.

În lumina zilei însă zâmbea de visurile îndrăzneţe ca nişte aiurări bolnave şi-şi zicea că, în locul lor, ar fi mai frumos să făptuiască acuma ceva. Toate planurile şi hotărârile nu fac doi bani dacă rămân neîmplinite. Îl rodea nevoia de a porni îndată şi se necăjea că nu ştie ce ar putea face, parcă sub aripile sufletului i-ar atârna picioare de plumb… Avu o bucurie când îi dădu prin gând să rupă orice relaţii cu toţi ungurii şi să nu vorbească decât româneşte. Şi fiindcă la cancelarie trebuia să scrie ungureşte hârtiile oficiale, îl cuprinse scârba de slujba ce o făcea.

Totuşi pe Roza Lang n-o uita şi chiar se gândea cum ar putea-o aşeza şi pe ea în cadrul vieţii lui noi, fără a-şi încurca năzuinţele. Îi era ruşine însă când îşi amintea că i-a declarat dragoste în ungureşte şi că întâia lui iubire pătimaşă e o unguroaică. Se consola doar zicându-şi că nu e imposibil ca Roza să fie ovreică, precum e şi Lang, iar atunci n-ar mai sta nici o piedică în faţa amorului lor, ştiut fiind că pentru ovrei nu există sentimentul naţional… Deoarece trecuseră câteva săptămâni de când se despărţise de ea, acuma n-o mai dorea cu atâta înverşunare, dar era sigur că, dacă ar revedea-o, ar iubi-o mai nebuneşte. De aceea hotărî că iubirea aceasta nu e în contrazicere deloc cu planurile lui şi că, în general, ura niciodată nu poate cuprinde pe femeile asupritorilor. Spre a fi cu totul liniştit, făcu legământ că o va învăţa şi pe ea româneşte.

Acuma, după ce credea că şi-a tras o nouă linie călăuzitoare în viaţă, notarul Friedman îi era indiferent. În inima lui îl privea de la o înălţime foarte mare şi-l considera mai puţin ca pe un buştean de carne. Rău îi părea doar că notarul nu pricepea schimbarea lui. Dacă ar fi priceput, i-ar fi făcut imputări, ceea ce l-ar fi bucurat. Prinse însă simpatie de vajnicul student care se înfuria că Titu nu mai vrea să vorbească deloc ungureşte şi care nu-l mai scotea din „şovinist” şi „agitator”.

Avea remuşcări că n-a căutat până acuma să cunoască măcar din cărţi România, ţara spre care se îndreaptă azi toate gândurile lui înaripate. Era nenorocit că nu-şi poate procura nici cel puţin câteva vederi din „paradisul românesc”, cum o botezase dânsul într-o discuţie cu notarul. Găsea criminali pe toţi dascălii români care nu sunt în stare să înfrunte opreliştile guvernului unguresc şi să înveţe pe elevi a respira aerul patriei lor adevărate.

Fiindcă Friedman umblase şi chiar stătuse ani de zile în România, Titu îl zgândărea mereu să-i mai spună ce e pe-acolo, fără însă să se arate că el nu prea ştie bine nici pe hartă cum e ţara. De obicei suferea auzind povestirile notarului, care nu obosea zugrăvindu-i ţărani storşi de sărăcie alături de boieri ce nu-şi cunosc numărul moşiilor, sate mai mizerabile ca nişte colonii de robi alături de oraşe otrăvite de lux şi desfrâu, clăcaşi ce se zvârcolesc în beznă, surtucari cărora li-e ruşine să vorbească româneşte şi se fălesc sporovăind franţuzeşte, ciocoi spilcuiţi care nu cunosc nici Dumnezeu, nici lege…

— Dumneata vezi România cu ochi ungureşti, zicea totdeauna Titu, încercând să-i oprească ocările.

— Aşa crezi? Dacă vei trece vreodată pe acolo, ai să-ţi aduci aminte de mine şi vei recunoaşte că n-am exagerat… Dumneavoastră, cei fanatici de-aici, nici nu vă puteţi închipui ce înseamnă România. Eu să am puterea în mână, v-aş aduna pe toţi şi v-aş tnmite pe socoteala statului să staţi măcar un an în paradisul dumitale. Sunt sigur că v-aş vindeca de iredentism. Căci, domnule, află că cei de dincolo nici nu vor să audă de dumneavoastră!

— Asta-i culmea! Sări Titu.

— Nu vor să audă, domnule, şi cei mai mulţi chiar vă urăsc, fiindcă i-aţi plictisit cu martirii dumneavoastră! De altfel transilvănenii au pe-acolo o poreclă foarte caracteristică. Când îi zici dumneata „frate”, el îţi zice „boanghină”!

Fireşte, Titu nu credea nici o vorbă din ce-i povestea de rău notarul, ci îşi închipuia tocmai contrarul. Iar dacă Friedman scăpa din întâmplare şi câte un cuvânt mai bun, Titu se mândrea ca şi când lauda l-ar fi privit direct pe dânsul.

Zi cu zi simţea însă că locul lui nu este aici, într-un cuib unguresc, mai ales că e silit să îndeplinească o slujbă nenorocită, îndreptată tocmai împotriva celor săraci şi năpăstuiţi. Lipsa lui de zel nu scăpa notarului care, în urma câtorva neglijenţe, îl pofti să facă mai puţină politică şi mai multă treabă, altminteri va fi nevoit să-şi caute un practicant mai harnic.

Aproape de Paşti, Friedman îi ceru cu energie să înceapă îndată punerea sechestrului la cei în restanţă cu plata dărilor, explicându-i că, din pricina tărăgănelilor lui, s-a ales cu un avertisment fulgerător, el, notar bătrân şi conştiincios. Titu, jignit, porni prin sat, umblă toată ziua, şi seara se întoarse cu un car de zăloage, adunate însă numai de la unguri. Când află aceasta, Friedman se roşi de mânie şi-i declară, de-abia stăpânindu-se:

— Dumneata vrei să mă amesteci în încurcături politice, mi se pare… Aşa nu mai merge, regret… Trebuie să ne despărţim!

— Conştiinţa mea e curată, în orice caz! Răspunse Titu cu o demnitate însoţită de un zâmbet modest.

În aceeaşi seară notarul îi făcu socoteala, îi plăti patruzeci şi cinci de coroane, iar a treia zi, fiind joi şi având treburi în Armadia, îl duse şi pe Titu până la berăria Rahova, de unde îl luase odinioară.

Macedon Cercetaşu, îndată ce ieşi din biserică, aduse învăţătorului Herdelea ştirea că popa umblă să împace pe Ion cu Vasile Baciu şi că chiar i-a chemat la dânsul acasă pentru după-amiază să-i puie faţă-n faţă. Herdelea nu zise nimica, dar în sufletul lui se amărî. Purtarea lui Belciug i se părea revoltătoare. Caută adică să momească pe Ion ca să-i facă sânge rău? Sau poate astfel vrea să răsplătească

flăcăului vreo infamie săvârşită faţă de binefăcătorul său? Îi veni în minte imputarea lui Ion şi acum înţelese de unde vine nerecunoştinţa lui: Belciug… „Vasăzică popa l-a ademenit să mă trădeze… Iată până unde merge murdăria unui cărturar! Se solidarizează cu un ţăran împotriva mea…”

De altfel, de când îl oprise judecătorul înaintea liceului şi mai ales de când s-a întâmplat obrăznicia lui Ion, învăţătorul era aproape sigur că primejdia îl paşte rău din pricina jalbei nenorocite. Blestema în ascuns ceasul care l-a făcut să se înduioşeze de necazul flăcăului ticălos. Toată nădejdea îi fusese în ancheta pe care i-o anunţase Ghiţă Pop. Dacă judecătorul va fi găsit cât de puţin vinovat, atunci Herdelea e salvat. Deşi licărirea aceasta era atât de vagă, că şi lui i se părea himerică. Când însă, după obrăznicia lui Ion, a alergat în Armadia şi a aflat de la Ghiţă Pop că ancheta a trecut şi a constatat imparţialitatea judecătorului, dându-i toată dreptatea pentru felul cum a procedat, învăţătorul a început să se aştepte la orice. Copistul n-a fost în stare să-ispună prea multe amănunte, căci cercetarea s-a făcut în taină, ca să nu zdruncine autoritatea justiţiei; dar atâta tot a putut afla Herdelea că, printre cei dintâi, au fost ascultaţi Belciug, Ion şi Simion Lungu… Cum niciunul dintr-înşii nu i-a suflat lui nici o vorbă despre ce s-a petrecut, înseamnă că trebuie să se fi petrecut ceva rău pentru dânsul. Poate că, dacă ar fi vrut într-adevăr să ştie, Ion i-ar fi mărturisit tot, fără înconjur. Herdelea, în realitate, nu dorea siguranţa. Mai voia să creadă că până în cele din urmă se vor îndrepta toate în bine. Curiozitatea îl aţâţa, iar frica îl oprea, închidea ochii şi căuta să amâne cel puţin lovitura, dacă n-o poate ocoli, căci răul nu soseşte niciodată prea târziu… Şi aşa, în loc să cerceteze la obârşie unde ar fi putut găsi tot ce-l rodea, bătea adeseori drumul Armadiei iscodind mereu pe Ghiţă Pop de la care ştia că nu poate culege nimic sigur.

Umblând zadarnic pe la Ghiţă Pop, într-o după amiază frumoasă, notarul Stoessel din Jidoviţa îl strigă pe fereastră să-i dea o citaţie sosită de vreo trei zile şi pe care n-a avut ocazia să i-o trimită acasă. Herdelea păli. „S-a spart buba!” îşi zise dânsul, încredinţat că citaţia e în legătură cu afacerea judecătorului.

Mai uluit fu însă văzând că e vorba de o nouă complicaţie. Era pârât să plătească o sumă însemnată firmei Bernstein din Bistriţa de la care cumpărase acum trei ani mobila de salon în rate lunare de câte douăzeci de coroane. Herdelea nu fusese de părere să-şi mai îngreuieze leafa cu asemenea datorii zadarnice, mai ales că avea regulat reţineri pentru alte avansuri şi încurcături pe urma cărora creditorii încasau ce li se cuvenea direct de la percepţie. El zisese că, precum au stat fără salon atâţia ani de zile, ar mai putea sta până se vor mai uşura puţin. Dar fetele atâta l-au cicălit încât a trebuit să recunoască în cele din urmă că au dreptate şi că e nevoie de o odaie mai drăguţă unde să poată primi pe viitorii peţitori… Vreo doi ani de zile a şi plătit ratele la vreme, căci Laura, de frică să nu rămână iar fără salon, nu lăsase niciodată să se adune mai mult de două-trei şi se ducea chiar ea să pună banii la poştă. De când a intervenit însă bobota măritişului, Laura nu s-a mai interesat, iar bătrânul, având destule alte cheltuieli urgente, şi-a zis că jidanul poate să mai aştepte şi a ascuns somaţiile ce-i veneau în fiecare lună tot mai ameninţătoare, ca să nu le vadă fetele şi să-i aprindă paie în cap. Pe urmă, după ce se adunară multe rate, îşi găsi scuza că nu poate plăti o sumă aşa de mare, şi că va aranja lucrurile după nunta Laurei, când va maiscăpa de greutăţi… Acuma iată că firma a pierdut răbdarea şi-i cere să achite imediat atât ratele din urmă, cât şi pe cele viitoare, conform contractului, peste trei sute de coroane.

— Trei sute de coroane! Murmură Herdelea cu un surâs desperat. Şi tocmai azi, în preajma nunţii!

Până acasă cumpăni bine toată nenorocirea. Că nu poate plăti acum asemenea sumă, era sigur. Vasăzică trebuie să se silească mai ales să câştige timp până după nunta fetei. De aici are să pornească cu socotelile… Întâi şi întâi n-are să arate acasă citaţia şi nici să pomenească despre judecată, spre a evita certurile, lacnmile, blestemele şi spaima familiei. Toate are să le descurce el liniştit, fără zvâcniri zgomotoase. Din nefericire, termenul judecăţii e înainte de Paşte. Asta-i mai greu. Dar fiindcă tot nu poate plăti şi nici n-are altă apărare, afară de sărăcie, de ce s-ar mai duce la judecată. Lasă să-l condamne. Poliţa tot nu cunoaşte amânări. Pe urmă se va învoi el cu avocatul firmei cumva, poate acoperind cheltuielile de judecată şi reluând ratele… Până atunci trec sărbătorile, trece nunta Laurei şi se mai simplifică lucrurile…

Intră acasă vesel, ca şi când ar fi câştigat la loterie. Deşi citaţia îl ardea în buzunar, luă pe dăscăhţă de mijloc, o învârti de câteva ori tinereşte şi o pupă ţocăind pe amândoi obrajii, stârnind râsul fetelor şi indignarea doamnei Herdelea care, smulgându-se din braţele lui, îl ocărî:

— Ho, nebunule! Nu ţi-i ruşine, om bătrân şifără minte, măcar de copiii ăştia care te văd şi te judecă!

Cum neplăcerile nu vin niciodată singure, în preziua judecăţii, pe înserate, tocmai când se aşteptau mai puţin şi chiar vorbeau de cât se jertfeşte bietul băiat într-o slujbă ingrată pentru ambiţiile unui poet, iată că se deschide uşa şi apare însuşi Titu, zâmbitor aducând şi poşta din Jidoviţa împreună cu o circulară prin care Herdelea era înştiinţat că inspectorul Cernatony, protectorul lui, a trecut la pensie şi că, până la numirea titularului, a fost însărcinat subinspectorul Horvat să-i ţină locul. „Se vede că s-au îngrămădit numai pe capul meu toate nenorocirile!” se gândi Herdelea posomorât.

Titu ponegri din răsputeri pe „jidanul din Gargalău” care umbla să-l facă unealta lui întru apăsarea românilor din comună şi se declară fericit c-a scăpat teafăr din cuibul

acela de străini unde la fiecare pas trebuia să îndure jigniri în sentimentele lui cele mai sfinte. Dăscăliţa şi fetele îl lăudară că bine a făcut de n-a mai stat în serviciul unui renegat nesimţitor. Învăţătorul înţelegea însă numai atâta, că tânărul a fost concediat şi a rămas iar fără pâine, ceea ce însemna o greutate mai mult pe capul lui cărunţit de necazuri, tocmai acum când grijile au început să-l copleşească mai rău. Mai dureroasă era totuşi ştirea despre retragerea bătrânului Cernatony, căci ridica la orizont ameninţarea întregii lui cariere dăscăleşti. Cernatony a fost om de suflet şi a trecut multe cu vederea; Horvat, urmaşul lui, însă e un ungur furios care şi până acuma a încercat să-i facă zile fripte, veşnic nemulţumit că copiii din Pripas nu vorbesc ungureşte.

Anevoie a putut închide ochii Herdelea în noaptea aceea. Grijile îl năpădeau ca nişte stafii mânioase, îl împresurau şi-l chinuiau. Somnul sănătos al celorlalţi parcă îi mărea suferinţa. Cumplit e să-ţi porţi singur crucea, fără măcar să te poţi mângâia împărţind durerea cu cei dimprejur, cu cei ce sunt aşa de aproape şi totuşi nu pricep nimic… Poate niciodată povara vieţii n-a simţit-o mai apăsătoare şi viitorul mai întunecat…

Dimineaţa porni spre Armadia, nu ca să se prezinte la proces, ci să fie pe-acolo, să afle cel puţin ce se urzeşte împotriva lui. Titu îl însoţi până la Jidoviţa, unde se opri să zică bună ziua cunoscuţilor şi prietenilor pe care nu i-a văzut de aproape două luni, dându-i întâlnire la prânz la berăria Rahova. Învăţătorul se învârţi prin Armadia, nerăbdător, intră la Banca Someşană, trecu pe la doctorul Filipoiu, care avea să fie naşul Laurei şi cu care mai vorbiră despre amănuntele nunţii. Titu n-avu norocul să găsească pe Roza Lang şi astfel sosi curând şi el în Armadia; îi veni nenorocita idee să facă o vizită Lucreţiei Dragu şi fu primit foarte rece, deoarece domnişoara era acum în vorbă senoasă cu profesorul Oprea. Mai hoinări prin târguşor, supărat din pricina Lucreţiei, iar spre amiază, nemaiavând

ce face, se îndreptă spre berărie, unde găsi pe tatăl său la o masă, singur, cu o bere dinainte, mohorât. Tânărul începu să-i bată capul cu păţaniile lui din Gargalău şi să-i declame patetic despre menirea lui, despre planurile lui şi despre revelaţia ce a avut-o în faţa primejdiei ungureşti. Herdelea tăcu multă vreme abătut, apoi văzând că Titu nu mai încetează, îl întrerupse cu o imputare dureroasă:

— Tu parcă trăieşti în altă lume, dragul tatii! Tu alergi după visuri şi nu bagi de seamă că realitatea ne sugrumă, gata-gata să ne doboare!

Titu rămase o clipă cu gura căscată şi, nesimţind amărăciunea din vorbele bătrânului, urmă cu un gest larg, măreţ:

— Dumneata niciodată n-ai înţeles avânturile generoase! Şi în gând mai adăugă: „Nu degeaba sunt unii oameni prin Armadia care spun că tata e cam renegat… Cam au ei dreptate, cum se vede!”

— Dar nici tu n-ai înţeles greutăţile noastre, cu toate că acum eşti om în toată firea şi ar trebui să fu cât de cât spnjinul meu şi al famihei, zise Herdelea cu aceeaşi dojană în glas.

— Ce înseamnă grijile noastre mărunte faţă de nevoile cele mari ale neamului! Strigă Titu cu gura plină. Nu e român, tată, cel ce pune interesele personale mai presus de cele obşteşti!

Învăţătorul zâmbi trist şi, în vreme ce tânărul îşi dezvolta ideile naţionale, se gândi că tot aşa a fost odinioară şi dânsul, demult, până ce n-a ştiut ce sunt sarcinile vieţii, până ce nu a dat piept cu lumea. Deşteptarea a fost crâncenă. Visurile s-au spulberat mai repede ca închipuirea şi în locul lor s-a pomenit cu lupta istovitoare pentru ziua de mâine. Şi, vorbind parcă cu sine însuşi sau cu amintirea trecutului îndepărtat, rosti domol:

— Ce bine ar fi dacă viaţa s-ar potrivi cu visurile, dacă omul ar putea trăi din visuri!

În berărie era puţină lume. Doar câţiva profesori, care scăpaseră mai devreme de la liceu, şi vreo doi funcţionari de la Banca Someşană. Toţi întrebară pe Herdelea când e nunta dommşoarei Laura şi nu-l scoteau din „socrule” şi din felicitări zgomotoase. „Atâta mulţumire aş fi avut şi eu, şi acuma iat-o înecată într-un potop de nenorociri! Se gândea învăţătorul căutând să răspundă cât mai vesel. Se vede că aşa mi-a fost mie scris, să nu am în viaţă nici o bucurie deplină!”

În prag se ivi deodată judecătorul, întovărăşit de un avocat ungur din Bistriţa, reprezentantul casei Bernstein. Cum îl zări, Herdelea tresări, se făcu ca ceara şi, fără să vrea, bătu în masă cu paharul gol, murmurând:

— Chelner, plata!

— Mai stai, tată, ce Dumnezeu, că doar nu arde! Zise Titu surpnns că tatăl său vrea să plece tocmai când începe să vie lume mai bună.

Judecătorul îşi roti privirea prin sală, văzu pe Herdelea şi avu un gest de neplăcere pe care acesta îl prinse, deşi numai cu coada ochiului. Pe urmă se aşează la o masă aproape, tocmai în faţa învăţătorului, continuând a se întreţine cu avocatul care nu se sinchisea de nimeni, cufundat cum era să-i explice ceva. Herdelea nu îndrăznea să ridice ochii, dar simţea că privirea judecătorului îl sfredeleşte. Nemaiputând-o suferi, îşi luă inima în dinţi şi se uită drept în ochii vrăjmaşi, plecând apoi capul în semn de salutare. Judecătorul nu răspunse, ci-l măsură cu aceeaşi căutătură rece.

Şi pe când dânsul se perpelea astfel, Titu, cu glas mai scăzut, îi sporovăia de poporul nostru, de idealul suprem, de chemarea imperioasă… Vorbele lui răsunau în urechile bătrânului ca un bâzâit obositor.

Peste câteva minute judecătorul puse uşor mâna pe braţul avocatului, ca să-l întrerupă, şi apoi îi zise brusc lui Herdelea, cu o voce moale, dar pe atât mai pătrunzătoare:

— Ştii că ştiu tot, domnule Herdelea! Tot! Absolut tot!

— Cum? Întrebă învăţătorul năucit de spaimă.

— Ia, te rog, nu te mai preface! Din capul locului am bănuit că numai opera dumitale poate să fie… Ei, acuma ştiu că nu m-am înşelat în bănuiala mea… Fireşte, nu face nimic. Eu te onoram cu prietenia mea, pe când dumneata mă calomniai la mimster şi umblai să-mi zdrobeşti cariera. A, desigur, nu face nimic… Dar nu înţeleg de ce ai fost laş şi m-ai minţit când te-am întrebat deunăzi? Atâta curaj puteai să ai şi dumneata!

— Domnule judecător, trebuie să ştiţi… vă rog… O explicaţie sinceră, negreşit că va… Căci nu se poate astfel să… Vă rog foarte mult! Bâlbâi Herdelea foarte umil gândindu-se să se apropie cu scaunul de masa judecătorului şi să-i ceară iertare; dar limba de-abia i se mai mişca de frică şi sub asprimea privirii în care simţea un clocot de ură.

— Lasă, lasă, nu te maiosteni! Explicaţiile ai să le dai tribunalului… Sper că nu te aştepţi să fu cruţat, cum nici dumneata nu m-ai cruţat pe mine! Sper! Zise judecătorul cu un râs ciudat şi punând iar mâna pe braţul avocatului ca să-şi urmeze vorba.

Titu ascultase uluit obrăzniciile judecătorului şi se ruşină văzând umilinţa şi groaza tatălui său.

— Ce-i, ce s-a întâmplat? Întrebă de mai multe ori, trăgându-l de mânecă, fără a primi vreun răspuns, căci bătrânul rămăsese cu ochii ţintă la judecător, aşteptând parcă să-i mai întâlnească privirea, să-l roage, să-i arate toată deznădejdea şi teama, şi să-l îmblânzească. Judecătorul însă nu-l mai luă în seamă, ca şi când pentru dânsul nici n-ar mai exista un Herdelea. În schimb, după un răstimp, se întoarse avocatul şi-i spuse grăbit, negustoreşte:

— A, domnul Herdelea! Nici nu te văzusem… Avem ceva de vorbit împreună… De ce n-ai venit azi la proces?

Învăţătorul îşi croi în minte un răspuns, dar, până să deschidă el gura, avocatul îşi reluase convorbirea cu judecătorul, mai aprinsă.

Herdelea simţi o moliciune mare în tot corpul, iar vederea i se tulbură încât i se păru că e apucat într-un vârtej ameţitor din care zadarnic se zbate să se desprindă. Auzea ca prin vis întrebările lui Titu, curioase şi nerăbdătoare, „ce este, ce este?” şi în acelaşitimp vorbele avocatului, topite într-o uruială întreruptă din când în când de glasul judecătorului, atât de cunoscut şi atât de îngrozitor. Clătina mereu din cap cu o înfăţişare desperată şi cu nişte ochi arşi de întrebarea: „Ce vreţi cu mine? Ce vreţi? Ce vreţi?” Vârtejul însă vuia neîncetat în creierii lui, într-un târziu apoi uruitul vorbelor avocatului încetă, judecătorul dispăru şi lumea parcă reintra în făgaşul ei obişnuit. Pe ferestrele mari, în odaia plină de miros de mâncări şi băuturi, băteau fâşii largi de lumină albă primăvăratică, înseninându-i sufletul. Acuma toate mesele erau ocupate. În aerul cald se ciocneau crâmpeie de convorbiri, râsete zgomotoase, strigăte flămânde şi zângăniri de farfurii şi de tacâmuri… Şi la masa lui, lângă Titu, se aşează avocatul ungur cu o figură nepăsătoare care însă voia să pară îngrijorată şi compătimitoare.

— Judecătorul e foarte supărat… Ai intrat în belea mare cu dânsul… Şi e o fire câinoasă care nu iartă!

Atât Herdelea, cât şi Titu încercară să vorbească, dar avocatul grăbit nu le dădu răgaz, ci continuă îndată cu altă voce:

— Pe urmă de ce n-ai venit la proces, domnule? Foarte rău! Foarte rău! Poate c-am fi căzut la învoială cu mai puţine cheltuieli… Acuma, ca să nu zici că-s om fără suflet şi că fug de o înţelegere cinstită, deşi sentinţa o am în geantă, totuşi îţi propun să…

Să-i sechestreze mobila, să fixeze un termen de licitaţie – toate numai de formă, ca să fie asigurată casa Bernstein că nu va pierde banii ce i se cuvin de drept. Pe urmă la licitaţie se va prezenta numai el, avocatul, va cumpăra în numele firmei toată mobila pe preţul ce-i mai datorează Herdelea, fără a ridica însă nimic din casă, iar învăţătorul va iscăli o

poliţă nouă pentru toată suma împreună cu cheltuielile de proces şi de licitaţie.

— Ei, şi ca să vezi ce inimă am, iacă, stabilim ziua sechestrului pentru după Paşti, joi, să faci şi dumneata sărbătorile în tihnă. Eu tot mai am joi şi alte afaceri în Armadia, aşa că te pot scuti de cheltuiala călătonei mele… Termenul licitaţiei îl vom fixa atunci… Aşa! Aide, dă mâna! Ne-am înţeles, vasăzică… Aş mai zăbovi, dar după-prânz, la cinci, am o licitaţie în Bistriţa, de la care nu pot lipsi… Vasăzică joi după Paşti, pe la nouă dimineaţa… Din partea mea poţi fi liniştit! Măcar de-ar fi căpcăunul de judecător om de înţeles ca mine… Ei, la revedere pe joi! Dânsul e fiul dumitale? Îmi pare foarte bine! La revedere!

Herdelea nici nu apucase să deschidă gura. De altfel nici nu avea ce zice, căci era doar la discreţia avocatului care, dacă voia, îl putea face de ruşine tocmai în ajunul nunţii Laurei, vânzându-l cu toba tot din casă.

— Lasă că-i bine aşa cum a zis ungurul, vorbi Titu văzând descurajarea tatălui său şi înţelegând acuma zbuciumările lui. Se pare om cumsecade… Cum îl cheamă, tată?

— Cum, tu nu-l cunoşti pe Lendvay? Zise Herdelea, adăugând apoi cu o teamă aproape copilărească: Sechestru, licitaţie… vai de capul meu! Ce-o să zică mă-ta? Ce-o să zică Laura?

— Adică, cum, ce-o să zică? Strigă tânărul înflăcărat. Dar nu le-ar fi ruşine să mai zică ceva? Pentru cine ai dumneata necazurile astea acuma, dacă nu pentru ele? Ori crezi că-s aşa de proaste să nu priceapă nici atâta? Mă mir că te mai gândeşti la ele… Apoi parcă cine ştie ce lucru mare-i un sechestru şi o licitaţie de formă! Că doar ţi-a spus, şi de zece ori, că sunt numai de formă…

Mergând spre casă cu Titu, învăţătorul îşi mai uşură inima povestindu-i ce întorsătură a luat plângerea lui Ion şi că desigur chiar Ion l-a pârât că i-a făcut-o.

— E o canalie şi Ion, fireşte! Zise Titu din ce în ce mai însufleţit, căci în afacerea aceasta el nu vedea decât că tatăl

său e un martir al iubirii pentru ţăranul român. Dar ce are a face, tată! Trebuie să fii mândru că suferi fiindcă ai apărat pe un român, chiar dacă românul s-a întâmplat să fie un mişel… E o faptă superbă!

— Dar tu nu-ţi închipuice urmări grele poate să aibă! Gemu bătrânul puţin mai îmbărbătat, gândindu-se la cuvintele judecătorului despre „calomnie” şi „tribunal”.

— Cu cât vor fi mai grele, cu atât te vei ridica mai sus în stima tuturor! Zise tânărul invidios că nu este el în locul învăţătorului, să se poată lăuda pretutindeni cu sacrificiile lui pentru cauza neamului.

Dăscăliţa şi fetele, auzind de sechestru şi de licitaţie, se aşternură pe bocete şi vaiete că ruşinea aceasta nemaipomenită are să distrugă norocul Laurei, fiindcă Pintea are să afle şi să-i întoarcă spatele… Ca să arate cât sunt de convinse că aşa are să fie, fetele nici nu mai continuară în ziua aceea lucrul la trusou, lăsând în maşina de cusut un cearşaf de plapumă aproape isprăvit, cu sumedenie de ajururi şi dantele şi cu monograma ei brodată frumos într-un colţ. Titu se sili toată după-amiaza şi toată seara să le explice că sunt proaste dacă nu vor sau nu pot să înţeleagă că e vorba numai de o formă. Femeile însă nu admiteau nici o lămurire şi Laura nu se linişti decât zicându-şi că ea nu va mai fi aici să-i crape obrajii de ruşine când vor veni cu toba să pângărească salonaşul în care şi-a ţesut ea visurile ei de fată… Fireşte că în asemenea atmosferă nici Herdelea şi nici Titu nu mai îndrăzniră să le mai pună în curent şi cu ameninţările judecătorului, deşi tânărul se lăudase că are să le spună tot din fir în păr.

Având acuma un suflet cu care putea vorbi de temerile ce-l apăsau, învăţătorul se simţi mai înviorat şi mai uşurat. Până una-alta însă trebuia să vadă mai de aproape de şcoală, căci se putea lesne întâmpla să-i pice o vizită a subinspectorului care, după retragerea lui Cernatony, se va arăta desigur şi mai zelos ca în trecut, în nădejdea că o să fie numit el inspector. De aceea mai citea, nu lipsea de la şcoală, ca să

fie pregătit pentru orice împrejurare. Râvna aceasta de altfel îi făcea bine risipindu-i puţin gândurile mohorâte.

Într-adevăr, în ultima zi înainte de vacanţele Paştilor, se opri o caleaşcă falnică în faţa şcoln. Era subinspectorul Horvat care înadins venise aşa de târziu şi pe neaşteptate. Stătu în clasă vreo două ore, cercetând tot, ascultând pe toţi copiii, încurcându-i numai pe ungureşte şi strâmbându-se urât dacă nu-l înţelegeau… În sfârşit iscăli jurnalul-program şi spuse lui Herdelea, încruntat:

— Ar fi bine să te ocupi mai mult şi mai serios… Îţi recomand chiar să te ocupi, dacă nu vrei să ne supărăm!

Trăsura plecă cu dânsul în goană, vrând să inspecteze în aceeaşi zi şi şcolile din Jidoviţa şi din Armadia.

Herdelea, cu pălăria în mână, îşi făcu cruce când nu-l mai văzu şi murmură amărât:

— O, bată-te mânia lui Dumnezeu, că acru mai eşti! Oftă, dădu drumul copiilor şi porni spre casă cu capul în pământ.

— Asta-i răsplata după treizeci de ani de muncă! Se gândi dânsul abătut. Numai cinci ani… numai cinci ani să-mi mai ajute Dumnezeu! Pe urmă ai dracului să fie toţi inspectorii din lume… Din pensioara mea voi trăi şi eu omeneşte cu baba, că până atunci poate să se aşeze şi copiii, dacă o vrea Atotputernicul.

El, care-şi bătea joc de dăscăliţă pentru că bolborosea mereu rugăciuni, acuma, când nevoile şi neplăcerile se ţineau de dânsul ca scaiul de oaie, îşi punea toată nădejdea în puterea cerească şi-şi întărea inima înălţându-şi cugetul fierbinte şi umilit spre Dumnezeu.

Seara, după cină, pe când Herdelea povestea amănunţit vizita subinspectorului, se pomeniră în casă cu Ion, cu o înfăţişare foarte fericită, răspândind parcă numai bucurie în jurul lui. Familia învăţătorului rămase trăsnită de îndrăzneala aceasta. Titu, încetul cu încetul, spusese totuşi surorilor lui şi apoi mamei cum a trădat Ion pe Herdelea şi că urmarea poate să fie o mare nenorocire. Aceasta, precum şi purtarea flăcăului în vremea din urmă, făcuse ca

acuma să fie privit drept cel mai netrebnic om din sat. Astfel, fără a-i răspunde la bună seara, dăscăliţa, tremurând de mânie şi scăpărând scântei din ochi, se năpusti asupra lui:

— Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloşiile pe care le-ai făcut învăţătorului, mai îndrăzneşti să ne treci pragul!

Ion însă nu se sfii deloc şi zise liniştit şi supus, dar cu aceeaşi faţă mulţumită:

— Amu iertaţi-mă! Zău, doamnă, iertaţi-mă!

— Apoi da, acuma să te iertăm după ce ţi-ai bătut joc de noi cum ţi-a plăcut! Strigă doamna Herdelea. Cât te-am ajutat noi şi te-am ogoit, nu-i vrednic capul tău. Iar drept mulţumire te-ai dus şi ne-ai vândut ca luda!

— Ce-a fost a trecut, vorbi flăcăul iarăşi mai cald. A trecut… Toate au trecut… Câte-am păţit şi-am pătimit eu, numai Dumnezeu le ştie… Am greşit, văd bine, dar…

— Greşeala ta însă poate să mă bage pe mine în temniţă şi să-mi pierd tot rodul muncii de treizeci de ani! Îl întrerupse învăţătorul care, mai moale ca toţi, se şi îmblânzise puţin.

— Ai să vezi dumneata cum oi îndrepta eu tot ce-am stricat… Nu-ţi fie frică, domnule învăţător! Am să stau eu în temniţă oricât, un an, zece, dar dumitale n-are să ţi se smintească nici un fir de păr! Credeţi-mă şi pe mine astă dată! Că azi sunt şi eu fericit, domnule învăţător! Amu am pământ, am de toate… Amu numai sănătate să-mi dea Domnul!

— Să-ţi fie de bine! Murmură iar Herdelea mai rece, amintindu-şi că învoiala dintre Ion şi Vasile s-a făcut în urma intervenţiei lui Belciug.

Flăcăul întoarse ochii pe rând spre fiecare din casă parcar fi cerut ajutor, dar toţi tăceau întunecaţi. După o pauză încurcată, tot el trebui să reînceapă:

— Apoi uite de ce-am venit amu, domnule învăţător şi doamnă! Am venit să vă spun că nu mă mişc de-aici până nu-mi făgăduiţi să mă cununaţi dumneavoastră!

Toată familia protestă într-un singur glas, deşi toţi fură mişcaţi de rugămintea ticălosului. Titu, care până atunci se făcuse că citeşte spre a nu fi nevoit să vadă pe trădătorul lor, acuma ridică puţin nasul, se uită la dânsul şi se miră cât era de schimbat la faţă. Părea mai smead şi mai hotărât. Pielea i se lipea şi lucea pe umerii obrajilor, iar în ochi avea o lumină mândră de biruitor.

Herdelea se codi îndelung, că năşitul înseamnă cheltu-ială mare, că tocmai şi el are sarcini multe cu nunta domnişoarei, că de ce nu-l cunună popa… Dar Ion se jură că mai bine strică toată învoiala, decât să se gândească la alţi naşi, îl încredinţă că nu trebuie să cheltuiască nici un ban şi în sfârşit stărui atât de mult şi atât de călduros încât învăţătorul fu nevoit să primească:

— Bine, Ioane, bine… S-o facem şi pe asta, că multe am mai făcut noi pentru tine şi de puţină recunoştinţă am avut parte… Dar poate de aci încolo să fim mai norocoşi!

Ion, plecând, sărută mâna, întâi domnului ş-apoi doamnei, ceea ce îndemnă pe dăscăliţă să zică mai potolită:

— E mare ticălos, dar cel puţin are inimă bună, săracul!

Titu iar păţea ca odinioară: umbla după Roza şi n-o putea întâlni. Doar că azi parcă nu mai era atât de nerăbdător ca atunci. Acuma avea o emoţie stranie care-l făcea să nu se prăpădească cu firea pentru a o vedea.

Dorea chiar s-o nimerească, de s-ar putea, într-o clipă când să fie şi Lang acasă, sau oricine, numai să nu fie îndată singuri.

A doua zi după vizita subinspectorului, Titu porni din nou spre Jidoviţa şi bătu la uşa în faţa căreia îi tremurase inima de fericire de atâtea ori. Găsi pe Roza singură, plângând, într-un halat murdar de stambă, cu părul vâlvoi. „Asta să fie femeia pe care am iubit-o cu atâta patimă acum abia două luni?” se gândi dânsul, sărutându-l mâna foarte jenat.

Stătu încurcat câteva clipe, iar femeia plânse mai cu foc, parcă, revărsându-şi durerea în faţa lui, ar fi căutat să-i trezească mai multă compătimire. Titu însă nu vedea decât

o schimonosire a gurii pe care a sărutat-o, şi-şi zicea întruna uluit: „Şi ce frumoasă mi se părea atunci!”

Apoi doamna Lang îi spuse printre şiroaie de lacrimi că ea e cea mai nenorocită fiinţă pe lume fiindcă, după toate celelalte, acuma a rămas şi pe drumuri. Subinspectorul Horvat a sosit ieri din senin şi, ducându-se la şcoală, n-a găsit acolo pe Lang care sforăia acasă, deoarece venise dimineaţa de la un chef din Armadia. A trimis după el şi l-a aşteptat aproape un ceas până ce l-a deşteptat ea şi l-a momit să se îmbrace şi să plece la datorie. Dar cum l-a văzut, subinspectorul l-a şi mirosit că-i beat şi nici nu l-a mai lăsat să intre în clasă, ci l-a izgonit spunându-i să se considere suspendat şi să se bucure dacă nu va propune ministerului să-l îndepărteze pentru totdeauna din învăţământ.

— Ce-o să ne facem acuma! Urlă Roza frângându-şi mâinile. Unde să ne ducem? Şi bietul Lang… bietul Lang! Dumneata ştii ce suflet nobil are şi cât e de bun! N-a zis nimic, nu s-a plâns nimănui, dar eu văd cum suferă… O, Doamne, Doamne! Spune dumneata dacă asta e dreptate!

Îi zicea „dumneata” şi Titu simţea că aşa se cuvenea şi parcă se bucura că lucrurile au luat întorsătura aceasta. Îi spuse câteva cuvinte banale de încurajare şi vorbind se gândea: „A murit o femeie! S-a stins o iubire în sufletul meu… Sau poate că nici n-a fost iubire? De-ar fi fost adevărată, moartea ei mi-ar durea… Nu, nu, n-a fost iubire… Un foc de paie… N-am iubit-o şi nu m-a iubit, şi cu toate acestea ne-am strâns în braţe, ne-am jurat credmţă, ne-am minţit… Ridicol! Ridicol! Ridicol!”

Îi venea chiar să-i trântească şi ei cuvântul acesta, drept mângâiere. Numai sosirea lui Lang i-a scăpat din situaţia care i se părea mai mult phcticoasă decât tristă. Lang era beat şi zâmbea ca un filosof care a găsit taina fericirii:

— Ai auzit ce mi-a făcut măgarul? Ha, ha, şi crede el că m-a turtit pe mine! El, pe mine! Ce idiot! Bah, un hoţ, o canahe, un mizerabil… gata! Nu-i pot face onoarea nici să-l

înjur! Rozica, mai e cumva vreun strop de rachiu? Aide, dă-ne un păhărel! Vivat, Titule! Trăiască victimele, jos călău!

Când spuse Titu acasă ce-a păţit Lang, doamna Herdelea zise cu dispreţ:

— El ca el, vai de zilele lui… Dar ea-i o blestemată fără pereche… Dacă a fost ea în stare să se ţină până şi cu practicantul notarului… Ţi-e şi scârbă!

Titu se roşi ca şi când i-ar fi şfichiuit obrajii cu un bici de foc: „Vasăzică în vreme ce eu o purtam în suflet şiân visuri, ea…”

În ziua când veni avocatul Lendvay cu sechestrul, fetele şi doamna Herdelea, ca să nu fie obligate a vedea asemenea umilinţă, plecară în Armadia la doamna Filipoiu să se sfătuiască asupra ultimelor amănunte pnvitoare la nunta Laurei şi să ia de la tipografie invitaţiile tipănte pe hârtie sidefată, să le trimită din vreme tuturor. Avocatul, de altfel, isprăvi toată afacerea în câteva minute, încât Titu se prăpădi de râs seara, când femeile se înapoiară din Armadia frânte de oboseală.

Înfngurarea nunţii stăpânea de-acuma toată casa… Rochia de mireasă era gata. O lucrase însăşi Laura şi o făcuse o minunăţie. Încercând-o ultima oară, înainte de-a o pune în dulap până în clipa cea mare, toată familia a izbucnit în aplauze de admiraţie, atât era Laura de frumoasă într-însa… Tot salonul era alandala de rufele mirosind a nou, de rochiile şi hainele împrăştiate pe toate mobilele şi prin toate colţurile.

Cu trei zile înainte sosi George Pintea şi trase la hotel în Armadia, dar stând de dimineaţa până seara în Pripas, neclintit de lângă Laura. Amândoi erau foarte mişcaţi şi vorbeau cu o plăcere amestecată cu groază de ceremomile care le vor da dreptul să nu-şi mai ascundă iubirea în faţa nimănui.

Laura slăbise puţin, dar aşa îi şedea mult mai bine, îndeosebi cu ochii veşnic umezi şi strălucitori de o nerăbdare nelămurită. Acuma toate îndoielile i se părea c-

au părăsit-o şi se simţea mulţumită văzând pe Pintea alături de ea. Îi tremura inima ca sub o mângâiere blândă. „Mi-e drag! Se gândea dânsa înduioşată. Sărăcuţul! Şi cum nu-l puteam suferi odinioară! Mare neroadă am fost!”

Ghighi, băgând de seamă că-i face plăcere, îi repeta întruna că o invidiază.

— Spui adevărat, Ghighiţă? Crezi tu că voi fi fencită?

— O, cât aş vrea să fiu în locul tău! Minţea Ghighi care, în sufletul ei, nu înţelegea cum poate să ia o fată frumoasă şi rară ca Laura pe un omuleţ care nu ştie nici măcar să danseze ca lumea.

Pintea era foarte galant şi aducea mereu mai ales bomboane, fiindcă Laura le împărţea cu el, după ce muşca din fiecare cu guriţa ei, încât îndrăgostitul mire se jura că n-a mai gustat niciodată asemenea bunătăţi. În ajunul nunţii însă George veni cu nişte daruri care îi uimiră pe toţi: un inel cu un briliant împresurat cu rubine ca nişte vârfuri de ace de foc, cercei de aur cu stropi de diamante, şi un colan de platină cu o cruciuliţă de aur având la fiecare capăt câte-o steluţă de smaragd.

— Pupă-l! Strigă învăţătorul văzând bogăţiile acestea strălucitoare, iar cum Laura, zăpăcită de bucurie, stătea ţintită locului, o luă de mână şi îi făcu vânt în braţele mirelui, îndemnând-o cu însufleţire: Pupă-l, Laura, n-auzi? Pupă-l!

În dimineaţa cununiei sosiră părinţii lui George şi fraţii lui mai mici, Marcu şi Vasile. Ceilalţi, fiind împrăştiaţi prea departe prin lume, n-au putut veni, dar toţi au trimis telegrame de felicitări pe care Bălan de la poşta din Armadia avea grijă să le transmită îndată la Pripas prin curieri ocazionali. Amândoi fraţii mirelui îndrăgiră pe Laura şi făcură curte Ghighiţei, încât ea îi găsea mult mai drăguţi ca pe George.

În faţa cuscrilor, care de altminteri nu veniseră cu mâna goală, Herdelea oferi tinerilor „din partea bătrânilor” un serviciu de cafea cu lapte, modest şi frumos. Tot atunci Titu

dărui lui George o tabacheră de piele de crocodil, cumpărată din banii lui.

— Eu vă dau ceva ce n-o să vă dea nimeni, căci toţi se gândesc numai la mireasă… Ei bine, eu m-am gândit la mire, fiindcă mi-e mai drag ca mireasa! Vorbi dânsul mângâind pe Laura.

Ghighi se porni pe plâns văzând că numai ea n-are ce să le ofere, până ce noul ei curtezan şi cumnat Marcu îi spuse că, dimpotrivă, ea poate să le dăruiască lucrul cel mai de preţ şi anume câte o sărutare miresei şi mirelui, sau, dacă i-e ruşine, poate să le dea pe amândouă miresei care însă să fie obligată a transmite una mirelui. În Jidoviţa, notarul Stoessel primi pe distinşii nuntaşi cu toate onorurile, oficiind mai patetic formele cununiei civile. La sfârşit îşi îngădui să ţie şi un mic discurs în care spuse că e fericit c-a avut cinstea să împreune cu articole de lege două inimi atât de tinere şi pline de speranţe.

Cununia fiind într-o duminică, biserica cu două turnuri din Armadia se umplu de oameni care nu se mai săturau lăudând frumuseţea şi gingăşia Laurei, dar şi înfăţişarea simpatică a lui George. Rochia miresei stârni entuziasmul cunoscătoarelor. Toate prietenele ei erau în păr, împreună cu mamele invidioase, dar mai mişcate păreau Elvira Filipoiu şi Lenica Spătaru, ele fiind şi domnişoare de onoare.

Şase preoţi, între ei şi Belciug pe care Herdelea îl poftise înadins ca să nu mai observe şi armadienii neînţelegerile lor, în frunte cu protopopul bătrân, le binecuvântară legătura, iar corul studenţilor cântă parcă mai mişcător ca întotdeauna. Când protopopul le puse întrebarea solemnă, mirele răspunse cu un glas falnic de răsună biserica; mireasa însă rosti un „da” atât de mititel şi de timid, parcă i-ar fi fost ruşine să n-o audă lumea, în clipa aceea doamna Herdelea nu se mai putu stăpâni şi izbucni într-un hohot de plâns, ceea ce înduioşă pe toţi şi făcu chiar pe Laura să

lăcrimeze puţin, ca să se adeverească vorba că nu s-a pomenit mireasă care să nu plângă puţintel.

Nunta fu serbată la berăria Rahova, în sala de la etaj pe care berarul o împodobise feeric şi unde se adună toată domnimea din Armadia şi împrejurimi. Mireasa zăbovi puţin până se schimbă într-o elegantă toaletă de călătorie, culoare cafenie, şi o pălărioară foarte drăgălaşă, căci era hotărât ca, îndată după cununie, tinerii căsătoriţi să plece spre parohia lui George, dar cu un înconjur care să dureze cel puţin o săptămână, săptămâna de miere… Aici primiră felicitările zgomotoase în cursul cărora Laura se roşi până-n vârful nasului, deoarece domnii mai îndrăzneţi îi doreau îndeosebi odrasle numeroase. La masă de-abia atinseră mâncările şi băuturile. De altfel muzica faimosului Goghi din Bistriţa le sporea amândurora emoţia.

Apoi George şopti ceva Laurei şi amândoi se ridicară. Lăutarii intonară un marş nupţial care-i petrecu până jos în stradă unde îi aştepta cea mai bună trăsură din Armadia, să-i ducă la Bistriţa, iar de-acolo să-şi continue călătoria cu trenul.

Doamna Herdelea îmbrăţişă lung pe Laura, înmuindu-se reciproc în lacrimi. Fiindcă Ghighi plânsese câte puţin toată ziua, acum izbuti s-o sărute fără bocete, deşi tremura de durere. Despărţirile ţinură vreun sfert de ceas, urmând la rând Herdelea şi Titu, apoi familia Pintea de Laura, apoi familia Herdelea de George, apoi George de părinţii şi fraţii lui… Şi tot timpul ţiganii cântau marşul nupţial, pe când sus, în ferestre, invitaţii priveau curioşi şi mişcaţi, iar jos, în stradă, o mulţime de lume căsca gura şi asculta muzica.

În sfârşit mirii se suiră în trăsură şi vizitiul dădu bici cailor. Batiste multe fâlfâiră în vânt, noi valuri de lacrimi se revărsară.

— Drum bun! Să ne scrieţi! De pretutindeni! Negreşit! Adio!

Trăsura se depărtă şi se micşoră repede. Într-însa o batistă mică albă flutura neobosită, ca o aripă speriată. Pe

urmă şoseaua înghiţi şi trăsura şi batista… Rudele se întoarseră la musafiri… Începură toasturile, urmară glumele şi veselia până ce deodată muzica atacă un vals lin, legănat, care ademeni tineretul… Mândru şi înduioşat, Herdelea umbla mereu de ici-colo, ciocnind cu unu, zâmbind cu alţii, căutând să vadă pe toţi mulţumiţi. El era azi omul cel mai fericit de pe pământ. Ziua de mâine cine ştie ce-o mai aduce. Grijile şi necazurile sunt veşnice, pe când fericirea e atât de nestatornică…

În vremea aceasta însă trăsura cu tinerii căsătoriţi alerga grăbită, trecu iute prin Jidoviţa şi se îndreptă spre Pripas. Laura şedea buimăcită, cu ochii drept înainte, neîndrăznind să se uite la „bărbatul” ei. Inima i se topea într-o tristeţe nelămurită. Vedea cum rămân în urmă râpile, livezile, lanurile, pădurile, dealurile care au fost martorii tinereţii ei, care i-au fost atât de dragi şi pe care îi părăseşte acuma poate pentru totdeauna. Tot hotarul se legăna şi parcă-i zicea adio, mut şi totuşi înţelegător… George i se părea mai străin ca oricând şi se mira cum pleacă ea alături de un străin într-o lume străină şi necunoscută, lăsând aici lumea care o iubea şi pe care o iubea. Prin minte îi fulgera întrebarea înfricoşată: „Cine-istrăinul acesta?”

În Pripas opri trăsura în faţa casei părinteşti. Coborî şi făcu câţiva paşi în ogradă, privind însetată pereţii albi cu ferestrele speriate şi coperişul cârpit ici-colo cu şindrilă nouă, ca şi când ar fi vrut să ducă cu sine măcar clădirea în lumina ochilor. Camele casei se gudură la picioarele ei şi-i linse vârful pantofilor, parcă ar fi simţit că pleacă departe aceea care nu uita niciodată să-i arunce de mâncare. Laura îl mângâie ca pe un prieten şi şopti cu genele umede:

— Adio, Hector, adio… Acuma plec…

Apoi trăsura porni înainte. Peste câteva clipe casa nu se mai vedea. În porţi ţăranii cunoscuţi se uitau miraţi după domnişoara care se duce cine ştie unde, scoteau pălăria şi rosteau urări pe care ea nu le auzea…

În dealul de unde drumul coboară spre Săscuţa, Laura întoarse capul să mai vadă o dată satul ei împrăştiat între dealuri, ascuns sub o pânză străvezie de fum albăstrui. Apoi îşi îndreptă privirile numai înainte… Şoseaua albă, şerpuitoare, se zvârcolea sub picioarele cailor.

Ochii Laurei erau plini de lacrimi şi sufletul ei atât de încărcat încât îi venea să strige ajutor sau să sară jos din trăsura care o smulgea din lumea tinereţii… Atunci însă simţi cum îi cuprinde mijlocul un braţ ocrotitor şi atingerea aceasta i se păru blândă ca o alinare şi ca o tovărăşie în singurătatea ce o înconjura, întoarse faţa spre George, în ochii căruia văzu limpede iubirea vie ce-i risipi deodată toate îndoielile. Pe buzele ei înfiori un zâmbet în vreme ce lacrimile aninate în gene îi picurau pe obrajii îmbujoraţi.

— Te iubesc! Murmură bărbatul, strângându-i mai puternic mijlocul.

Cuvântul răscoli adânc sufletul Laurei. Se lipi de umărul lui George, dându-şi seama acuma că vorba lui e în stare să-i vrăjească o lume nouă, tot atât de dragă şi poate mai bună decât aceea care a rămas în urmă. Şi buzele ei răspunseră încrezătoare:

— Te iubesc!

Din clipa când Vasile Baciu, în faţa peţitoarelor, îi făgăduise tot, Ion fu cuprins de o adevărată beţie de fericire şi de încredere. Era atât de plin de sine însuşi încât se gândea numai la pământurile lui, plănuia cum să le muncească mai bine, cum să lăzuiască un petic de pădure, şi habar nu mai avea nici de Vasile şi mai ales de Ana, parcă ea n-ar fi ţinut de zestre… Doar când îi pomenea numele cineva, îşi aducea aminte că şi ea mai este pe lume, şi se încrunta uşor.

În schimb Ana nu se gândea decât la dânsul. Uitate erau ruşinea şi bătăile şi suferinţele. Ea nu ştia nici de planuri, nici de vicleşuguri… Sufletul ei dornic de iubire aştepta împlinirea visului ca o mântuire şi gura ei şoptea numele lui

cu aceeaşi nerăbdare plăcută ca şi în nopţile bune de odinioară.

Nunta ţinu trei zile, după obicei… Sâmbătă porni tot alaiul, în căruţe, la notar, în Jidoviţa. În frunte călăreţii pocneau mereu din pistoale, pe când în căruţa întâi lăutarn îşi frângeau degetele cântând şi totuşi nu se auzea decât grohăitul gordunei. Apoi venea o căruţă cu mirii şi cu druştele, apoi o brişcă cu naşii având pe obraji gravitatea cerută de împrejurări, apoi altă căruţă cu părinţii mirilor şi câteva feţe mai spălate, în mijlocul cărora Zenobia era cea mai zgomotoasă, apoi altele încărcate cu flăcăi şi fete ce chiuiau şi se zbenguiau.

De-abia acum înţelese Ion că împreună cu pământul trebuie să primească şi pe Ana şi că, fără ea, n-ar fi dobândit niciodată averea. Nu mai schimbase cu ea nici o vorbă de câteva luni. I se părea o străină şi nu-i venea să creadă că în pântecele ei se plămădeşte o fiinţă din sângele lui… O privea şi se mira c-a putut el săruta şi îmbrăţişa pe fata aceasta uscată, cu ochii pierduţi în cap de plâns, cu obrajii gălbejiţi, cu pete cenuşii, şi care, împopoţonată cum era astăzi, părea şi mai urâtă. În aceeaşi vreme genunchii lui atingeau genunchii Floricăi, pe care Ana şi-o alesese druşcă cu Margareta lui Cosma Ciocănaş.

Florica era aprinsă în obraji, cu buzele roşii, umede şi pline, cu ochii albaştri şi limpezi ca cerul de vară şi avea în toată înfăţişarea o veselie sănătoasă pe care se silea şi nu izbutea s-o ascundă. Ion îşi aduse aminte cum a strâns-o în braţe astă-toamnă şi mai înainte, cât i-a fost de dragă şi cum i-a făgăduit c-o va lua de nevastă. Îi era ruşine că acuma se însoară cu alta şi de ruşine îl bufnea un râs prostesc şi nu-şi putea lua ochii de la Florica. Privirea lui stăruitoare pe fată o zăpăcea şi o făcea să vorbească mereu, foarte grăbită şi aproape înfricoşată, ba cu mireasa care lăcrima de fericire, ba cu Margareta care era bosumflată, ca totdeauna când se mărita vreo fată din sat,

deoarece îşi zicea că mirele ar fi luat-o pe ea, dacă nu l-ar fi ademenit altele.

După ce îi însemnă în registru şi le citi pe ungureşte cele cuvenite, notarul aruncă ochii spre pântecele miresei, zâmbi şi zise neoficial:

— Văd că v-aţi grăbit… Nu face nimic, să fie cu noroc!

Ion râse cu poftă, ca şi ceilalţi bărbaţi, dar îndată îşi luă seama şi, părându-i-se că notarul a vrut să-şi bată joc de urâţenia Anei, se uită repede la Florica ce stătea cu ochii în pământ, stăpânindu-se anevoie să nu izbucnească într-un râs zburdalnic. Coborând din cancelarie şi pe când în curte trosneau pistoalele, Ion se gândi deodată: „Adică ce ar fi oare dacă aş lua pe Florica şi am fugi amândoi în lume, să scap de urâţenia asta? I.

Dar tot atât de repede îi veniră în minte pământurile şi adăugă în sine cu dispreţ: „Şi să rămân tot calic… pentru o muiere! Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin?”

Belciug, nădăjduind mereu într-un dar mare pentru biserica cea nouă, făcu o slujbă frumoasă ca la domni, deşi faptul că cununau soţii Herdelea îi cam ciuntise încrederea. Lui Ion i se păru că şi popa s-a uitat baţjocoritor la Ana, ceea ce iar îi răscoli în inimă dragostea cu Florica.

Ospăţul era la socrul cel mic. Câteva vedre de rachiu îndulcit răscoliră curând veselia oaspeţilor. Urările şi chiuiturile se încrucişau şi se ciocneau în aerul îngroşat de mirosuri grele.

Vasile Baciu se îmbată cel dintâi, încântat că i s-a împlinit planul, strigând întruna ginerelui său cu un glas ciudat şi trăgând şiret cu ochiul:

— Lasă că-ţi dau eu ţie pământ… N-ai grijă… Îţi dau, îţi dau!

Starostele nunţii, Macedon Cercetaşu, vorbea numai în versuri, cum şade bine unui staroste isteţ, amestecând însă în toate nepreţuitele lui comenzi milităreşti… În casă, în tindă, în ogradă jucătorii asudau, lăutarii îşi alungau oboseala cu rachiu… Bucătăreasa mare, mama Floricăi,

suflecată până-n genunchi şi cu un linguroi uriaş în mână, umbla printre mesele încărcate, lăudându-şi mâncările şi chiuind la întrecere cu Zenobia care, de mândră că era soacră mare, se îmbătase tun. Naşii veniră la ospăţ împreună cu Titu şi Ghighi, şi vorbiră mult despre Laura cu fruntaşii ce-i înconjurau, ciocnind totuşi în sănătatea mirilor şi spunând tuturor că tinerii sunt foarte potriviţi şi o să trăiască bine.

Pe la miezul nopţii urma să joace pe bani mireasa. Fiindcă Ana, cu sarcina ei, s-ar fi ostenit prea tare, îi ţinu locul druşca întâi, adică Florica. Mirele o învârţi de câteva ori voiniceşte şi apoi aruncă un zlot de argint în strachina înflorită. Herdelea scoase o hârtie de douăzeci de coroane, dar puse pe Titu să joace. Pe urmă veniră toţi oaspeţii, pe rând, dăruind fiecare după cum îl lăsa inima şi punga… În vremea aceasta Ana şedea pe laviţă, ruşinată că n-a putut juca ea, geloasă puţin că Ion ar fi strâns pe Florica, mai tare ca ceilalţi şi totuşi mulţumită, plutind parcă într-un nour de fericire atât de mare că se simţea răsplătită pentru toate suferinţele.

Când se isprăvi jocul miresei, Briceag începu o someşană piperată, în care se amestecară bătrânii cu tinerii. Ion jucă iar cu Florica şi în vălmăşagul asurzitor se pomeniră curând aproape de uşă, unde era mai întuneric. Nu deschisese gura niciunul din ei; fata chiar nici nu îndrăznea să-l privească în ochi; el însă fierbea şi-şi încleştase degetele în şoldurile ei pline, uitând de tot pe Ana, închipuindu-şi că Florica e mireasa lui… Deodată apoi îi şopti răguşit, cu ochii înflăcăraţi:

— Numai tu mi-eşti dragă în lume, Florică, auzi tu? Auzi? O strânse năvalnic la piept, scrâşnind din dinţi încât fata se spăimântă şi se uită ruşinată împrejur.

În aceeaşi clipă Ana tresări ca muşcată de viperă. Simţi că nădejdile ei de fericire se risipesc şi că ea se prăvale iar furtunos în aceeaşi viaţă nenorocită. Se porni deodată pe plâns amar care să-i alunge presimţirile nemiloase… Cine ia

însă în seamă lacrimile unei mirese? Ion, aşezându-se mai târziu lângă ea, îi zise nepăsător:

— Amu ce te mai boceşti? Că doar nu mergi la spânzurătoare…

— Norocul meu, norocul meu! Murmură Ana mai îndurerată.

— Oare cât s-o fi strâns? Întrebă apoi Ion încet, fără să se mai sinchisească de plânsul ei, uitându-se lacom la farfuria cu bani pe care naşul îi număra a doua oară, ca să nu se întâmple vreo greşeală.

Ziua a treia ospăţul se mută la socrii mari, unde mireasa se duse acuma cu lada de zestre, urmată de atâta amar de vite şi galiţe că de-abia încăpeau în ograda Glanetaşului.

Vasile Baciu era vesel ca şi când ar fi scăpat de o grijă mare. Se uita baţjocoritor la Ion, care se umfla în pene simţindu-se biruitor, şi-şi zicea mereu mai mulţumit: „Stai, melenaşule, stai să vezi tu cine-i Vasile Baciu!

GLASUL IUBIRII.

Capitolul VII.

VASILE

— Când măriţi o fată, e parcă ţi-ar arde casa! Oftă Herdelea încheind socotelile nunţii. Acu numai să fie cuminte şi fericită!

Casa părea pustie fără Laura. Toţi vorbeau mereu de ea, ghiceau pe unde o fi ajuns şi ce-o fi făcând, iar dăscăliţa şi Ghighi lăcrimau când dădeau peste vreun lucruşor rămas de la dânsa.

Viaţa însă îşi reluă chiar de-a doua zi mersul ei obişnuit, nepăsătoare nici de dureri şi nici de bucurii. O scrisoare recomandată de la avocatul Lendvay vesti data licitaţiei de care avea groază doamna Herdelea, oricât îi explica Titu că e o simplă formalitate. Învăţătorul, îngrijorat în taină ca şi nevastă-sa şi doritor de compătimire şi încurajări care să-i risipească temerile, căută şi găsi un prilej să povestească şi lui Belciug toată încurcătura. Deşi stăruia între dinţi răceala, amândoi se prefăceau că nu ştiu nimic, iar

Herdelea trăgea nădejdea acum să-l înduioşeze şi să netezească drumul spre o împăcare adevărată, din ce în ce mai înfricoşat să nu-i facă vreo poznă cu locul casei. Belciug se miră, îl compătimi cu o pâlpâire stranie în ochi şi pe urmă îi spuse că va veni şi dânsul la licitaţie să-i dea o mână de ajutor, dacă va fi nevoie. Învăţătorul era mulţumit că l-a îmblânzit şi astfel îl va îndupleca mai lesne de-acuma să facă actul de donaţiune a locului, cum îi făgăduise când s-a apucat să-şi clădească încrezător casa. Totuşi nu îndrăzni să se spovedească nevestei sale care rămânea neclintită în antipatia ei faţă de „pământuful" viclean. De altfel îndată a intervenit tărăboiul cu nunta lui Ion, aruncând iar vălul uitării vremelnice peste necazurile zilei…

În vinerea fixată, avocatul sosi de dimineaţă, dar se opri numai o clipă, să comunice învăţătorului că, având o afacere urgentă în Armadia, să-l aştepte înspre amiază, la întoarcere, pentru descurcarea formalităţilor.

Acuma Herdelea se văzu nevoit să spună şi familiei, cu multe înconjururi şi menajamente, că Belciug, pentru orice eventualitate, are să vie la licitaţie… Dăscăliţa înţelese numaidecât că nu poate fi la mijloc lucru curat.

— Ai să vezi, bărbate, că pământuful umblă după vreo potlogărie! Zise ea cătrănindu-se. Ai să vezi! Pe cine nu suferă inima mea, să ştii că-i suflet de câine!

Învăţătorul se încurcă, îndrugă protestări timide ca „doar n-o fi nici el aşa de hapsân, că-i popă şi ar fi ruşine"… Acestea însă întăriră mai mult neîncrederea doamnei Herdelea, încât, deşi făcuse planul să se ducă cu Ghighi prin sat să tocmească două femei pentru săpatul grădinii şi una la rufe, se răzgândi şi rămase acasă.

— Barem să fiu aici şi eu, că tu, cât eşti de papălapte, ai fi în stare să închizi ochii la toate neruşinările!

Belciug zărise trecând trăsura avocatului, se grăbise, dar ajunse totuşi prea târziu. Nepricepând, intră în casă, zâmbitor. Herdelea îi explică lucrurile foarte zăpăcit, trăgând mereu cu ochiul spre dăscăliţa care bufnea fără să

fi răspuns măcar la bineţele dulcege ale preotului. Spre a ocoli o ciocnire primejdioasă, învăţătorul se aşează cu Belciug în pridvor la taifas, până se va întoarce ungurul. Era o zi de primăvară minunată, cu miresme de flori de câmp în aer, cu un cer ca o oglindă fermecată. Peste drum, Hristosul de tinichea stătea încremenit pe cruce, cu ochii plecaţi, ca şi când ar fi simţit că durerea lui nu se potrivea cu pofta mare de viaţă ce respira din toţi porii firii redeşteptate.

Preotul se gândea mereu c-ar fi mai bine să plece, şi cu toate acestea şedea parcă l-ar fi ţinut pe scaun. Vorbeau, dar glasul amândurora suna atât de rece, că nu se puteau privi în ochi. Ca să-l mai încălzească, Belciug aduse vorba de Laura şi de familia Pintea cu care îi plăcea lui Herdelea să se fălească.

— Tu trebuie să fi cunoscut pe bătrânul Pintea mai demult, că doar ai fost învăţător în Lechinţa odinioară? Începu preotul.

— Apoi stai, frate Ioane.

— Zise Herdelea într-adevăr înseninat – că în lumea asta sunt mai multe Lechinţe. A mea a fost un sătuleţ nenorocit prin fundul văii Diugului, iar a cuscrului e un orăşel în toată forma…

În vremea aceasta doamna Herdelea şi Ghighi, în salon, revoltate, ocărau şi blestemau pe Belciug, aşteptând să vie Titu, care se repezise cu noaptea în cap până-n Armadia să ridice de la percepţie un avans pe leafa învăţătorului, deoarece rămăseseră fără un gologan în casă.

Avocatul însă sosi mai curând, însoţit de un copist bătrân, de la judecătorie, foarte plictisit că va trebui să se întoarcă pe jos în Armadia. Ungurul urcă spnnten în pridvor, începând vorba din uliţă:

— Norocul îmi iese în cale pretutindeni… Am isprăvit mai repede decât bănuiam, aşa că acuma sper să fiu acasă în Bistriţa la vremea prânzului. Nevastă-mea ţine grozav la

ora mesei şi e încântată când mâncăm împreună, iată un mijloc ieftin de-a ferici o femeie!

Doamna Herdelea cu Ghighi, auzindu-l, ieşiră din salon. Lendvay, foarte reverenţios, le întâmpină cu complimente la care însă, fiind spuse pe ungureşte, dăscăliţa nu răspunse, ci se mulţumi să strângă din buze, cu o înfăţişare jignită, încât Herdelea se grăbi să observe, ca să nu se supere avocatul:

— Nevastă-mea nu ştie ungureşte…

— Aa? Se poate? Şi cu toate astea ziarele dumneavoastră ţipă ca din gură de şarpe că sunteţi asupriţi, terorizaţi, ungurizaţi… Interesant! Ei bine, crezi dumneata că în Germania sau în Franţa s-ar tolera un învăţător al statului a cărui soţie să nu cunoască limba oficială? Nu ţi-o spun ca o imputare, căci pentru mine politica nu există. Răspundeam însă unui coleg român care adineaori, în Armadia, se plângea că de pe-acum au început presiunile şi samavolniciile faţă de sărmanii români în vederea alegerii de deputat… Haha! Foarte curios!

Vorbea foarte repede, rotindu-şi ochii ca un uliu, spre a nu-şi neglija între timp afacerile. Lui Belciug i se păru că avocatul vrea să-l lovească şi pe dânsul, şi răspunse româneşte, umflându-şi guşa:

— Altele sunt împrejurările în Germania şi aiurea, domnule avocat! Noi aici suntem o naţiune băştinaşă, despuiată de drepturi şi împovărată numai de datorii…

— Cine-i domnul? Întrebă Lendvay mirat şi atins că i s-a răspuns româneşte. Ce zice? Ce zice? Adăugă apoi, deşi înţelesese foarte bine.

Herdelea, înfncoşat să nu se învenineze lucrurile pe spinarea lui, căută şi izbuti să schimbe vorba şi conduse pe Lendvay în odaia întâi, unde erau două paturi lângă perete, o masă de sufragerie, o canapea de lemn, toate vechi şi hodorogite.

— Aci n-avem nimic de seamă, nu-i aşa? Zise avocatul trecând, fără să se oprească, într-o odăiţă îngustă şi

lunguiaţă, cu o fereastră spre uliţă şi un geam spre grădină. Vasăzică să începem aici! Începem, stimate domn! Strigă către copistul care se aşează ursuz la biroul lui Herdelea şi scoase dintr-o geantă roasă nişte hârtii.

Din mobila împricinată, aici se afla o masă lăcuită, cu picioarele strunjite, acoperiră cu o faţă tricoloră, lucrată de însăşi doamna Herdelea pe când era fată, şi un pat frumos, perechea celui din salon în care dormiseră fetele.

Până să-şi aranjeze copistul hârtiile, avocatul se uită bănuitor la Belciug care zâmbea blajin şi speriat puţin de pri-virile duşmănoase ale dăscăliţei din odaia dintâi.

— Amator, amator? Întrebă deodată Lendvay, ironic.

— Şi prieten! Murmură preotul.

— Desigur, prieten care cumpără ce poate de la prietenii în nevoie! Făcu avocatul, dispreţuitor, şi apoi, întorcându-se spre copist: Ei, merge?

— Gata. Vasăzică avem… mormăi funcţionarul întrebător.

— Masa şi patul, sfârşi Herdelea puţin răguşit şi cu ochii la Lendvay ca şi când i-ar aştepta aprobarea.

— Una masă de nuc, douăzeci şi trei coroane! Citi copistul din hârţoagele lui, cu glas mai răspicat.

— Douăzecişi patru! Zise avocatul, făcându-i semn să scrie.

Belciug însă se apropie de masă, ridică faţa, o pipăi şi apoi rosti candid:

— Douăzeci şi şase!

Toate privirile îl izbiră ca nişte săgeţi, iar doamna Herdelea, în cealaltă odaie, bolborosi ceva, roşindu-se. Lendvay, după o clipă de şovăire, strigă:

— Treizea!

— Treizea şi două! Zise preotul cu ochii lipiţi pe masă.

— Depuneţi banii imediat, nu-i aşa? Bufni acuma avocatul întărâtat.

— Da, da, fireşte, făcu Belciug scoţând portofelul din reverenda boţită.

— Atunci eu renunţ! Spuse Lendvay strângând din umeri, cu o privire nedumerită spre Herdelea care, uluit şi spăimântat, avea faţa strâmbată de un surâs amar.

Preotul stătu până la capăt, ca o ameninţare, pipăind şi ciocănind toate mobilele, dar fără să se mai amestece. Când se sfârşi, avocatul puse pe Herdelea să iscălească poliţele şi plăti copistului diurna cuvenită.

— Cel puţin de-aci înainte să fii exact cu ratele, domnule Herdelea! Zise strângându-i mâna. E păcat de cheltuieli, deşi partea leului o bag eu în buzunar… Ei, la revedere! Bună ziua, doamnă, şi-mi pare rău că nu ştiu româneşte! Râse apoi către învăţătoarea care, înţepând cu o privire furioasă pe Belciug, răspunse:

— Mai bine să nu ştii româneşte şi să fii om de treabă!

— Ce zice, ce zice? Întrebă avocatul pe Herdelea ieşind însă fără să mai aştepte tălmăcirea.

În pridvor preotul se despărţi de învăţător zicându-i încet:

— Apoi mâine o să viu să-mi iau masa, Zaharie…

— S-o iai? S-o iai… da, da, bâlbâi Herdelea.

— Văd că doamna-i supărată foc, dar n-am nici eu încotro, că tocmai îmi hpsea o masă ca asta! Ei, servus, Zaharie!

Ieşind în uliţă, ochii lui întâlniră chipul lui Hristos pe cruce, care acuma se zvârcolea plângător. Belciug se închină şi trecu cu paşi măsuraţi, cu privirea în jos ca totdeauna şi cu o mulţumire adâncă în suflet că în sfârşit a putut da o lecţie bună şi meritată Herdelenilor…

De-abia acuma se revoltă învăţătorul, dar totuşi fără a mai spune în casă că Belciug vrea să ridice într-adevăr masa. De altfel credea că popa umblă doar să-l sperie, fiindcă nu se poate să meargă aşa de departe cu neruşinarea.

A doua zi însă, pe când el era la şcoală, iar Titu încă în pat, bătu la uşă Belciug. Doamna Herdelea deschise şi văzu la spatele preotului un ţigan bătrân, bărbos, cu pălăria în mână.

— Pentru masă! Murmură Belciug arătând spre ţigan.

— Bine… bine… poftim! Bolborosi dăscăliţa perplexă.

Începu să golească sertarul mesei, aproape fără să-şi dea seama ce face. Numai mâinile îi tremurau, încolo parcă îi fulgerase toată judecata… Când însă dădu să puie la loc sertarul, gol, îşi reveni brusc şi, ca trezită din vis, întrebă pe Belciug:

— Ce vrei să faci dumneata cu masa? Preotul stătea rezemat de uşcior, zâmbind nevinovat.

— Apoi aşa m-am înţeles cu Zaharia, zise dânsul domol.

Doamna Herdelea şovăi. Se făcu o tăcere scurtă. Belciug ridică privirea, văzu pe dăscăliţă apropiindu-se cu ochii strălucitori, şi îndată îşi pierdu zâmbetul.

— Cum s-ar zice, vii să-mi furi lucruşoarele din casă? Strigă deodată doamna Herdelea. Să ieşi afară de-aici, hoţule, c-altfel îţi sucesc gâtul! Afară, ticălosule! Nu ţi-e ruşine obrazului să-ţi fie! Aşa-s popii, porcule? Ieşi… ieşi! Afară!

Dăscăliţa răcnea ca scoasă din minţi, căutând cu ochii ceva ca să spargă capul omului care vrea să-i fure mobila. Belciug, spăimântat, ieşi afară fără să spună o vorbă. Atunci femeia zări mătura şi se repezi cu ea în pridvor unde ţiganul stătea nedument. Fiindcă preotul nu-i era la îndemână, croi pe ţigan, ţipând:

— Marş! Afară de-aici, tâlharilor!

Ţiganul o zbughi pe poartă, în vreme ce doamna Herdelea striga întruna, ameninţând cu mătura pe preotul ce păşea foarte grăbit:

— Mutule! Am să te învăţ eu omenie dacă n-ai învăţat la tatăl tău! Pământufule! Pamătufule!

Zenobia, peste drum, auzind gălăgia, ieşi în prag şi întrebă:

— Da ce-i, doamnă? Ce-i cu domnul părinte?

— Să se bage dracu-n pielea lui de hoţ! Zise dăscăliţa cu ochii roşii de mânie, dar totuşi mai răcorită.

Două săptămâni, după nuntă, mulţumirea stăpâni trufaşă în sufletul lui Ion. Se simţea omul cel mai fericit din lume. În fiecare seară ţinea sfat cu Glanetaşu, cu Zenobia şi cu Ana.

Ce să cumpere din banii strânşi la nuntă? Un juncan? Ar fi bine, căci, împreună cu viţelul înţărcat adus în zestre de Ana, peste doi-trei ani ar face o pereche de boi… Ion însă ar fi vrut mult să cumpere perechea calului, dacă s-ar ajunge banii… În aceeaşi vreme i-ar mai fi plăcut să păstreze şi ceva gologani la chimir ca să aibă la îndemână de s-ar ivi cumva pământ bun de vânzare, să-şi mărească mai mult moşia şi gospodăria… Sfaturile acestea îl înălţau şi-l încântau, mai ales că toţi băteau în struna lui şi-l linguşeau ca pe un stăpân.

De altfel şi faţă de săteni căuta să-şi arate greutatea pe care i-o dădea simţământul bogăţiei. Pe uliţă umbla cu paşii mai rari şi cu genunchii îndoiţi. Vorbea mai apăsat cu oamenii şi veşnic numai de pământ şi de avere. I se părea că chiar casele şi grădinile îl priveau acuma altfel, mai supuse şi mai zâmbitoare.

Toată firea se îmbrăcase în haine de sărbătoare parcă înadins pentru a prăznui biruinţa lui. O primăvară frumoasă ca totdeauna se statorea pe hotare. Copacii înmuguriţi, verdeaţa ce răsărea zi cu zi mai vie, ca un veşmânt fermecat coborât să acopere goliciunea neagră şi gălbuie a pământului bătrân, pădurile care se încoronau cu frunzişuri noi, mirosul aspru, îmbătător şi înviorător de glie, plutind mereu în văzduh ca respiraţia sănătoasă a unui uriaş deşteptat dintr-un somn greu – toate împrăştiau vioiciune în suflete, tinereţe nouă şi nouă poftă de viaţă. Dimineaţa plugurile scârţâiau trecând pe uliţă, urcând coastele năclăite şi apoi brăzdau ziua întreagă ogoarele bătute de rugina iernii. Pe-alocuri vitele se căzneau să pască întâile firicele de iarbă şi, mâncându-le, le curgeau balele de plăcere…

Ion ieşea deseori în hotar să-şi desfete sufletul în priveliştea pământurilor lui. I se umflau nările sorbind aburii primăverii şi privea brazdele lucitoare cu dragoste pătimaşă, mormăind mândru de mulţumire:

— Acum avem şi noi pământ, slavă Domnului, numai sănătos să fiu să-l muncesc!

Nu se grăbea însă cu aratul şi semănatul de primăvară… Îşi făcuse socoteala că nu va putea lucra singur atâtea locuri, ci va trebui să tocmească ajutoare, iar oamemi sunt mai ieftini pe la sfârşitul muncilor. Fiindcă mai avea răgaz o săptămână, două, se gândi să isprăvească mai întâi cu socrul său, să facă hârtiile de întabulare pe numele lui, cum se învoiseră… Îi spuse şi Anei că sâmbătă seara vor merge împreună la Vasile Baciu ca să ia înţelegere pentru duminică. Femeia aproba mai dinainte tot ce zicea el. Nu pricepea dânsa planurile lui şi nici nu căuta să le priceapă. Era mulţumită că poate trăi lângă omul iubit şi numai nălucirea îmbrăţişării cu Florica, la nuntă, o rodea în fundul inimii, fără însă a îndrăzni să-şi mărturisească temerea.

Văzând-o plecată şi supusă, Ion se mira cum poate fi aşa şi-i era parcă mai urâtă ca înainte. Noaptea, în pat, simţea o răceală alături de ea, iar şoaptele ei drăgăstoase îl supărau ca şi respiraţia ei obosită de femeie însărcinată. O răbda totuşi şi nici n-o bruftuluia, dându-şi seama că numai printr-însa s-a ridicat din sărăcie. În immă îi răsărea însă deseori Florica, înnebunindu-i sângele…

Joi se duseră cu toţii la bâlci în Armadia să cumpere juncanul, iar vineri horobăi pe-acasă, mai mult ca să piardă vremea.

Vasile Baciu îi primi nepăsător, ştiind bine de ce vine Ion. Îl lăsă să vorbească şi numai când Ion pomeni de întabulare, sări fript, se înfurie, scuipă şi apoi strigă:

— Cum, ginere, apoi tu vrei înadins să mă laşi pe mine pe drumuri?

— Pe care drumuri, socrule? Nu ne-am tocmit aşa? Întrebă Ion cu ochii cât pumnul, simţind deodată ca o izbitură drept în frunte.

— Ne-am tocmit, vezi bine, dacă mi-ai pus mâna-n beregată. Dar tu nu te gândeşti că nu-i drept? Apoi dacă ţi-oi da eu ţie şi pământurile şi casele amândouă, mie ce-mi

mai rămâne şi din ce să trăiesc? Ori ai poftă să mă vezi intrând slugă la bătrâneţe?

— Ba să stai la noi fără muncă şi caznă, să-ţi mai odihneşti ciolanele, că te-ai trudit destul, bâlbâi ginerele înăbuşit. C-aşa ne-a şi fost vorba…

— Adică să-ţi fiu eu slugă ţie? Ai? Răcni iar Baciu sculându-se cu o privire vicleană şi batjocoritoare.

— De ce slugă?

— Măi Ioane, eu ştiu una şi bună, că ce-i în mână nu-i minciună! Făcu Vasile Baciu apăsat. Nu zic că nu-ţi dau. Îţi dau, după moartea mea. Atunci o să faceţi voi ce ştiţi. Că nici în groapă nu mi-oi duce averea şi nici altora n-oi lăsă-o… Cât trăiesc însă nu scriu nimic pe numele vostru! Aşa!

— Nimic, nimic? Şopti Ion spăimântat.

— Nimic, băiete. Oritu n-auzi bine? Dar, ca să nu zici că-mi hrăneşti tu fata ori că ţi-am dat-o goală puşcă, măcar că nu ţi-am dat-o eu, ci ai luat-o cu vicleşug, te las să-ţi alegi cinci locuri care-ţi plac, şi să bagi plugul în ele chiar mâine dacă vrei. Luaţi-le, munciţi-le, sunt ale voastre. De scris însă nu le scriu. Lasă să rămână pe numele meu, că nu cer de mâncare. Eu unul n-am să vă scot din folosinţa lor, cum te-ai făli tu că ai să mă scoţi pe mine… Alege-le! Cinci! Am trei holde cu grâu de toamnă. Poţi să le alegi semănate gata. Nu mă supăr. Ori altele… Cum îţi place ţie… Cinci! Să nu zică nimem că fata lui Vasile Baciu s-a măntat ca o ţigancă…

— Dacă ţi-i aşa vorba, socrule, bine… Să vedem ce-or mai zice şi alţii, răspunse acum Ion mai liniştit şi cu ameninţare în glas.

— Să vedem, cum nu… Dar să vedem ce-ar zice oamenii de mine, dacă mi-aş lăsa eu bătrâneţele pe mâna ta! Ş-apoi cine mă poate sili să-ţi dau, dacă nu vreau, ori să mă scoată din averea mea? Hehe, Ionică! Credeai c-ai să mă învârteşti tu pe mine! Nu te-ai găsit, copile, hehe!

— Bme, socrule, bine! Noroc bun! Zise Ion strângând din umeri prostit.

— Noroc, noroc, ginere! Şi rămânem aşa: cinci, auzi? Strigă Baciu baţjocoritor. Mi-a venit şi mie rândul, că tu m-ai frecat destul…

Ion ieşi, urmat de Ana, care nu rostise nici o vorba şi pe care nici n-o luaseră în seamă potrivnicii. Bărbatul păşea greu, tăcut, încât femeia nu îndrăznea să se apropie.

Roza Lang lăsase o dâră de tristeţe în sufletul lui Titu. Încerca s-o ascundă sau s-o înăbuşe, dar simţea că totuşi se întinde mereu, stăruitor, ca apa în pământul nisipos. Nu se dumerea cum a putut o iubire atât de furtunoasă să sfârşească atât de neaşteptat şi de urât. „Aventura” aceasta, cum îi zicea dânsul cu mândria tânărului care începe să aibă un trecut, parcă-i rupsese un văl de pe ochi. Un crâmpei de realitate crudă pătrundea în inima lui plină de închipuiri trandafirii. Îl cuprinse încetul cu încetul un dezgust de viaţă, ca şi când nu i-ar mai putea suporta povara. Lumea i se părea lipsită de farmec. În minte îi încolţea din ce în ce mai des întrebarea: „Ce sunt eu? De ce trăiesc?”

Şi drept răspuns i se ivea în faţă o pânză nemărginită, înţesată de semne de întrebare ce nu găseau în sufletul lui decât un gol chinuitor.

Îşi dădea seama că trebuie să aibă o ţintă hotărâtă în viaţă şi se îngrozea neputând descoperi nici un sprijin în jurul lui. Se uita în urmă şi nu vedea nimic, iar înaintea lui se înfăţişa acelaşi nimic rece şi înfiorător. „Aşa să mi se depene oare toată viaţa? Atunci ce rost mai am în lume?” îşi zicea deznădăjduit, seara mai ales, în patul din salon, unde se mutase el de când s-a măritat Laura, fiindcă Ghighi se temea să doarmă singură.

Toate zilele hoinărea prin Jidoviţa şi prin Armadia, crezând să-şi alunge din suflet neliniştea. Dar întrebările îl însoţeau pretutindeni, tot mai nesăturate. În faţa lor i se păreau copilării şi versurile lui, şi pozele de poet, şi iubirea lui ucisă de gelozie, şi înflăcărarea lui naţională… Peste acestea se

ridicau mereu zbuciumările: „Unde merg? Unde vreau s-ajung şi de unde vin? I.

Ca să poată răspunde se gândi să citească, să înveţe şi să afle din cărţi ce nu găsea singur. „în mintea mea e un haos… Numai haosul aruncă la suprafaţă întrebări dureroase…”

Câteva săptămâni se cufundă în cărţi. Tatăl său avea, din vremurile de demult, o bibliotecă foarte mică, în care se rătăciseră câteva volume de ştiinţă, de teologie, de pedagogie. Titu se repezi la ele, cu atât mai multă lăcomie cu cât până acuma le ocolise. Mai adună şi de prin Armadia, de pe la prieteni, ce se nimeri… Le sorbi grăbit, ca şi când ar fi căutat leacul unei boli necunoscute, dar simţi curând că haosul, în loc să se limpezească, creştea mai mare. În mijlocul frământărilor singura rază de mângâiere îi era credinţa că el este cel dintâi om chinuit de asemenea gânduri.

În cele din urmă însă o oboseală stranie îl luă în stăpânire. În inimă nu-i mai rămăsese decât o nemărginită părere de rău: „De ce nu-i aici Roza, indiferent dacă ar fi s-o împart cu practicantul de la Stoessel?”

Apoi parcă şi creierii i se opriră în loc, copleşiţi de o apă străvezie din care ţâşneau răspunsuri ca nişte flăcări mici, izbăvitoare: „Adică ce-mi pasă mie de unde vin şi ce-o fi mâine? E nerozie să te perpeleşti cu întrebări fără sfârşit… Unde te duce viaţa, acolo trebuie să mergi, şi ce-ţi porunceşte ea trebuie să faci! Numai nebunii umblă să-i stăvilească mersul, s-o abată din calea ei, să se împotrivească voinţei celei mari care e una şi milioane de milioane, care e oarbă şi totuşi urmăreşte o ţintă sigură, necunoscută de infima pricepere omenească… Voinţa cea mare sunt eu, precum e şi vaca lui Ion sau câinele nostru, ori viermele ce se aşază singur sub talpa mea ca să-l strivesc, sau chiar bolovanul pe care-l izbeşti cu piciorul, precum tot ce este şi cerul, şi ceea ce este dincolo de cer şi de stele, şi dincolo de acest dincolo, mereu până-n

nesfârşitul nesfârşitului… Atunci? Viaţa singură ştie ce vrea, sau poate pentru că nu ştie nici ea mi se pare că ştie… Unde merge ea e bine, căci merge tot înainte, peste prăpăstii, peste munţi, mereu înainte. Cine cade din carul vieţii e pierdut… Înainte! Înainte! Înainte!”

Se bucură, parc-ar fi găsit piatra filosofală. Zâmbi de întristările lui zbuciumate. Acuma le înţelese obârşia. „Atâta nelinişte pentru că Roza Lang a plecat şi mai ales pentru că, în lipsa mea, s-a consolat cu cine a putut! Şi din pricina asta credeam că mi-am zdruncinat rostul vieţii!”

În aceeaşi noapte scrise o poezie care i se păru cea mai frumoasă din tot ce-a făcut până atunci. O dragoste nouă de viaţă îi împodobea sufletul. Nu se mai plictisea prin Armadia. Îl interesau şi-i plăceau toate, parcă s-ar fi sculat după o boală grea.

Schimba priviri amoroase cu „gâştele” de odinioară. Vorbea iar cu entuziasm de românii oropsiţi, de planurile lui măreţe… Îndeosebi spunea deseori, cu superioritate, ca o sentinţă fără apel:

— Dacă n-ar fi necunoscutul în lume, viaţa omului n-ar mai avea nici un farmec!

De altfel, în vremea aceasta, în Armadia se întâmplase un eveniment extraordinar: murise Ion Ciocan, deputatul circumscripţiei. Ciocan fusese mulţi ani directorul liceului românesc, cochetase cu ungurii, le făcuse concesii introducând, mai ales pe uşa din dos, limba ungurească în program, iar în schimb cârmuirea îl răsplătise cu un mandat de deputat. Se alegea totdeauna sub firma independentă, dar era dintre independenţii care sunt cei mai vajnici sprijinitori ai tuturor guvernelor. Independenţa i-a mai câştigat pe urmă catedra de literatura română la Universitatea din Budapesta şi i-a păstrat reprezentanţa Armadiei în Parlament până a închis ochii.

Fusese om tăcut, ursuz şi deci nu tulburase multă apă în Capitală. Răutăcioşii povesteau cu mare lux de amănunte cum, în cincisprezece ani, Ciocan o singură dată a căscat

gura, când, rămânând deschise două uşi, ar fi strigat nervos: „Uşa, domnilor, că trage îngrozitor aici!” pentru care improvizaţie oratorică toată Camera l-ar fi aplaudat frenetic. Prin testament întreaga avere şi-a împărţit-o între liceul din Armadia şi Astra din Sibiu, căci soţia îi murise de câţiva ani, iar alte rude nu avusese, afară de doi fraţi ţărani, morţi şi ei mai demult.

Pe scaunul lui Ciocan se încingea o luptă crâncenă între doi candidaţi: Victor Grofşoru, avocat foarte căutat din Armadia, susţinut de toată românimea, şi bancherul Bela Beck, şvab ungurizat din Budapesta, care se auzise că vrea să cheltuiască chiar o sută de mii de coroane şi, fiind guvernamental, mai avea la dispoziţie, cu o discreţie eficace, concursul autontăţilor mari şi mici.

În Armadia fierberea creştea zi cu zi. La berăria Rahova discuţiile şi pronosticunle nu se mai sfârşeau. Grofşoru desfăşura o activitate straşnică, secondat fireşte de toţi intelectualii, care-şi luaseră însărcinarea de agenţi electorali. Izbânda ar fi fost asigurată dacă s-ar fi putut rupe voturile evreilor din Jidoviţa, presupunând că preoţii şi învăţătorii îşi vor face cu toţii datona.

Titu, vindecat, se avântă cu trup şi suflet în vălmăşagul luptei. De dimineaţă până seara era în Armadia, agitându-se, discutând mereu, îmbujorat de entuziasm. Care nu-i fu însă mândria şi mirarea când, într-o zi, la berărie, Victor Grofşoru veni glonţ la dânsul, cu mâna întinsă:

— Poete, dragule, vreau să-ţi cer un serviciu! Pentru dumneata e nimic, pentru cauza noastră e colosal!

Fiindcă berăria era plină de lume ce-l privea ca pe un erou, Titu se simţi în culmea fericirii şi strigă înflăcărat:

— Domnule deputat, cere-mi orice! Pentru cauză îmi dau bucuros şi viaţa!

— Bravo! Uite omul! Zise candidatul, cuprinzându-l prieteneşte de mijloc. Dar ceea ce vreau nu-ţi pot spune aici… Trebuie să vii pe la mine, să-mi faci onoarea şi

plăcerea! Deci spune-mi repede: când? Nu-ţi închipuieşti cât îmi sunt de împărţite toate minutele!

— Imediat… sau după-prânz… E bine? Făcu Titu, deodată grav, văzându-se parcă iniţiat în secretele zeilor.

— Perfect! Atunci azi după-prânz, dragă poete! Grofşoru, ca toţi care-l sprijineau, era convins că, îndată ce va ajunge el în parlamentul de pe malurile Dunării, poporul românesc va fi liber şi scăpat de orice griji.

— Dacă mă aleg eu, vom putea respira toţi, vom avea aer românesc! Spusese dânsul din capul locului, încât fraza aceasta devenise lozinca lui electorală.

Titu se înfiinţă exact la întâlnire şi ascultă introducerea avocatului cu ochii lucitori de admiraţie, aruncând numai din când în când câte o aprobare întovărăşită de: „domnule deputat”, care pe candidat îl măgulea.

— Ne lipsesc ovreii din Jidoviţa, poete! Fără de ei suntem pierduţi! Sfârşi Grofşoru, oftând cu o figură întrebătoare şi întristată brusc.

Tânărul nu vru să audă de asemenea oportunism. Succesul trebuie să fie curat românesc, nepătat de nici un ajutor străin:

— Vom goli satele de oameni şi-i vom aduce pe toţi la urnă, să dovedim lumii întregi voinţa noastră, porunca noastră!

— Da, da, dar în satele noastre sunt puţini cu drept de vot, pe când ovreii sunt toţi alegători! Observă avocatul care, chiar în vârtejul visurilor naţionale, nu uita realitatea.

Apoi îşi completă gândul:

— Pentru a ne asigura voturile din Jidoviţa, e nevoie de concursul lui Herdelea, care e iubit de toţi ovreu. Dacă Herdelea ar vrea să facă puţină propagandă ovreiască, ar fi imposibil să nu izbutim!

— Ştiu, ştiu în ce situaţie gingaşă se află tatăl dumitale, se grăbi Grofşoru să adauge, ca şi când s-ar fi aşteptat la vreo obiecţie a lui Titu. El, ca învăţător al statului, trebuie să urle ca lupii, vorba ceea… Dar cu dibăcia lui, în mod discret… Ce zici, poete? În mod foarte discret?

— Pe faţă, domnule deputat! Strigă Titu aproape indignat. În chestia aceasta nu potexista rezerve şi compromisuri. Înainte de a fi învăţător, tata e român!

— Da, negreşit, român… Cine se îndoieşte? Dar greutăţi sunt, şi eu le înţeleg şi le apreciez… Totuşi, cu bunăvoinţă, s-ar putea înlătura piedicile, ştii, discret, foarte discret… În asemenea împrejurări discreţia are mare importanţă. Guvernul contează pe ovrei şi e sigur că-i are în mână. Noi trebuie să lucrăm cu multă prudenţă, altfel se pot ivi noi rezistenţe… Vezi, în Pripas e mai uşor. Acolo suntem între noi, Belciug lucrează, dumneata îi vei da o mână de ajutor la nevoie, iar tatăl dumitale n-are să ni se pună de-a curmezişul… Nu-i aşa? Dar în Jidoviţa e delicat, e foarte greu, e… e…

Din Armadia până-n Pripas, de obicei, Titu făcea jumătate de ceas pe jos. Acuma în mai puţin de un sfert fu acasă. Alerga să spună mai curând ce cinste mare au hotărât tatălui său fruntaşii mişcării naţionale.

— Tată, iată clipa când poţi dovedi lumii întregi că eşti adevărat român! Răcni dânsul din uşă, speriind pe toţi cu faţa-i aprinsă de entuziasm şi de oboseală.

Herdelea, în fundul sufletului, se bucura ca un copil chiar numai închipuindu-şi că Armadia ar putea trimite la Budapesta un deputat român, dar român adevărat, pe faţă, nu ca Ciocan – deşi Ciocan îi făcuse lui pe ici, pe colea mici servicii, Dumnezeu să-l ierte. Totuşi se ferea să-şi arate sentimentele, de frică să nu-l pârască cineva… Apoi acuma, tocmai pe când Titu vorbea mai cu foc, îşi aduse aminte, nu putea şti de ce şi cum, de ultima vizită a subinspectorului şi de ameninţările lui ascunse.

— Eu cred că cel mai bun lucru ar fi să nu se amestece deloc, nici într-un fel, nici într-altul, rosti doamna Herdelea serioasă şi cu puţin dispreţ în glas. Dânsul e om bătrân şi trebuie să-şi vadă de necazurile lui, iar nu de nebuniile celor buieştri. Parcă mare ispravă o să facă şi Grofşoru… Îl ştim noi cât le plăteşte pielea! Dacă pe urmă ungurii vor

prinde pizmă pe dânsul şi se va pomeni fără slujbă, crezi c-o să-i dea Grofşoru ceva?

Titu sări revoltat de atâta egoism:

— Adică cum! Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt pe sufletul omului? Laşitatea asta ar însemna trădare naţională, ar însemna să-şi dea singur certificat de renegat! Cu ungurii trăim noi aici, ori cu românii? Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face nici măcar atâta pentru cauza românească?

Ghighi împărtăşea din inimă părerile fratelui ei, mai cu seamă gândindu-se că altfel poate n-ar mai avea cavaleri la baluri şi poate nici peţitori mai târziu.

— Ba în loc să umbli după cai verzi, mai bine ţi-ai căuta şi tu vreun post pe undeva, că eşti cât muntele şi vezi bine câte greutăţi avem pe cap! Zise doamna Herdelea supărându-se.

— Apoi dumneata numai atâta ştii, mamă, greutăţi şi iar greutăţi! Mormăi tânărul opărit.

— Atâta da, că eu am minte! Se înfune dăscăliţa. Practicant de notar nu-ţi place să fii, învăţător nu-ţi place, dar la mâncare te îmbulzeşti! Apoi aşa-i uşor să ai fumuri! Mai pune osul şi tu, dragul mamii, că cu lenevia ai să rămâi de râsul lumii!

Numai Herdelea tăcea. Cu cotul rezemat pe colţul mesei, cu capul în palmă, se uita în neştire la gheata din piciorul stâng. Lumina lămpii atârnată de grindă îi cădea drept în creştet, pe părul alb-argintiu… Îi venea mereu să ofteze şi se stăpânea. Şi, în vreme ce doamna Herdelea se hărţuia cu Titu, i se perinda în gând toată viaţa lui alcătuită aproape numai din umilinţe, speranţe veşnic spulberate, necazuri necurmate, viaţa întreagă care şi-a bătut mereu joc de dânsul, impunându-i mereu compromisuri, din pricina cărora niciodată nu şi-a putut asculta glasul sufletului, viaţa care i-a îngrămădit în inimă amărăciune otrăvitoare… Două lacrimi se zvârcoleau în ochii lui blânzi, plecaţi – regretul unei vieţi cheltuite într-o trudă sisifiană.

— Oh, oh! Suspină dânsul în sfârşit, când se făcu o clipă tăcere în casă. Cumplită-i viaţa, cumplită-i, zău!

Vicleşugul lui Vasile Baciu căzuse atât de neaşteptat pe capul lui Ion, că în seara aceea s-a culcat tăcut şi a dormit ca şi când nu s-ar fi întâmplat mmic. Duminică dimineaţa însă, ieşind din casă şi aruncându-şi ochii pe câmp, îşi aduse aminte de vorbele socrului său şi-l pătrunse un fior de groază, căci în minte îi răsări îndată gândul că toată truda lui a fost zadarnică, de vreme ce a rămas tot fără pământ… Se aşeză pe prispă, cotropit deodată de mânie, de frică, de nedumerire, de deznădejde… Întâi îşi zise c-ar fitrebuit să-l bată măr pe Baciu, să-l înveţe cinste. Pe urmă recunoscu că nici cu mânia, nici cu bătaia nu va putea face nimic în împrejurarea aceasta. Vina este numai a lui însuşi, fiindcă în ultimul moment şi-a pierdut minţile de bucurie şi s-a cununat înainte de-a vedea hârtiile date la cărţile funduare.

Întorcându-se de la biserică şi găsindu-l tot pe prispă şi abătut, Zenobia bănui ceva rău şi, ca să-i deschidă gura, întrebă:

— Dar tu ce stai aşa, neprimenit, în loc să dai o raită prin sat, după lucrători, că azi-mâine numai pământul tău o să rămâie nearat!

— D-adică dumitale ce-ţi pasă? Că de dat, slavă Domnului, mi-ai dat numai sărăcia şi necazul! Ţâşni Ion, ursuz.

— Apoi ce să-ţi mai dăm noi, că doar socru-tău ţi-a dat de ajuns, zise Zenobia cu ochi de vulpe.

— Cum să nu-mi dea. Vezi bine că mi-a dat, mormăi omul amărât. Nu vezi dumneata că m-am şi gârbovit de cât mi-a dat?

Zenobia nu-l mai slăbi până nu află tot şi apoi izbucni în afurisenii care se înteţiră când Ana apăru în ogradă, speriată de gura ei. În vreme ce soacra îşi blestema nora mai cu foc, în sufletul lui Ion pătrunse o fâşie luminoasă: prin Ana trebuie să-şi îndrepte greşeala. Deocamdată nu ştia cum şi în ce fel, dar simţea că numai ea poate să-l scape.

— Şi urâtă, şi calică! Bine ai nimerit-o, dragul mamii! Strigă Zenobia în gura mare.

— Ho, cotoroanţă, ho! Răcni Ion deodată la maică-sa. Ce te vâri ca musca-n băligar? Potracăni ştiţi să fiţi, dar sărac m-aţi lăsat, ai? Ea-i de vină? Ce-i ea de vină? Apoi atunci ce te răsteşti la dânsa? Piei d-aici că uite-acu vezi pe dracu!

Ana se uită la bărbatul ei cu o dragoste de câine huiduit şi ochii i se umplură de lacrimi, simţindu-se vinovată faţă de dânsul fiindcă în gând l-a bănuit cu Florica, pe când el e atât de bun şi o iubeşte atât de mult că bruftuluieşte chiar pe mama lui pentru ea. Lacrimile îi curgeau calde, mângâietoare, dar faţa ei toată zâmbea de o fericire mare, mai ales că Ion veni la ea şi-i zise blând:

— Ia nu mai plânge, Anuţă… Tu în ochii mei să te uiţi şi încolo să nu-ţi pese de nimeni!

Seara, în pat, Ion i se jelui apoi cu de-amănuntul, îi spuse că ea ar putea să-l înduplece pe Vasile cu blândeţe să fie om cumsecade şi să le dea ce-a făgăduit faţă de atâţia martori. Femeia se simţea măgulită de încrederea lui, dar, gândindu-se la bătăile suferite de la tatăl său, n-avea speranţe să-l poată înmuia. Când însă bărbatul o învăţă cum să-i vorbească, credinţa lui o cuceri şi pe ea, şi se jură că se va duce chiar mâine dimineaţă şi de bună seamă nu se va întoarce cu mâna goală.

Ana plecă într-adevăr cum se crăpă de ziuă. Încrederea îi crescu când, ajunsă în uliţă, nevasta lui Macedon Cercetaşu îi ieşi în cale cu o doniţă plină de apă.

Vasile Baciu tocmai înjuga bon să pornească la plug. Văzându-şi fata, o întâmpină nepăsător:

— Da ce, te-a alungat?

— Cum să mă alunge, taică? Se miră nevasta, începând să-i povestească ce vânt o aduce, după învăţăturile lui Ion.

Baciu se holbă la ea o clipă, apoi, ca un taur care vede roşu, se aruncă şi-i închise gura cu o droaie de pumni, urlând:

— V-aţi pus amu amândoi să mă jefuiţi şi să mă lăsaţi cerşetor? Apoi stai că am eu leac de pielea ta, rapandulă, stai!

Până ce se învârţi dânsul să apuce biciul s-o croiască, Ana o luă la sănătoasa, fără să fi avut vreme să plângă de durere, deşi obrazul stâng i se roşise, iar din nas îi curgea un fir de sânge. De-abia când se apropie de-acasă îşi mai veni în fire şi se întrebă: „Ce-a mai fost şi asta? Avan de mine!”

Ion o aştepta în ogradă, cu inima arsă de nerăbdare. O zări de departe venind cu paşi iuţi şi ştergându-şi mereu nasul cu mânecile cămăşii.

— M-a bătut, Ionică, nici nu m-a lăsat să-i spun nimic! Uite cum m-a umplut de sânge! Bolborosi nevasta, parcă i-ar fi cerut s-o răzbune.

Bărbatul însă simţi deodată o apăsare grozavă în ceafă. Se uită la Ana cu ochii goi şi reci, ca şi când ar fi văzut o arătare vrăjmaşă. Pe pometele obrajilor pielea îi stătea să plesnească, iar pe tâmple i se umflară vinele ca nişte lipitori sătule. Mintea lui speriată îi striga că toată nenorocirea i se trage numai din femeia aceasta cu buza de sus murdărită de sânge şi cu privirea de-o umilinţă aţâţătoare. Braţele şi pulpele îi zvâcneau fără voie în vreme ce unghiile îi tăiau pielea groasă şi aspră în podul palmelor. „Asta s-a înţeles cu tatăl ei să mă înşele!” îi fulgeră prin creieri, şi gândul îl duru atât de rău, parcă I-ar fi izbit cu parul în moalele capului.

Atunci, cu o poftă neînfrânată, ridică mâna şi o lovi greu peste obrazul drept, şi apoi cu dosul palmei, repede, peste obrazul stâng. Durerea stoarse din pieptul femeii un ţipăt atât de ascuţit că Ion auzi cum zăngănesc geamurile casei. O mai trăsni însă şi peste ochii ce-l priveau cu spaimă, dar care chiar spăimântaţi îşi păstraseră o clipire de bunătate… Ana căzu pe prispă, ameţită şi legănându-şi corpul din mijloc în sus ca să-şi aline suferinţa.

— Şi tu mă zdrobeşti, Ionică? Gemu dânsa. Nu ţi-e milă nici ţie de mine?

Ion scuipă spre ea, răcorit, şi intră în casă, căci de peste drum venea într-un suflet nevasta lui Macedon, pe când în pridvor la Herdelea parcă ieşise cineva să vadă ce se întâmplă.

Ana suspina şi, suspinând, pântecele mare i se zbătea ca o mustrare. Năframa îi alunecase din cap, părul i se încâlcise şi pieptul i se frângea de plâns. În inimă închipuirile ei de fericire se topeau într-un noian de amărăciune din care răsărea numai întrebarea îngrozită: „Doamne, ce ţi-am greşit de mă pedepseşti aşa de rău? I.

Nevasta lui Macedon Cercetaşu se aşează lângă ea, îi îndreptă basmaua pe cap, o mângâie pe obrajii udaţi de lacrimi şi-izise cu milă, căutând s-o ostoiască:

— Taci, draga lelii! Taci şi rabdă, că femeia trebuie să sufere dac-aşa a lăsat-o Dumnezeu… Taci mulcom, taci!

Glasul ei era atât de blând că sufletul Anei se încălzi puţin. Apoi îşi ascunse faţa în poala femeii şi plânse mai uşurată, murmurând însă întruna, ca şi în seara nunţii:

— Norocul meu, norocul meu!

Până să convingă pe tatăl său, Titu n-a vrut să stea cu mâinile în sân şi a pornit din casă-n casă, îndemnând pe ţăranii alegători sau nealegători să meargă cu toţii la o întrunire în Armadia, unde Victor Grofşoru avea să-şi lămurească programul. Fiindcă alegerea de deputat se apropia, prin sat umblau acuma mai des patrule de jandarmi spre a preîntâmpina tulburările şi agitaţiile împotriva statului. Titu nu se sinchisea de dânşii. Dorea chiar un conflict sau poate o arestare, închipuindu-şi că astfel va dovedi lumii întregi barbaria stăpânirii ungureşti şi va contribui mai eficace la izbânda candidatului român. Vorbea ţăranilor de jugul unguresc, de datoria naţională, de limba strămoşească, se izbea însă mereu de aceleaşi răspunsuri:

— Bine, domnişorule, aşa o fi… Dar n-avem pământ şi dările-s multe şi grele…

Întâi se supără de atâta nepricepere. Pe urmă totuşi le dădu dreptate. „Adevărat, pe ei îi strivesc sarcinile vieţii şi eu le bat capul cu fraze! Nici măcar speranţe nu le aduc! Apoi, fireşte, dacă eu însumi nu ştiu bine ce vrem!”

El bănuia ce vrea, dar dorinţele lui nu se potriveau cu ale bătrânilor. El cu câţiva studenţi şi profesori mai tineri visau unirea grabnică a tuturor românilor. Nu se gândeau dacă se poate ori nu se poate. Ei se uitau fermecaţi spre România, aşteptând de-acolo mântuirea. În faţa lor însă stăteau mai toţi fruntaşii recunoscuţi, între care însuşi Grofşoru, care spuneau că acestea sunt idei primejdioase, că prin asemenea vorbe goale, bune numai pentru discuţii de berărie, se poate compromite toată lupta.

— Mijloacele noastre trebuie să fie legale! Îi spuse Grofşoru. Numai prin legalitate se obţin lucruri trainice! Politica serioasă nu se poate întemeia pe aventuri, ci pe realitate! Ce ascunde viitorul, nu se ştie… În suflet putem nutri orice speranţe, dar visurile nu trebuiesc amestecate în lupta politică!

Titu se zăpăci şi fu cupnns de o şovăire din care de-abia cu sforţări se putu smulge. Se coborî iar între ţărani şi, cu toată opreliştea bătrânilor, le vorbi de „fraţii noştri”, de „stăpânirea românească” ce va veni în curând. Şi tresari de bucurie când Ştefan Hotnog, bogătaş din sat, în loc de tânguirile obişnuite, răspunse acuma în numele tuturor, ridicându-şi chimirul pe burtă:

— Să te audă Dumnezeu, domnişorule! „Oportunismul şi laşitatea ucid avânturile! Se gândi Titu mulţumit. Cu jumătăţi de idealuri nu poţi lupta şi nici nu poţi fi înţeles de nimeni!”

Strădaniile lui Titu au rămas totuşi zadarnice, deoarece întrunirea, îndată ce s-a anunţat oficial, a fost oprită de către prefectul judeţului în urma raportului solgăbirăului Chiţu care se temea de tulburări.

Tocmai când Titu venea pleoştit, cu vestea aceasta din Armadia, bătrânul Herdelea a primit citaţie de la tribunal în procesul ce-l pornise judecătorul pentru ultragiu. Deşi, între timp, ungurul se mutase din Armadia într-un orăşel din Ungaria, fiindcă – cum spusese dânsul la plecare – nu se putea aclimatiza în atmosfera nepatriotică de-aici, sarcina lui Herdelea se agravase, căci acuzaţia judecătorului s-a părut atât de întemeiată procurorului, încât şi-a însuşit-o din oficiu şi deci procesul trebuia să continue negreşit, chiar dacă partea civilă s-ar fi retras.

Herdelea strigă pe Ion, care de asemenea primise citaţie, vrând să se sfătuiască împreună cum să abată nenorocirea ce-i ameninţa de-aproape. Ion însă, în bobota necazurilor lui cu socru-său, căuta mereu să se plângă ce a păţit şi cum a fost înşelat, iar de procesul care îl durea pe învăţător, parcă nici nu-i păsa.

— Aveţi să vedeţi că becisnicul ăsta are să mă bage în temniţă şi să ne nenorocească pe toţi! Zise învăţătorul pe urmă, doborât de îngnjorare. Ţineţi minte ce v-am spus eu azi! Ion e fatalitatea noastră… El se ciorovăieşte cu Vasile Baciu pentru nişte zdrenţe de pământ şi nici nu vrea să ştie în ce poznă m-a înfundat!

Titu, văzând spaima bătrânului şi ca să mai schimbe vorba, găsi înţelept să povestească pe un ton de glumă cum azi, întâinindu-se în Armadia cu Belciug, i-a spus că e foarte supărat şi că nu va lăsa fără răspuns insultele doamnei Herdelea, pentru care va trebui să dea seama în faţa justiţiei… Efectul povestirii lui însă fu tocmai contrar celui aşteptat de dânsul, stârnind o ceartă care nu se isprăvi până noaptea târziu.

— Apoi da, că atâta-mi mai lipsea, să umblu acuma pe la judecăţi şi pentru dumneaei, că n-am eu destule necazuri, zise învăţătorul amărât. Mai bine-l lăsai dracului şi tu, în loc să-mi mai aprinzi paie-n cap şi cu el!

Doamna Herdelea se înfurie imediat, făcu pe soţul ei mămăligă nesărată, pentru că ar fi în stare să se lase călcat

în picioare de toate nătăfleţele din lume, şi declară categoric că ea preferă să plătească orice amendă şi chiar să stea la puşcărie, decât să rabde mojiciile „pământufului”.

Ziua următoare aduse însă o nădejde bună, sub chipul unei scrisori de la subinspectorul Horvat, care-l invita colegial pe Herdelea să-şi pună în cumpănă toată influenţa pentru alegerea desăvârşitului patriot ce este candidatul de deputat Beck. „Am toată încrederea în patriotismul dumitale încercat şi să fii sigur că oboseala dumitale va fi apreciată cum se cuvine”, sfârşea subinspectorul. Mai ales sfârşitul i se părea învăţătorului plin de mari făgăduinţe.

— Uite ce om de treabă bietul subinspector! Strigă dânsul înviorat. Ei, degeaba, să nu judeci niciodată pe nimeni după aparenţe! Iată bărbatul care-mi place şi mie! Bravo! Bravo!

Îndată îşi însemnă pe toţi alegătorii din Pripas, în număr de unsprezece, şi chibzui îndelung pe cei care ar vota cum îi va sfătui dânsul. Apoi îşi frecă mâimle cu încredere:

— Vezi, Dumnezeu îţi trimite ajutorul când nici te aştepţi! Titu, aflând seara planurile tatălui său, sări până în tavan de indignare şi strigă de nenumărate ori „trădare” şi „ruşine”. Dar Herdelea rămase neclintit.

— Pentru mofturi n-am să-mi las eu bătrâneţele pe drumuri… Ai văzut tu ce-mi scrie subinspectorul? Citeşte bine! Poftim! Zise aruncându-i mândru scrisoarea.

Tânărul nu vru să citească nimic şi făcu jurământ că va lupta din răsputeri împotriva acestei trădări nemaiauzite. Herdelea se întristă că feciorul lui se gândeşte mai mult la străinii de la care nu va avea niciodată nimic, decât la dânsul, a cărui soartă atârnă de bunăvoinţa celor mari şi puternici.

— Nu-ţi închipui tu că Horvat, dacă-i vom împlini dorinţa, poate să-mi fie de mult folos? N-ai văzut citaţia de ieri şi nu ştii că mă paşte afurisitul de judecător? O vorbă a subinspectorului cântăreşte greu la tribunal. Când va spune subinspectorul prezidentului că uite-aşa şi aşa, Herdelea e omul meu, adică al nostru, crezi că prezidentul are să mai

crâcnească? Aşa se lucrează în lume, băiete… Înţelegi, ori nu înţelegi?

— Nu vreau să înţeleg nimic! Răspunse Titu cu atât mai îndârjit cu cât socotelile acestea i se păreau şi lui cuminţi.

— Atunci să-ţi fie ruşine obrazului, că eşti cal bătrân şi ai putea înţelege atâta lucru! Strigă Herdelea adânc mâhnit. Ruşine să-ţi fie, măgarule!

În seara zilei când Ion bătuse întâia oară pe Ana, pică în casă, de-abia târându-se, Dumitru Moarcăş, o rudă îndepărtată de-a Zenobiei, cerând adăpost până s-o îndura Dumnezeu să-l strângă din lume. Zenobia, aflându-se în toane bune, pentru că feciorul şi-a muştruluit nevasta, îl primi fără a se burzului, mulţumindu-se doar să-l descoase puţin:

— Da ce-ai păţit, bade Dumitre? De ce nu stai la Paraschiva, că-i bine acolo?

— Parcă de bine fuge omul? Murmură Moarcăş, mototolindu-se pe vatră.

Era un moşneag trecut de şaizeci, pipernicit şi prăpădit de să-l sufli de pe picioare. Nu mai avea nici un dinte în gură şi vorbea greu, scuipând în toate părţile. În tinereţe a fost bărbat frumos şi cu stare şi se băteau fetele după dânsul, dar în loc să se însoare şi să se potolească, i-a plăcut să zboare ca albina din floare-n floare, încât mulţi oameni şi-au ciomăgit muierile din pricina lui, căci de el nu îndrăzneau să se lege, fiind voinic şi iute ca un lup. Cărăuşia i-a fost mai dragă decât pământul şi tot cărăuşia i-a mâncat capul. Într-o noapte, venind de la Dej, o ceată de ţigani lăieşi au tăbărât pe dânsul, l-au stâlcit şi i-au furat caii. A zăcut vreo doi ani şi a rămas beteag de picioare. Boala i-a înghiţit averea. Rămas numai cu căsuţa şi grădina, s-a aciuat pe lângă Paraschiva, care era văduvă tânără şi râvnea mai mult la casa lui, crezând că nu mai are de trăit cine ştie cât. Dumitru însă se încăpăţâna să nu moară şi o duse douăzeci şi doi de ani aşa, prăpădit cum a scăpat, încât Paraschiva a avut vreme să se obişnuiască cu slăbiciunile lui. S-au înţeles

ei totuşi destul de bine până acum câteva luni, când Dumitru s-a apucat şi a vândut lui Avrum casa şi grădina fără ştirea Paraschivei. Degeaba i-a dat o sută de zloţi de argint, femeia nu s-a mulţumit. Ea era convinsă că a luat mai mult şi a ascuns banii undeva sau la cineva. Şi cum Dumitru nu mai putea să aibă zile multe, Paraschiva se înfuria că banii vor ajunge pe mâna altora, iar ea, care l-a îngrijit atâţia ani, se va alege cu nimica. Fiindcă nici Avrum nu voia să-i spuie lămurit cât i-a dat, Paraschiva s-a pus pe moşneag, mai întâi cu sudălmile, apoi cu bătaia, până ce în sfârşit azi l-a izgonit să nici nu-l mai vadă.

Bătrânul povesti ce-a păţit cu Paraschiva, dar fără s-o ocărască, ba chiar cu o mare părere de rău că a fost nevoit să plece de la ea şi să moară poate prin case străine.

— Apoi lasă c-ai trăit destul, îi zise Zenobia drept mângâiere.

Ion, îmbufnat cum rămăsese toată ziua după ce plesnise pe Ana, nu zise nimic, ci se uita doar uneori cu ură la noul mâncău care-i cade în spinare din senin. Credea totuşi că Dumitru se va întoarce acasă mâine-poimâine, ştiindu-se că nu poate trăi fără Paraschiva, singura femeie – se zice – pe care a iubit-o el cu adevărat şi care, de aceea l-a şi învârtit cum i-a plăcut. De altfel gândurile lui erau atât de fripte de grija pământurilor, încât tot restul lumii i se părea că nu face un ban găurit. Se înfuria când vedea pe Ana care, pe cât îi îngăduia pântecele ţuguiat, se sprintenea pe lângă vatră să gătească cina, şi era din ce în ce mai convins că femeia e înţeleasă cu Vasile Baciu să-l tragă pe sfoară.

Se perpeli câteva zile fără să ştie ce să mai facă. Apoi îi veni în minte Herdelea şi se bucură ca şi când ar fi găsit scăparea. Chipul învăţătorului îi juca înaintea ochilor, strălucitor de speranţe. Îl căută îndată şi, nimerindu-l la şcoală, îl chemă afară. Herdelea era supărat şi-i impută că e nerecunoscător şi că, prin nepăsarea lui cnminală, îi primejduieşte slujba şi cinstea. Ion ascultă nerăbdător, ca şi deunăzi când încercase învăţătorul să se sfătuiască cu

dânsul. Ce-i păsa lui de grijile altora? Pe el numai necazul lui cel mare îl rodea şi-l chinuia, şi, după ce îmblânzi pe Herdelea cu făgăduinţe, i se plânse ca un copil nepriceput, zicând mereu mai rugător şi mai stăruitor:

— Învaţă-mă, nasule, că altminteri ori fac moarte de om şi ajung la puşcăne, ori mi-oi pune singur ştreangul de grumaz!

Se uita în ochii învăţătorului, sorbindu-i răspunsul, din care însă i se întipări în creieri numai atâta: „Fii liniştit, finule, că ce ţi-a făgăduit trebuie să-ţi dea… Dumimcă tu să vii la mine cu Ana… Am să chem şi pe Vasile s-aveţi să vă înţelegeţi, fii liniştit!”

Zilele până duminică trecură ca ceasurile. Nădejdea îi îmbrăca toate gândurile în trandafiriu. Se simţea iar stăpânul pământurilor şi de-abia aştepta să poată ieşi la lucru pe moşia lui.

Herdelea, iubitor de învoieli unde fiecare parte să-şi scadă cerinţele spre mulţumirea amândurora, povăţui pe Vasile Baciu să dea acuma jumătate din locuri, care să fie scrise pe numele lui Ion, iar cealaltă jumătate să i-o făgăduiască în scris pentru după moarte. Povaţa lui însă îi nemulţumi pe amândoi. Toate nădejdile lui Ion se prăbuşiră auzind ce spune învăţătorul. Apoi dacă ar fi fost vorba să lase dânsul din drepturile lui, ce nevoie de sfaturile naşului? Lui nu-i trebuiau sfaturi, ci pământurile, toate pământurile… Îl cuprinse o mânie sălbatică împotriva lui Herdelea, care astfel vrea să-l înşele, în loc să-l ajute… Vasile, cu o luare şireată în privire, zise tacticos că el nu-şi ia vorba înapoi şi dă bucuros cele cinci locuri, pe ales. În sinea lui însă era sigur şi el că Herdelea s-a înţeles cu Ion să-i fure averea… Pentru că nu îndrăzneau să se certe cu învăţătorul, potirvnicii schimbară între dânşii câteva sudălmi şi apoi, uitând orice omenie, se luară de piept şi începură să-şi care la pumni peste cap, cu sete, grohăind ca nişte mistreţi prinşi în capcană… Herdelea şi Titu de-abia izbutiră să-i scoată din odaie, în vreme ce dăscăliţa, nespus de indignată

că neruşinaţii s-au încăierat în casa ei, îi ocăra cu înverşunare, iar Ghighi ţipa speriată. Ana încremenise pe un scaun, în dosul uşii, încât doamna Herdelea o dojeni şi pe ea bine şi apoi o dădu afară.

Vasile şi Ion se mai zgâlţâiră puţin în pridvor, se mai ghiontiră până-n poartă, dar în uliţă se descotorosiră şi-şi aşezară hainele boţite, înjurându-se din ce în ce mai potoliţi. În clipa însă când să pornească spre sat, în uşa casei învăţătorului se ivi Ana, topită de ruşine şi de spaimă, ca o arătare urzitoare a tuturor relelor. O zăriră amândoi deodată şi furia lor se înteţi iar, pumnii se ameninţară în aer şi privirile roşii se loveau ca două săbii. Ajuns în dreptul casei, Ion intră în ogradă urlând cu o spumă subţire albă între buze, care se muta şi se lipea când pe cea de sus, când pe cea de jos:

— Să-ţi mănânci friptă odrasla, tâlhar bătrân ce eşti! Ana dădu să intre şi ea, dar Ion se repezi ca uliul şi răcni, răguşit, scăpărând scântei din ochi şi scoţând cuţitul din şerpar:

— Fugi, fleandură, fugi de-aici că uite-acu te trimit pe lumea cealaltă! Şi să nu te mai prind prin ograda mea că te spintec! Hoaţă! Hoţi şi tâlhari care umblă să mă mai şi batjocorească!

Femeia vru să ridice mâiinle să-l roage, dar privirea lui o îngrozi, spunându-i că într-adevăr e hotărât s-o omoare acuma. Şovăi o clipă şi apoi porni după tatăl său care făcea câte doi-trei paşi, se oprea, se întorcea, zvârlea ginerelui câte-o înjurătură, iar se urnea şi iar se oprea… Când însă Vasile o văzu apropiindu-se, îşi îndreptă toată mânia asupra ei şi, ameninţând-o cu amândoi pumnii, strigă clămpănind din dinţi ca o fiară:

— Să nu vii la mine, rapandulă, că-ţi zdrobesc ciolanele! Sărăntoc ţi-a trebuit, de sărăntoc să ai parte! Uite-l! Uite-l ce mândru-i! Amu să-ţi fie de cap! De cap! De cap! De cap!

Păşi mai iute, dar răcnind întruna „de cap”, ca şi când n-ar fi fost în stare să găsească o ocară mai grea…

Ana rămase în mijlocul drumului, nemaiştiind încotro s-o apuce. Ion tot mai înjura şi blestema în ogradă, iar Vasile Baciu, depărtându-se, ţipa mai tare, parcă să-l audă tot satul. Vecinii ieşiseră în uliţă şi priveau, care miraţi, care râzând, toţi dornici să urmărească desfăşurarea poznei… Nemişcată, cu braţele moarte, cu ochii rătăcitori şi cu sufletul crâmpoţit de înfricoşare, femeia se uita împrejur, fără să mai ştie ce să facă. „Acu unde să mă duc?” se întreba şi în minte îi răsăreau numai răspunsuri negre care o pironeau pe loc, sleindu-i voinţa şi ispitind-o să-şi curme singură toate suferinţele, fiindcă viaţa ei e zadarnică.

Tot Floarea, nevasta lui Macedon, sări iar, o luă de mână, o duse acasă la ea, o îmbărbătă până seara şi o culcă după cuptor, lăcrimând de milă:

— Vai, sărăcuţa de ea, sărăcuţa!

În noaptea aceea îşi dădu seama întâia oară Ana de prăpastia în care-şi zvârcoleşte ea viaţa. Şi atunci gândul morţii i se coborî în suflet ca o scăpare fericită. Îl alintă atât de stăruitor că, în cele din urmă, se minună cât de blândă şi ademenitoare i se înfăţişează, ca un liman unde nu mai sunt nici dureri şi nici nădejdi… Deodată însă simţi o zvâcnire în pântece, trezin-d-o din aiurare. „Cum se mişcă, sărmanul!” îşi zise dânsa uitându-şi toate necazurile şi înţelegând că trebuie să trăiască, fiindcă într-însa o fiinţă nouă bate la poarta vieţii.

A doua zi Ion se mulcomi. Îi păru rău că s-a făcut de râsul lumii şi că s-a hărţuit cu socrul său tocmai în casa învăţătorului, deşi era convins că Herdelea s-a dat de partea duşmanilor lui. Trecu drumul la Macedon Cercetaşu şi aduse acasă pe Ana, dar fără să audă măcar poveţele Floarei că să fie mai milos cu biata femeie că mâine-poimâine îi soseşte ceasul şi cine ştie ce se poate întâmpla dacă o huiduiesc toţi şi n-o cruţă nimem.

Apoi fu cuprins de desperare. Simţea un gol dureros în cap, care voia neîncetat parcă să-i spargă ţeasta. Numai buzele îi şovăiau întruna:

— Nu-i bine aşa… Nu-i bine… nu-i bine…

Se ducea prin Jidoviţa, se îmbăta şi se întorcea mai posomorât.

După o săptămână ploioasă şi murdară, care-l ţinuse mai mult în casă, răsări o zi aurită, caldă, strălucitoare, cum nu se mai pomenesc decât în ţinutunle muntoase în dricul primăverii. Ieşind în ogradă, Ion se opri ca trăsnit şi, fără să vrea, sorbi lacom mirosul de verdeaţă, sălbatic şi umed, ce plutea în văzduh. Ca şi când peste noapte tot pământul s-ar fi spălat cu apa fermecată, atât se înfăţişa de mândru în verdele deschis pe care strop fi de rouă licăreau în toate culorile curcubeului, ca nişte diamante presărate înadins de o mână nevăzută. Priveliştea aceasta îl zgudui ca dintr-un somn greu şi-i umplu deodată creierii de gânduri… Şi porni, luminat, spre casa preotului Belciug, împins de o încredere mare. Numai popa poate să-i arate calea, precum tot dânsul l-a dat pe brazdă odinioară. Dar acest „odinioară” era aşa de depărtat, parcă ar fi trecut ani şi ani de zile, deşi abia ieri se împlimseră cinci săptămâni de la nuntă.

Belciug privea din cerdac cum adapă caii vizitiul, un ţăran somnoros şi plin de baligă pe haine.

— Ce mai veste-poveste, Ioane? Zise dânsul văzându-l intrând pe portiţă, cu pălăria în mână.

— Apoi mai mult rău decât bine, domnule părinte, răspunse Ion vrând să zâmbească, dar izbutind numai să se strâmbe şi să-şi arate dinţii galbeni, ca un câine care mârâie neputincios.

— Am auzit… De, băiete, dacă uitaţi pe Dumnezeu, cum să nu vă pedepsească? Mormăi Belciug puţin înnourat şi intrând în casă urmat de Ion.

Dumnezeu însemna acum în Pripas biserica cea nouă şi preotul simţea mâna Cerului în neînţelegerile dintre ginerele şi socrul care nici nu s-au gândit măcar să dăruiască ceva pentru locaşul Domnului.

Milostivenia cerească i se arăta de altminteri preotului în toate chipurile. Buclucul lui Herdelea cu judecătorul era o

pedeapsă grabnică şi cuvenită pentru că a uneltit împotriva slujitorului lui Dumnezeu. Mai aştepta doar manifestarea mâniei divine faţă de doamna Herdelea, care l-a ocărât pe dânsul, şi apoi o lovitură deosebită pentru Herdelea fiindcă chiar ieri a aflat că umblă să-i smulgă câţiva alegători în favoarea candidatului de deputat ungur, deşi ştie bine că el doreşte să arunce un bloc – mic, dar solid – în cumpăna reprezentantului român. Răsplata tuturor neplăcerilor o găsea totuşi mai ales în hotărârea de a începe încă în vara aceasta lucrările noii biserici. Căzuse la învoială cu un arhitect din Bistriţa, care avea gata un plan foarte frumos. Arhitectul trebuia să sosească în curând şi, cu materialul adunat, să aşeze temelia. Până la toamnă zidurile vor fi ridicate, iar în toamna viitoare noul locaş va putea fi sfinţit cu toată solemnitatea. Belciug se gândea de pe acuma la programul sfinţirii şi inima lui bolnăvicioasă tremura de bucurie. Dar, deoarece tot mai lipsea puţin din suma prevăzută la cheltuielile clădirii, strădaniile lui nu erau sfârşite. De aceea nu pierdea credinţa că, până la urmă, şi Ion va des-chide punga şi deci se sili să-l câştige prin bunăvoinţă.

— Acuma spune, Ioane, ce te doare! Murmură dânsul aşezându-se, bătându-şi genunchii cu palmele şi privind drept în ochii lui Ion, pe care-l lăsase în picioare.

Ion se spovedi prelung, cu glas înfundat, cu ochii în pământ, iar preotul îl ascultă cu băgare de seamă şi fără să-l întrerupă. Apoi când isprăvi, Belciug se sculă, se plimbă de câteva ori de ici-colo cu paşi mari, uitându-se o dată cu mirare în odăiţa de culcare unde patul era încă tot nefăcut, şi în sfârşit se opri lângă masă, se rezemă de dungă cu palmele încrucişate la spate şi vorbi privind mereu într-un colţ al tavanului:

— Ştiu eu ce să te sfătuiesc? Greu… Prea greu… Numai un avocat te-ar putea lumina bine… Dar cu răul şi cu bătăile nu se împacă oamenii niciodată, asta-i de când lumea. Dumnezeu a lăsat judecătorilor împărţirea dreptăţii

pământeşti… Am păţit şi eu deunăzi, ştii bine, că m-a ocărât dăscăliţa ţigăneşte. Puteam să mă apuc de bătaie? Nimeni să nu-şi facă singur dreptate… N-am zis nimic şi nu m-am înfuriat… Dreptatea-i de la Dumnezeu… M-am plâns şi eu în Armadia la judecătorie şi, dacă-i bine şi drept să fiu hulit de pomană, hulit să rămân…

Tu însă vei face cum crezi de cuviinţă. Numai atâta să ştii: pumnul nu-i dreptate… Întreabă un avocat, roagă-i să te înveţe şi fă cum te-o îndrepta el… Eu n-am nici o putere…

Ion plecă mulţumit. Bine a zis popa: legea să hotărască… Ajuns acasă, chemă pe Ana şi-i vorbi foarte blând:

— Tu trebuie să te duci la tatăl tău, Anuţă, că eu nu te mai pot ţinea, vezi bine şi tu, că-s sărac şi abia ne târâm şi noi zilele… Dumnealui are destulă avere… Amu că m-a înşelat, nu-i nimic. Dumnezeu din cer vede şi judecă. Dar eu trebuie să mă gândesc la pielea mea. Cu mâinile-n sân n-oi sta, de bună seamă, poţi să-i spui!

Pe urmă o duse de mână până la poartă şi închise poarta după ea. Ana se mai uită înapoi, dar el nu mai întoarse capul.

— Are dreptate… toţi au dreptate, şopti femeia podidită de plâns. Numai eu n-am nici un rost în lume…

Capitolul VIII.

COPILUL.

Cu cât se apropia alegerea de deputat, cu atât Herdelea, tatăl şi fiul, se ciorovăiau mai mult, ca şi când toate necazurile şi toate nădejdile, ba chiar însăşi soarta lor ar fi atârnat de izbânda românului sau a ungurului. Bătrânul, care purta în suflet groaza procesului cu judecătorul, credea din ce în ce mai tare că, contribuind la alegerea candidatului guvernamental, va scăpa teafăr din ce-l ameninţa. Se gândea în taină că, în preajma judecăţii, va ruga pe ocrotitorii săi, subinspectorul şi deputatul, să pună o vorbă bună pentru dânsul acolo unde trebuie. Văzându-l cu asemenea sprijinitori, judecătoruI va trebui să se îmblânzească, iar tribunalul să înceteze urmărirea… Şi,

fiindcă în cele din urmă Titu râdea neîncrezător de speranţele lui, Herdelea zicea convins:

— Cine râde la urmă râde mai bine, băiete!

Dăscăliţa, deşi nu putea suferi neamul unguresc, rămase totuşi neclintită în părerea ei că, mai presus de orice, omul trebuie să aibă grijă de pielea lui. De altfel ea şi cu Ghighi nu se sinchiseau atâta de mofturile alegerii, cât se frământau că, în afară de câteva cărţi poştale ilustrate, n-aveau încă nici o scrisoare de la Laura, măcar că acuma se împlineau aproape două luni de la nuntă, îşi făceau fel de fel de închipuiri, căutau explicaţii care să le potolească neliniştea, dar care mai mult le întristau.

Titu se mistuia şi se chinuia de însufleţire. Dorea cu atâta înverşunare izbânda lui Grofşoru, că îl durea chiar numai gândul că ar putea cădea. Începea aproape să urască pe tatăl său, mai ales că punea veşnic înainte interesul personal.

— Dacă nu vrei să facem nici o jertfă, cum crezi c-o să triumfăm vreodată? Striga dânsul desperat, scrâşnind din dinţi şi smulgându-şi părul.

Egoismul acesta, de care se izbea de altminteri pretutindeni, îl hotărî să se gândească să plece oriunde, în lume, încredinţat că aiurea oamenii vor fi mai voioşi să se sacrifice pe altarul unei idei. Deşi striga întruna că activitatea e mama succesului, continua să petreacă zilele prin Armadia, la berăria Rahova sau la Griviţa, unde, împreună cu alţi tineri entuziaşti, se îmbătau cu vorbe mari, visau închipuind planuri îndrăzneţe şi puneau la cale soarta poporului. Fiind siguri de succes, îi umflau mereu proporţiile. Li se părea că alegerea lui Grofşoru va revoluţiona nu numai ţara, ci toată Europa.

Ştiau dinainte discursurile zdrobitoare cu care Grofşoru va ului Parlamentul şi vedeau limpede clipa când Ardealul se va ndica brusc în picioare şi va cădea, ca un copil pierdut şi regăsit, în braţele României, când cei oropsiţi de atâtea

veacuri îşi vor lua locul ce li se cuvine între popoare, ca nişte urmaşi vrednici ai stăpânilor lumii…

După asemenea înaripări, intrând seara în atmosfera îmbâcsită de realitate de acasă, Titu simţea că se prăvale din înălţimi şi se zvârcolea neputincios. „Trebuie să plec de-aici, altfel am să mă înăbuş!” îşi zicea după ce se certa cu tatăl său care nu voia nici să-i mai asculte argumentele.

Cu toată sila ce i-o făcea slujba de subnotar, îşi găsi singur un loc în Luşca şi, într-o seară, aproape de alegere, în urma unei discuţii mai violente, declară că are să se ducă îndată ce va afla rezultatul luptei, fiindcă s-a săturat de viaţa aceasta fără nici un ideal, mânjită numai de noroiul mărunţişurilor zilmce. Declaraţia voia să fie o răzbunare împotriva tatălui său, care însă se bucură auzindu-l şi-l felicită că începe să se cuminţească.

În ajunul alegerii trecură prin Pripas două companii de honvezi care aveau să dea o mână de ajutor jandarmilor concentraţi din tot judeţul spre a păstra ordinea.

— Uite ce susţineţi dumneavoastră, cei cu prudenţa! Zise Titu către Herdelea arătându-i soldaţii ce de-abia-şi târau picioarele obosite. Drept argumente ne daţi baionete!

În sfârşit ziua cea mare răsări frumoasă… Armadia fierbea ca un stup în ceasul când roieşte. Toată lumea era stăpânită de înfrigurare. Din sus şi din jos soseau mereu cete de ţărani, cu preoţii şi cu învăţătorii în frunte, unii pedeştri, plini de praf şi de sudori, alţii în căruţe, toţi veseli şi strigând mereu „trăiască”…

De la biserica cu două turnuri, de-a curmezişul pieţei, până la primărie, unde era biroul electoral, în dreapta şi în stânga străzii se întinseră cordoane de jandarmi cu baioneta la armă, cu penele de cocoş agitate în pălării, răstindu-se la mulţimea ce se înghesuia în spatele lor, răcnind deseori „înapoi” şi ameninţând cu puştile. În mijlocul pieţei, lângă crucea îngrădită cu uluci, un grup de elevi de liceu din clasele superioare, încadraţi de câţiva profesori tineri şi de studenţi îndrăzneţi, cântau Deşteaptă-

te, române, întrerupându-se din când în când ca să strige în cor: „Trăiască deputatul Victor Grofşoru!” Grupul ajungea până la cordonul de jandarmi; cei din faţă aplaudau pe alegătorii români şi huiduiau pe ovreii şi ungurii care se îndreptau spre primărie. Aici, chiar în spatele unui jandarm voinic, cu mustăţi mari şi sclipitoare de pomadă, stătea şi Titu, roşu de entuziasm şi răguşit de cât a cântat şi a răcnit. Toată piaţa gemea de ţărani nealegători, aduşi înadins să manifesteze, urlând „trăiască” sau „ruşine”.

Belciug veni mai devreme, urmat de vreo douăzeci de pripăseni, dar în faţa bisericii un ofiţer de jandarmi trimise în dosul cordonului pe cei ce n-aveau cărţi de alegători, încât preotul defilă numai cu şase inşi înspre localul de vot, zâmbind amar la mulţimea care-l aplauda.

Titu strigă însufleţit „bravo, Belciug”, iar popa îi răspunse măgulit şi trist:

— Nu-i vina mea că suntem numai atâţia, ştii bine!

Soarele ardea. Căldura creştea neîncetat. Oamenii, osteniţi de cât au stat în picioare, asudau, se îndârjeau, se îmbulzeau spre cordoanele de jandarmi fără să ştie de ce, iar jandarmii se strâmbau, răcneau şi izbeau ici-colo cu patul puştii, înjurând.

Pe la amiază Grofşoru, însoţit de câţiva prieteni, trecu pe stradă, spre biserică, să-l vadă mulţimea. Însufleţirea izbucni ca o flacără dintr-un jăratic peste care ai turnat ulei. Cântecele, uralele, ţipetele se topeau într-un zgomot năprasnic. Lumea se năpusti peste cordoane să-l vadă mai bine. „Ura! Trăiască Victor Grofşoru! Jos renegaţii!” Jandarmii se zbăteau, învârtind armele să stăpânească valurile de oameni. Unul, cuprins de mânie fiindcă norodul nu-l lua în seamă, împunse cu baioneta în mulţime, înţepând pe un ţăran bătrân, care tocmai se lupta să iasă din vâltoare şi care deodată începu să se vaiete.

— Ruşine! Huo! Jos cu ei! Urlă gloata repezindu-se mai dârză asupra cordonului.

— Înapoi! Înapoi! Ţipau jandarmii lovind cu arma în cei care se avântau peste hnia oprită.

Grofşoru, care tocmai văzuse cum a împuns jandarmul, se repezi la ţăranul rănit şi-l îmbrăţişă furtunos, în vreme ce mulţimea vuia de entuziasm şi mulţi întrebau: „Ce este? Ce s-a întâmplat?” Apoi, revenind în mijlocul străzii, îşi scoase pălăria, îşi şterse năduşeala şi începu cu glas vibrator:

— Cetăţeni! A curs sângele nevinovat! Teroarea…

Nu izbuti să continue, căci un ofiţer de jandarmi îl opri scurt, declarându-l că nu e voie să aţâţe lumea. Grofşoru se ciondăni un răstimp cu ofiţerul protestând cu gesturi largi, pe când partizanii îl sprijineau stăruitor:

— Trăiască! Trăiască!

În clipele acestea sosi în piaţă Herdelea, urmat de cinci alegători, cu faţa luminată de un zâmbet sfios, uitându-se puţin speriat în dreapta şi stânga. Câţiva strigară „trăiască”, dar îndată un glas gros răcni: „Ruşine! Renegaţii! Jos!” şi repede toţi izbucniră în huiduieli, iar printre baionetele lucitoare pumni încleştaţi se scuturau ameninţători. Herdelea, înfricoşat, simţi un tremur în genunchi, dar zâmbetul nu-i dispăru de pe buze ca şi când ar fi fost vopsit… Grupul de liceeni porni să cânte batjocoritor „Veşnica pomenire”, cu glasuri ascuţite şi false de mascaradă, în timp ce alţii răcneau neîncetat „ruşine”.

Titu, cuprins deodată de o milă mare, se piti la spatele jandarmului, uitându-se îngnjorat după tatăl său, îmbătrânit prea înainte de vreme, a cărui faţă acuma era albă încât de-abia i se mai vedeau mustăţile mici şi cărunte.

— Renegatule! Ruşine! Trădătorule! Jos! Ţipau zeci de voci în jurul lui Titu, care ridică mâinile, copleşit de emoţie, parc-ar fi vrut să oprească ocările necruţătoare.

Grofşoru, care nu mai isprăvea discuţia cu ofiţerul, cum zări pe Herdelea, se întoarse şi-l apostrofă indignat:

— Îmi pare rău, domnule Herdelea, că tocmai dumneata… Învăţătorul se opri fără să poată scoate o vorbă. Ofiţerul însă interveni:

— Pardon! Vă rog să nu terorizaţi pe alegători! Aici nu se permite nici o presiune! Zise punându-se între Grofşoru şi Herdelea şi apoi adăugând, către acesta: înainte, înainte, domnilor!

— Protestez împotriva acestei noi încălcări de lege! Strigă Grofşoru, deschizând o nouă ciorovăială cu ofiţerul.

În faţa primăriei, solgăbirăul Chiţu strânse mâna lui Herdelea şi-l prezentă unui domn scurt şi gros, cu ochelari de aur şi cu o mustaţă galbenă rară:

— Domnule candidat, iată unul din prietenii noştri! Îmi daţi voie? Candidatul dădu mâna învăţătorului, zicându-i maşinal:

— Îmi pare foarte bine… Voi fi totdeauna la dispoziţia dumitale… Totdeauna…

Herdelea, înviorat, primi cuvintele ungurului ca o uşurare şi intră în biroul notarului unde, la o masă lungă, şedea un judecător de la tribunalul din Bistriţa, uscat, cu nasul foarte subţire, cu nişte ochi mici, răutăcioşi şi cu un creion în mână. Învăţătorul îl cunoştea. Alături alţi doi, tot de la tribunal, scriau voturile în formulare tipărite. Odaia era plină de oameni care măsurau pe alegători cu priviri bănuitoare.

Herdelea se apropie de masă cu pălăria în mână, cu zâmbetul pe faţă. Judecătorul, preşedintele comisiumi electorale, îl privi întrebător.

— Votez pe domnul candidat Beck! Zise învăţătorul, rezemându-se cu mâinile de dunga mesei şi uitându-se în ochii judecătorului parc-ar fi vrut să-l roage să-l ţină minte şi să-l apere când va veni la proces.

Cei cu formularele îi însemnară numele, iar preşedintele rosti, indiferent şi obosit:

— Altul?

Învăţătorul se dădu puţin la o parte, să facă loc tovarăşilor săi.

— Tot din Pripas, murmură dânsul către judecătorul care părea că nu-l aude, ci se scărpina după ureche cu creionul

şi se uita la cei ce scriau voturile.

La şase seara comisiunea declară ales pe candidatul Bela Beck, cu o majoritate de cinci voturi.

Rezultatul se răspândi pe-afară, prin mulţimea obosită, care-l primi cu strigăte de indignare şi cu cântece naţionale. Piaţa totuşi se goli curând. Cârciumile însă se umplură, adăpostind până noaptea târziu comentariile aprinse, felicitările, amemnţările…

Herdelea povesti acasă încântat cum i-a strâns mâna deputatul şi cum i-a făgăduit spnjinul pentru orice împrejurare, cum i-a zâmbit judecătorul încreţind fruntea ca să-şi întipărească în creieri numele lui.

— De-acu nu maiam nici o grijă cu procesul… De-acu pot dormi liniştit! Zise dânsul cu mândrie. Vezi acuma ce înseamnă să ştii să te porţi cu oamenii? Adăugă apoi bănuitor către Titu.

— Am văzut… am văzut! Şopti tânărul istovit. Auzindu-l şi văzându-l însă îşi amintea răcnetele mulţimii.

În piaţă, când a trecut Herdelea, paloarea lui de-atunci şi mila aceea dureroasă ce-o simţise şi care i-a rămas în inimă parcă mai adâncă. Era trist şi abătut, ca şi când ar fi pierdut orice nădejde în lume. „Iată de ce atârnă înfăptuirea ideii! Se gândea dânsul. Cinci voturi! Adică tocmai voturile tatii… că să-şi uşureze procesul! Dacă nu era procesul, triumfa ideea… Şi barem procesul de-ar ieşi bine! Iată ce hotărăşte soarta unui popor: un fir de tină… Şi totuşi ideea nu poate muri! Ideea e sufletul omului. I.

Profitând că notarul din Luşca era în Armadia, cu alegerea, a doua zi plecă. „Dac-aş mai sta mult aici, ar trebui să mă scufund de tot în noroiul realităţii!” îşi zise Titu despărţindu-se.

— M-a alungat, tată… şopti Ana atât de încet că nici ea însăşi nu-şi auzi bine glasul, cu groaza încuibată în ochi, aşteptându-se s-o zdrobească.

Vasile Baciu prânzea. Avu o tresărise, văzând-o galbenă şi trasă, cu burta la gură. Mai sorbi din lapte o dată, îmbucă o

coajă de mălai, pe urmă se uită lung la Ana şi răspunse molfăind:

— Bine… Stai aici că ai unde… Vezi că eu mă duc până în Zăhată, că am nişte oameni la sapă… Să iei seama pe-acasă…

Vorbea atât de liniştit că femeia se zăpăci, crezând că n-a auzit bine şi nu îndrăzni să se aşeze până nu-l văzu plecând aievea cu carul.

Baciu ştia că Ion are s-o izgonească, dar nu-i păsa. Lasă să vie fata, nu-i nimic. Acuma, că-i măritată în lege, poate şedea şi acasă. Mai bine aşa, decât să se plece el în faţa tâlharului şi să-i dea moşia. La urmă tot va trebui să vie bărbatul şi s-o ia, mulţumindu-se cu ce-o căpăta, căci n-are încotro… Acum e vorba de răbdare. Cine o răbda mai lung, rămâne deasupra. Iar dânsul poate aştepta oricât, că nu-l doare…

Ana era umilită şi tăcută ca un câine. Nu crâcnea înaintea bătrânului şi doar uneori îl privea rugătoare cu ochii ei scufundaţi în cap şi veşnic roşii. Zilele i se păreau nesfârşite în aşteptarea omului pe care inima ei îl dorea cu atât mai mult că suferise greu pentru dânsul.

Ion, chiar în ziua când o alungase, se dusese în Armadia la Victor Grofşoru, de care ştia că-i avocat straşnic, mai tare ca mulţi din Bistriţa. Avocatul era foarte încurcat atunci cu alegerea de deputat şi, aflând că Ion nu-i alegător, vru să-l amâne pentru altă dată. Ion însă, încăpăţânat, nu s-a lăsat până nu i-a povestit cu de-amănuntul toată buba. Mirosind ceva mai de preţ, Grofşoru întrebă mai întâi:

— Martori ai?

— Am, domnule avocat, cum să n-am… Am pe… se grăbi ţăranul, înşirându-i pe toţi cei ce au fost la tocmeală şi care auziseră făgăduielile socrului său.

Avocatul se însărcină să-i scoată toate pământurile, dar îi ceru înainte jumătate din onorar. După ce Ion numără banii, Grofşoru îi închise într-o casă de fier, îl sfătui să aducă înapoi pe Ana ca să nu poată spune Vasile Baciu c-a alungat-

o, dar să potrivească lucrurile astfel încât să nu bage de seamă că are nevoie de ea.

Ion îşi făcu cruce de mulţumire. Dacă i-a luat avocatul banii, înseamnă că trebuie să câştige. Ana are să se întoarcă ea singură… Numai când trecură două săptămâni începu să intre în grijă să nu cumva să se primejduiască procesul din pircina femeii care nu vine acasă.

Când află Vasile Baciu că Ion l-a tras în judecată, se întunecă. Îi era frică de judecaţi, deoarece nu mai avusese niciodată şi văzuse la alţii că procesele înghit zadarnic moşiile oamenilor. Începură îndoielile. Să nu se întâmple ceva şi să piardă tot. Avocaţii câte şuruburi nu învârtesc. Te bagă în temniţă cu dreptatea în mână. La urma urmelor poate că tot mai bine ar fi să-i arunce câinelui jumătate locurile şi căsuţa cea veche, să scape de-o grijă… Se uita mai chiorâş la Ana şi ar fi fost bucuros să-i găsească vreo pricină s-o gonească înapoi, la tâlharul pe care şi l-a ales ea şi de care acuma nu mai ştie cum să se scuture.

În duminica a treia, Vasile Baciu, ca s-o poată alunga, se hotărî să se îmbete. După-amiază cârciuma era plină, ca de obicei. Avrum, negru de supărare, din pricina unei afaceri cu notarul, servea totuşi rachiul mai prompt chiar decât alte daţi. Vasile n-apucă să se afume bine şi se pomeni cu Toma Bulbuc lângă dânsul, foarte vesel şi mulţumit că pusese temelia casei de piatră ce o clădea pentru George pe care avea de gând să-l însoare la iarnă. Din vorbă în vorbă Baciu se plânse cât de rău a nimerit-o cu măritişul fetei, cum stă acuma acasă la dânsul, parcă nici n-ar avea bărbat… Toma clătină din cap şi apoi întrebă binevoitor:

— De ce nu vă împăcaţi voi, Vasile? Oamenii trebuie să se învoiască…

— Da cu cine să te împaci, omule? Făcu Baciu trântind paharul pe masă şi povestind iarăşi ce-a păţit cu ginerele şi cum vrea să-l lase pe drumuri, cerşetor.

Atunci intră şi Ion în cârciumă. Venea înadins, ştiind că e socrul său, să încerce o apropiere, dacă s-ar putea, ca să-şi

ia acasă nevasta. Se aşează însă la altă masă, strigând cu un oftat:

— Jupâne! Măi jupâne! Dă-mi şi mie oleacă de stropşeală!

Până să vie Avrum cu rachiul, Toma se întoarse repede:

— Ia vino încoace, Ioane! Vino, vino, că nu te mănâncă nimeni…

Ion trecu greoi la masa lor, rostind ca din gura altuia:

— Noroc bun, socrule…

— Ce socrule, mă! Sări Vasile, jumătate glumeţ, jumătate furios. Eu să-ţi zic ţie „socrule”, că văd că nevastă-ta-i mai mult la mine decât la tine!

— Vina mea-i? Făcu Ion, îndoindu-se de spinare ca un caraghios.

— Eu aş zice să vă împăcaţi ca oamenii de treabă, să nu vă mai faceţi de râsul lumii! Vorbi acuma Toma, trăgând cu ochiul întâi unuia, pe urmă celuilalt. Că zău aşa! Ia şezi, Ioane, şezi colea!

Ion se aşează, aşternând pe o bancă o batistă roşie cu flori verzi, ca să nu-şi murdărească hainele. Toma puse îndată la cale tocmeala. Altă dată s-ar fi aprins, ar fi înjurat, ar fi răguşit ţipând, acuma amândoi erau liniştiţi, chibzuiţi şi reci ca doi negustori păţiţi şi înşelaţi. Vasile sfârşi îmbiindu-i jumătate locurile şi casa cealaltă, pe care poate să le scrie oricând pe numele lor, să nu mai fie neînţelegere. Ion răspunse că mai bine să hotărască judecata, dacă nu vrea să-i dea ce s-a înţeles când a luat fata; totuşi Ana poate să vie acasă oricând, căci el cu ea n-are nimic… Toma îi îndemnă să mai lase fiecare câte ceva şi-i sili să dea mâna.

— Bine, aşa să fie cum ziceţi, mormăi Ion cu ochii aprinşi. Dar procesu-i proces… Amu, deocamdată, fie după voia dumneavoastră, dar judecata să-mi dea dreptul meu deplin! Dacă dumneata îmi dai de bunăvoie cât zici, ne-om judeca pe mai puţin!

Vasile Baciu nu vru să audă de proces şi se supără. Toma însă îl făcu să dea mâna a doua oară, zicând blajin:

— Lasă, lasă cum zice, că-i mai tânăr şi mai fără minte! Lasă… Până la judecată mai trece vreme şi cine ştie ce-o mai aduce Dumnezeu!

Băură aldămaşul împreună până pe înnoptat. Ion plecă acasă cu Ana de mână. Era beat, dar nu-şi arăta totuşi mulţumirea. Doar în suflet se bucura c-a spart gheaţa.

A doua zi dimineaţa Vasile Baciu veni, după cum se înţeleseseră, şi se duseră în Jidoviţa, la notar, să le facă hârtiile de întabulare.

— Da să scrii acolo, domnule notar, că procesul merge înainte! Zise Ion ca o ameninţare.

Vasile Baciu încercă să răspundă, dar Ion se sculă în picioare:

— Îmi trebuie tot pământul, socrule, ştii bine… Tot pământul!

După plecarea lui Titu, casa Herdelea se linişti. Învăţătorul se mai lăuda din când în când cu lovitura lui de la alegerea de deputat, dar doamna Herdelea şi Ghighi se gândeau tot mai mult la Laura. Ca să se mângâie, dăscăliţa, îndată ce isprăvea lucrul, se aşeza în salonaş şi citea rugăciuni, singură, cu glas tare, din cărticica ruptă, zdrenţuită, pe care i-o dăruise odinioară, demult, unchiul ei Simion Munteanu.

Într-o seară, tocmai aproape de cină, Hector începu să latre în ogradă, portiţa scârţâi prelung, în pridvor se auziră paşi greoi şi apoi un ciocănit în uşă.

— Scrisoare de la Laura! Sări Ghighi aprinsă şi bătând din palme, în vreme ce Herdelea zise gros: Intră!

Era într-adevăr straja Cosma Ciocănaş şi aducea poşta din Jidoviţa: o scrisoare pentru Herdelea, vreo două pentru săteni de la feciorii ostaşi, apoi câteva ziare ale lui Belciug. Învăţătorul citit oate adresele, dădu scrisoarea Ghighiţei şi vru să oprească gazeta popii.

— Nu pot, domnule învăţător, zău nu pot, bâlbâi straja ruşinat. Mi-a poruncit domnul părinte să nu mai las la

dumneavoastră nici o gazetă, că altminteri mă probozeşte în biserică…

— Bine, Cosma, să fii sănătos! Răspunse Herdelea râcâit de cunozitate. Şezi puţin şi te odihneşte, că până atunci văd eu repede ce mai spune în ele…

De la alegerea de deputat, Belciug rupsese orice legătură cu Herdelea; nu-şi mai vorbeau, nu se salutau, erau ca doi străini. Prin Armadia mai erau mulţi care îl ocărau, îndeosebi însă Victor Grofşoru, care spunea pretutindeni că numai din pncina „renegatului din Pripas” o circumscripţie românească a trimis în Parlament un deputat ungur.

Până să răsfoiască Herdelea ziarele, dăscăliţa încercă să citească scrisoarea de la Laura, împreună cu Ghighi care, nerăbdătoare, se silea să urmărească şi ea rândurile mărunte, cu litere ascuţite şi drepte. Dar emoţia lor era aşa de mare, că nu putură să descifreze nimic.

— Ia daţi-o-ncoace! Zise Herdelea, după ce îşi astâmpărase setea gazetei şi expediase pe Cosma.

— Da, da, citeşte-o dumneata tare! Strigă Ghighi.

Învăţătorul îşi puse ochelani, se sculă în picioare, întinse scrisoarea lângă lampa atârnată de grindă şi citi rar, apăsat, bătrâneşte, cu glasul tremurat puţin pe alocuri:

„Mult iubiţii şi doriţii noştri! Nu m-aş mira să credeţi că cine ştie ce ni s-a întâmplat de nu v-am scris pe îndelete de când ne-am despărţit, în faţa Rahovei şi cu lacrimi în ochi. Eu însămi mă întreb cum am putut fi atât de neglijentă, căci dragostea mea pentru dumneavoastră nu s-a micşorat, deşi s-a împărţit. Numaipunându-vă în situaţia noastră, ne veţi înţelege şi ne veţi ierta. Sper însă că aţi primit multele cărţi poştale ce vi le-am tnmis de pretutindeni, pe unde am umblat? Până să ne încropim gospodăria noastră mică şi drăguţă, am tot amânat scrisul, ca să vă pot povesti din fir în păr viaţa nouă în care am intrat. În sfârşit iată-mă mai slobodă.

Nimeni nu-şi poate închipui cât amar îmi strângea inima în clipa când am pornit la drum. Îmi sângera sufletul şi nici nu

puteam plânge măcar, căci George ar fi înţeles poate greşit lacrimile mele… Totuşi călătoria din Armadia până aici îmi va rămânea veşnic neuitată şi plăcută. George a fost aşa de bun că repede mi s-a risipit tristeţea şi mi-a câştigat, mai mult decât iubirea, încrederea.

Am stat două zile în Bistriţa, fiindcă eu m-am îmbolnăvit uşor şi George n-a vrut să ne urcăm în tren până ce nu voi fi zdravănă de tot. Cât a fost George al meu de delicat şi de nobil, nici n-am cuvinte să vă spun. (Nu v-aş scrie complimentele acestea, dacă n-aş fi sigură că el nu le va afla niciodată; altfel ar fi în stare să-şi ia nasul la purtare, dragul meu drag!) A doua seară, înviorată şi gătită cu rochia cea albastră ca cerul, care George zice că-mi şade admirabil, am cinat la Gewerbeverein. A fost o minune. Cânta muzica militară. Era lume imensă şi elegantă. Şi George era aşa de drăguţ şi vesel. Mă sfiam puţin, fiindcă mereu îmi săruta mâinile peste masă, deşi pe de altă parte ştiam că acuma aveam dreptul să ne iubim fără zgardă, cum spune mereu George… În sfârşit am petrecut splendid şi ne-a costat aproape douăzeci de coroane, căci George cheltuia nebuneşte, zicând neîncetat că numai o săptămână de miere e în viaţă. Mie însă îmi era frică să nu ajungem fără bani în Vireagul nostru şi să rămânem de râsul lumii.

Miercuri am plecat din Bistriţa hotărâţi să nu ne mai oprim deloc până-n Sătmar. Totuşi în Dej iar am poposit o noapte şi o zi. George era neastâmpărat şi voia să-mi arate toate oraşele pe unde trecem, ca să avem amintin comune de pretutindeni. Şi la Gherla am stat o zi şi am vizitat Episcopia, întâlnind chiar şi pe preasfinţitul nostru episcop, care a glumit cu noi şi ne-a binecuvântat. Mi-a plăcut mult Clujul, oraş mare şi frumos, dar mi s-a părut straniu că n-am auzit nici o vorbă românească. Am fost găzduiţi la sora lui George, care-i măritată cu un avocat de seamă, Victor Grozea; trebuie să vă aduceţi aminte, că ne-a vorbit de Ludovica, la logodna noastră, socrul meu. Am fost şi la teatrul unguresc unde se juca nu mai ţiu minte ce comedie.

N-am putut însă râde deloc, întâi că nu pricepeam mai nimic din ce sporovăiau pe scenă, şi apoi mai ales pentru că era a treia seară de când ne oprisem la Cluj şi George tocmai îmi mărturisise că drumul nostru nici nu trece pe aici şi că m-a adus numai ca să mă distreze pe mine şi să-mi facă plăcere. Am plâns şi l-am certat că m-a înşelat astfel şi cu deosebire a cheltuit atâţia bani de nici nu îndrăznesc să vă spun, că v-aţi spăimânta. De aceea n-am putut râde la comedia ungurească. George însă zice că n-am râs fiindcă era prea proastă. La urma urmelor poate să aibă şi el dreptate.

Şi aşa a trebuit să ne întoarcem iar pe la Dej, să mai petrecem acolo o noapte şi pe urmă să o luăm la miazănoapte, spre Sătmar. Adevărat însă că nici nu ne-am mai clintit din tren până la Sătmar, unde ne aşteptau de multişor bagajele şi lăzile mele şi mai multe ale lui George. În oraş doar că ne-am odihnit câteva ceasuri şi îndată am pornit la Vireag cu trăsurile ce ni le trimisese notarul căruia George îi telegrafiase din Dej că sosim.

Pe aici e numai şes şi iar şes, cât vezi cu ochii, neted ca-n palmă, cu lanuri nesfârşite de grâu. Soarele frige năprasnic, iar nourii de praf după căruţe rămân în văzduh parcă le-ar fi lene să se mai coboare pe pământ… O fi frumos, cui îi place. Mie însă mi-i dor mereu de dealurile noastre din Pripas, de munţii noştri albaştri şi măreţi!

Vireagul e sat românesc, dar numai cu numele. Oamenii spun, ce-i drept, că-s români, dar o spun pe ungureşte, căci altă limba nu pricep. Te şi doare inima când îi auzi. De altfel sunt harnici, săritori, creştini buni. Nu-i de mirare că şi-au uitat graiul strămoşesc bieţii oameni, căci Vireagul e tocmai în marginea neamului românesc. Dincolo nu mai găseşti decât unguri şi iar unguri, cu izmene largi ca poalele ţărancelor noastre şi cu nişte tichiuţe de pălării în cap de-ţi vine să râzi. Ghighi s-ar omorî de râs până s-ar obişnui cu dânşii… Notarul de aici e ungur şi, fireşte, n-are de unde să ştie româneşte. Chiar şi învăţătorul vorbeşte foarte stricat,

deşi şcoala e confesională, susţinută din banii bisericii. George i-a făcut îndată imputări, dar dânsul s-a scuzat că aici aşa-i obiceiul, că şi răposatul preot numai ungureşte vorbea, ba ne-a mai asigurat că şi noi va trebui să ne dăm pe brazdă. Atunci George s-a legătuit că, orice s-ar întâmpla, nu se va abate de la îndatoririle naţionale şi i-a spus învăţătorului că trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciţi; a vorbit atât de mişcător George al meu că învăţătorul a plâns, precum am plâns şi eu… Învăţătorul e văduv, iar notarul are o nevastă bătrână şi arţăgoasă cu care n-am să mă pot împrieteni niciodată. E mai bine, căci altfel, singură, voi putea fi mai de folos bărbatului meu în marea operă de redeşteptare a acestor români nenorociţi. Am început să cunosc puţin şi eu viaţa, să înţeleg cât este de apăsătoare. Ne-am aşezat frumos casa. Am cumpărat o mobilă foarte drăguţă, din Sătmar, cam ca aceea din salonaşul nostru. Suntem mulţumiţi şi fericiţi, şi ne rugăm lui Dumnezeu să ne miluiască tot aşa pe viitor. Ne gândim cu drag că poate la anul vom avea un băieţel. Eu cred mult că vom avea şi chiar am început să-i pregătesc scufiţele.

George a fost hirotonisit acum patru săptămâni. Cred că-i cel mai de seamă preot din toată ţara şi că slujeşte cel mai frumos dintre toţi. Nu pentru că George e al meu, ci pentru că aşa este.

Ei, dar văd că m-am pornit ca mutul şi nu mai sfârşesc. Dacă însă nu mă opresc singură, iată că mă opreşte hârtia care s-a săturat de mâzgăliturile mele… Acum cred ca v-am povestit chiar prea multe. E rândul dumneavoastră să-mi trimiteţi o scrisoare cel puţin tot aşa de lungă. Până atunci vă îmbrăţişez de mii de ori cu dragoste mare pe toţi.

— Laura.

P. S. Prin octombrie sperăm să ne repezim puţin prin Pripas. Atunci apoi am să aduc încoace şi pe Ghighiţa mea scumpă pe care o sărut special cu mult dor.

— Aceeaşi.

Fiindcă draga mea Laura nu mi-a lăsat loc de scris, eu vă îmbrăţişez cum pot. Iubirea ne-a făcut să ne gândim numai la fencirea noastră; de aceea iertaţi-ne.

— George”.

Herdelea puse scrisoarea pe masă şi-şi şterse ochelarii zâmbind mişcat, cu două lacrimi înflorite în colţurile ochilor. Ghighi se aruncă la scrisoare, o sărută şi se învârţi prin casă plângând şi râzând de bucurie, în vreme ce doamna Herdelea, lingându-şi buzele cu vârful limbii, rosti înduioşată:

— Dragii mamii, dragi!

Văzându-se stăpân al altor locuri, Ion, în loc să se împace, mai rău se întărâta. Se simţea din ce în ce mai înşelat şi se gândea numai la pământul celălalt, care ar trebui să fie al lui şi care e încă tot al lui Vasile Baciu. Aştepta procesul cu încăpăţânare şi se ducea mereu-mereu pe la Victor Grofşoru să-i dea zor, încât avocatul trebui să-l ocărască şi să-l amenințe să se astâmpere.

Neputându-se potoli altfel, bătea deseori pe Ana. Acuma o ura. Era convins că e înţeleasă cu tatăl ei ca să-l tragă pe sfoară. Numai când o vedea plângând, se mai răcorea.

Femeia răbda, supusă şi friptă. Îi trecea uneori prin creieri gândul că Ion n-o fi iubind-o, dar îl alunga înfricoşată, ca o primejdie ucigătoare. Mai des îl dezvinovăţea, ca şi odinioară, zicându-şi că grijile şi necazurile îl îndârjesc. Apoi nădăjduia o mângâiere în copilul ce-l aştepta din zi în zi. Copilul poate să-l mai îmblânzească şi pe dânsul.

Robotea ca o slujnică. Zenobia, de când avea noră în casă, nu catadicsea nici să mute un scaun de ici până colo; în schimb însă o dăscălea toată ziua, bruftuluind-o şi afurisind-o. Ana singură trebuia să ducă în spinare toată gospodăria. Ea gătea mâncarea şi tot ea o căra la câmp, unde lucrau oamenii în frunte cu Ion. Seara nu-şi mai simţea şalele, iar burta o împovăra şi o năbuşea. În pat gâfâia atât de greu că Ion o lovea cu cotul în coaste, înjurând-o că nu-l lasă să

doarmă cu fonfăielile şi râgâielile care o apucau şi o ţineau ceasuri întregi.

În dricul verii, într-o zi Ana rămase singură acasă, să facă de mâncare şi s-o ducă la prânz bărbaţilor care, împreună cu Zenobia, secerau o holdă de grâu. În vreme ce turna rântaşul rumenit peste ciorba ce clocotea într-o oală zdravănă de tuci, femeia simţi deodată nişte junghiuri prin pântece atât de dureroase, încât fruntea şi tâmplele i se încununară cu sudori fierbinţi. Se lăsă pe vatră, cu ochii speriaţi, apucându-se cu amândouă mâinile de burtă şi gemând. „Mi-o fi venit vremea”, se gândi când junghiul se mai mulcomi.

Gustă mâncarea, puse puţină sare… Durerile însă o încercară din nou, întâi mai slabe, pe urmă mai crâncene parcă ar fi înţepat-o cu ace. Până în amiezi s-a chinuit, dar ea tot nu s-a lăsat, ci a isprăvit mâncările şi le-a pus într-un coş, să le poată trimite prin cineva, dacă s-ar întâmpla să-i fi hărăzit Dumnezeu să nască astăzi.

Tocmai pe la amiază îi încetară toate junghiurile şi se simţi mai uşoară. Se închină, luă coşul şi porni încetişor, lăsând casa în paza bătrânului Dumitru Moarcăş, care se aciuase de-a binelea la Glanetaşu, nemaiîndrăznind să se întoarcă la Paraschiva.

Holda din zestrea Anei era departe, spre Jidoviţa, pe lângă drumul cel vechi. Soarele săgeta în răscrucea cerului curat ca lacrima. Zăpuşeala plutea în văzduh, grea şi sugrumătoare, ca o pâclă nevăzută. Câmpul îngălbenise sub apăsarea arşiţei. Doar ici-colo câte un copac mai înverzea, cu frunzele neclintite ca un scut împotriva razelor aprinse. Femeia păşea legănat, târându-şi picioarele desculţe pe cărarea crescută cu buruieni.

Sosi totuşi mai devreme şi de aceea se îndreptă cu merindea spre un măr pădureţ din marginea holdei, să aşeze acolo coşul şi să ia secera, să mai taie şi ea doi-trei snopi. Când se plecă însă să rezeme coşul de trunchiul scorburos, o sfredeli un junghi, atât de dureros parcă o

secure i-ar fi despicat burta. S-a prăvălit fără putere pe pământul dogorât şi crăpat, strângând dinţii de-i pârâiau ca nişte oase sfărâmate, căutând să-şi ascundă suferinţa. Dar, cu toate încordările ei, un ţipăt sfâşietor, prelung şi jalnic i se smulse din plămâni, urmat de gemete grele care-i uscau cerul gurii.

— Tulai! O fi apucat-o durerile facerii! Strigă Zenobia, îndreptându-se de spinare, cu secera într-o mână şi în cealaltă cu un snop de spice, şi uitându-se spre mărul pădureţ. Da, da… aşa-i, cum zic! Uite-o cum se zvârcoleşte!

— Afurisită muiere! Bombăni Ion, fără măcar să se întoarcă. Ştie că-i soseşte ceasul şi vine să fete pe câmp! Bată-i Dumnezeu socotelile ei de toantă!

— Taci, Ioane, că te-o trăsni Dumnezeu din senin ca pe popa din Runc! Murmură Glanetaşu cu glasul înecat de milă.

— D-apoi că zău aşa, făcu bărbatul totuşi mai blând. Zenobia alergă la Ana care se zbătea şi se legăna, cu faţa în sus, cu mâinile pe pântece ca şi când ar fi vrut să înăbuşe vâlvătaia năprasnică ce o ardea. Prin umbra subţire a mărului lumina albă pândea tremurându-şi petele străvezii pe corpul chinuit al femeii.

— Da ce-i, Ană? Vai de mine, că şi tu, zău… Nu puteai şedea acasă dac-ai simţit că te încearcă durerile? Zise Zenobia miloasă, îngenunchind lângă ea şi căutând să-i aline suferinţa.

Ca mai toate bătrânele de la sate, Zenobia se pricepea la moşit, fără să-l fi învăţat. Îi desfăcu betele, îi scoase zadiile şi-i frecă uşor pântecele de sus în jos. Gemetele Anei se ascuţeau în sâsâituri prelungi, iar buzele-i uscate şopteau în răstimpuri:

— Soacră, soacră, mor… Mor! Moor!

— Taci, că nu mori, maică, taci, taci… Mai rabdă şi taci că uite-acu scapi!

Bărbaţii secerau înainte. Glanetaşu tresărea la fiece ţipăt al Anei; Ion hârşâia mai aprig trăgând însă mereu cu

urechea şi mormăind mânios ca să-şi alunge mila ce i se furişa încetinel în inimă.

— Of, sărăcuţa, sărăcuţa! Se cutremură bătrânul auzind deodată un răcnet mai pătrunzător.

— Ei, aşa-i soarta femeii! Zise Ion, vrând să pară liniştit, dar cu glasul înmuiat.

Clipele se stingeau anevoie, ca ceasurile de groază. Căldura parcă clocotea acuma în văzduh. Hotarul însă era amorţit sub sărutarea pătimaşă a soarelui. Primprejur nici ţipenie de om; numai dincolo de şosea, pe lunca dinspre Sărăcuţa, furnicau răzleţi câţiva viermuşori albi. Frunzele porumbului sfârâiau răsucindu-se în arşiţă, iar spicele holdelor se legănau ameţite, ca şi când ar fi căutat să se ferească de atingerea razelor aprinse.

Gemetele Anei încetară, încât bodogăneala Zenobiei se auzea limpede:

— Rabdă, puică, rabdă şi taci… Încă olecuţă… „Te pomeneşti că moare!” se gândi deodată Ion. Gândul îl spăimântă. Vru să se scoale, să alerge la ea, dar, până să se hotărască, văzduhul parcă se zgudui din temelii de un urlet înfiorător, urmat îndată de nişte ţipete subţiri ca orăcăiala de broaşte speriate sau ca scâncetul unui căţel strâns în uşă.

— Copilul! Zise Ion cu inima opărită, auzind glasul necunoscut care vestea intrarea unei vieţi noi în lume.

Suspinele Anei se mulcomiră, din ce în ce mai uşurate, pe când ţipetele cele noi se înteţeau, se îndârjeau tot mai poruncitoare.

Deodată Zenobia se apropie în goană, cu mâinile roşii de sânge, cu faţa desperată, strigând furioasă:

— Foarfece… Daţi-mi un bnceag, că n-am cu ce tăia buricul copilului! Fuga, fuga!

Smulse custura Glanetaşului şi se întoarse grăbită sub măr, căci plânsul copilaşului i se părea mai înecat şi-i era frică să nu se întâmple vreo nenorocire.

Amândoi bărbaţii stăteau nemişcaţi, în picioare, cu capetele descoperite, cu ochii spre locul unde fiinţa nouă îşi cerea dreptul la viaţă. Amândoi aveau în suflet uimirea şi smerenia în faţa minunii care se petrece zilnic sub privirea oamenilor şi pe care totuşi omul n-a ajuns încă s-o înţeleagă în toată măreţia ei dumnezeiască. Glanetaşu se închină cucernic, iar după dânsul şi Ion, simţindu-se ca şi când s-ar fi înălţat, îşi făcu repede cruce de trei ori.

Peste câteva clipe văzură pe Zenobia coborând în vale cu copilul în palme.

— Mă duc să-l scald în pârâu… Mai aveţi grijă de nevastă până viu! Strigă ea spre bărbaţi cu faţa îmbujorată.

— Ce-i, mamă! Ce-i? Întrebă Ion întinzând numai gâtul într-un gest instinctiv spre copilaşul care plângea în mâinile bătrânei, scuturând nervos din picioruşele-i de păpuşă.

— Băieţel! Băieţel! Răspunse Zenobia dispărând printre porumbişti, spre Gârla Popii ce curgea aproape, la poalele coastei.

Ion păşi în neştire lângă nevastă-sa. Alături de ea o pată mare negricioasă parcă se strâmba la bărbatul năucit; pământul însetat sorbise lacom sângele. Ana se târâse anevoie spre trunchiul mărului şi se rezema cu spatele. Era albă şi udă de sudori în obraji. În colţurile gurii rămăseseră două buburuze de spumă, dar buzele crâmpoţite şi învineţite se strângeau într-un zâmbet de fericire.

— Mult am sufent, Ionică! Murmură femeia blând.

— E băiat! Răspunse Ion zăpăcit, cu ochii holbaţi la faţa ei istovită şi totuşi strălucitoare de bucurie.

— Soacra zice că seamănă cu tine! Reluă Ana mai încet, în vreme ce pe obrajii ei tremura un ochi argintiu de lumină, înfrumuseţându-i.

În sufletul bărbatului ţâşneau remuşcări de-abia stăpânite. Privirea i se înăspri. Vru să înjure şi vorbele i se stăviliră în gâtlejul uscat. Stătea stângaci, cu secera în mâna, iar sudorile îi curgeau de pe tâmple pe umerii cămăşii.

Zenobia reveni curând cu copilaşul mototolit în zadia ei dinapoi.

— Uite-ţi odorul! Îl vezi ce dolofan e? Zise ea descotoşmănindu-l şi arătându-i lui Ion. Acu să vă ţie Dumnezeu să-l creşteţi mare!

Ion se uită lung şi aproape înfricoşat la omuleţul cât un pumn, foarte roşu, cu ochii închişi din pricina luminii, cu buricul negricios legat cu o aţă murdară. Întinse braţele să-l ia, dar se opri deodată uimit, întrebând:

— Dar oare de ce-o fi având cap aşa de lungăreţ?

— Nu-i nimic… Aşa-i la copiii mici! Zise Zenobia apăsând uşor ţeasta moale s-o mai rotunjească.

— Dă-mi-l încoace, soacră, să-l văd şi eu! Zise Ana cu o privire lacomă, întinzând mâinile.

— Lasă c-o să te saturi de el, n-ai grijă! Îi răspunse bătrâna aşezându-i copilul pe braţe.

Un răstimp stătură toţi tăcuţi, ascultând ţipetele speriate ale noului născut. Glanetaşu îşi ştergea mereu năduşeala cu mânecile cămăşii, oftând şi mormăind de emoţie… Pe urmă mâncară grăbiţi şi se apucară iar de lucru, lăsând pe Ana cu copilaşul să se odihnească până deseară ca să poată merge acasă.

Ion se posomorî, fără să înţeleagă de ce. Gândurile i se zbăteau în minte încurcate ca într-o plasă. Plânsul copilului său îl supăra şi-l bucura în acelaşi timp. Simţea o mândrie că odrasla lui răcneşte aşa de poruncitor, dar apoi îndată i se lămurea că de-acuma, prin fiinţa aceasta gângavă, e înlănţuit pentru totdeauna de Ana. Atunci se înfuria şi i se înfăţişa în suflet chipul Floricăi, rumen, ademenitor, care îl chema şi apoi se stingea brusc, ca o speranţă pierdută fără scăpare. În locul ei îi ţiuia în urechi scâncetul ameninţător, stăruitor, în care se amestecau mereu ostoirile Anei, molatice, drăgostoase:

— Şşşş… Taci cu mama, puiul mamii, taci, taci… Şşşş… Şşşş…

În Luşca, sat mare şi bogat, cu păşuni grase şi vite multe, Titu sosi amărât profund, întocmai ca în vremea când i se zdrobise în inimă Roza Lang. Se arăta el vesel în lume, dar sufletul îi era rănit, de nu mai ştia cum să-l vindece. Fu primit bine de toţi surtucarii comunei, toţi români şi care auziseră că-i poet.

Notarul Cântăreanu avea locuinţa în clădirea mare şi veche a primăriei şi pregătise pentru Titu o odăiţă bună, cu intrare separată, împodobită drăguţ de însăşi domnişoara Eugenia, care-l cunoştea de pe la balurile şi seratele din Armadia. Doamna Cântăreanu, o femeie scundă, grasă, cu obrajii negri şi cu fălcile atârnate ca nişte pungi, îi dădu din prima zi să înţeleagă că i-ar plăcea să-l aibă ginere, dacă s-ar hotărî să facă cursul de notar ca să vie în locul bătrânului care, surd de-o ureche şi leneş, ofta mereu după pensie, mai ales că nu era în stare să înveţe ungureşte şi se temea să nu-şi piardă slujba. Eugenia, isteaţă şi cochetă, îi plăcea lui Titu, totuşi planurile notăresei i se păreau caraghioase. Îi venea să râdă singur gândindu-se că el poate fi privit candidat de însurătoare, el care de-abia se străduieşte să-şi deschidă o pârtie serioasă în viaţă.

Titu se ferea însă acuma de oameni, ca să poată trăi numai cu visurile lui. Simţea o nevoie mare de singurătate, să-şi macine amărăciunea. Cântăreanu se minună văzându-l atât de harnic la muncă şi lăsă bucuros în seama lui toată cancelaria. Şi Titu, de dimineaţă până seara, împlinea slujba pe care o ura, nemişcat de la birou, fără a răspunde cinpinlor şi târcoalelor dommşoarei Eugenia.

Tocmai peste o săptămână făcu cunoştinţă cu învăţătoarea Virginia Gherman, care venise la cancelarie într-o afacere şcolară. Auzise de ea înainte de a sosi la Luşca. Se vorbea pretutindeni că e o fată foarte cuminte şi devotată învăţământului. Nimeni n-a văzut-o niciodată la vreun bal sau la vreo petrecere… Era de vreo douăzeci şi cinci de ani. Se îmbrăca totdeauna simplu, dar orice haină îi şedea bine.

Avea nişte ochi mari, visători şi o gură mică cu un zâmbet fermecător.

— Cât eşti de frumoasă! Îi zise Titu, cucerit îndată de drăgălăşia ei şi însoţind-o până-n uliţă.

— Nu-mi plac complimentele, domnule Herdelea, mai ales cele banale! Răspunse învăţătoarea, înţepată. Credeam că dumneata eşti mai…

Titu îi sărută mâna respectuos, cerându-i parcă iertare. Dar Virginia plecă indiferentă, fără să se arate impresionată de izbucnirea lui.

Întâlnirea aceasta puse capăt mâhnirilor sufleteşti ale lui Titu. Se gândi mult la Virginia. Gherman, la surâsul ei dulce şi totuşi rece, la ochii ei lucitori şi totuşi potoliţi. Se bucură aflând că sunt prietene bune cu Eugenia şi că vine deseori în familia notarului. Iar peste câteva zile, când Eugenia îi spuse că se duce la învăţătoare, Titu se oferi s-o însoţească.

Virginia Gherman avea două odăi, mobilate după gustul ei, cu multe scoarţe lucrate de mâna ei, cu multe mărunţişuri de artă adunate de ea, şi cu o bibliotecă în care se mândreau numai cărţi româneşti, colecţii de reviste, toate legate frumos, cu inscripţii şi iniţiale aurite. În faţa casei o grădiniţă de flori, îngrădită cu uluci subţiri, şi sub ferestre o bancă pe care stătea seara învăţătoarea visătoare.

Se împrieteniră curând. Cu cât o cunoştea mai bine, cu atât Titu se simţea mai acasă în Luşca. Virginia îi mărturisi roşind că, în orele libere, încearcă şi ea să făurească stihuri. Le citiră împreună şi Titu se scandalizză auzind că a bătut cu ele la poarta tuturor revistelor, zadarnic. Ea însă se mângâia şi aproape se fălea că nu e înţeleasă… Se bucură însă că cel puţin poetul îi apreciază modestele cântece. Când apoi Titu, mai târziu, îi destăinui frământările visurilor lui, învăţătoarea drăgălaşă dădu trist din cap, semn că aceleaşi zbuciumări sunt şi în sufletul ei.

În serile cu lună Titu se ducea glonţ la Virginia Gherman şi, pe banca din grădiniţa adormită, îşi depanau împreună nădejdile în aşteptarea zilei când românii vor fi stăpâni pe

pământul strămoşilor, când toată lumea va crede ca dânşii, când… Vorbele îi îmbătau pe amândoi.

„Ce fiinţă extraordinară! Îşi zicea Titu întorcându-se acasă. Dacă năzuinţele noastre au pătruns până în sufletul femeilor alese, înfăptuirea e aproape.”

Intra în casă cu paşide lup, casă nu deştepte pe Cântăreanu care dormea vara cu ferestrele deschise. În odăiţa lui apoi continua visurile cu ochii mari, lăcrimaţi. Pe geamurile date la perete luna argintie îl încuraja. Se zbuciuma ca şi când chiar mâine ar aştepta izbândirea finală… O zugrăvea de pe acuma şi închipuirea îl ducea pe aripi furtunoase… Iată-i în Cluj, unde a fost o singură dată cu câţiva ani în urmă. Pretutindeni numai grai românesc… şi ce grai! Parcă toată lumea vorbeşte „ca-n ţară”, mai dulce ca inginerul Vasile Popa din Vărarea, care a colindat România întreagă… Firmele magazinelor, străzile, şcolile, autorităţile… tot, tot e românesc… Statuia lui Matei Corvinul zâmbeşte către trecători şi le zice: „Aşa-i c-a venit ceasul dreptăţii?” şi soldaţii… cu căciuli… Întocmai cum auzise el că sunt dorobanţii… Judecătorul care a fost atât de obraznic cu Herdelea în Armadia scoate pălăria până la pământ dinaintea lui. Titu vrea să fie mărinimos, să-i arate că stăpânii români sunt nobili şi iertători… Îi întinde mâna… Dar valul îl goneşte mereu înainte… Uite-l în Sibiu, în Braşov, în Oradea Mare, în Arad, în Timişoara! Steaguri tricolore fâlfâie măreţe pe toate palatele din basmuri… Jandarmii cu penele de cocoş s-au topit… Dar ce-i asta? Plutonierul, şeful postului de jandarmi din Luşca, vine ţanţoş spre dânsul, cu o căciulă neagră de dorobanţ pe o ureche, cu cocardă tricoloră în frunte… Titu îşi aduce aminte cum umbla odinioară plutonierul să se împrietenească şi cum s-a obrăznicit pe urmă când a văzut că un poet mic român nu se înjoseşte să dea mâna cu un jandarm ungur. „Unde-ţi sunt penele de cocoş, cinstitule?” îl întreabă acuma cu mândrie. „Ce pene? Ce cocoş? Se roşeşte plutonierul. Eu sunt român! Nu mă cunoşti? Român

am fost totdeauna, dar viaţa-i grea şi slujba…”
„Renegatule!” strigă Titu indignat. Atunci plutonierul se înfurie, începe să înjure pe ungureşte şi-i zvârle cocarda tricoloră în obraz. Tânărul, scandalizat, se repede orbeşte să-i pună mâna în gât… Piciorul însă îi alunecă şi cade grămadă… „Ce-i cu mine? Aiurez?” se întrebă Titu scuturându-se deodată şi sărind în picioare.

Luna râdea pe fereastra deschisă. Pe uliţă glasuri aspre se apropiau trufaşe. Titu păşeşte la geam. Razele îi albesc faţa. Două siluete negre trec bocănind. Baionetele străfulgeră în lumină, penele de cocoş se clatină trufaşe, cu sclipiri de argint.

— Oooh… patrula de jandarmi! Bâlbâie Titu îndurerat, parcă i-ar fi rupt o bucată din inimă, şi adaugă trântind fereastra: Visuri… visuri…

Totuşi aceleaşi visuri îl cuprindeau îndată iar în mrejele lor, şi dânsul nu li se mai putea împotrivi. Ele îl adormeau, ele îl deşteptau şi-l dezmierdau apoi toată ziua, îndreptându-i paşii mereu spre Virginia Gherman, singura fiinţă care îi înţelegea deplin năzuinţele şi aşteptările… „Poate c-o iubesc?” se gândi dânsul într-o zi, când îl chinuia mai tare dorinţa de-a o vedea.

Întâi se spăimântă, parcă s-ar fi prins singur asupra unei fapte rele. Dar apoi se linişti. Iubirea are totdeauna un scop egoist. De aceea, la sfârşit, îţi lasă un gol în suflet. Îşi reamintea pe Roza. De-abia acuma îşi dă seama bine cât de falşi au fost amândoi. Râvneau îmbrăţişări, numai îmbrăţişări. Toate vorbele umflate, căutate, numai acolo ţinteau… Pe când Virginia parcă nici n-ar fi femeie frumoasă. De-ar fi urâtă, sentimentele lui n-ar fi mai puţin vii. Asta este prietenia. Adevărata prietenie, întemeiată pe o comunitate de idealuri… Ca un doctor, care observă o boală asupra lui însuşi, Titu îşi compara bătăile inimii de astăzi cu ceea ce a simţit când a fost îndrăgostit de Roza Lang sau de Lucreţia Dragu. Şi conchidea mândru că nici nu poate fi

vorba de o iubire ca toate iubirile, ci de un sentiment mult superior, zicându-şi încântat:

— Nu există pe lume nimic mai preţios ca prietenia adevărată între un bărbat şi o femeie!

Astfel când într-o bună zi Eugenia, mâncată de o gelozie ascunsă, îl învinui c-a venit în Luşca numai pentru că iubeşte pe Virginia Gherman, Titu răspunse cu superioritate:

— O, nu… nu e iubire, domnişoară! E mai mult decât iubire… E prietenie izvorâtă din aceleaşi năzuinţe altruiste!

Şi se supără că Eugenia zâmbi mâhnită şi necrezătoare.

În ziua de Sfântul Petru au botezat copilul şi l-au numit Petre. Şi au făcut veselie mare de s-a îmbătat până şi Dumitru Moarcăş.

Pe urmă însă toate au reintrat în făgaşul lor. Nici o săptămână n-apucă să treacă şi Ion găsi pricină să-şi snopească iar nevasta.

Fericirea ce umpluse sufletul Anei, durerile naşterii se stinseră repede ca aburii în vânt. Acum trebui să-şi dea seama în sfârşit că Ion o urăşte şi deodată se miră cum n-a înţeles-o până azi? Dacă nici copilaşul nu l-a îmbunat, ce să mai nădăjduiască? Se uită în urmă şi se spăimântă cât a fost de oarbă. De ce s-a agăţat de el, când el numai zestrea i-o cerea? A înşelat-o de cum s-a apropiat de ea. I-a simţit slăbiciunea şi a urmănt-o ca un lup hain. Îşi aduse aminte cât îi vorbea de dulce la horă când umbla să-i sucească mintea… Prefăcătorie a fost dulceaţa, precum prefăcătorie a fost până şi îmbrăţişarea lui cea dintâi, în culcuşul ei de pe cuptor, până ce a lăsat-o însărcinată… până ce i-a mâncat norocul şi toată viaţa… Acuma degeaba s-ar mai căi. Acuma e prea târziu…

Simţământul că ea e de prisos în lume începea s-o urmărească pretutindeni. De mult o bătea capul c-ar fi fost mai bine să nu fie, dar speranţa copilului îi oprise până azi pornirile îndemnând-o să rabde. Mai căuta azi mângâiere în dragostea de mamă, dar n-o găsea deplină nici aici. Când se

întreba de ce mai trăieşte, valuri-valuri de gânduri negre o copleşeau, din care numai gângăvelile blânde ale copilaşului ce se adăpa la pieptul ei o mai smulgeau câte un răstimp. În curând însă şi drăgălăşiile lui i se părură un îndemn plin de durere, făcând-o să-şi zică desperată: „Barem de ne-ar strânge Dumnezeu pe amândoi deodată!”

Totuşi necunoscutul morţii o îngrozea fără să-şi dea seama. Priveliştea satului, cu hotarul încărcat de rod, cu pădurile tainice, cu căsuţele împrăştiate ca nişte jucării printre pomii grădinilor, parcă-i spuneau că toate chinurile vieţii sunt de o mie de ori mai uşor de îndurat ca taina înfricoşătoare a beznei în care te aruncă durerea morţii. Voinţa ei şovăia în faţa porţii de aramă zăvorâtă cu mistere care a înghiţit atâtea mihoane de vieţi, fără ca omul să fi izbutit a arunca dincolo măcar o privire fugară.

Vremea însă trecea nepăsătoare peste frământările ei. Vara se sfârşea şi lucrul câmpului se îmbulzea. Cu leagănul în spinare suia zilnic dealurile, cărând de mâncare muncitorilor, răsplătită mereu numai cu ocărî şi bătăi.

Apoi duminica întâi din septembrie, dis-de-dimineaţă, Ana, după ce mulse vaca şi tocmai când strecura laptele în oalele de prins, auzi, din tindă unde era, glasul lui Macedon Cercetaşu, sugrumat de spaimă:

— Domnule învăţător, fă bine şi osteneşte puţin, că s-a spânzurat Avrum!

— Nu mai spune! Răsună răspunsul învăţătorului care se spăla în cerdac, cum avea obiceiul.

— S-a spânzurat, s-a spânzurat! Repetă Macedon parcă mai speriat.

Femeia se cutremură, simţind un fior ciudat în spinare, încât îi răci imma. Ion plecase adineaon în sat… Deodată, suflecată şi neprimenită cum se găsea, porni fugind spre cârciumă, ca şi când ar fi vorba de ceva unde ea nu putea să lipsească în ruptul capului. În poarta ogrăzii lui Avrum văzu de departe un cârd de oameni care se îmbulzeau, dădeau din mâini şi întindeau gâturile. Ajunse gâfâind şi

căută să-şi facă loc prin mulţime, să vadă mortul. Se izbi însă de Ion care o întâmpină mânios:

— Da tu ce-ţi mai bagi nasul? N-ai de lucru acasă? Ia să te cărăbăneşti de-aci, toantă dracului!

Ana nici nu-l luă în seamă. Se prelinse ca o şopârlă prin vălmăşagul de lume şi se pomeni îndată în ogradă.

Poarta şurii era deschisă larg. O căruţă de-un cal, cu roţile pline de noroi uscat, încremenise lângă un perete cu oiştile ridicate drept în sus. De celalt perete era rezemată o scară, cu picioarele întinse până la inima căruţei, iar cu vârful îngropat adânc în fânul nou şi foarte mirositor care atârna din gura podeţului şi se înălţa până în căpriori. În laţul făcut dintr-un căpăstru vechi, legat de al şaptelea fuştel, atârna Avrum, cu obrajii roşii-sfeclă, cu barba galbenă zbârlită, cu părul ciufulit şi lipit pe fruntea şi tâmplele lucitoare de sudori, întors cu faţa spre ogradă, privind parcă necăjit, cu ochii ieşiţi din orbite, spre oameniice se grămădeau în poartă să-l vadă, neîndrăznind să se apropie. Gura i se strâmbase în colţul drept, iar limba, crâmpoţită între dinţi, era vrâstată cu dunguliţe alburii.

— Încă nu-i mort! Unde-i Rifca? Săriţi de-i tăieţi ştreangul! Răcni Trifon Tătaru frângându-şi mâinile, dar fără să se mişte.

— Ia taci, omule, că-i rece! Răsunară câteva glasuri ostoitoare.

Într-un semicerc de vreo cinci paşi, locul în jurul lui Avrum rămăsese gol. Pe jos, sfărâmituri de fân şi de paie, găinaţi de gâşte şi pălăria spânzuratului, cu fundul în afară, arătând căptuşeala lucioasă şi soioasă.

Ana tremura între oiştile căruţei şi nu-şi putea lua ochii de la Avrum. Nu mai văzuse niciodată om mort, atât de aproape. Nu simţea nici groază, nici milă, ci doar o dorinţă aprigă de a citi pe faţa lui taina care o împiedica pe dânsa. Se mira cum i-a rămas neclintită pe ceafă tichiuţa de catifea neagră, şi mai ales că picioarele îi atârnau de pământ, cu genunchii îndoiţi, iar cu mâna stângă se ţinea de scară, şi

numai dreapta se întindea cu degetele răsfirate, parcă umblând să se agaţe de ceva.

— Faceţi loc! Hai, daţi-vă la o parte! Izbucniră deodată mai multe glasuri, pe când o mână grea făcu vânt Anei aproape s-o trântească în braţele spânzuratului.

— Da cum de nu i-a tăiat nimem funia? Că doar nu-i câine, ce Dumnezeu! Strigă Herdelea, zbătându-se printre oameni, cu faţa palidă.

Învăţătorul se duse drept la scară, pipăi pieptul lui Avrum şi îndată strigă poruncitor:

— E cald! Iute! Taie tu, Tnfoane! Ţineţi-l bine să nu se prăvălească!

Câţiva ţărani, încurajaţi, se repeziră împrejurul lui Herdelea şi, peste un minut, Ana văzu capătul căpăstrului bălăbănindu-se uşor ca o limbă de ceasornic.

Femeia nu mai pncepea ce se întâmplă, căci mortul nu se mai zărea dintre oameni. De-abia într-un târziu desluşi, uimită, că doi flăcăi, îndemnaţi de Herdelea, mişcau picioarele şi braţele spânzuratului, parc-ar fi vrut să-l învieze. Şi ea se gândi cu tristeţe:

— Ce s-or mai fi necăjind degeaba? Dac-a murit, barem să se odihnească omul!

Ţăranii glumeau şi râdeau de încercările învăţătorului care, după un răstimp, zise supărat:

— Parcă nici nu sunteţi creştini, măi oameni! L-aţi lăsat să moară în faţa voastră, în loc să-i fi tăiat îndată funia! S-a prăpădit numai de groaza morţii, că doar picioarele-i ajungeau la pământ… Bietul Avrum!

— Apoi când ţi-e scris să mori, mori şi din senin, c-aşa a lăsat Dumnezeu! Strigă primarul Florea Tancu, uitându-se semeţ la ceilalţi, ca şi când ar fi fost sigur că pe el Dumnezeu nu-l va lăsa să moară niciodată.

Toată lumea se înghesui acuma în jurul învăţătorului, care trebuie să ştie de ce s-a spânzurat Avrum. Mortul rămase uitat sub scară, cu faţa în sus, cu picioarele spre poartă, cu un genunchi ridicat şi cu cămaşa descheiată la piept,

privind cu ochii reci spre podul şurii, nepăsător de-acuma de toate. George Bulbuc, mai curios ca toţi, îmbulzindu-se mereu, călcă pe gheata noroioasă a spânzuratului, se sperie, îşi făcu cruce şi, zicându-şi că-i semn rău, ieşi în uliţă.

În sfârşit Herdelea trebui să povestească pe îndelete ce ştia. Notarul Stoessel încurcase pe Avrum să cumpere împreună Pădurea Domnească din hotarul Jidoviţei. Afacerea părea bună, deoarece notarul spunea că a găsit un muşteriu căruia să-i revândă îndată contractul cu un câştig mare, încât ei n-au să scoată nici un ban din pungă, ci doar să iscălească şi să ia diferenţa. După ce au iscălit însă, Stoessel a început să o lase mai domol. Muşteriul cu câştigul se evaporase. În schimb data când ei trebuiau să depună preţul pădurii se apropia. Cu cine vorbea Avrum, îi spunea ritos că afacerea e nenorocită, că toată pădurea nu face nici a cincea parte din cât au cumpărat-o… Astfel ovreiul vedea îngrozit că va fi nevoit să-şi vândă tot şi să rămână în sapă de lemn spre a putea plăti. De vreo două săptămâni era într-un hal de desperare nemaipomemt. Ieri, sâmbătă, a fost la sinagogă în Jidoviţa, unde toţi bătrânn i-au spus că Stoessel l-a ruinat înadins. Avrum s-a dus la notar, a început să răcnească, încât la urmă Stoessel l-a dat afară în pumni, stngându-i: „Du-te şi te spânzură dacă eşti prost!” A venit din Jidoviţa înverzit. Herdelea a vorbit cu dânsul, căci tocmai avea să-i plătească contul pe luna august. L-a mângâiat, i-a spus să aibă încredere… Zadarnic. Avrum o ţinea lanţ că, decât să-şi piardă pământurile şi averea pentru care a muncit cu atâta trudă şi decât să ajungă iar gol cum a fost când a venit în Pripas, mai bine se spânzură. Herdelea, fireşte, nu credea că vorbeşte serios şi-l îndemna să aibă răbdare, că nu se ştie ce poate aduce ziua de mâine. „Am să mă spânzur! Am să mă spânzur!” răspundea însă Avrum necontenit… Şi s-a ţinut de cuvânt.

— Când îţi vine ceasul te duci la moarte cum te-ai duce la nuntă! Murmură straja Cosma Ciocănaş, închinându-se

cucernic.

Ana ascultă înfriguratăpovestirea învăţătorului, dar mai ales vorbele strajei o zguduiră. Se uită deodată la mortul părăsit şi în minte îi răsări ca o lumină gândul: „Ce iute moare omul când îi soseşte ceasul!”

Cu două săptămâni înainte de sorocul procesului de la tribunal, Herdelea munci o noapte întreagă să facă două scrisori frumoase, una subinspectorului Horvat, iar alta deputatului Bela Beck, istorisindu-le pacostea cu judecătorul şi rugându-l să pună o vorbă bună unde cred dânşii că trebuieşte, făgăduind în acelaşi timp că-şi va împlini şi pe viitor, cu un devotament îndoit, datoriile patriotice.

Era foarte liniştit şi sigur că scapă. Aşteptă răspunsurile răbdător, fără grijă. Pentru orice eventualitate tocmise şi avocat, fireşte ungur, ca să facă impresie mai bună, pe Lendvay, cel cu sechestrul şi licitaţia. Peste o săptămână, în locul răspunsurilor nădăjduite, primi o înştiinţare de la avocat că s-a interesat de-aproape, afacerea pare destul de gravă şi ar fi bine să pună pe cineva să îmblânzească pe preşedintele tnbunalului.

— Mare pişicher ungurul! Zâmbi Herdelea citind scrisoarea lui Lendvay şi înţelegându-i îndoielile. Umblă să mă mulgă de bani cât o putea mai bine. Hehe, avocatul tot avocat… şapte piei ţi-ar jupui…

Siguranţa îi era de oţel. Când nu-i veni nici un răspuns de la protectorii lui până în ajunul procesului, îşi zise mulţumit că trebuie să fi vorbit amândoi cu preşedintele, altfel desigur l-ar fi prevenit să-şi caute de necazuri cum va şti.

Se înţelese cu Ion să meargă împreună la Bistriţa, cu căruţa lui de un cal ce-a căpătat-o în zestre. Seara îl dăscăli iarăşi ce să spună la tribunal, ca să iasă toate bine. Ion nu se prea sinchisea de grija învăţătorului. Pe el îl durea procesul cu socrul său, care întârzia însă mereu. Totuşi asculta sfaturile lui Herdelea şi se jura din când în când că are să stea el în temniţă în locul dumnealui, ceea ce pe

învăţător îl supăra, căci i se părea o prevestire rea. Hotărârâră ca Ion să declare cum că în genunchi a rugat pe Herdelea să-i scrie jalba şi că Herdelea l-a refuzat de cinci ori. Atunci Ion s-a apucat şi a făcut-o el singur, cu mâna lui, şi s-a dus apoi din nou la domnul învăţător să i-o scrie numai pe ungureşte, căci el nu ştie, dar Herdelea nici aşa n-a vrut. În sfârşit, fiindcă nu putea să îndure în ruptul capului nedreptatea de a fi pedepsit fără de vină, într-o seară a venit la Herdelea cu o sticlă de rachiu tare ca spirtul şi au închinat şi au băut până ce învăţătorul s-a ameţit bine, atunci apoi iar a scos jalba şi a căzut în genunchi şi l-a rugat cu lacrimi în ochi să i-o facă pe ungureşte. Astfel Herdelea, amăgit de băutură şi fără să-şi dea seama, i-a tradus plângerea către domnul ministru, neavând însă nici atâta vină cât e negru sub unghie.

— Că doar chiar aşa este, Ioane, nu? Zise Herdelea, la sfârşit, cu o privire blândă şi rugătoare.

— Aşa-i, aşa-i! Aprobă Ion, dând din cap. Ce-idrept, e drept. M-ar bate şi Dumnezeu să zic altmintrelea…

Porniră în miez de noapte ca să sosească din vreme la Bistriţa. Calul lui Ion alerga binişor, deşi era istovit de munca câmpului. Când răsări soarele, urcau tocmai dealul Dumitrei, la pas. Ion mergea pe jos, pe lângă căruţă, povestind lui Herdelea despre necazurile lui cu Vasile Baciu şi cu Ana, liniştiţi, parcă ar fi şi uitat de tribunal… Deodată o brişcă sprintenă îi ajunse din urmă suind panta în trap buiestru de-i sfârâiau roţile. Era preotul Belciug, citat ca martor în procesul învăţătorului. Ion îşi scoase pălăna, respectuos, dar preotul se uită în altă parte, îmbondorit până peste cap într-o blană de vulpe. Brişca dispăru curând la cotitura cea mare din vârful dealului.

— Rău om! Murmură Herdelea acuma, simţind deodată că încrederea şi siguranţa i se clatină puţin în suflet.

Ion nu răspunse. Amândoi tăcură apoi multă vreme. Calul se opintea, iuţea paşii câte o postată bună, pe urmă se oprea singur să răsufle, pornind iarăşi singur înainte.

Ţăranul, pe marginea şoselei, mergea cu paşi mărunţi, învârtind biciul deasupra capului şi îndemna calul din când în când cu câte un „hi, cinoş, hii, dar fără să se mai uite la învăţătorul care, cu un zâmbet îngheţat pe buze, clipea des din ochi, cuprins de o nedumenre apăsătoare. Parcă un nour de întristare s-ar fi coborât peste dânşii, amuţindu-i şi uluindu-i.

Din vârful dealului se deschidea o privelişte măreaţă. Valea Bistriţei, ocrotită sub o pânză fină de ceaţă argintie, se deştepta din somn în mângâierile calde ale soarelui tomnatic. Jos, în faţă, rezemat pe o spinare de pădure cu frunze verzi şi ruginii, oraşul bătrân părea plăpând ca o jucărie de copii, iar turnul bisericii săseşti un paznic uriaş şi ursuz, îmbrăcat în straie străvechi, cenuşii, mâncate de vreme.

— Uite Bistnţa! Zise Herdelea înviorat, întinzând braţul.

— Bun pământ… Şi bine muncit! Adăugă Ion rotindu-şi privirea peste cuprinsul văii bogate care părea o grădină imensă fermecată.

În răcoarea dimineţii nemărginirea firii se înfăţişa mai copleşitoare şi pătrundea adânc în sufletul învăţătorului. În faţa lumii mari ce se întindea în ochii lui, se simţi atât de mic, că-l cuprinse o nelinişte dureroasă. Ce înseamnă el, cu temerile şi speranţele lui, cu toată viaţa lui, în vârtejul ameţitor al vieţii celei mari? Nici cât un fir de nisip pe care întâmplarea îl aruncă de ici-colo. „Dumnezeu are grijă şi de păsările cerului şi de nisipul mării, se gândi dânsul vrând să-şi mângâie tulburarea şi căutând din ochi, în noianul de case din vale, clădirea tribunalului. Acolo se hotărăşte soarta viermilor!” oftă apoi găsindu-l tocmai între biserica românească şi cea săsească.

— Uite, finule, uite colo-i tribunalul! Îl vezi? Strigă arătând cu degetul o casă greoaie, cu două etaje şi cu ferestre mici ca nişte ochi vicleni.

Şi de-acuma, cu cât se apropiau de oraş, cu atât încrederea i se topea. Sufletul îi tremura şi totuşi pe buze îi

flutura un zâmbet umil, înflorit parcă de mustăţile-i albe, retezate. În colţul ochilor îi licărea câte-un bob de lacrimi, care se clătinau, dar nu se rostogoleau pe obrajii încrustaţi cu multe cute mărunte şi subţiri ca nişte desenuri măiestrite… Gândurile îi alergau prin creieri, neobosite, mereu mai grăbite. Se mira cum a putut crede că va scăpa teafăr din asemenea bucluc? Şi, cu toate acestea, nu-şi făcea imputări şi nu-i părea rău că a nădăjduit. Ce-ar fi omul dacă nu l-ar ajuta nădejdea în viaţă?

— Mi se pare, Ioane, că o păţim urât de tot astăzi! Zise Herdelea când trecură vama de la intrarea oraşului, cu un glas glumeţ, dar care aştepta o mângâiere.

— Acu, ce-o vrea Dumnezeu! Râse Ion gros şi nepăsător. Pe condoarele întunecoase şi întortocheate ale tribunalului valuri de oameni forfoteau, grăbiţi, vorbind tare sau şoptind tainic, plângând şi râzând, îngrijorat fiecare de durerea lui şi nesimţitor de suferinţa celorlalţi… Egoismul omenesc nicăieri nu se răsfaţă mai sfidător ca în faţa dreptăţii. Ţărani, orăşeni, bătrâni, tineri, femei şi chiar copii alergau, se opreau, se certau, se rugau… Şi toate glasurile se adunau într-un zgomot monoton, apăsător, întrerupt în răstimpuri de câte un ţipăt ascuţit de clopoţel care chema pricinaşii în sălile de judecată… În mijlocul lumii frământate numai avocaţii, cu genţile umflate de acte, păşeau siguri, mândri, ca nişte bondari într-un muşuroi de furnici speriate.

Herdelea se opri ameţit în vălmăşagul de oameni, înfricoşat că-i fuge pământul de sub picioare. Din norocire dădu curând cu ochiide avocatul Lendvay care, zărindu-l, se apropie strigând:

— A, bine că sosiţi! Bună ziua! Eşti al şaselea… Scăpăm repede… Curaj! Cred că ieşim bine! Ai pus pe cineva să vorbească cu prezidentul?

Speranţa profesională din vorbele avocatului îl umplu deodată de o nouă încredere. Îndată se simţi iar om de seamă, de a cărui soartă atârnă mersul lumii. De aci încolo

parcă nu mai vedea pe nimeni pe condor, ca şi ceilalţi. Vorbea tare cu Ion, râdea şi se supăra că nu-i vine rândul mai degrabă.

În sala de şedinţe se întări şi mai mult văzând la dreapta preşedintelui tocmai pe magistratul care fusese la alegerea de deputat din Armadia. Trecu mai în faţă şi nu se ostoi până ce nu-şi încrucişă privirea cu judecătorul care, descoperindu-l, avu parcă un zâmbet în ochi. Însuşi preşedintele, deşi nu-l cunoştea, se uită la dânsul de câteva ori şi privirea lui parcă-i spuse: „Fii liniştit! E bine! N-ai frică!”

În tot timpul procesului nu-şi mai pierdu stăpânirea nici o clipă. Vorbi ungureşte mai bine ca oricând, explicând amănunţit cât e de nevinovat şi adăugând mereu că el e bun patriot. Judecătorul reclamant nefiind de faţă, Herdelea era sigur că n-a venit înadins, ca să nu-l apese. Procurorul părea înverşunat, dar Herdelea, chiar în asprimea lui, simţea multă bunăvoinţă. Belciug a fost mărinimos, declarând sus şi tare că nu ştie nimic de plângerea împricinată. „Se vede cât de colo că ocrotitom mei şi-au făcut datoria cu vârf şi îndesat, săracii!” îşi zise Herdelea în vreme ce Lendvay perora cu foc şi cu gesturi largi.

De altfel toată afacerea n-a ţinut mai mult de o jumătate de ceas. Pe urmă preşedintele s-a sfătuit puţin cu magistratul din dreapta, s-a sculat în picioare şi, în numele regelui, a anunţat că Ion Pop-Glanetaşu este condamnat la o lună închisoare şi o sută coroane amendă, iar Zaharia Herdelea, învăţător în Pripas, la opt zile închisoare şi cincizeci coroane amendă. Herdelea a ascultat zâmbind mereu şi numai după ce şi-a auzit osânda s-a uitat împrejur parc-ar fi vrut să întrebe pe toţi: ce-i asta?

— Facem apel, nu-i aşa? Îi şopti avocatul.

— Negreşit… apel… fireşte, bâlbâi Herdelea cu aceeaşi nedumenre pe faţă.

În coridor însă, în mijlocul mulţimii zgomotoase, îl pridi deodată o slăbiciune grea. Trebui să se aşeze pe o bancă, lângă o femeie bătrână care plângea cu sughiţun. I se părea că toată lumea se clatină şi-i era frică să nu se prăbuşească tribunalul peste dânsul. Auzea însă foarte lămurit plânsetul femeii şi, pe când se întreba de ce-o fi plângând, auzi şi glasul lui Ion, care se ţinea după dânsul ca un câine, dar nu putea înţelege ce spune.

— Nu-i nimic… apel… desigur… ce nedreptate! Răspunse totuşi lui Ion, fără să-şi dea seama ce zice şi fără să-şi audă vocea.

Apoi se sculă anevoie, cutremurându-se şi agăţându-se de umărul ţăranului.

— Am isprăvit, Ioane… Hai să mergem! Murmură dânsul răguşit.

Atunci se pomeni iar cu avocatul Lendvay, care-i vorbi repede, prefăcându-se supărat şivrând să-l încurajeze:

— Nu fi deloc neliniştit, domnule Herdelea! Deloc! Fii sigur că la apel rămâi numai cu amenda. Bine c-a fost cum a fost. Îmi era frică de mai mult. Preşedintele ăsta e un ticălos fără suflet… Trebuie să te aştepţi însă că sentinţa, deşi neexecutorie, să fie comunicată autorităţii dumitale superioare, adică inspectorului. Asta înseamnă că vei fi suspendat din slujbă. Dar, fireşte, provizoriu. Până la judecarea apelului… Aşa că să n-ai nici o grijă, o să fie bine, căci numai sfârşitul contează totdeauna… De, ce să faci? Greutăţile pentru oameni sunt…

— Da, da… nimic… fără grijă… Suspendat! Bolborosi Herdelea, târându-şi picioarele de plumb spre ieşire.

În stradă surâdea trist soarele de toamnă. După gălăgia din coridoarele tribunalului, uliţa părea tăcută şi pustie, iar trăsurile rare parcă duceau morţi, numai morţi.

— Haidem acasă, Ioane! Suspendat! Vezi? Suspendat! Zise dânsul simţind deodată pe obraji două şiroaie fierbinţi, usturătoare. Lacrimile i se prelingeau prin mustaţa căruntă.

Un strop îi picură pe buzele uscate, înmuindu-le ca un balsam sărat.

Ion se uită încurcat la Herdelea. Voia să-i vorbească şi nu ştia ce. Se scărpina în cap, înjura, bodogănea neputincios.

— Suspendat... Suspendat... mormăia mereu învăţătorul şi cuvântul acesta răsuna atât de jalnic, că Ion, deşi nu-l înţelegea, încleştă pumnii şi ameninţă furios clădirea greoaie cu două etaje şi cu ferestre mici ca nişte ochi vicleni.

Capitolul IX.

SĂRUTAREA

— Nu le-ar ajuta Dumnezeu şi Maica Precista! Bată-i mânia şi urgia cerului, cum te-au batjocorit ei pe tine! Blestemă doamna Herdelea când află osânda.

— Vai de mine, ce-o să zică lumea că tata va şedea în temniţă ca şi Laurenţ din Bârgău! Cum să mai scot eu capul în lume. Doamne! Se văieta Ghighi, sigură că la serata din octombrie vor ocoli-o toţi dansatorii.

Învăţătorul încercase dintru întâi să se arate nepăsător şi să se fălească chiar că are să înveţe el pe domnii de la tribunal cum se împarte dreptatea... Dar sub zâmbetele lui silite, în privirea lui tristă, ca şi în toată înfăţişarea lui umilită şi îndurerată, se vedea o înfricoşare atât de stăpânitoare că însăşi doamna Herdelea, cât era de procletă la supărare, îl cruţă instinctiv, vărsându-şi focul numai asupra celor ce au judecat aşa de ticălos în Bistriţa.

— Te pomeneşti că mă mai suspendă şi din slujbă! Gemu Herdelea, dar abia a treia zi. Asta ar pune capac tuturor mârşăviilor!

— O s-ajungem pe drumuri, văd eu bine că acolo o s-ajungem, din pncina unui ţărănoi mişel căruia i-ai făcut numai bine! Izbucni mai revoltată dăscăliţa, împărţindu-şi de-acuma afunseniile între Ion şi ungurii de la tribunal.

Vestea condamnăm lui Herdelea s-a răspândit ca păcatul prin Armadia şi de-acolo mai departe prin toate satele

dimprejur. Mulţi îl compătimeau, dar mai mulţi spuneau în gura mare:

— Iată cum bate Dumnezeu pe renegaţi! V-aduceţi aminte cum a umblat contra lui Grofşoru, la alegeri? Acum uite răsplata ungurilor! Să-i fie de învăţătură!

Când îl văzură însă prin Armadia, adus puţin de spinare, cu părul mai alb, cu ochi blânzi şi sfioşi, căutând un locşor unde să muncească dacă s-ar întâmpla să fie suspendat, chiar şi Grofşoru îi strânse mâna iertător şi întrebându-i ce mai face Titu.

Herdelea nu mai nădăjduia acum nimic bun. Era sigur că va fi suspendat şi că nici de închisoare nu va scăpa. Se obişnui cu gândul acesta, cum se obişnuieşte omul cu orice durere în viaţă. Numai ceea ce va urma după acestea îl îngrozea şi-l gonea pe drumuri neîncetat întru dibuirea unui adăpost de vreme rea. În aşteptarea suspendării şi venind mereu acasă cu mâna goală, cu sufletul amărât de umilinţe, căuta să fie vesel şi încrezător; povestea cu amănunte cât de bine l-a primit cutare şi cutare, care i-a oferit tot sprijinul, şi cât e de sigur că toată nenorocirea aceasta e spre binele lui. Ceasuri întregi se sfătuia cu dăscăliţa cum ar fi mai potnvit să facă: să se mute în Armadia, să intre la cutare avocat sau în cutare birou, ori să rămână pe loc până i se va ridica suspendarea, ceea ce nu poate dăinui mai mult de două, maximum trei săptămâni sau, în cazul cel mai rău, o lună de zile. Dar pe când doamna Herdelea se însufleţea cu încredere, inima lui se zbătea ca o bucată de carne vie pe tocător, gândindu-se cum a bătut până acuma zadarnic la toate uşile.

Într-una din zilele acestea sosi pe neaşteptate Laura, singură, căci Pintea nu putea lipsi nici un ceas din Vireag, fiind tocmai vremea începem anului şcolar pe care voia să-l inaugureze cu mare pompă românească.

— M-am repezit pentru o săptămână… Îmi era dor de toţi! Zise Laura după ce schimbă cuvenitele îmbrăţişări şi lacrimi cu fiecare în parte.

Din primele ei cuvinte însă simţiră toţi că Laura nu mai este cea de odinioară. Mai era ea bună, blândă la vorbă, dar fără a mai fi pasionată de micile nevoi şi preocupări care cimentează şi învederează unirea familiei. Ştirea despre rezultatul procesului n-a mişcat-o atât de mult cât se temeau ei. Înainte ar fi jelit şi s-ar fi chinuit săptămâni în şir; acuma clipi doar din gene de câteva ori.

— Greu va fi dacă te va suspenda, tată… Eu ţi-am spus, adă-ţi aminte, de multe ori, să nu te tot amesteci în treburile altora şi să-ţi vezi mai bine de necazurile dumitale… Acuma, ce-o să se aleagă de casa asta, bunul Dumnezeu ştie! Zise ea cu un glas atât de rece încât Herdelea se simţi mai ruşinat ca în faţa unui străin şi nici nu-i mai răspunse.

De altfel ea începu îndată să vorbească de George, lăudându-l până în cer, de greutăţile lor, de planurile şi speranţele lor… Când îşi aduse iar aminte că-i în Pripas, la părinţii ei, căută pricină lui Herdelea pentru că n-a votat pe Grofşoru, spunând că şi George a aflat şi e supărat că socrul său e un renegat. Ba mai târziu, aprinzându-se mai rău de indignare, găsi că bine i-au făcut ungurii de l-au osândit şi c-aşa trebuie să păţească toţi renegaţii.

Herdelea avu o clipă de mânie, dar şi-o stăpâni repede. Aşa-s copin când cresc mari şi se înstrăinează. Parcă el n-a fost aşa? S-a dus la înmormântarea tatălui său, dar nu s-a deranjat niciodată să-l vadă cât a zăcut, şapte săptămâni. Şi doar era numai colea, al patrulea sat. Pe maică-sa, de câte ori vine pe aici, o cinsteşte cu rachiu dulce. Încolo parcă nici n-ar fi. Grijile şi dragostea le păstrează cu zgârcenie pentru căminul lui. Atunci ce să se mire că pe Laura n-o mai dor durerile lui? Asta-i viaţa. E tristă. Cine să-i schimbe rostul? Viaţa trece peste cei bătrâni, peste cei slabi. Viaţa e a celor tineri şi puternici. Egoismul e temelia vieţii.

Laura era însărcinată şi se lăuda că are sarcină grea. Strâmba mereu din nas, se văita că-i vine rău şi cerea poveţe doamnei Herdelea cum să se pregătească pentru

naştere… Ghighi se sfia în faţa ei şi-şi potolea anevoie avânturile zburdalnice.

— Mult te-ai schimbat, îi zise cu o foarte uşoară imputare în glas.

— Da, simt şi eu, răspunse Laura cu mândrie neascunsă. N-aş mai putea trăi acuma cum am trăit înainte. Mă şi mir cum am putut trăi aici, fără a cunoaşte pe George atâta vreme!

— Şi când te gândeşti că nici nu-l iubeai şi că tata şi mama aproape te băteau să nu-l respingi!

— Fiindcă aveam gărgăuni în cap şi-n inimă…

— Dar Aurel? Întrebă Ghighi deodată.

— Copilării de care râdem deseori cu George, zâmbi Laura. O, mult m-am schimbat, bine spuneai tu. Fata nici nu trăieşte până se mărită. De aceea trebuiesc stârpite fumurile din mintea fetelor… Altceva e viaţa! Adăugă ea cu o însufleţire subită, cu mâinile încrucişate pe pântecele ce i se rotunjea uşor sub halatul de lână, roşu şi cu broderii negre. Şi copilul, murmură apoi. Copilul! Parcă de-abia acuma am şi eu o ţintă în lume!

Se duse o singură dată în Armadia să vadă familia Filipoiu, naşii ei. Pe urmă, de-a treia zi, începu să se plictisească şi să-i fie dor de George. A cincea zi se cărăbăni, luând şi pe Ghighi, ca să fie alături de ea când îi va sosi ceasul. Ghighi umplu de plâns trei batiste la plecare. Laura însă nici nu lăcrimă.

Bătrânii răsuflară uşuraţi când au văzut-o dusă.

— Nu mai e a noastră, am pierdut-o! Zise Herdelea rămas singur cu baba lui.

— Aşa-s copiii cei răi şi nesimţitori, mormăi dăscăliţa, strivind între gene două lacrimi de amar.

În vatră sâsâiau lemnele verzi puse ca să ţină focul. De afară, pe geamurile ude, străbătea lumina cenuşie, ploioasă, aducând în casă priveliştea câmpului zgribulit şi pleşuvit, a satului oploşit sub pavăza bolbocirilor de fum albăstrui. Ceasornicul, agăţat în perete sub portretul

împăratului, ţăcănea aspru, aproape ameninţător. Herdelea, pe canapeaua veche, se uita gânditor pe fereastră, cu pipa stinsă în colţul gurii. Dăscăliţa, lângă cuptor, pe un scaun cu speteaza înaltă, cu braţele strânse pe piept, asculta dusă vâjâitul vântului de toamnă. Şi amândoi parcă auzeau cum trece vremea peste ei, fără a se putea împotrivi, cutremurându-se doar uneori ca şi când ar fi frig în odaie.

— Urâtă vreme! Şopti într-un târziu învăţătorul domol, înfricoşat parcă să nu deştepte sau să nu tulbure zgomotul surd şi neîndurat al unei maşini ce nu se opreşte niciodată.

Glasul lui însă păru doamnei Herdelea atât de dulce încât zâmbi. Locul negru al unui dinte pierdut acum doi ani o înfrumuseţa în ochii învăţătorului care-i răspunse tot cu un surâs blând, resemnat. Şi zâmbetele lor, unite, înveseliră îndată casa răspândind prin toate colţurile o căldură înviorătoare. Se pomeniră vorbind de lucruri vechi, uitate, din tinereţea lor. Prezentul, cu nevoile şi deşertăciunile lui, se topi ca un vis urât în vraja amintirilor… Herdelea se apropie de vatră, îşi dogorî mâinile la foc, mângâie obrajii zbârciţi ai femeii lui, o sărută uşor pe frunte şi zise oftând:

— Ei, băbucă, băbucă, tot noi bătrânii…

Un ciocănit aspru în uşă făcu pe Herdelea să sară fript, ca un îndrăgostit surprins de mama iubitei… În odaia plină de căldura trecutului intră, ca o vijelie care striveşte tot în cale, Ion Glanetaşu cu vestea c-a primit sentinţa.

Ion cerea mereu învăţătorului să-l îndrepte cum să facă să ia asupra lui cele opt zile de închisoare. El era împăcat şi nu-i păsa de condamnare. Se bucura chiar c-a scăpat de o grijă şi se va putea ţine numai de necazul lui cu Vasile Baciu. Fiindcă se fixase ziua înfăţişării lor la judecată, Ion începea să aibă visuri urâte: ba că s-a bătut cu socrul său şi a rămas dedesubt, ba că Grofşoru l-a părăsit şi a trecut de partea lui Vasile, ba că Ana a cerut despărţenia şi s-a mutat la tatăl ei, cu copil cu tot, lăsându-l pe el cu buzele umflate… Mai ales cel cu Ana i se înfipse în cap ca un şurub.

Iar când Herdelea îi spuse c-ar fi rău dacă Ana s-ar despărţi de dânsul, îşi schimbă purtarea faţă de ea, trecând deodată de la bătăi la mângâieri şi răsfăţuri, încât şi vecinii se întrebară: ce-o mai fi plănuind feciorul Glanetaşului?

Pe Ana însă dragostea lui n-o mai putea încălzi. Între dânşii parcă se ridicase un zid de piatră aşa de înalt că nici o mână omenească nu l-ar mai fi putut dărâma. Acuma era pătrunsă până în măduva oaselor că ea nu e decât o unealtă în mâinile bărbatului în care-şi pusese toată iubirea şi chiar viaţa.

Conştiinţa aceasta o făcea nepăsătoare. Trăia, dar fără nici o nădejde, privind viaţa ca o povară. Muncea din greu, neîncetat, ca o maşină stricată care se învârteşte singură, duduie şi se mistuie până ce într-o clipă neaşteptată se sfărâmă zgomotos. Era sfârşitul toamnei, cu lapoviţe friguroase, cu fulguiri de zăpadă din ce în ce mai dese. Zenobia pierdea vremea prin sat, pe la femei, bârfindu-şi nora ori pe alţi oameni de treabă. Glanetaşu îşi petrecea veacul pe la cârciumă, mai cu seamă de când a murit Avrum, căci ovreica îi dădea rachiu pe datorie. Ion, din pricina harţei lui cu Vasile Baciu, mai mult se găsea pe drumuri decât acasă. Astfel Ana rămânea mereu singură, cu copilaşul care era rău, şi cu Dumitru Moarcăş, care-i mai dădea câte o mână de ajutor şi se plângea că Paraschiva nu-l cheamă acasă şi că va pieri printre străini. Cu Dumitru se învoiau. Nu schimbau nici trei vorbe toată ziua. Bătrânul era ursuz, boscorodea singur, vrăjmăşea găinile şi le hâşâia de zeci de ori din tindă în ogradă. Iubea însă pătimaş copilul şi-l legăna şi-l giugiulea ca o doică. Ba de câteva ori cât p-aci să se bată cu Ana ca să-l lase să-l înfeşe dânsul. De altfel, de când se adăpostise în casa Glanetaşului, slăbise mai tare, tuşea şi mocnea ca un tăciune gata să se stingă.

Într-o zi însă Dumitru prinse atâta chef de taifas, că Ana nu mai ştia cum să se cotorosească de el.

— Ce-i, vâjule, de-ţi umblă gura ca o moară stricată? Îi zise nevasta în cele din urmă, scăldând copilaşul, ia seama că

nu-i a bine. Ţi-o fivenit ceasul morţii…

— Mi-o fivenit, de ce nu? Rânji bătrânul la picioarele albiei, gâdilând cu degetul tălpile copilului care gâgâia mulţumit, cu ochii închişi, în apa căldicică. Las să-mi vie că am trăit destul…

— Ia mai lasă-n pace copilul, moşule, şi dă-te la o parte că tot te stropesc!

Dumitru se aşează pe laviţă, tăcu şi apoi se porni să-i povestească din fir în păr păţania lui cu ţiganii, pe care-i plăcea mult s-o povestească oricui îl asculta. Ana nu-l lua în seamă, dar aceasta pe el nu-l împiedica să-i mai spuie şi alte întâmplări din viaţa lui, râzând copilăreşte, parcă, istorisind, s-ar fi reîntors aievea în tinereţea-i veselă şi fără griji.

După-amiază, cu toate împotrivirile Anei care se necăjea că o încurcă în casă de nu-şi poate vedea de treburi, îi trăsni prin cap să se radă. Atârnă o oglinjoară, pătată de muşte încă de azi-vară, de bumbul cercevelei de la fereastră, luă apă caldă într-un blid, îl puse binişor pe laviţă; agăţă cureaua de la cioareci în ţâţâna geamului şi petrecu prelung briciul ruginit, încercându-l în câteva rânduri pe nişte fire de păr smulse de după ureche. Pe urmă, cu săpunul ce-l întrebuinţa Ana la scalda copilului, îşi mângâie uşor barba şi începu să se frece aprig prin părul aspru şi rar ca ţepuşele… Şi toată vremea gura îi torăia verzi şi uscate cu atâta voioşie că mai târziu şi Ana se însenină şi, dând ţâţă copilului, întoarsă cu spatele spre el, se întinse la vorbă.

— Acu ce te mai razi şi dumneata, că doar eşti bătrân şi nu mai umbli după fete, îl întrerupse femeia cu milă.

— Eu nu mai umblu, dar după mine umblă una… una cu o coasă mai ascuţită ca briciul ăsta… Umblă şi umblă, şi numai un semn aşteaptă ca să facă hârş! Şi să mă ducă drept în faţa lui Dumnezeu, să mă judece cum şi ce am dres în lumea pământească, mormăi Dumitru puţin ciudat, ca un dascăl care citeşte la prohod.

— Şi nu ţi-e frică de moarte, moşule? Întrebă Ana întorcând faţa spre el.

— De ce să-mi fie frică, fata moşului? Omul trăieşte ca să moară. Şi cum trăieşte aşa moare. Dacă trăieşte rău, moartea-i bună şi blândă ca o sărutare de fată mare. Dacă trăieşte bine, ehehe, atunci şi moartea-i rea şi coasa nu taie şi te chinuieşte şi te suceşte mai dihai ca-n pântecele iadului…

— Avai, cum vorbeşti! Făcu nevasta aşezându-se pe marginea patuluişi legănând copilul adormit.

Seninătatea cu care vorbea Dumitru despre moarte o nedumerea. Sătul trebuie să fie de viaţă cine e atât de pregătit de moarte. Pe ea gândul morţii şi azi o mai spăimânta şi-i amintea pe Avrum, în şură, cu faţa-n sus, părăsit şi chinuit chiar după ce a trecut în lumea cealaltă.

— Te doare rău când mori? Întrebă ea iarăşi, cu ochii mari. Dumitru îşi clălbucea mereu barba. Acum se opri şi se uită lung la Ana.

— Nu ştiu, răspunse apoi ndicând din umeri. Poate că nu doare…

— Dar când te naşti, de ce suferi?

— Când te naşti? Da cine ştie dacă suferi? Apoi aşa nu ştie nici omul când moare. Numai Dumnezeu ştie! Murmură bătrânul sculându-se în picioare şi începând să-şi radă falca stângă încetinel, căci îi tremura tare mâna.

Ana rămăsese gânditoare, cu mâinile în poală. I se păreau atât de stranii şi totuşi atât de adevărate vorbele moşului, încât îi era ruşine că până azi de-abia l-a luat în seamă. În odaie nu se mai auzea decât hârjâitul briciului şi sâsâitul focului în vatră… În tindă porni deodată să cotcodăcească o găină mânioasă. Ana tresări, se gândi că are să se trezească copilul, apoi c-ar trebui să vadă câte ouă s-au adunat în cuibar, pe urmă c-ar fi bine să meargă să dea drumul găinii, căci uşa tinzii e închisă… Dar nu se mişcă din loc. Cu ochii pironiţi în spatele moşneagului, asculta scârţâitul briciului şi-i plăcea zgomotul acesta aşa de mult că îndată nu mai

auzi nici găina, nici vântul care zgâlţâia ferestrele, nici picurii de ploaie care priceau în geamuri.

Dumitru se întinse brusc din şale şi se întoarse spre ea cu faţa jumătate rasă, jumătate umflată de clăbuci albi.

— Anuţă, Anuţă… mor! Bâlbâi dânsul lăsându-se pe laviţă, cu briciul deschis ca o furcă în degetele dreptei şi cu un surâs blând în privire.

Femeia sări năucă în picioare, fără să înţeleagă bine.

— Lumânare… şopti mai încet moşneagul.

Gura îi rămase deschisă, neputându-şi sfârşi gândul. Ana îi văzu toţi dinţii de deasupra şi gingiile goale dedesubt, strânse parcă într-un râs nepăsător.

— Moşule… vai de mine! Bolborosi nevasta zăpăcită şi fulgerându-i prin minte: „Zice că moare şi parcă râde!”

Apoi deodată fugi afară, în ogradă, în ploaia bătută de vânt, lăsând uşile deschise larg şi frângându-şi mâinile se porni să ţipe desperată:

— Tulai! Sănţi! Tulai! Moare! Tulai!

Găina zbucni afară din tindă, cotcodăcind speriată, şi se repezi tocmai în vârful gunoiului din dosul casei… Floarea lui Macedon Cercetaşu, de peste drum, auzi ţipetele Anei şi veni îndată crezând ca iar a bătut-o Ion.

— Moare… moare badea Dumitru! Strigă Ana mai potolită puţin la apropierea unui suflet omenesc.

Găsiră pe Dumitru rece, rostogolit jos de pe laviţă. Mâna dreaptă cu briciul o ţinea în sus, parcă în clipa când a căzut s-a ferit să nu se taie. În ochii holbaţi, cu lumina îngheţată, rămăsese înscrisă o dorinţă mare, iar pe buzele întredeschise parcă mai flutura şoapta „lumânare”. Floarea se cutremură, se închină şi zise:

— Apnnde fuga o lumânare! Doamne fereşte! A murit ca un păgân, fără lumânare!

Până aprinse Ana o lumânărică de ceară, cealaltă se căzni să-l ridice pe laviţă. Nu izbuti.

— E greu ca bolovanul, Doamne iartă-mă! Murmură ea făcându-şi iar cruce.

Peste câteva chpe sosi şi soacra primarului, din vecini. Îi luară briciul din mâna înţepenită şi apoi, toate trei, îl aşezară pe laviţă, cu lumânarea aprinsă la căpătâi. Macedon Cercetaşu, picând mai târziu, se grăbi să radă obrazul pe care mortul nu mai apucase să şi-l radă singur.

Pe urmă încetul cu încetul casa se umplu de femei şi bărbaţi. Tocmai când se sfătuiau cu toţii cum să-l scalde şi să-l îmbrace, năvăli şi Paraschiva, o femeie c-o faţă ce parcă mereu râdea, deşi veşnic era mânioasă şi trântea şi răbufnea ca un voinic.

— Vasăzică-i adevărat c-a murit, ai? Zise ea înghesuin-du-se pnntre oameni. Nu degeaba i-am spus eu c-o să-l trăsnească Dumnezeu, nu, nu! Uite-l că s-a prăpădit ca cerşetorii, de încurcă lumea şi după moarte! Dar oare cum o să-l duc eu de-aici, păcatele mele!

În faţa mortului începu să bocească foarte jalnic, fără lacrimi, ca să arate lumii durerea ei mare. Boci astfel câteva minute, frecându-şi ochii cu pumnii până-i roşi, şi strâmbându-se ca o maimuţă indignată. Apoi, deodată, se opri, oftă cu poftă şiziseân gura mare:

— Vai de mine ce-am mai plâns! Uf! M-a apucat şi durerea de immă!

Şi pe urmă îndată păşi lângă mort şi-l căută prin buzunarele pieptarului de oaie. Găsi băşica de tutun de care atârna scobitoarea pentru luleaua ce se ascundea în celalt buzunar. Ridică pieptarul şi deschise chimirul, dar nu-şi putu vârî mâna. Îl descheie încet, puse şerparul pe masă şi, scormonindu-l bine, dădu peste un bilet de cinci zloţi, învelit într-o hârtie boţită. Răsturnă chimirul, îl întoarse pe dos şi, nemaidescoperind nimic, sări ţipând:

— Uitaţi-vă, oameni buni, cum şi-a bătut joc de mine care l-am strâns de pe drumuri şi l-am spălat şi l-am îngrijit ca pe-un om de omenie! Uitaţi-vă! Cinci zloţi! A vândut jidovului bunătatea de căsuţă, a băut bănişorii şi eu am rămas cu cinci zloţi pentru toată truda mea cea mare!

— Taci, lele Paraschivă, că-i păcat…

Paraschiva se aprinse şi mai avan şi, zărind pe Ana, se năpusti la ea:

— Să tac, ai? Să tac, că vouă ce vă pasă dacă i-aţi luat ce-a fost mai bun! Nu vă satură Dumnezeu, de râvniţi şi la sărăcia altora, dare-ar Dumnezeu să vă îngropaţi cu ce i-aţi luat!

Ana roşi şi nu putu răspunde, îndârjind mai rău pe Paraschiva, care răcni:

— Mi-aţi furat bănişorii, tâlharilor! Mi-aţi mâncat sudoarea bătrâneţii, nu v-ajute Maica Domnului şi…

Intră Ion, venind din Armadia, necăjit, căci Grofşoru îl gonise şi-i spusese să nu mai calce pe la dânsul până-n ziua procesului; pe drum aflase c-a murit Dumitru şi se supărase mai tare gândindu-se că va trebui să cheltuiască cu înmormântarea. Paraschiva deschise gura să-l ocărască şi pe dânsul…

— Ieşi afară, becisnică! Mârâi Ion scurt, apucând-o de spate şi repezind-o tocmai în uşă.

Paraschiva se opri şi în tindă, şi-n ogradă, şi-n uliţă, şi se răcori afurisindu-i în toate chipurile, dar în sfârşit se cărăbăni, înnodând bancnota în colţul năframei şi punând-o bine în sân, mulţumită totuşi c-a putut salva măcar atâta şi că i-a înjurat cum li se cuvine.

Ion înnegri de necaz aflând că Paraschiva a găsit cinci zloţi în chimirul mortului şi era mai să plesnească pe Ana c-a lăsat-o să-i şterpelească. Dar Ana nu se mai sinchisea de amemnţările lui. În urechile ei răsunau vorbele moşneagului şi-n ochi păstra numai înfăţişarea lui senină şi mulţumită din clipa morţii…

Iarna veni brusc ca o furtună. Tot pământul se albi într-o singură noapte. Pe urmă dădu un ger cumplit de pârâiau gardurile îngheţând, iar focul în vetre trosnea şi scuipa scântei. Zăpada cădea mereu, când în fulgi grei, leneşi, care întunecau văzduhul, când în bobiţe mărunte, aspre, vâltorite de viscole năprasnice.

Într-o zi, când ningea mai vrăjmaş, pe la prânzul cel mic, Vasile Baciu, îmbrăcat cu cojocul alb de oaie, cu căciula albă de miel înfundată până pe ochi, ieşi din casă, hotărât să sfârşească cu Ion. În viaţa lui, deşi era om aproape de cincizeci de ani, n-a umblat pe la judecăţi; ş-acuma poimâine are înfăţişare cu ginere-său. S-a ţinut, s-a împotrivit, că doar-doar îl va înmuia. Cu cât se apropia însă sorocul, cu atât frica-i se încuiba în inimă. S-ajungă el la bătrâneţe să-l mănânce procesele şi avocaţii! I se părea o ruşine nesuferită. Numai derbedeii bat drumurile judecătonilor. Mai bine să-şi dea şi sufletul din oase decât să mai meargă aşa înainte.

Se opri la poarta Glanetaşului şi, oftând o dată greu, strigă:

— Măi Ioane! Ioaneeee! Acasă eşti?

Nu-i răspunse nimeni. De sub acoperişul de paie care gemea de povara zăpezii de două palme, de sub streşinile tivite cu ţurţuri sclipiton de gheaţă şi prin crăpăturile uşii închise răbufnea un fum vânăt ce se împrăştia îndată în şuierele viscolului. Trecu un răstimp bun. Apoi în uşa tinzii se ivi Ion, în capul gol, întrebând:

— Cine-i?

— Eu, eu, făcu repede Vasile, la hai cu mine, Ioane, până-n Jidoviţa! Adăugă pe urmă, după o scurtă şovăire, cu un glas parcă vorbele îl înecau.

Ion stătu câteva clipe nedumerit.

— Da ce-i cu Jidoviţa? Grăi dânsul, pnvindu-l bănuitor.

— Vii ori nu vii? Se răsti atunci Baciu peltic din pricina mustăţilor îngheţate. Că n-am vreme acum să mă sfădesc cu tine…

— Bine, socrule, stai că viu! Răspunse Ion dispărând un minut, în vreme ce bătrânul se înţepeni în mijlocul drumului, rezemat în băţul ce nici nu se vedea de sub cojoc.

— Hai că-s gata! Murmură ginerele revenind cu sumanul între umeri.

— Hai!

Se măsurară o clipă cu priviri duşmănoase. Apoi porniră vajnic ca doi oameni care se duc într-o bătălie pe viaţă şi pe moarte. Ninsoarea aspră îi plesnea peste obraji, îi înţepa în ochi, iar vântul le sâsâia în urechi, ameninţător. Mergeau alături, cu paşi întinşi, pândindu-se cu coada ochiului parcă s-ar fi temut unul de altul. Zăpada scrâşnea sub opincile lor. Hotarul întreg era alb ca un giulgiu curat; numai ici-colo câte-un pom pădureţ înnegrit de frig îşi frângea trupul cerând ajutor… Cişmeaua Mortului se făcuse o încolăcitură de gheaţă peste care o vinişoară verzuie de apă se prelingea totuşi înfruntând gerul. Pădurea Domnească, gâtuită de omăt, cu copacii desfrunziţi, goi şi subţiri, plângea şi gemea, implorând parcă mila celor doi bărbaţi ce mergeau suflând greu, tăcuţi, cu feţele năpădite de promoroacă.

Ion ghicise că socrul său caută o învoială şi se gândea mereu să nu-l biruie cu vreun nou vicleşug. Ar fi vrut să-l descoase, dar îngrijorarea nu-i dădea răgaz să găsească cuvintele potrivite… Apoi Vasile Baciu tăcea şi uneori mormăia ca un urs scormonit din somn. Acum îi părea rău că s-a pornit să-şi dea averea de bunăvoie şi, apropiindu-se de Jidoviţa, îl bătea gândul tot mai stăruitor să se întoarcă acasă şi să lase să hotărască judecata. Vântul sufla din faţă şi-l zgâlţâia parcă înadins şi-l îndemna să-şi ia seama până mai e vreme.

Sosiră la ultima cotitură de drum. Se iveau copenşunle încărcate de zăpadă şi mai ales casa cea dintâi pe mâna dreaptă, înaltă, cu ferestre mari, cu pereţii galbeni. Era casa notarului şi cancelaria comunală. Vasile Baciu simţi o strângere cruntă în inimă şi se opri brusc. Din hornul înalt,

subţire, se ridica un nour de fum gros şi negricios pe care nici viscolul nu-l putea împrăştia, ci trebuia să-l învârtească mai întâi şi apoi să-l trântească, uluit, pe coasta de mesteacăni ce pornea piezişe chiar din spatele casei. Vasile suflă pe nări, se uită furiş după Ion care-l întrecuse cu vreo doi paşi, fără să bage de seamă că s-a oprit, şi apoi porni iar înainte bombănind furios.

Când să intre în Jidoviţa, ginerele întrebă cu glas foarte răguşit:

— Da unde ne ducem, socrule?

Vasile Baciu mai făcu câţiva paşi, fără a-i răspunde, şi pe urmă cârni în curtea cancelariei, urmat de Ion. Urcară scările de piatră scuturându-şi opincile. În coridorul larg vântul adunase un noian de omăt. La uşa cu geam Vasile se opri. Vru să ridice mâna să apese clanţa şi parcă mâna-i era moartă ori clanţa aprinsă. Îşi scoase căciula şi o bătu de genunchi. Se linişti şi deschise totuşi.

Intrară în biroul practicantului, care servea şi drept cancelarie pentru ţărani; în odaia notarului nu se primeau decât domnii şi fruntaşii satelor ce ţineau de circumscripţie.

Rămaseră amândoi lângă uşă, scuturându-se întruna de zăpadă. În birou era numai practicantul Hornstein, încovoiat peste un registru în care scria cu o gravitate solemnă şi cu obişnuita-i tremurare din cap, şi straja din Sărăcuţa, lângă soba de teracotă, încălzindu-se când în spate, când în faţă.

— Trebuia să vă scuturaţi afară, nu să umpleţi cancelaria de omăt! Mormăi practicantul într-un târziu, strâmbând mândru din nas şi fără a ridica ochii din registru.

Vasile Baciu vru să vorbească, dar nu ştia cum să înceapă, încurcat mai rău de dojana funcţionarului. Tăceau toţi. Se auzea scârţâitul chinuit al peniţei practicantului şi bâzâitul unei muşte mari, trezită din somnu-i de iarnă, care zbura speriată de pe un perete pe altul, negăsindu-şi locul.

— Ce poftiţi? Vorbi Hornstein după o pauză lungă, mângâind cu tamponul şi privind cu admiraţie ceea ce

scrisese. Pe urmă întoarse pagina cu băgare de seamă şi o netezi cu palma. Capul îi tremura mereu, buza de jos, mai groasă şi scoasă în afară, se subţia o clipă, muşcată de nişte dinţi foarte albi, în vreme ce, după ureche, tocul ameninţa întocmai ca o suliţă gata să străpungă. Iute, iute, că eu n-am vreme să aştept până deseară! Trebuia să vă socotiţi de afară ce vreţi, îi grăbi practicantul, luând tocul de la ureche şi potrivindu-l între degete.

— Domnul notar nu-i acasă? Întrebă Vasile cu o licărire de nădejde că poate lipseşte notarul şi astfel nu va mai da nimic.

— Domnul notar are de lucru… Puteţi să-mi spuneţi şi mie ce vreţi, zise Hornstein, jignit că ţăranii mai întreabă de notar, deşi îl văd aci pe dânsul care cunoaşte lucrările de birou tot aşa de bine ca şi Stoessel.

Se făcu iar tăcere. Vasile Baciu se muta de pe un picior pe celalt, muncit de gândul să iasă afară, să lase toate baltă, întâmplă-se ce s-o întâmpla. Totuşi zise pe urmă:

— Am face un contract, domnişorule… aşa… un contract…

— Bine. Stai jos! Pufni practicantul supărat. Du-te, măi strajă, cheamă pe domnul! Spune-i că-i un contract! Auzi?

Se aşezară pe o bancă, unul lângă altul. Şi amândoi se uitau gânditori la Hornstein, a cărui peniţă scârţâia parcă mai aspru, pe când musca bâzâia acuma mulţumită, lipită pe soba caldă, ca o pată de cerneală pe o coală ministerială.

— Ce contract vrei, Vasile? Zise notarul intrând repede, cu pălăria moale pe ceafă, frecându-şi mâinile şi trecând drept la sobă, să se încălzească. Iar vrei să mai dai ceva ginerelui? Adăugă apoi cu un zâmbet, văzând şi pe Ion.

Stoessel era un bărbat de vreo treizeci şi cinci de ani, cu ochii mici, negri şi vioi, care se învârteau şireţi în orbite, cu nasul gros şi cu urechi mari. Avea totdeauna o vorbă bună sau o glumă pe buze şi de aceea ţăranii îl iubeau, măcar că era ovrei.

Vasile şi Ion se sculară în picioare. Zâmbetul notarului alungase parcă deodată toată mohoreala din inima lui

Vasile. Vorbi deschis, cu faţa înseninată, ca şi când ar fi fost vorba de un bilet de vite:

— Apoi ce să facem, domnule notar? Trebuie să ne învoim, c-aşa-s vremurile… Ce să mai cheltuim cu judecăţi, cu drumuri…

— Da, da, prea bine, aprobă Stoessel scoţând pălăria şi aşezându-se pe un scaun în faţa practicantului care scria netulburat.

— Amu eu am îmbătrânit şi cine ştie câte zile m-a mai ţine Dumnezeu… Am muncit destul şi m-am trudit. Amu-i rândul tineretului… Noi am isprăvit cu lumea… Nu zic bine?

— Bine, bine!

— Aşa că m-am gândit să le mai dau şi ce mi-a rămas, să ştiu cel puţin că am dat tot şi nu mai am nici o grijă, sfârşi Vasile cu un surâs trist, pnvind drept în ochii notarului.

— Am înţeles… Şi câte locuri sunt?

— Apoi opt ar mai fi, domnule notar! Interveni brusc Ion. E porumbiştea cea mare din Lunci, apoi patru delnicioare cu ovăz în Zăhată şi apoi trei holde de primăvară în hotarul Săscuţii… Dar mai e şi casa, şi…

— Iacă, dânsul le ştie mai bine ca mine, zise bătrânul cu acelaşi zâmbet trist, dar cu glasul mai aspru.

— Dar tu din ce-o să trăieşti? Întrebă notarul scobindu-se în dinţi cu unghia lungă şi îngnjită de la degetul cel mic.

— Oi trăi şi eu cum a vrea Dumnezeu, murmură Vasile coborând ochii în pământ.

— Asta-i ceva problematic… Opreşte-ţi şi tu barem folosinţa până la moarte… Ce-i în mână nu-i minciună! Zise Stoessel acuma serios.

— Apoi doar nici noi nu suntem păgâni, domnule notar, sări Ion, dar, întâlnind ochii batjocoritori ai notarului, se opri scurt parcă i-ar fi retezat glasul c-un fir de aţă.

— Tot, tot… să se isprăvească! Zise iar Vasile înăbuşit. Stoessel ceru practicantului formularele trebuincioase, puse pe Ion să iscălească pentru el şi pentru Ana, iar Vasile, neştiind carte, apăsă cu degetul pe cruce.

— De bunăvoie, Vasile? Mai întrebă notarul însemnând într-un carnet.

— De bunăvoie, vezi bine că de bunăvoie! Zise Baciu înfuriat deodată şi de-abia stăpânindu-se.

— Aşa… Peste câteva zile e gata, încheie Stoessel frecându-şi mâinile. Apoi, bătând pe Vasile pe umăr, adăugă glumeţ: Şi uite-aşa, ai venit aci om bogat şi acuma pleci cerşetor! Haha…

Amândoi ţăranii se întunecară. Gluma notarului îi izbi drept în inimă. Ieşiră şi se abătură la cârciuma Zimălei. Mai ales Vasile simţea o sete usturătoare care-i răscolea sângele… Cârciuma era goală, căci afară viforniţa fierbea mai mânioasă. Băură un răstimp tăcuţi. Ion apoi, văzându-l tot nepotolit, începu să-i spuie să n-aibă nici o grijă că vor trăi împreună ca în rai. Vasile ascultă multă vreme, iscodindu-l însă neîncetat. În ochii ginerelui biruinţa strălucea atât de aţâţătoare că, în curând, Vasile o simţi pătrunzându-i în creieri şi clătinându-i temeliile.

— Tâlharule, tâlharule, m-ai lăsat pe drumuri! Izbucni deodată Vasile Baciu, otrăvit de furie, şi-şi înfipse mâinile în gâtul ginerelui.

Ion, liniştit, parcă ar fi aşteptat de mult atacul, se smulse din strânsoarea bătrânului, ş-apoi îi trânti numai un pumn în piept, dar atât de zdravăn că îl doborî de pe scaun.

— Mi-ai furat pământul, hoţule! M-ai omorât, hoţule! Urlă Vasile furios şi neputincios, tăvălindu-se pe podelele murdare.

Înfierbântat de mulţumire, Ion plăti şi plecă acasă prin viscol, nepăsător. Bătrânul însă se aşează la băutură, amărât de moarte, povesti Zimălei ce a păţit cu tâlharul şi sfârşi jalnic:

— Am rămas cerşetor…

Fiindcă suspendarea întârzia, în sufletul lui Herdelea se furişă încetul cu încetul iar o rază de încredere. Optimismul omului nu e în stare să-l stârpească nici o cruzime a vieţii. Se gândea că desigur subinspectorul Horvat, primind

înştiinţarea tribunalului, şi-a adus aminte de serviciile patriotice ale lui şi a pus la dosar chestia suspendării până la pronunţarea apelului care îl va spăla de orice vină.

Cu atât mai mare îi fu mirarea şi durerea când pe la sfârşitul lui noiembrie i se aduse înştiinţarea oficială că, în urma deciziunii tribunalului, este suspendat din serviciu pe timp nelimitat şi că domnul Nicolae Zăgreanu îl va înlocui cu începere de la întâi decembrie.

— Ei, nu-i nimic… Parcă nu mă aşteptam? Zise Herdelea îngălbenit şitremurând. Eram doar sigur… Mă mir c-a întârziat atâta…

Dăscăliţa plânse amarnic. Ea avea presimţirea că au să moară de foame acum la bătrâneţe. Se mângâia numai că nu sunt acasă copiii, care desigur s-ar topi de ruşine. Herdelea, ca s-o liniştească, minţi că chiar mâine, dacă vrea, poate să ia o slujbă la un avocat sau oriunde. Apoi se răcoriră ocărând pe Zăgreanu, parcă numai el ar fi pricina nenorocirii lor. Îl cunoşteau. Era băiatul unui ţăran cărăuş din Armadia, absolvent al şcolii normale de stat din Deva. Îl lăuda toată lumea, căci avusese bursă de la stat şi ieşise totdeauna întâiul în clasă. Se zicea că-l protejează mult subinspectorul, căruia i-a fost recomandat special de către directorul şcolii normale şi care i-a făgăduit să-l propună ministerului în cel dintâi loc vacant, deoarece tânărul nu voia să se înstrăineze din judeţul lui. Îl cunoşteau şi fetele. Încercase chiar să facă curte Ghighiţei şi-i trimisese de la Deva câteva ilustrate.

A doua zi Herdelea se repezi în Armadia să caute neapărat o slujbă. Seara se întoarse acasă vesel, cu un teanc de hârtii la subsuoară, îi dăduse Stoessel să-i facă nişte contracte rămase în u rmă.

— Vezi, babă, că nu ne lasă Dumnezeu? Strigă învăţătorul însufleţit. Foarte de treabă notarul… El singur mi-a oferit când a văzut c-am fost suspendat… Ş-apoi să mai zică lumea că ovreii nu-s oameni de inimă! Dintr-atâţia români gânditu-s-a vreunul la mine?

La întâi decembne, dimineaţa, Zăgreanu bătu la uşă. Venise să-şi ia şcoala în primire. Doamna Herdelea îl măsură cu o privire atât de dojenitoare că tânărul se încurcă, îşi ceru mii de scuze că el nu-i de vină şi-i pare foarte rău, dar… Era de-abia de douăzeci şi doi de ani, subţirel, cu obrajii de fată, puţin palizi, cu ochii albaştri sfioşi şi cu o frunte deschisă, cuminte… Nu-l pofti nimeni să şadă. Tocmai fiindcă părea simpatic, dăscăliţa îl urî mai mult, zicându-şi că, după ce a scos pe Herdelea din pâine, acuma se mai şi preface… Herdelea, ca un coleg mai bătrân, încercă să glumească cu dânsul, deşi în suflet era zdrobit. Numai de clipa când va trebui să se despartă de şcoală i-a fost frică. Şi iată c-a sosit şi chpa aceea.

Porniră împreună spre şcoală. De ce se apropiau, de aceea Herdelea părea mai vesel şi de aceea inima lui gemea mai sfâşiată. Spunea râzând cât se bucura că mai scapă puţin de povara şcolii, după ce şi-a tocit plămânii treizeci şi atâţia de ani cu atâtea sute de copii nebunatici, şi în gând îşi zicea că nici o meserie nu-i mai frumoasă pe pământ ca aceea de-a desţeleni mintea tinerelor vlăstare omeneşti.

Când intrară în şcoală, gălăgia zburdalnică amuţi şi copiii săriră în picioare. Herdelea îi cuprinse pe toţi şaizeci într-o privire duioasă, parcă toţi ar fi fost trup din trupul lui. Apoi, într-o tăcere întreruptă doar de câte-o şoaptă speriată sau de vreun râs înfundat, Herdelea predete tânărului cheia dulapului cu biblioteca şi arhiva şcolii. Şi în vreme ce Zăgreanu răsfoi prin condici, bătrânul, cu inima strânsă, îşi mai aruncă ochii la copiii nedumeriţi, la pereţii împodobiţi cu tabele colorate, la băncile murdare şi crestate de mâinile ştrengarilor care au trecut prin ele, la maşina de socotit, până şi la ulcica albastră de băut apă, aşezată pe cofiţa cu capac în dosul tablei de scris… Îşi petrecu mâna prin păru-i argintiu. Trebui să facă sforţări să nu-l podidească lacrimile… Pe urmă îşi luă pălăria şi dădu mâna cu Zăgreanu care strigă sever, pe ungureşte:

— Sculaţi!

Mergând spre uşă nu mai avu puterea să se uite la copii. Zăgreanu îl însoţi în capul gol până afară… Herdelea rămase singur în curtea şcolii. Auzi zgomotul şederii elevilor. În uliţă se opri iar, cu ochii la harabaia cea lungă şi albă pe care a crezut-o a lui şi în care a lăsat mai mult de cincisprezece ani din viaţa lui… Glasul ascuţit, poruncitor al noului învăţător răsuna acuma într-însa, ştergând urmele străduinţelor lui… Nu se mai putu stăpâni. Lacrimile îi ardeau obrajii.

Câteva zile parcă avu o piatră pe suflet. Mai cu seamă dimineaţa, când clopotul chema copiii la şcoală, îl cuprindea un dor chinuitor. Stătea în fereastră, cu privirea spre locul unde era şcoala, şi i se părea că aude sosind copiii veseli, gălăgioşi, şi-i vede bătându-se cu cocoloşi de zăpadă, cu obrajii îmbujoraţi… Apoi deodată se cutremura. Pe urmă trecea grăbit Zăgreanu, cu pălăria pe ochi, venind din Armadia, de-acasă, cu un pacheţel în mână, merindea pentru dejun. Tânărul învăţător se uita foarte atent la casa bătrânilor, să-i salute respectuos dacă ar zări pe cineva. Herdelea însă se retrăgea repede înapoi din fereastră, se plimba prin odaie abătut şi posomorât.

Începu să bată iar drumurile Armadiei, fără multă speranţă, în căutarea unei slujbe, numai ca să liniştească pe doamna Herdelea care nu înceta cu presimţirile ei sinistre. Când se zbătea mai greu, veni Ion, în după-amiaza zilei în care fusese cu Vasile în Jidoviţa.

— De-amu pot sta la gherlă ş-un an, necum o lună! Zise dânsul atât de vesel cum nu se mai pomenise de aproape doi anide zile.

Voia să oprească procesul cu socrul său şi îndeosebi să nu mai plătească nimic lui Grofşoru. Herdelea îl lămuri că trebuie să meargă la judecătorie să declare că s-au împăcat. Pentru atâta lucru n-are nevoie de avocat. De altfel Grofşoru poate să-i ierte ceva din preţ, dar să se ducă negreşit să-l roage şi să-i spună să nu se mai obosească la înfăţişare.

— Ştii ce, naşule? Hai şi dumneata cu mine, barem să facem isprava întreagă! Strigă Ion mai bucuros.

Herdelea se uită lung la ţăranul care l-a târât în atâtea buclucuri. Propunerea îl minuna. Adică să meargă la Grofşoru, tocmai el care l-a vrăjmăşit în alegeri, el care ar putea zice că l-a trântit, din pricina căruia azi nu e deputat! Iacă, la asta nu s-a gândit nici o clipă. Îl saluta pe Grofşoru, ca şi înainte, şi Grofşoru îi răspundea, dar atât. Adevărat că i-a dat mâna o dată, după nenorocirea lui de la tribunal; aceasta însă n-a schimbat întru nimic legăturile dintre dânşii. În Armadia sunt patru avocaţi; la trei a umblat şi a cerut un locşor de scriitor, fireşte zadarnic; la al patrulea nici n-a îndrăznit să viseze, căci era Grofşoru… Şi cu toate acestea, Ion are dreptate, de ce nu s-ar duce? Cu parul n-are să-i dea în cap.

— Dacă-mi plăteşti cinci zloţi, merg, finule, cum să nu merg, răspunse Herdelea hotărât.

— Plătesc, naşule, că mai voios îţi dau dumitale cinci, decât să-i dau lui de pomană cincizeci! Făcu Ion bătând palma.

Victor Grofşoru era om deştept şi şiret ca toţi politicienii între care râvnea să ajungă. Văzând pe Herdelea în sala de aşteptare, stătu două clipe pe gânduri şi apoi merse spre el cu mâna întinsă:

— A, adversarul meu! Ei, bine-ai venit! Degeaba, tot al meu eşti dumneata, oricât m-ai combătut odinioară! Dar ce-are a face politica! S-o dăm încolo… Ia spune-mi mai bine ce vânt te-aduce? Adică, vino-n birou! Te rog! Să stăm de vorbă două minute…

Îl luă de braţ şi-l duse în cabinetul său, mobilat luxos, ca să facă impresie clienţilor. Îl aşează într-un fotoliu englezesc, îi oferi o ţigară… Herdelea era atât de zăpăcit că puse ţigara cu focul în gură.

— Te ascult! Zise Grofşoru zâmbind mulţumit de încurcătura învăţătorului. Spune-mi tot ce te doare şi te asigur că am să fac tot ce se poate.

Grofşoru, ţintind să-şi sporească din vreme simpatiile în vederea viitoarelor alegeri, era într-adevăr hotărât să mulţumească pe Herdelea când i se va prilejui. Astfel câştiga un partizan şi în acelaşi timp se ridica în ochii întregului ţinut... Cum să nu se aleagă deputat acela care întinde o mână de ajutor chiar şi adversarului de ieri?

Deşi uluit, Herdelea se gândi deodată că, deoarece Grofşoru se arată atât de binevoitor, ar fi mai bine să-şi dezvăluie necazurile lui şi să dea dracului pe Ion. Dar nu îndrăzni şi spuse avocatului c-a venit pentru finul său. Grofşoru, spre a-i dovedi bunele sentimente, declară îndată că renunţă la jumătate din onoranul cuvenit, adăugând însă de mai multe ori, foarte prieteneşte: „Numai în hatârul dumitale, numai pentru că mi-o ceri dumneata”.

Herdelea bâlbâi mulţumit şi se sculă. Iar se gândi să vorbească şi de necazul lui şi iar i se înăbuşi în gât rugăciunea. Stătea umil şi abătut, nevrând să plece până nu va încerca şi totuşi nesimţind nici un fel de curaj în immă. Atunci Grofşoru îi zise deodată:

— Am auzit ce pătimeşti cu ungurii dumitale... Foarte trist... foarte, foarte trist... Nu-ţi închipui cât te compătimesc...

Învăţătorul se uită înspăimântat la dânsul, parc-ar fi vrut să-i ceară iertare.

— Trebuia să vii la mine cu procesul! Eu te scăpam... Rău ai făcut că m-ai ocolit...

Grofşoru tăcu, aşteptând să-l roage, ca astfel să aibă prilejul de-a fi mărinimos. Herdelea înţelegea bine, se căznea şi totuşi nu putea scoate nici o vorbă.

— Ai s-o duci greu fără leafă, reluă Grofşoru după o pauză. O, îmi închipuiesc... foarte greu...

Iar mai aşteptă şi, neprimind nici un răspuns, urmă brusc:

— Eu din parte-mi sunt gata să te ajut... N-am nimic împotriva dumitale, căci eu nu-s răzbunător... şi-apoi, mai ales, suntem români, aşa-i? Dacă vrei, îţi pot oferi un loc de scriitor în cancelaria mea... Ştiu că eşti priceput în lucrările

de birou… De la Anul Nou, de pildă, cu plăcere… În privinţa salariului cred că o să ne învoim… ştiu că ai greutăţi şi…

— Domnule Grofşoru… eu… nu… acuma… Iartă-mă! Iartă-mă! Murmură deodată Herdelea cu ochii plini de lacrimi. Iartă-mă! Nu-s vrednic…

Se clătină pe picioare. Faţa-i era înseninată de bucurie. Nu îndrăznea însă să clipească din ochi de frică să nu-i curgă lacrimile pe obraji.

Grofşoru simţi toată emoţia acestui suflet muncit şi bun, şi fu cuprins de compătimire adevărată. Îi apucă mâna dreaptă şi i-o strânse călduros cu amândouă mâimle. Apoi îl bătu frăţeşte pe umăr, şoptindu-i înduioşat:

— Curaj! Curaj! Românul nu piere!

Până-n Pripas, Herdelea alergă mai mult decât merse, ca s-ajungă mai repede, să spună „babei” lui vestea cea bună. Şi pe drum vorbi lui Ion numai despre Grofşoru cu atâta însufleţire parc-ar fi vorbit despre Dumnezeu.

— Nu există în toată Europa alt om ca Grofşoru, auzi tu, Ioane? Îi striga după fiecare replică.

Doamna Herdelea îl puse să-i povestească de cinci ori din fir în păr, tot, tot: ce i-a vorbit, cum i-a făgăduit, cum era îmbrăcat… Apoi plânse cu hohot de bucurie şi numaidecât zise o rugăciune specială, pe care şi-o mai amintea din copilărie, pentru oamenii binefăcători, implorând fierbinte pe Atotputernicul să-i hărăzească lui Grofşoru sănătate, noroc şi îndeplinirea tuturor dorinţelor.

— Şi tocmai pe omul ăsta I-am combătut eu la alegeri, de dragul unor unguri blestemaţi! Îmi vine să mă izbesc cu capul de toţi pereţii! Se văieta învăţătorul, ros de remuşcări.

— Mare prost ai fost, bărbate, aşa este! Zise dăscăliţa ştergându-şi gura cu dosul mâinii. N-ai vrut tu să mă asculţi pe mine… Dar Dumnezeu a auzit rugăciunile mele şi nu ne-a lăsat…

Viaţa i se părea un vis lui Titu în Luşca de când se apropiase de Virginia Gherman. Cu nimeni nu se înţelesese

încă atât de bine, nici cu prietenii din Armadia, nici chiar cu surorile lui, cum se înţelegea cu învăţătoarea aceasta deşteaptă şi încântătoare. Fata notarului Cântăreanu îl plictisea fiindcă era geloasă, dovedind astfel că nu e în stare să aprecieze o legătură ideală dintre două suflete cinstite.

Pe la începutul toamnei, într-un amurg, alergând însufleţit la Virginia, Titu găsi în casă pe plutonierul de jandarmi. Rămase uimit. Ce caută plutonierul ungur la o româncă atât de mândră? Şeful postului de jandarmi încercase din prima zi să se împrietenească cu dânsul, dar el se ferise ca de foc. Prietenia cu un jandarm ungur i se părea cea mai mare ruşine… Ş-acuma iată-l la Virginia Gherman, la tovarăşa lui de visuri, la fiinţa care-i împărtăşeşte năzuinţele! Învăţătoarea roşi şi zise ungureşte:

— Nu vă cunoaşteţi?

— Ba foarte bine, răspunse ungurul întinzând mâna lui Titu. Plutonierul însă mai stătu doar câteva minute şi apoi plecă, sărutând degetele, foarte reverenţios, Virginiei Gherman. Titu, care nici nu deschisese gura, izbucni îndată ce se închise uşa:

— Dumneata… primeşti în casă pe călăul nostru?

— E un om cumsecade… De ce exagerezi? Fiindcă-i ungur? Răspunse învăţătoarea atinsă.

— Dumneata… vorbeşti aşa?

— Fugi că eşti ndicol! Se indignă Virginia. Visurile noastre sunt una, iar oamenii sunt alta. Cunoaşte toată lumea sentimentele mele, dar asta nu înseamnă să nu văd realitatea…

Titu făcu o încercare timidă de a-i lămuri că nepotrivirea dintre sentimentele şi faptele omului e o crimă faţă de ideal, dar trebui să se dea bătut repede. Învăţătoarea cădea din ce în ce mai jos în sufletul lui. „O decepţie mai mult! Îşi zise dânsul întorcându-se acasă ca un soldat învins într-o bătălie hotărâtoare. Se pare că viaţa toată e un şir lung de neîntrerupte deziluzii, o luptă crâncenă între vis şi realitate!”

Domnişoara Eugenia, văzându-l indispus şi aflând pricina, îi spuse râzând ironic:

— Dumneata eşti atât de îndrăgostit de Virginia, că trebuie să fii singurul om în sat care nu ştie că plutonierul îi face curte, şi încă dinaintea dumitale…

Toată noaptea o petrecu pe gânduri, cu ochii deschişi, căutând să-şi lămurească sufletul. Îşi zicea îngrozit că, dacă ar iubi-o, dacă ar fi adevărat ce crede fata notarului şi ce cred poate şi alţii, atunci s-ar fi lăfăit atâtea luni într-o minciună respingătoare, murdărindu-şi până şi visurile lui… Atunci poate că nici visurile lui însuşi nu sunt sincere, sau nu sunt mai sincere ca ale învăţătoarei care le potriveşte prea lesne cu prietenia ungurului? Durerea ce o simţea i se părea izvorâtă din gelozie, ca şi odinioară când, din pricina Rozei Lang, a crezut că s-a dărâmat lumea… Şi totuşi, cum s-o fi iubit dacă niciodată n-a dorit aievea nici măcar s-o îmbrăţişeze? Ori poate tocmai aici e greşeala? El îi vorbea de năzuinţele neamului, pe când ea râvnea iubire… Da, da! Şi deodată văzu cât a fost de nepriceput. El n-a iubit-o, dar ea l-a iubit. Şi, fiindcă el umbla prin stele, ea s-a întâlnit cu ungurul pe pământ.

Se potoli chiar de a doua zi. Se întâlni cu Virginia Gherman şi roşi ca un vinovat. Ar fi vrut să-i spună o vorbă drăgălaşă, dar nu izbuti, ca şi când ar fi rupt firul ce-i lega împreună. Era o străină pentru dânsul şi nici barem nu-i părea rău. „Uite dovada că n-am iubit-o şi n-am fost mincinos faţă de mine însumi!” se gândi dânsul mulţumit.

Apoi vârtejul vieţii îl smulse brusc şi pe el din lumea închipuinlor şi-l zvârli în mijlocul realităţii. Într-o dimineaţă, intrând în cancelarie, o găsi plină de ţărani furioşi care înconjurau pe vreo zece saşi din Păuniş şi-i înjurau din răsputeri… În uliţă o cireadă de boi graşi parcă aşteptau un verdict… În câteva cuvinte primarul îi povesti ce s-a întâmplat. Luşcanii sunt în conflict cu saşii din Păuniş din pricina imaşului. De cincizecide ani se judecă şi tot n-au ajuns la o hotărâre definitivă. Astă-primăvară păunişenii au

dobândit o sentinţă în favoarea lor, dar luşcanii au atacat-o că ei au folosinţa imaşului din moşi-strămoşi… Acuma saşii au intrat cu boii în imaşul buclucaş, c-ar fi al lor. Luşcanii au adus în sat toată cireada şi vor să amendeze pe saşi pentru că au pătruns pe moşia lor… Titu, întrebat, spuse că dreptatea e de partea românilor şi astfel saşii, după o ciorovăială înverşunată de două ceasuri, plecară bodogănind şi ameninţând, însoţiţi de huiduielile luşcanilor care se băteau cu pumnii în piept că nu vor da drumul boilor… Peste vreun sfert de oră însă păunişenii reveniră împreună cu plutonierul de jandarmi. Şi se încinse o nouă discuţie de alte două ceasuri, căci ungurul dădea dreptate saşilor. În cele din urmă, Titu, supărat că tocmai plutonierul îl combate, îi zise înţepat:

— Nu înţeleg ce te amesteci dumneata? Dumneata n-ai dreptul să judeci în asemenea pricini!

— Cum, cum? Sărijandarmul înfunat.

— N-ai dreptul şi nu e de competenţa dumitale! Repetă Titu rece.

— Sunt dator să păstrez ordinea, domnule! Strigă plutonierul. Iar dumneata eşti dator să respecţi ordinea, altfel voi face rapoartele de cuviinţă ca să fii pus la locul dumitale!

În curând saşii plecară cu boii, ceea ce în Luşca stârni o fierbere mare. Şi, peste câteva zile, primăria primi ştirea că cineva a împuşcat un bou săsesc pe imaşul cu pricina. În aceeaşi noapte plutonierul făcu sumedenie de percheziţii prin casele oamenilor mai gălăgioşi, căutând arme. Fiindcă nu găsi, se înfurie, bătu crunt pe doi-trei ţărani, la întâmplare, şi în sfârşit arestă pe Vasile Lupu, om voinic şi îndrăzneţ, care stătea în capul satului dinspre Păuniş şi care, pe vremea când s-a petrecut pozna, nu fusese acasă. După interogatoriile şi bătăile obişnuite, îl trimise sub escortă la parchetul din Bistriţa… Pe urmă începu goana după dovezi. Într-o odaie goală de la cancelarie defilau pe rând bănuiţii. Titu îi vedea intrând, auzea răcnetele

plutonierului, apoi zgomot de lovituri grele, gemete înfundate… A treia zi, tânărul nu se mai putu stăpâni, năvăli înăuntru:

— Ceea ce faci dumneata e revoltător! De ce schingiuieşti oamenii?

— Ce te priveşte? Se strâmbă plutonierul sfidător.

— Nu pot suferi nedreptatea! Strigă Titu. N-am văzut de când sunt atâta brutalitate fără rost…

— Da? Acuma înţeleg fierberea sătenilor! Făcu jandarmul luminat. Acuma ştiu de unde porneşte aţâţarea… Foarte bine. Am luat notă. Dar aici sunt în exerciţiul funcţiunii şi te poftesc să părăseşti odaia imediat!

Peste o săptămână veni în Luşca un locotenent de jandarmi, chemat de raportul plutonierului că în comună a izbucnit o răzvrătire care ameninţă să ia proporţii. Ofiţerul sosi la opt dimineaţa, iar la nouă Titu se pomeni cu un jandarm care-l poftea îndată la cazarmă.

— Dumneata eşti agitatorul? Îl întâmpină locotenentul. Titu auzea întâia oară imputarea pentru care au suferit atâţia oameni în Transilvania. Se simţi deodată mândru şi puternic. De când tot visează el să facă o jertfă pentru ideea ce-l stăpâneşte! Acuma e momentul… Zâmbi batjocoritor şi nu răspunse.

— Te poftesc să răspunzi! Se roşi ofiţerul sărind în picioare. Ce înseamnă indolenţa aceasta?

— Care indolenţă? Întrebă Titu calm.

— Eşti obligat să răspunzi la întrebările ce ţi le pun, altminteri…

— Altminteri? Repetă tânărul cu acelaşi surâs nepăsător.

— Te voi da în judecată, ai înţeles? Te voi băga în puşcărie! Nu permit să zâmbeşti când îţi vorbesc eu şi să mă iei peste picior! Nu permit! Urlă locotenentul asudând de mânie.

— Domnule ofiţer, văd că ai fost rău informat! Zise Titu mereu liniştit. Altfel ai şti că nu sunt surd, ci, dimpotrivă, aud prea bine.

Furia locotenentului se îndoi. Căscă gura să înjure, făcu doi paşi spre Titu, se opri, se întoarse şi bătu cu pumnul în masă… Apoi se aşează brusc pe scaun şi, cu un glas năbuşit, zise:

— Domnule… Te rog… ia loc!

— Mulţumesc! Răspunse Titu serios, şezând pe sofaua din faţa biroului.

— Da… da… adică… murmură locotenentul fără să-l privească. În raportul acesta dumneata eşti desemnat ca insti-gatorul tulburărilor de-aici… Te rog să-mi spui ce ai de spus!

— Cu plăcere, domnule locotenent! Vorbi Titu blând şi respectuos, răspunzând astfel schimbării de ton a ofiţerului care tot mai mormăia, cu nasul în hârtiile de pe masă. Dar, înainte de-a spune ceva, dă-mi voie să întreb despre ce tulburări e vorba?

— Tulburările din comuna Luşca… Ori nu suntem aici în Luşca?

— Eu nu ştiu să fi fost vreo tulburare aici, domnule locotenent, deşi, prin modesta-mi slujbă, ştiu tot ce se întâmplă în sat.

— Raportul e precis, domnule…

— Raportul da, desigur. De ce nu vrei să vezi însă dacă raportul e şi adevărat?

— Crezi că e mincinos?

— Nu ştiu, domnule locotenent, căci nu-l cunosc. Dar tulburări în Luşca? Tulburare ar fi ceva asemănător cu revolta, nesupunerea, dezordinea… Când jandarmii bat şi torturează zeci de oameni de toate vârstele, dintr-un simplu exces de zel sau dintr-o tristă pornire de-a descoperi cu orice preţ dovezi, complici sau agitatori – înseamnă aceasta tulburare?

Locotenentul, potolit, îl privea acuma cu ochii mari. Îi zise deodată aproape amical:

— Vorbeşti foarte bine ungureşte?

— Da, când nu pot vorbi româneşte, răspunse Titu plecând capul.

Ofiţerul îl mai privi câteva clipe, apoi se ridică, se plimbă de două ori în odaie şi se aşează lângă Titu pe sofa, întrebând cu glas domol:

— De ce eşti dumneata indignat, domnule? Ce nemulţumire ai?

— Mă doare nedreptatea! Zise Titu adânc, din rădăcinile inimii.

Locotenentul zâmbi şi-l bătu pe umăr.

— Domnule, domnule, tânăr eşti şi nefrământat în viaţă. Te încântă vorbele ca şi când ar fi realităţi. Dar bine, vorbele sunt numai vorbe. Vorbele tocmai ascund faţa realităţii. E copilărie să clădeşti ceva pe vorbe… Nedreptate, dreptate! Nu vezi dumneata că astea-s numai vorbe, fără nici un cuprins pozitiv? Şi pentru asemenea lucruri goale mă sileşti pe mine să mâzgălesc coli întregi de procese-verbale, rapoarte, prostn… Îţi spun prieteneşte că-mi pare rău! Mai ales că vorbeşti aşa de frumos ungureşte… Când eşti inteligent şi vorbeşti bine ungureşte, ce nevoie să te amesteci în daravere care nu te privesc? Jandarmii au fost sălbatici, au maltratat câţiva ţărani – admis. Cred ce spui dumneata, deşi rapoartele de colo m-ar obliga să nu te cred… Ei bine, ce-ţi pasă dumitale de nimicurile astea? De ce nu-ţi întrebuinţezi deşteptăciunea pentru lucruri folositoare? Dar aşa sunteţi dumneavoastră, degeaba. Şi pe urmă ţipaţi, vă plângeţi de nedreptate, de jug, de asuprire… Crezi dumneata că dreptatea e bună la ceva? Nu observi dumneata că dreptatea trebuie să fie totdeauna a celui ce o împarte, altfel s-ar duce dracului orice stăpânire, orice ordine… N-am eu dreptate, spune?

— Ai, de vreme ce reprezinţi stăpânirea, zâmbi trist Titu.

La despărţire locotenentul îi strânse mâna spre mirarea plutonierului care-şi făcuse pregătirile să-l găzduiască la arest cel puţin o noapte.

Trecu o săptămână şi satul îşi reluă înfăţişarea obişnuită parcă nu s-ar fi întâmplat nimic. Oamemi bătuţi salutau mai cu respect pe plutonierul care păşea ţanţoş pe uliţă, ca un cocoş biruitor.

— Cine ştie? Poate că într-adevăr are dreptate locotenentul, îşi zicea umilit Titu, văzându-l şi simţind că se duce la Virginia Gherman.

Un ţăran bătrân, dintre cei snopiţi de jandarmi, cu mustaţa albă pleoşită şi cu nişte ochi căprui cuminţi, venind într-o zi la cancelarie şi povestind cât a pătimit, sfârşi totuşi cu o clipire dârză:

— Ei, domnişorule, ne-au zdrobit ei, ne-au chinuit, au dat dreptate saşilor, dar imaşul tot al nostru a rămas şi azi nu mai calcă picior de păunişan pe pământul nostru!

Lui Titu îi veni deodată să-l îmbrăţişeze. Încăpăţânarea ce-o simţea în glasul ţăranului parcă-l înălţa şi-n acelaşi timp îi adâncea picioarele în pământ ca nişte rădăcini pe care nici o putere nu le poate nimici. „Aici e nădejdea! Se gândi Titu. Nici eu, nici Virginia, nici Grofşoru, niciunul n-avem rădăcini adevărate şi nu suntem în stare să ne îndârjim şi să suferim. Pe noi vânturile ne aruncă de ici-colo. De aceea tot ce facem e păpuşerie. Numai ei ştiu să se jertfească pentru pământ, căci numai ei simt că pământul e temelia…”

Din clipa aceea însă se simţi fără rost şi străin în Luşca. Ce mai caută el pnntre luptătorii aceştia tăcuţi, neobosiţi? Aici nu e loc pentru visători. Nici aici, nici în Pripas, nicăieri în toată împrejurimea. În bătălie e nevoie numai de oameni oţeliţi. Ceilalţi sunt ameninţaţi să trăiască din compromisuri, să-şi rupă încetul cu încetul câte-o bucăţică din suflet ca să se potrivească nevoilor zilnice… Şi deodată dorinţa de a pleca în Ţară îi răsări poruncitoare. Acolo e locul lui… Teama de necunoscut, care-i strânsese inima până acum când se gândea să treacă dincolo de Carpaţi, îi dispăruse.

— Am să plec în România, domnişoară, spuse în aceeaşi zi Eugeniei. Curând, foarte curând o să plec… Doar să-mi

strâng ceva bănişori de drum…

De aci încolo trăi numai cu speranţa aceasta, mângâind-o şi împodobind-o zi cu zi. Îşi făcu socoteli de câţi bani îi trebuie şi nu mai cheltui nimic, punându-şi la o parte toată lefşoara ce o primea de la Cântăreanu. Astfel se apropie Crăciunul… Numărându-şi economiile văzu însă că nici în trei ani nu va putea aduna aici suma trebuincioasă. Atunci, aflând că în Măgura a fost ales notar Alexe Căldăraru, un prieten al lui din liceu, îi scrise câteva rânduri. Răspunsul veni prompt: condiţii incomparabil mai bune ca în Luşca. Înainte însă de-a trece în Măgura, îl lovi dorul să se ducă pe acasă. Nenorocirile tatălui său le cunoştea şi simţea nevoia să le împărtăşească măcar cu vorba, în ziua plecării din Luşca domnişoara Eugenia îi spuse că Virginia Gherman s-a logodit cu plutonierul de jandarmi. Titu se duse totuşi la dânsa să-şi ia rămas bun. Şi, felicitând-o cu glas banal, se gândi: „Cine ştie? Dacă n-aş pleca, poate că m-aş însura în cele din urmă şi eu cu o unguroaică…”

Titu sosi acasă tocmai când bătrânii îi simţeau lipsa ca să le dea o soluţie într-o chestie pe care o dezbăteau de mult fără a putea cădea la învoială. Herdelea avea să înceapă slujba la Grofşoru la întâi ianuarie. Dar cum să meargă dânsul din Pripas până în Armadia, în fiecare zi, fie ger, fie ninsoare, fie vreme bună, să stea acolo până după-amiază târziu şi să se întoarcă iar acasă? Negreşit, Zăgreanu aşa făcea, dar Zăgreanu e un băieţandru de douăzeci şi doi de ani, pe când Herdelea a bătut cincizeci şi alergătura aceasta l-ar doborî în câteva luni, de tot. Să se mute singur în Armadia şi să lase pe dăscăliţă singură în Pripas, ar însemna cheltuială dublă. Dacă s-ar muta cu totul în Armadia, cum ar rămâne casa aici? „Pământuful” poate că numai atâta aşteaptă, ca să pună mâna pe ea, fiindcă Herdelea s-a încrezut în cuvântul şi prietenia lui, şi a clădit-o pe loc străin.

— Ce mare chibzuială! Zise Titu îndată. Nu mai sta pe gânduri deloc, ci du-te chiar astăzi la Belciug, arată-i

împrejurările şi cere-i să faceţi hârtiile trebuincioase! Nu-mi închipuiesc să fie atât de hain să te refuze, tocmai acum când eşti la aman…

Herdelea se codi puţin, că nu mai vorbesc împreună de atâta vreme, că n-are să facă nici o ispravă, că mai bine ar merge Titu pe care-l iubeşte ponihosul… Dăscăliţă însă tăbărî cu gura asupra lui şi trebui să-şi ia inima în dinţi să pornească.

Belciug trăia acuma într-o bucurie continuă. Temelia noii biserici o pusese astă-primăvară, precum nădăjduise. În cursul verii s-au ridicat pereţii şi turnul, iar până să dea ploile de toamnă s-a pus şi coperişul de tinichea lucitoare. Visul vieţii lui se împlinea văzând cu ochii. Era o izbândă mare, datorită numai străduinţelor lui neobosite. Mulţumirea nemărginită parcă-l înzdrăvenise şi trupeşte: mai făcuse puţină carne, obrajii i se mai coloraseră… De Herdeleni însă nu mai voia să audă. Îi ştersese din suflet, ca şi când nu i-ar fi cunoscut niciodată. Doar trecând pe dinaintea casei i se reaprindea ura, amintindu-şi cum l-au jignit. Mai aştepta procesul pentru insultă, care să pedepsească şi pe dăscăliţă, căci pe Herdelea mânia lui Dumnezeu l-a ajuns cum nu se poate mai rău.

Se miră şi se înfurie când îi bătu învăţătorul la uşă, dar îl primi totuşi cu zâmbetu-i obişnuit, zicându-i cucernic:

— Ce-i, Zaharie? Ai mai venit pe la mine?

— Bine, Ioane, bine, tot bine, răspunse Herdelea ruşinat. Vorbiră întâi de noul învăţător pe care Belciug îl lăudă mult, deşi nu-i plăcea fiindcă nu era atât de cuviincios cum s-ar fi căzut să fie un tinerel fără nici un merit deosebit, afară că a învăţat ceva carte. Când Herdelea pomeni de casă, popa tăcu, puse ochii în pământ şi-şi mâncă unghiile câteva minute.

— De ce te pripeşti, Zaharie? Zise pe urmă tot blând. Mai e vreme… Parcă fugim noi din Pripas?

— Nu-i lucru mare şi pe mine mă scapi de o grijă…

— Dacă ar atârna numai de voinţa mea, n-aş şovăi, Zaharie, vezi tu bine… Dar locul e al bisericii, ştii. Pot eu să împart averea bisericii?

— Tu să vrei, Ioane, că biserica…

— Mai îngăduie, Zaharie, mai ai răbdare! Ce-ţi pasă ţie, dacă eu nu zic nimic şi închid ochii? Făcu Belciug cu o privire în care Herdelea citea o ameninţare ascunsă. Nu mă pot obliga… mi-e peste putinţă, frate Zaharie!

Se despărţiră tot zâmbind, dar cu mai multă ură în suflet. Preotul îşi zicea că mai bine dăruieşte locul oricărui ţăran, decât să rămână în stăpânirea familiei duşmanilor lui ticăloşi. Herdelea ar fi fost în stare să-i dea cu parul în cap omului care umblă să-i fure rodul muncii lui de ani de zile.

Boboteaza risipi orice nădejde de apropiere. Familia Herdelea aştepta să vie Belciug cu crucea şi cu Iordanul, după datina creştinească. Preotul, începând din celalt capăt al satului, ajunse după-amiază în Uliţa Mare. Îl văzură intrând la primarul Florea Tancu, apoi la Glanetaşu, apoi ocolind casa învăţătorului şi trecând la Macedon Cercetaşu, apoi îndreptându-se iar…

— Uite că nu vine la noi, murmură doamna Herdelea speriată întâi.

O indignare fără margini se încinse în casa învăţătorului.

— Asta-i nemaipomemt! Se cruci Titu. Un preot cumsecade nici n-ar visa asemenea murdărie!

— Acuma însă nu-l mai iert! Se legătui Herdelea furios. Nu-l iert nici mort! Chiar azi am să-l reclam la episcopie… În toiul verii are să vie cu crucea, afurisitul! De minunea lumii am să-l fac!

Învăţătorul se aşează îndată să scrie plângerea. Ochelarii îi tremurau pe nas de mânie. Doamna Herdelea şi Titu ocărau cu înverşunare.

— Lăsaţi-l pe mâna mea! Strigă Herdelea de la masa de scris. Ne-a făcut el pocinogul, dar şi eu am să-l joc să mă pomenească… Şi să poftească să se atingă de casă, că-i arăt eu lui cine-s eu! Să poftească mortăciunea! Închid, pun

lacăte şi sigilii, şi să îndrăznească să intre în lipsa noastră, să îndrăznească. Porcul şi câinele de „Pământuf” „Uite viaţa! Se gândi Titu văzând necazurile ce se grămădeau pe capul tatălui său, gata să-l strivească. Groaznică-i viaţa şi neîndurătoare! I.

Parcă de-abia azi înţelegea aievea chinurile şi zbuciumările mărunte care, amestecate, înşirate şi neaşteptate, alcătuiesc totdeauna rostul părinţilor lui în lume. Încrederea lor, veşnic nouă şi nezdruncinată, i se părea eroică şi totuşi îl umplea de milă. Lupta aceasta umilă şi spinoasă, necontenită şi fără nici o ţintă, cu aceleaşi poticniri şi aceleaşi speranţe, îl spăimânta. Se gândea ce-ar fi dacă, într-o bună zi, tatăl său ar vedea deodată limpede, ar pătrunde zădărnicia sforţărilor lui istovitoare?

Se despărţi îndurerat, sărutându-le mâna cu evlavie ca unor păstori neprihăniţi. Iar ei erau mulţumiţi că feciorul porneşte serios pe calea vieţii.

Plecă spre Măgura cu căruţa lui Ion, o căruţă nouă, cu doi cai buni, primiţi de curând de la socrul său. Pe drum, Ion îi povesti cu mare mândrie cum a biruit pe Vasile Baciu.

— Dacă nu m-ai fi învăţat dumneata, domnişorule, rămâneam mai rău ca un ţigan! Sfârşi ţăranul întorcând capul spre Titu cu o privire recunoscătoare.

— Adică cum te-am învăţat eu? Făcu tânărul, uimit.

— Vai de mine, mi se pare că dumneata ai uitat de tot? Zise Ion. Nu ţii minte când mi-ai spus, ehe, acu-s doi ani aproape, că trebuie să silesc pe badea Vasile să-mi dea pe Ana?

Titu tresări. Niciodată nu se gândise că o vorbă aruncată la întâmplare poate stârni o întorsătură în viaţa unui om. Purtarea lui Ion faţă de Ana şi Vasile Baciu i se păruse urâtă şi neînţeleasă.

— Dar socrul tău? Îl lăsaşi sărac? Întrebă dânsul, simţindu-se comphcele tuturor nesăbuinţelor lui.

— Tot pământul e al meu, domnişorule! Rânji Ion cu mulţumire pătimaşă. Cât pământ! Numai să-mi dea

Dumnezeu sănătate să-l stăpânesc, că-ial meu!

Patima din glasul lui înfioră pe Titu. Îndârjirea, egoismul şi cruzimea cu care omul acesta a urmărit o ţintă, fără să se uite în dreapta sau în stânga, îl înfricoşau, dar îl şi mişcau. Se gândi la şovăirile lui din vremea aceasta, la zigzagurile neputincioase, la alergările lui după ţeluri de-abia întrezănte, şi se simţi mic în faţa ţăranului care a mers drept înainte, trecând nepăsător peste toate piedicile, luptând neobosit, împins de o patimă mare. El se frământă cu dorinţe nelămurite, făureşte planuri peste puterile lui, trăieşte cu visuri fermecate, şi alături de dânsul viaţa înaintează vijelios. Un simţământ de slăbiciune îi strânse inima.

— Numai o pasiune puternică, unică, nezdruncinată dă preţul adevărat vieţii! Murmură dânsul întristat şi dându-şi seama că el n-a fost în stare să urmărească fără preget o singură ţintă.

Vremea se dezmorţea. Iarna, istovită ca o babă răutăcioasă, se zgârcea mereu, simţind apropierea primăverii din ce în ce mai dezmierdătoare. Haina de zăpadă se zdrenţuia dezvelind trupul negru al câmpurilor.

Ion de-abia aşteptase zilele acestea. Acuma, stăpân al tuturor pământurilor, râvnea să le vadă şi să le mângâie ca pe nişte ibovnice credincioase. Ascunse sub troienele de omăt, degeaba le cercetase. Dragostea lui avea nevoie de inima moşiei. Dorea să simtă lutul sub picioare, să i se agaţe de opinci, să-i soarbă mirosul, să-şi umple ochii de culoarea lui îmbătătoare.

Ieşi singur cu mâna goală, în straie de sărbătoare, într-o luni. Sui drept în Lunci, unde era porumbiştea cea mai mare şi mai bună, pe spinarea dealului… Cu cât se apropia, cu atât vedea mai bine cum s-a dezbrăcat de zăpadă locul ca o fată frumoasă care şi-ar fi lepădat cămaşa arătându-şi corpul gol, ispititor.

Sufletul îi era pătruns de fencire. Parcă nu mai râvnea nimic şi nici nu mai era nimic în lume afară de fericirea lui.

Pământul se închina în faţa lui, tot pământul… Şi tot era al lui, numaial lui acuma…

Se opriân mijlocul delniţei. Lutul negru, lipicios, îi ţintuia picioarele, îngreuindu-le, atrăgându-i ca braţele unei iubite pătimaşe. Îi râdeau ochii, iar faţa toată îi era scăldată într-o sudoare caldă de patimă. Îl cuprinse o poftă sălbatică să îmbrăţişeze huma, să o crâmpoţească în sărutări. Întinse mâinile spre brazdele drepte, zgrunţuroase şi umede. Mirosul acru, proaspăt şi roditor îi aprindea sângele.

Se aplecă, luă în mâini un bulgăre şi-l sfărâmă între degete cu o plăcere înfricoşată. Mâinile îi rămaseră unse cu lutul cleios ca nişte mănuşi de dohu. Sorbi mirosul, frecându-şi palmele.

Apoi încet, cucernic, fără să-şi dea seama, se lăsă în genunchi, îşi coborî fruntea şi-şi lipi buzele cu voluptate de pământul ud şi-n sărutarea aceasta grăbită simţi un fior rece, ameţitor…

Se ridică deodată ruşinat şi se uită împrejur să nu-l fi văzut cineva. Faţa însă îizâmbea de o plăcere nesfârşită.

Îşi încrucişă braţele pe piept şi-şi linse buzele simţind neîncetat atingerea rece şi dulceaţa amară a pământului. Satul, în vale, departe, părea un cuib de păsări ascuns în văgăună de frica uliului.

Se vedea acum mare şi puternic ca un uriaş din basme care a biruit, în lupte grele, o ceată de balauri îngrozitori.

Îşi înfipse mai bine picioarele în pământ, ca şi când ar fi vrut să potolească cele din urmă zvârcoliri ale unui duşman doborât. Şi pământul parcă se clătina, se închina în faţa lui…

Capitolul X.

ŞTREANGUL.

Herdelea găsi o locuinţă bună şi ieftină în Armadia, cu cerdac şi cu grădină, în casa lui Ghiţă Pop, scnitorul de la judecătorie, şi astfel îndată după Bobotează se mutară cu tot calabalâcul, seara „ca să nu mai vadă străinii toate

boarfele”, cum zicea dăscăliţa. Căsuţa lor din Pripas rămase goală şi părăsită ca un sărman cadavru necunoscut.

Până se obişnuiră puţin, se visau mereu în Pripas şi se întristau deşteptându-se într-o odaie străină. Li-erau mai dragi ţăranii din Pripas care se abăteau pe la dânşii când veneau prin Armadia. Îi întrebau nesăţioşi de noutăţile de acasă şi ascultau cu pasiune: că feciorul cel mai mare al lui Trifon Tătaru, care s-a întors astă-toamnă din cătănie, umblă să se însoare, că George al lui Toma Bulbuc s-a şi logodit cu Florica vădanei lui Maxim Oprea, că copilul lui Ştefan Ilina şi-a scrântit piciorul pe lunecuşul de la poartă, că dascălul cel nou pune pe copii să vorbească numai ungureşte şi-i snopeşte rău dacă-i aude româneşte, aşa că bieţii de ei stau ca mieii prin ograda şcoalei şi nu pot vorbi… Chiar şi doamna Herdelea, căreia nu-i plăcea să se coboare între prostime, acuma îi primea cu inima deschisă ca pe nişte neamuri scumpe, râdea cu ei, îi poftea să şadă pe scaunele cele bune, nu se uita că-i murdăresc scoarţele cu opincile lor năclăite de noroaie, se plângea şi ocăra Armadia şi pe cei ce au silit-o să-şi părăsească ea odihna şi liniştea din Pripas.

Herdelea avea cam mult de lucru, dar muncea bucuros, căci, în afară de leafă, Grofşoru îi trecea şi unele venituri mai mici, încât nu se pomenea zi să nu sosească strălucitor de la birou, să arunce pe masă banii câştigaţi, strigând cu mândrie:

— Na, băbucă! Eşti mulţumită?

Mulţumirea lor cea mare era însă Grofşoru. Herdelea nu mai contenea cu remuşcările că s-a purtat atât de rău cu cel mai bun om din lume. De altfel şi Grofşoru îl îndrăgi, aievea, mai ales convingându-se că e un muncitor priceput şi harnic. Uneori însă, mai în glumă, mai în serios, tot îi zicea „renegatule”, ca o imputare pentru trecut.

— Lasă, domnule avocat, că mai sunt alegeri! Nu mori dumneata până nu te facem deputat! Răspundea Herdelea cu căinţă şifăgăduinţă.

Grofşoru atunci zâmbea măgulit, căci într-adevăr aştepta mult alegerile viitoare. Era suflet milos. Nenorocirea învăţătorului, după ce îl cunoscu mai bine, îl mişcă adânc, începu să povestească tuturor păţania lui, înflorită, împodobită, naţionalizată. Herdelea deveni curând „martirul”, „inimosul apărător al ţăranilor”, „victima răzbunării ungureştii. Mulţi îl opreau pe stradă, îi strângeau mâna puternic şi-i şopteau:

— Am auzit, mi-a spus Grofşoru ce-ai tras… Of, câinii, câinii!

Se bucura el, dar totuşi clătina trist din cap, căci toate acestea nu-l împiedicau de a fi suspendat din învăţământ, de a fi nevoit să-şi lase în voia soartei căsuţa lui, de a munci din greu pentru o bucăţică de pâine şi de a-şi vedea primejduită liniştea bătrâneţilor.

Când sosi noul termen de judecată cu Belciug, Herdelea vru să ia iarăşi un certificat medical precum că pârâta doamna Herdelea e bolnavă şi nu se poate prezenta. Grofşoru însă, căruia îi povestise şi neruşinarea de la Bobotează, îl sfătui dimpotrivă, strigând:

— Lasă-l să ne judecăm, să ţi-l scutur de să te ţie minte! Şi, într-adevăr, Grofşoru îl suci şi-l învârţi până ce Belciug făcu feţe-feţe, înghiţind în sec, iar în cele din urmă declară singur că-şi retrage plângerea. Apoi când avocatul arătă pe reclamant ca o fire răzbunătoare care, în ciuda obligaţiilor sale preoţeşti, nu s-a dus cu sfânta cruce în casa unor buni creştini, pentru care faptă de altfel va trebui să dea socoteală autorităţilor bisericeşti competente, doamna Herdelea se aprinse atât de mult că nu se stăpâni să nu murmure chiar în faţa judecăţii:

— Pământuful!

Grofşoru îndemnă apoi pe Herdelea să n-aibă grijă nici în pnvinţa sentinţei de la tribunal. Se însărcinează el să-l scoată ca lamura. Suspendarea e un moft. Ba e şi o onoare să fu suspendat pentru îndeplinirea unei obhgaţii naţionale, cum este apărarea ţăranului oropsit. A avut noroc

judecătorul că s-a transferat, altminteri o păţea urât de tot până la sfârşit, căci prea a fost ticălos şi voise s-o ia razna, ungureşte. Şi fiindcă Herdelea, ca omul păţit, se îndoia şi nu credea, Grofşoru se înfuria, se jura şi striga că „să-i taie mustăţile dacă n-are să-l facă achitat de orice pedeapsă”, însemnătatea acestei promisium lua proporţii ştiindu-se în toată Armadia că Grofşoru ţinea la mustăţi mai mult decât la lumina ochilor, că în fiecare zi venea acasă la dânsul bărbierul să i le spele, să i le ungă cu pomăduri, şi să i le frizeze şi să le răsucească.

La vreo lună după ce se stabiliră în Armadia, sosi şi Ghighi din Vireag, de la Laura, care născuse o fetiţă. Ghighi se înduioşă puţin c-a rămas pustie căsuţa din Pripas, dar apoi se împacă repede. Aici îşi vedea zilnic prietenele de sindrofie, se ducea pe la ele, veneau ele pe la ea; de asemenea tinerii Armadiei o puteau vedea mai des, o înconjurau, o complimentau, îi mai dădeau câte-o serenadă… La serata dansantă de la sfârşitul lui februarie se duse împreună cu bătrânii şi petrecu admirabil. Zăgreanu îi dădu târcoale toată vremea şi, măcar că la început ea a fost rece cu dânsul, ca unul care e vinovat de nenorocirea familiei, în cele din urmă se convinse că e băiat cult, aşezat, drăguţ şi cavaler, ceea ce recunoscu şi doamna Herdelea.

De când sosi Ghighi începu de altfel şi Zăgreanu să vină mai deseori pe la Herdelea să-i ceară sfaturi şi îndrumări în chestiuni de şcoală şi, firește, la sfârşit, nu uita să mai stea de vorbă şi cu domnişoara, devenind foarte melancolic şi suspinând în răstimpuri.

De altfel Ghighi, cât stătuse la sora ei, se schimbase, se făcuse adevărată fată mare, deşi încă n-avea douăzeci de ani.

Crescuse, se împlinise, pierduse copilăria şi-şi păstrase veselia comunicativă. Ochii ei albaştri însă luceau mai puternic şi parcă ascundeau donnţe nelămurite… Povestea bătrânilor cu mare însufleţire viaţa fericită şi armonioasă ce

o duce Laura cu Pintea. În patru luni şi jumătate nu i-a auzit niciodată certându-se, nici barem neînvoindu-se. George e delicat, iar Laura nu-i iese din vorbă şi a ajuns să-i ghicească şi gândurile. Fetiţa le-a botezat-o protopopul din Baia Mare; i-au zis Maria, după numele doamnei Herdelea. La vară au să vie negreşit prin Armadia, ca pe urmă să meargă cu toţii la băi la Sângeorz, unde e vorba să sosească şi rudele din România.

Mândru şi mulţumit ca orice învingător, Ion simţea totuşi un gol ciudat în suflet. Se gândea şi plănuia cum să-şi muncească moşia şi în aceeaşi vreme inima îi umbla parcă aiurea, cercetând, adulmecând neliniştită… Apoi când prinse de veste că se mărită Florica vădanei lui Maxim cu George Bulbuc, îl zgudui un fior de durere. „Cum se mărită şi de ce?” îşi zise furios ca şi când cineva i-ar fi furat cea mai bună şi mai mare delniţă de pământ.

În vălmăşagul goanei după moşie nu se mai sinchisise de nimeni şi de nimic în lume. I se păruse că nici nu se poate întâmpla altceva şi că tot satul trebuie să stea în loc, să ia parte sau cel puţin să privească la lupta lui cumplită. Acum se mira şi se mânia văzând că oamenii şi-au căutat de nevoile lor precum şi-a căutat el de-ale lui, că lumea şi-a urmat mersul ei, parcă el nici n-ar fi fost.

Se cutremură ca deşteptat dintr-un vis. Îşi aduse aminte cât i-a fost de dragă odinioară Florica şi nu pricepea de ce vrea dânsa să se mărite cu altul, când el e aici şi o iubeşte ca şi atunci? Îşi reamintea cum i-a spus, în noaptea nunţii, că tot ea i-e dragă ş-apoi totuşi nici nu s-a mai gândit pe urmă la ea, ca şi când ar fi înghiţit-o pământul… Păreri de rău îi rodeau inima. Îi trecea prin creieri să alerge la Florica, să-i spună că tot dragă i-a rămas şi să-i poruncească să nu se mărite… Dar se dezmeticea ruşinat. Om însurat, cu copil, l-ar huidui lumea şi l-ar alunga Florica… Ei, dacă n-ar fi Ana…

Druştele şi colăcarii veniră să-l cheme la nuntă şi el făgădui bucuros că va merge de bună seamă.

Însurătoarea feciorului lui Toma cu o fată săracă lipită stârnise de altminteri vâlvă în Pripas. Mai ales tocmai calicii îi ocărau că ia o calică şi spuneau în gura mare că George are să pape repede averea bătrânului. Toma auzea zvonurile şi răspundea neîntrebat:

— Eu nu mă bag, nu mă amestec… Parcă eu am să trăiesc cu ea? Eu i-am spus totdeauna: Dragul tatii, fă ce vrei şi ce-ţi cere inima. Că noi la avere nu ne uităm, c-avem, slavă Domnului, şi nu suntem muriton de foame… Dacă-i place lui fata şi i-e dragă, să fie sănătoşi. Că decât să trăieşti cu o ciumă-n casă, mai bine să te arunci în Someş cu capul în jos…

George nu-şi încăpea în piele de mândrie. Avea mulţumirea, ce-l măgulea grozav, că a cucerit pe Florica şi însurătoarea i se părea încoronarea unei biruinţe nemaipomenite.

De când se cununase Ion Glanetaşu cu Ana, el rămăsese fruntea flăcăilor, ceea ce-l răsplătise puţin pentru înfrângerea ce o suferise atunci. Deşi ar fi fost timpul să se însoare şi dânsul, nu se putea hotărî. Tatăl său îl zorea, iar el amâna mereu, ca să se bucure în tihnă de plăcerea de-a fi călăuză tineretului în bine şi-n rău, la petreceri şi la bătăi. De altfel spunea cu fală că nici o fată din sat nu-i destul de vrednică de dânsul. Fără să-şi dea seama, vorbea chiar adevărat. Căci ca să-i placă vreuna, trebuia întâi să vadă că place şi altuia, şi că luând-o pricinuieşte necaz cuiva.

Toamna trecută însă George primise o lovitură în mândria lui de cap al tinerimii. Atunci se întorsese de la oaste Nicolae Tătaru, feciorul lui Trifon, voinic, aspru la înfăţişare şi blând la inimă. Era băiat cu învăţătură: umblase trei ani la liceul din Armadia şi nu continuase fiindcă repetase de două ori clasa a doua. Din şcoală rămase totuşi cu dragostea de carte şi, când a crescut mai mare, s-a abonat la Foaia poporului, săptămânală, din care citea duminica, pe prispă, părinţilor şi vecinilor dornici de a afla ce se petrece prin lume. În armată a înaintat sergent şi se făleа că i-ar fi

propus însuşi căpitanul să se reangajeze. Venise mai dezgheţat din cătănie, vorbind mai răspicat, parc-ar fi comandat mereu, umblând ca bradul şi având veşnic pe limbă câte-un also şi câte un marş sau ruic, prin care uimea pe flăcăii şi chiar pe bărbaţii din sat. Macedon Cercetaşu îl îmbrăţişa în fiecare dumimcă la cârciumă şi se plângea că feciorul lui a fugit de trei ori de la oştire, de-l face de râsul lumii. Cu toate acestea Nicolae era aşezat, potolit şi se gândea să se însoare cât mai curând, deoarece cei de vârsta lui aveau şi copii. Dar, pentru că avea vreo şase fraţi mai mici ca dânsul, căuta o fată cu zestre, la care să se poată muta, ca să-şi uşureze părinţii. Până să găsească ce dorea, se ţinea de Florica vădanei lui Maxim, cu care-ţi era mai mare dragul să te arăţi la horă, fiind frumoasă şi deşteaptă, deşi ca degetul de golaşă.

George simţi curând că i se întunecă steaua din pricina lui Nicolae. Şi atunci, ca să-i dea o lovitură zdravănă, văzându-l că umblă cu Florica şi zvonindu-se chiar c-ar fi vorba s-o ia de nevastă, se hotărî repede, o peţi şi făcu îndată tocmeala, vesel că i-a suflat-o.

Florica se topea de fericire. Nu nădăjduise ea niciodată norocul să o ia feciorul unui „bocotani ca Toma Bulbuc. Cum împlinise douăzeci de ani şi, afară de nişte boarfe, zestre n-aducea, s-ar fi agăţat bucuroasă de oricine, numai să se vadă la casa ei.

Nunta se făcu în casa cea nouă a lui George, zidită anume pentru dânsul. Trei popi slujiră la biserică, iar Toma nu s-a lăsat până nu i-a oprit pe toţi şi la ospăţ, izbutind chiar să îmbete leucă pe cel din Sărăcuţa, cu bere, căci cumpărase înadins trei butoaie pentru feţele spălate. Naş mare a fost Stoessel care, ca notar, deşi ovrei, i se păruse tot ce se poate mai distins. Stoessel a venit cu brişca lui cea nouă, galbenă, împreună cu notăreasa şi cu toţi copiii, şi a stat toată noaptea, iar în talgerul miresei a zvârlit o hârtie de o sută coroane, nu ca popa din Sărăcuţa care a pus un biet

zlot de argint şi încă văitându-se că biserica lui e cea mai săracă de pe valea Someşului.

George era foarte vesel şi mândru, şi se uita din când în când la Nicolae Tătaru să-l surprindă cât e de supărat. Rotindu-şi însă privirea la oaspeţii prea cinstiţi, întâlni deodată ochii lui Ion Glanetaşu, înfipţi ca nişte lipitori în Florica. Ochii aceştia dârji, aprinşi şi tulburi îl spăimântară şi parcă îi spuseră că dintr-înşii porneşte primejdia. Încercă să se bucure că Ion îi râvneşte pe Florica şi vru să simtă o răzbunare pentru cele ce a trebuit să înghită odinioară din pricina lui. Dar nu izbuti să-şi împrăştie teama nici dând de duşcă un pahar de rachiu. Numai întorcându-se la Florica se mai linişti puţin, căci ea şedea cu ochii plecaţi şi plânşi, cum se cuvine unei mirese, şi doar pe buzele subţiate şi roşii îi juca un zâmbet de plăcere. Se gândi să nu se mai sinchisească de Ion, şi totuşi îndată se pomeni iar pândindu-l. Şi Ion nu-şi lua ochii de la mireasă, ca şi când i s-ar fi lipit de ea într-o sărutare atât de pătimaşă că nici o putere din lume să nu-i mai poată despărţi… Alături de el, George descoperi într-un târziu pe Ana, gălbejită şi uscată la obraji, şezând ca pe ghimpi şi surâzând ruşinată. Ea, întâlnind privirea mirelui, spuse ceva la ureche lui Ion care, fără a întoarce capul, mârâi arătându-şi dinţii, ca un dulău gata să muşte. Zâmbetul pe faţa femeii se şterse o clipă, pentru a reveni însă îndată mai îngheţat.

Ana simţise de la începutul ospăţului că Ion pofteşte pe Florica. Odinioară s-ar fi prăpădit de durere; acuma numai o ruşine crâncenă îi ardea sufletul, că toţi oaspeţii o văd batjocorită… Şi, încetul cu încetul, ruşinea se schimbă într-o greaţă năbuşitoare. I se părea că toată lumea, cu tot ce e într-însa, se scufundă în nişte ape tulburi, atât de murdare încât scârba singură pluteşte deasupra ei ca o iazmă otrăvitoare. Închidea ochii şi totuşi vedea neîncetat apa spre care o împingea o mână grea, ca spre un liman care spală urmele şi părerile de rău.

În zori, mergând acasă, cu picioarele de plumb, cu cizmele nouă plângând pe zăpada înăspritǎ de ger, un frig înfncoşător îi îngheţa inima. Ion păşea rar, suflând pe nări ca un taur lacom, cu capul în vânt pe care căciula stătea ţanţoşă ca o creastă neagră de cocoş. Mergea parcă pe ea nici n-ar cunoaşte-o, fără să-i arunce o privire… Amărăciunea o sugruma. Se pomeni zicându-i tare, fără voia ei, încât se minună singură, auzindu-şi glasul:

— Am să mă omor, Ioane!

Bărbatul nu se uită la ea. Se înfurie însă deodată, ca şi când l-ar fi trezit dintr-un vis dulce.

— Da omoară-te dracului că poate aşa am să scap de tine! Mormăi apoi nepăsător, scoţând pe gură şi pe nas fuioare albe de aburi, ca un balaur întărâtat.

Ana se cutremură. Se opri o clipă să răsufle. Pământul se învârtea şi se legăna ca zguduit brusc din temelii. Şi parcă apa tulbure, greţoasă de adineaori se întindea peste tot, amenințând s-o smulgă şi pe ea, s-o arunce în vârtejul fără fund. Întinse mâinile căutând un reazem care s-o apere de cotropire. Vru să strige ajutor şi buzele ei şoptiră desperate:

— Am să mă omor…

Dar nici nu-şi mai recunoscu glasul.

„Aş fi putut câştiga şi mi-ar fi venit uşor s-o pedepsesc chiar cu temniţă… Dar cum să-mi pun eu mintea c-o muiere? Ajunge c-am speriat-o bine de tot, să se înveţe minte”, îşi zise preotul Belciug după procesul lui cu doamna Herdelea, observând că nu e furios, deşi a ieşit înfrânt.

De altfel, de când s-au mutat Herdelenii în Armadia, mânia lui împotriva lor parcă scăzuse, făcând loc unei lâncezeli pe care nu putea s-o înţeleagă. Până atunci toate nenorocirile învăţătorului i se păruseră binemeritate şi se simţise mândru c-a contribuit şi dânsul la stârnirea lor, adăugând, ca o culme egală cu excomunicarea, refuzul lui de-a intra cu sfântă cruce în casa unde s-au urzit ticăloşiile împotriva slujitorului Domnului. Acuma însă începea să-şi dea seama

că neînţelegerile dintre ei au pornit din deşertăciuni mărunte, aproape copilăreşti, şi-şi zicea că pedeapsa a fost poate prea mare pentru greşelile săvârşite. „Poate c-am fost prea aspru, dar lecţia o meritau”, se mângâia dânsul în nopţile lungi de iarnă, când se zvârcolea fără somn în aşternut.

Îşi amintea serile plăcute de-acum câţiva ani. Herdelea venea şi jucau durac sau şedeau de vorbă până târziu, ca nişte fraţi. Alteori se ducea el la Herdelea şi jucau loton cu toată familia, până după miezul nopţii, pe nuci, sorbind cu poftă numeroase ceaiuri cu mult rom. Când s-a întors din Cluj, după operaţia de rinichi, fiind slăbit şi având mare nevoie de mâncare mai bună, doamna Herdelea îi trimitea în fiecare zi pe Ghighi, care era mititică, cu supă de găină şi câte alte bunătăţi…

Amintirile bune i le întunecau însă nu uneltirile de mai târziu ale Herdelenilor, ci învăţătorul cel nou pe care Belciug a ajuns foarte repede să-l numească în sinea lui „băiatul viclean şi renegat al unui ţăran de treabă”… Preotul vorbise numai de vreo câteva ori cu Zăgreanu, dar îl şi catalogase. Tinerelul zâmbise, parcă ar fi vrut să-l ia de sus… Cu Herdelea făcuse Belciug o înţelegere să-şi adune într-o singură după-amiază toate orele de religie, iar când n-avea vreme, să lase pe câte-un băiat mai mărişor să citească din Catechism şi să păzească liniştea în clasă, în cea dintâi miercuri după prânz, venind la şcoală, Belciug găsi la masă pe Zăgreanu, cu ceasornicul dinainte, întâmpinându-l cu „ai întârziat binişor, domnule pănnte”. Ba mai stătu în spina-rea lui toată vremea, ascultând cum face lecţia, ca un controlor. Preotul se supără, înverzi, asudă, se gândi mereu să-l ia de guler şi să-l scoată afară, dar se stăpâni şi doar la plecare nu-i dădu mâna. Peste câteva săptămâni, având o întrevedere cu arhitectul noii biserici, Belciug uită de ora de religie. Spre seară se pomeni acasă cu Zăgreanu care-l rugă politicos să nu mai lipsească… Când mai află apoi că veneticul vrea cu orice preţ să

silească copiii să vorbească numai ungureşte şi că pune la gloabă grea pe pănnţii care nu-şi pot trimite odraslele la şcoală, preotul începu să regrete pe Herdelea.

Totuşi Zăgreanu şi Herdelea nu-l preocupau decât în unele ceasuri de plictiseală, căci altminteri trăia nişte vremuri fericite. În Uliţa Mare, pe locul cel mai frumos din sat, aproape de casa lui, zidurile noii biserici aşteptau doar primăvara ca să reînceapă lucrul, să se înfăptuiască deplin visul lui. Până atunci avea dese întâlniri, sfaturi şi chiar certuri cu arhitectul, un om încăpăţânat, cu o barbă lungă, stufoasă, care voia să ştie mai bine ca dânsul cum să împodobească iconostasul şi interiorul sfântului locaş.

Ca o minune cerească, tocmai în clipele de greu zbucium, venise la dânsul o deputăţie de ţărani din Săscuţa să cumpere bisericuţa veche, s-o mute la ei. Belciug se cutremură de mândrie, căci astfel dobândea mai mult decât îi trebuia spre a acoperi toate cheltuielile clădirii celei noi.

— Mult m-am străduit şi Dumnezeu nu m-a lăsat! Murmură el închinându-se cucernic. O, dacă toţi ar face ca mine, dacă fiecare ar face măcar atâta, cum s-ar înălţa neamul nostru în lume şi în faţa Atotputernicului!

Belciug era român înflăcărat, dar fără paradă şi nevrând măriri. „Îmi fac datoria în cuibul meu”, îşi zicea cu o modestie bisericească în care dormea poate şi o părere de rău. Sentimentele însă şi le păstra mai mult în suflet, ferindu-se să aibă ciocniri cu stăpânirea. Numai la petreceri îşi dădea drumul uneori, deşi a doua zi se căia că n-a pus lacăt gurii, cum scrie de altfel şi în cărţile sfinte.

Până a început clădirea bisericii, avusese obiceiul să spună că, după ce o va vedea sfinţită, va muri bucuros. Acuma îşi mai deschidea un termen: să-i dea Dumnezeu zile să poată vedea şi dânsul România, „mama visurilor noastre”, pe urmă va muri împăcat. În aşteptarea morţii însă se cântărea de câte ori umbla prin Armadia şi, când se plângea că n-are să mai trăiască mult, se supăra dacă îi băteai în strună. În schimb se însenina când i se spunea că e rezistent şi că are

să înmormânteze tot satul până să-i vie lui rândul. Atunci îşi mângâia barba zbârlită şi ofta cu ochii spre cer:

— Speranţe deşarte, vai, prea deşarte! Viitorul e în mâna lui Dumnezeu… Noi să vedem prezentul!

Prezentul lui erau socotelile bisericii cu arhitectul, grijile gospodăriei, slujba bisericească, Zăgreanu, Herdelea, sătenii…

Se necăji când îşi dădu seama că prea a început să se gândească la Herdelea şi să întrezărească chiar putinţa de împăcare, dacă ar avea norocul să se mai reîntoarcă în Pripas.

„Atâta mi-ar lipsi acuma! Se mânie căutând să-şi împrăştie gândurile acestea. Asta-mi lipseşte, vezi dumneata… Parcă de împăcări îmi arde azi…”

Numai dorinţa de-a strânge banii de drum îl înviora pe Titu în Măgura. De aceea muncea din răsputeri, silindu-se să-şi grăbească plecarea…

De altminten nici n-ar fi putut face altceva în satul acesta aruncat pe o vale strâmtă, în creierii munţilor, cu casele răzleţite pe coaste. Cu Căldăraru a văzut repede că n-ar fi chip să lege nici un fel de înţelegere sufletească. Au fost ei tovarăşi de bancă în liceul din Armadia, dar de atunci nu s-au prea văzut până acum când Căldăraru era notar, însurat, înstărit, iar Titu un visător, cu capul plin şi cu buzunarele goale… Apoi Căldăraru se schimbase de nerecunoscut. Mititel, voia să pară grav şi serios, ca să-l respecte ţăranii. Întrebuinţa sumedenie de pomezi ca să-i crească mustăţile şi era nenorocit că, fiind spân, de-abia avea ici-colo câte-o ţepuşă. Îşi scotea burta în afară şi pentru că din fire rămânea cam supt, îşi făcea vesta şi pantalonii largi în brâu ca să pară mai gros şi pântecos. Ochii mici, vii, negri, i se învârteau în orbite ca la veveriţă. Vorbea tare şi apăsat şi se ferea ca de foc să râdă în faţa oamenilor. Era însurat de curând cu fata subprimarului din sat, ţăran bogat care pusese umărul pentru alegerea lui Căldăraru, deşi rivalii lui, mai bătrâni, fuseseră susţinuţi de însuşi solgăbirăul

Chiţu. Toată familia socrului său îl privea ca pe un fenomen rar şi îl lăuda pretutindeni, speriindu-se mai ales că „e numai de douăzeci şi şase de ani şi e notar”, parcă mai târziu ar fi fost menit să ajungă cel puţin fişpan.

Titu îi spuse din prima zi că vrea să plece în România şi că a venit aci numai să-şi adune cheltuiala de călătorie. Căldăraru ţinu îndată să-l povăţuiască să nu facă prostia de a pleca nicăieri, ci să stea la dânsul, să câştige o practică bună, apoi să-şi dea examenele ce-i mai lipseau şi să se înscrie la cursul de notari de pe lângă universitate. Îi preamări apoi profesiunea de notar comunal, neuitând a se da drept pildă pe sine însuşi, care a ajuns aşa de bine prin muncă şi stăruinţă. Titu se simţi micşorat că prietenul său vrea să-i pozeze în ocrotitor, dar nu-i făcu imputare, ci îşi înteţi doar hotărârea de-a pleca mai repede.

În sufletul lui zbuciumările se liniştiră sub privegherea speranţei. Din clipa când dorinţa vagă de-a trece dincolo s-a transformat în pasiune, viaţa i s-a uşurat, ascunzându-şi parcă toate mărunţişurile urâte. Visurile care până ieri clocoteau într-însul, căutând să izbucnească neapărat şi să schimbe realitatea, să cucerească pe toţi şi să-i facă să tresalte la fel, acuma stăteau sfioase în colţul cel maicald al inimii lui, ca astâmpărate de un farmec atotputernic. Acolo le mângâia în clipele de reculegere, le răsfăţa şi le ferea cu grijă de ochii lumii neînţelegătoare.

Şi astfel năzuinţele i se păreau mai preţioase şi mai dragi, ca o comoară nestemată.

Odată Căldăraru, văzându-l retras şi ursuz, vru să-l descoase. Titu îi răspunse verde:

— Ce să pricepi tu? Ce ideal să nutreşti tu? Te-ai însurat, eşti notar, ce-ţi mai lipseşte? Copii? Ai să faci, că doar nu-i aşa mare lucru… Pe urmă? Idealul tău, dragă, e să fii apreciat de domnul solgăbirău. De aceea nu scapi nici o sâmbătă fără să-i trimiţi daruri, de-aceea te iscăleşti „Kaldarar”, de-aceea pui pe nevastă-ta să înveţe ungureşte şi ai fi în stare să înveţi ungureşte şi pe bietul tată-tău…

— Te rog, te rog, se umflă notarul. Eu sunt om cumsecade…

— De ce te superi? Apoi parcă eu ce-ţi spun? Tocmai pentru că eşti prea cumsecade, faci ce faci. Şi poate că bine faci…

Dar dacă eu nu sunt în stare să fiu ca tine şi ca miile de alţii ca tine? Nu sunt, dragul meu, şi nu pot… Şi vezi, de aceea n-am ce căuta nici aici, nici în alt judeţ, nicăieri în ţara asta, ci trebuie să-mi iau lumea în cap.

După aceasta şi altele, Căldăraru se căi că s-a încurcat cu un zăpăcit care nu ştie să-l stimeze. I-ar fi căutat vreo vină şi s-ar fi cotorosit de dânsul, dar Titu muncea cât şapte şi-i ducea în spinare toată cancelaria, încât n-ar fi fost uşor să-l înlocuiască.

Spre primăvară Titu primi o scrisoare de la Laura care-l umplu de bucurie. Îi spunea în scrisoare că la vară vor veni la Sângeorz negreşit şi rudele din România ale lui George. Se simţi acuma atât de aproape de fericire, încât îi venea să întindă mâna s-o strângă în braţe.

De la nunta lui George Bulbuc, în fiinţa Anei se statornici o silă grea pentru tot ce o înconjura. Zilele i se păreau nesfârşite şi tulburi, asemenea apei care o ispitise atunci şi al cărei miros înăbuşitor îi rămăsese în nări ca o ispită. Simţea mereu că-i lipseşte ceva şi râvnea din ce în ce mai mult o linişte mare. Se oprea deseori pierdută, cu braţele moarte, cu ochii aiurea, fără să vadă şi fără să audă. Zenobia, când o surprindea aşa, o ocăra că doarme în picioare şi că pute locul de lene pe unde trece.

Nici o bucurie nu mai găsea în lume. Copilul începea a gânguri şi semăna atât de bine cu Ion încât ea, care se îngrozea de bărbatul ei, îi ocolea privirea de frică să nu vadă într-însa ochii din noaptea ospăţului, cei ce-au pătruns ca nişte săgeţi aprinse în carnea celeilalte femei. Apoi şi Petrişor era rău, plângea mult până învineţea, iar când îi dădea ţâţa în gură, muşca sfârcul cu gingiile parc-ar fi vrut

să se răzbune că maică-sa n-a sărit mai curând. Mângâindu-l şi hrănindu-l, Ana îşi zicea de multe ori:

— Numai Ion e pricina…

Îşi simţea inima seacă şi goală ca o pungă zvârlită într-o margine de drum de un trecător nepăsător. Încetul cu încetul şi mintea i se stinse, parcă toate cutiuţele s-ar fi deşertat spre a lăsa locul slobod numai pentru două chipuri tot mai desluşite, care i se plimbau de ici-colo, greoaie, apăsătoare şi dureroase, silindu-i sufletul să se împace cu el şi chiar să le îndrăgească: Avrum şi Dumitru. Şi amândoi se arătau veşnic aşa cum îi văzuse ultima oară: ovreiul cu ştreangul de gât, cu părul umed de sudoare, cu genunchii îndoiţi sub scara din şură, iar moşneagul cu briciul deschis ca un compas şi ridicat sus ca să nu se taie, şi cu o falcă albă de spumă de săpun. Chipurile acestea o spăimântau şi îi stârneau o întrebare pe care n-o putea îmbrăca în cuvinte şi nici măcar n-o putea lămuri bine. Vedea doar limpede că oamenii, care au trăit şi au suferit ca şi dânsa, au păstrat în ochii reci atâta linişte şi împăcare încât îi era parcă necaz că nu poate dobândi şi ea nepăsarea lor alinată.

Când se desprimăvără, Ana îşi făcu obiceiul de-a se duce în fiecare zi pe la tatăl ei, pe-acasă. Nu-şi dădea seama de ce se duce şi nici n-o întreba nimem. Ion era bucuros că nu-i mai zbiară copilul în creieri şi că nu mai e nevoie s-o vadă veşnic bosumflată ca o prevestire de rău… Vasile Baciu rareori schimba câte-o vorbă cu dânsa; o afurisea însă că din pricina ei a trebuit să ajungă averea lui pe mâinile unui tâlhar care azi-mâine poate să-l scoată şi din casă.

De la Glanetaşu până la tatăl ei, o postată bunişoară, Ana, cu copilul în braţe, mergea ca o nălucă, fără să se uite în dreapta ori în stânga, trecând pe lângă oameni fără să dea bineţe şi bolborosind cine ştie ce… Cei ce o întâlneau îşi făceau cruce; prin sat se şoptea ca s-a smintit la minte sărmana femeie, iar unii mai miloşi ocărau pe Ion şi pe Vasile c-au bătut-o până au năucit-o de tot… Ea intra în casă, se învârtea puţin, ca şi când ar fi căutat ceva pierdut

de mult, apoi se aşeza pe o laviţă, îşi alăpta copilul, mută, cu ochii în gol, pe urmă deodată se scula şi pleca precum venise.

Odată însă, mergând spre casa părintească, un glas bâlbâit şi hodorogit o trezi din aiureală:

— Ana! Ana! Stai… vino-ncoa!

Femeia se opri speriată. Savista-oloaga, în poarta ogrăzii lui Trifon Tătaru, îi făcea semne desperate cu mâna. Ziua era caldă, alintată de soare. Noroiul pe uliţă se zbicise. Ramurile pomilor, spălate de rugina fermi, îşi înverzeau mugurii.

Ana se miră văzând pe Savista.

— Aici eşti? O întrebă.

— Aici… Venit dinadins pentru tine… Să-ţi spun, clefăi oloaga rânjind, dar cu privirea mânioasă şi dând din mâini parc-ar fi vrut să se ridice în picioarele ei subţiri şi corcite.

Nevasta ştia că Florica, de când s-a măritat, luase pe Savista la dânsa. Ba auzise cum George s-ar fi lăudat către oameni că oloaga are să-i poarte noroc în casă, asta drept răspuns celor ce, voind să-şi bată joc, spuneau că Florica n-are zestre, afară dacă n-o strânge pe Savista ca să-i cerşească pomana trecătorilor. „De ce s-o fi întors oloaga înapoi la Trifon Tătaru?” se gândi Ana apropiindu-se.

Savista îi spuse ceva căscând gura cât o şură, gâfâind şi silindu-se în acelaşi timp să-şi mulcomească glasul să n-o audă cumva cineva, deşi nu se zărea ţipenie de om primprejur şi numai în şanţul de peste drum scormonea grohăind un mascur legat de-un picior cu sfoară de un par din gard. Ana asculta şi nu pricepea nimic.

— Mai rar, Savista, murmură ea rugătoare.

Oloaga rosti rar două vorbe, dar apoi urmă mai repede şi mai bâlbâit. Din ce în ce însă îi lucea mai aprig pnvirea şi în colţurile gurii îi clăbuceau spume gălbui.

— Nu vie Ion… Poznă mare… Florica nu… George omoară, urlă dânsa foarte iute, ameninţând cu pumnii şi învârtind în orbite ochii aproape albi de holbaţi.

Apoi deodată Ana plecă, lăsând pe Savista cu gura plină, zvârcolindu-se în lămuriri aprinse. În urechile Anei pătrunsese „Ion, Florica, George” din care înţelese de ajuns. Oloaga însă se înfurie mai rău văzând-o că se depărtează, şi răcni după ea scuturând pumnii:

— Şi pe tine omoară, târfă… Tu laşi pe Ion…

Făcu o sforţare mare să se repeadă în urma Anei, dar picioarele betege îi rămaseră ţintuite pe loc şi doar cu faţa se plecă până-n pământ, ţipând mai gros:

— Ion vrea Florica… George omoară… Toţi, toţi, toţi!

Ana nu mai auzea decât: Ion, Florica, George… Şi merse ca altădată, drept înainte, până la casa în care a copilărit. Tatăl ei nu era acasă. Luă cheia de sub grindă, unde ştia că o ascundea, deschise uşa şi se aşează pe laviţă. Copilul scâncea. Îl legănă puţin în braţe, apoi îi acoperi gura cu ţâţa.

Îşi simţea capul greu ca plumbul. În neştire strângea la piept copilul care ţocăia lacom. Se uita mirată prin casă parc-ar fi văzut-o întâia sau ultima oară. Nimic nu era schimbat. Patul, masa, laviţele, scaunul, dulapul cu vase, doniţa de apă, lampa spânzurată în tavan… Toate ca totdeauna. Numai cuptorul părea mai negru, cu gura-i mare, fără fund… Privind cuptorul, o săgeată îi trecu pnn minte şi deodată parcă s-ar fi întors înapoi pe o cale spinoasă… Parcă e întuneric beznă… Lespedea rece îi gâdilă talpa cum se suie pe cuptor şi inima-i bate să-i spargă coastele… Se urcă încet să nu-i fâşâie cămaşa, să nu deştepte pe tatăl ei care sforăie beat în pat… În culcuş e cald… O mână bâjbâie, îi atinge glezna uşor şi ea ştie că e mâna lui Ion, căruia îi pârâie oasele suind şi lungindu-se lângă ea… Şi inima-i bate mereu… Cum îi bate…

Apoi deodată se cutremură şi, dezmeticindu-se, îşi aduce aminte, fără să-şi dea seama de ce, că îndată după nuntă, Ion s-a împrietenit ca un frate de cruce cu George, că merge deseori pe la dânşii, că veşnic se sfătuiesc împreună, la cârciumă beau împreună, umblă şi prin Jidoviţa

împreună… De unde ştie ea toate acestea? Habar n-are, dar ştie sigur… i-a spus cineva… Chiar Ion a spus-o acasă Zenobiei, lăudându-se şi lăudând pe George…

Şi atunci i se păru că gura cuptorului se cască mai mare şi se apropie de ea. Copilaşul scăpase sfârcul sânului şi scâncea… Ana se sculă brusc, încuie uşa, puse cheia bine. Din spate simţea ameninţarea gurii uriaşe, flămânde, încât nu mai îndrăzni să se uite înapoi.

Savista era tot unde o lăsase. Trecând prin faţa ei, o văzu cum scuipă şi o auzi cum răcneşte mai avan:

— Omoară George toţi… Ruşine… Hu… Huo!

Ana însă se grăbea ca şi când ar aştepta-o cineva acasă. Opincile ei plescăiau pe uliţa uscată şi soarele o frigea în spinare.

Când intră în ogradă, portiţa scârţâi atât de jalnic că-i zgârie inima. Ion cioplea o oişte, cu mânecile suflecate, hâcăind de câte ori izbea cu toporul; se opri o clipă, se uită după ea şi luarea ochilor i se potoli văzând-o, parcă s-ar fi întrerupt din vedenia celeilalte. Ana însă trecu pe lângă el fără a întoarce capul. Uşa tinzii era deschisă, neagră: pe pragul de sus se prelingea o perdea de fum albastru. În casă, pe pat, se odihnea Glanetaşu, cu faţa-n tavan, cu gura căscată, horcăind. La vatră, Zenobia sufla în foc cu ochii roşii umflaţi; zărindu-şi nora, o luă îndată la ocări, dar neîncetând de-a scormoni tăciunii şi de-a sufla:

— Ai început să forfoteşti toată ziulica prin sat, tu nevastă… fuuuu… ffff… fff… şi colea-s toate baltă… ff… Parc-ai fi din ţigani, nu din oameni de omenie… Văd că nu mai ai… fffuuffff… nici un pic de ruşine… fff… nici obraz…

Femeia auzea vorbele şi nu le pricepea rostul. Toate i se păreau ca prin vis. Stătu puţin în mijlocul casei. Copilaşul gângurea. Pe urmă, ca şi când şi-ar fi adus aminte, aşează copilul cu băgare de seamă la picioarele Glanetaşului, îl îmbondori bine în cârpe şi-l închină de trei ori… Făcând aceasta parcă iar uită ce vruse şi iar rămase pierdută, cu ochii întrebători… Apoi tresări şi ieşi brusc în tindă, unde

cotrobăi prin toate ungherele, foarte amărâtă că nu găsea ce căuta. Porni în ogradă şi-n prag o lovi drept în faţă lumina vie a soarelui primăvăratic, silind-o să clipească aiurită din ochi. Cu obrajii galbeni, supţi, cu nasul subţiat, cu barba ascuţită, părea însăşi desperarea. Îi venea să-şi frângă mâinile şi nu putea… Un gând nou îi răsări în creieri şi fugi drept în grajd…

Acolo, până să se obişnuiască cu întunericul, bâjbâi puţin. Apoi văzu pe Joiana, vaca ei de zestre, cu spinarea osoasă şi cu şoldurile largi, ieşite afară ca două lopeţi, parcă veşnic ar fi fost flămândă, şi cu ugerul atârnându-i până aproape de pământ. Joiana se uită la ea cu ochii mari, liniştiţi şi melancolici, ca şi când ar fi întrebat-o: ce vrea? Ana îi mângâie şoldul, dar Joiana, nemulţumită, întoarse capul şi-şi vârî botul în rămăşiţele de ogrinji, suflând puternic pe nări spre a împrăştia praful din fundul ieslelor… Alături rumega Dumana lui Ion, iar mai departe, tot pe mâna dreaptă, doi cai slăbuţi nechezau cu nădejde. În stânga erau boii, culcaţi, somnoroşi.

Ana însă întârzia mereu. Se oprea, uitând ce căuta, şi pornea iar doi paşi, reamintindu-şi. Ajunse la coteţul unde ţinuse viţelul pe care Ion l-a vândut ca să plătească avocatului. Pe un stâlp, într-un cui de lemn, atârna ştreangul nou-nouţ, cu care lega viţelul când îl alegea la muls. Luându-l şi întinzându-l în mâini, zâmbi cuprinsă de bucurie mare. Pe urmă se uită împrejur. Tavanul eră foarte jos, aproape să-l atingi cu degetele, şi se odihnea pe grinzi groase, necioplite. Trecu capătul ştreangului pe după cea dintâi dinspre uşă, lângă Joiana, şi îl legă cu un nod întreit. Lărgi bine laţul din celălalt capăt şi-i dădu drumul, privind cum se leagănă de ici-colo, din ce în ce mai uşor. Privind aşa îi apăru în minte din senin Avrum şi se miră că spânzuratul n-o mai spăimânta, ci parcă zâmbea straniu ca o chemare.

— O, Doamne fereşte, că şi eu… murmură Ana întorcându-se şi făcând un pas, hotărâtă să iasă din întunericul năbuşitor.

Printr-o crăpătură a uşii pătrundea o dungă de raze galbene în care jucau şi se întreceau mii de firişoare în toate culorile. De-afară auzi izbiturile de topor ale lui Ion şi un ciripit zgomotos şi certăreţ de vrăbii multe. Vru să mai facă un pas şi deodată văzu limpede în dunga de lumină pe Du-mitru cu briciul în mână, tremurând ca şi când i-ar face semn… Speriată, se uită înapoi. Ştreangul nu se mai mişca; stătea drept, întins parcă de-o greutate mare. Când se gândi de ce-o fi întins, desluşi în laţ capul lui Avrum, cu un rânjet care o înfurie.

Încet, tacticos, îşi scoase năframa şi o puse pe parul ce despărţea pe Joiana de Dumana. Se duse apoi furioasă sub ştreangul care-i venea până la ochi. Se întinse în vârful picioarelor, prinse laţul cu amândouă mâinile şi-şi vârî capul. Se căzni mult să-şi potrivească funia pe gâtul gol, ţinând cu o mână ştreangul şi cu cealaltă laţul. Picioarele o dureau de cât stătuse încordată; simţea că e aproape să amorţească… Închise ochii şi încercă să nu se mai ţină cu mâinile de funie. De altfel nici nu mai putea de picioare; i se zgârceau ge-nunchii. Laţul se strângea din ce în ce mai tare. N-o durea, dar i se părea că tot nu l-a potrivit bine şi-i era necaz că s-a pripit. Simţi o gâdilitură încât trebui să caşte gura şi ochii. Deodată îi trecu prin minte că acuma are să moară, se îngrozi şi vru să se întindă să atingă pământul, să fugă de moarte. Dar degeaba mişca picioarele, căci nu găsea nici un sprijin. Atunci se spăimântă şi o cuprinse o înecăciune arzătoare. Limba i se umflă, îi umplu gura, încât trebui s-o scoată afară… Apoi un fior o furnică prin tot corpul. Simţi o plăcere grozavă, ameţitoare, ca şi când un ibovnic mult aşteptat ar fi îmbrăţişat-o cu o sălbăticie ucigătoare… Încercă să ţipe, dar nu izbuti decât să horcăie de două ori înăbuşit… Se moleşi, lăsându-se să atârne în voie. Ca o fulgerare îi mai trecu prin creieri noaptea, cuptorul, durerea, plăcerea… Pe urmă toate se încâlciră… Ochii holbaţi nu mai vedeau nimic. Doar limba

creştea mereu, sfidătoare şi batjocoritoare, ca o răzbunare pentru tăcerea la care a fost osândită toată viaţa…

Joiana, nemaisimţind nici o mişcare, întoarse capul şi se uită nedumerită. Dădu din coadă şi atinse cu moţul de păr poalele Anei. Şi fiindcă Ana rămase ţeapănă, Joiana îşi înfundă limba verzuie, apăsat, întâi într-o nară, apoi în cealaltă şi porni să rumege domol, plictisită…

De-abia într-un târziu se auzi glasul mânios al Zenobiei:

— Ană! Măi Ană! Vai, mânca-te-ar relele, puturoasă şi netrebnică! Că toată ziulica bate uliţele şi copilul mi-l lasă pe cap să urle şi să mă asurzească… Ană! Fire-ai a dracului cu cine mi te-a făcut noră! Vedea-te-aş moartă să te văd, neruşinată şi…

— Mi se pare c-am văzut-o intrând în grajd, mormăi Ion fără să se oprească din cioplit. Ia vezi c-o fi adormit acolo!

Zenobia se repezi şi deschise larg uşa grajdului. Lumina năvăli veselă înăuntru… În aceeaşi clipă însă femeia sări la o parte îngrozită şi ţipând ca din gură de şarpe:

— Tulai! Ajutor! Săriţi! Ionică! S-a spânzurat Ana! Vai de mine şi de mine, tulai! S-a spânzurat!

Capitolul XI.

BLESTEMUL.

Când văzu Ion pe Ana moartă, simţi parcă o lovitură de ciocan în moalele capului. Stătu în faţa spânzuratei, uluit, strângându-şi gura cu palma, şi o durere necurmată îl apăsa pe creieri, ca un bolovan. Acuma îşi aduse aminte ameninţarea ei din noaptea nunţii lui George cu Florica. Mila stranie, alcătuită din groază şi mirare, ce te cuprinde instinctiv în faţa morţii, îl zgudui o clipă. Dar pe urmă, obişnuindu-se puţin cu faţa schimonosită cumplit a femeii, îl munci întrebarea cum a putut el trăi aproape un an în acelaşi pat cu ea şi sfârşi zicându-şi că bine a făcut că s-a omorât… După un răstimp însă se răsti la Zenobia, aproape fără să-şi dea seama:

— Unde-i copilul, mamă? Vezide copil! Ia du-te la copil!

Grija de copil îi umplu toată mintea şi nici nu-l mai părăsi.

Vasile Baciu veni spre seară, găsind pe Ana aşezată pe masă, scăldată, îmbrăcată, cu mâinile încrucişate. Se uită lung la ea, înghiţi un nod ce i se urcase în piept şi apoi schimbă câteva vorbe cu Ion, dar fără să se privească în ochi. Zenobia însă îi povesti amănunţit cum a venit Ana din sat, cum a pus copilul pe pat, cum a ieşit afară, cum nici n-ar fi dat peste dânsa dacă nu plângea copilaşul…

La prohod se adună mai tot satul, încât oamenii umpleau şi uliţa. Praporii fluturau alene în adierea de primăvară care ducea departe mirosul de tămâie şi aducea în schimb valuri de miros dulce de flori de măr. Câte-o femeie izbucnea în plâns din când în când, iar preotul Belciug mormăia pe nas cântecele de înmormântare şi scutura mereu cădelniţa. Ion îngenunchea deoparte, Vasile de cealaltă parte a coşciugului, amândoi cu capetele goale, plecate, ca nişte vinovaţi. Zenobia în genunchi ţinea copilul în braţe, legănându-l ca să nu scâncească, şi se uita împrejur parcă s-ar fi mândrit cu frumuseţea de îngropăciune. Glanetaşu, zdrobit, cu obrajii în palme, plângea cu sughiţuri, bolborosind dureros:

— Draga tatii… Draga tatii…

Ion asculta ca prin vis cântecele popii şi răspunsurile dascălului. Gândurile lui rătăceau în zigzagun stranii, sărind de la Ana la copil, apoi la Vasile Baciu, iar la moarta din sicriul de brad învelit cu zăbranicul aspru, şi pe urmă deodată la Florica, revenind la copilul din braţele Zenobiei. Şi de câte ori îi venea în minte copilul, avea o tresărire de spaimă neînţeleasă.

Pe când preotul citea o rugăciune lungă, îşi aduse aminte că, înainte de-a scoate din casă coşciugul, au sosit aci George cu Florica, cu feţele triste, şi i-au spus că aşa a vrut Dumnezeu, dar omul să fie tare, că toate trec pe lumea asta… Privirea nevestei îl pironise întruna, posomorâtă şi doritoare şi plină de imputări, dar totuşi parcă răsfrângând asupra lui o dragoste mare, de-abia stăpânită. Lui i-a fost frică să nu bage de seamă George şi a plecat ochii… Iar

acuma simţea privirea aceea în creien, i se plimba în închipuire tot mai stăpânitoare, copleşindu-i inima de o amărăciune din care totuşi încolţeşte repede o nădejde nouă.

Pe la sfârşitul prohodului, ridicând ochii, întâlni peste coşciug privirea lui Vasile Baciu, care-l sfredelea cine ştie de când. Ion îngălbeni, încercă să plece iar capul şi nu mai putu. Privirea socrului său era ca a unui şarpe uriaş ce-şi ameţeşte prada înainte de a o înghiţi. În ochii lui însă Ion citi mai ales o întrebare, întâi întunecoasă, ş-apoi îndată limpede ca lumina zilei: „Unde-s pământurile? În pământ se duc toate pământurile…”

Atunci deodată îşi dădu seama de ce se gândeşte el atâta la copil. Adică prin moartea Anei ar pierde tot şi degeaba s-ar fi luptat, dacă n-ar fi copilul… Adică numai în sufletul copilului ţine averea lui, numai cât ţine sufletul copilului ţine şi moşia… Vru să se uite spre Zenobia cu copilul, dar privirea lui Vasile nu-i dădea drumul şi începu să-l frigă şi să-l sfâşie, căci într-însa se vedea pe sine însuşi ca într-o oglindă: galben, speriat, tremurând de frica ameninţării… Iar socrul său parcă avea faţa unsă cu un zâmbet batjocoritor de biruinţă.

Până s-a coborât în groapă sicriul Anei, ochii lui Vasile Baciu l-au urmărit neîndurători, izgonindu-i din suflet privirea Floricăi, făcându-l să uite tot, chiar prohodul însuşi, afară de copilul de care atârna parcă toată soarta lui.

Întorcându-se de la cimitir, smulse copilul de la Zenobia, ca cuprins de teamă să nu i-l răpească cineva. Îl strânse la piept, acoperindu-l cu braţele-i osoase. Petrişor scâncea, iar el îl ogoia ca o doică iscusită, gândindu-se mereu că duce în braţe tot pământul câştigat cu stăruinţe şi zbuciumări atât de îndelungate. Oamenii care până acuma îl ocărau şi spuneau că din pncina lui s-a spânzurat Ana, văzându-l cu copilul, se înduioşară şi-şi ziseră că nu poate fi vinovat el de moartea femeii.

— Ia seama, ginere, să nu cadă bolnav nepoţelul! Mormăi în urechea lui un glas răutăcios, când cotiră în Uliţa Mare.

Ion se cutremură şi ascunse copilul sub suman, parc-ar fi căutat să-l apere de privirea lui Vasile Baciu.

Apoi, după pomeni, se sfătui multă vreme cu maică-sa ce să facă cu copilul şi cum să-l îngrijească şi se mai linişti când Zenobia îl încredinţă că băieţelul e destul de mărişor, că tot era să-l înţarce azi-mâine, că mănâncă de toate, că are să crească cât muntele, numai zile să aibă de la Dumnezeu, şi că nici n-o să bage de seamă până s-o pomeni cu el mare şi bun de trimis cu vitele la imaş.

— Ia seama, mamă! Zise Ion totuşi, răguşit. Ia bine seama, că mi se pare că Petrişor e cam plăpând.

— Vai de mine, omule, dar nu-l vezi câtu-i de roşcovan şi de voinic?

— Bine, bine… Dar dacă se îmbolnăveşte şi moare, Doamne fereşte, apoi să ştii că n-ai trai cu mine! Copilaşul ăsta-i viaţa mea, mamă!

— Proclet mai eşti, Ionică, şi sălhui, zău aşa! Protestă bătrâna.

— Eu atâta-ţi spun, ca să nu zici că nu ţi-am spus… Ca ochii din cap să mi-l îngrijeşti şi să mi-l ocroteşti!

— Da ce-i cu tine, măi băiete? Parcă cobeşti a rău, Doamne iartă-mă! Se închină Zenobia gândindu-se că mult mai trebuie să-şi fi iubit nevasta Ion, măcar că nu s-a arătat, dacă se prăpădeşte aşa cu firea din pncina plodului ei.

— Românul, când e bun din fire, e ca prietenul meu Herdelea! Striga Grofşoru cu atât mai des cu cât termenul apelului se apropia şi Herdelea devenea tot mai mohorât şi mai neîncrezător.

Sorocul era hotărât pentru mijlocul lui aprilie, la curtea de apel din Târgu-Mureşului. Herdelea număra zilele ca şcolarii la venirea vacanţelor, dar el, de ce scădeau, de aceea se întrista mai mult, muncit de presimţirea că i-e scris lui să fie înfierat şi să-şi piardă pensia pentru care a muncit ca robul peste treizeci de ani. Şi azi nici măcar

nădejde adevărată nu mai putea nutri, cu toate asigurănle zgomotoase ale lui Grofşoru, căci şi nădejdea l-a înşelat atât de crâncen rândul trecut.

Grofşoru îi făgăduia în fiecare zi şi se jura că se va duce la curte şi nici nu se va întoarce fără achitare deplină. În sfârşit, ca să-i dea o dovadă desăvârşită de cât îl iubeşte şi-l stimează, cu vreo trei săptămâni înainte de termenul procesului, bău bruderşaft cu dânsul la berăria Rahova, de faţă fiind toată domnimea din Armadia, pupându-l şi pe urmă strigându-i triumfător:

— Acuma mi-eşti frate, beţivule, şi dacă mai îndrăzneşti să te îndoieşti şi să te mai arăţi cu mutra asta plângătoare, apoi să ştii că eşti de poznă cu mine!

Toţi aplaudară gestul, iar cei ce încă nu se tutuiau cu Herdelea urmară pilda avocatului, începând cu directorul liceului şi sfârşind cu conţopistul de la notarul public.

În ziua aceea Herdelea s-a simţit într-adevăr fericit, s-a îmbătat zdravăn, încât dăscăliţa a trebuit să-i puie prosoape ude la cap şi să-l ocărască toată noaptea… Dar a doua zi tristeţea i-a revenit aceeaşi, ca o umbră ce nu te părăseşte decât până când stai în întunenc. Se gândea mult la Ion şi la jalba lui. Iacă, Ion şi-a văzut de ale lui, s-a şi îmbogăţit… Pentru Ion jalba a fost un accident uşor, din care scapi teafăr şi mai bucuros de viaţă. Ce-i pasă lui că va şedea la răcoare o lună de zile? Poate e şi mulţumit că astfel are prilejul să-şi odihnească puţin ciolanele… Pe când pentru dânsul jalba a fost lovitura grea care i-a schimbat brusc linia vieţii. Un lucru de nimic cum hotărăşte soarta omului, cum îi răvăşeşte tot mersul vieţii! Piatra mică răstoarnă carul mare… Un fir de nisip care s-a mişcat din loc şi a prăvălit stânca întreagă… Şi parcă totdeauna lucrurile mărunte şi neînsemnate pricinuiesc prăbuşirile grele, ca şi când omul, mândru şi încrezător în puterile lui, ar fi o jucărie şi poate mai puţin în mâna unei tainice şi înfricoşătoare fiinţe stăpânitoare… Tocmai cu câteva zile înainte de împlimrea soartei, Herdelea se pomeni iar cu Ion

care venea cu vestea morţii Anei şi cu rugămintea să-i facă ceva să-şi poată ispăşi osânda în închisoarea judecătoriei din Armadia, ca să nu se mai depărteze pe la Bistriţa…

— Să-ţi fac, Ioane, cum să nu-ţi fac! Zise învăţătorul amărât, rozându-şi unghiile ca să-şi stăpânească pornirea. Că ţi-am mai făcut şi altădată, şi vezi bine pe unde am ajuns, vezi, pe drumuri, om bătrân… Dar să-ţi fac, fireşte…

Ion se uită drept în ochii lui, cu o emoţie sinceră în toată înfăţişarea, ca şi când cuvintele lui Herdelea l-ar fi atins în suflet o coardă care n-a vibrat de mult.

— Sunt ticălos, naşule, rosti apoi dânsul molcom. Suntem răi şi proşti, vai de păcatele noastre… M-a bătut Dumnezeu, mai rău nu se poate. Ţi-am greşit, văd bine… Dar Dumnezeu ajută pe omul bun… Dumnezeu are să te mângâie pentru greşeala mea…

— Mă mir cum m-am luat eu după nătângiile tale, Ioane? Trebuia să te dau pe uşă afară, nu să mă potrivesc ţie, murmură învăţătorul, înduioşat şi cu ochii umezi.

— Aşa-i omul când îi ia Dumnezeu mintea, făcu Ion cu alt glas, mai aspru, în care se simţea părerea de rău că s-a lăsat o clipă învins de slăbiciune pentru grijile altora. Dar dumneata să-mi faci acuma o jalbă frumoasă, cum zic, că-ţi plătesc, naşule…

Herdelea îi făcu petiţia cuvenită. Vorbele schimbate cu omul care i-a pricinuit toată nenorocirea de azi îi sădiră în inimă un bob de încredere. Îşi zicea „pe omul bun îl ajută Dumnezeu”, şi găsea parcă mângâiere. Avea însă şi remuşcări că, în nerozia şi zădărnicia lui, de multe ori şi-a bătut joc de cele sfinte. Şi de-aci încolo, seara, întins în pat, după ce stingea lampa, cu faţa-n sus şi cu mâinile împreunate pe piept, se ruga în gând fierbinte să-i ierte Dumnezeu rătăcirile şi să-l scape şi acuma, ca totdeauna, din impasul în care l-a aruncat propria-i vină.

Grofşoru avea să plece singur la Târgu-Mureşului, la judecarea apelului. Herdelea trebuia să rămână la cancelarie, acasă, căci nu era obligat să se prezinte şi ar fi

cheltuit bani mulţi zadarnic… Deşi, plecând din Armadia la amiază, seara ajungea la ţintă, s-au făcut mari pregătiri de drum. Doamna Grofşoru, o femeie drăguţă, grăsună, gospodină, umplu un cufăraş numai cu merinde, ca să aibă omul în tren ce să mănânce. Doamna Herdelea, cu care se împrietenise bine, i-a fost de mult ajutor. Chiar ideea merindei de la dăscăliţă pornise şi fusese găsită minunată… La plecare erau de faţă amândouă familiile, în care intrau cei cinci copii ai avocatului. Se vărsară lacrimi abundente, numai Grofşoru se uimi tare şi porunci lui Herdelea să fie absolut liniştit şi să aibă încredere în el şi în Dumnezeu.

Nevasta avocatului, dăscăliţa şi Ghighi hotărâseră în taină să ajuneze toată ziua procesului… Seara, familia Herdelea stătu până târziu, lăudând pe Grofşorenii care-s nişte oameni cum nu s-au văzut mai de inimă, şi drămăluind fel de fel de nădejdi. Când se culcară, în întuneric se auzi limpede şoşăitul buzelor tuturor trei rugându-se din inimă să binecuvânteze Atotputernicul ziua de mâine şi s-o întoarcă spre binele celor năpăstuiţi… Chiar în aceeaşi vreme murmura şi doamna Grofşoru un Tatăl nostru pentru bietul creştin, după ce pusese pe toţi cinci copiii în genunchi să zică o rugăciune anume pentru „moş Herdelea”.

Fără să ştie de planul femeilor, învăţătorul îşi propusese şi el să ajune în ziua cea mai grea din viaţa lui. Se trezi în zorii zorilor şi nu mai putu adormi de grijă şi de emoţie. Ca să-i treacă vremea, vru să-şi aprindă luleaua, dar îşi aduse aminte la timp că nu te poţi spurca cu tămâia dracului când jertfeşti o zi lui Dumnezeu. Se perpeli în pat, frământat numai de presimţiri rele. Plecă mai curând la cancelarie şi nici acolo nu găsi linişte. La prânz nici nu se duse acasă, spre supărarea doamnei Herdelea care îl aştepta cu masa ca de obicei.

În sfârşit pe seară veni o telegramă. Herdelea, singur în birou, o rupse şi o citi tare încât îl auzi şi factorul: „Achitat – Ura”. Bătrânul oftă o dată din fundul sufletului, ca şi când i

s-ar fi ridicat brusc o piatră de moară, şi apoi îndată se porni pe un plâns cu hohote; poştarul, care aştepta un mic bacşiş, o şterse repede în vârful picioarelor. După ce se răcori cu lacrimile, Herdelea trecu la doamna Grofşoru, locuinţa avocatului fiind în aceeaşi casă. Doamna Grofşoru, încercând să râdă, se pomeni de asemenea plângând de bucurie. Mai vru să-şi laude puţin bărbatul, pe care-l iubea mult, deşi era cam şstrengar, dar Herdelea nu avea răbdare. Simţea nevoia să comunice tuturor cunoscuţilor şi necunoscuţilor vestea minunată. La berărie prietenii îl felicitară şi-l îmbrăţişară, îndemnându-l apoi să stropească cu o băutură zdravănă asemenea izbândă strălucită, încât îi trebui o sforţare titanică să refuze, voind să-şi respecte deplin ajunarea… Sosi acasă pe înnoptat, obosit mort de bucurie. Doamna Herdelea îl primi bosumflată că n-a venit la masă, dar când văzu telegrama, începu să se bocească dimpreună cu Ghighi de răsuna casa, parc-ar fi murit cine ştie ce rudă scumpă. Cu mare greu izbuti învăţătorul să le ostoiască, spre nenorocirea lui, căci dăscăliţa îl luă la zor: de ce n-a poftit la prânz şi a făcut să se strice atâtea bucate degeaba? Nici chiar când îi mărturisi c-a ajunat, doamna Herdelea nu se împăcă de tot, ci doar în sufletul ei se simţi mulţumită că şi „păgânul” s-a întors la Dumnezeu.

Se culcară acuma devreme. În casă stăpânea o fericire mare. Şi totuşi Herdelea parcă niciodată n-a avut noapte mai albă. Îi era foame şi mai ales îl chinuia meteahna tutunului. Se învârti ceasuri peste ceasuri în patul fierbinte, cu genele mai grele ca plumbul… şi nu era chip să adoarmă. De-abia spre ziuă îl birui somnul binefăcător şi atât de adânc că dimineaţa trebuisă-l scuture de două ori dăscăliţa până să-l deştepte, ca să nu întârzie tocmai acuma când avocatul nu-i acasă şi toată cancelaria e în seama lui.

La amiază făcură cu toţii o plimbare până-n Jidoviţa să aştepte pe Grofşoru… Copiii auziră cei dintâi clopoţeii cailor. Trăsura se opri şi avocatul sări jos strălucitor. Înainte

de a-şi săruta nevasta, se repezi la Herdelea şi, îmbrăţişându-l furtunos, îi zise:

— Ai văzut, renegatule, ce poate face un român? Apoi de-acuma să mai pofteşti să nu crezi când îţi făgăduiesc eu ceva!

Un copist pirpiriu luă din mâna lui Ion hârtia prin care tribunalul îi îngăduia să-şi facă pedeapsa de o lună la închisoarea judecătoriei din Armadia, o suci, o învârţi, căută prin dosare, se uită la dânsul clătinând din cap dojenitor, apoi scrise ceva într-un registru prăfuit, îi dădu un bilet galben şi-l trimise: „în fundul gangului, unde vezi o tăbliţă neagră cu chei multe”.

Din gang Ion se pomeni deodată în curtea închisom. O recunoscu numaidecât, nu degeaba a văzut-o doar aşa de bine odinioară, când a avut pozna cu Simion Lungu. Strângerea de inimă de atunci îi îngălbenifaţa şi acuma. Curtea strâmbă era pustie. Pardoseala de piatră, tocită, răsfrângea lucirea soarelui. Ferestrele cu zăbrele încrucişate scânteiau în bătaia razelor calde. Într-un geam, un cap tuns, cu barba înnegrită de ţepi nerase de mult, stătea nemişcat, parcă ochii, singuri vii, s-ar fi îmbătat sorbind lumina zilei. Ion se cutremură uşor şi-şi făcu cruce, ridicând apoi privirea spre cerul albastru pe care ici-colo albea câte un nouraş încremenit în văzduhul limpede.

Bătu la uşa cu chei multe şi dinăuntru auzi un glas aspru, gros, mânios. Intră încet, strecurându-se parcă să nu facă zgomot, în odăiţa luminoasă văzu pe paznicul de odinioară, care-l întâmpină cu un dispreţ fulgerător, în vreme ce altul, şezând la o mescioară, întinse mâna după biletul galben, ca unul ce ştia că aici nimeni nu vine fără asemenea hârtie.

— Numero cinci! Mormăi cel ce îi ceruse biletul, pe româneşte, ca să înţeleagă şi Ion despre ce e vorba.

Paznicul celălalt îi luă briceagul, chimirul şi traista cu merinde ce i-o pregătise maică-sa, zborşindu-se:

— Aici nu mănâncă nimeni extra, bre!

Ion vru să-şi apere mai ales merindea, gândindu-se c-ar fi păcat să se strice ori să-i mănânce paznicii atâtea bunătăţi, dar o teamă ciudată îl strângea de beregată şi nu putu scoate nici un cuvânt. Urmă ca un miel pe paznicul ursuz care-l vârî într-o celulă strâmtă şi-i porunci să păstreze curăţenia şi să nu facă gălăgie. Apoi rămase singur între patru ziduri goale şi auzi cheia întorcându-se în broască de două ori, cu un scârţâit strepezitor. Stătu câteva clipe uluit, uitându-se împrejur. Inima îi bătea ca şi când nu şi-ar fi găsit locul. Apoi începu să umble de colo până colo tot mai repede, ca o fiară prinsă în cuşcă, cu ochii însă mereu la fereastra prin care nu vedea decât o palmă de cer foarte depărtat.

După un răstimp însă se potoli brusc şi ruşinat de atâta tulburare. „Ei, parcă nu ştiam eu c-aşa trebuie să fie! Amu ce-o vrea Dumnezeu!” îşi zise dânsul oprindu-se în mijlocul celulei.

Îşi împături cu băgare de seamă sumanul, îl potrivi pe duşumea în colţul de lângă uşă şi se lungi jos. Se simţea trudit ca şi când ar fi tras la jug. Închise ochii şi adormi buştean.

Pe la amiază se deşteptă în răcnetele paznicului care-l zgândărea în coastă cu vârful cizmei.

— Sus, he! Sus, cârne! Aici nu se doarme, bre! Aici se lucrează!

Fu trimis, împreună cu alţi trei osândiţi, să taie lemne acasă la domnul judecător.

De-a doua zi se obişnui. Era mulţumit. O ducea bine: mâncare avea, somnul destul, muncă mai mult pentru faţă… Totuşi i se făcea dor de-acasă şi îndeosebi începu să-l cuprindă grija de copil. Toată noaptea se visa în Pripas, dar niciodată acasă cu copilul, ci totdeauna la George, primprejurul Floncăi. Îi era necaz şi abia aştepta ziua de joi, când trebuia să vie Zenobia cu veşti şi cu mâncare.

— Ce face băiatul? O întrebă dânsul răstit şi bănuitor.

— Face bine că-i sănătos – răspunse mamă-sa, veşnic neîmpăcată că se prăpădeşte atâta cu firea din pricina stârpiturii celeia, iar azi adânc supărată, fiindcă paznicul n-o lăsase să se apropie de Ion cu merindea.

Cât era treaz, toată ziua numai la Petrişor se gândea. Aici avea atâta vreme să-şi depene închipuirile încât parcă-şi storcea creierii. Dar cu cât se zbuciuma mai mult, cu atâta năşteau mai grele întrebări la care nici nu îndrăznea să răspundă. Deseori auzea limpede glasul socrului său de la înmormântarea Anei, iar privirea lui o avea mereu ca un spin. „Cât sunt eu aici, poate să mi-l omoare, ca să-mi ia pământurile!” îi trăsni deodată prin minte ca o lovitură de cuţit.

De atunci zidurile îl înăbuşiră şi zilele trecură mai anevoie. Îi venea să se repeadă la zăbrelele groase din ferestre, să le smulgă şi să alerge acasă la copil, să-l apere.

Noaptea însă visurile îl purtau numai pe la Florica. Se vedea cu săptămâni în urmă, înainte de moartea Anei, ducându-se pe la George, vorbind de moşie, de muncă, plănuind lucruri de care dânsul nici nu se sinchisea. Se ducea mereu, deşi ura pe George ca pe un tâlhar care i-a răpit cea mai scumpă comoară. Se ducea fiindcă numai aşa putea sta aproape de comoara lui. Nu schimba o vorbă cu ea, nici măcar o privire, şi totuşi se simţea fericit şi vesel. Nu ştia ce vrea, nici nu se întreba nimic. Se mulţumea s-o ştie aproape şi nădăjduia. De când s-a stins Ana, s-a dus mai rar, dar cu mai multă nădejde ascunsă în inimă… Şi acuma, că nu poate merge şi nici nu vrea să se gândească la ea, tot ea îi stăpâneşte visurile…

Când se trezea din somn, Ion simţea totdeauna o mângâiere peste care însă lumina zilei arunca iarăşi pânza grijilor de copil.

În două săptămâni gândurile şi visurile îl slăbiră ca un ogar. Faţa i se îngălbeni, fruntea i se zbârci de gânduri. Numai în ochi îi ardea parcă mai multă patimă şi hotărâre.

Peste vreo zece zile Herdelea primi telegrafic ordinul de la inspectorul din Bistnţa să-şi reia imediat serviciul la şcoala din Pripas. Totodată era încunoştiinţat că s-au trimis cuvenitele adrese la percepţia din Armadia să-i plătească leafa ce i-a fost reţinută pe timpul suspendării.

— Dumnezeu te bate şi tot Dumnezeu te mângâie, zise învăţătorul atât de copleşit de fericire că bău două sticle de bere la Rahova şi mai aduse şi acasă un litru de vin pe care să-l fiarbă baba cu zahăr şi scorţişoară spre a sărbători în familie cum se cuvine ziua aceasta nu mai puţin mare ca ziua când a scăpat de ameninţarea osândei.

Doamna Herdelea se supără niţel cum era obiceiul ei, îl ocărî că-i beţiv, dar apoi totuşi fierse şi puse vinul pentru după cină, făcându-l aşa de bun că Herdelea vru să silească pe Ghighi să bea barem un păhărel, ceea ce ea fireşte refuză cu înverşunare, deoarece nu se cade unei fete să-şi pângărească guriţa.

Îmbătaţi de bucurie şi, în ce priveşte pe Herdelea, de vin, după masă ţinură un lung consiliu de familie. Suma de bani ce le pica pleaşcă, se înţeleseră repede, cu toate roşelile domnişoarei Ghighi, s-o întrebuinţeze pentru trusoul ei de mireasă de care nimeni nu ştie când poate fi nevoie. Pe urmă veni iar pe tapet chestia dezbătută odinioară în împrejurări triste: să se mute oare înapoi în Pripas sau să rămâie cu casa aici şi numai Herdelea să meargă dimineaţa şi să se întoarcă seara, ca şi Zăgreanu? Doamna Herdelea, care avea slăbiciunea căsuţei, susţinu un răstimp că trebuie să se mute, argumentând îndeosebi cu teama ca nu cumva „pământuful” de Belciug, de necaz că au ieşit triumfători din toate încercările, să le facă tocmai acuma pocinogul cu locul. Herdelea, deşi de acord în principiu, se gândea că ar fi bine să poată vedea şi de şcoală, dar să-i păstreze şi leafa de la Grofşoru, învoindu-se cu dânsul să-i lucreze după-amiaza sau seara. Ar fi păcat să scape din mână o leafă şi alte venituri frumoase, căci n-ar strica să se gândească şi la zestrea Ghighiţei. Fata cu zestre e de două ori mai căutată.

Laura a trecut ca şi căţelul prin apă, fiindcă a nimerit un băiat cum rar se găsesc. Dar unde se poate şti norocul Ghighiţei?

Fata se supără şi, fireşte, se jură că nu se va mărita niciodată… Atâta fu de ajuns ca să se înăsprească tonul sfatului. Doamna Herdelea sări numaidecât s-o învinovăţească vehement că şi ea umblă cu fumuri ca Laura, dând drept pildă faptul că nu ia în seamă îndeajuns pe Zăgreanu, care-i un băiat eminent şi pare a o iubi, ci se ţine de alte mofturi, parcă ea ar fi cea fată de solgăbirău. Ghighi protestă, lăcrimă, îşi astupă urechile să nu-i audă cum îi pomeneau de Laura care „vezi ce bine e aşezată dacă ne-a ascultat pe noi”.

— Dar venit-a să mă ceară? Stngă Ghighi în cele din urmă, desperată. Ori aţi vrea să-l peţesc eu pe dumnealui, fire-ar al dracului!

Ideea c-ar putea peţi ea pe Zăgreanu i se păru atât de caraghioasă, că-i trecu dintr-o dată supărarea şi pufni de râs, ceea ce făcu şi pe doamna Herdelea să zâmbească.

Astfel consiliul se sfârşi în veselie, deşi fără a fi luat vreo hotărâre. Deocamdată rămase ca învăţătorul să se ducă singur în Pripas, ca şi Zăgreanu. Pe urmă va vorbi cu Grofşoru şi pe urmă se va vedea ce-i de făcut.

Singură Ghighi se culcă mai tulburată. Ea încă nu se gândise serios la Zăgreanu. Îi era simpatic, adevărat, dar să se mărite cu el? Adormi zicându-şi: „Ciudaţi mai sunt şi bătrânii Ei numaidecât la măritiş se gândesc…”

În noaptea aceea visă pe Zăgreanu şi râse prin somn aşa de tare că doamna Herdelea se deşteptă şi se închină.

Herdelea, pentru reluarea şcoaleiân primire, se răsese şise dichisise ca un peţitor. Porni mai de dimineaţă, agale, ducându-şi în mână legăturica cu merinde pentru amiază. Însăşi vremea parcă voia să sărbătorească întoarcerea lui triumfală. O zi minunată de mai, cu soare blajin, mângâietor. Şoseaua spre Pripas era albă, lăptoasă, în umbra Pădurii Domneşti care-şi fremăta domol şi

fermecător cântecu-i de dimineaţă, luându-se la întrecere cu mierlele ce zburătăceau prin holdele şi porumbiştile fragede… Cu cât se apropia de sat, cu atâta inima şi emoţia îi creşteau învăţătorului. Întâlnea ţărani care mergeau la lucru, care-i zâmbeau şi cărora le răspundea zâmbind. Sub Râpile Dracului se întâlni cu Toma Bulbuc, se opri şi-i povesti cum nu l-a lăsat Dumnezeu. Toma clătină din cap şi se bucură din ochi, zicându-i:

— Să ni te ţie Dumnezeu, domnule învăţător, căci eşti de-al nostru şi ne ştim mai bine necazurile!

Se mai opri cu Trifon Tătaru, cu primarul Florea Tancu, cu straja Cosma Ciocănaş, povestindu-le tuturor izbânda cu aceeaşi mândrie naivă. Când intră în sat, se uită la ceas. A sosit prea devreme. „Am venit binişor de tot, se gândi dânsul cu o fericire nemărginită pe faţă. Lasă, nu face nimic! Că tot vreau să văd ce face şi căsuţa noastră, săraca… Bine că luai cheile!”

Casa cu cele două ferestre mici dinspre hotar parcă-l privea cu drag.

— Ei, sărăcuţa! Cum a stat ea pustie atâta amar de vreme! Murmură Herdelea înduioşat. Ehe, mai mult de cinci luni… Nu-i glumă!

În ogradă buruienele crescuseră în voie. Grădina, neîngrijită, se sălbăticea. Sub streşini se împânzise droaie de păianjeni, iar tencuiala pe pereţi începuse să plesnească pe ici-colea. Cheia se învârţi greu în broască. Dinăuntru îl izbi în faţă un aer greu, zăpuşit. Odăile goale răsunau trist de zgomotul paşilor învăţătorului care se opri în fiecare, cercetând şi suspinând. „Ar fi trebuit s-o aerisim, s-o mai îngrijim, dar când e omul necăjit, nu se mai gândeşte la nimic”, îşi zise Herdelea ieşind în cerdac şi răsfăţându-şi ochii în priveliştea satului înveşmântat în floare şi verdeaţă.

Bătrânul Glanetaşu, din ograda lui, îi zise respectuos „bună dimineaţa”, ridicând tacticos pălăria, ca şi altădată. Zenobia, ieşind cu nepoţelul care urla din răsputeri, începu să blagoslovească pe domnul învăţător, că bine l-a adus

Dumnezeu, că vai rău a fost fără om învăţat în sat, că popa-i tot cu biserica lui… Herdelea le povesti şi lor cum a primit porunca prin telegraf să vie îndată la şcoală fiindcă nimeni nu ştie ca dânsul să înveţe pe copii ce trebuie. Macedon Cercetaşu şi apoi alţi vecini se apropiară pe rând, ascultând glasul lui cu gura căscată de mirare şi mulţumire, căci toţi se plângeau de învăţătorul cel tânăr c-ar fi luat-o prea razna.

— Ei, dar Ion pe unde-i, Alexandre? Întrebă Herdelea pe Glanetaşu.

— Apoi dumneata nu ştii? Se amestecă Zenobia, dând la o parte pe bărbatul ei. Că doar dumneata i-ai făcut rugarea să-l lase să şadă în Armadia…

— O să-i ajute Dumnezeu şi lui, zise Glanetaşu, ca să nu rămână de ruşine că i-a astupat muierea gura.

— Aşa-i, Alexandre. Temniţele-s pentru oameni, răspunse învăţătorul dând din cap. Numai sănătos să fie şi ca mâine-i aici!

Acuma sosi şi Zăgreanu din Armadia, ţanţoşel, învârtind în dreapta umbrela de ploaie de care nu se despărţea niciodată, urmând astfel de aproape tradiţia dăscălească de-a nu pleca de acasă fără umbrelă cum nu pleacă soldatul fără baionetă. Tânărul salută zâmbind pe Herdelea şi vru să treacă înainte spre şcoală.

— Aşteaptă-mă, colega, să mergem împreună, c-avem acelaşi drum! Îl opri Herdelea jovial.

— Cu plăcere, domnule colega! Răspunse Zăgreanu politicos.

— Tot trebuie să-mi dai în primire şcoala, adăugă Herdelea coborând în uliţă, în vreme ce ţăranii ascultau tăcuţi convorbirea domnilor.

— Da? Zise tânărul roşindu-se deodată până-n vârful urechilor. Nu ştiam mmic… Eu n-am fost… Înştiinţat…

Bâlbâia, foarte încurcat. Şi mai ales se ruşină în faţa ţăranilor care acum zâmbeau batjocoritor.

— Ieri mi-a venit ordinul… Telegrafic… Dacă te vedeam prin Armadia, te preveneam! Zise Herdelea scoţând telegrama şi arătându-i-o cu cruzimea biruitorului. Uite, colega! E iscălit chiar de inspectorul cel nou…

— Da… da… desigur… mergem… Predau… cum nu… murmură Zăgreanu neputându-şi veni în fire de emoţie… Mă mir însă că pe mine nu m-a înştiinţat… Ce are a face? Probabil c-o să-mi vie pe cale oficială… Nu-i mmic, mă rog…

— Negreşit, fireşte, trebuie să-ţi vie, aprobă bătrânul cu superioritate.

La şcoală, copiii avură bucurie în ochi văzând că intră Herdelea care-i şi trimise în curte să se joace până ce ia dânsul în primire averea statului. Pe urmă, după ce plecă Zăgreanu, începu lecţiile cu atâta pasiune şi emoţie, ca şi când ar fi fost pentru întâia oară în faţa unei clase. Deschise uşa, să intre aerul proaspăt, înviorător al primăverii. Şi copiii nepricepuţi ascultau şi răspundeau uşuraţi, parcă în locul tatălui vitreg s-ar fi reîntors tatăl lor cel bun şi adevărat.

În pauza de la amiază Herdelea, vrând să-l vadă întreg satul, porni pe Uliţa din dos, schimbând câte-o vorbă la fiecare ogradă, şl ieşi în capătul dinspre Sărăcuţa. Belciug era în cerdacul casei sale, cu hainele pătate de var şi de tencuială, căci adineaori venise şi el de la biserica nouă unde zidarii lucrau de zor.

— Noroc, Ioane! Voinic, sănătos? Îl strigă Herdelea cu glas cald, prietenesc.

— Mulţumesc lui Dumnezeu, Zaharie! Mă mai târăsc şi eu cum pot, răspunse preotul zâmbind şi apropiindu-se de portiţă.

— Ştii că mi-am luat iar şcoala în seamă, zise învăţătorul cu o mândrie pe care nici nu încerca s-o ascundă.

— Bine că te-ai întors, Zaharie, slavă Domnului! Că Zăgreanu era o primejdie pentru toţi! Murmură Belciug serios şi sincer.

Îşi strânseră mâna, dar nu-şi mai ziseră nimic. Herdelea îşi urmă calea spre casă, unde voia să-şi mănânce merindea, Iar Belciug se uită după el o clipă, gânditor.

Când îi dădură drumul din închisoare, Ion parc-ar fi scăpat din puşcă. Îi bătea inima, strânsă-n cleşte de presimţirile rele. „Barem de n-ar fi copilul", se gândea mereu, alergând pe şoseaua dintre Jidoviţa şi Pripas.

Intrând pe poartă însă auzi hmpede plânsul răguşit şi slăbit al copilului. „Uite… uite… Aşa mă bate Dumnezeu dm senin!"

Petnşor, culcat pe spate, de-a curmezişul patului, gemea cu ochii închişi lăcrimaţi. În răstimpuri ridica mânuşiţele, le apropia şi le tremura parcă s-ar fi căznit să-şi smulgă o durere mare… Zenobia, la vatră, alegea cărbuni aprinşi, tocmai vrând să-i descânte de deochi; Glanetaşu însă, mai întristat, şedea pe marginea patului, şoşăind:

— Taci cu moşul, taci, taci, taci!

Ion îşi aruncă tot calabalâcul pe laviţă şi păşi lângă pat.

— S-a dus, degeaba, s-a isprăvit! Zise dânsul uitându-se o clipă în faţa suptă şi bolnavă a copilului.

— Amu lasă că n-a mai fi nimic… Pesemne l-a deocheat cineva, că oameni răi sunt destui! Răspunse Zenobia, de la vatră, suflând în jăratic.

Glasul ei liniştit schimbă deodată groaza lui Ion într-o furie năprasnică. I se păru că maică-sa înadins vrea să-i ucidă copilul. Se întoarse la ea ca un nebun, îi puse mâna în păr şi începu să-i care la pumni cu sete, răcnind:

— Îmi omori copilul, ai? Într-adins… mi l-ai… omorât! De spaimă, dintru-ntâi Zenobia nici nu se gândi să se vaite, ci se făcu ghem, hâcâind sub lovituri. Trebui să sară Glanetaşu, s-o scape din mâinile feciorului, luând astfel şi dânsul câteva ghionturi în învălmăşeală.

— Tulai, că m-a omorât tâlharul! Zbieră acuma Zenobia zbughind-o afară în ogradă, cu părul vâlvoi. Tulai, oameni! Tulai!

Îşi potrivi năframa pe cap şi apoi se întoarse iar în casă, blestemând vajnic pe Ion care, răcorit, se aşezase la masă, cu ochii la copil, fără să audă altceva, afară de plânsul neputincios ce-l sfâşia ca nişte împunsături de pumnal.

Zenobia, căutând totuşi să-l îmbuneze, urmă pregătirile de descântec în care de altfel era mare meşteră. Aduse de la fântână o cofiţă de apă, luă o ulcică plină şi o aşează pe vatră. Apoi cu cleştele în mâna stângă apucă un cărbune şi-l slobozi în apa neîncepută, făcând îndată, cu un cuţit ce-l avea în dreapta, semnul crucii în ulcică, murmurând „nouă”. Puse alt cărbune, făcu altă cruce şi numără „opt” şi aşa mereu până ajunse cu numărătoarea la unu. Jarul sfârâia ascuţit şi bătrâna şopti trăgând cu ochiul spre Ion:

— Avai de mine că rău l-a mai deocheat cineva, plesni-i-ar ochii să-i plesnească!

În picioare şi bătând mereu cruci în apă cu cuţitul, rosti pe urmă, domol, tărăgănat, abia înţeles:

— Preasfântă Maică Precistă, de-i deocheat Petrişor cu unu, dedeochi cu doi; de-i deocheat cu doi, dedeochi cu trei; de-i deocheat cu trei, dedeochi cu patru; de-i deocheat cu patru, dedeochi cu cinci; de-i deocheat cu cinci, dedeochi cu şase; de-i deocheat cu şase, dedeochi cu şapte; de-i deocheat cu şapte, dedeochi cu opt; de-i deocheat cu opt, dedeochi cu nouă, cu mâinile mele cu-amândouă! Petrişor să saie, să răsaie, ca aurul strecurat, ca argintul luminat! Şi de-i deocheat de ochi căprii, şi de-i deocheat de ochi negri, şi de-i deochiat de ochi mierii – descântecul din gura mea, leacul de la Dumnezeu!

Picură cu vârful cuţitului câţiva stropi de apă descântată în gura deschisă a copilului, apoi îşi muie degetele în ulcică şi-i făcu trei cruci pe frunte, trei pe bărbie, trei pe piept şi câte trei în fiecare talpă… Şi îndată Petrişor încetă de-a mai plânge. Gemu însă greu, cu ochii mari, speriaţi parcă de o vedenie urâtă.

— Toţi cărbunii au picat la fund, mormăi Zenobia vărsând dintr-o dată apa din ulcică pe ţâţâna uşii. A fost deocheat

băieţaşul dare-ar Dumnezeu să fie sub pământ de trei stânjeni ochii care nu lasă-n pace suflete nevinovate!

Ion rămase nemişcat pe laviţă cu cotul pe masă şi nici nu se atinse de mâncarea ce i-o puse dinainte mamă-sa. Capul îi fierbea de gânduri negre… Într-un târziu, aruncându-şi ochii pe fereastră, văzu trecând pe Herdelea. Sări în picioare, parcă l-ar fi opărit.

„Dumnezeu mi l-a trimis!” îşi zise dânsul repezindu-se în ogradă, cu capul gol, ca un zănatic.

Herdelea îl zări şi se opri bucuros, întrebând:

— Când ai scăpat, Ioane? Bine că ţi-a ajutat Dumnezeu… Iaca, şi eu mă întorsei la slujbă… Tocmai de la şcoală viu, c-am dat drumul copiilor de prânz…

— Îmi moare băieţelul, domnule învăţător, gemu Ion în loc de orice răspuns. Mi se prăpădeşte, naşule… Şi dacă moare, ce s-alege de mine? Ce să mă fac?

— Ce să moară? Aşa se îmbolnăvesc copiii…

— Moare, moare, naşule, simt că moare, stărui ţăranul cu atâta convingere că Herdelea îşi pierdu zâmbetul de pe buze.

— Atunci cheamă doctorul, finule!

— Degeaba-i, naşule… Ce să facă doctorul dacă-i mâna lui Dumnezeu la mijloc? Oftă Ion uitându-se drept în ochii învăţătorului cu o privire stinsă de spaimă. Asta-i pedeapsa mea, naşule… Asta-i… Nu ţi-am spus eu deunăzi?

— Rău, făcu Herdelea gânditor. Dacă-i aşa, e rău…

— Ş-amu eu rămân iar pe drumuri, naşule, aşa-i? Toate pământurile se întorc înapoi de unde au venit, aşa-i? Întrebă ţăranul atârnându-şi ochii pe buzele învăţătorului în aşteptarea unei dezminţiri mântuitoare.

— De… Bine nu-i, nici vorbă, zise Herdelea încet, şovăind. Dar nici tocmai aşa de rău nu-i, cum te temi tu… Că doar eşti tatăl copilului şi în caz de moarte, Doamne fereşte, tu eşti, tata e moştenitorul… Cel puţin aşa cred eu…

— Dar socrul? Vasile Baciu? Se holbă Ion necrezător.

— Apoi de… şi el ar putea zice multe… Că ce a dat, pentru fata lui a dat… Dac-a murit fata şi ar muri şi copilul, te pomeneşti c-o să ceară să-i înapoiezi averea… De, ştiu eu? Dar mai bine să căutaţi să vă înţelegeţi, că vezi bine cum umblă judecăţile, numai cu ponoase.

Ion rămase totuşi mulţumit. Dacă-i vorba de învoială, apoi înseamnă că nu-i poate lua nimeni nimic fără luptă.

În casă Petrişor plângea iar, mai dureros. Dar lui Ion nu i se părea aşa de sfâşietor plânsul ca adineaori.

A doua zi veni Vasile Baciu, care auzise că copilul trage să moară. Ion îi pândi toate mişcările. Vasile Baciu era liniştit; îl mângâie puţin şi sfătui pe Zenobia să pună pe pântecele umflat al bolnavului tărâţe căldicele muiate în lapte dulce de la o vacă cu întâiul viţel. Numai la plecare spuse lui Ion:

— Nu trebuia să-l înţărcaţi aşa de micuţ… Amu dacă moare, ce te faci?

Avea în privire ceva iscoditor. Ion însă răspunse nepăsător:

— Ce să fac, socrule? O să-l îngropăm… Dacă nu i-a dat Dumnezeu zile, putem noi să-i dăm?

Vasile Baciu tuşi puţin, parc-ar fi vrut să zică ceva şi s-ar fi răzgândit.

— Apoi pace bună! Murmură dânsul scurt, ieşind.

Ion începu de-acum să se gândească la înmormântare, socotind cât va trebui să cheltuiască şi hotărând să-l aşeze lângă Ana, că-i loc mai frumos şi mai larg.

Apoi Petrişor se topi ceas cu ceas. A patra zi nu mai avu plâns, ci doar un horcăit aspru, ca şi când tragi cu ferăstrăul într-un lemn prea tare… Atunci Ion aduse din Armadia pe doctorul Filipoiu. Când sosi însă cu doctorul, găsi copilul rece. Văzându-i burta umflată şi vânătă ca o tobă, Filipoiu strânse din umeri:

— L-aţi otrăvit cu cine ştie ce bazaconii de mâncări… Dacă m-aţi fi chemat până a nu se umfla, poate că-l scăpam…

După înmormântare Vasile Baciu, întunecat şi posomorât, veni îndată la Ion care îl aştepta:

— Amu, ginere, să ne înţelegem omeneşte, zise dânsul fără mult înconjur. Ana a murit, copilul a murit… Dumnezeu să-i ierte, că-n mâna lui ni-i soarta şi viaţa… Zestre ţi-am dat destulă, Ioane. Şi câtă nu ţi-am dat, mi-ai luat-o tu cu puterea, c-aşa ai vrut. Ai văzut că n-am zis nimic şi ţi-am dat tot. Că doar copilului meu îi dădeam… Nu grăiesc bine, Ioane?

Ion tăcu, cu ochii în altă parte. Vasile Baciu urmă, tot liniştit:

— Bine… Dar acuma, dacă a murit şi Ana şi copilul, cuvine-se ca ce-a fost al lor să se întoarcă înapoi la mine. Aşa-i legea şi omenia… De aceea am venit, să n-avem pe urmă sfadă şi ocară…

— Da de ce să se întoarcă la dumneata ce-i al meu, socrule? Zise Ion rece. Ce-i al meu, de ce să nu rămână tot al meu?

— Ce-i al tău, al tău să rămâie. Mie să-mi întorci numai ce-i al meu… Să-mi întorci pământul…

— Nu-ţi mai strica gura degeaba, socrule, zău aşa, ca doar eşti om bătrân! Râse deodată Ion, întrerupându-l.

Pe Vasile Baciu râsul îl înfurie. Se stăpâni însă şi răspunse cu glasul mereu potolit, dar puţin mai gros:

— Eu am vrut să mă învoiesc cu tine, ca cu un om de omenie. Dar nu… Văd că eşti tot cum te-am ştiut. Hoţ ai fost, hoţ ai rămas. Nu degeaba nu-i nici o săptămână de când ai scăpat din temniţă…

— Aşa-i, socrule, aşa-i iar cum zici dumneata, râse Ion răutăcios. Mai bine să-mi zici dumneata mie că-s hoţ, decât să-ţi zic eu dumitale. Mai bine!

— Nu-i nimic, se sculă Vasile. Dacă tu nu vrei să înţelegi de vorbă bună, ai să înţelegi de rău… N-am umblat cu judecăţi de când sunt, dar amu nu te mai iert de-aş şti de bine că-mi vând şi cămaşa de pe mine!

Ion râse mereu, însoţindu-l până-n ogradă. Dar când rămase singur, simţi că îndârjirea stăpânită a bătrânului i-a cam clătinat încrederea…

Herdelea raportă din vreme inspectorului, după cum se cerea, că examenul de sfârşitul anului se va ţine în Pripas în a doua duminică din iunie… Deşi felicitase într-o scrisoare respectuoasă pe Horvat cu prilejul înaintăm lui ca inspector, Herdelea avea totuşi o frică de examenul de-acuma, cum n-a avut niciodată. Prinsese de veste că noul inspector se duce să supravegheze examenele la şcolile unde i se părea că nu s-au făcut destule progrese în limba statului, şi astfel era sigur că are să vie şi la Pripas. Îşi aducea aminte de inspecţia de-acum un an, de avertismentul de-atunci, şi-şi zicea îngrijorat:

— Scurta-i fericirea în viaţa omului…

Cât fusese suspendat dânsul, Zăgreanu, având altă metodă, mai mult încurcase copiii. În mai puţin de două luni, deci, ar fi trebuit să macine materia pentru un an. Îşi pusese el tot sufletul să vâre în minţile tinere cât mai multe cuvinte ungureşti. Venea la şcoală de când se făcea ziuă şi stătea până însera, numai să iasă bine, să poată mulţumi pe domnul inspector… Ba mai tremura şi pentru Belciug care, învârtindu-se toată vremea cu biserica cea nouă, nu dădea deloc pe la lecţiile de religie.

— Ia seama, frate Ioane, că vine inspectorul la examen şi o să păţim urât! Îi spunea Herdelea glumeţ, dar muncit în suflet de griji.

— Parcă nu mai pot eu de inspectorul vostru… Dac-ai vedea tu ce trag cu zidarii de la biserică, nici nu mi-ai mai pomeni de inspector, zău, Zaharie!

Nu se iubeau, dar nici nu se mai duşmăneau. Nu se căutau, dar nici nu se mai ocoleau şi, când se întâlneau, schimbau câte-o vorbă, două despre treburile oficiale, ferindu-se totuşi de-a lungi conversaţia şi mai ales de-a aduce pe tapet ceva din daraverele lor trecute.

Sâmbătă, în ajunul examenului, Herdelea ieşi cu toţi copiii la pădure, aduse verdeaţă şi flori, şi împodobi şcoala cu ghirlande. Sosi acasă în Armadia târziu după amiază, frânt de oboseală, de-abia târându-şi picioarele. Tocmai se

plângea dăscăliţei cât a muncit, când în faţa casei se opri o trăsură şi Ghighi năvăli în odaie, speriată:

— Tată, tată! Inspectorul!

Herdelea îşi uită deodată orice oboseală şi se repezi afară.

— O, bată-l Dumnezeu, că nu te mai lasă nici să răsufli! Mormăi doamna Herdelea.

Peste două-trei minute însă învăţătorul intra în casă cu inspectorul.

— Te-am căutat în Pripas… Nu ştiam că nu stai acolo… Eu, spun drept, nu-mi pot închipui o şcoală bună condusă de un învăţător din altă comună… Dar, în sfârşit, o să vedem mâine…

Herdelea mormăi ceva neînţeles. Când era mişcat şi încurcat, vorbea foarte prost ungureşte. Trase un scaun inspectorului, ştergându-i cu batista ca să nu fie cumva murdar.

— Mulţumesc, zise Horvat acrit de schimonoselile limbii oficiale în gura unui învăţător al statului. Mulţumesc! Voiam numai să te anunţ că am venit înadins pentru examenul dumitale… Ştiu de rândul trecut că n-ai prea strălucit şi vreau să văd cât progres ai făcut… Acuma însă aş vrea să găsesc pe aici un hotel sau aşa ceva pentru noaptea asta…

— Avem două, domnule inspector, dar mai bine e la berăria Rahova… Curat şi ieftin! Se grăbi Herdelea să-l lămurească în nădejdea să scape mai curând de dânsul.

Dăscăliţa rămase netulburată pe canapea, lângă fereastră, cârpind nişte pantaloni de-ai bărbatului, ca să nu-şi mai strice hainele cele bune la cancelaria lui Grofşoru, unde avea de gând să-şi reia serviciul mai temeinic îndată după examen. Ghighi, nedezbărată de spaimă, stătea cu buzele uitate într-un zâmbet timid şi nu-şi putea lua ochii de la inspectorul care, în orice casă de învăţător, e privit ca un idol înfricoşător.

— Famiha dumitale? Întrebă Horvat.

— Da, da, zise Herdelea frecându-şi mâimle cu respect. Mai aveam o fată, care e însă mântată, cu ajutorul lui

Dumnezeu… Şi un fecior… de asemenea nu-i acasă…

— Cu gospodăria, doamnă, nu-i aşa? Se adresă inspectorul dăscăliţei cu o galanterie impunătoare. Foarte frumos! Gospodăria e cea mai frumoasă podoabă a femeii!

— Eu nu vorbesc ungureşte, zise doamna Herdelea, fără măcar să ridice nasul din lucru, cu o linişte care pe bărbatul ei îl îngrozi.

— Cum? Nu-nţeleg! Se miră inspectorul.

— Pricep eu ce ziceţi, dar nu vreau să vorbesc ungureşte! Nu-mi place mie să mă strâmb trăncănind într-o limbă străină, când nici n-am nevoie! Sfârâi dăscăliţa cu o superioritate zdrobitoare şi strângând din buze, parcă numai gândul c-ar putea vorbi ungureşte îi strepezeşte dinţii.

Inspectorul Horvat nu înţelesese tot ce cuvântase doamna Herdelea. Vedea însă că femeia aceasta, soţia unui învăţător al statului, nu ştie ungureşte. Şi era adânc indignat. Se mai întoarse spre Ghighi cu un zâmbet desperat:

— Poate că nicidommşoara nu vorbeşte?

— Niciodată… nu… n-am vorbit! Răspunse Ghighi speriată c-o ia şi pe ea la zor şi schimonosind cuvintele ungureşti atât de îngrozitor, că inspectorul se cutremură de durere.

— A… da, da… Dumneavoastră desigur nu vorbiţi ungureşte în familie? Întrebă Horvat pe Herdelea.

— Nu… adică… ar figreu… Femeile n-au de unde să… Mă rog… Băiatul însă vorbeşte mai abitir ca un ungur… Da… A uimit toată Armadia cum ştie de bine, murmură învăţătorul sfârşind cu un suspin.

Inspectorul plecă stăvilindu-şi în gât revolta. După ce se sui în trăsură însă, spuse foarte grav lui Herdelea:

— Asta-i nemaiauzit, domnule! Dacă nu poţi fi înţeles cu limba noastră nici în casa unui învăţător, care trebuie să fie un propovăduitor sincer, atunci cum să progreseze învăţământul ungar? Cum, domnule? Ce-am văzut la dumneata m-a uimit şi m-a întristat… În orice caz m-ai făcut să fiu foarte curios de examenul de mâine…

Doamna Herdelea şi Ghighi avură ce ocărî toată seara pe socoteala inspectorului; învăţătorul însă tăcu, nu-şi prea găsi culcuş în pat, iar a doua zi, mergând în Pripas, se închină şi bolborosi toate rugăciunile câte şi le aduse aminte.

Când bătu ora opt, inspectorul intră în clasă, înaintea lui Belciug, care veni de-abia pe la nouă, cu urmele de zid pe haine. Examenul fu o tortură pentru învăţător şi elevi. Horvat se amesteca întruna, încurca întrebările şi, de îndată ce un copil greşea, încrunta din sprâncene şi se uita triumfător la Herdelea. Ba de câteva ori zise tare:

— Cum să ştie, dacă nu cunosc limba! Niciunul nu vorbeşte cumsecade ungureşte! Toţi se bâlbâie, se strâmbă… Scandal!

Herdelea începu să se scuze că copiii nu pot şti perfect limba, de vreme ce n-o vorbesc acasă şi că, de altfel, rezultatele nu sunt cum ar putea fi din pricină că el a fost înlocuit luni de zile cu un tânăr care venise cu obiceiuri noi. Dar, fiindcă inspectorul nici nu voia să-l asculte, se resemnă mai în urmă, îşi recăpătă sângele rece şi nu se mai sinchisi de dânsul, examinând parc-ar fi singur cu şcolarii, gândindu-se doar mereu:

— Acu fie ce-o vrea Dumnezeu din cer! Acolo-i toată nădejdea!

La sfârşit veni rândul preotului, cu religia. Copiii, înviorați, răspundeau limpede şi cu glas tare, ca şi când de-abia şi-ar fi stăpânit bucuria că li-e îngăduit să rostească vorba pe care o pricep.

— Aş dori să-mi spună un elev pe ungureşte Tatăl nostrul zise Horvat, la sfârşit, nemulţumit că nu mai auzea limba statului.

Belciug, parcă n-ar fi înţeles bine, întrebă mirat:

— Poftim?

— Zic c-aş dori s-aud Tatăl nostru în ungureşte conform planului de învăţământ! Repetă inspectorul deodată mai sever.

— Asta nu se poate! Răspunse preotul, hotărât şi scurt, îmbujorându-se de mândrie.

— Cum nu se poate? Zise inspectorul jignit de tonul răspunsului.

— Nu se poate, vorbi Belciug cu o francheţe care-l înălţa, pentru că elevii nu ştiu rugăciunile pe ungureşte pentru că eu i-am învăţat în limba lor maternă, pentru că nici eu nu le ştiu pe ungureşte, căci nici pe mine nu m-a învăţat nimeni să le zic pe ungureşte, cum n-am învăţat nici eu pe nimeni!

— Mă surprinde şl culoarea, şl înţelesul cuvintelor dumitale, părinte! Zise inspectorul Horvat grav. Legea prevede că în şcolile statului religia să se predea paralel în limba maternă a elevilor şl în limba oficială ungară. Vasăzică cer minimul posibil când mă mulţumesc cu Tatăl nostru. Mă rog, te-am convins?

— Domnule inspector, eu unul prefer să nu mai predau religia în şcoala aceasta decât să-mi pângăresc conştiinţa şi să zăpăcesc sentimentele credincioşilor mei! Orice să-mi cereţi, domnule, dar asta nu! Măcar credinţa să ne rămână neatinsă! Măcar atâta drept s-avem şi noi în ţara asta, în care ne-am născut şi s-au născut părinţii noştri şi părinţii părinţilor noştri!

— Observ însă că limbajul dumitale nu se prea deosebeşte de cel al agitatorilor care stârnesc zâzanie între naţiunea ungară unitară şi ungurii de buze române? Rosti inspectorul aspru, încheindu-şi haina ca să-şi sporească autoritatea. Ţin să te previn, părinte, că statul nu dă ajutoare celor ce lucrează împotriva intereselor patriotice!

— Dacă respectul credinţei mele strămoşeşti şi împlinirea cinstită a datoriei mele de preot înseamnă agitaţie, domnule inspector, primesc bucuros orice urmări! Dar de la ceea ce cred că este datoria mea, nu mă voi abate, în nici un caz! Declară Belciug atât de energic că Herdelea se făcu mititel de admiraţie şi de frică.

— Bine… Foarte bine… Iau notă… Probabil că din pricina aceasta nu progresează şcoala de-aici deloc… Foarte

probabil! Prea bine! Voi lua măsurile de cuviinţă, negreşit, murmură inspectorul înghiţindu-şi mânia ca să nu dea spectacol în faţa şcolarilor; apoi, întorcându-se brusc la Herdelea, urmă: Dumneata trebuie să fii cam obosit, nu? Se vede că eşti obosit! Câţi ani de serviciu ai?

— Treizeci şi doi, bâlbâi învăţătorul spăimântat.

— Da? Treizeci şi… A, e destul! Te sfătuiesc să ceri îndată să te scoatem la pensie! Te sfătuiesc mult! Vei avea o pensie frumoasă şi te vei putea odihni, căci ai mare nevoie de odihnă… Vasăzică să-mi trimiţi petiţia! Din partea mea vei avea tot concursul să fie rezolvată cât mai grabnic!

Belciug rămase cu Herdelea în curtea şcoalei după plecarea inspectorului, amândoi descoperiţi, în soarele vesel şi fierbinte. Din clasă glasurile copiilor, dezgheţate de frica prin care au trecut, veneau molcom şi topite într-un zumzet de albine harnice. Stăteau tăcuţi, gânditori şi tulburaţi. Apoi deodată privirile lor se întâlniră şi fiecare citi în faţa celuilalt aceeaşi zbuciumare.

— E greu de tot, Ioane! S-au pus pe capul nostru să ne doboare! Zise Herdelea trist şi nehotărât.

— Nici pe Dumnezeu nu ni-l cruţă, păgânul… Vor să ne ucidă sufletul, nu le ajunge că ne-au încătuşat limba! Murmură Belciug cu o îndârjire adâncă şi stăpânită.

Tăcură iar. Primejdia parcă-i împrejmuia tot mai strâns, acoperindu-i şi înduioşându-i. Ochii lor se îndulciră privindu-se. Şi în acelaşi timp inimile lor se umpleau de iubirea care înfrăţeşte pe ostaşi în faţa duşmanului.

— Şi noi suntem vinovaţi, Zaharie! Zise preotul cu glas care iartă şi cere iertare.

— Greşeala iertare aşteaptă, adăugă învăţătorul.

Îşi strânseră mâinile ca şi când ar fi făcut un legământ.

Peste vreo două săptămâni, după examen, Ghighi stând în grădiniţa din faţa casei, văzu o trăsură prăfoasă apropiindu-se, care i se păru cunoscută. Dar numai când se opri, începu să ţipe de bucurie copilărească:

— Laura! Pintea! Mamă, a venit Laura!

Alergă la trăsură, se sărută de nenumărate ori cu Laura, râzând, plângând şi cinpind neîncetat:

— Nici nu ne-aţi telegrafiat că sosiţi…

— Am vrut să vă facem surpriză…

— Te-ai mai îngrăşat, Laura scumpă… şi ce bine-ţi sade aşa!

— Tu te-ai făcut iar mai frumoasă…

— Ei, destul, destul! Strigă Pintea glumeţ. Mai treci de mă sărută şi pe mine!

Herdelea ieşi fără haină, cum era, şi îmbrăţişă întâi pe George, în vreme ce, în urma lui, dăscăliţa cu lacrimi în ochi şi cu râsul pe buze murmură zăpăcită de emoţie:

— O, dragii de ei… Le-o fi foame şi noi n-avem nimic gata… Dacă ştiam, tăiam vreo doi pui… Dragii mamii, dragi!

O servitoare dolofană coborî tacticos din trăsură cu fetiţa Laurei în braţe. Speriată de gălăgie, copila începu să plângă. Mamă-sa se repezi:

— Dă-o-ncoace, Mona!

Vru să o ia, dar Ghighi sări să i-o dea ei. În braţele ei însă fetiţa plânse mai tare.

— Nu te cunoaşte, Ghighiţo, de-aceea plânge, zise Laura, mândră. Să vezi însă pe noi cum ne cunoaşte şi cum râde! Ţi-e mai mare dragul…

— Dă-mi-o mie, că eu sunt obişnuită cu copiii! Făcu doamna Herdelea, luând pe micuţa Maria de la Ghighi şi ogoind-o: Taci cu mama tână, taci, draga mămiţii scumpă şi dulce…

Fetiţa se linişti într-adevăr, spre admiraţia tuturor. Herdelea profită de ocazie şi-i pofti în casă, comandând milităreşte:

— Înainte… marş! În casă! Aţi trăncănit destul în uliţă! În casă urmară noi lacrimi şi mai ales se încinse o vorbăraie care nu se sfârşi până la miezul nopţi. Laura povestea minunăţii despre Pintea, Pintea despre Laura şi amândoi despre odorul lor; Herdelea zugrăvi pe inspectorul care a fost ticălos la examen, dar fără a spune că i-a cerut să iasă

la pensie; dăscăliţa şi Ghighi întreţinură pe Laura cu noutăţile din Armadia, între care cea mai de seamă era logodna Lucreţiei Dragu cu profesorul Oprea… Între timp însă doamna Herdelea găsi destulă vreme să doboare trei pui mari în onoarea dragilor musafin şi să le servească la amiază un papricaş cum n-au pomenit ei nici la Bistriţa.

După masă însă George stârni o furtună când spuse că chiar mâine vor să plece cu toţii mai departe, la Sângeorz.

— Nu se poate! Trebuie să staţi şi la noi barem o săptămână! Protestă Herdelea adăugând apoi cald: Că doar şi noi vrem să ne fălim puţin cu voi la armadienii ăştia, ce Dumnezeu!

— La întoarcere, la întoarcere! Zise Pintea neînduplecat. Acum nu-i vreme! Ceilalţi ne aşteaptă în Sângeorz de o săptămână!

— Care ceilalţi?

Laura lămuricâ „ceilalţi” sunt Alexandru, fratele lui George, profesor în România, la Giurgiu, care a venit împreună cu Gogu Ionescu, soţul Eugeniei.

— Şi Ionel, alt frate, contabil din Cernăuţi, o completă Pintea. Suntem atâţia fraţi şi surori că numai tata ştie pe dinafară întreg pomelmcul! De altfel, aduceţi-vă aminte, vi l-a înşirat odinioară pe îndelete…

— Au luat vila Mara şi o să petrecem plăcut toţi împreună, mai zise Laura. Numai să nu uităm să telegrafiem lui Titu să vie şi el neapărat, deşi eu i-am scris… dar ca să ştie c-am sosit…

În sfârşit se învoiră şi spre seară Herdelea cu George tocmiră două trăsuri pentru a doua zi, până la Sângeorz.

Călătoria fu veselă, cu opriri scurte pnn toate satele, pe la cunoscuţi şi prieteni. Valea Someşului se strâmta mereu, şoseaua se pitula pe sub stânci şi râpi tot mai piezişe, iar râul însuşi gâlgâia din ce în ce mai mânios… Uliţa Băilor coteşte din şoseaua cea mare în mijlocul Sângeorzului, comună bogată şi nesfârşit de lungă. Un pârâu gureş roade necurmat drumul ce urcă uşor printre case ţărăneşti până

ajunge la băile aşezate într-un cazan împresurat de dealuri împădurite. Vile cochete sunt risipite şi ascunse pnntre brazi bătrâni, în jurul unui dâmb ca o tidvă uriaşă în vârful căruia chioşcul alb pare o tichiuţă de clovn. La picioarele dâmbului, văzându-se de departe, dintr-un perete tăiat în piatră, izvorul Tămăduirii bolboceşte prin guri numeroase, adunându-şi borvizul într-un canal arămiu care-l duce în clădirea scaldelor. În faţa izvorului e o terasă prundită, de unde pornesc zeci de cărări, păzite de brazi, spre vilele şi căsuţele dimprejur. La o margine a terasei însă un hotel-restaurant nou, parcă stăpâneşte şi ispiteşte toată lumea.

Sosiră pe la asfinţitul soarelui în faţa vilei Mara care albea cu ferestrele deschise. George strigă din uliţă:

— Oaspeţi pnmiţi, oameni buni?

Un căpşor frumos de femeie se ivi într-o fereastră, dar dispăru îndată cu un ţipăt înăbuşit:

— George… A venit George!

Într-un antreu larg, puţin întunecos, se întâlniră toate rudele şi se cunoscură. Voiau să pară veseli, şi totuşi toţi erau stânjeniţi, însuşi George nu se simţea prea la largul lui cu neamurile din România; fusese aproape copil când văzuse ultima oară pe Alexandru, şi chiar Eugenia se schimbase mult în trei ani. Ca să scape mai uşor, George căută să glumească şi să adauge la numele fiecăruia câte-o codiţă hazlie; ba la sfârşit se învârţi şi într-un picior, strigând:

— Ei, mai sunt rude de recomandat? Ca mi s-a urât de când nu mai isprăvesc!

Vorbele acestea li se părură atât de şugubeţe că toţi izbucniră în râsete care mai sparseră gheaţa puţin. Atunci interveni Atena, soţia lui Alexandru, o femeie naltă, uscăţivă, cu trăsături fine şi cam reci, dar cu voce foarte caldă şi simpatică:

— Bine, Georgel, se poate să uiţi tocmai pe nepoţii tăi? Veniţi aci, copii… Poftiţi, moştemtorii noştri dragi! Alecu, Ionică, Zoe!

Toţi Herdelenii se aruncară asupra copiilor, înăbuşindu-i în sărutări. Mai ales dăscăliţa, care se simţea opărită în faţa atâtor necunoscuţi, găsi o adevărată salvare în copii şi se retrase cu ei într-un colţ ca să-i mângâie.

Încetul cu încetul însă răceala se topi. Alexandru era un bărbat blând, cu ochii dulci şi barbişon negru, şi se împrieteni curând cu Herdelea, vorbind de şcoală şi de unguri. Gogu Ionescu era mai bătrân, aproape de vârsta lui Herdelea, dar fiindcă nevastă-sa era prea tânără, umbla spilcuit, îmbrăcat după ultima modă, se rădea în fiecare zi, şi nu purta mustăţi; vorbea în fraze alese, parcă fiece cuvânt ar fi fost pentru Monitorul Oficial, deşi la Cameră nu deschisese gura niciodată, fiind mameluc guvernamental. Laura şi Ghighi nu mai conteneau cu frumuseţea Eugeniei care, într-adevăr, avea ochi mari foarte albaştri şi mângâietori, cu gene lungi şi dese care, când clipeau, parcă oftau, cu o gură cât o cireaşă coaptă, veşnic surâzătoare, cu obrajii catifelaţi care n-au nevoie de dresuri, cu talia mlădioasă, trasă prin inel, cu o rochie simplă şi totuşi de o eleganţă ademenitoare… Fireşte că şi Eugenia descoperea mereu noi calităţi Laurei şi Ghighiţei, cerând din când în când şi părerea soţului ei:

— Elle est ravissante, Gogule, nest-ce pas?

Gogu aproba foarte politicos, deşi el era atât de încântat de nevastă-sa, pe care o luase fără zestre şi numai pentru frumuseţea ei, încât toate femeile din lume i se păreau mai mult sau mai puţin slute.

George umbla de la un grup la altul, strălucitor de mulţumire, azvârlind câte-o vorbă şi în sfârşit statorindu-se lângă doamna Herdelea care se mai încălzise puţin discutând de greutăţile casnice cu Atena, ea însăşi mare gospodină şi mamă iubitoare.

În vălmăşagul prezentărilor uitaseră pe fetiţa Laurei. Cu atât mai mult fu purtată din mână în mână, răsfăţată şi sărutată, până ce micuţa găsi de cuviinţă să-şi ude

scutecele tocmai în braţele Eugeniei, spre marea veselie a tuturor.

— Bine că nu ţi-a pătat rochia! Strigă Ghighi.

— E semn bun pentru o nevastă tânără! Glumi Herdelea.

— A, ştii că a sosit şi Ionel, zise Alexandru către George, când se mai potoli zgomotul. Noi l-am găsit aici. Zice c-a venit de vreo zece zile. Dar crezi că poţi face ceva cu ursul cela? Nici măcar nu vrea să stea cu noi. Are odaie la hotel şi toată ziua bate dealurile şi pădurile…

În sfârşit Atena, ca gazdă, puse capăt taifasurilor:

— Acuma haideţi toţi în camerele voastre! Şi într-o jumătate de oră să fiţi gata, că mergem să ne plimbăm niţel cu muzică, Iar pe urmă vom lua masa la restaurant! Ei, la revedere! În curând!

Peste câteva minute toţi se găteau şi în toate odăile se schimbau păreri despre noile cunoştinţe. Toţi erau încântaţi, afară de Gogu, care nu putea uita rochia doamnei Herdelea, croită după moda de-acum douăzeci de ani, şi care se simţea jignit, deşi nu voia să se arate, că străinii aceştia nu-l respectă îndeajuns.

În amurgul înăsprit de mirosuri de brad şi de răşină, muzica lăutarilor răsuna alinătoare. Pe terasă şl pe cărările dimprejur furnica o lume voioasă pe care valsurile şi romanţele o fermecau. La izvorul Tămăduirii era îmbulzeală de pahare, iar prin înserarea brazilor şoaptele de dragoste se întreceau şi se stingeau în aerul ce înviora inimile… Într-o poieniţă ascunsă grupul de neamuri dădu întâmplător peste Ionel, şezând pe o bancă, cu ţigara în colţul gurii, nepăsător şi liniştit. Muzica şi zgomotul lumii de-abia ajungeau aici ca o adiere blândă. Îl siliră să meargă să mănânce împreună.

— De ce nu mă lăsaţi pe mine în pace? Zise Ionel, urnindu-se anevoie. Mie nu-mi place gălăgia şi lumea…

În întunencul înstelat restaurantul strălucea de lumină. Terasa mai toată era acuma acoperită de mese, iar în

parfumul brazilor se amestecau mirosuri de mâncări şi băuturi.

— Uite Ungureanul strigă George tocmai când erau aproape de masa ce li se rezervase, opnndu-se. Ce faci pe-aici, prietene?

Aurel văzu pe Laura în mijlocul celorlalţi, îşi scoase pălăria şi zise încurcat:

— Bună seara, stimată doamnă!

Laura răspunse dând din cap serios, urmându-şi calea fără nici o tresărire. Doar când se aşează la masă se gândi zâmbind că odinioară a putut simpatiza pe băieţoiul ăsta…

Erau pe la mijlocul cinei când deodată apăru Titu pe terasă. Se uită împrejur puţin jenat, apoi, văzând masa cea mare, veni drept şi salută parcă pe toţi i-ar fi cunoscut de când lumea.

— Am primit târziu telegrama şi de-abia adineaori am putut sosi!

Laura, care nu-l mai văzuse de la cununie, îl îmbrăţişă plângând şi murmurând cu drag:

— Titule! Titule!

Soţii Herdelea se simţiră mai mândri, observând că feciorul lor a făcut impresie bună asupra noilor neamuri.

— Aici, aici, lângă mine, că mie-mi sunt mai dragi poeţii! Strigă Alexandru dându-şi scaunul mai la o parte.

La dreapta lui Titu şedea Eugenia, care-l privea curioasă. Titu îi sărută mâna inelată şi parfumată, şi aşezându-se îi zise:

— Superbă soră are George, iar eu încântătoare cumnăţică!

— Opreşte, tinere, avântul! Râse Alexandru. Să nu te apuci să-i faci curte că bărbatu-său e gelos ca un harap!

Gogu, de peste masă, zâmbi cu o nepăsare căutată, în vreme ce ceilalţi râseră cu poftă. Eugenia însă se roşi puţin şi răspunse:

— Cu toate astea îmi place să mi se facă curte!

— Aha! Aha! Strigă iar Alexandru. Carevasăzică, o invitaţie în toată forma? Gogule, să fii cu ochii în patru, că tânărul e primejdios!

Râsul şi buna dispoziţie au domnit toată seara…

Titu fu găzduit, fireşte, tot în vila Mara. Se sculă însă mai de dimineaţă ca toţi, să se poată plimba şi să-şi răcorească creierii înfierbântaţi de emoţiile ce i le-au stârnit oamenii din ţara unde năzuia şi el. Se simţea fericit şi-i suna mereu în urechi mai ales graiul lor grăbit şi dulce. Dându-şi seama că Alexandru îl simpatiza, voia să câştige şi prietenia lui Gogu care, fiind deputat, îl va putea ajuta mai ales când va ajunge şi dânsul în România. Apoi Eugenia îl fermecase aşa încât o şi visase, dar acum trebuia să-şi astâmpere admiraţia, zicându-şi că nu-i timpul să se ţină de năluciri.

La izvor se întâlni cu Ionel Pintea care bea foarte cumpătat, dintr-o ceaşcă, borviz cu lapte în care înmuia chiflă.

— Asta-i cura mea, zise Ionel zâmbind silit.

Porniră împreună într-o pădure deasă de molifţi. Ionel nu era prea încântat, căci petrecea mai bine singur. Titu totuşi se agăţă de dânsul, dornic să afle ce-i în Bucovina, fiind întâiul om de-acolo cu care putea vorbi. Întrebările lui stăruitoare însă pe Ion Pintea îl plictisiră, încât în cele din urmă îi spuse răspicat:

— Dumneata vrei să mă faci să vorbesc de lucruri care pe mine nu mă interesează sau cel puţin nu mă pasionează. Eu azi sunt un simplu contabil, copleşit de muncă şi care n-am nici vreme şi nici poftă să mă amestec în zâzaniile politice. Orice politică mi-e indiferentă… Prostiile astea, iartă-mă că zic aşa, le-am făcut pe când eram prin liceu şi nu le-am mai luat cu mine în viaţă, să mi-o împovărez… Şi pe urmă, mai cu seamă la noi în Bucovina, politica înseamnă numai ceartă, hărţuială, scandal, murdărie… mai mare ruşinea! Suntem puţini şi totuşi dezbinaţi în atâtea partide şi bisericuţe, încât nimeni nu se gândeşte la interesul general, ci toţi se gândesc numai la ambiţiile lor mărunte… A, mi-e şi

scârbă! Eu cred că libertatea e cea mai mare nenorocire pentru poporul care nu-i copt s-o aibă. De aceea dumneavoastră aici sunteţi mai fericiţi, oricât vă plângeţi şi vă burzuluiţi… Aşa este, domnule! Aici ungurii, nerozi, vă sâcâie, vă persecută, vă îngenunchează – adevărat. Asta-i norocul dumneavoastră, căci asta vă face dârji, solidari şi puternici. În clipa când vi s-ar da libertatea, aţi face şi dumneavoastră ceea ce se face la noi. Ungurii sunt proşti şi vă întăresc vrând să vă slăbească. V-ar distruge însă îndată ce s-ar dezlega lanţurile!

Titu rămase cu gura căscată, fără să mai poată răspunde.

— Ei, acuma ai aflat? Sfârşi Ionel acru. Adevărul e totdeauna dureros…

Titu murmură ceva, mai merse câţiva paşi, apoi deodată îi zise bună ziua şi se despărţi tulburat.

— Nu se poate… Vorbe… Astea-s aiurările unui ursuz! Se gândi dânsul simţindu-se totuşi obosit ca după o noapte nedormită.

— Încă unul care-i cu mintea plină de fumuri! Murmură Ionel singur, bucuros c-a scăpat de un tovarăş prea curios.

Titu fu posomorât toată ziua, parcă de cele ce i-a spus Ionel atârna fericirea lui întreagă. Îşi amintea fiece cuvânt şi-l durea ca o mare nenorocire. Laura îi şopti când găsi prilej:

— Ce ai, dragă Titule? Nu fi urâcios! E vorba de viitorul tău. George a vorbit cu Alexandru despre tine şi despre dorinţele tale… Ia seama să nu-i indispui pe toţi!

După-prânz, stând cu toţii de vorbă într-un chioşc, la umbră, Herdelea povesti amănunţit rudelor câte a păţit. Voind să-şi pregătească mai frumos ieşirea la pensie, o întoarse pe coarda naţională, arătându-le cum toate i se trag din faptul că a luat apărarea unui biet ţăran român faţă de samavolmcia unui magistrat ungur, apoi stăruind mai ales asupra examenului când inspectorul i-a cerut să nu mai lase pe copii să crâcnească pe româneşte, şi sfârşind melancolic:

— Dar decât să-mi unguresc sufletul la bătrâneţe şi să-mi vând conştiinţa, mai bine s-ajung salahor muritor de foame! Mai bine! De aceea mă şi bate capul să ies la pensie curând-curând…

Rudele din ţară fierbeau de indignare. Chiar şi Gogu se încălzi şi, când Herdelea spuse că, de-ar fi mai tânăr, s-ar duce şi el în România ca Titu, numai să scape de urgia stăpânirii ungureşti – se repezi însufleţit la Titu şi-i strânse mâna:

— Bravo, tinere! Vino la noi, la libertate! De ce-ai sta şi dumneata între barbarii aceştia cutropitori de conştiinţe!

Titu se înseninã, mai cu seamă că Gogu îi oferi îndată să tragă la dânşii în Bucureştii, adăugând:

— La noi poţi sta toată ziua, să mănânci şi să faci poezii câte-ţi place!

— Să vii negreşit la noi! O să-mi faci mare plăcere! Spuse şi Eugenia privindu-l cochet şi convinsă că melancolia de azi a tânărului a fost din pricina ei.

Alexandru îl pofti să mai meargă şi pe la dânsul, prin Giurgiu, dacă i se va urî la Bucureşti.

— Să vii numai, că n-ai să rămâi pe drumuri în România! Sfârşi Atena.

— Cu atâtea protecţii mari, ministru trebuie să ajungi, Titule! Strigă Herdelea uitându-şi grija lui, de mulţumire că-şi vede feciorul fencit.

Într-una din zilele următoare Gogu şi Alexandru, vorbind de Titu, socotiră ca ar fi poate şi mai nimerit să-i găsească vreun temei oarecare, ca să nu se simtă jenat stând degeaba. Şi hotărâră îndată să-l adăpostească la un ziar; Gogu, ca deputat, are să-i facă loc barem la jurnalul partidului.

— O, da, la o gazetă! Zise Titu strălucind de bucurie, când află. Aşa ceva visam şi eu… Tocmai aşa ceva…

Perspectivele trandafirii îi şterseră din creieri răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privirea la ţinta care lucea mai aproape, viaţa i se părea plină de comori.

De altfel Gogu prinse dragoste multă pentru „tânărul cu ochii aprinşi, de o lumină stranie şi înălţătoare”, cum îi zicea. Umblau mult împreună, discutând politică naţională şi uneori chiar literatură românească, deşi acasă Gogu se mândrea că n-a citit în viaţa lui decât numai franţuzeşte. Alături de Titu, deputatul se simţea cuprins de înflăcărare:

— Trebuie să mai aveţi răbdare, să mai luptaţi, să mai rezistaţi! Va veni şi mântuirea! Trebuie să vie! Credeţi că pe noi, dincolo, nu ne doare viaţa voastră de suferinţe? Voi sunteţi speranţa noastră, precum noi trebuie să fim speranţa voastră!

— De ce nu faceţi măcar un gest ca să ne încurajaţi? Întrebă Titu pe care gândul acesta îl frământase mult.

— Vă dorim în adâncul inimii noastre, dar gura trebuie să fie mută! Zise deputatul român grav. O, politica! Ce stupid lucru e politica în lume!

Ion auzi curând că Vasile Baciu a umblat pe la un avocat din Bistriţa şi că l-ar fi tocmit să-i scoată toate pământurile de la ginere-său. Se spăimântă mai ales simţindu-se slăbit în îndârjirea lui de când i-a murit şi copilul. Deşi vedea primejdia, gândurile nu-i mai erau îndreptate numai asupra ei, ci hoinăreau neputincioase ba încoace, ba încolo. Îşi zicea că n-are să dea nici un petic de loc, ş-apoi îndată iarăşi că n-ar fi rău să cadă la o învoială cu Vasile, să-i astupe gura… În schimb inima îi bătea mereu mai nerăbdătoare, frământată de un dor înăbuşit prea multă vreme care azi stătea să izbucnească. Când îi venea în minte Florica, uita de toate, chiar şi de socru-său, întocmai precum odinioară a uitat-o pe ea din pricina pământului.

A doua zi după ce află cum a fost Vasile Baciu la avocat, văzu pe Florica trecând cu demâncare la oameni, sprintenă, zâmbitoare şi dându-i bineţe parcă l-ar fi chemat la dânsa:

— Ce maifaci, Ionică! Noroc bun!

— Noroc bun! Mormăi el îngrozindu-se cum i se scurg ochii după ea.

În aceeaşi seară, venind de la câmp, se opri în poarta lui George să-l întrebe ce să facă cu socru-său? Dar în vreme ce George îi spunea şi-l învăţa ce credea, dânsul vedea numai pe Florica în tindă, învârtindu-se la vatră, pregătind cina, şi de-abia se stăpânea să nu se repeadă la ea, s-o cuprindă în braţe şi s-o ducă de-aici, să n-o mai atingă nimeni, nici să nu i-o râvnească.

Ziua următoare se gândi să se ducă iar la George, dar nu mai îndrăzni de frică să nu-i vadă în ochi patima. Şi, fiindcă totuşi trebuia barem s-o vadă, alergă ca un smintit până ce ştirici la care holdă seceră Florica şi-şi făcu drum prin apropiere şi o zări.

Se mira şi se afurisea că a lăsat-o să se mărite cu altul şi că n-a luat-o el, ş-apoi se mângâia singur, zicându-şi: „Mie mi-a fost scrisă Florica, degeaba…”

Încerca să se smulgă din lanţul ce-l strângea tot mai tare ca să-şi întoarcă toate gândurile la moşia lui ameninţată de îndârjirea lui Vasile. Dar când se mustra c-o să-şi piardă averea pentru o muiere blestemată, cum se mustrase şi altădată, acum i se adăuga în creieri, nechemată, întrebarea: ce folos de pământuri, dacă cine ţi-e pe lume drag nu-i al tău? Şi pe urmă gândurile se înlănţuiau. Barem de-ar fi trăit copilul, să ştie şi dânsul pentru cine munceşte şi se sfarmă… Dar aşa, cui ar rămâne moşia lui, dacă l-ar strânge Dumnezeu într-o bună zi, căci omu-i trecător ca adierea vântului.

Din pricina alergăturilor zadarnice rămăsese în urmă cu munca pământului. Toată lumea isprăvise seceratul, dar el mai avea încă două holde în picioare. Numai după o ceartă mare cu mamă-sa, se urni să trimită pe Glanetaşu cu trei lucrători la locul cel mai mare, iar delniţa de lângă drumul cel vechi s-o doboare dânsul.

Era într-o joi. De unde muncea Ion se vedea drumul pe care treceau neîncetat femei cu coşuri şi desagi, mergând la bâlciul săptămânal în Armadia. Mărul pădureţ sub care născuse anul trecut Ana era încărcat de rod şi făcea o

umbră groasă, deşi o porumbişte verde îl acoperea până-n ramuri.

Ion lucra cu o voie bună cum nu mai avusese de mult, ca şi când ar fi presimţit o bucurie năvalnică. Se uita rareori spre drum, ca să nu-l ţie de vorbă nimeni. De altfel pe la prânzul cel mic nu mai trecea pui de om… Începu să lege snopi şi, când isprăvi şi-i aşează în picioare, îşi aruncă ochii spre Pripas. Atunci văzu departe o femeie, venind grăbită, cu nişte desagi pe umăr. Tresări şi privi împrejur, bucuros că e singur cât e hotarul de mare.

— Florica! Murmură dânsul apoi cu ochii spre femeia care se apropia mereu.

O sorbea cu cât se apropia şi i se părea din ce în ce mai frumoasă. Florica avea o năframă albă în cap, legată ştrengăreşte. Îl zări şi ea, mirată şi cuprinsă de o strângere de immă. Dar nu-şi pierdu firea şi, când ajunse în dreptul lui, îi strigă zâmbitoare:

— Am să sosesc la spartul târgului, Ionică! De, omul cu multe griji anevoie iese din casă!

Ion ar fi vrut să-i răspundă şi limba parcă i se înţelenise. Florica însă nu se opri. Şi atunci îl apucă o frică cumplită că nici acuma, deşi ar avea prilej bun, nu e în stare să-i vorbească, să-şi deşarte sufletul… Păşi spre drumul pustiu şi izbucni aproape desperat:

— Unde fugi aşa, Florico? Mai stai oleacă, stai că am să-ţi spun ceva… Şi vino mai încoace că doar n-o să piară târgul…

Femeia parc-ar fi aşteptat chemarea. Se întoarse din cale şi veni spre dânsul, cu faţa aprinsă, dar zicând molatic:

— Vai de mine… numai să nu mă ţii mult de vorbă, Ioane, că mă omoară George…

Iar când fu lângă Ion, adăugă mai încet:

— Mă duceam să vând nişte pere oarzăne, că ne trebuiesc bani… Şi George nu mă lasă nici să…

Ion o pnvea tăcut şi simţindu-se jignit că îi vorbeşte de George. Nevasta, ridicând ochii ei albaştri întrebători şi

adâncindu-i în ochii lui tulburaţi, înţelese, îşi curmă gândul şi murmură gingaş:

— Ce vrei, Ioane?

Bărbatul zise, cu dinţii strânşi, înfricoşat parcă să nu-i zboare spre dânsa tot sufletul înnebunit de patimă:

— Mai odihneşte şi tu… De ce nu vrei să te odihneşti? Privirile lor se împleteau fermecate.

Florica şopti mai domol:

— Îs grăbită, Ionică… zău aşa… Lasă-mă… să-mi văd de drum… zău aşa…

Dar în acelaşi timp păşea alături de Ion, cu umărul lipit de umărul lui. Trecură pnn porumbişte şi se opriră sub părul pădureţ unde sumanul bărbatului era aşternut pe jos la umbră, ca un culcuş pregătit înadins. Se aşezară privindu-se în ochii strălucitori de o fericire mult aşteptată. Ion vru să-i impute că i-a pomenit de George, suflă greu pe nas şi de-abia putu gâfâi:

— Ehei, Florico…

— Uf, ce cald mi-e… m-a topit căldura, zise femeia dând mai la o parte desagii cu pere. Dar aici e bine că-i răcoare… zău aşa… răcoare…

— Răcoare, bâlbâi Ion în neştire peste câteva clipe. Apoi tăcură, ascultându-şi bătăile inimii. Apoi Ion, brusc ca o fiară, o cuprinse de subsuori şi-i muşcă buzele. Apoi Florica se lăsă pe spate, moale, gemând…

— Tot a mea trebuie să fii tu! Zise bărbatul pe urmă când Florica îşi lega năframa, gata de plecare. Să ştii de bine că fac moarte de om şi tot a mea ai să fu!

— Ei, Ionică, multe zice omul! Răspunse femeia fără să-l mai privească. Când s-a putut, n-ai vrut; când vrei tu, nu se mai poate!

Ion rămase şezând pe suman, cu ochii după Florica ce se pierdea prin porumbişte.

— Ba se poate, murmură singur, ca o încurajare. Să ştiu de bine că…

Îşi reteză deodată vorba. Frunzele mărului foşneau ca o imputare. Şi imputarea îi aducea aminte de Ana. Sări în picioare parcă l-ar fi înţepat o viperă. Nu mai îndrăzni să se uite spre mărul sub care, acum un an, cealaltă i-a născut copilul. Se duse la seceră, fără a întoarce capul, ca şi când din spate l-ar fi ameninţat o mână nevăzută.

Florica se depărta pe drum legănându-se mândră în şolduri. Inima lui Ion tresăltă de noi fiori, în vreme ce buzele-i şopteau dârz:

— Ba se poate! Să ştiu de bine că fac moarte de om!

Capitolul XII.

GEORGE.

Precum flăcăii se duc pe la fete în fiecare seară, pe viscol ca şi pe vreme frumoasă, frânţi de munca zilei ca şi după odihna de sărbători, tot astfel se ducea acum Ion pe la George, nesmintit, ca spre un frate bun, când să-i ceară un sfat, când să-i dea el o povaţă, găsind totdeauna o pricină care să-i îndreptăţească venirea… Nu se mai sfia de George şi uneori schimba câte-o vorbă şi cu Florica, în treacăt, cum se cuvine să te porţi cu orice muiere în casa omului.

Iar George se simţea măgulit că vine şi se mândrea că-i caută sfaturile un bărbat deştept ca Ion care, prin minte şi şiretenie, s-a înstărit de unde mai înainte era calic ca şoarecele din bisencă.

Numai Savista-oloaga, care trăia pe lângă casa lui George, bufnea şi se burzuluia din ce în ce mai năstruşnică. Fiindcă George a strâns-o de pe drumuri şi glumea uneori cu dânsa şi mai ales fiindcă nu uita niciodată, când aducea rachiu, să-i dea şi ei câte-un păhărel, Savista îl iubea cu o furie sălbatică, atât de caracteristică estropiaţilor, şi ar fi fost în stare să strângă de gât pe oricine pentru dânsul. În schimbul mâncării n-avea altă îndatorire decât să stea toată ziua pe prispă şi să hâşâiască găinile ca să nu intre în tindă. Ba joia, când era frumos, George îi mai dădea voie să se târască până-n Uhţa Mare, să-şi cerşească şi câte ceva gologani, să aibă şi ea banii ei… Cu aceeaşi patimă ura însă

pe Ion de când a simţit că umblă după Florica şi că astfel vrea să înşele pe George. Se liniştise un răstimp, după ce ocărâse pe Ana, văzând că venirile lui Ion s-au oprit brusc, şi fusese chiar mândră că ea a putut abate o primejdie ce ameninţa pe idolul ei. Dar acuma, că Ion venea mai des ca totdeauna, îngrijorările o zbuciumau şi o făceau să nu mai aţipească nici în după-amiezile cele mai dogorâtoare. De cum sosea Ion, ea se lipea pe prispă ca o broască, ciulind urechile ca să nu-i scape nici o vorbă, ochii îi luceau straniu, ca două mărgele de sticlă, urmărindu-i fiece mişcare şi privire, fără a pierde din vedere nici pe Florica în care n-avea nici o încredere, neuitând că odinioară era să se mărite chiar cu Ion, dacă el ar fivrut-o s-o ia… Se înfuria că nu putea surprinde nimic la Ion şi că doar Florica se zăpăcea şi se roşea puţin, încât oalele îi dădeau deseori în foc, umplând toată casa cu aburi şi miros de rântaş ars.

Phctisită de atâta pândă zădarnică, într-o zi, fund numai Florica acasă, avu o izbucnire de fune, urlând şi ameninţând:

— Spun tot lui George… Tu eşti rapandula… tu… tu… Ce vine Ion? A? Ce-i Ion? Bărbat? Ptiu? Tffss!

Scuipă spre Florica, se învineţi de mânie neputincioasă, îşi smulse smocuri de păr din cap şi ochii i se umplură de sânge răcnind:

— Ruşine! Rapandula! Omoară George!

Femeia se sperie întâi, crezând c-a dat boala rea peste ea, dar pe urmă, înţelegând unde bate, o huidui. Şi oloaga se potoli îndată, parcă i-ar fi turnat apă rece în cap. Îi păru rău că s-a trădat şi, ca s-o dreagă, vru să arate c-a glumit şi începu să râdă cu dinţii ei lungi şi galbeni:

— Glumă, fă… Zău… Dă-mi ciorbă! Foame…

Odată însă Ion pică pe la prânz, când George lipsea. Savista încremeni pe prispă văzându-l că intră în ogradă. Şi când Ion zise nepăsător, oprindu-se lângă poartă:

— Noroc, noroc, Savisto! Tot voinică? Da George-i pe-acasă?

— Numai Florica acasă! Răspunse ea repede, arzând de dor să-l facă să se apropie de nevastă ca să se adeverească bănuiala ei.

Ion stătu pe gânduri câteva clipe, şi-apoi zise mai încet, aruncându-şi ochii fulgerător spre tindă:

— Aveam cu George o vorbă… Păcat că nu-i şi el aici…

Şi plecă, întristat, clătinând din cap, uitându-se înapoi din uliţă.

Savista fierbea de bucurie. Era sigură că Ion venise la Florica, înadins pentru că o ştia singură. Şi de-aci încolo, când nu era George acasă, nu mai stătu lângă uşa tinzii, ci tocmai în colţ, ascunsă după o grămadă de coceni de porumb, aşteptându-l să mai pice.

Peste câteva zile Ion într-adevăr veni iar, tot pe vremea prânzului. Înainte de a deschide portiţa însă se uită prin ogradă. Oloaga, din ascunzătoare, vedea că pe ea o caută. Apoi Ion intră repede şi dispăru în tindă. Savista se târî cât mai fără zgomot spre uşă. Şi auzi glasul lui Ion, drăgăstos, şi pe al Floricăi, înfricoşat. Tremura totuşi atât de grozav de bucurie, că nu înţelese nimic, deşi cei doi în tindă vorbeau destul de tare.

Ion ieşi curând, văzu pe Savista şi păli. Dar îşi reveni repede şi-i zise uşor:

— Am venit iar şi iar n-am dat de George… N-am noroc şi pace! Rămâi sănătoasă, lele Savista!

Oloaga nu răspunse; în privirea ei însă fâlfâia atâta ură, că Ion plecă fără a mai întoarce capul. Era fericită şi de-abia aştepta să vie seara, să-i spună tot lui George…

— Bade… bade! Vino-ncoa! Îl întâmpină când îl zări. George, deşi ostenit rău, se duse spre ea la grămada de coceni.

— Ei? Ce poznă-i cu găinile? O întrebă în glumă. Savista începu foarte încet şi rar; dar apoi, cuprinsă de emoţie, spumegă încât nu mai era chip s-o priceapă nimeni.

— Ion? Ei, ce vrea Ion? A fost aici? O întrerupse bărbatul ştergându-şi de pe obraji năduşeala frământată de praf.

— Ion… fost… Florica. fost… Tâlhari… Omoară, omoară! Gemu oloaga desperată, podidind-o lacrimile şi înecându-se de sughiţuri.

— Bine, Savista, bine… Lasă că ştiu… bine! Făcu George liniştit.

De-abia după cină, când se culcă în pat lângă Florica, se gândi mai bine la vorbele Savistei şi se cutremură, căci deodată îşi aminti privirea lui Ion de la nuntă, privirea care l-a înspăimântat atunci şi pe care totuşi a uitat-o. Cum a putut-o uita oare?

„Apoi dacă-i aşa, îl omor! Amu nu mai iert… Îl omor!” îşi zise George hotărât, mângâind corpul femeii care-i aţâţa sângele.

Doamna Herdelea nu voise să facă ceartă în faţa oamenilor străini, în Sângeorz, dar cum ajunseră acasă, îl luă pe Herdelea la zor:

— Nu ştiu, nebun eşti ori nu eşti în toate minţile, de vorbeai întruna că ieşi la pensie. Se vede că ţi s-a urât cu binele… Apoi de aceea ne-am căznit şi am suferit, ca acuma, după ce ai scăpat cu faţa curată, să cauţi singur sărăcia?

Ghighi era de aceeaşi părere, anume că retragerea ar fi o umilire. Cât priveşte că inspectorul cere să înveţe pe copii numai ungureşte, dăscăliţa răspunse prompt, potrivindu-şi părerile după împrejurări, ca totdeauna:

— Ei şi? Te încânţi de linguşirile românilor, parcă din vorbe frumoase ai putea mânca? Lumea ştie că suntem români, dar şovinismul nu-i a bună niciodată. Adică ce-o fi dacă o să-i înveţe ungureşte? Lasă-i să înveţe, că-i bine azi când ştii o limbă străină, că vezi bine că fără unguresacă nici nu te mai poţi mişca din loc… Dacă-s vremurile aşa, noi să le schimbăm?

Herdelea însuşi se simţea nenorocit că trebuie să se despartă de şcoală, dar totuşi se ruşina să spună chiar şi acasă că inspectorul îl sileşte să iasă la pensie. Şi de altfel mai spera în sine că până-n cele din urmă se va mai întâmpla ceva şi nu va trebui să plece. De aceea amâna

mereu şi nu făcea petiţia. Totuşi, pe de altă parte, pentru orice eventualitate, răspândea şi prin Armadia ştirea că, faţă de persecuţiile tot mai crâncene ale ungurilor, se gândeşte să-i dea dracului şi să se retragă. Răspunsul i-l dădu Grofşoru, la berărie, în gura mare:

— Prietene şi frate! Mai bine să mori decât să fii călăul copiiilor noştri!

Şi fraza aceasta făcu ocolul Armadiei, câştigând simpatii amândurora şi chiar lui Belciug, pe care Herdelea îl lua veşnic ca martor şi care îngălbenea de indignare când venea vorba de inspectorul Horvat.

După asemenea încurajări, învăţătorul iar venea hotărât să-şi scrie îndată cererea de pensie. Acasă însă găsea împotrivirea dârză a dăscăliţei care îi schimba tot planul. Doamna Herdelea, sfătuindu-se toată ziua cu Ghighi, descoperea mereu argumente mai tememice.

— Uite pe Zăgreanu! Ştii bine, că tu mi-ai spus, cât a fost în Pripas i-a înnebunit cu ungureasca… Şi cu toate astea nu-i zice nimem nimic, ba-l laudă toată lumea şi-i prezice viitor mare! Fiindcă aşa şi este!

Herdelea, încercând să profite de simpatiile lor pentru Zăgreanu, spuse că ar fi cuminte să-i cedeze lui locul din Pripas, fireşte dacă are intenţii serioase cu Ghighi. Pe când fata protesta împotriva acestui plan infernal, declarând că i-e urât Zăgreanu (în Sângeorz însă mărturisise în taină Laurei că e băiat foarte drăguţ, măcar că e numai învăţător), doamna Herdelea zise neclintită:

— Lasă, nu te îngriji tu de el… Îi găseşte lui loc inspectorul, că ştii doar cât îl iubeşte şi-l protejează…

Prin august, într-o după-amiază, Zăgreanu veni mai mişcat ca alte daţi, deşi Ghighi nu era acasă. Herdelea trecu în grădiniţă cu dânsul, să stea de vorbă. Şi tânărul spuse îndată că soseşte tocmai de la Bistriţa şi de aceea e plin de praf. Nici n-a fost încă să se schimbe. A văzut pe domnul inspector… Apoi nu mai putu continua. Herdelea îl privi întrebător.

— Mi-a spus multe, reluă Zăgreanu mai încurcat, parcă negăsind cuvintele potrivite. Mi-a făgăduit… câte-n lună şi stele… Mi-a făgăduit…

— Te are drag inspectorul, zise Herdelea liniştit. E bine să fii bine cu inspectorul, foarte bine… Numai să-ţi dea o şcoală bună, într-un sat bun…

— Apoi vezi, domnule colega, da, da, bâlbâi tânărul. E greu… Nu ştiu când s-o putea… Da… Domnul inspector zice că vrea să-mi dea Pripasul…

— Pripasul? Făcu Herdelea cu o săgeată în inimă.

— Da… adică… zice că dumneata n-ai să mai stai mult, că-ţi trebuie odihnă, că ai servit destul… că… În sfârşit…

Zăgreanu nu îndrăzni să-i mai spuie că inspectorul i-a poruncit să reamintească bătrânului învăţător să trimită imediat cererea de pensie, altfel îl va scoate din oficiu, că în nici un caz nu va mai îngădui să înceapă tot dânsul noul an şcolar.

Herdelea rămase pierdut. Înţelese ceea ce nu îndrăznise să-i mărturisească Zăgreanu şi se simţea dureros ruşinat.

— Adevărat, foarte adevărat, murmură apoi cu glas tremurat. Am servit destul, prea destul… N-am să mai stau… Nu, nu, fie liniştit inspectorul! Fii şi dumneata liniştit…

În aceeaşi seară, după ce se culcă doamna Herdelea şi Ghighi, el se aşează la birou şi scrise până târziu de tot. Strică multe coale de hârtie şi toate le udă cu lacrimi. Închipuirea că de-acuma părăseşte pentru totdeauna şcoala lui, iubirea lui, îi sfâşia inima. Când i-a venit suspendarea, a plecat cu o scânteie de nădejde de întoarcere; azi pleacă fără nici o nădejde. De azi încolo nu mai e învăţător.

— S-a sfârşit, s-a sfârşit, şoptea dânsul frânt, ca femeia când trebuie să-şi dea seama că a îmbătrânit.

Vasile Baciu fusese la trei avocaţi în Bistriţa şi toţi trei îi spuseseră la fel: legea zice că copilul moşteneşte pe tată şi tata moşteneşte pe copil. Asta înseamnă că să nu-şi mai tocească opincile în zadar. Cu toate acestea el ameninţa

mereu pe Ion cu judecata, nădăjduind să-l sperie, cum s-a speriat şi dânsul odinioară. Sufletul lui însă era toropit de amărăciune şi se revolta împotriva legii care îngăduie ca un tâlhar să vie să-i ademenească fata, să-i smulgă moşia şi pe urmă, după ce bagă în groapă femeia, să rămână cu pământurile şi averea luate cu japca… Gândindu-se mereu la nedreptatea lumii, ajunse la bănuiala şi apoi la convingerea că Ion a omorât pe Ana, înadins ca să-i rămâie moşia şi să se poată însura a doua oară.

Oameniicărora le împărtăşea credinţa aceasta credeau sau nu credeau, dar toţi pizmuiau pe Ion că s-a ales cu atâta pământ pe urma Anei… De supărare şi de necaz, Vasile Baciu se aşternu mai rău pe băutură.

Nemaiştiind încotro s-o apuce, într-o dimineaţă se duse la popa Belciug şi i se plânse. Preotul, cumpănind şi chibzuind, avu o idee cucernică şi zise atât:

— Bine… Am să vă chem pe amândoi…

Şi duminica următoare Belciug cheamă pe Vasile şi pe Ion, împreună cu mai mulţi fruntaşi ai satului.

— Oamenii de omenie trebuie să se învoiască! Vorbi preotul frecându-şi mâinile. Să căutăm şi noi, cu toţii dimpreună, o învoială omenească! Aşa-i bine şi aşa-i frumos!

Ion, liniştit, ridică glasul:

— Eu nu-s nici câine, nici fără suflet, domnule părinte… Nu-s, martor mi-e Dumnezeu! În casă îl las să şadă cât o trăi, măcar că-i a mea după lege şi poate mi-ar face trebuinţă. Dar îl las că-s om şi nu strâng pe nimeni de gât… Trei locuri a vrut, trei le-a arat, le-a semănat, le-a cules. Puteam să i le iau că-s ale mele. Nevoie de ele n-are că bucatele în loc să le mănânce, le vinde şi le bea… Dar zic, lasă-l să aibă şi să bea, c-a muncit destul şi supărări l-au ars destule… Apoi amu, vedeţi şi dumneavoastră, oameni buni, dacă-l las eu să trăiască, dumnealui nu vrea să mă lase pe mine să trăiesc!

Vasile Baciu, aprins ca omul fără dreptatea legii, sări cu răspunsul:

— Adică cu ce drept să-mi iei tu averea mea? Cum să-ţi rămâie ţie pământurile mele! Că fata mi-ai omorât-o, copilul ţi l-ai omorât! Cu ce drept?

Vinele i se umflau pe tâmple ca nişte râme.

Dar vremea trecea, vorbele cădeau şi învoială nu se apropia. Atunci Belciug găsi clipa binevenită să intervie. Îşi drese glasul şi rosti grav, ca la predică:

— Oameni buni ş idrept-credincioşi, dreptatea-i veşnic cu două tăişun, ca paloşul în mâna ostaşului viteaz… Dreptate are Ion, căci legile lumii spun că averea copilului se cuvine părintelui care l-a zămislit şi l-a crescut. Dreptate are şi Vasile, căci după moartea fetei lui şi a copilului ei, cuveni-s-ar ca moşia să se întoarcă la cel care a agonisit-o… Acuma mie, paznicul sufletesc al vostru, dragi îmi sunteţi amândoi deopotrivă şi dornic aş fi să dobândiţi deopotrivă fericirea pe pământ ca şi în ceruri, dimpreună cu feţele luminate cu care ne-am silit, cât am putut, să vă împăcăm cum e mai bine. Dârzi şi neînduplecaţi sunteţi însă ca două săbii ce nu încap într-o teacă. De aceea iată ce-am socotit eu ascultându-vă: stăpâniţi amândoi ce cuprindeţi în ziua de azi, tu, Vasile, casa şi locurile pe care ţi le lasă, iar tu, Ioane, averea care ţi-a hărăzit-o mila cerească. Dar iarăşi socot că drept n-ar fi să ajungă moşia în mâini străine. Viaţa omului e ca floarea câmpului. Azi e, mâine nu-i… Poate că azi-mâine, Ioane, ai să te însori, să ai copii, dar poate, Doamne fereşte, să şi închizi ochii când ai crede că eşti mai voinic… Apoi, aşa, n-ar fi păcat de Dumnezeu să rămână averea ta cui nici nu te-ai aştepta? Ş-atunci aş crede c-ar fi înţelept şi frumos să vă legătuiţi amândoi să lăsaţi ce stăpâniţi sfintei biserici în cazul când, Doamne păzeşte, v-aţi prăpădi fără moştenitori direcţi, adică fără copii… Făcând astfel, întăriţi puterea Domnului pe pământ ca şi Domnul să vă primească sufletele în vecii vecilor!

Preotul tăcu brusc, coborând ochii în jos, aşteptând parcă efectul cuvântării sale asupra celor de faţă. Apoi când înţelese că toţi sunt de părerea lui, se retrase în odăiţa de culcare, lăsându-i să convingă şi pe cei doi pricinaşi. După multă vorbărie fruntaşii izbutiră să-i facă să-şi dea mâna… Belciug reveni atunci cu o declaraţie scrisă. Văzând hârtia, Ion mai şovăi o clipă, dar totuşi iscăli, gândindu-se că asta-i un moft fără valoare, deoarece dânsul are să se însoare curând şi să facă copii care să-l moştenească. Vasile se bucură că, dacă nu se întoarce la dânsul, moşia barem nu se va risipi nici printre neamurile Glanetaşului.

— Aşa! Zise preotul împăturind frumos actul. De pe amvon am să dau de ştire satului întreg hotărârea voastră creştinească… Dumnezeu să vă binecuvânteze!

Vasile Baciu pe urmă se opri la cârciumă, se îmbată şi se bătu cu straja Cosma Ciocănaş. Ion însă se duse la George, să-i povestească ce-a făcut. Şi pe urmă se gândi numai la viitoarea lui nevastă.

Titu socotea să treacă graniţa cu trei sute de coroane. Suma aceasta o avea, dar îi mai trebuia şi ceva mărunţiş care să-i ajungă până la trecere. Până ce nu cunoscuse rudele din România, se înfuriase gândindu-se că porneşte în lume cu trei sute de coroane; acuma mergea la sigur, ca şi când ar fi plecat din Pripas în Luşca, ori în Măgura… Mărunţişul însă îl încurca, fiindcă oricum se silea, nu sporea, şi-i ameninţa rotunjimea celor trei sutare.

Salvarea îi veni sub forma unei idei, citind într-un ziar că „Asociaţia pentru cultura şi literatura poporului român” va ţine adunarea generală la Sibiu în luna septembrie… Deoarece, pe când citea, văzu pe masă Tribuna Bistriţei, un ziar săptămânal local, se gândi deodată: ce-ar fi să se ducă dânsul ca reprezentant al ziarului la serbările Astrei? Ar fi mai întâi că ar face economii de cheltuieli, şi al doilea că ar cunoaşte dintr-o dată toată „inteligenţa” românească din Ardeal, înainte de a-l părăsi, cine ştie pentru câtă vreme… Tribuna Bistriţei de altfel îi reprodusese poezii din Familia,

cu osanalele cuvenite despre „distinsul poet al Văii Someşului”… Se aşează îndată şi scrise câteva rânduri bine simţite directorului gazetei, un avocat fără clientelă şi mare naţionalist, cerându-i un bilet de legitimaţie şi banii de cheltuială trebuincioşi. Răspunsul directorului sosi peste trei zile, aducându-i biletul de legitimaţie, dar şi vestea tristă că ziarul de-abia-şi târăşte viaţa de la o săptămână la alta şi că prin urmare „distinsul poet” ar face o faptă nobilă românească reprezentându-l, dacă se poate, pe propria-i cheltuială… Între timp, Titu, închipuindu-şi cum va fi înconjurat şi răsfăţat dânsul la Sibiu, ca omul care e glasul unui întreg ţinut de români, se însufleţise atât de mult de ideea de a reprezenta Tribuna Bistriţei, încât nici nu se mai sinchisi că nu a primit bani şi că deci socotelile lui rămâneau tot încurcate cu mărunţişul.

Cu o săptămână înainte de plecare veni acasă spre a se pregăti în tihnă şi a-şi lua rămas bun de la toţi cunoscuţii, căci omul ştie când porneşte, dar numai Dumnezeu ştie când se întoarce. Căldăraru, la despărţire, l-a îmbrăţişat şi n-a uitat să-i spuie că tot mai e timp să se răzgândească, şi Titu i-a mulţumit zâmbind pentru povaţă.

În Armadia toată lumea ştia că Titu vrea să plece în România şi toţi se mirau de îndrăzneala lui. Când se află însă că va lua parte şi la serbările Astrei, la care singur profesorul Spătaru a putut merge odată, demult, şi mai ales că se ducea ca reprezentant al Tribunei, mulţi îl invidiară şi-l felicitară.

Doamna Herdelea plângea spălându-i şi călcându-i rufele, iar Ghigi îi făcea în fiecare zi geamantanul spre a-l desface a doua zi, ca să-l facă mai bine şi mai frumos, să nu râdă de el fraţii din România. Seara, Herdelea tatăl şi fiul se sfătuiau serios. Deoarece Titu, având încă încurcături cu recrutarea, nu putea obţine paşaport pentru străinătate, Herdelea îi explică cum să-şi facă rost la Sibiu de un simplu bilet de trecere; odată ajuns dincolo nu-i mai trebuie nici un paşaport… Între altele însă bătrânul îi mărtunsi că a şi

expediat cererea de pensie, iar Titu îl aprobă din toată inima, ba se însărcină să comunice ştirea şi doamnei Herdelea; o făcu într-adevăr cu atâta iscusinţă că dăscăliţa mulţumi lui Dumnezeu că în sfârşit Zaharia a ascultat poveţele ei înţelepte. Drept recunoştinţă că l-a scăpat astfel dintr-un impas greu, Herdelea duse a doua seară pe Titu la berăria Rahova, ca să se întâlnească acolo cu toţi domnii din Armadia şi să-şi ia adio cum se cuvine.

La berăria Rahova se improviză o adevărată serbare, cu chef şi cu lacrimi. Întrebările, urările, felicitările zbârnâiau în urechile tânărului îndrăzneţ. Herdelea îi ceru biletul de la gazetă, să-l arate tuturor şi mai ales lui Ghiţă Pop, copistul de la judecătorie, care nu voia să creadă că Titu este aievea reprezentantul Tribunei la adunarea Astrei. Profesorul Spătaru ţinu şi un discurs, culminând în fraza că Titu trebuie să fie „veriga de unire între fraţii de dincoace şi de dincolo de Carpaţi”. La miezul nopţii însufleţirea fu aşa de mare încât toţi cântară Deşteaptă-te, române. Solgăbirăul Chiţu, fiind şi el mişcat, închise ochii, nevrând să strice buna dispoziţie a societăţii, mai ales că Titu nu trebuia să plece cu impresii urâte despre slujbaşii Ungariei. Până la sfârşit se ameţiră bine cu toţii. Herdelea, de supărare, bău atâta că Titu abia îl duse acasă, unde dăscăliţa îl ocărî bine în gând, dar fără a deschide gura, spre a nu-şi strica somnul.

Cu cât se apropia ziua, cu atât Titu era mai tulburat. Se simţea fericit şi totuşi glasul îi tremura. Niciodată casa părintească nu i se păruse mai caldă. I se strângea inima gândindu-se că de-acuma va trăi între oameni pe care nu i-a mai văzut, într-o lume necunoscută în care cine ştie ce-l aşteaptă?

Se duse pe la familiile prietene să le zică rămas bun. La Dragu găsi pe Lucreţia împreună cu Oprea, azi soţul ei. Felicitându-l îşi aduse aminte de iubirea lui, versurile în care se chinuise să eternizeze ochii ei verzi. Acum iat-o aşezată, cu viaţa croită drept, fără cotituri deosebite, ca a

tuturor oamenilor cuminţi… Pe când el se aruncă în valurile lumii, ca într-o mare fără margini…

În ajunul plecării, după-amiază, făcu o plimbare până-n Pripas, să mai vadă căsuţa unde a copilărit şi să se despartă de Belciug, care-i „cam acru şi viclean, dar tot om de treabă”, cum îi spusese tatăl său, îndemnându-l să nu cumva să nu meargă pe la dânsul… Preotul îl sărută şi-l blagoslovi cu lacrimi în ochi, făgăduindu-i că-l va cerceta negreşit la Bucureşti, deoarece speră să meargă şi el foarte curând, peste un an sau doi. Îl însoţi apoi să-i arate biserica cea nouă, gata, bună de sfinţit. Îl plimbă prin toate colţurile, se suiră împreună în turn, la ceas, şi-i zise cu multă duioşie:

— Foarte rău îmi pare că nu eşti aici la sfinţirea care va fi peste vreo două săptămâni! Facem o sfinţire minunată. Va veni şi episcopul… O să fie o adevărată sărbătoare naţională!

Titu îi promise că-i va trimite cărţi poştale cu vederi din România şi mai ales din Bucureşti, „care trebuie să fie o minunăţie”…

Belciug îl mai petrecu pe urmă până în dreptul cârciumii şi-l mai îmbrăţişă o dată ca un frate.

Casa lui Herdelea din Pripas era mereu goală şi tristă. Titu o privi pe dinafară, amintindu-şi fără să vrea crâmpeie din fericirea trăită aici şi nepreţuită la vremea ei. Urcând în pridvor, se pomeni cu Ion.

— Am auzit că vrei să pleci departe, domnişorule?

— Mă duc şi eu să-mi găsesc un rost în lume! Răspunse Titu serios. Anii trec şi omul trebuie să facă ceva în viaţă, altfel nu-i vrednic să trăiască… Nu-i aşa?

— Aşa-i, domnişorule, vezi bine că-i aşa! Zise Ion. Apoi să te ducă Dumnezeu sănătos şi să-ţi dăruiască noroc pe unde-i umbla, c-ai fost tare de omenie!

— Să trăieşti şi tu, Ioane! Ţie de altminten ţi-a ajutat Dumnezeu şi te-ai înstărit frumos… Păcat numai că n-ai avut parte de Ana şi de copil…

— Apoi ce să facem? Făcu ţăranul rece. Aşa a vrut Dumnezeu…

— Ei, ş-acuma, ce mai ai de gând, Ioane? Că doar n-ai să rămâi văduv toată viaţa, că doar eşti tânăr…

— Aşa-i, aşa-i, vezi bine! Mormăi Ion întunecându-se. Titu coborâse spre dânsul şi se rezemă de stâlpul porţii, cu pălăria pe ceafă. În asfinţit soarele se mânia şi împroşca cu raze aprinse. Umbra Măgurii Cocorilor se întindea peste sat până la picioarele crucii de la marginea drumului, pe care Hristos stătea neclintit ca un martor mut al tuturor târnelor. Ion se uită lung la domnişorul care i se părea că se schimbase mult de când nu l-a mai văzut. Voia să-i ceară o învăţătură, ca şi odinioară, şi îi era frică să nu-l ocărască.

— M-am zbătut şi m-am frământat să ies la liman, începu iar Ion după o tăcere apăsată. Şi nu mi-a dat Dumnezeu nici o bucurie…

— Dar pământul? Întrebă Titu privindu-l cercetător.

— Pământul… de… pământul… Bun e pământul şi drag mai ţi-e când e al tău… Dar dacă n-ai pentru cine să-l munceşti, parcă… zău aşa…

— Trebuie să te însori, Ioane!

— Aşa-i, chiar aşa-i, domnişorule, murmură ţăranul cu ochii stinşi. Dar decât să te însori cu oricine… Am păţit-o o dată, domnişorule…

Tăcu, aşteptând parcă o întrebare sau o aprobare. Cum însă Titu nu zise nimic, urmă din ce în ce mai vioi:

— Amu dumitale pot să-ţi spun, că mi-eşti mai bun ca un părinte şi m-ai învăţat numai bine… Pot… Şi nu ştiu cum să-ţi spun, domnişorule? Că dumneata pleci departe şi poate nici n-ai să mai auzi de mine şi de necazurile noastre… O, Doamne… Mare-i lumea! Când crede omul c-a nimerit mai bine, atunci ia seama că-i tot de unde a pornit… Uite-aşa-i, domnişorule! Aşa mă muncesc şi mă căznesc, şi nu ştiu ce să fac, cum să fac?

— Azi, când ai avere, ce-ţi trebuie să te mai perpeleşti? Nici prea hapsân să nu fie omul, că lăcomia strică omenia.

Pământ ai destul…

— Destul nu-i niciodată, domnişorule… Dar pe cine vreau eu să iau nu se poate. Şi pe alta nu pot s-o iau…

— Pe cine vrei?

— Pe Florica! Zise Ion cu o luare aspră în privire.

— Care-i măritată cu George-a-Tomii?

— Aia!

— De, Ioane, se vede că Dumnezeu ţi-a dat c-o mână moşia, şi ţi-a luat cu cealaltă mintea! Vorbi Titu. Cât e satul de mare nu găseşti tu decât pe nevasta lui George?

— Nu-mi trebuie alta, domnişorule! Scrâşni Ion deodată furios şi cu o hotărâre sălbatică în ochii sticlitori.

— Hm, făcu Titu aproape înfricoşat de glasul lui… De… Nu-ţi trebuie…

— Dumneata ce mă înveţi să fac? Urmă Ion iară mai blând şi rugător.

— Nimic… Să te astâmpen!

— Dar dacă nu pot?

— Atunci fă ce ştii!

— Nu ştiu nimic! Bâlbâi Ion zvârcolindu-se între mânie şi neputinţă.

— Nici eu… Dar atâta totuşi pot să-ţi spun: astâmpără-te!

Pe Ion răspunsurile lui Titu îl umpleau de fiere. Destăinuia întâia oară frământarea lui cuiva şi, în loc de încurajare, găsea împotrivire. Îl ustura inima că nu poate scăpa de nehotărâre. Şi totuşi patima lui crescuse atât de puternică, încât simţea bine că are să-l mistuie dacă nu va nimeri calea spre potolirea ei.

— Trebuie, domnişorule, trebuie! Gemu dânsul stăpânindu-şi focul.

Titu, spăimântat de îndârjirea ce i-o citea în faţă, tresări. Şi repede îi dădu mâna zicându-i:

— Rămâi sănătos, Ionică! Şi astâmpără-te, ascultă-mă pe mine!

Ion mormăi ceva şi rămase în mijlocul drumului, uitân-du-se după el până coti la Râpile Dracului. Apoi scuipă cu

scârbă, bâiguind:

— Lasă că ştiu eu ce-i de făcut…

Titu petrecu seara la Grofşoru, împreună cu părinţii şi soră-sa. Şi a doua zi porni cu trăsura la Monor, de unde avea să ia trenul spre Sibiu.

Din clipa când Savista i-a deschis ochii, George parcă s-ar fi trezit dintr-un somn adânc. Acuma înţelegea de ce îi tot dă Ion târcoale, de ce-i cere sfaturi şi-i vine mereu prin casă. Adică pentru Florica. Cu toate acestea şi de atunci încolo l-a primit. Vorbea şi râdea cu dânsul încât toată lumea ar fi jurat că sunt prietenii cei mai buni. Îl ura şi râvnea să-l prindă, să se răfuiască. Îi era frică şi lui de răfuiala dorită şi totuşi o căuta. Pleca liniştit de-acasă, căci Savista era o paznică nepreţuită şi-i raporta în fiecare seară fiece pas al nevestei…

Ion însuşi simţise de mult vrăjmăşia Savistei şi deseori îi venea s-o sugrume, ca să-şi deschidă drumul la Florica. Ura însă numai pe George, din ce în ce mai rău, fiindcă numai din pricina lui nu e slobodă femeia. Dacă n-ar fi luat-o el, poate că ea l-ar fi aşteptat şi azi n-ar mai trebui să se zbuciume şi să nu ştie cum să se apropie de dânsa.

Chiar în ziua când Titu plecă din Armadia Ion, aflând că George nu-i acasă, înspre amiază se repezi la Florica, nădăjduind să-i mai poată vorbi măcar o clipă între patru ochi. Savista, pe prispă, îl zări de departe şi, nemaiputându-se târî la locul ei de pândă după grămada de coceni, se rezemă îndată de perete, închise ochii, deschise gura şi începu să sforăie uşor, parcă ar dormi dusă. Ion intră în ogradă, o văzu şi o strigă pe nume. Oloaga însă nu răspunse. Atunci Ion se apropie şi-i zise iar, mai încet, cu inima tremurând de bucurie, vrând s-o încerce dacă doarme aievea:

— Savista!

Oloaga însă sforăia nemişcată, deşi vreo trei muşte i se plimbau pe obrajii scofâlciţi şi asudaţi, pe gingiile alburii, pe dinţii lungi şi galbeni.

— Doarme, slavă Domnului! Murmură Ion, trecând în vârful picioarelor în tindă.

Savista îşi ascuţi urechile. N-auzi decât şoapte şi apoi glasul Floricăi, îndemnându-l să plece.

— Savista doarme ca iepurele, ia seama.

Oloaga fierbea de mulţumire c-a găsit, fără să vrea, mijlocul de a-i prinde de-a binelea. Dar, fiindcă de-afară nu auzea bine ce vorbesc ei înăuntru, nu mai ieşi pe prispă, ci de azi înainte se ghemui într-un colţ în tindă, păzind de-acolo să nu treacă găinile pragul. Moţăia toată ziua şi deseori sforăia. Florica, cu grija casei, nici nu băgă de seamă că Savista şi-a schimbat locul.

Dar când a auzit-o horcăind, s-a gândit că poate să fie bolnavă şi-a întrebat-o:

— Ce te doare pe tine, Savistă, de te-ai înmuiat aşa?

Oloaga se prefăcu. Se frecă la ochi cu pumnii, parcă de-abia s-ar trezi, şi blodogori mohorâtă:

— Nimic… Somn, somn…

Florica clătină din cap, dar n-o mai descusu, socotind c-o fi îmbătrânit şi de aceea o apucă moleşeală mai des.

Trecură câteva zile. Ion nu se mai arătă. Savistă clocotea de nerăbdare.

Apoi vineri seara George, sfătuindu-se cu Florica, îi spuse că duminică noaptea va pleca cu tatăl său la Pădurea Fulgerată, să aducă câte-un car de lemne înainte de a-i năpădi căratul bucatelor de pe hotar. Şi tocmai a doua zi veni iar Ion. Savista sforăia dusă în ungherul ei. Ion, care n-o zărise în ogradă, se sperie văzând-o aici:

— Noroc, Florica… Dar ce-i cu Savista? Zise dânsul încet, cu glasul tremurat.

— Apoi aşa face de-o vreme încoace… O fi bolnavă… ştie Dumnezeu… Da şezi, mai şezi la noi, Ioane!

— Mulţumesc, c-am tot şezut! Răspunse Ion uitându-se la Savistă şi apoi adăugă: Da George nu-i pe-aici?

— Nu-i, că-i la porumb cu lucrătorii…

— Mhhm…

— Numai dumimcile de-l mai prinzi pe-acasă acu, dacă ne-a îmbulzit munca… Da poate nici duminică să nu fie… că tocmai duminică seara vrea să plece la pădure…

Ion se cutremură, parcă l-ar fi zgâlţâit deodată o mână năprasnică. Sângele i se aprinse în inimă ca într-un ibric pus pe jăratic. O privi cu ochi atât de mari încât i se părea c-o vede sub mărul pădureţ, în braţele lui, şi-i simţea carnea fierbinte. Florica nu se uită la dânsul ca şi când ar fi ghicit la ce se gândeşte. Şi Ion şopti aspru, poruncitor:

— Duminică, după ce pleacă dânsul, să ştii că vin! Auzi tu? Femeia tăcu.

— Să ieşi în ogradă! Auzi? Negreşit să ieşi, altfel… Florica tăcea mereu.

— De-atunci n-am mai schimbat o vorbă ca oamenii. Şi nu mai pot…

— Dacă află George, ne omoară! Zise Florica foarte încet, fără a-l privi.

Ion scrâşni, încât pe femeie o trecu un fior.

— Să ieşi, Florică! Să nu faci cumva să nu ieşi, că…

În clipa aceea amândoi întoarseră privirile deodată la Savista care horcăia cu gura căscată şi înghiţea din când în când. O priviră înfricoşaţi, cu o presimţire urâtă, care însă trecu repede ca o nălucire.

— Doarme, doarme, murmură Florica.

Savista respira greu. Sudorile îi curgeau şiroaie pe tâmple, pe obraji. Roi de muşte bâzâiau împrejurul ei…

Titu nu se mai sătura privind pământul Ardealului care fugea, se îndoia, rămânea în urmă, se întindea departe, se apropia iarăşi… Şi trenul trecea trufaş pe lângă satele româneşti, pe unele spintecându-le chiar ca un tiran neîndurător, şi doar pe-alocuri se oprea câte-o clipă, însemnându-şi oprirea cu vorbe aspre ungureşti care zoreau sau huiduiau veşnic pe ţăranii drumeţi sau slujitori. Pretutindeni aceiaşi ţărani, umili, voinici, răbdători: pe şoselele albe, alături de care silitoare, pe câmpiile galbene, răscolite de braţele lor şi udate de sudoarea lor, prin satele

sărace, stoarse de vlagă. Unde era munca, erau numai ei. Pe urmă veneau gările mari, anticamerele oraşelor, şi ţăranii nu se mai zăreau. În schimb, apăreau surtucari grăbiţi, gălăgioşi, nerăbdători, vorbind poruncitor numai în grai străin.

„Noi muncim ca să benchetuiască ei! Se gândea Titu înecat de o revoltă din ce în ce mai mare. Asta-i ilustraţia nedreptăţii şi oropsim noastre!”

În Armadia străinii de-abia se observau în mulţimea mare românească. Dar oraşele acestea parcă-i luau un văl de pe ochi, ca şi odinioară în Gargalău cocioabele de pe la margini. I se păreau nişte cuiburi uriaşe de trântori duşmani care înghit, veşnic nesăturaţi, rodul muncii milioanelor de robi dimprejur.

La Cluj schimbă trenul. De-abia izbuti să se caţăre într-un vagon ticsit de oameni, să-şi aşeze geamantanul pe coridor. Atâta vorbă ungurească îi înnegrea sufletul. Se simţea parcă s-ar fi oprit deodată într-o mocirlă.

„O, ce bine-i că plec… Cel puţin nu voi fi nevoit să văd şi să aud mereu lucrurile acestea revoltătoare!” În aceeaşi vreme însă îi era ruşine că fuge din luptă. Îşi zicea că cinstit ar fi să stea în vârtejul ciocnirii, iar nu să lase pe miile celea de umili în ghearele hrăpăreţe, fără apărare şi fără nădejde… Dar îndată ce se uita împrejur, curajul îi pierea şi înţelegea că războiul acesta nesfârşit cere voinici vânjoşi, dârzi, neîmpăcaţi, care luptă fără a-şi da seama şi fără încetare. Ţăranii din Luşca… cei ce suferă bătăi, umilinţe, temniţe, şi nu se înmoaie…

Se înnopta. Trenul gonea uruind. Nouri de scântei se împrăştiau în răstimpun peste ogoarele negre, licărind în văzduh ca o ploaie de stele căzătoare… Titu, pierdut în gânduri, privea în întuneric, rezemat cu fruntea de cerceveaua ferestrei deschise. Curentul amestecat cu fum îi vâlvoia părul… În vagon oamenii se liniştiseră. Rămăsese singur în coridor cu câteva cufere. Îl cuprinse foamea şi-şi aduse aminte c-ar fi trebuit să mănânce la Cluj, dar l-a

zăpăcit vălmăşagul de lume şi de zgomot. Scoase din geamantan merindea ce i-o pusese acasă. Pe când se lupta cu un picior de găină friptă, conductorul, care isprăvise controlul biletelor, veni să se mai odihnească puţin şi, văzându-l mâncând, îi zise „poftă bună” pe ungureşte. Titu însă răspunse ursuz:

— Nu ştiu ungureşte!

Atunci conductorul se uită împrejur şi, nemaifiind nimem, murmură:

— Şi io-s român, domnule!

Titu se înseninã deodată. Îi oferi o bucată de friptură, zicând întruna:

— Eşti român… eşti român… poftim… eşti român!

Şi conductorul îi povesti că se cheamă Ştefan Popa, dar că şi-a schimbat numele în Pap Istvan, fiindcă aşa i-au cerut când l-au pus în serviciu, că e însurat cu o unguroaică şi are opt copii, că joacă şi el cum cântă cei mari, altfel ar rămâne pe drumuri.

„Adică acela care vrea să iasă din robia de la ţară, trebuie să-şi robească sufletul la oraş, să devie la rândul lui o primejdie pentru robii care l-au născut!” se gândi Titu când rămase iar singur. Cel ce se depărtează de satul lui trebuie să cadă în mrejele lor…

Adormi pe geamantan, istovit mai mult de gânduri decât de oboseală… Îl deşteptă un junghi în spinare. Soarele tocmai strălucea întristat. Şi trenul huruia mereu, mereu…

Pe peronul gării din Sibiu aştepta un grup de domni cu brăţare tricolore, care se împrăştiară la uşile vagoanelor: erau organizatorii însărcinaţi cu primirea oaspeţilor din toate ţinuturile româneşti… Titu sări jos şi se cruci văzând câtă lume care vorbeşte româneşte cobora din trenul în care dânsul se simţise atât de străin. Şi totuşi în tren nu vorbiseră româneşte! De ce n-o fi vorbit nimeni în tren româneşte? Acuma toţi se îmbrăţişau, se chemau, încât Titu se sfia că el, în mijlocul atâtor români, nu cunoaşte pe

nimem. Vru să se apropie de un organizator, când deodată auzi un glas tare:

— Herdelea Titu! Herdelea!

Se uită nedumerit şi văzu pe cel care-i striga numele: un domn bine făcut, roşu la obraz, cu ochelari de aur, ras de mustăţi.

— Aici! Strigă Titu puţin răguşit de mirare. Eu sunt Titu Herdelea!

Domnul se repezi la dânsul foarte prietenos, întinzându-i amândouă mâinile.

— Bine că te găsii, domnule! Nu mă cunoşti… Pintea… Doctor Virgil Pintea! Mi-a scris fratele meu că vii la Astra, dar nu mi-a scris când soseşti. Ei bine, ca să nu te scap, de două zile pândesc toate trenurile, ţipând ca un nebun: Titu Herdelea… În sfârşit, bine c-ai venit!

— Aa, fratele lui George? Murmură Titu. Da, vezi, le scrisesem, dar nu m-am gândit că o să te înştiinţeze. Nu-ţi închipui ce bine-mi pare că…

— Da, fratele lui George… Suntem atâţia fraţi că nu există colţ de pământ românesc, unde să nu fie rătăcit unul-doi. Aici, de pildă, suntem chiar doi…

— Doi?

— Doi, dragă. De astă-primăvară. E şi Liviu, căpitanul. Militar teribil, de la statul-major. Mâine-poimâine îl vedem general… Dă-i ciufut rău. Nu ştiu cui seamănă. Ne face neamul de râs. Nici nu s-arată printre noi. Veşnic numai cu militarii lui, cu nasul în cărţi şi hărţi… Am să te duc totuşi să-l cunoşti. Dar să-l iei cum este…

Virgil Pintea era bun de gură şi vesel şi vioi ca un copil. Toată lumea din Sibiu îl cunoştea şi-l iubea, fiind un medic priceput şi dezinteresat şi un român inimos. Găzdui pe Titu la dânsul. Avea un apartament plăcut, într-un cartier frumos. Dădu musafirului dormitorul, rămânând ca el să se culce în birou pe un divan.

După ce Titu se primeni, ieşi împreună cu Pintea, care îl prezentă, la cafenea, tuturor, ca pe un poet plin de

făgăduinţe şi reprezentant al Tribunei Bistriţei. Îl primiră cu obişnuita simpatie ocazională. Unii îşi aduseră aminte de nişte versuri ale lui Titu din Familia. Mai ales însă Barbu Luca, un tânăr slăbuţ şi mititel, el însuşi poet şi redactor la un ziar din Sibiu, se împrieteni cu Titu şi se oferi să-i fie călăuză credincioasă şi nepărtinitoare.

Mai târziu Titu legă cunoştinţă şi cu căpitanul Pintea, care stătea într-o odaie simplă şi aproape sărăcăcioasă, pe lângă comandamentul corpului de armată unde avea serviciu. Îl găsiră între hărţi, săbii, tunici şi cizme, în pijama scurtă, la birou, cu un teanc de acte în faţă, pe care le închise cu cheia în sertar, fiind secrete militare. Liviu Pintea era un om înalt, cu fruntea lată, cu părul rar, ochii albaştri-oţel şi pielea bronzată.

— Îţi aduc pe cumnatul nostru, zise Virgil, intrând. Te previn însă că Titu e poet român şi deci să nu-i baţi capul cu ideile tale renegate, să-l sileşti să se supere!

Căpitanul zâmbi şi strânse englezeşte mâna luiTitu, zicând politicos:

— Dacă-i poet, înseamnă numaidecât că-i şi iredentist! De altfel să nu iei în seamă clevetinle fratelui meu… Sunt român şi eu, dar mai-nainte de a fi român, sunt ofiţer şi servitor al maiestăţii sale împăratului. Ca atare, fireşte, nu pot admite năzuinţele celor de teapa dumnealui, care trag mereu cu ochiul către Bucureşti şi spre România. În mintea mea aşa ceva nu se cheamă politică naţională, ci trădare de ţară…

Vorbea foarte liniştit, având în voce energia omului care, după frământări grele, şi-a stabilit o linie de conduită în viaţă şi o apără cu o convingere rece, hotărâtă. Titu îl asculta uimit. El încă nu întâlnise până azi un adversar cumpătat, cu argumente sigure, care nu se speria de fraze. Se simţi îndată într-o inferioritate supărătoare. Obişnuit să răspundă la contraziceri cu vorbe pe care, deşi izvorau dintr-un sentiment înverşunat, nu le putea strânge într-o ordine de bătaie logică – nu îndrăzni multă vreme nici să

deschidă gura. Din norocire Virgil cunoştea prea bine ideile fratelui său şi le răsturna cu uşurinţă, doborându-i şi acum dovezile cele mai grele prin câte o glumă aruncată ca o piedică grotească între picioarele unui luptător netemut.

Stătură împreună vreun ceas. La sfârşit şi Titu se întrema şi puse căpitanuluiântrebarea:

— Dumneata adică nu doreşti unirea noastră a tuturor?

— O, asta deocamdată e utopie!

— Ce înseamnă la dumneata „deocamdată”?

— Ei, câteva secole să zicem… În orice caz cât timp puterea noastră militară e vie şi viguroasă, zvârcolirile iredentiste rămân simple visuri utopiste.

— Dar dacă ar veni un război?

— Războiul n-ar putea realiza visurile dumneavoastră. Se ştie doar că România e aliata noastră. Deci…

— Alianţele însă nu sunt eterne!

— Vrei să zici că România s-ar putea întoarce împotriva noastră? Zâmbi căpitanul. Greşită socoteală. Foarte greşită. Pe care România nici nu va face-o niciodată, căci toate interese-le ei o silesc să fie alături de noi. O silesc! Accentuez special: o silesc!

— Dar dacă totuşi n-ar fi cum crezi? Ce-ai face atunci dumneata?

— Cunoasă întrebare! Zise Liviu devenind grav. Mi-aş face, evident, datoria. Se mai poate discuta aceasta? Dar nici prin gând nu mi-ar trece vreodată să şovăiesc măcar o clipă în faţa unui duşman al împăratului, oricine ar fi duşmanul!

— Fraţii noştri…

— Aici nu încape frăţie. Când fratele ţi-e duşman şi vrea să-ţi răpească ţie casa ta şi ograda ta ca să şi le mărească pe ale sale, ei bine, îi dai la cap ca şi altui duşman şi nici nu-ţi mai pasă că ţi-a fost cândva frate!

Virgil ascultase zâmbind dialogul dintre Titu şi Liviu. El făcuse de mult aceleaşi întrebări şi primise aceleaşi răspunsuri, deşi îi demonstrase şubrezenia temeliei lor. Dar,

fiindcă ştia că pe căpitan îl sâcâie şi-l tulbură totdeauna asemenea discuţie, Virgil era bucuros că Titu îl încolţeşte.

— Lasă-l, dragul meu, că n-o scoţi la capăt cu dânsul! Strigă în cele din urmă medicul râzând, deoarece vedea că Titu se posomorăşte. E renegat de tot… E pierdut pentru noi… Are să se schimbe însă când îl vom face general în România Mare.

Liviu Pintea zâmbi dispreţuitor:

— Cred c-ar fi fost mai plăcut să fi vorbit de altceva…

— Da, despre Radetzky sau de cucerirea Bosniei, zise Virgil râzând.

— Mi-ar fi făcut multă plăcere să cunosc şi eu operele cumnatului nostru, continuă căpitanul, fără să asculte gluma fratelui său, întorcându-se spre Titu. Nu vorbesc româneşte atât de bine cât aş dori, fiindcă am stat numai între străini şi n-am avut ocazie să vorbesc limba mea natală, dar citesc cu drag, când am răgaz, cărţi româneşti. În general însă mă interesează romanele şi nu pot suferi poeziile…

— Atunci tocmai ai nimerit-o! Strigă medicul. Căci Titu scrie numai poezii!

— Ce are a face? Cel mult n-am să-l citesc…

Deşi convorbirea fusese ţinută tot timpul într-un ton de intimitate prietenească, totuşi Titu ieşi plouat din locuinţa căpitanului Liviu Pintea. Argumentele ofiţerului se războiau în sufletul lui cu convingerile sale entuziaste şi-i înteţeau în creieri întrebarea înfricoşătoare: dar dac-o fi având căpitanul dreptate? Din fericire, Virgil nu-i dădu vreme să se zbuciume şi-i zise serios:

— Văzuşi câte baliverne sălăşluiesc într-un spirit strâmt de militar? Primejdia asta ne ameninţă însă pe toţi, dacă nu ne vom apăra din răsputeri sufletele de invazia străină!

Sibiul avea o înfăţişare de sărbătoare. Străzile gemeau de lume românească, sosită de pretutindeni: preoţi, învăţători cu nelipsita umbrelă subsuoară, profesori, avocaţi, ţărani…

Cu tot caracterul său german, oraşul părea azi o reşedinţă românească, în marea de români, străinii dispăruseră.

„Parcă miile de robi muncitori şi harnici ar fi pus stăpânire pe cuiburile trântorilor!” se gândea Titu reînsufleţit la vederea furnicarului de români.

Seara avu la Hotel Traian un banchet de cunoştinţă. Titu şedea la masa reprezentanţilor presei, pe când Virgil Pintea, ca unul din fruntaşii Astrei, trecuse aproape de bătrânul preşedinte. Între gazetarii gălăgioşi, Titu se simţea străin. Toţi se cunoşteau, îşi povesteau păţaniile naţionale, procesele, articolele, vorbeau de tirajul ziarelor, de deputaţii români de la Budapesta, de guvernul unguresc, de procurori… O lume nouă îşi deschidea tainele în faţa tânărului reprezentant al Tribunei Bistriţei. Şi lumea aceasta îl zăpăcea şi-i răcea speranţele. În toate vorbele ce le auzea mişunau preocupările mărunte, personale, interesate. Niciunul nu rostea un cuvânt despre vreun ideal superior. Fiecare părea încântat de sine însuşi şi îngrijorat veşnic să se ridice deasupra celorlalţi cu orice preţ… Vecinul lui din dreapta era Barbu Luca, tânărul poet care însă acuma de-abia se sinchisea de dânsul şi alerga mereu să ciocnească ba cu „ilustrul asesor consistorial”, ba cu „magnificenţa sa Cutare” şi, de câte ori se întorcea la locul său, şoptea în treacăt lui Titu:

— E o canalie ilustrul, dar trebuie să-i faci curte, căci altfel nu poţi trăi!

Pe la sfârşitul banchetului, după multele discursuri umflate, Titu îşi simţi inima atât de mâncată de amărăciune, că-i venea să plângă cu hohot.

„Pretutindeni egoismul, o, Doamne!” îşi zicea privind cu ochii rătăciţi la feţele roşite de băutură, cu râsuri prefăcute pe buzele umede.

— Titule, Titule! Îl deşteptă deodată glasul lui Virgil de la spate, la vino încoace! Ce-i cu dumneata, poete? Ce eşti aşa de trist când toată lumea e veselă?

De-abia acasă îşi dezvălui nedumenrea, cu lacnmi în ochi, ca un copil nepnceput care a sufent jignin grele întâia oară când a păşit în lumea largă. Virgil Pintea îl ascultă pe gânduri, dând din cap înţelegător.

— Toţi am trecut prin amărăciunile dumitale de acuma, zise dânsul apoi, ca un părinte blând. Dar viaţa aşa e, dragul meu. Viaţa e nimicitoarea iluziilor. Numai cel ce-şi poate păstra visurile în ciuda cruzimilor vieţii, numai acela nu va pierde încrederea niciodată… Fireşte că spectacolul nu e înălţător, dacă intri în culise să vezi sforile… Nu te uita însă la indivizi, căci indivizii sunt mărunţi, sunt oameni care totdeauna îşi caută rosturile lor. Priveşte departe şi atunci ai să vezi cum se va schimba panorama… Serbările astea, de pildă! Nu te uita la oameni, la discursurile lor, la conferinţele şi procesele-verbale în care fiecare caută să-şi arate meritele reale sau închipuite… Nu! Astea sunt nimicuri… Dumneata încearcă să vezi ansamblul! Şi atunci vei simţi în toate manifestările acestea, bune, rele, înălţătoare sau josnice, civilizate sau sălbatice, vei simţi bătaia pulsului unui popor care vrea să trăiască şi care se luptă crâncen ca să poată trăi… Într-o bătălie numai rezultatul are însemnătate hotărâtoare. Ce-mi pasă mie cum beau şi mănâncă soldaţii în vremea războiului prelung? Istoria nu va şti decât: am biruit sau am fost biruiţi… Ş-apoi iarăşi, lupta noastră e o defensivă activă, cum ar zice fratele meu căpitanul. Duşmanul ne atacă prin toate mijloacele moderne de cutropire, prin cultura lui, prin şcoala lui, prin arta lui, prin banii şi prin munca lui… Noi trebuie să dăm din mâini ca barem să nu ne înecăm. Atât. Dacă ne menţinem la suprafaţă, am izbutit. Ţinta este să nu pătrundă duşmanul în cetatea noastră. Ei, şi ţinta aceasta, cu toate mărunţişurile omeneşti care pe dumneata te întnstează, e câştigată. Asta-i mândria noastră. Şi trebuie să fie şi mândria dumitale şi a oricui i-e drag aievea neamul!

Trei zile cât ţinură serbările, Titu luă parte la toate şedinţele, conferinţele şi banchetele festive, liniştit,

mulţumit, răsunându-i în urechi cuvintele lui Virgil Pintea de câte ori vreun amănunt încerca să-l tulbure. Însufleţirea însă nu-l mai stăpâni până a treia seară, la balul care încheia solemnităţile… Toate doamnele erau în costume naţionale din toate ţinutunle, oferind un spectacol impresionant. Şi, spre miezul nopţii, toate domniţele acestea frumoase ca zânele şi gingaşe ca florile se prinseră într-o horă imensă, fredonând în cor, cu glasuri dulci, învăluitoare, cuvintele unui cântec popular pe care Virgil Pintea, îmbrăcat ţărăneşte, îl cânta din fluier în mijlocul lor… Hora aceasta i se păru luiTitu un simbol al întregii vieţi ardeleneşti, legătura între mulţimea cea mare, umilă şi ostenită, şi conducătorii ei, ieşiţi tot din sânul ei şi neuitându-şi obârşia.

— Trăiască românii! Izbucni deodată Titu nemaiputându-şi stăpâni emoţia.

Stngătul fusese în sufletul tuturor, căci îndată toată sala se umplu de glasuri înflăcărate:

— Trăiască românul… Trăiască doamnele române! Neamul românesc!

Pohţaiul oraşului interveni discret pe lângă bătrânul preşedinte al asociaţiei să potolească entuziasmul primejdios. Glasul preşedintelui însă se pierdu ca o chemare neputincioasă în vârtejul unui uragan zguduitor.

În aceeaşi noapte Titu vru să-şi scrie articolul pentru Tribuna Bistriţei, dar nu izbuti să lege nici două vorbe. Inima îi era atât de plină de fericire încât mereu trecea în birou la Virgil să-şi împărtăşească impresiile.

— Ce minunată-i viaţa românească! Zicea întruna. Ce mare e neamul nostru! Nu există în lume popor mai bun, mai harnic, mai mândru, mai puternic… Nu poate să existe!

În culmea însufleţirii îşi aduse deodată aminte că mâine trebuie să plece de-aici, dincolo. Dar îşi zise cu hotărâre:

— Nu mai plec nicăieri! Rămân aici! Ar fi o trădare să plec de-aici! Aici e nevoie de oameni! Aici e nevoie mai mare ca oriunde!

Adormi foarte decis să se oprească la Sibiu, să intre la vreo gazetă, în sfârşit să se facă folositor norodului. A doua zi se deşteptă frânt de osteneală, pe când Virgil Pintea îl scutura din răsputeri:

— Sus! Sus, leneşule! E ora zece şi trenul n-are să te aştepte pe dumneata, stimate poete, să-ţi mistui în somn impresiile naţionale! Haidem, să nu întârziem de la poliţie, unde trebuie să scoatem biletul de trecere a frontierei, altfel rămâi aici…

— Cum să rămân aici? Sări Titu, biruindu-şi deodată oboseala. Imediat sunt gata! Numai cinci minute! S-ar putea să mai rămân aici, odată ce am pornit la drum? Dincolo e fericirea cea adevărată… Acolo trebuie să fie!

George turba… Dintru-ntâi îi venise să se năpustească la Florica şi s-o zdrobească. După ce a scos-o din sărăcie şi din noroi, după ce nu e în stare să-i facă barem un copil, acuma umblă să-l şi necinstească? Se opri însă gândindu-se că Ion e capul tuturor relelor şi că deci cu dânsul trebuie să se răfuiască… Al Glanetaşului i-a făcut destul rău, numai rău, şi fără nici o pricină…

Toată ziua de sâmbătă îşi ascunse mânia parcă nici n-ar bănui nimica-n lume. Şi, fiindcă Ion n-a venit pe la ei, seara s-a dus la cârciumă unde l-a şi întâlnit. Vorbiră mai prietenos ca altă dată şi George îi spuse că mâine se va duce la pădure, şi spunându-i îl privi atât de senin încât văzu bine bucuria din ochii lui Ion care, ca să-l descoase, întrebă:

— Da când vrei să porneşti, George?

Glasul lui, tocmai pentru că voia să pară nepăsător, avea o tremurare uşoară de mulţumire pe care George o simţi foarte bine. Răspunse liniştit:

— Apoi când o însera mai bine, ca să mergem pe răcoare. Duminică după-amiază trecu iar pe la cârciumă şi iar întâlni pe Ion, şi iar aduse vorba că deseară trebuie să plece la pădure. Ion era ameţit puţin de rachiu şi chiuia şi horea parcă toată lumea ar fi fost a lui. În ochii lui strălucea sfidătoare bucuria bucuriilor. Apoi când să iasă George, Ion îi ură drum bun şi mai ceru o sticlă de băutură, să-şi astâmpere focul.

Pe Florica însă George degeaba o iscodise. Îşi vedea de treburile ei prin casă, ca totdeauna, încât bărbatul se gândi că poate ea nici nu e vinovată. Îi pregăti merinde în traistă şi ea însăşi agăţă traista de loitră. Când începu să se întunece, Toma Bulbuc opri cu carul în uliţă, în faţa casei. George înjugase boii şi-l aştepta. O slugă de-a lui Toma veni

în carul feciorului, să-i mai ţie de urât pe drum. Când îşi făcură cruce să pornească, sluga strigă:

— Da topor nu-ţi iei, bade George?

George tresări. Înadins nu luase, gândindu-se c-o să-i trebuiască acasă. Sări jos din car şi alergă în tindă. Savista, care se târâse pe prispă, nepricepând cum poate pleca dânsul când ea i-a spus că are să vie Ion Glanetaşu, bâigui plângător:

— Nu duce, bade… Staiaci…

— Să nu păţeşti ceva, George, că te-ai întors din cale, murmură Florica.

— Vezi mai bine tu să nu se întâmple pe aici vreo poznă! Zise bărbatul tare, de frică să nu audă nevasta cum îi bate lui inima.

— N-ai nici o grijă, că doar mă cunoşti şi mă ştii! Răspunse femeia liniştită.

Carele se urniră. Întunericul le înghiţi curând, lăsând în urmă numai scârţâitul roţilor, din ce în ce mai molcom.

Pe bolta vânătă stelele se aprindeau pe rând ca nişte luminiţe fricoase. Peste sat se cobora o ceaţă plăpândă, alburie, care parcă subţia bezna şi o răcorea.

George tremura în car ca şi când l-ar fi zgribulit frigurile. De vorbea, îi dârdâiau dinţii. Ieşiseră din sat şi suiau pe coastă, printre ogoare tăcute pe care clăile înnegureau ca tâlharii la pândă… Două zile plănuise dânsul ce-o să spuie tatălui său când va sosi clipa, şi acuma nu-i venea nimic în minte. I se părea că a plecat de-acasă de un veac şi vedea mereu pe Ion cum se furişează în ogradă, cum se aşază în pat lângă Florica… Apoi deodată gemu:

— Parcă nu mi-e bine… Mă întorc…

O luă drept peste câmp. Auzi cum strigă tatăl său ceva, dar nu înţelese nimic. Vru totuşi să răspundă „bine, bine”, şi n-avu glas. Când nu mai auzi carele, începu să alerge. Se rostogoli de vreo două ori prin şanţuri, peste haturi. Îi era cald de se năbuşea. Un strop de sudoare îi căzu pe mână şi-

l învioră parcă l-ar fi atins un cărbune aprins. Cu cât se apropia, cu atât îi era mai frică să n-ajungă prea târziu.

Sări gardul porumbiştii din dosul casei, ieşi în grădiniţa din faţă şi de-aci în ogradă. Casa dormea nepăsătoare şi tăcută ca o matahală moartă. Peste drum un câine hămăi de două ori, iar în balta din vale broaştele orăcăiau urât într-o întrecere aţâţătoare… Vru întâi să intre buzna, dar se răzgândi înainte de a porni spre tindă. Poate că Ion totuşi n-a venit încă, ş-atunci… Bătu în uşă, uşor, cum bat flăcăii în geam, la fete. Glasul Floricăi răspunse îndată, limpede, nedormit:

— Cine-i?

George tăcu. Glasul femeii îi zârnâia în creien, spunându-i:

— Vezi, nu dormea… Îl aştepta…

Auzi paşii Floricăi, desculţi, apropiindu-se încurcaţi de foşnetul cămăşii. Uşa se crăpă hoţeşte să nu facă zgomot.

— Tu eşti? Şopti ea.

— Eu, eu, mormăi George intrând repede.

Nevasta recunoscu glasul, se dădu la o parte ca plesnită de un bici. Dar, înainte ca George să-i fi simţit spaima, se reculese şi, punând zăvorul, întrebă îngnjorată:

— Vai de mine, George, dar ce-i de te-ai întors aşa?

— Nu prea mi-e bine… Dar lasă, că nu-i mmic… Culcă-te tu! Până mâine-mi trece, zise bărbatul încet, ca şi când i-ar fi fost teamă să nu deştepte pe cineva.

Florica vru să mai întrebe ceva, dar răspunsul lui şoptit şi tremurat parcă-i puse un căluş în gură. Se urcă în pat, se înveli şi căută să vadă prin întuneric ce face George. Nu vedea nimic, dar îl auzea suflând greu ş-apoi deodată dezbrăcându-se grăbit. Când se întinse lângă ea, sub cearşaf, un fior îi trecu prin spinare, căci George era un sloi de gheaţă.

— Ce ţi-e de te cutremuri aşa? Întrebă bărbatul cu un glas gros şi greu ca un dangăt de clopot.

— Ce să-mi fie… M-a cuprins frigul când ţi-am deschis… Vremea parcă stătea în loc, precum stăteau şi dânşii

nemişcaţi, oprindu-şi respiraţia ca să audă mai bine orice urmă de zgomot, într-o aşteptare amorţită. De-afară pătrundea ca prin puf orăcăitul broaştelor, îndulcit, ca un cântec de dragoste. Geamurile însă se stingeau în întuneric încetul cu încetul, arătând că vremea totuşi trece şi că cerul se înnourează treptat-treptat. O stea verzuie, care mai clipea singuratică, dispăru deodată, acoperită parcă de o perdea neagră, trasă de o mână tainică.

Cine ştie câtă vreme s-a scurs astfel?

Se gândeau acum amândoi, aproape în acelaşi timp.

„Poate că nu maivine…”

Şi pe când se gândeau, auziră deodată poarta, scârţâind foarte uşor, apoi nişte paşi care se apropiau de casă, rar, cu mare băgare de seamă. Apoi câinele de peste drum hămăind iar de două ori. Cântecul broaştelor se curmă scurt ca şi când arunci un bolovan în apă.

George şi Florica încremeniră. Peste un minut paşii în ogradă se mai apropiară puţin. Apoi iar urmă tăcerea, apăsătoare ca o piatră de mormânt… Ş-apoi tăcerea fu clătinată brusc de un fulger orbitor, în lumina căruia îşi văzură, amândoi, ochii sticlitori de încordare. În aceeaşi clipă însă răsună un şuierat lin ca o chemare veche… Atunci George se ridică în pat şi ascultă, iar după un răstimp şopti stins:

— Mi se pare că e cineva în ogradă?!

— Cine să fie? Zise Florica cu un glas gâtuit de spaimă.

— Mă duc să văd! Mormăi repede George sculându-se şi trecând cu paşi hotărâţi în tindă.

Când atinse zăvorul, îi trăsni prin creieri că nu poate ieşi afară cu mâna goală. Se gândi să ia toporul, dar îşi aduse aminte că toporul l-a lăsat în car. Tot atunci îşi mai aminti că în colţul tinzii, după uşă, trebuie să fie sapa cea nouă pe care a cumpărat-o joia trecută în Armadia şi căreia numai ieri i-a pus coadă. Încet, să nu se împiedice de Savista şi s-o scoale, pipăi în ungher şi o găsi… Pe urmă deschise uşa şi

păşi pe prispă cu sapa în dreapta. Vru să izbească îndată, dar nu văzu nimic de întuneric… Zise aspru şi tare:

— Cine-i? Cine-i?

Un vânt rece se porni deodată, deşteptat parcă de glasul omului, fâşâind trist prin frunzele pomilor şi trântind poarta ogrăzii, care rămăsese crăpată. Atunci George prinse în marginea grădiniţei din faţa casei o mişcare nevrută, după care auzi îndată:

— Ssst… ssst… ssst…

George făcu câţiva paşi spre grădină, îndârjit. Şi întrebă iar mai apăsat:

— Cine-i?

— Ssst! ssst… st! Răspunse acuma mai aproape.

Cu amândouă mâinile George ridică sapa şi izbi. Simţi că fierul a pătruns în ceva moale şi în gând îi răsări întrebarea: „Unde l-oi fi lovit?” Dar numaidecât se auzi iarăşi, mai încet şi rugător:

— Ssst… ssst…

George izbi a doua oară. Sapa vâjâi în aer. Apoi un pârâit surd, urmat de un zgomot năbuşit ca şi când se prăvale un sac plin. Mai ales zgomotul acesta înfurie mai crunt pe George. Parcă tot întunericul s-ar fi schimbat dintr-o dată, într-o baltă de sânge închegat, care-l asmuţea. Lovi a treia oară, fără a-şi mai da seama unde…

Orăcăitul broaştelor reîncepu brusc, speriat, ameninţător, ca o văicăreală vâltorită în văzduh de vântul ce sufla mereu mai mânios şi mai înţepat. George tresări, ca şi când deodată şi-ar fi revenit în fire, şi intră grabnic în tindă, zăvorând bine uşa şi aşezând sapa la locul ei.

În casă Florica stătea acuma ghemuită de groază, pe laviţă, lângă fereastră.

— Ce-ai făcut, omule? Murmură femeia întinzând braţele spre dânsul, ca o apărare sau ca o rugăciune.

— L-am omorât! Răspunse scurt George.

Capitolul XIII.

SFÂRŞITUL.

Ion se prăbuşi sub lovitura a doua care-i crăpase ţeasta. Lovitura următoare n-o mai simţi, precum nu simţise durere nici la cea dintâi… Venise de-a dreptul de la cârciumă, ameţit însă mai mult de fericire decât de rachiu, deşi băuse atâta de speriase pe vădana lui Avrum. Venind, fluiera vesel ca pe vremea când era holtei şi se ducea la fete, înainte de-a fi avut vreun gând de însurătoare. Dar sufletul îi era aşa de plin de bucune, că se stăpânea să nu sară să îmbrăţişeze gardurile pe lângă care trecea şi câinii care-l lătrau ici-colo. Strecurându-se în ograda Floncăi, trase o înjurătură înăbuşită fiindcă poarta scârţâise puţin şi-i era frică să nu se trezească Savista. De altfel se hotărâse ca, dacă oloaga s-ar deştepta şi ar crâcni, s-o cotonogească fără multă vorbă. Lăsă poarta deschisă înadins ca să nu mai scârţâie când va pleca. Toate le potnvise cu mare grijă, numai la George nu se gândise deloc, parcă nici n-ar fi fost pe lume.

Când se deschise uşa tinzii cu zgomot, i se încuibă în minte să facă „ssst”, tot din pricina Savistei. După paşi cunoscu însă că nu e Florica. Avu o străfulgerare de gelozie: o fi îmbrăţişat altul pe femeia inimii lui… Dar la George nu se gândea. Nu apucă să scrâşnească din dinţi, când auzi glasul lui George. Iar glasul acesta îl ului atât de mult că i se moleşi toată fiinţa de parcă nici mâna nu şi-ar mai fi putut-o mişca. În creieri totuşi îi rămase uitat acel „ssst” pe care simţea nevoia să-l rostească prosteşte, fără voia lui.

În aceeaşi clipă îşi dădu seama deodată că i-a sosit ceasul. Mintea i se lumină, deşi gura-i boscorodea întruna „ssst”, tot mai domol şi mai nesigur. Aştepta loviturile, îngrijorat doar cu ce o să-l trăsnească? Auzi foarte lămurit vâjâind în aer ceva, simţi o izbitură ascuţită în braţul drept, dar fără durere şi urmată doar de o fierbinţeală ciudată, care parcă-i topea creierii, încât începu să-şi amintească repede, ca într-o aiurare, cum se ducea la liceu în Armadia, cum a fugit de la şcoală ca să umble cu vitele pe câmp şi să ţină coarnele plugului, apoi dragostea lui dintâi cu fata dascălului Simion Butunoiu, măritată acum cu unul din

Săscuţa, apoi dragostea lui să aibă pământ mult, şi Ana, şi copilul, şi Florica, şi Titu cu toată familia Herdelea şi cu cântecele cele frumoase, seara în pridvor, şi-i părea rău că toate au fost degeaba şi că pământurile lui au să rămâie ale nimănui… Vâjâi iar ca o vijehe îngrozitoare într-un pustiu fără margini, şi înţelese că iar îl loveşte… Apoi deodată, ca şi cum sufli în lumânare, se făcu întuneric deplin.

Pe urmă se trezi ca dintr-un somn greu. Habar n-avea cât stătuse în nesimţire şi nici ce se întâmplase. Numai când îşi auzi propnile-i gemete, îşi aduse aminte… Era ud leoarcă. Se simţea parc-ar zăcea într-o baltă murdară. „O fi sângele meu!” se gândi dânsul. Vru să pipăie, dar nu-şi putu clinti mâna dreaptă. De-abia deschise ochii obosiţi. Ploua mărunt. Picurii îi cădeau pe obraji şi-l înţepau, căci carnea lui ardea. Văzduhul era cenuşiu, ca şi când se apropie zorile, dar cerul era înăbuşit de nouri, şi ploaia cernea mereu, măruntă, rece, unsuroasă. Dureri cumplite îi ţâşneau de pretutindeni şi-i clocoteau în cap ameţitor. Chiar gemetele îi implântau cuţite în piept. Se gândea însă numai la băltoaca în care se bălăcea, care-l scârbea şi din care voia să scape cu orice preţ. „Mor ca un câine!” îi trecu apoi deodată prin mintea aprinsă de desperare.

Şi îndată începu să se târască din răsputeri, spnjinindu-se pe mâna stângă, în ciuda suferinţelor îngrozitoare ce-i sfâşiau trupul. Gemea cu gura încleştată şi se târa mereu, mereu. Poate un sfert de ceas să fi ţinut sforţarea crâncenă care-l duse până sub nucul bătrân de lângă gardul dinspre uliţă. Mai avea vreo doi paşi ca să ajungă la poartă. Sub nuc însă i se întunecă iarăşi tot. Doar gemetele înăbuşite se mai zvârcoleau în corpul crâmpoţit…

Apoi ploaia stătu. Din pomi şi de pe streşini picura din ce în ce mai rar. Nourii se împrăştiau. Cerul albăstrea proaspăt, spălat. O vacă mugi undeva prelung, puternic, încât câinii deşteptaţi din aţipeală porniră deodată în tot satul să latre speriaţi. Cucuriguri vioaie îşi răspundeau cu înverşunare. Oamenii ieşeau prin ogrăzi, frecându-şi

somnul din ochi sau întinzându-şi oasele. Pe uliţa cea mare începeau a urui carele pornite la câmp.

Paraschiva răposatului Dumitru Moarcăş trecu cea dintâi pe dinaintea casei lui George, desculţă, zgribulită, leopăind grăbită prin noroi moale şi rece, strângându-şi năframa la gât şi pe gură. Un horcăit greu o opri, ca trăsnită. Se închină de spaimă, dar totuşi se apropie de gard şi, printre nuiele, văzu pe Ion plin de sânge. Începu să ţipe parc-ar fi călcat-o tâlharii:

— Săriţi! Tuuulai! SăriţL.

Florica ieşi îndată în uşă, în cămaşă, nepieptănată. Aşa veghease toată noaptea, pe laviţă, ascultând gemetele înfiorătoare din ogradă, aşteptându-şi parcă rândul în fiece minut, cu ochii ţintă la George care, pe urmă, se aşezase pe dunga patului, sufla aspru, tresărea uneori şi poate că făurea ceva în mintea lui înfierbântată. Era albă la faţă ca varul stins şi picioarele-i tremurau şi de-abia o ţineau. Văzu băltoaca de sânge lângă grădiniţă, aproape de prispă, apoi dâra roşiatică, spălăcită, ce se întindea până sub nuc, unde Ion zăcea ca o grămadă de carne. Lumea se învârtea cu ea, dar n-avea putere să stoarcă nici un glas şi nici o lacrimă. Rămase pe prispă, ca o stafie surprinsă de lumina zilei.

Ograda se umplu repede cu oameni care se minunau, strigau, se închinau, înjurau, pe când printre picioarele lor copiii cu părul ciufulit se îmbulzeau curioşi cercetând sângele ca nişte copoi nestruniţi. În curând sosi şi primarul Florea Tancu, sfătos că se găseşte în treabă oficială, răcni să se dea la o parte toată lumea, se uită la mort cu gravitate, fără să-şi facă cruce ca ceilalţi oameni, şi declară solemn că nimeni n-are voie să se apropie până ce nu vine notarul. Porunci apoi strajei Cosma Ciocănaş să ia un cal din grajdul lui George şi să plece în goană spre Jidoviţa.

Vremea trecea. Cerul se limpezi de tot şi soarele începu să zbicească umezeala. Fiindcă muştele bâzâiau tot mai obraznice, primarul ceru o velinţă să acopere cadavrul. Florica aduse un cearşaf nou şi alb ca floarea. Atunci ieşi

afară şi George, slăbit la faţă, cu ochii rătăciţi în fundul capului. Zărindu-l, lumea care până aci se interesase numai de mort, se gândi şi la ucigaş. Florea Tancu întrebă simplu:

— Tu l-ai omorât?

Şi George nu răspunse, dar plecă fruntea-n pământ. Glanetaşu veni mai târziu, alergând, împreună cu Zenobia care bocea şi afurisea de răsuna tot satul.

Spre prânz în sfârşit sosi notarul Stoessel cu judecătorul cel nou din Armadia, cu medicul circumscripţiei şi cu doi jandarmi. Paraschiva spuse judecătorului cum a auzit pe Ion horcăind, dar doctorul care se uitase la cadavru, râse ironic zicând:

— Palavre, muiere! După asemenea lovitură nenorocitul n-a mai horcăit decât cel mult în faţa lui Dumnezeu, când i-a citit sentinţa prin care i-a hotărât locaşul în rai sau în iad, după cum s-a purtat aici pe pământ!

Medicul, între două vârste, ovrei, vorbind româneşte, ca un român, avea slăbiciunea glumelor şi calambururilor, chiar în momente nepnelnice. Deoarece Paraschiva se jura pe toţi sfinţii din calendar c-a auzit horcăitul, doctorul se grăbi să reconstituie crima ştiinţificeşte: mortul a fost târât de cineva, probabil de ucigaşul însuşi, de la prispă până aproape de poartă, spre a induce în eroare justiţia… Judecătorul îi întrerupse exphcaţiile, adresându-se primarului:

— Se ştie cine l-a omorât?

— Eu l-am omorât! Păşi George hotărât în faţa judecătorului.

— Cum l-ai omorât?

— Cu sapa…

— Şi de ce?

— Pentru că venise la nevastă-mea şi…

— Destul! Îl opri judecătorul, adăugând către jandarmi: Este arestat!

Între timp doctorul îşi scoase haina, îşi sumese mânecile cămăşii, iar acuma se apucă să facă repede autopsia

cadavrului. Jandarmii goliseră ograda de lume. Numai George rămăsese să privească cum taie medicul carnea moartă, şi Florica, lângă prispă, înlemnită.

Tăind şi forfecând, doctorul guraliv arăta rănile şi explica judecătorului care fuma ţigară după ţigară, spre a-şi alunga greaţa:

— Uite asta, domnule judecător, asta a fost cea mai grea… L-a pocnit în creştetul capului, dar osul a fost destul de rezistent că doar a plesnit… Mare minune! Rar caz! Sau poate lovitura n-a fost prea de tot puternică. Orişicum e o minune să dai cuiva în cap cu sapa şi ţeasta să nu se spargă. Aşa ceva numai printre ţărani se găseşte… În schimb patru coaste rupte complet… Lovitură mortală şi asta, fireşte… Poftim cum i-a deschis coşul, mai-mai să-ţi încapă degetele în rană… Şi ce lungă… Zece… treisprezece centimetri… Ehei, sapa! Da, e zdrobit şi braţul, dar nu prea rău… Asta n-ar fi avut importanţă… se vindeca… cel mult braţul rămânea cu beteşug… Desigur însă că a fost ultima lovitură, când ucigaşul a mai pierdut din furie…

Apoi, isprăvind şi spălându-se pe mâini, declară hotărât:

— Afost un om ca oţelul! Putea să trăiască o sută de ani! Judecătorul porunci jandarmilor să pornească cu George.

Florica acum se dezmetici şi strânse repede merinde într-o traistă pe care bărbatul o luă, întunecat, cu inima chinuită. Apoi ridică ochii întristaţi spre dânsa şi-i întâlni ochii mari albaştri privindu-l drept, cu o imputare şi o milă care nu ştia dacă sunt pentru el sau pentru celalt. Avu un început de mişcare ca şi când ar fi vrut s-o îmbrăţişeze sau barem să-i întindă mâna… Dar se opri, ruşinat să-şi deschidă sufletul în faţa atâtor oameni ce-i pândeau toate gesturile. Privirea i se mohorî iar şi zise poruncitor:

— Vezi, Florica, ia seama… Că eu cine ştie când m-oi întoarce…

Femeia îi răspunse dând din cap cu resemnare. Vegherea şi emoţiile îi şterseră bujorii din obraji şi-i desenaseră cearcăne vinete sub ochi. Aşa însă părea mai frumoasă,

încât George, tulburat, se întoarse brusc spre poartă, urmat de jandarmii tăcuţi.

Savista, care toată vremea stătuse pitulată pe prispă ca o găină speriată, izbucni într-un scâncet prelung:

— Bade George… bade, bade, badeee!

George ajunse în mijlocul uliţei. Întoarse capul, dar ochii lui mângâiară pe Florica. Apoi porni cu paşi rari şi dispăru.

— Credinţa mea este că, dacă n-ar exista femeia, n-ar mai fi nevoie de justiţie criminală! Zise judecătorul pe ungureşte medicului şi notarului, privind cu mare atenţie la Florica. Femeia este începutul tuturor păcatelor!

— Şi chiar sfârşitul, adăugă doctorul râzând, încredinţat c-a făcut un spirit.

Notarul Stoessel, ca mai mititel, se grăbi să zâmbească, spre a fi pe placul tuturor, şi apoi întrebă respectuos:

— Dacă doriţi, putem face actele la primărie, unde-i mai comod şi mai curat…

Propunerea fu primită şi se suiră cu toţii în trăsura ce aştepta în uliţă. Atunci primarul Florea Tancu se apropie cu pălăria în mână şi întrebă ce să facă cu mortul.

— Să-l îngropaţi! Strigă medicul. Ce întrebare caraghioasă… Ei, haidem! Dă-i drumul, că mă aşteaptă clienţii acasă…

Mortul era acoperit cu cearşaful însângerat. Un roi de muşte zburătăcea primprejur. Zenobia năvăli acuma şi începu să-l bocească hohotind, iar după ce se sătură de plâns, blestemă pe George cu tot neamul lui, pe Florica, pe doctor şi mai ales pe judecătorul care n-a pus jandarmii să taie în bucăţele pe ucigaşul bătrâneţilor ei. Blestemele i le curmă numai sosirea Glanetaşului, cu carul, în care fu ridicat cadavrul. Bătrânul, cu capul gol, o luă înainte, boii cu carul mortuar după el, ş-apoi Zenobia, înconjurată de mulţime de femei care lăcrimau înăbuşit.

Florica, în mijlocul ogrăzii, se uita după car, cu ochii mari, încremeniţi. Nu mai putea. Durerea o sugruma. Lacrimile i se porniră singure, şiroaie, arzându-i obrajii ca hârtia.

În Pripas nu se pomenise omucidere de când se ţinea minte. Acum oamenii fierbeau şi se cruceau. Vestea a alergat degrabă în Jidoviţa, în Armadia, în toate împrejurimile. Şi toată lumea compătimea şi lăuda pe Ion, c-a fost aşa ş-aşa de bun şi de harnic… Totuşi nici pe George nu-l ocăra nimeni, şi-i doreau să scape mai uşor din pacostea ce-a dat peste dânsul. Numai Vasile Baciu spunea pe ici, pe colo:

— Dumnezeu nu bate cu bâta… Iaca, mi-a furat pământurile ş-acu l-a săturat Dumnezeu de pământ!

Toma Bulbuc, tatăl lui George, sosi acasă abia seara, cu carele de lemne. A aflat pe drum nenorocirea şi avea remuşcări că nu s-a întors şi el când a văzut că se întoarce feciorul. Descusu pe Florica şi pe Savista, iar a doua zi, în zori, fu în Armadia. Nu i se dădu voie să vorbească cu George şi nici măcar să-l vadă. Un paznic de la temniţă însă îi spuse că, foarte curând, va fi transportat la Bistriţa, închisoarea tribunalului, deoarece vina lui merge la curtea cu juraţi. Atunci Toma se repezi la Herdelea să-i ceară sfaturi. Familiei învăţătorului îi adusese zvonul încă de ieri o femeie din Pripas şi Ghighi plânsese toată seara pe „bietul Ion”, dar erau dornici de amănunte şi Toma Bulbuc trebui să le povestească mai întâi tot ce ştia. Herdelea îl sfătui apoi să ia pe Grofşoru, care-i cel mai straşnic avocat din lume. Se duseră împreună la Grofşoru căruia Toma îi făgădui toată averea lui, numai să-i scape băiatul din belea.

— Bine-ar fi să ţi-l scap cu doi-trei ani, moşule! Răspunse avocatul. În orice caz eu voi face ce-mi stă în putinţă…

Preotul Belciug văzu o milostivire cerească în întâmplarea aceasta sângeroasă. Îi părea rău de Ion, dar în aceeaşi vreme se bucura că bisenca va câştiga pnn moartea lui. Se felicita pentru norocoasa idee ce i-a fost inspirată de Dumnezeu de-a asigura pe seama sfântului locaş o avere atât de frumoasă. Hotărî să facă o înmormântare deosebit de solemnă omului care a lăsat de bunăvoie bisericii tot ce a stăpânit în valea plângerilor. Dădu voie ca groapa lui Ion să

fie săpată chiar în curtea noii biserici şi făgădui să-i ridice, pe socoteala sa, o piatră pe mormânt spre a eterniza creştineasca danie a celui răposat întru Domnul.

La înmormântare se strânse mai tot satul. Soţii Herdelea cu domnişoara Ghighi veniră înadins să însoţească la groapă pe Ion care, deşi le făcuse buclucul cu jalba lui, a fost om săritor şi de ispravă. De altfel prilejul era bun să încerce şi o învoială cu „pământuful" în privinţa locului căsuţei lor.

Belciug sluji cum ştia el mai frumos şi mai mişcător. Dar mai ales printr-o cuvântare funebră înduioşă şi inimile cele mai împietrite. Mulţi oameni îşi ziceau că Ion şi-a simţit moartea de când şi-a dăruit bisencii averea. Preotul îl dădu drept pildă tuturor bunilor creştini:

— Bisenca este leagănul nostru, unde ne întoarcem când ne-a obosit viaţa, unde veşnic găsim mângâiere şi înălţare, este scutul neamului nostru credincios şi asuprit. Cine dăruieşte bisericii, dăruieşte poporului şi cine dăruieşte poporului, preaslăveşte pe Dumnezeu. Câtă vreme biserica noastră va fi mare şi statornică, toate vijeliile şi urgiile lumii le vom înfrunta cu tărie…

Nici un ochi nu rămase însă uscat atunci când, prin gura preotului, Ion îşi luă rămas bun de la părinţi, de la toţi prietenii şi cunoscuţii. Iar când în sfârşit pomeni pe George care i-a curmat viaţa pământească, şi-i zise „te iert, căci n-ai ştiut ce faci", tot norodul izbucni într-un hohot de plâns şi Zenobia, năucită de jale, se izbi cu capul de dunga coşciugului, încât de-abia o potoliră cei dimprejur.

Pe urmă Ion fu coborât în pământul care i-a fost prea drag, şi oamenii au venit pe rând să-i arunce câte o mână de lut umed care răbufnea greu şi trist pe scândurile odihnei de veci.

Glanetaşu făcu pomeni bogate la care familia Herdelea, mai populară, trebui să ia parte şi chiar să guste din toate mâncările „de sufletul lui Ion". Preotul Belciug, bolnăvicios ca totdeauna, a venit doar spre a cinsti amintirea

„mândrului creştin răposat”, dar n-a luat în gură nici măcar o picătură de rachiu îndulcit cu secarea.

După pomeni Belciug pofti acasă la dânsul pe Herdelea, împreună cu stimata doamnă şi drăgălaşa domnişoară, să se mai odihnească puţin înainte de-a pleca în Armadia care, oricum, e o plimbare zdravănă pentru nişte „dame delicatei. Fireşte că familia primi invitaţia cu plăcere; doar doamna Herdelea, fiindcă nu uita aşa de lesne uneltirile oamenilor răi, cam strângea din buze şi răspundea cu monosilabe preotului, care-şi înflorea cuvintele cu zâmbete bucuroase, parcă nici un nour n-ar fi întunecat vreodată prietenia dintre fruntaşii PripasuIui. Astfel îi veni uşor învţătoruIui să aducă vorba de locul cu pricina, iar răspunsul lui Belciug însenină deodată chiar şi pe dăscăliţă.

— Negreşit, frate Zaharie, zise popa frecându-şi mâinile. Cum să nu ne iubim noi, româmi, unul pe altul? Nu-i destul că ne mănâncă inspectorii afurisiţi, să ne mai ciorovăim şi noi pentru nimicuri? Facem, Zaharie, cum nu! Să ştii că joia viitoare, când vin prin Armadia, trec pe la tine şi mergem împreună să facem actele cum se cuvine între fraţi…

Când vorbeau însă mai în tihnă, se pomeniră cu Vasile Baciu, ciupit bine de la pomeni, reclamând preotului pământurile lui Ion, care i se cuvin lui acum după orice dreptate omenească. Belciug se supără:

— Ba să-ţi fie ruşine, măi omule, să mai umbli după avere, când văd că ai ajuns de râsul satului cu beţiile! Omul mai bea câteodată, nu zic, dar nu ca porcul, cum faci tu! Folosinţa pământurilor, pe care ţi le-a lăsat răposatul, fie iertat, am să ţi-o las şi eu, dacă-i fi om de treabă. Dar dacă n-ai să o slăbeşti cu cârciuma, apoi să ştii că eu te scot şi din casă, Vasile! Aşa că, ori te faci om de omenie, ori de unde nu…

Vasile Baciu vru să-l întrerupă, ceea ce însă pe Belciug îl înfurie atât de rău, că îl luă de mână şi-l scoase afară:

— Hait, hait… aici mie nu-mi trebuie beţivi neruşinaţi! La cârciumă să fii obraznic, becisnicule!

Familia Herdelea îi împărtăşea indignarea.

— Ăsta-i cel mai ticălos din tot satul! Zise doamna Herdelea, cea mai revoltată de îndrăzneala ţăranului.

Câteva zile pe urmă în casa Herdelea numai de Ion şi de Belciug se vorbea. Doamna Herdelea se înduioşa mai ales amintindu-şi cu câtă sfinţenie o asculta bietul Ion când cânta ea seara în pridvor, iar învăţătorul nu mai era supărat de amărăciunea ce i-a pricinuit-o cu jalba răposatul, ba chiar spuse:

— Cine ştie? Poate că ne-a fost spre bine, că de când ne-am mutat în Armadia parcă toate ne ies în plin!

Belciug devenise omul cel mai de treabă din lume. Dăscăliţa găsea că, orice s-ar zice, e un preot fără pereche, care nu umblă după blestemăţii, deşi e încă destul de tânăr şi văduv de atâţia ani, şi că pripăsenii nici nu merită asemenea popă, căci sunt criminali care se ucid unii pe alţii ca sălbaticii. Iar când odată Ghighi, vorbind de dânsul, scăpă, fără să vrea, porecla „pământuful”, care avusese atâta căutare până atunci, doamna Herdelea o dojeni că nu-i frumos să ocărască o fată cuminte pe un slujitor vrednic al lui Dumnezeu.

În acelaşi timp Herdelea aştepta veşti de la Titu, care trebuia să fi sosit în Român ia. Citise în Gazeta Transilvaniei, la Grofşoru, darea de seamă despre strălucitele serbări de la Sibiu şi inima-i sărise din loc de bucurie văzând printre reprezentanţii presei şi pe Titu Herdelea („Tribuna Bistriţei”). Umblă cu ziarul în buzunar două zile şi-l arătă tuturor prietenilor, după ce avusese grijă să sublinieze cu creion roşu numele fiului său. Totuşi, fiindcă nu primise încă nici o ştire de la el, îi era frică să nu fi păţit ceva la trecerea graniţei.

— Doar l-o feri Dumnezeu de asemenea pacoste! Zise dăscăliţa când află îngrijorarea soţului ei. Şi apoi e dânsul isteţ de ajuns…

— O, Titu e un băiat rar! De-ar fi şi alţii ca el…! Murmură Ghighi oftând visătoare.

De altfel Ghighi, de o vreme încoace, era într-o stare sufletească ciudată. Aici îi venea să plângă, aici să râdă, fără nici un motiv aparent. Şi deoarece mai târziu observă că mâhnirile ei sunt în strânsă legătură cu zilele când nu venea Zăgreanu să se consulte cu Herdelea asupra unor foarte însemnate şi interminabile chestiuni pedagogice, fata se ruşină că s-a îndrăgostit prea mult şi începu să declare părinţilor ei tot mai deseori că nu-l poate suferi. Declaraţiile acestea apoi fură punctul de plecare al unor controverse zgomotoase, mult asemănătoare celor ce au zguduit casa Herdelea în Pripas, pe timpul apariţiei lui George Pintea. Atâta doar că nici învăţătorul şi nici mai ales doamna Herdelea nu luau pe Ghighi în serios ca odinioară pe Laura… Deprecierea aceasta o enerva pe Ghighi şi mai rău şi o întărâta împotriva lui Zăgreanu, încât curând spuse că mai degrabă s-ar mărita cu un măturător de stradă decât cu dânsul. Degeaba îi reamintea Herdelea norocul Laurei. Dar unde scrie că şiea are să nimerească negreşit ca soră-sa? Cine poate să ştie ce fel de caracter are Zăgreanu? Sub masca lui de băiat model se poate prea bine să se ascundă un ipocrit, sau un beţiv, sau alt stricat. S-au mai văzut destule cazuri. Şi barem de-ar fi din vreo familie de seamă, dar tatăl lui e un simplu cărăuş…

— Nu-s eu de nasul lui! Striga Ghighi cu mândrie. Ş-apoi staţi să vedem întâi când va fi numit undeva şi pozna asta de Zăgreanu! Până atunci are să curgă apă multă pe Someş…

Singur argumentul cu numirea lui li se părea bătrânilor cumpănitor. Herdelea se mira că nu mai vine nici un răspuns la cererea lui de pensie şi-i era chiar frică să nu se fi răzgândit inspectorul. De când se obişnuise cu gândul că e pensionar, era nerăbdător să-şi aibă patalamaua la mână. Începutul anului şcolar bătea la uşă şi, dacă nu se rezolvă repede pensionarea lui, înseamnă că iar să bată drumurile în fiecare zi până-n Pripas, în loc să-şi vadă de slujba ce-o avea la Grofşoru şi să-şi încaseze în tihnă, lunar, pensioara

cuvenită. Mereu întreba pe Zăgreanu ce mai ştie, dar tânărul, mai îngrijorat, nu ştia decât ceea ce-i făgăduise inspectorul: că locul din Pripas e al lui.

Deocamdată însă, fiindcă se apropia joia când Belciug avea să vie să sfârşească cu locul casei, soţii Herdelea se sfătuiră şi se învoiră să întabuleze averea lor din Pripas pe numele Ghighiţei, pentru orice eventualitate. Nu-i ameninţa nici un sechestru sau vreo altă nenorocire, dar e bine ca fata să aibă oleacă de zestre, nu ca sărmana Laura. Ei înşişi vor trăi cu ce au, iar dacă Herdelea nu va mai putea munci la Grofşoru, nu-i nimic, se vor ajunge şi din pensioara, că lor nu le mai trebuie nici fumuri, nici măriri, ci doar cât să bage în gură şi să-şi ţie zilele bătrâne.

Preotul Belciug trase cu brişca chiar la dânşii. Era obosit de alergăturile pentru biserica cea nouă, dar totuşi bucuria îi lucea în ochi că în sfârşit ţinta vieţii lui e înfăptuită. Povesti cu însufleţire ce pregătiri a făcut pentru sfinţirea care va avea loc duminică, cum a invitat pe episcopul din Gherla şi cum episcopul a răspuns că va veni negreşit, cum are siguranţa că toţi preoţii din judeţ vor fi de faţă, împreună cu toată „inteligenţa” română din Armadia şi împrejurimi, că va fi şi o petrecere cu dans unde desigur domnişoara Ghighi va avea rolul principal şi că în sfârşit Pripasul va deveni în ziua aceea un adevărat centru românesc de nădejdi frumoase.

În privinţa locului care-l interesa pe Herdelea preotul venise înarmat cu tot ce trebuia spre a se putea face repede toate formele. Plecară împreună la judecătorie, pe la notarul public, pe la cărţile funduare… Până la amiază isprăviră tot, ba avură vreme să treacă şi la Grofşoru care se însărcină, gratuit, să transcrie grabnic averea răposatului Ion Glanetaşu pe numele bisericii române din Pripas.

În aceeaşi seară şi cu învoirea dăscăliţei, Herdelea făcu o înştiinţare episcopiei cum că îşi retrage plângerea împotriva preotului Belciug, declarând că eminentul părinte

sufletesc al Pripasului numai dintr-o scăpare din vedere, iar nu din rea-voinţă, n-a venit cu crucea la Bobotează.

Chiar a doua zi sosi apoi şi comunicarea inspectorului că ministerul a binevoit să-i încuviinţeze trecerea la pensie, mulţumindu-i pentru serviciile aduse statului. Herdelea tremură citind adresa şi se îngâmfă de mulţumirile ministrului. Fireşte că, până seara, toată Armadia află regretele guvernului de-a fi pierdut un învăţător atât de harnic ca Herdelea şi toată lumea se minună de asemenea distincţie rară. La berăria Griviţa, unde intră să bea o bere, Herdelea întâlni pe Zăgreanu care tocmai primise şi el numirea.

— Bravo, urmaşule! Strigă Herdelea arătându-i adresa inspectorului. Şi-ţi doresc să capeţi şi dumneata, peste treizeci de ani, o hârţoagă ca asta colea!

În cinstea acestor veşti, Herdelea ciocni câteva pahare cu Zăgreanu, sperând în sinea lui că tânărul, având numirea în buzunar, va deschide vorba despre Ghighi. Zăgreanu însă se posomorî de tot, suspină foarte des şi nici măcar nu se uită în ochii lui Herdelea.

— Mi se pare mie că Zăgreanu vostru e cam hoţoman! Zise Herdelea acasă, povestind muţenia tânărului.

— Ei, acuma vedeţi c-am avut dreptate! Strigă Ghighi, căutând să pară tnumfătoare, deşi inima îi tremura ca varga.

Înainte de prânz, pe când Ghighi îşi potrivea rochia de bal în care voia să meargă, a doua zi, la sfinţirea bisericii din Pripas, veni Zăgreanu, mai gătit ca de obicei şi mai grav.

„Vrea să-mi ceară mâna”, se gândi Ghighi, speriată de ruşine şi neîndrăznind să sufle un cuvânt.

Zăgreanu întrebă pe doamna Herdelea dacă nu-i acasă cumva „domnul colega” şi, aflând ceea ce ştia, se uită la Ghighi, roşi, vru să plece îndată şi în sfârşit îi sărută mâna şi-i zise:

— Domnişoară… cred că veniţi la sfinţire în Pripas?

— Da… tocmai mă pregătesc să… murmură fata.

— Atunci… atunci la revedere în Pripas! Bâlbâi Zăgreanu zăpăcit, ieşind repede fără a-şi lua rămas bun de la doamna Herdelea.

„Ori e viclean, ori e fricos, îşi zise dăscăliţa, clătind din cap, fără însă a se supăra cum s-ar fi supărat altădată. Barem de-ar da Dumnezeu să fie bine…i.

Îndată după masă Ghighi colindă toate prăvăliile ca să găsească nişte pănglicuţe fără de care rochia ei n-ar fi avut nici un farmec. Voia să fie mâine cea mai drăguţă din toate fetele, mai ales că-şi zicea în gând melancolică: „Poate că e ultima mea petrecere de fată!” Trecând pe la poştă, auzi o bătaie în geam. Era Bălan, care-i făcea semn să intre.

— Scrisori! Şi una chiar de la Bucureşti! Zise Bălan cu zâmbetul lui blajin pe o faţă rotundă şi umedă de sudoare. Adineaori au sosit… Tocmai mă gândeam cum să vi le trimit mai repede, că ştiu cât trebuie s-o aşteptaţi… Poftim, domnişoară, şi iartă-mă că te-am oprit din drum!

— De la Titu! Strigă Ghighi, apucând scrisorile şi repezindu-se afară, zăpăcită.

Uită pănglicuţele şi nu se opri până acasă, frământată de bucurie, învârtind în mâini scnsoarea de la Titu şi totuşi nedesfăcând-o.

— Titu! Scrisoare! Ţipă dânsa aprinsă.

— Bravo! Bine c-a dat Dumnezeu! Mi s-a luat o piatră de pe suflet! Zise Herdelea, punându-şi ochelarii ca totdeauna când citea ceva deosebit. Ei, ia să vedem ce spune bucureşteanul nostru!

Citi: „Iubiţii mei, sunt numai de două săptămâni în România şi parc-aş fi de când lumea. O viaţă nouă s-a deschis în faţa mea. O fi mai bună, o fi mai rea, cine ar putea spune? Deocamdată mă simt uluit şi atât de mic că veşnic mi-e frică să nu fiu strivit de vârtejul ce mă înconjoară. Mulţumit aievea sunt numai când mă întorc cu gândul acasă, între d-voastră care-mi sunteţi cei mai dragi în lumea asta mare şi străină…”

— Săracul! Bolborosi dăscăliţa, cu gura pungă şi ochii umezi.

„Ce-a fost şi ce-am făcut în Sibiu, aţi citit desigur în gazete. Ar fi trebuit să scriu şi eu ceva pentru Tribuna Bistriţei, dar unde am avut răgaz de scris când mă frigeau grijile trecerii graniţei?”

— Ba ar fi fost bine să fi scris, c-ar fi văzut şi domnii de pe-aici! Se întrerupse Herdelea, privind peste ochelari la dăscăliţă, ca şi când i-ar fi cerut părerea.

— Săracul! Şopti doamna Herdelea.

„Căci uşor n-a fost de trecut în Ţară, fără paşaport, şi dacă nu era Virgil Pintea, nu ştiu zău cum aş fi ajuns la Bucureşti. Nu vă puteţi închipui ce om de treabă e Virgil! Drăguţ, săritor, energic – o adevărată comoară. Laura poate fi mândră cu asemenea cumnat…”

— Mi se pare că scrisoarea cealaltă e tocmai de la Laura, zise Ghighi.

— Lasă, c-o vedem pe urmă, şi tăceţi acuma! Făcu Herdelea.

„Virgil a fost salvarea mea. Eu, când am văzut câte greutăţi şi primejdii sunt de biruit, era să renunţ de-a mai încerca. De altfel îndrăgisem Sibiul şi mă gândeam să mă opresc acolo. Virgil însă nici n-a vrut s-audă de una ca asta. Cum să te împotmoleşti la jumătatea drumului? Ne-am dus împreună la poliţaiul oraşului care a refuzat categoric. Acelaşi răspuns l-am primit şi la comandantul poliţiei de frontieră… În sfârşit primarul, un sas bătrân, simpatic, prieten cu Virgil, s-a îndurat de mine, în urma spuselor lui Virgil că sunt ziarist, că aş vrea să profit de ocazie să văd Bucureştii şi altele… M-am închinat când m-am văzut cu biletul de trecere în buzunar…

Până la Turnu-Roşu m-a însoţit şi Virgil Pintea. Niciodată n-am fost mai mişcat ca în jumătatea de oră cât m-am plimbat acolo, pe prundişul gării care parcă plângea sub paşii noştri. Mă durea inima şi-n gând îmiziceam întruna că n-am să mai văd poate cât voi trăi pământul Ardealului care

mi-e atât de drag, mai drag ca orice în lume. Apoi sirena locomotivei a şuierat prelung, duios, zguduindu-mi sufletul. M-am îmbrăţişat cu Virgil şi am plâns amândoi…”

— Săracul mamii înstrăinat! Murmură doamna Herdelea, ştergându-şi nasul.

„Pe urmă nici nu ştiu cum m-am pomenit în Câineni. România! Ţara! Doamne-ajută! Graiul unguresc dispăruse. Pretutindeni şi toată lumea, româneşte: funcţionarii gării, vameşii, conductorul trenului, călătorii, casele… tot şi toţi… Pentru mine, obişnuit cu străinii la toate autorităţile de seamă, schimbarea aceasta a fost o minune. Auzeam şi nu credeam, şi mă simţeam atât de fericit că-mi venea să îmbrăţişez pe toţi oamenii.

Dar fericirea nu e nicăieri statornică. Am sosi tân Bucureşti noaptea şi am tras la hotel. Vroiam să mă duc a doua zi la rudele care m-au poftit la Sângeorz să viu la dânşii ca acasă. M-am dus şi n-am găsit decât nişte slugi obraznice. Boierii încă nu s-au întors de la băi. Se vede că de la Sângeorz au mai trecut şi aiurea. A treia zi mi-am căutat o odaie mobilată, ieftină, căci hotelul mi-ar fi mâncat repede bănişorii cu care am ajuns în ţara visurilor mele. Apoi din două în două zile am trecut pe la casa deputatului şi voi mai trece. Speranţele se destramă însă mereu. Viaţa-i viaţă pretutindeni, cu aceleaşi deşertăciuni, cu aceleaşi aşteptări şi mai ales cu aceeaşi faţă spăimântătoare care retează scurt aripile avântului. Visurile sunt tot atât de fără preţ aici, ca şi dincolo. Numai cei ce nu le au sunt mulţumiţi, căci numai ei ştiu să stoarcă plăcerile vieţii.

Se poate totuşi să fie din vina mea amărăciunea care mă chinuieşte. Nici un paradis nu e frumos ca acela pe care şi-l zugrăveşte omul în sufletul său. Raiul unuia poate să fie iadul altuia. Fericirea e clădită de închipuirea fiecăruia şi fiecare şi-o potriveşte ca o haină. Poate că eu sunt croitor prea neîndemânatic. Şi poate că, din pricina aceasta, niciodată n-o să-mi găsesc haina râvnită… Dar, în locul nădejdilor stinse, răsar veşnic altele noi, mai ademenitoare,

mai strălucitoare, deschizându-ţi drumuri noi, năzuinţe noi. Necunoscutul e singurul îndemn trainic în lume, fiindcă într-însul se ascund toate tainele ce dau preţ vieţii.

Şi astfel, în aşteptarea viitorului, mă mângâi cu trecutul. Vălmăşagul în care am căzut îmi îndreaptă gândurile tot mai des înapoi. Până să-mi găsesc un locşor în lumea nouă, mi-e dor de cea veche pe care am părăsit-o. De aceea vă rog să-mi scrieţi des şi mult despre tot ce se petrece la noi, căci toate mărunţişurile îmi sunt mai dragi acuma ca atunci când trăiam în mijlocul lor. Sufletul meu rătăceşte aici într-un deşert fără popasuri ca o pasăre ce şi-a pierdut cuibul… Vă sărut pe toţi cu multă iubire – Titu”.

Când isprăvi Herdelea, rămase o tăcere ca într-o bisencă goală. De-abia târziu dăscăliţa bâlbâi amar:

— Vaisăracul băiat, cum s-a mai înstrăinat! Of, Doamne, Doamne!

— Ce înstrăinat? Zise Herdelea, căutând să-şi ascundă emoţia. Aşa-i omul când pică în altă ţară… Lasă că se obişnuieşte dânsul, că doar e bărbat, nu cârpă!

Se întinseră la vorbă toţi trei, încât uitară cealaltă scrisoare. De altfel Laura nu spunea nimic nou, afară de vestea că iar e grea şi că speră, cu ajutorul lui Dumnezeu, să facă un băiat.

Doamna Herdelea vru să scrie ea însăşi lui Titu, să-l mângâie, povestindu-i despre toţi şi toate, şi mai cu seamă cum s-a prăpădit Ion Glanetaşu, ştiind cât de mult a ţinut el odinioară la „bietul Ion”. Herdelea însă o făcu să-şi amâne planul până după sfinţirea din Pripas, zicând:

— Cine ştie, poate că şi de-acolo vom avea de scris ceva…

Bătrânii schimbară o privire plină de înţeles: „ceva” însemna Zăgreanu. Ghighi auzi şi nu protestă, ca de obicei, fie că nu voia să se supere după scrisoarea lui Titu, fie că avea şi ea oarecare speranţe aninate de sfinţirea bisericii lui Belciug. Ba maitârziu spuse emgmatic:

— Am să-i scriu şi eu, ca să ştie tot.

Duminică… Satul parc-a întinerit şi s-a primenit în aşteptarea zilei mari. E curat şi vesel, nu degeaba poruncise preotul ca fiecare om să măture uliţa în faţa casei, să cureţe ogrăzile şi să împodobească porţile cu verdeaţă. Însuşi Dumnezeu s-a milostivit să îngăduie o vreme frumoasă, vrând parcă să răsplătească astfel strădaniile slujitorului său. Toată lumea îmbrăcase haine albe de sărbătoare. Soarele de toamnă, cumpătat şi veşted, împrăştia lumină caldă şi plăcută.

Belciug, frânt de oboseala pregătirilor, nu mai simţea decât o emoţie grozavă, alcătuită dintr-o mulţumire fără seamăn şi o nerăbdare din ce în ce mai dureroasă. Fiindcă de sâmbătă seara au început a sosi ţărani de prin satele mai depărtate, de-abia a închis ochii toată noaptea. În zorii zorilor apoi a fost în picioare, a dat o raită pe la şcoală, unde avea să fie banchetul „intehgenţei”, pe la Todosia, vădana lui Maxim Oprea, unde va petrece poporul, pe la biserica nouă, să fie toate în bună ordine. Îşi pipăia mereu inima, parcă i-ar fi fost frică să nu înceteze deodată a mai bate tocmai când să culeagă roadele tuturor silinţelor sale.

Acuma dinspre Jidovita şi dinspre Săscuţa, trăsurile uruiau mereu pe Uliţa Mare. Caleşti frumoase sau hodorogite, înălbite deopotrivă de praf, brişti uşoare, docare iuţi, cupeuri grele aduceau domnimea, pe când ţăranii de pe departe sau mai cu stare veneau în căruţe acopente cu scoarţe pestriţe, iar cei de primprejur, spălaţi şi primeniţi, în cete gălăgioase, pe jos… Cârciuma începu să aibă căutare, cu toate opreliştele preotului care ceruse pripăsenilor să nu ia nimic în gură până după sfânta liturghie. Rifca, văduva lui Avrum, ajutată de Aizic, avusese grijă să-şi umple toate butoaiele cu rachiu, ca nu cumva să se isprăvească băutura într-o zi aşa de mare şi cu atâţia muşterii. Taraful lui Goghi din Bistriţa sosi în trei căruţe; în cea din urmă se înălţa gorduna, falnică şi prevestitoare de veselie. Belciug nu uitase să tocmească el însuşi lăutari pentru popor; Briceag, împreună cu tovarăşii lui, Holbea şi

Găvan, închinau la cârciumă în aşteptarea începutului serbării. Preotul Belciug fu mai fericit când picară Herdelenii.

— Of, bine că v-a adus Dumnezeu! Suspină dânsul zâmbind cu mâna la inimă. Câtă emoţie… Of, barem de-ar merge strună toate!

Doamna Herdelea şi Ghighi fură rugate îndată să inspecteze împodobirea bisericii şi apoi mai ales pregătirile făcute la şcoală pentru banchetul domnimii. Mâncările erau servite de berăriile Rahova şi Griviţa din Armadia, dar totuşi ochiul femeii e mai ager ca al celui mai iscusit restaurator din lume. Herdelea însă trebui să rămâie cu Belciug, să-i dea ajutor la primirea oaspeţilor.

Episcopul sosi pe la zece, într-un cupeu închis, tras de patru cai, înconjurat de o ceată de flăcăi pripăseni, călări, care îl aşteptaseră la podul de peste Someş, după ordinele preotului. Cupeul era urmat de vreo şase alte trăsuri în care se găsea suita episcopului, alcătuită din înalte feţe bisericeşti.

Doi preoţi tineri se repeziră să-i ajute să coboare din cupeu. Când păşi episcopul pe scară, trăsura se îndoi, aproape să se răstoarne. Era bătrân şi foarte gras, dar cu o faţă blândă, cu nişte ochi albaştri şi limpezi de copil şi cu o barbă ninsă în care se amestecau părul lung şi mustăţile gălbejite. Avea obrajii roşcovani şi sufla greu.

— Foarte cald, murmură dânsul surâzând silit împrejur şi ridicând degetele să binecuvânteze mulţimea descoperită.

Pe fruntea largă care se pierdea în creştetul pleşuv şi lucitor, licăreau bobiţe de sudori. Simţi că-i vine să strănute şi se acoperi repede. Avea groază de guturai şi de aceea se ferea veşnic de curent şi răceală.

Belciug îşi făcu loc cu coatele prin înghesuială, şoptind întruna mişcat „daţi-mi voie, vă rog” până ce ajunse cu mare greutate în faţa episcopului. Aici tuşi uşor, ca să-şi alunge emoţia din gât, şi apoi rosti cele câteva cuvinte de bună venire pe care le învăţase în faţa oglinzii, încurcându-

se totuşi de mai multe ori, ceea ce însă parcă spori solemnitatea clipei.

— Bine… bine, gâfâi episcopul plictisit. Tare frumos… Râvna sfinţiei tale mă bucură foarte… Preotul… păstorul Domnului… Da… Aşa… Dar înainte de-a începe programul, aş dori să mă odihnesc puţin… Măcar zece minute… M-a prăpădit călătoria… Ş-apoi am dormit foarte prost azi-noapte în Armadia…

Protopopul din Armadia, la care dormise episcopul şi care-i făcuse un pat împărătesc, păli, dar se făcu că nu aude.

Arhiereul intră în casă cu Belciug, ceru apă, se aşeză într-un jilţ şi stătu neclintit vreun sfert de ceas, cu ochii trudiţi închişi, mişcând doar buzele din când în când fără glas, Belciug rămase lângă dânsul, tăcut şi respectuos. Afară însă lumea porni spre biserică.

Cincizeci şi doi de preoţi, cu episcopul în frunte, slujiră sfinţirea. Veşmintele bătute cu fir umpleau biserica de strălucire. Mirosul de tămâie se urca până-n tavan şi se cobora până-n sufletele care-l sorbeau lacome, îmbătate de evlavie. O taină adâncă, copleşitoare şi plăcută, frământa toate inimile şi minţile.

Din clipa când trecu pragul bisericii, înfăţişarea episcopului s-a schimbat ca prin farmec. Ochii lui măriţi păreau scăldaţi într-o blândeţe cuceritoare şi pe toată faţa îi plutea un zâmbet bun, nevinovat şi cucernic, ce-i tremura uşor barba argintie. Glasul obosit răsuna dulce şi lin, pătrunzând drept în suflete, îmbrăţişându-le şi înălţându-le în altă lume. Chiar broboana de sudoare de pe frunte părea o cununiţă de diamante sau o aureolă nedespărţită.

În sfârşit se sui în amvonul strâmt, păşind anevoie pe treptele în spirală, gâfâind foarte tare încât se auzea până în cor. Liniştit îşi roti privirea peste tot cuprinsul bisericii, mângâind parcă icoanele noi, tavanul pictat cu stele, din care atârna un candelabru cu zeci de lumânări albe aprinse, ca o făclie uriaşă, altarul daurit, fumul alburiu de tămâie şerpuind deasupra mulţimii de oameni care se

înghesuiau tăcuţi, cu feţele roşii asudate, cu ochii mari ridicaţi spre amvon, amestecaţi de-a valma, domni în haine negre, ţărani cu cămaşa ca zăpada, femei în catrinţe pestriţe… Apoi, ca un moşneag obosit de anii vieţii şi întrezărind fericirea cea mare, vorbi rar, domol, fără înfloriturişi fără gesturi, despre Dumnezeu, despre oameni, despre români, despre şcoală şi credinţă, despre Belciug, despre toate, nemeşteşugit, încheind cu o blagoslovenie simplă, ca o revărsare a unui duh viu. O tăcere lacomă îi înghiţea cuvintele, picurându-le în inimile oamenilor ca un balsam atotputernic…

Doamna Herdelea, care la început nu-l putuse suferi, părându-i-se prea gras şi lumesc, din care pncină nici nu se îmbulzise să-i sărute mâna, deşi se zice că asemenea sărutare poartă noroc toată viaţa – acuma, şezând în stranăavând la stânga pe Ghighi şi la dreapta pe doamna Filipoiu, se îmblânzi şi simţi din ce în ce mai multă simpatie pentru omul bătrân atât de schimbat la faţă, parcă ar fi văzut pe Dumnezeu. Când se isprăvi predica, şopti pocăită doamnei Filipoiu:

— Uite-aşa îmi închipuiesc că trebuie să fi fost şi apostolii! Oameni cu slăbiciuni în faţa oamenilor, şi sfinţi cuprinşi de duhul sfânt în faţa lui Dumnezeu…

— Da, da, făcu doamna Filipoiu, întorcându-se speriată, fără a fi auzit şoapta, căci, în vremea cât vorbise episcopul, ea se gândise cu tristeţe la Elvira ei care n-a avut încă nici un peţitor.

Îndată după săvârşirea slujbei, episcopul ceru să i se aducă repede cupeul, să plece, dornic să ajungă negreşit acasă deseară, la pătuceanul lui în care să-şi odihnească oboselile drumului. Belciug de-abia l-a putut îndupleca să guste ceva la iuţeală şi să închine un pahar de vin pentru viitorul parohiei din Pripas. Împreună cu episcopul plecară fireşte şi feţele simandicoase, venite numai ca să arate că nu lipsesc de la ceremoniile naţionale şi religioase.

Ceilalţi oaspeţi însă răsuflară scăpând de prezenţa stânjenitoare a vlădicei. În câteva minute toată domnia se găsi la banchet, întâmpinată cu Deşteaptă-te, române de către iscusitul Goghi. Mesele erau întinse în şcoala golită de bănci şi înfrumuseţată cu verdeaţă. Grofşoru ţinu întâiul toast pentru „vrednicul preot Belciug”, având grijă să accentueze la urmă că „datoria acestui colţ românesc este să trimită în viitor deputat român în Camera de pe malul Dunării”. Şi de-aci încolo toasturile urmară lanţ două ceasuri, încât tinerii de ambele sexe, doritori de dans, începură să murmure. Belciug primea felicitările, mulţumea tuturor, dădea ordine chelnerilor, neobosit ca şi când fericirea care-i înflorise obrajii i-ar fi îndoit şi puterile.

Ghighi băuse o jumătate de pahar de vin roşu, ciocnind mereu cu Zăgreanu care se făcuse ca racul, îi angajase toate dansurile, îşi dădea ochii peste cap, negăsind vorbele care să-i îmbrace gândurile, îşi desfăşura planurile de viitor ce prevedeau negreşit şi îndeosebi o nevastă drăguţă, cuminte, cultă… „întocmai ca dumneata, stimată domnişoară”.

— Dansul! Dansul! Se auzi în sfârşit tot mai des printre cavalerii nerăbdători, răsplătiţi cu priviri recunoscătoare de către domnişoarele sfioase, în bună parte odrasle de preoţi, ahtiate după dans deoarece vara aceasta n-a fost nici o petrecere de seamă în împrejurimi.

În sfârşit Zăgreanu începu nişte tratative misterioase cu Goghi, pe care le încheie cu o strângere de mână, neuitând să aibă în palmă o hârtie de zece coroane. Rezultatul fu o someşană zvăpăiată care stârni un ropot de aplauze tinereşti. Într-o clipire câţiva ţărani scoaseră afară atâtea mese încât jumătate şcoala se prefăcu în sală de dans. Zăgreanu, fericit, alergă la Ghighi, care roşi de mândrie că are cinstea de-a deschide balul, pe când prietenele ei din Armadia şedeau îngrijorate. Doamna Herdelea, ţinând carnetul de dans şi evantaiul Ghighiţei, îşi luă cuvenitul loc pe un scaun lângă perete, între doamna Filipoiu şi doamna

Grofşoru, dezbătând greutăţile vieţii. Vorbind însă nu scăpa din ochi de loc pe Ghighi, care dansa ca o zână, se mlădia, zâmbitoare, primea multe complimente şi ciripea cu Zăgreanu, ocolindu-i privirile rugătoare.

În cealaltă jumătate de şcoală domnii continuau banchetul şi toasturile. Popa din Vărarea se chercheli curând, ca şi doctorul Filipoiu şi profesorul Maiereanu. În cele din urmă, cu toată împotrivirea lui Spătaru, ţinu un mic discurs şi solgăbirăul Chiţu, subliniind în treacăt liberalismul stăpânirii care îngăduie bucuroasă propăşirea tuturor popoarelor credincioase patriei. Silvicultorul Madarasy dobândi sărutarea vajnicului Spătaru pentru un înflăcărat „trăiască româmi”. Herdelea, întâlnind printre preoţi mulţi prieteni din copilărie pe care nu-i văzuse de ani de zile, bău cu fiecare câte un păhărel şi povesti tuturor cum după treizeci şi doi de ani de zile de slujbă, având nevoie de odihna binemeritată, a primit mulţumiri de la însuşi ministrul şcoalelor. În acelaşi timp însă lăuda către toţi pe Belciug care-i „un popă fără pereche şi un om cum nu se poate mai de treabă”. Belciug de asemenea împuia urechile tuturor slăvind pe Herdelea, „prieten nepreţuit şi român vrednic de stima obştească”.

Aproape de asfinţitul soarelui, preotul propuse lui Herdelea să meargă puţin în mijlocul ţăranilor, zicând:

— E datoria noastră, Zaharie, să purtăm de grijă poporului!

— Aşa-i, Ioane, aşa-i… Prea bine… Dar să-mi iau şi baba! Răspunse Herdelea clipind din ochi foarte jovial.

Doamna Herdelea nu putea să lase singură pe Ghighi. Atunci îşi aduse aminte şi Zăgreanu că, fiind învăţătorul comunei, are obligaţia să meargă şi dânsul, mai ales că fără domnişoara Ghighi nu face două parale toată petrecerea. Ghighi era de asemenea bucuroasă să plece, fiindcă Zăgreanu devenise iar melancolic, se încăpăţâna să vorbească tot mai stăruitor de ochii ei şi chiar începând de câteva ori să-i declare: „Domnişoara, te…”, fără însă a

îndrăzni să sfârşească: „… iubesc!” Mai găsindu-se şi alţi doritori de a vedea petrecerea poporului, se adună repede un grup vesel care porni spre casa Todosiei lui Maxim Oprea.

Ograda gemea de oameni… Bătrânii, cu primarul Florea Tancu în frunte, stăteau în poarta deschisă şi, privind cum joacă tineretul, vorbeau despre biserică, despre cules şi despre dările grele. Toma Bulbuc, mohorât, ofta des şi de-abia arunca uneori câte-un cuvânt, căci gândurile lui erau mereu la George, care acuma şedea în temniţa din Bistriţa, aşteptând judecata curţii cu juraţi. Mai la o parte, stingher, bătrânul Glanetaşu trăgea cu urechea, mai umilit ca odinioară; moartea lui Ion îl încărunţise de tot şi-i sădise în ochii blânzi o tristeţe statornică.

Straja Cosma Ciocănaş fusese însărcinat de Belciug cu împărţirea celor trei vedre de rachiu gratuit, prevăzute în programul pentru sărbătoarea sfinţirii noii biserici. Îşi îndeplinea slujba cu atâta nepărtinire că bruftului pe unu flăcăi care voiseră să ia două porţii, iar cu Macedon Cercetaşu ajunsese chiar la o uşoară şi trecătoare păruială.

— Tot omul are dreptul la o litră de băutură! Aşa-i porunca! Cine nu se satură, să mai cumpere şi de la cârciumă! Striga Ciocănaş, sfătos, din când în când, în gura tinzii, unde trona cu o pâlnie într-o mână şi în cealaltă cu o măsură de tinichea, împrumutate de la văduva luiAvrum.

Lângă prispă s-a strâns un pâlc de bărbaţi împrejurul lui Simion Butunoiu, care povestea minciuni din bătrâni, tuşind şi strănutând zgomotos. Macedon Cercetaşu, trăsnit rău, umbla de ici-colo, comandând nemţeşte şi dând din mâini spre marea veselie a copiilor care îl salutau milităreşte.

Lăutarii cântau învârtita cu foc. Flăcăii tropăiau ţanţoş, iar fetele se răsuceau ca sfârlezele, cu zâmbete mulţumite pe faţă. Umbra nucilor bătrâni de lângă şură se întindea din ce în ce, subţire, cuprinzând aproape toată ograda.

Când sosi grupul de domni, jocul se opri brusc, în semn de respect. Toţi bătrânii se descoperiră, iar primarul cu

bătrânii înconjurară pe Belciug şi pe Herdelea, vorbind de solemnitatea sfinţirii care a prilejuit atâta cinste satului întreg şi îndeosebi preotului. Ilie Onu, care, de când s-a însurat şi Nicolae Tătaru cu fata lui Ştefan Hotnog, a rămas capul flăcăilor, se apropie de Zăgreanu şi-l pofti să joace, oferindu-i pe cea mai frumuşică fată din Pripas, pe Maria lui Trifon Tătaru, pe care şi-o ochise dânsul s-o ia de nevastă cu câşlegi. Zăgreanu, nedezlipit de Ghighi, refuză zăpăcit. Atunci Ilie chemă pe domnişoara la joc, ceea ce pe doamna Herdelea o umplu de revoltă, iar pe Ghighi o făcu să zâmbească de ruşine. În sfârşit primarul, cu consimţământul preotului, porunci flăcăilor să continue jocul, să vadă şi domnii cât sunt de frumoase petrecerile prostimii.

Toma Bulbuc izbuti curând să ia deoparte pe Herdelea, să se mai sfătuiască cu dânsul despre George. Nevasta lui Toma, mai uscată, cu ochii mici, veseli, mai adânciţi în cap şi cu glasul mai plângător, veni lângă ei, îşi frânse mâinile şi se jură că numai farmecele rele au putut face pe băiatul lor să cadă în asemenea năpastă. Herdelea îl încurajă să aibă deplină încredere în Grofşoru, căci nu-i avocat ca el nicăieri.

— Mi se pare că până să vie acasă George, nevastă-sa o să-l aştepte cu copilaşul în braţe. Zice că-i grea… O fi, că asta-i menirea femeii, rosti mai târziu Toma, înseninat puţin.

Prin sat însă umbla zvonul că Florica ar fi rămas însărcinată cu Ion. Nimeni nu ştia de unde a ieşit vorba aceasta, dar mulţi o credeau. Unele babe mai lacome de bârfeli ispiteau pe Savista, care acum se mutase înapoi la Trifon Tătaru şi cerşea iar în Uliţa Mare, deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi. Oloaga însă nu răspundea nimănui, era veşnic acră şi mânioasă, încât lumea spunea că trebuie să fi intrat în anul morţii.

Tocmai când se isprăvi jocul, veni gălăgios Vasile Baciu care, după ce încercase zadarnic să conrupă pe Cosma Ciocănaş, se dusese la cârciumă să-şi potolească mai bine

setea. Cum zări pe Belciug, se întunecă şi se îndreptă glonţ spre dânsul zicându-i:

— Şi aşa, domnule părinte, vrei să-mi iei moşia cu tot dinadinsul?

Preotul încercă să nu-l bage în seamă, ca să nu-şi strice dispoziţia. Vasile însă nu-l slăbi şi se îndârji tot mai rău. Atunci Belciug, supărat, îi zise tare, să audă întreg norodul:

— Ai ajuns ruşinea satului, măi Vasile, şi tot nu te mai saturi de blestemăţii? Pământ mai mult îţi trebuie ca să poţi bea mai mult? N-ar fi păcat de Dumnezeu să încapă în mâinile tale moşia, s-o prăpădeşti prin cârciumi? Apoi pământul nu-i pentru beţivi şi leneşi, Vasile! Nu, nu! Pământul aşteaptă muncă şi trudă, nu lenevie! Ion, ginere-tău, fie iertat, da, merita moşia, că-i era dragă şi punea osul s-o muncească. Bine te-a cunoscut de n-a vrut în ruptul capului să o lase s-ajungă iar pe seama ta… Când vei vrea să munceşti omeneşte şi să te laşi de beţie, atunci să vii la mine să mai vorbim! Deocamdată şi cât aie prea mult… Aşa! Până atunci însă să piei din ochii mei, satană afurisită!

Dojana preotului, mai ales fiind stăpânită, găsi aprobarea tuturor sătenilor. Chiar şi Vasile Baciu parcă se dezmetici, căci îndată începu să se închine, mormăind:

— Apoi dacă-i aşa, am să fac jurământ în bisenca cea nouă şi n-am să mai iau în gură nici un strop de rachiu, câte zile-oi mai trăi…

Belciug auzi făgăduinţa, mulţumit, dar totuşi nu vru să mai întindă vorba cu dânsul, ci se întoarse spre un grup de ţărani din Săscuţa, care veniseră la sfinţire dornici să poată muta cât mai degrabă biserica cea veche, să aibă şi ei bisericuţa lor ca toate satele creştine.

Fiindcă se însera şi mai ales fiindcă Herdelea începuse să închine păhărele cu ţăranii, doamna Herdelea hotărî că, fără a mai trece pe la şcoală, unde continua petrecerea domnească, e vremea să plece direct acasă, în Armadia. Zadarnice fură stăruinţele preotului, care de-abia acuma voia să se aşeze serios la chef cu Herdelea, zadarnice

rugăminţile lui Zăgreanu, care se jura că lipsa Ghighiţei răpeşte tot farmecul balului – doamna Herdelea rămase neînduplecată. Belciug atunci le oferi brişca lui cea bună, regretând însă mereu că doamna nu binevoieşte să mai zăbovească barem un ceas. Ca să-i arate că nu-i supărată, doamna Herdelea îl pofti să tragă totdeauna la dânşii, când va veni în Armadia, ceea ce preotul primi foarte bucuros.

— Mare păcat însă că nu vom mai lucra de-acuma împreună, dragă Zaharie! Adăugă Belciug cu duioşie în glas.

— Ce are a face, Ioane? N-ai colea pe prietenul Zăgreanu, care-i tot de-al nostru?

— Aş! Zăgreanu! Noi doi anevoie o să ne înţelegem, mormăi Belciug, înnourându-se.

— Lasă că-i băiat bun, zău e bun, zise Herdelea învăluind pe Zăgreanu într-un zâmbet de încredere.

— Poate numai dac-ar avea norocul să-şi găsească o nevestică bună, româncă verde, uite-aşa ca domnişoara Ghighi, poate că atunci ar pricepe care i-e chemarea în mijlocul nostru! Rosti preotul mai grav.

Ghighi era să leşine de ruşine. Zăgreanu însă fu cuprins de o îndrăzneală extraordinară, încât zise repede:

— Dacă domnişoara m-ar vrea, eu… eu…

— Mă rog, mă rog, asemenea lucruri serioase nu se pun la cale în uliţă! Îl întrerupse doamna Herdelea cu o blândeţe neobişnuită. Vino pe la noi, şi te primim cu dragă inimă…

Totuşi Zăgreanu, spre a-şi potoli avântul, apucă mâna Ghighiţei şi o sărută prelung.

Brişca porni la pas, căci Zăgreanu îi însoţea pe jos. În faţa casei lor din capul satului se opriră puţin. Zenobia, care şedea posomorâtă pe prispă, veni la trăsură, vorbi despre Ion, plânse cu sughiţuri şi în cele din urmă afurisi pe George şi tot neamul lui Toma.

— Bietul Ion! Zise doamna Herdelea. Iute s-a mai prăpădit… Se vede c-aşa i-a fost scris!

Zenobia se întoarse acasă, lăsând în urmă-i o dâră de jale. Pe urmă însă se uitară cu toţii la casa lor mereu goală, mereu încuiată, cu ograda năpădită de buruieni.

— Casa vă aşteaptă s-o stăpâniţi, murmură Herdelea privind încrezător în ochii urmaşului său.

Peste drum, pe crucea de lemn, Hristosul de tinichea, cu faţa poleită de o rază întârziată, parcă îi mângâia, zuruindu-şi uşor trupul în adierea înserării de toamnă.

Zăgreanu rămase în mijlocul uliţei, urmărind cu priviri drăgăstoase trăsura ce se depărta în trapul cailor. Ghighi, şezând pe scăunelul din faţă, îl vedea şi-l găsea mai drăguţ ca orice alt bărbat din lume.

La Râpile Dracului bătrânii întoarseră capul. Pripasul de-abia îşi mai arăta câteva case. Doar turnul bisericii noi, strălucitor, se înălţa ca un cap biruitor. Zăgreanu însă era tot în drum, în faţa crucii, cu capul gol şi, cum stătea acolo aşa, parcă făcea un jurământ mare.

Apoi şoseaua coteşte, apoi se îndoaie, apoi se întinde iar dreaptă ca o panglică cenuşie în amurgul răcoros. În stânga rămâne în urmă Cişmeaua Mortului, pe când în dreapta, pe hotarul veşted, delniţele se urcă, se împart, se încurcă până sub pădurea Vărarei. Apoi Pădurea Domnească înghite uruitul trăsurii, vâltorindu-l în ecouri zgomotoase…

Satul a rămas înapoi acelaşi, parcă nimic nu s-ar fi schimbat. Câţiva oameni s-au stins, alţii le-au luat locul. Peste zvârcolirile vieţii, vremea vine nepăsătoare, ştergând toate urmele. Suferinţele, patimile, năzuinţele, mari sau mici, se pierd într-o taină dureros de necuprinsă, ca nişte tremurări plăpânde într-un uragan uriaş.

Herdelenii tac toţi trei. Numai gândurile lor, aţâţate de speranţa împodobitoare a tuturor sufletelor, aleargă neîncetat înainte. Copitele cailor bocănesc aspru pe drumul bătătorit şi roţile trăsurii uruie mereu, monoton, monoton ca însuşi mersul vremii.

Drumul trece prin Jidoviţa, pe podul de lemn, acoperit, de peste Someş, şi pe urmă se pierde în şoseaua cea mare şi

fără început...

SFÂRŞIT